BIBLIOTECA NAZIONALE VITT. EMANUELE
13
14 A
4
13-12.a.59

TITVLORVM OMNIVM IVRIS, TAM CIVILIS, QVAM CANONICI EXPOSITIONES.

Sebaſtiano Brant, I. V. Doctore celeberrimo autore.

HIS ACCESSIT.

Modus ſtudendi in vtroque iure, per Ioannem Baptiſtam Caccialupum.

Omnia ad vetuſtorum exemplarium fidem nunc demum diligentiſſimè repurgata.

VENETIIS,

Apud Bartholomæum Rubinum. M. D. LXXV

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

IN

TITVLORVM IVRIS INTERPRETATIONEM.

AD DOCTOREM ANDREAM HELMVT,

SEBASTIANI BRANT Præfatio.

FORET admiratione dignum, ornatiſſime vir, totiuſque eloquẽtiæ & facundiæ columen, ac longè princeps, cur ego adoleſcẽs nullius peritiæ, aut artis bonæ gnarus, hanc mihi uſurpẽ prouinciã, ut auſim nõ modò de iuris principijs, ſed & maximè ad te uirũ omniũ acutiſſimum ſcribere; cuius domi iura naſcuntur, Noctuas profectò Athenas fero. Et ut, apertius loquar, balbutiens ego iudicari potius abs te, quàm uideri uolui: Quamobrem cùm te nouiſſem uirum humanum, ac perdoctũ, mihique fauẽtiſſimum: ſumpſi animum, liberiuſque meas ad te luſi pueriles ineptias. Cum enim nuper inter auditorum gregem, uelut alter Tityrus (ut

ſoleo) hoc eſt, mercenarius, legum Titulos, ſeu mauis Rubricas, totius iuris & legitimæ ſcientiæ primordia & elementa, interpretarer: factum eſt, ut me inconſulto ex mea lectione (ceu Tages ex glebula) opus inſperatum, & fortè ſuo non indignum autore, prorupit. Quod cùm ego planius elimare, ſeu fortè ſuperflua, aut perperam poſita interlinire properarem, impreſſorum importunitas (quibus nihil ſatis feſtinatur) meam inter uertit diligentiam. Quid multa? continere non potui equum Lydum ad currendum accinctum: acta res eſt uti uides. Tibi tamen uiro celeberrimo: quem haud ab re Aulum Caſſelium, uel Meſſalam, aut, ſi pateris, Q. Scæuolam appellauero: tibi, inquam, hoc opus, quantulumcunque ſit, dedicare ſtatui: ut & tibi pars curæ, & limæ labor incumberet: teque participem latratus (quem nobis minimè defuturum ſcio) efficerem. Latret igitur criticus: quiſquis uolet, modò nunquam latrare deſinat: noſtra enim ad euentum feſtinat, & in medium res. Tibi nominatim hoc opuſcu-

lum

lum dicatum emittere placuit. In qua interpretatione multis quidem omnia; & pluribus cognita: grata tamen & utilia iuuenibus reperies: nonnulla tamen quæ uel altius repetenda, uel copioſius differenda fuerunt, ſtrictim enarrauimus: ne magnitudo principij plus quàm par eſt excreſceret. Et ne epiſtolæ modum excedam, iam finem loquendi facturos, paululum quippiam de legalium titulorum laudibus annectam, quæ quidem ſunt prima cunabula, & ciuilis prudentiæ præexercitamenta, a ſacratiſſimus legumlatoribus deriuata, ac imperiali ſplendore illuminata. Ea eſt nobilis illa rerum domina, per quam regun tur omnia, & ſine qua factum eſt nihil, in Auth. ut om. ob. iud. prouin. in princ. colla. 5. Ipſa eſt quæ neminem in pauper tate uiuere ſinit, neque in anxietate mori. in auth. de hær. & fal. in fi. coll. 1. & ex qua cautè agens nihil poterit damnificari: ut ibi. Ipſa eſt ſanctiſſima ciuilis ſapientia, quæ pretio numario non eſt æſtimanda. l. 1. ff. de uar. & extraor. cog. Et eſt firmiſſima quo ad mundum: Inſtit. de

re diui.§.ſanctæ. & ſine ea orbis diu perſiſtere non poſſet. in auth. habita. C. ne fi. pro pa. per quam non minus prouidetur humano generi, quàm ſi patria armis defenderetur. l. aduocati. C. de aduo. diuer. iud. Ipſa eſt quæ nobilitat addiſcentes. l. prouidendũ. C. de poſtu. exhibet magiſtratus, in proœ. inſt. circa fi. & honores conduplicat. ca. uenerabilis. de præb. & c. de multa. Et ut uera per omnia fatear, ſuos profeſſores per orbem terrarum facit glorioſè principari, eosq; immortali gloria poſt exutum hominem in cœleſtibus afficit. Atque ut uno omnia cõcludamus uerbo, Satius, ah ſatius percaſtor foret, omnino reticere, quàm parum de eius laudibus loqui: ut Seruius noſter Honoratus de Carthagine inquit. Tu tamen uir Iureconſultiſſime, qui totius patriæ noſtræ oraculum exiſtis, ſi quid minus quàm oporteat ampliusve quàm deceat dixerimus: tua preſentia, & repetita lectione illuſtrabis.

Viue vale, & ſuperes longæui Neſtoris annos.
Eloquij princeps Scæuola docte Vale.

EXPOSITIONES
TIT. VTRIVSQVE IVRIS,
PER SEBASTIANVM BRANT.

CVm difficile, imò impoſſibile ſit, ut bono peragantur exitu, quæ malo ſunt inchoata principio. 1.q.1.principatus. Et uniuſcuiuſq; rei potiſſima pars ſit principium. l.1.ff.de ori.iu. Magnum igitur Deum, & ſaluatorem noſtrum Ieſum Chriſtum, & eius auxilium inuocantes, in aut. de ar. in prin. oportet iuri operā daturos prius erudire animam quàm corpus. in proœ.ff.§. illud. Et iſtud ſibi ponere principium, ſine quo totum corruet ædificium. 1.q.1.cum Paulus. Ac dicere cum Marone Virgil Ab Ioue principium gl. in c.ſedes. de reſcr. Aliàs. n. præpoſterus diceretur ordo, deficiente humano ſubſidio, conuocare ad auxilium diuinum. de cō.diſ. 1. Omnis Chriſtianus. in fi. Quia igitur ardua prima uia eſt, ut dicit gl. in l.2.ff. de uer.ſig. ideo a facilioribus & leuioribus ſtudium quodq; præcipuè tamen iuris inchoādum eſt: Ne in deſperationem, quæ plerunq; iuuenes auertit, iuris ſtudioſos inducat. inſtitu. de iuſt. & iur.§. His ergo.

LEGVM itaq; imperialium facturus interpretationem, ab explanatione Titulorum exordiri ſtatui, & id quidem quàm breuiſſimè, poſt ibi paululum quippiam de libris legum, ac eorum cognitione & differentia in medium afferemus.

LIBRI legum principaliter tres reperiuntur. Digeſtorum, ſiue Pandectarum primus appellatus, eo quia degerit omnes diſputationes legum, & in ſe, quaſi in ſuo aluo continet. C. de uet. iu. enuc. l.2.§. cum omnia. Pandectæ dicuntur à pan, quod eſt totum, & decten doctrina, quia totius Iuris doctrinam continet, ut dicit gl. *Pādectæ* in proœm. inſt. §. igitur. uel potius à πᾶν, quod omne ſignificat, & δέχομαι, id eſt, capio, dicuntur enim libri aliquid uniuerſaliter comprehendentes, hinc Pandectæ

legum theologiæ uel Medicinæ denominatur. Et continet hic liber Digeſtorū três partes principales: quæ deinceps in quinquaginta particulares diſtributæ ſunt libros, qui comprehēduntur in Digeſto Veteri, Infortiato, & Nouo. Vetus Digeſtum tractat principaliter de his quæ uetuſtiori Iure, puta à Iure naturali originem ſumpſerunt: quemadmodum ſunt quaſi omnes cōtractus & placitandi uſus, qui ſunt à Iure naturali, ſaltem ſecundario, hoc eſt, Iure gentium introducti inſt. de Iure nat. §. Ius autem gētium. Propter iſtā puritatē, & ſimplicitatē ueteris *Iuris*, quale in Digeſto uet. continetur, liber iſte Vete. ff. ſolet alba pelle, puròq; cooperto tegi.

Digeſtū Vetus.

Infortiatum. Secunda pars Digeſtorū eſt Digeſtū Infortiati, appellata eo uocabulo pp fortes leges circa hrditates diſponētes, ut dicit gl. i rubro Infortiati: uel eſt uocabulum magiſtrale, de quo diſputare curioſum ē, ut ibi dicit gl. Et propterea, ſolet nigra pelle ueſtiri: quia de cauſis hæreditariis, & bonis defunctorum tractat: quo euentu lugubris ueſtis, hoc eſt, nigra, elegi debet. ff. de his qui nota infam. l. genero. iunct. gloſſ. fi. & in l. Decreto. C. eo.

Nouum. Tertia pars. ff. appellatur Digeſtum Nouum: eo quia poſt uetus Ius 12. tab. noua contineat Prætorum edicta, tractans de criminibus, & delictis, & eorum pœnis, & ideo rubea & ſanguinolenta ueſte induitur. Secundus liber legum eſt Codex, q̄ quodammodo eoſdem cōtinet tit. qui & in libris ff. continentur. Niſi ꝙ modicos hēt ſupadditos, & de nouo inuentos. & eſt iſte liber nouior, & recentior quam leges. ff. Vt dicit tex. in l. 2. C. de uet. iur. enu. & ideo florida, & uiridi ueſte induitur.

Codex.

Volumen Tertius liber legum eſt uolumen, continens in ſe primo inſtitutiones imperiales, Secundo tres libros ultimos Codicis: hoc eſt, decimum, undecimum, & duodecimum, qui ideo non fuerunt repoſiti ad alios nouem libros Codicis, tractantes de Iure priuato, quia hi tres continent Ius publicum, & tractant iure fiſci, nec unquam leguntur in ſcholis. ut dicit gl. inſt. de Iuſt. & iurè §. fi. Tertio continet uolumē nouē collationes authenticorum. Quarto Conſuetudines Feudorum quæ Col-

Collat. Auth.

latio decimo appellatur. Adduntur & hodie quædam extrauagantes, quæ Collatio 11. ſolet appellari: & ab iſta cõgerie, & conuolutione uariorum librorum, hic liber Volumen appellatus eſt. Et quia partim Codicis & nouatum conſtitutionum, & partim etiam quaſdam pœnales & fiſcales ſanctiones continet, & in nonnullis locis pœnam tranſgreſſoribus irrogat, idcirco bipartita ueſte, uiridi puta & rubea coloratus incedit.

RVBRICAE DIGESTI VETERIS.

Liber primus.

De Iuſtitia, & iure.

IMperator Iuſtinianus expoſiturus iura populi Romani, præmittit de Iuſtitia: a qua ueluti matre, & quaſi fonte quodam, omnia iura emanant. Quod enim Iuſtitia uult, id Ius proſequitur. Videndum ergo quid ſit iuſtitia, quid ius: unde dicatur, & quot ſint eius poſitiones. Iuſtitia eſt conſtans & perpetua uoluntas, ius ſuum unicuiq; tribuens. A Iuſtitia Ius appellatur, ſicut filia a matre. Eſt autem Ius, ars boni & æqui, cuius merito quis nos Sacerdotes appellat, id eſt, ſacra iura miniſtrantes. Eſt duplex Ius, Publicum & Priuatnm publicum ſpectat ad ſtatum Reip. principaliter, Priuatũ ad ſingulorum utilitatem. Priuatum Ius triplex eſt: Naturale, quod natura omnia animalia docuit, Gentium, quod apud omnes gentes æqualiter obſeruatur: Ciuile, quod unaquæq; ciuitas ſibi conſtituit. Ius ciuile duplex eſt: Scriptum, quod conſiſtit in ſex partibus, Lege. Plebiſcito, Senatuſconſulto, Principum placito, prætorum edicto, & in prudentum reſponſo. Non ſcriptum ius eſt, quod uſus approbauit.

Iuſtitia.

Iuris diuiſio.

De origine iuris ciuilis, & omnium magiſtratuum, & ſucceſſione prudentum.

Origo omnis Iuris in ciuitate Romana ex lege 12. ta. ſumpſit exordium. Initio enim ciuitatis Romanæ, populus ſine certa lege, manu ſolius Regis gubernabatur. Aucta poſtmodum ciuitate Romana, Romulus popu-

lum

lum in triginta partes diuiſit, quas partes curias appel-
Curia. lauit.quia tunc Reip.curam gerebant: per quas ipſe le-
ges quaſdam curiatas ad populum tulit. Tulerunt & ſe-
quentes Reges: quas omnes Sextus Papyrius uno li-
Papyrianum. bro conſcripſit., & ab eo appellatum ius Papyrianum:
Deinde expulſis Regibus propter uiolatam Lucretiã,
Lex 12. tab. omnes leges exoleuerunt,in deſuetudinemq; abierunt:
& populus Romanus cœpit quaſi uiginti annis magis
conſuetudine,quam lege uti.Poſtea ne id diutius fieret,
conſtituti ſunt publica auctoritate decem uiri,per quas
peterentur leges a Grecis ciuitatibus Athenienſium &
Lacedæmoniorum. ut dicit tex. inſt. de iur.na. §.& non
ineleganter. quorum nomina ponuntur.7. diſt.c.1.Has
leges in tabulis æneis ſcriptas pro Roſtris poſuerũt:
datumq; eſt eiſdem decem uiris uno anno ius prædi-
Prudẽtũ responſa. ctas leges corrigere,& ſi opus eſſet interpretari, qui ani
maduertentes aliquid deeſſe primis legib.alias duas eiſ-
dem tabulas adiecerũt:& ita ex accidenti appellatæ ſunt
Leges 12.tabularum.His legibus latis,cœpit interpreta
tio prudentum deſiderari: quæ diſputatio prudentum
communi nomine appellatur ius ciuile. Ex his legibus
eodem tempore actiones compoſitæ ſunt, quibus inter
Plebiſcita. ſe homines diſceptarent,: quæ pars iuris legis actiones,
id eſt,legitimæ actiones appellatur. Et ideo eodem tem-
pore hæc tria iura nata ſunt:leges 12. tab. Ex his fluere
cœpit ius ciuile:ex iiſdem legibus actiones compoſitæ
ſunt. Augeſcente ciuitate euenit ut plebs in diſcordiam
Senatuſconſulta. cum patribus ueniret, & ſecederet in montẽ Auentinũ,
ſibiq; iure conſtitueret,quæ Plebiſcita uocant,& poſtea
Prætorũ edicta. pro lege aſſumpta:ut inter plebiſcita,& legẽ ſpecies con
ſtituendi intereſſe,poteſtas aũt eſſet eadem. Deinde ob
difficilẽ cõgregationem populi & plebis cura Reipu.ad
Senatũ deducta eſt,qui ſe cœpit interponere, idq; ius ap
pellabãt Senatuſconſultũ. Eodẽ tp̄e magiſtratus uel p̄to
res iura reddebant proponentes edicta,ut quiſq; ſciat de
qua re dicturi eſſent,ſeq; præmuniret:quæ edicta præto
ris, uel ius honorarium appellant:quia ab honore præ-
toris ueneat. Nouiſſime euenit ut neceſſe eſſet Reipu-

blicæ

blicæ per unum conſuli. Igitur conſtituto principe, data Principis
eſt ei poteſtas, ut quod conſtituiſſet, ratum eſſet, q̄ prin- placitum.
cipalis conſtitutio, uel principis placitum appellatur.

De legibus & Senatuſconſultis, & longa conſuetudine. **Lex.**

Lex eſt quod populus Romanus Senatorio magiſtra
tu, ueluti conſule conſtituebat. Vel, Lex eſt, cui oēs homi
nes decet obedire. Legis uirtus hæc eſt, Imperare, ueta- Senatuſ-
re, permittere, punire. Senatuſconſultū eſt, qđ Senatus conſultū.
iubet, atq; conſtituit. Nō.n.ambigit̄, Senatum ius facere Conſuetu
poſſe th inc Velleianum, Macedonianum, & alia multa. do.
Cōſuetudo eſt ius nō ſcriptū, qđ pro lege ſeruatur, cum
deficit lex. 1. diſt. Conſuetudo Nam diuturni mores con
ſenſu utentium approbati legem imitantur. inſt. de iur.
nā. §. Ex non ſcripto. Et eſt conſuetudo prima legum in
terpres. l. ſi de interpretatione. infra eod. Conſtitu-

De conſtitutionibus Principium. tiones.

Quod principi placet, legis hēt uigorem: quicquid.n.
Imperator p̄ epiſtolam ſtatuit, uel cognoſcens decreuit,
uel de plano interlocutus eſt, uel ædicto præcepit, legem
eſſe conſtat. Iſtæ leges appellātur conſtitutiones. Et quæ
dam ſunt generales, quæ ſine dubio omnes ligant. Quæ-
dam perſonales, quæ nec ad exemplum trahuntur: qa qđ
princeps alicui ob merita indulſit, uel pœnam irrogauit,
uel alicui ſine exemplo ſubuenit, perſonam non egre
ditur: & illud appellatur priuilegium, quaſi priuata lex.

De ſtatu hominum.

Status hominū dr̄ cōditio, uel qualitas perſonarum, Liber.
qua qs plurimum p̄t. Et appellatur hic tit. ī inſt. de iure Seruus.
perſonarū. Oēs ergo hoīes, uel perſonæ, aut ſunt liberi,
uel ſerui. Liber dr̄, q ex naturali facultate facere p̄t quic
quid liber: niſi qđ ui aut iure p̄hibetur. ſ. l. Seruus aūt
dr̄, q ex conſtitutione iuriſgentium, alieno dn̄o contra
naturā. i. cōtra ius naturale ſubiicit̄. Appellatus ſeruus,
eo ꝙ Imperatores captiuos in bello ſeruari iubebāt, ne Manci-
occiderentur. Qui ēt mancipia dicti ſunt, quia manuca pia.
piūtur. Oīs ſeruus aut naſcitur, ut ex ancillis noſtris: aut
fit, & hoc dupliciter: uel iuregentiū p̄ captiuitatem, ut ſ.
uel iure ciuili, qn̄ liber hō maior uiginti annis, ad pre-
tium

tiũ participandum ſe uenundari paſſus eſt, ignoranti cõditionem ſuam. Liberi homines in duplici ſpecie repe- riuntur. Aut.n.ſunt ingenui, qui ex matre libera nati ſunt: Aut libertini, quæ ex ſeruitute manumiſſi ſunt.

Ingenui.
Libertini.

De his qui ſunt ſui, uel alieni iuris.

Poteſtas duplex.

Cognitis perſonis quæ alieno iuri ſubiectæ ſunt: ſimiliter ẽt intelligemus quæ ſui iuris ſunt. Eſt ãt duplex poteſtas, ſeu ius perſonarũ: dñica uidelicet, quæ ſub ſe hẽt ſeruos: qcquid.n.ſeruus acquirit, id dño acquiritur. Eſt & poteſtas patria: liberi. n. noſtri, quos ex iuſtis nuptiis ꝓcreauimus, in ptãte noſtra ſunt. Sed eã ciuibus Romanis.i. liberis hoĩbus, quidã ſunt Patresfamilias, quidã filiifamilias, quædã Matresfamilias, quædã filięfamilias. Patres fam. ſunt q̃ ſuæ ptãtis ſunt: ſiue ſint puberes, ſiue impuberes. Similimõ Matresfa. Filii ãt, & filiæfam. dicuntur q̃ ſub aliena, id eſt, patria poteſtate ſunt

Patresfamilias.
Filiiſfam.

De adoptionibus, & emancipationibus.

Adoptio duplex.
Arrogatio.

Adoptio eſt actus legitimus, ꝑ quem quis fit filius, qui alias nõ eſt, inde appellata adoptio, quia optionis filius qs efficitur. Eſt ãt adoptio duplex, habet.n.ſe ut genus, & ſpecies, cũ diuidatur ĩ arrogationem, & adoptionem ſimplicem. Arrogatio fit auctoritate Principis: quando ille qui ſui iuris eſt arrogatur: quo caſu qui adoptat interrogatur, an uelit eum quem adoptaturus ſit, iuſtum ſibi filium eſſe. Et is qui adoptatur interrogatur, an id fieri patiatur: inde & arrogatio dicta. quo caſu tranſit adoptatus cum oĩbus bonis & liberis in ptãtem adoptatoris. Adoptio ſimplex fit impio magiſtratus.i. cuiuſlibet iudicis, de eo qui in poteſtate parentis eſt, & manet in eiuſdem poteſtate, adoptione etiam ſacta. Vnde ſolet dici: arrogo qui ſuus eſt, & habet meus eſſe neceſſe. Patris adopto ſuum, nec patris deſinit eſſe. Emancipatio dicitur cum filius a patre ſuo quaſi manumittitur, ut exeat de patria poteſtate. Fit autem multis modis ut ius patriæ poteſtatis ſoluatur. Aut enim ꝑ mortem patris naturalem, uel ciuilem. aut per adoptionem, alicuius magnæ dignitatis, quales enumerãtur in auth. conſti. quæ de dig. coll. 6. & aliis modis no. inſt. quib. mod. ius pa. po. ſol.

Emancipatio.

De

De rerum diuiſione & qualitate.

Res diuini & humani iuris.

Oium rerum duo ſunt genera, quædã ſunt diuini iuris, ueluti res ſacræ, religioſæ, & ſanctæ. Aliæ humani iuris, ueluti res profanæ. Qđ diuini iuris eſt, id nullius in bonis eſt. Dicuntur autem res ſacræ, q̃ publicè cõſecratæ ſunt, uel ritè ꝑ pontifices dedicatæ, ſiue in agro, ſiue in ciuitate ſint. Et differunt Sacer & Sacrarium: quia Sacer locos eſt, qui cõſecratus eſt: Sacrarium ãt locus ĩ quo ſacra reponunť. Religioſum locum unuſquiſq; ſub uoluntate facit, dum mortuũ infert ĩ locum ſuum. i. ĩ fundum ꝓprium. Sanctum eſt, qđ ab iniuria hominum defenſum atq; munitũ eſt. Sanctum dictum à ſagminibus. Sunt. n. ſagmina q̃dã herbæ quas legati populi Romani ferre ſolent, ne quis eos uiolaret. Sicut legati Græcorum ferunt ea, q̃ uocãtur Cerynthea. Et ꝓpriè dicimus Sancta, q̃ nec ſacra, nec ꝓfana ſunt, ſed ſanctione quadã confirmata: ut leges ſanctæ ſunt, & muri, & portæ ciuitatum: quia pœnales ſanctiones cõſtitutæ ſunt in eos, qui aliquid moliũtur in portis uel muris. & iõ ſi quis uiolauerit muros, capite puniatur. Sicut qui trãſcendunt ſcalis admotis, uel alia qualibet r̃one. Hinc Lucanus in 1. Fraterno primi maduerunt ſanguine muri. Hæ res quæ humani iuris ſunt aut ſunt publicæ, aut priuatæ. Quæ publicæ ſunt, nullius in bonis eſſe creduntur: ipſius. n. uniuerſitatis ſunt: Priuatæ ãt ſunt, quæ ſingulorum ſunt. Præterea q̃dam res ſunt corporales, q̃. ſ. ſui natura tangi pñt, ueluti fundus, hõ, &c. Incorporales ſunt, quæ tangi non pñt: qualia ſunt ea q̃ in iure conſiſtunt. ſicut hæreditas, obligatio, contractus, uſusfructus, ſeruitutes: & his ſimilia. Quædam iure naturali communia ſunt: & iſta conceduntur occupãti: ſicut eſt aer, aqua profluens, & mare, & littora maris, & omnia quæ in his reperiuntur. Alia autem flumina pene omnia, & portus, & ripæ publica ſunt. i. ad uſum totius populi conceſſa: nam proprietas nulli acquiritur. Quædam res ſunt uniuerſitatis, non ſingulorum ueluti quæ in ciuitatibus ſunt, ut theatra, ſtadia, & ſi qua alia ſunt communia ciuitatum.

Rerũ humani iuris diuiſio.

De

De Senatoribus.

Patres cō ſcripti. Senator eſt uir cōſularis dictus à ſenio, uel ſenectute: ſolis.n.ſenibus cura Reip.demandabatur.l. ſemper.ꝟ.de iure immu.& l.ad Rempublicam . de mu.& hono. hi et patres conſcripti dicebātur, quia eorum nomina ſcripta erant in diadematibus capitū eorum,ut dicit gl.inſt.qb. mo.ius pa.po.ſol.§.filiusfa.Et erant cētum numero Senatores Romæ,ut colligitur ex l.fin.in prin.C.de pe.hære. *Cētū uirale iudiciū* & inde eorum iudiciū Centumuirale appellatum fuit,ut ibi Martialis, Hunc miratur adhuc centum grauis haſta uirorum.Et in alio loco de filio Reguli:iam clamor centumq; uiri.Hi & Senatuſcōſulta faciebāt, ut ſ.diximus.

De officio Conſulis.

Officium cōſulis eſt, ut ex ſenatuſcōſulto cōſilii cām *Conſulum creatio.* examinet.Ortum habuit creatio cōſulum ex eo: cum.n. expulſi eſſent reges, Romæ conſtituti ſunt duo, penes quos ſummum ius eſſet:qui ab eo,ꝙ plurimum Reip.cōſulerent,conſules appellati ſunt. Ne tn̄ per oīa regiā ſibi ptātem uendicarent:lata lege factum eſt,ut ab eis prouocatio eſſet:neve poſſent in caput ciuis Romani aiaduertere,niſi iuſſu populi.Solum relictum eſt eis ut coercere *Lictores.* poſſent, & in uincula publica duci iubere. Inde erat ꝙ duodecim lictores cum faſcibus.i.uirgis & laqueis conſulem præcederent:à quibus iuxta mandatum conſulis malefactores,ſeu rebelles ligarentur: unde etiam lictores dicti:& ſanguineis uirgis,ſi opus foret,cæderentur.

De officio Præfecti prætorio.

Præfecti ꝓtorio offm̄ ex eo ſumpſit originem, ut eſſet *Dictator.* æquales magiſtris equitum. Nā cum apud ueteres dictatoribus ſumma poteſtas cōmitteret, elegerunt ſibi dicta*Magiſter equitum.* tores militiæ gratia magiſtros equitū, q ſcđam poſt eos poteſtatem gererent.Cūm āt regmen tum Reip. ad ipe*Præfecti præt.* ratores trāſlatum eſſet: electi ſunt à principibus pfecti ꝓtorio,ad ſimilitudinem magiſtrorum equitum: & quia ꝓficiebātur prætorio imperiali,ubi cās examinabāt, ideo præfecti prætorio appellati ſunt.Et data eſt eis plenior licentia ad diſciplinæ publicæ emendationem:& in tm̄ aucta eſt eorum auctoritas, ut appellari à præfectis prætorio

rio non poſſit. Habent & aliud priuilegium, quia minores ætate ab aliis magiſtratibus, niſi ab ipſis præfectis prætorio reſtitui non poſſunt: & iſte eſt illuſtris.

De officio præfecti urbis.

Præfectus urbis eſt, cui a domino Imperatore cōmiſſa eſt urbis adminiſtratio. ſ. l. j. §. cùm urbem Et eſt eius ptās maxima in ciuilibus & criminalibus cauſis. Nā in ciuilibus cōtingentibus ī ipſa urbe, uel extra, intra centeſimū milliare cōtentioſam iuriſdictionē ſibi uendicauit. In criminalibus punit capite, ēt incōſulto principe: ut ſ. de le. 3. l. 1. §. hi. Et eſt Præfectus maior oībus magiſtratibus in urbe: ut ſ. l. 4. Et habet duplex priuilegiū: quia liberat à patria poteſtate, & à curiali conditione, ut in Auth. conſtitutio. quæ de dign. col. 6. & C. de decur. l. ultim.

De officio Quæſitoris.

Apud ueteres crebrior fuit opinio, Tullum Hoſtiliū tertium Romanorum regem, primum ī Rēpub. Quęſtores ītroduxiſſe. Et à genere q̄rendi Quæſtores dictos. Nā cùm ærarium, ſiue fiſcus populi auctius eſſe cœpiſſet, ut eſſent qui illi p̄eſſent, cōſtituti ſunt q̄ſtores, qui pecuniæ p̄eſſent: dicti ab eo, ꝙ inquirēdi & cōſeruādæ pecuniæ cā creati eſſent. Cōſtituti ēt erāt à populo Quæſtores q. capitalibus rebus p̄eſſent, & ſnīs legendis, quorum meminit lex 12. tab. Talis erat minor apud Virgilium, cùm ait: Quæſitor Minos vrnā mouet. Solebā etiā ex Quæſtoribus quidā p̄uincias ſortiri, & ſurrogari à p̄cōſulibus. Erant & Quæſtores q candidati principis appellabātur, hi ſolis libris principalibus legēdis uacabāt, & in ſenatu epiſtolas principis legebant, ut dicit gl. in proœ. inſti.

De officio Prætoris.

Poſtquàm electi erant duo Conſules, & hi urgente neceſſitate aliquando bellis finitimis auocarentur, neque eſſent qui in ciuitate ius reddere poſſent, factum eſt, ut prætor quoq; crearetur, qui Vrbanus appellatus eſt, eo ꝙ in urbe ius redderet, poſt aliquot deinde annos non ſufficiente eo Prætore, cùm multa turba etiam peregrinorū i ciuitatē uenirēt, creatus eſt & alius Prętor, qui Peregrinus appellatus eſt, ab eo, ꝙ plerunq; inter peregrinos *Prætor vrbanus, & peregrinus.*

nos

nos ius dicebat l.2.ſ.de ori.iu.dictus p̄tor à p̄eũdo,quaſi
Prætor. p̄itor:hinc p̄tura,dignitas p̄toris:hinc p̄torium taberna-
culũ p̄torũ:ut inquit Feſt.Põp.Et eſt officiũ eius Romæ
tm̃:in ꝓuinciis.n.eligũt p̄ſides.Et hẽnt ptãtem cõdendi
edicta ſub breuiloquio,& ĩ albo.i.in loco quodã publico
& eminẽti dealbato,ſcribebant,& ſi quis hoc albũ corru-
Album pit,tenebaẽ pœna quinquaginta ſolidorũ,ut ĩ.de iur.om.
prætoris. iu.l.ſi quis id.Horũ edictorum cõpendioſa breuitas am-
plã materiã p̄buit Iuriſcõſultis interpretãdi & rñdendi
de iure.Nec poſſunt cõſtitui niſi tres:licet olim fuerint
18.ut ĩ.e.l.ul.& ſ.de ori.iur.l.2.§.diuus deinde. Augu-
ſtus.de offi.præfe.uigi.hanc rubricam uide C.eod.titu.

De officio Proconſulis & legati.

Procõſul eſt,qui cũ ptãte cõſulis ĩ ꝓuincias mittebaẽ.
dictus quaſi cõſul ꝓcul miſſus.Et talis ubiq; ꝓcõſula-
ria inſigna hẽt ſtatim poſtq̃ urbẽ egreſſus eſt.hoc ẽ, ſex
faſces & lictores:amplius hẽre nõ p̃t. Nõ tamẽ exercet
ea q̃ ſunt iuriſdõnis,niſi in ꝓuincia ad quam miſſus eſt.
Poſtqui uerò ꝓuinciã ſuã ingreſſus eſt,p̃t mãdare iuriſdi-
ctionẽ legato ſuo,q̃ quaſi delegatus ipſius ꝓcõſulis dr̃.
Iſtos legatos nõ oportet principẽ conſulere,ſed ſuum ꝓ
Legatus conſulẽ,qui in ea prouincia maius imperiũ hẽt oĩbus
proconſu- poſt principẽ. Legati ãt procõſulis nihil ꝓprium habẽt,
lis. niſi à procõſule eis mandeẽ.Proconſul uerò portã Ro-
mæ ingreſſus deponit imperium:ut infra l.ul. Et in hoc
differt à p̄ſide:quia proconſul eligebatur excõſulibus ur-
bis Romæ ad aliquam prouinciam regẽdam,quaſi cõſul
ꝓcul miſſus:ut inf.de of.p̄ſi.l.1.Ille aũt eſt præſes,qui cũ
nõ eſſet conſul prius, eligebatur ad prouinciam regẽdã.
In legato ãt procõſulis duo ſunt ſpecialia primum quia
cognitio de quolibet crimine ei demãdari põt:nõ ita in
alio,niſi in caſu,ĩ.e.l.ſolẽt.1.reſp.& §.ſed hoc , & de of.
eius cui man.l.una.Itẽ ꝓnũtiat de crimine ſuſpecti tu-
toris,licet alius delegatus nõ poſſit.inſt.de ſuſpe.tu.§.
datũ.pœnã uerò grauiorẽ irrogare nõ põt.ĩ.e.l.ſi quid.

De officio Præfecti Auguſtalis.

Præfectus Auguſtalis dicebaẽ,qui oĩa tributa ꝑ Aegy-
ptiacam diœceſim ĩ cura & ꝓuidẽtia ſua hẽbat. Dictus
Auguſtalis

Auguſtalis, quia Auguſtus eam dignitatẽ primus ei Præfecto qui Alexandriam inhabitauit, conceſſit. Et appellatur præfectus Aegypti, vel Auguſtalis: vt in authen. de app. §. illud etiã, & Co. de rap. vir. l. 1. & in auth. de nox. §. vlt. Et iſte inter medios magiſtratus ſpectabilis eſt.

De officio Præſidis.

Nomen Præſidis generale eſt, eo ꝙ Procõſules & Legati Cæſaris & omnes prouincias regentes, licet Senatores ſint, Præſides appellantur. Proconſulis aũt appellatio ſpecialis eſt: ut diximus ſuprà de offi. proconſ. Et eſt Præſes clariſſimus: ut j. de priu. car. l. 1. Et hẽt Præſes ꝓuinciæ maius imperium omnibus in iſta prouincia poſt principem: Et in ſolos hoĩes ſuæ prouinciæ imperium habet, dum in prouincia eſt. Qui ſi exceſſerit prouinciã, priuatus eſt. Curet tamẽ is qui prouinciæ præeſt malis hoĩbus prouinciã purgare: nec diſtinguitur unde ſint. Et ſi millies uelis renuntiare imperio uel dignitati, non poterit ſeparare ab imperio. infra eo, l. legatus. niſi faciat in manu principis à quo habet: ut ſupra de origin. iur. l. 2. §. deinde cum placuiſſet. *Præſes.*

De officio Procuratoris Cæſaris.

Procurator Cæſaris eſt, qui ex mandato Cæſaris cauſas & negotia agit. Et quæcũq; acta aut geſta ſunt à Procuratore Cæſaris, ſic à Cæſare cõprobantur, atq; ſi ita à cæſare geſta eſſet. Et ſicut ad Procuratorẽ Cæſaris rerũ tm̃ ꝑtinet adminiſtratio: ita ad Iuridicũ Alexandriæ iuris tm̃, & nõ rerũ ſpectat ſolicitudo. Contentioſa aũt iuriſdictio totius Aegypti pertinet ad Præfectum Auguſtalem.

De officio Iuridici Alexandriæ.

Iuridicus Alexandriæ eſt qui demãdatum iuriſdictionem a Principe ciuitate Alexandrina Aegypti habet, de quo ſupra titulo proximo.

De officio eius cui mandata eſt iuriſdictio.

De iuriſdictione ordinaria tractatur in titulis præcedentibus: hic autẽ titulus continet eam iuriſdictionem, quæ eſt in delegando: ſcilicet quis delegat, & cui, & qua cauſa: & qualiter delegatus officium ſuum explicet.

De officio Aſſeſſorum.

Aſſeſſor eſt, quem ſibi iudex ad deciſionem cauſæ aſſociat. Omne officium Aſſeſſorum in his cauſis conſtat: in cognitionibus cauſarū ciuilium & criminalium quid Iuris eſſe debeat. Et ei cui aſſidet perſuadeat in poſtulationibus: vt videat an ſit infamis qui poſtulat. ſ. aduocatus. Item vt eum interroget, & ei opponat ad ueritatē inquirendam: & eum tacere faciat, quando ſibi uidebitur. Item in libellis conuentionalibus recipiendis, ſi bene concipiantur: ſi malè, vt reſpuat, vel dētibus laceret. Item in epiſtolis Iudicibus alterius prouinciæ mittendis, ut & teſtes recipiantur, & ſibi cautè remittantur.

LIBER II.

De iuriſdictione omnium Iudicum.

Iuriſdictionis diuiſio.

IVriſdictio, prout eſt genus, diuiditur in merum imperiū, Mixtū imperiū, & ſimplicē iuriſdictionē. Eſt autē iuriſdictio ptās de publico introducta cum neceſſitate iuris dicendi, & æquitatis ſtatuendæ. Merum imperium eſt, habere gladij poteſtatē, & aīaduertere in facinoroſos hoīes: qđ ēt Poteſtas appellatur. Mixtum imperium eſt, cui non ſolùm ineſt merum imperium, ſed etiā iuriſdictio: quod in danda bonorum poſſeſſione cōſiſtit. Iuriſdictione ſimplex eſt etiam Iudicis dandi licentia.

Quod quiſque iuris in alium ſtatuit, ipſe eodem iure vtatur.

Hoc edictum, ſummam habet æquitatem: quia nitit̄ ex lege diuina: ut, Quod tibi non uis fieri, alteri non feceris. ut in princ. decr. Et ſapientis dictat auctoritas, Patere legem quam ipſe tuleris. ca. cum omnes. de conſtit. Quis ig't aſpernabit idē ius ſibi dici cū ſit litigator, qđ ipſe alijs dixit cū eſſet magiſtratus? Qui ergo magiſtratū vel ptātē gerit, ſi aliquid in aliquē noui iuris ſtatuerit ipſe qnq; aduerſario eius poſtulante eo iure uti debet.

Si quis ius dicenti non obtemperauerit.

Non obtemperare iudici.

Cōceſſum eſt omnibus Iudicibus, ſuam iuriſdictionē pœnali iudicio defendere; id eſt, mulctam vel pœnam pecuniariam ei, qui iuriſdictioni eius illudere conatur, imponere.

ponere. Ille dicitur non obtemperaſſe Ius dicenti, qui quod extremum eſt in iuriſdictione non fecit: veluti ſi quis rē mobilē vendicare à ſe paſſus non eſt, ſed duci eā vel auferri paſſus eſt. Cæterū & ſi ſequētia recuſauit, ex tunc non obtemperaſſe videtur: ſed habet locum aliud edictum: ſcilicet, Ne vis fiat ei, qui in poſſeſſ. miſſus eſt.

De in ius vocando.

In ius uocare, eſt iuris experiendi cā uocare. Et enumerantur in hoc titulo perſonæ quę in ius uocari non debent: & apponitur pœna contrarium facientibus.

Si quis in ius uocatus non ierit, ſiue eum quis uocauerit, quem ex edicto non debuerit.

Si quis in ius uocatus nō ierit. i. legitimè citatus non comparuerit à cōpetenti iudice, qui eū uocauit, uel uocari fecit, pro iuriſdictione iudicis condēnabitur. Ruſticitati tamen hoīs parcendum erit: datur aūt actio incerti, quando pœna certa non eſt adiecta, in id quod intereſt, quando quis uocatus non uenerit, uel uocatus non cōparuerit, cùm uocari non debuerit. Multis aūt modis pōt euenire, quòd. ſ. citatus non tenetur comparere. Vt ſi in citatorio exprimitur cauſa ex qua quis non tenetur comparere coram illo iudice: puta ſi eſſet cauſa ſpiritualis, quæ non debet agitari coram ſeculari iudice. Vel cā liberalis, quæ nō debet agitari coram minori iudice, ut in l. placet. in fin. C. de peda. iudi. Vel ſi eſſet cā ex qua perſona conueniri non poſſet munita ſpeciali ſeu ſingulari priuilegio ut patronos acti one famoſa, uel ſimiles. Vel ſi eſſet de his qui in ius uocari non poſſunt. ut l. 2. ſupra de in ius uoc. Item ſi exprimeretur in citatoriis locus aliquis inhoneſtus: ut l. ſi cùm dies. §. ſi arbit. ſ. de arbitris. Idē ſi exprimeretur, tempus feriatū. ſ. de fer. l. j.

Actio incerti. *Caſus quibus citatus non tenetur comparere.*

In ius uocati ut eant, uel ſoluant.

Olim uocatus in ius euitabat multā: ſiue ipſe iret, ſiue aliū mitteret, qui ſatiſdaret, ipſum ſiſtere: hodie neceſſariū hēt vocatus perſonaliter ire, aut ex ſua perſona ſatiſdare fideiuſſorib. interuenientib. aut cauere ſine fideiuſſorib. Et fideiuſſor deueniendo ad iudiciū debet dari idoneus. Coniunctæ tñ perſonæ reputantur idoneæ

Fideiuſſor idoneus.

& recuſans eos recipere punietur.ut infra l.1.& 2.

Ne quis eum,qui in ius uocatus eſt,vi examinat.

Iuriſconſultus tractaturus de iudiciis,præmiſit de iuriſd.omn.iudi.in ſpecie,& in genere.Quo viſo,quia iudicium incipit à citatione.Inſtitu.de pœn.te.litig.§.omnium. poſuit de in ius vocando. Sed quia in ius uocati qnq; non vadunt,& ideo puniuntur,poſuit rubricam.Si quis in ius uoc. non ie. Quandoq; non vadunt legitimè quia dant fideiuſſores nuntio,de eundo, & ſtando in iudicio:ideo poſuit rubricã præcedentem.Quandoque nullum fideiuſſorem dant,& ideo ad iudicium ducuntur per familiam: & eo tpe quo ducuntur,aliquis eos vi eximit de manu familiæ: ideo ponitur hæc rubrica,Ne quis eũ. Quandoq; nullus eum eximit, ſed ad iudicium ducitur, vel ſponte venit, & ab eo petitur ſatiſdatio de ſtãdo iuri vſque ad ſententiam: & de hoc loquitur titulũ ſequẽs, qui ſatiſda.cogan.& alii ſeq. tit.de fer. Et ponit hæc rubrica partem edicti, non totum edictum. Edictum autẽ

Edictum. tale eſt: Prætor ait, ne quis eum qui in ius uocatus eſt, vi eximat:ne ve faciat dolo malo,quo magis eximeretur vt l. ſed eximendi.§. prætor.ỹ. eod. In eum qui aduerſus prædicta fecerit: quantum per actorem in litẽ iurabit,iudicium dabo:vt colligitur ex l.ſi per alium.§.in eam.ỹ.e. Et propoſuit prætor hoc edictum, ut metu pœnæ compeſceret eos,qui in ius uocatos ui eripiunt. Et eſt uerbũ

Eripere. Eximendi generale.Eripere enim eſt de manibus aufer-

Eximere. re per raptum: Eximere autem eſt quoquo modo auferre:puta ſi quis non rapuerit quenquam, ſed moram fecerit, quo minus in ius veniret, vt actionis dies exiret: vel res tempore amitteretur.Et datur in eum, qui vi exemerit,actio in factum:quæ non id continet, quod in ve-

Actio in factum. ritate eſt: ſed quãti eã res ab actore æſtimata eſt,de qua controuerſia eſt.

Qui ſatiſdare cogantur vel iuramento promittant. vel ſuæ promiſſioni permittantur.

Satisfacere. Satiſdatio eo modo appellata eſt,quo Satisfactio. Nã

Satiſdare. ſicut Satisfacere dicimur ei, cuius deſideriũ implemus: ita Satiſdare dicimur aduerſario noſtro, qui pro eo quod

a nobis

a nobis petiit,ita ſibi cauimus, ut eum hoc nomine ſecurum faciamus,datis fideiuſſoribus. Sed etiam pignoribus poteſt,ſi uelit,quis cauere.Si autem qui fideiuſſoré dari debet,dare non poteſt, remittitur iuratoriæ cautioni,ut iuret,ſe fideiuſſorem dare non poſſe,& ſe facere quod caueat.Immo etiā nuda promiſſio ſufficit, & hoc partibus placeat. Inſti.de re.diui.§.uéditæ.& l.ſancimus C.de uerb.ſignific.

Si ex noxiali cauſa agatur quemadmodum caueatur.

Præcedens titulus ponit ſatiſdationes,quæ fiunt pro liberis hominibus:iſte aūt titulus continet,qūo pro ſeruis caueatur. Dicitur aūt Noxialis actio, quotiens ſeruus noxiam,id eſt damnū dat:qui etiā propterea ꝙ noxiam committit, Noxa appellatur:ſicut alias dici ſolet: noxia delictum,delinquens noxa uocatur.glo. Inſtit.de noxal.act.§.1.Si quis ergo promiſerit iudicio ſiſti eum, de quo noxialis actio eſt,debet eum in eadem cauſa exhibere: id eſt ſimili ſtatu, & qualitate, in qua tunc cum promittitur fuerat,quoſque ſententia feratur. Noxa.

De eo per quem factum erit,quo minus quis in iudicio ſiſtat.

Hic titulus coercet dolum eius,qui impedit aliquem iudicio ſiſti.Nec eſt ſuperfluus iſte titulus,licet ſupra habeatur alius titulus, Ne quis eum qui in ius uoc.Qua in quatuor differt hic titulus ab alio:quia alius titulus nō habet locum, niſi ubi uis facta eſt,quo minus ſiſtat:hic autem habet locum etiam ſine ui. Secundò,quia alius titulus non conſulit niſi uocanti in ius, id eſt actori, hic autem etiam uocato.Tertiò,quia alibi agitur quantum in litem iuratum eſt:hic ſolum ad intereſſe:dicendo ſecundum gloſ.hic.Quartò,quia hic titulus locum habet poſt citationes & ſatiſdationes receptas alius ante cōparitioné.licet Bart.hāc quartam differentiā nō approbet.

Si quis cautionibus in iudicio ſiſtendi cauſa factis, non obtemperauerit.

In titulis præcedentibus ponitur, quando quis dolo uel ui alterius, in iudicio non ſiſtit:in hoc titulo ponitur,quando quis per caſum fortuitum excuſatur.Et in

primis excuſandus eſt ille, qui longius abeſt: illi.n.pro ſingulis diætis uicena millia paſſuum numerari debent Sunt & aliæ cauſę quibus cauens excuſatur, vt cõparere neceſſariò non teneatur, q̃ omnes exprimuntur hoc tit.

De Ferijs, & dilationibus, & diuerſis temporibus earum: & ex quibus cauſis feriæ non impediuntur.

Feriæ ſunt, quæ ad hoc deputantur, vt homines quieſcant, & diuinis, uel aliis rebus neceſſariis intenti ſint. Dictæ ſunt feriæ à feriendis.i. mactandis uictimis, quæ diebus feſtiuis offerebantur. Et ſunt triplices feriæ. Quædam indictæ in honorem Dei: & his partes non poſſunt renunciare. Iſtæ appellantur feſtiuæ uel ſolennes feriæ. de quib. de conſ. diſt. 3. ꝑ totum. Aliæ ſunt feriæ repentinæ, uel indictæ, quæ per principem, uel ſuperiorem ꝑ aliquod repentinum negotium indicuntur: ut ſi naſcat̃ principi filius, vel ob rem bene geſtam aliquod feſtũ imponatur. Tertiæ ſunt feriæ ob neceſſitatem hominum inductæ, ut ſunt uindemiarum, & meſſium: quibus tamen ferijs partes renunciare poſſunt: quia in eorum fauorem introductæ. c. fin. de feriis. Dilationes ſunt induciæ quæ dantur quandoq; ad probationes faciendas. Et eſt Dilatio quæ datur à iure vel ab homine ad aliquid explicandum. Dicta Dilatio, quia differt negotium.

Feriæ triplices.

Dilatiões

De Edendo.

Edere, eſt actionem, uel cauſam in iudicio publicè demonſtrare. Eſt.n. æquiſſimum, eũ, qui acturus eſt, edere actionẽ: ut exinde ſciat reus, utrũ cedere, an contendere ultra debeat. Et ſi contendendũ putat, ueniat inſtructus ad agẽdũ. Edere eſt ẽt copiã deſcribẽdi facere. Et ponitur hic tit. in gerũdio, uidelicet, de Edẽdo: & nõ de Editione, ad oſtendendũ neceſſitatẽ eſſe impoſitã edere debenti. Et tractatur in hoc tit. triplex editio. ſ. actionis, inſtrumentorum, & rationum. Sed ratio editur in principio, cætera in proceſſu cauſæ: ut dicit gloſſa hic ſuper rubro.

Edere.

De Pactis.

Poſtquam editus eſt libellus, de quo s̃. tit. prox. q̃nq; facit actor pactũ gratuitum reo: iõ ponitur rubr. de Pactis. Q̃nq; inuicem tranſigunt, iõ ſequitur de Trãſactionib.

nib.Qńq; inuicē non pōt eſſe concordia, iō neceſſariū quod litigetur:& partes quærūt ſibi aduocatos,& procuratores:ideo in ſequenti libro ponitur de Poſtulando.& ſubſequenter de Procur.Pactum autem à pactiono dicitur. Vnde etiam Pacis nomen appellatum eſt. Et eſt Pactio, duorum pluriumve in idem placitum,& cōſenſus id eſt,ſpontaneus conſenſus.Conuentionis autem uerbum generale eſt ,ad omnia partinens,de quibus negotii contrahendi,tranſigendiq; cauſa conſentiunt,qui inter ſe agunt. Nam ſicuti conueniri dicuntur , qui ex diuerſis locis in unum locum colliguntur,& ueniunt : ita qui ex diuerſis animi motibus in unum conſentiunt,id eſt,in unam ſententiam concurrunt,conuenire & paciſci dicuntur. *Pactum.* *Pactio.* *Cōuētio.*

De Tranſactionibus.

Qui tranſigit,de re dubia,& lite incerta, neq; finita. cōponit.Et dr̄ Tranſactio pactū remiſſionis, à trans, & ago.Et differt in eo à Pactis:quia qui paciſcit,rē certā & indubitatā ſua liberalitate remittit.cū is, q̄ trāſactionē facit,rē dubiam,& incertā litem,ſopire facit. Et dicitur Tranſactio,quaſi actionis tranſitio,ab actione.n.trāſit, qui tranſigit, & ita is qui agit,propriè dicitur tranſigere:reus āt impropriè dicitur tranſigere. C.eo.l.1. Et eſt effectus tranſactionis, quia ex ea datur exceptio in oī cā,ex qua agebatur.C.eod.l.ſub prætextu.& infrà eo.l. nō eſt. niſi res dolo occultauit ſpeciem,in qua deceptus eſt actor,ut infra de pact.l.tres. *Tranſactio.*

LIBER III.

De poſtulando.

QVia in editione actionum, & in cauſæ proceſſum neceſſarii ſunt aduocati, uel poſtulatores:ideo de his ponit.Eſt aūt Poſtulare, deſideriū ſuū, uel amici ſui in iure apud eum,qui iuriſdictioni præeſt,exponere,uel alterius deſiderio contradicere, ut infra eodē.l.1.§.poſtulare. & quod dicitur. Suum intellige quando poſtulat pro ſe:Amici, quando pro alio,& ponit uerbum in ſignificatione, pro qualibet notione, ut infra de *Poſtulare.*

Patroni cauſa. aduocati Togati.

reg.iur.l.ait prætor.& ſic etiam apud arbitrum compromiſſarium poteſt poſtulari. Et dicitur ui poſtulatores, Patroni cauſæ:item Aduocati, ut j. de uar.cognit.l.1.§.aduocatos.Et Togati dicuntur.C.eod.lib.uel forte à genere ueſtis,quæ dicitur Toga,qua olim utebantur.

De his qui notantur infamia.

Infamia eſt ſtatus, & honoris diminutio,& amiſſio: hinc Infamis dicitur,quaſi ualde famoſus, id eſt,ignominioſus,uel infam is, quaſi ſine fama, uel priuatus ſua fama.Fama autem,ſiue opinio,uel æſtimatio idem ſignificāt.Et eſt Fama,illæſæ dignitatis ſtatus,legibus ac moribus comprobatus,& in nullo diminutus.Et hæc fama quandoq; minuitur,quandoq; conſumitur,ut ex toto pro extincta habeatur : ſcilicet cum maxima,uel media capitis diminutio interuenit,& de hac neque in hoc titulo,neque C.eodem tractatur,quaſi ſuperfluum ſit,de ea fama conſumpta dicere,uel quærere.Quilibet enim ſcit,uel ſcire pōt uno uerbo,quod ad nullum ciuile,uel publicum officium,is cuius fama conſumpta eſt,adhiberi poteſt.Minuitur uerò cum ciuitas, & libertas retinetur,ſed circa ſtatum pœna plectimur:ut infra de uar. & cog.l.pe.§.æſtimato.& §.minuitur.& §.conſumitur. Et talis eſt duplex.Facti, & Iuris. Infamia facti irrogatur, cum opinio alicuius apud graues & honeſtas perſonas deprimitur,uel diminuitur:& de hac infamia facti modicum in Iure traditur.Sed ſunt duo eius effectus: primus,quia ea repellit à dignitate:niſi propter inopiā nō legitimi competitoris.Secundus,quia repellit a querela inofficioſi.C.de dignit.l.2.& infra de decur.l. generaliter.§.ſpurios.& C.de inoffic.teſtam.l.fratres.Iuris infamia quandoq; irrogatur ipſo facto, id eſt,ipſo iure,propter hoc qđ aliquid factū eſt: quandoq; demū lata ſnīa: quādoq; ex genere pœnæ, hoc eſt,propter impoſitionē pœnæ. Ipſo facto,ut ſi mulier deprehendatur in adulterio,infra de rit.nupt.l. Palam.§. quæ in adulterio.Idem in muliere quæ nubit, uel ſtupro cognoſcitur intra tempus luctus:uel nubit contra iuramentum ſuſcepta liberorum tutela.C.de ſecund.nupt.l.1.& 2.& in authen.

Fama.

Infamia facti.

Infamia iuris.

de reſtit.& ea quę pa.§.unum.& de nup.§.ſi autem.& ꝟ. eod. l. uxores.uel qui bina ſponſalia, uel binas nuptias contraxit.ꝟ.eo.l. 1.in fi. & l.quid ergo.§.ſi quid.Ex genere pœna irrogatur infamia, ſi tale delictum cōmiſit quis quod damnatus,uel confeſſus in iudicio,uel pactus pecunia fieret infamis.Et eſt effectus infamiæ, ut quis repellatur à poſtulando,ut ab honoribus repellatur nō di co à muneribus curialibus, uel ciuilibus.Et huius effectus gratia poſuit Imperator ſpecialem titulum,& unicam legem de infamibus. C.libr.10.Eſt & alius, qui re pellitur ab accuſando.ut ꝟ.de accuſat.l.qui accuſare.

De Procuratoribus, & defenſoribus.

Procurator eſt, qui aliena negotia mandato domini adminiſtrat. Et poteſt eſſe procurator omnium rerum, uel unius duntaxat. Et conſtituitur uel præſens,uel per nuntium,uel per epiſtolam.Et eſt uſus procuratorū per quam neceſſarius.ut qui rebus ſuis ipſi ſupereſſe nō uolunt,vel nō poſſunt, ſaltem per alios poſſent uel agere, vel conueniri. Et dicitur procurator pro parte actoris: Defenſor uero ex parte rei.Et loquitᷣ hic titulus,de pro curatore ad iudicia:de procuratore enim ad negotia lo quitur.infra tit mandat. *Defenſor.*

Quod cuiuſque uniuerſitatis nomine uel contra eam agetur.

Titius præcedens loquitur generaliter de procuratoribus,qui ut plurimum conſtituuntur a ſingularibus perſonis: hic autē titulus de eo, qui noīe uniuerſitatis, uel collegii,uel communitatis agit,ſiue conuenitur:qui propriè actor uel ſyndicus dicitur. Oēs.n.quibus permiſſum eſt habere corpus collegii,uel ſocietatis,uel cuiuſcunque alterius negotiationis,ueluti piſtorum, aut aliorum artificum, poſſunt habere res communes,arcā communem,& actorem,ſiue ſyndicum,per quem quod cōmuniter agi fieriq; oporteat in iudiciis,uel extra,fiat. *Actor. Syndicus*

De negotiis geſtis.

Iſte titulus neceſſarius eſt, & eius materia: quia magna utilitas abſentium uerſatur, ne in defenſi rerū poſſeſſionem, aut uenditionem patiantur, uel pignorum diſtractionem,

diſtractionem,uel pœnæ committendæ actionem,uel iniuria rem ſuam amittant..Et ideo ſi quis abſentis negotia geſſerit,licet ignorantis, tamen quicquid utiliter in rem eius expenderit,uel etiã ipſe ſe in rem abſentis alicui obligauerit,habeat eo nomine actionem.Itaq;eo caſu ultro cittoq;naſcitur actio, quæ appellatur Negotiorum geſtorum:in qua(ſicut æquum eſt)gerentem actus ſui rationem reddere,& eo nomine condemnari,ſi quid uel non ut oportuit geſſit, uel ex his negotiis retinet. Ita ex diuerſo iuſtũ eſt ſi utiliter geſsit,præſtari ei quicquid eo nomine,uel abeſt ei,vel abſuturum eſt.

De Calumniatoribus.

Accuſatorum temeritas tribus modis punitur:ut per Turpilianum deſiſtant:& ſi non deſiſtant, ſed diuerſam partem adiuuent,perdita iam ſententia,puniuntur extra ordinem:quia ſunt præuaricatores: ut j.de Præuari.l.2.& l.accuſator.& l.ab Imperatore.Item ſi non deſiſtant,ſed calumnientur,puniuntur lege Remia.Calumniator eſt,qui falſa crimina,uel cauſam iniuſtam ſciẽter intentat.Et conrra talem qui calumniæ cauſa aliquid fecit,uel ut non faceret pecuniam accepit, intra annum in quadruplum eius pecuniæ, quam accepiſſe dicitur, actio competit:poſt annum autem ſimpli in factũ actio datur. Et datur hoc iudicium non ſolùm in pecuniariis cauſis:ſed etiam ad publica crimina:ſi quis accipiat pecuniam ob ea inſtituenda,uel non inſtituenda.Calumniæ autem pœna eſt eadem,uel ſimilis, quę imponeret accuſatio, ſi conuictus fuiſſet de crimine:ut C.eo.l.ult. & infra.Ad Turpil.l.in priuatis.

Præuaricator. *Calumniator.* *Pœna calumniæ.*

LIBER IIII.

De in integrum reſtitutionibus.

RESTITUTIO in integrium, eſt prioris ſtatus reintegratio.Et hinc ſolet dici,Res redit,ut pridem cum ſtatus redditur idem.glo.in c.Quia.de Elect.Per hanc materiam plurifariè hominibus, uel lapſis ſua facilitate, uel circunſcriptis aduerſalii dolo, ſubuenitur:ſiue metu,ut j ti.ſeq.ſiue calliditate,ut j.titu.2.ſiue ætate,ut j ti.3.ſiue abſentia,ut j.titul.4. inciderint in captionem.

De

De eo, quod metus cauſa geſtum erit.

Quod metus cã geſtũ eſt Prętor ratũ nõ hẽt. Et eſt metus inſtãtis periculi, uel futuri cã, mentis trepidatio. j. eo.l.1. Nec eſt neceſſeriũ periculũ eſſe præſens, dummodo metus ſit præſens, de futuro periculo. j. eo. l. metũ. 1. Rñ. Et dr Metus, quia mẽtẽ tenet. Vis ãt eſt maioris rei impetus, cui reſiſti non pt. j. l. 2. aduerſus quã nõ proficit cuſtodia. j. loca. l. ſed de dãno. Metus alius eſt ꝓbabilis, qui cadit in hominẽ cõſtantẽ, & diſcretũ. Nõ probabilis, q cadit in hoiẽm miſerũ, timidũ, & incõſtantẽ, ut j. e. l. 5. 6. 7. Vis ãt multiplex eſt, qdã Cõpulſiua, q̃ imponit neceſſitatẽ cõtrariã uoluntati cõtrariæ, quia id facit, qđ nõ faceret, ſi eſſet liberi arbitrii. Ex hac inducit actiõnẽ, Quod metus cã. Quædã Expulſiua, q̃ inducit interdictũ. Vnde ui. quædã ablatiua, quæ inducit actionẽ vi bonor. raptorũ circa mobilia, ut j. de ui & ui arma. l. 1. §. 4. Quædã Turbatiua. hæc inducit interdum Vti poſſidetis in reb. ſoli, & in rebus mobilibus, Vtrobi, cùm duo ſe poſſidere contẽdunt. Quædã Inquietatiua, hæc inducit interdictu: Quod ui aut clã: ut ſi quis a me prohibitus, uel putans ſe prohibendum, quid faciat in meo.

Metus.

Vis.

Vis multiplex.

De dolo malo.

Per materiã illius tituli ſubuenit aduerſus uarios, & doloſos, qui calliditate quadam aliis obfuerunt. Verba ãt edicti talia ſunt. Quæ dolo malo facta ſunt, ſi de his reb. alia actio nõ erit, & iuſta ſit cauſa, datur actio de dolo: ne, uel illis malitia ſua ſit lucroſa, uel iſtius ſimplicitas dãnoſa. Dolus aũt malus eſt machinatio quædam alterius decipiendi cã: cum aliud agitur, & aliud ſimulatur. Vel eſt omnis calliditas, fallacia, machinatio, ad circunueniendum, fallendum, decipiendũ alterũ, adhibita contra ius, & bonos mores. Et habetur in hoc ti. mẽtio Doli mali: quia ueteres etiã Bonum dolum dicebant, & pro ſolertia, id eſt, aſtutia hoc nomen accipiebãt, maximè ſi aduerſus hoſtem, latronemve quis machinetur. hinc Virgil. 11. Aeneid. Dolus an uirtus, qs in hoſte requirat.

Dolus malus.

De minoribus 25. annis.

Minores dicunt, qui nondum compleuerunt 25. an-

nos facta computatione de momento ad momentum. unde non ſufficit tetigiſſe ultimum diem; ſed oportet peruenire non idem momentum. Succurritur autem minoribus ſi liberi ſunt: ſerui enim nunquam reſtituunt.

Reſtitutio minorum. Quicquid igitur cum minore 25. annis natu geſtū erit, utiq; quæ res erit animaduertā, dicit Prætor, Iuſtiſſima fuit huius edicti æquitas: quia cum inter omnes cõſtet, fragile eſſe & infirmum huiuſmodi ætatis conſilium, & multis captionibus ſuppoſitum, multorumq; inſidiis expoſitum: auxiliū eis Prætor hoc edicto pollicitus eſt, & aduerſus captionem opitulationem: quia cum uſque in hanc ætatem adoleſcentes curatorum auxilio reguntur: ergo per ſe rei ſuæ adminiſtratio eis committi non debet, quamuis bene rem ſuam gerentibus. Ceſſat aūt hæc reſtitutio, uel ratione doli ſui, uel mendacii ſui, uel ſacramenti ſui corporalis, uel priuilegio libertatis, uel priuilegio parentis, uel patroni, contra quem uult reſtitui, uel ſemel denegata eſt reſtitutio: de quibus ſpeciales tituli in C. ponuntur.

De capitis diminutione.

Status. Capitis diminutio, eſt prioris ſtatus commutatio. Et ponitur hic caput pro ſtatu. Conſiſtit autē ſtatus in tribus, in libertate, ciuitate, & familia. Quia ergo libertatem amittit, dicitur pati maximam capitis diminutionem: quod contingit de his, qui efficiuntur ſerui pœnæ, uel paſſi ſunt ſe uenundari, uel reuocati ſunt in ſeruitutem propter ingratitudinem. Et taliter capite minutus perdit etiam per conſequentiam ciuitatem, & familiam. Qui autem perdit ciuitatem, dicitur pati mediam capitis diminutionem, quod contingit de his, quibus interdictum eſt aqua & igne. Item in deportatis, id eſt, perpetuò pſcriptis. Cùm autem libertas & ciuitas retinetur, & familia tantum mutatur, dicitur eſſe minima capitis diminutio: quod contingit his, qui dati ſunt in adoptionem, uel qui emancipati ſunt.

Reſtitutio maiorum. *Ex quibus cauſis maioris 25. annis in integrum reſtituuntur.*

Maiores reſtituuntur quandoq; cauſa militiæ, quandoq; ſi cauſa Reip. abſentes fuerunt: de quibus ſpeciales

les titul. in C. ſunt Generaliter autem reſtituuntur qui abſentes fuerunt per metum iuſtum.ꝟ.eo.l.2. & 3. Item quia fuerunt abſentes detenti in uinculis, uel à priuata perſona, puta à latrone: uel a publica, hoc eſt, Iudicis authoritate. Itē qui ita alligati ſunt, vt ſine dedecore in publico apparere nō poſſunt: vt ꝟ.eo. l.Succurritur. & l.In eadem cā.& ex variis aliis cauſis. Verba aūt huius edicti talia ſunt: Si cuius quid de bonis diminutum eſt: cum is metu, aut ſine dolo Reipu.cā abeſſet, ſiue in vinculis, ſeruituteve, hoſtiumq́; ptāte eſſet. itē ſi qua alia iuſta cauſa eſſe videbit, in integrū reſtitutio concedat. Ratio huius edicti eſt, quia læſum, id eſt, amiſſum ius, per id tempus, quo quis Reip. operā dabat, uel aduerſo caſu laborabat, corrigitur, id eſt, reſtituit, uel emendatur: nec non aduerſus eum ſuccuritur, ne uel obſit, uel proſit, quod euenit.

De alienatione iudicij mutandi, & ſuſcipiendi, cauſa facta.

Dicitur in titulo, Mutandi iudicii, id eſt, euitādi, quo ad ſe: & ſuſcipiendi, quo ad alium cui alienauit. Cùm Prætor intelligeret iudiciorum exitum interdum duriorem nobis conſtitui, oppoſito nobis alio aduerſario, in eam quoq; rem proſpexit, ut ſi quis alienendo rem, aliū nobis aduerſarium ſuo loco ſuſtinuit: puta ſi alterius prouinciæ hominem, aut potentiorem nobis oppoſuerit aduerſarium: aut eum, qui uexaturus eſt, idq́; operā in fraudem noſtram fecerit: tanti nobis tenetur, quanti noſtra intereſt alium aduerſarium nos habuiſſe. ***Mutatio iudicij.***

De receptis qui arbitrium recipiunt, vt ſententiam dicant.

De præparatoriis iudiciorum explicito, priuſquā de iudiciis ipſis aliquid tractetur, Arbitros, qui ſe ad inſtar iudiciorum habent, inferamus. Tractat autem hic titulus de Receptis ueutraliter, id eſt, de arbitris: uel de pcē ptis maſculine, ideſt, de arbitris receptis a litigatoribus: uel de litigatoribus receptis ab arbitris. Viciſſim enim ſeſe in fide ſua recipiunt partes, ut ſententiæ ſtent: arbitri, ut fideliter examinent, & pronuncient. Aſſumunt enim partes Iudicis, non conſiliatoris. ꝟ. eo.l. ſi de meis. §. Recepiſſe. Eſt autem Arbitrium trinus actus trium perſonarum ſub arbitrio litigantium, uel ſic: Eſt tri-ius ***Recepti.*** ***Arbitrium.***

nus perſonarũ actus ſub pecuniaria quæſtione, in quo iudicio confligentium,uel contendentium.Nam arbiter contẽdit ad inquiſitionem ueritatis: Actor,ut ei reus cõdemnetur:Reus: ut abſoluatur ab actore.Et dicitur Arbiter quandoq; quilibet vir bonis ſuper aliquo æſtimando electus.ĵ.pro ſo.l.ſi ſocietatem.Quandoque ponitur pro iudice delegato,vel quaſi delegato,ut s.qui ſat.cog. l.arbiter.Quandoque pro iudice ordinario.ĵ.de iudic.l. antepen. Quandoque pro diſpenſatore rei ſuæ. C. mon. l.in re. In omni re poteſt aſſumi arbiter,niſi ꝓhibeatur à lege.Prohibetur autem à lege in cauſa criminali publica,uel priuata. Sed in cauſa ciuili,licet ſit de crimine famoſo,ualet compromiſſum.Non tamen infamat arbitri ſententia. Item in cauſa liberali non poteſt eſſe arbiter: quia fauor libertatis eſt,ut maiores iudices debeat habere.Itẽ in populari actione non poteſt eſſe arbiter: ne occaſione pœnæ prætermittatur faciendum,quod publicè fieri expediret.ĵ.e.l.non diſtinguemus. §. Iulianus. & §.de liberali.& s.de his qui no.infa.l.quid ergo. §. ex cõpromiſſo.Conſtituitur autem arbitrium, partibus adinuicem ſtipulantibus pœnam, ſi arbitri non pareant ſententiæ: uel ubi uterque promiſit purè pœnam,i.non ſub alia conditione,niſi hac,niſi arbitri pareatur ſententiæ.Et licet uſitatum ſit in duos compromitti:tamen difficile eſt ſi diſſentiant,quia nõ inuenitur maior pars,unde cõpromiſſum ſine exitu uidetur futurum, propter naturalem facilitatẽ hominũ ad diſſentiendũ.Tñ lex adhibet tale remedium, vt ſi diſſentiunt duo arbitri, cogat eos Prætor tertiam eligere perſonam certam, cuius auctoritati pareatur.ĵ.e.l.itẽ.§.ſi in duos.& §.principaliter. Et eſt duplex arbiter:Iuris,quem ius elegit, & ſibi cauſam certam examinandam exprimit,& committit,ut in c.ſuſpicionis.de of.dele.c.cum plures. & talis per omnia æquiparatur iudici: & ab eius ſententia poteſt appellari.c ab arbitris.de of.dele.libro 6. Alius eſt arbiter communi conſenſu partium electus, & à ſententia illius nõ appellatur.C.eo.l.1.de quo in c.cùm dilectus.eo.tit.De differẽtia inter arbitrum, & arbitratorem,uide per do. Andr.

Arbiter. — *Arbiter in quibus cauſis prohibeatur.* — *Compromiſſũ quo conſtituitur.* — *Arbiter iuris.* — *Communi conſenſu electus.*

Andr. Siculum in c. Quintauallis de iureiur.

Nautæ, Caupones, Stabularij, vt recepta reſtituant.

Nautam in hoc titulo accipere debemus eum, qui nauim exercet, quamuis nautæ appellentur omnes, qui nauigandæ nauis cauſa in naui ſunt. Sed de exercitore duntaxat, qui Patronus nauis, aut magiſter appellatur, intelligitur. Caupones autem, & Stabularios eos intelligimus, qui cauponam, aut ſtabulum exercent, uel eorum inſtitores, & miniſtri. Stabulari autem ſunt hoſpitatores hominum equitantium. Sicut & Caupo uiatorum. Quicquid erga tales homines ſaluum fore. i. ad cuſtodiẽdum receperunt, niſi reſtituant, contra eos actio datur. Et eſt maxima utilitas huiuſmodi actionis, quia neceſſe eſt plerunque eorum fidem ſequi, resq; cuſtodiæ eorum committere, & ſæpe ſunt leues homines, prætertim in Italia Henſelini. *Exercitor.* *Caupones* *Stabularij.*

LIBER V.

De iudicijs: & vbi quis agere, vel conueniri debeat.

IVdicium multis modis ſumitur, ut ponit gl. in regula, in iudiciis. de reg. iur. li. 6. E Inſti. quib. non eſt per. ſa. teſt. §. præterea. Hic autem ſumitur pro actione, qua contra aliquem in iure experitur. Et eſt Iudicium legitimus actus trium perſonarum, ſ. Iudicis, Actoris & Rei. c. forus. de uerb. ſign. Et ponitur in titulo, de iudicijs: non, de iudicio. Eſt. n. iudicium aliud ciuile, aliud criminale: aliud ſingulare, aliud uelle: de quib. per ordinem titulorum tractabitur. Ciuile iudicium eſt, cùm cauſa inſtituitur ad commodum priuatum, concluditur parti aliquid eſſe dandum, uel exhibendum. Criminale eſt, cum agitur de aliqua pœna pro crimine imponenda: uel concluditur pœnam eſſe applicandam fiſco. Singulare iudicium eſt, quod datur pro rebus particularibus: puto domo, fundo, equo, &c. Vniuerſale eſt, cùm petitur uniuerſum ius: ut bonorum poſſeſſio, aut hæreditas. *Iudiciũ.* *Ciuile.* *Criminale.* *Singulare.* *Vniuerſale.*

De inofficioſo teſtamento.

In officioſum dicitur teſtamentum, quod factum eſt contra officium pietatis paternæ: quaſi non officioſum, id eſt, inhumanum. Et datur querela inofficioſi oīb. tam parentibus, *Querela inofficioſi.*

ſores: nec poteſt unus eligere unum, alius alium. Et ſi ſint plures ad quos hæreditas pertinet pro diuiſo, poteſt alter ab altero conueniri ac actione, uel famil. ercis. ſi fatentur ſe hæredes. ĵ. l. 1. §. quinimo. & §. proinde. Et non differt hæc actio à præcedenti ſpecie, ſed numero.

De poſſeſſoria hæreditatis petitione.

Poſt ciuiles actiones hæredibus propoſitas prætor etiam eos poſuit, quos ipſe quaſi hæredes facit: hoc eſt, illos, quibus bonorum poſſeſſio data eſt: per quam petitionem hęreditatis tantundem conſequetur bonorum poſſeſſor, quãtum ex ciuilib. actionib. hæres cõſequi põt. *Bonorum poſſeſſio.*

De fideicommiſſaria hæreditatis petitione.

Ex hoc titulo proponitur actio his, quibus reſtituta eſt hæreditas. Nam quicunque ſuſceperit reſtitutam hæreditatẽ ex ſenatuſconſulto Trebelliano, fideicõmiſſaria hæreditatis petitione uti poterit contra poſſeſſores: & dant ei eædem actiones, q̃ hæredi, & in hęredẽ cõpetũt.

LIBER VI.

De rei uendicatione.

De vniuerſali iudicio ſuprà dictum eſt: nunc de ſingulari. Eſt autem Rei uendicatio actio quæ datur ſola ratione dominij, vel quaſi: & poſſeſſionis, uel quaſi. Et oportet utrunque interuenire, ſcilicet, ex parte actoris dominiũ, vel quaſi, & ex parte rei poſſeſſio, vel quaſi, vt quia dolo deſierat poſſidere, ut eſt gloſſ. not. Inſtitu. de act. §. 1. in uerb. poſſideat. Et appellatur hæc actio, alias in rem: & tunc competit, quando rem tradi, uel dari, eſt in obligatione, id eſt, quando rem, non perſonam dico mihi eſſe debitam. Et habet iſta in rem actio locum in omnibus rebus mobilibus, tam animalibus, quàm in is quæ anima carent, & in his quæ ſolo continentur, id eſt, immobilia ſunt. Et per hanc actionem non ſolum ſingulæ res uendicantur, ſed etiam grex, & armentum, & æquitium. Et competit ei, qui aut iure gentium, aut iure ciuili dominium acquiſiuit. Et eſt duplex Rei uendicatio: una Directa, de qua in hoc titulo: alia Vtilis, de qua ĵ. in titul. ſi ager uec. & datur iſta utilis ratione quaſi dominii, at emphyteutæ, ſuperficiario, conducto- *Rei vendicatio.* *In rem actio.*

ti uectigaliũ, dummodo ad modicũ tempus cõduxerit

De Publiciana in rem actione.

Publiciana. Iſta actio Publiciana dicta eſt à Publicio prętore: qui eam inuenit: ut eſt tex. Inſti. de act. §. alię. Et datur, quãdo quis petit id, quod traditum eſt ex iuſta cauſa à non domino: & dum uſucaptum non eſt. Nam ſi eſſet uſucaptum, uel prępſcriptum, non competeret hęc actio, quia Publiciana domino non datur. Completa ãt uſucapione, eſſet uerus dominus de iure ciuili, & ideo ſibi daret rei uend. Et vt det Publiciana, quinq; ſunt neceſſaria,

In Publiciana q̃ neceſſaria. ſcilicet traditio, vel quaſi, quod dicitur propter incorporales, quæ tradi non poſſunt, ut infra de acquir. re. do. l. ſeruus. §. incorporales. Secundò, quod ex titulo apto, id eſt, iuſta cã ad mutationẽ dominij, puta uenditione, uel ſimilibus. ĵ. eo. quicũq; in prin. Tertiò, ꝙ à non domino acceperit, nã alias dominium eſſet tranſlatum, ut infra eo. l. 1. §. 1. Quartò, ꝙ bona fide acceperit, unde credidit ſe dominũ factũ eſſe tũc. ut ĵ. de acqui. re. do. l. cũ qui à furioſo. §. prętor. Quintò, ꝙ credit ſe hodie, cùm eã ꝓponit, dominũ nõ eẽ aliàs ſibi eſſe cõtrarius. Sed ex his quique duo ſunt difficilia agẽti, ſ. probatio traditionis, & tituli. reliqua conſiſtũt in intellectu agẽtis, cùm ſit de ſua conſciẽtia quæ per teſtes propria nõ poſſunt, ſed per iuramentum, ut eſt gl. in l. Fulcinius. §. quid ſit latitare. ĵ. ex quib. cau. in poſſ. ea de hoc gl. Inſti. de act. §. aliæ. in verb. dicit. Io. And. in addit. Specul. de propriet. §. nunc dicendum. uerſi. 1. & ti. de act. §. 2. uerſi. quid ſi uelis.

Si ager uectigalis, uel emphyteuticarius petatur.

Ager vectigalis. Coniunctio, Vel, in hoc titulo ponitur expoſitiuè ꝓ id eſt, nam idem ſunt. Et dicitur Ager uectigalis, nam redi tus, ſiue penſio pro eo pſtatur: id. n. ſolemus uectigal appellare. Oẽs ãt agri aut ſunt uectigales, aut nõ uectigales. Vectigales uocantur, qui in perpetuum locantur, id eſt, hac lege, ut quãdiu ꝓ his uectigal pendatur, id eſt, perſoluatur, tandiu, neq; ipſis qui conduxerint, neque his qui in locũ eorũ ſucceſſerint, auferre eos liceat. Non uectigales ſunt, q̃ aut à nobis excolunt, aut ab alijs priuatis, quẽadmodũ agros noſtros colẽdos dare ſolemus,

puta

puta in annum. Qui ergo in perpetuũ agrũ conduxerit, licet nõ efficiat Dominus, cõpetit ei tamen in rem actio utilis aduerſus quemuis poſſeſſorem et aduerſus uerum dñm: ita tñ, ſi uectigal ſoluat. Emphyteuſis autem Latinè dicitur melioratio: ut dicit gl. Inſti. de loca. §. adeo. de quo dicemus. C. de iure emphy. *Emphyteuſis.*

LIBER VII.

De uſufructu, & quemadmodum quis utatur.

Vſusfructus eſt ius, id eſt, ſeruitus, alienis rebus utendi fruendi, ſalua rerum ſubſtantia. Eſt enim uſusfructus ius in corpore, quo ſublato, & ipſum tolli neceſſe eſt. Et eſt duplex uſusfructus, formalis, & cauſalis. Formalis eſt de quo hic loquimur, qui eſt ſeruitus quando ſeparatus eſt à ꝓprietate. Cauſalis autem eſt, qui cum ſua cauſa, id eſt, proprietate coniunctus eſt. Conſtituit uſusfructus multis modis, uel in teſtamento uel inter uiuos per pactiones, & ſtipulationes. Et cõſtituitur nõ tantum in fundo, uel ædibus, uerùm, & in ſeruis, & iumentis, cæterisq; rebus. Et eſt emolumentum uſusfructus maximum, & attenditur ſecundum qualitatẽ rei. Si. n. conſtituit uſusfructus in prædio ruſtico, quicq̃d in fundo naſcitur, quicquid inde percipi põt, uel ipſa natura, uel induſtria hominis, ipſius fructuarii eſt. ſic tamen. ut fruat arbitratu boni uiri. Rectè. n. colere cogi põt. Aucupari, & uenari poterit in prædio. ſi tamen fructus prædii ſit in uenatione, puta erat uiuarium, uel ſimile, ut j. eo. l. uſufructarium. §. 1. & de uſur. l. uenationẽ. Et ſi erat ſylua cædua, ex ea poterit cædere & uendere. Si non erat cædua, grãdes arbores cædere non põt. Cædet tñ pedamenta, & ramos ad uineam ſuam, uel ad quamlibet neceſſitatem ſuam, dum tñ fundum non faciat deteriorem. j. eo. l. item ſi fundi. in prin. & §. aucupationẽ. & §. ulti. & l. ex ſylua. *Vſusfructuarij cõmodum.*

Vſusfructus. *Formalis.* *Cauſalis.*

De uſufructu accreſcendo.

Qñq; uſusfructus legatus eſt duobus cõiũctim, & tunc eſt inter uſufructuarios ius accreſcendi, uno. n. nolente, aut repudiante partẽ ſuã, totum accreſcit ſuo confructuario. Si autem ſeparatim unicuiq; parti uſusfructus ſit *Accreſcendi ius.*

 relictus

relictus, ſine dubio ius accreſcendi ceſſat. Item qui uocantur ad uſumfructum non ex uerbis teſtatoris, ius accreſcendi non habent. ȷ. l. 1. §. fin. Similiter inter legatarium puræ proprietatis, & legatarium uſusfructus non eſt locus iuri accreſcendi. l. 2. infra eo.

Quibus modis uſusfructus amittatur.

Vſusfructus amittitur quinque modis: Primò, morte naturali ipſius uſufructuarij. Secundò, capitis diminutione maxima, uel media. Tertiò, ſi uſufructuarius non utatur per modum, & tempus, id eſt, pro arbitrio boni uiri: uel id eſt, per moderatum tempus, puta per decem annos inter præſentes, & uiginti inter abſentes. Quartò, per conſolidationem, uel confuſionem rei: id eſt, ſi uſusfructus formalis redeat ad ſuam cauſam: id eſt, proprietatem: quod tunc fit, quando fructuarius nanciſcitur proprietatem, ut ȷ. eo. l. ſi ſeruus. Vel quando uſufructuarius cedit uſumfructum proprietario, nã extraneo cedendo nihil ageret. Quintò, rei mutatione, uel interitu. Si enim uſusfructus ædium mihi conſtitutus eſt, & ædes corruant, uel exuſtæ ſint in totum, ſine dubio extinguit uſusfructus, intãtũ, ut nec areæ, nec cæmentorum uſusfructus amplius deatur. Inſt. eo. §. fi.

De uſufructu earum rerum, quæ uſu conſumuntur, uel minuuntur.

Omnium rerum conſtitui poteſt uſusfructus, quæ in patrimonio cuiuſcunque conſtare poſſunt: ideo etiam earum rerum quæ uſu tolluntur, uel minuuntur, uſusfructus conſtitui poteſt: ſicut eſt uinum, oleum, frumentum, ueſtes, aurum, argentum, quibus proxima eſt pecunia numerata: quæ aſsidua permutatione quaſi extingui uidetur. Eſt tamen impropriè in his reb. uſusfructus. quia non poteſt eſſe uſus uini, uel frumenti, ſalua rerum ſubſtantia. Vtilitatis tamen cauſa permiſſum eſt, ut & in his rebus uſusfructus conſtituatur. Et ab uſufructuario cautio deſideranda eſt: ut quandocunque, ille moritur, aut capite diminutus ſit, eiuſdẽ qualitatis, id eſt, bonitatis ſimiles res reſtituantur, aut æſtimatis rebus illis, certæ pecuniæ nomine iuxta ualorem

earundem

earundem caueatur. Perit ergo talis vſus fructus ſolum duobus modis, morte, ſcilicet, & capitis diminutione.

Si uſusfructus petatur, uel ad alium pertinere negetur.

Si fructuario fundo ſeruitus aliqua debeatur, uſufructuarius, quidem ſeruitutem nō uendicabit, ſed uſumfructum; Ac per hoc uicinum, ſi non patiatur eum ire agere, compellere poteſt: quaſi non patiatur eum vtifrui. Et conſequenter oīa adminicula ad uſufructuarium ſpectant: ſine quibus utifrui quis non poteſt. Vtifrui ius ſibi eſſe, ille ſolus pōt intēdere, qui abet uſumfructum: dominus autem fundi non poteſt; quia qui habet proprietatem utendi fruendi, ius ſeparatum non habet. Sunt autem pro uſufructu proditæ actiones Confeſſoria, & Publiciana, quæ dantur ei, qui uſufructuarius eſt. Et datur confeſſoria ei cui conſtituitur uſusfructus à dñō. Publiciana autē datur ei, cui conſtituitur à non domino. Et proditæ ſunt ad ſimilitudinem rei uendicationis: dantur enim ratione dominii, uel quaſi, & poſſeſſionis, uel quaſi. Ratione dominii competunt directō ei, qui dominus eſt fundi, cui acquiritur ſeruitus. Ratione, quaſi dominii competunt utiliter ei, qui nōn eſt dominus, ſed habet ius in re; puta creditor, & fructuarius, uel ſuperficiarius, uel ſimilis: ut ſ. ſi.ſer.uen. l.2.§.hæc autem.& de remiſ.l. 1. item Iul. & de ſuperfi. l.1.§. ulti. Item dantur de ratione poſſeſſionis aduerſus eum, qui poſſidet agrum debentem ſeruitutem: ut infra eod.l.ubi. §. utrum.uel quaſi poſſidet; ut ſi dolo deſierit poſſidere, uel ſi liti ſe obtulit; uel ſi ſit ſuperficiarius agri debentis ſeruitutem, infra eo.l.ulti.

Vtifrui.

Confeſſoria.

Publiciana.

De operis ſeuorum.

Operæ ſeruorum eiſdem modis, quibus uſumfructū diximus, conſtituuntur. Libertis autem aliter fit impoſitio operarum: ut dicemus ſ. de oper. lib. Si igitur in ſeruo conſtituitur opera, habet ius in perſona ille, cui debetur opera. Sicut & ille, cui debetur uſusfructus, uel uſus. Et ideo operæ ſeruorum inter perſonales ſeruitutes computantur. Et conſiſtit opera ſerui in actu, id eſt, miniſterio, uel diurno officio, Et oīs fructus hominis

Operæ ſeruorum.

in operis conſiſtit,ſic econtrà,in fructu hominis operæ ſunt,Et ut in cæteris reb. fructus, deductis. neceſſariis impenſis,intelligiẽ,ita & in operis ſeruorũ.Cui ergo legatæ ſunt operæ ſerui,ille vſum eiuſdẽ habere intelligitͬ

De uſu,& habitatione.

Vſus rerum. Nõ ſolum vſusfructus,vt ſ.dictũ ẽ,ſed ẽt nudus uſus i. ſine fructu cõſtitui põt,& q & ipſe iiſdẽ modis cõſtitui ſolet,qb. & vſusfructus. Cui ergo vſus relictus eſt,uti pt, frui verò nõ. Et cui domus vſus relictur eſt, pt eũ coniuge ſua,& familia,& liberis ibi habitare:põt ẽt hoſpitẽ recipere, & inquilinũ, dũmõ ipſe inhabitet. Nã ſine eo,nec hi q̃dẽ habitare pñt,neq; locabit,neq; concedet habitationẽ ſine ſe,nec uẽdet uſum.Si aũt habitatio *Habitatio.* legetur,tunc effectu quidem penè idẽ ſunt legatum uſus & habitationis.Sed in hoc differunt: quia habitatio pt locari,uſus uerò nõ.Itẽ qui habet vſum, plenius ius habet,qnàm qui ſimplicẽ habitationẽ, quia cum uſus eſt datus,ille præter habitationẽ ius habet deambulãdi,& geſtãdi,& lignis ad uſum quotidianum, & horto,& pomis,& oleribus,& floribus,& aqua utetur ad uſum ſuũ, non ad abuſum.Et eſt habitatio perſonalis ſeruitus, ſicut uſusfructus, & eodẽ modo conſtituitur, ſed in domo tantum.Et relicta habitatione, uidetur eſſe relicta in uitam hominis, niſi breuius ſtatuatur tempus. Non autem extinguitur non utendo,uel capitis diminutione,ut Inſti.eo.§.ſed ſi cui.& C.eo.l.cum antiquitas.

Vſufructuarius quemadmodum caueat.

Cautio uſufructuarij. Si alicui uſufructus legatus eſt æquiſſimum eſt, ut de utroq; caueat.ſ.ſe uſurum boni iuri arbitratu.Et cũ uſuſtructus ad eũ ptinere deſines,ſe reſtituturum,quod inde extabit.Et interponitur hæc cautio,ſiue res ſit mobilis ſiue immobilis.Et continet iſta ſtipulatio,qua cauet ſe pceptum iri uſumfructũ boni uiri arbitratu, hoc eſt,non deteriorẽ cãm ſe uſusfructus facturum,cæteraq; quæ ĩ re ſua faceret diligẽs pateifamilias. Et iſta cautio hẽt duas cãs,Vna,ſi aliter quis utatur,q̃ uir bonus arbitrabitur,&c.Alia.de uſufructu reſtituẽdo,quatum prior ſtatim cõmittetur,poſtq̃ aliter fuerit uſus,& ſæpius cõmittitur.

mittit.Sequẽs cõmittit finito uſufructu.Et interponitur hæc cautio,ẽt ſi vſus ſine fructu legatus ẽ.uel ſi habitatio uel opæ hoĩs,uel cuiuſcũq; alteri⁹ aĩalis relictæ fuerint

LIBER VIII.

De ſeruitutibus.

Omnes ſeruitutes, aut ſunt pſonales, aut ſunt rerũ, quæ Reales dicũtur. Perſonales dicuntur uſusfructus,uſus,habitatio,operæ,ſiue miniſteriũ ſeruorũ. Et dicuntur pſonales,quia pſonis debẽtur,& ſemp cũ pſonis finiunt.Reales ãt ſeruitutes,ſiue rerum,q̃ melius dicuntur Prædiales eo,ꝙ rei appellatio nimis eſt larga,cõplectẽs ẽt immobilia & incorporalia.ꝟ.ſi cer. pe.l.1.pdii uerò nomine immobilia tantum complectitur.Et tales ſunt duæ,Vrbanorũ pdiorum,& Ruſticorum.Et iterum ſeruitutes pdiorum aliæ in ſolo conſiſtunt,id eſt,in proprietate fundi aliæ in ſupficiæ,id eſt,in mã ſupædificata *Seruitutes perſonales* *Reales.* *Prædiales.*

De ſeruitutibus prædiorum urbanorum.

Vrbanorum prædiorum iura ſunt altius tollendi,& officiendi luminibus vicini,aut non extollendi.Item ſtillicidium auertendi in tectum, uel in aream uicini, aut nõ auertendi.Item immitendi tignum in parietem uicini,aut proiiciendi aliquid,aut protegendi cæteraq; iſtis ſimilia. Et dicuntur prædia urbana,omnia ædificia ubi cunq; poſita,etiã in villa ſint.Et dicuntur urbanæ ſeruitutes,quia pdiis urbanis debentur. Nã ad hoc,ꝙ ſit ſeruitus urbana,neceſſarium eſt,ꝙ ſit prædium urbanum, cui debetur ſeruitus,& quod ei debeat,ut urbano.Si.n. iter,vel uia.quæ ruſtice ſunt ſeruitutes,debeantdomini, tñ quia deberi poſſunt nõ intuitui ædificii,ſed ſoli,nihil ominus dicẽt ruſticæ ſuitutes.ar.ꝟ.ti. pxi.l.certo.gñis *Iura ur. præd.* *Seruitutes.*

De ſeruitutibus ruſticorum prædiorum.

Ruſticorũ pdiorũ ſuitutes ſunt,q̃ pdiis ruſticis debẽt. Et ſunt hæ iter actus,uia aquæductus, Iter ẽ ius eundi ambulãdi hoĩs,nõ ẽt agẽdi iumẽtum,uel uehiculũ,Siue ergo hõ eat ſol⁹,ſiue uehatur ſella,uel lectica,uel equo, vel quouis aĩali.iter dr̃ Seorſũ uerò à ſe nõ pt agere iumẽtũ,uel uehiculũ ducere, qui iter tãtũ hẽt.Inſti.eo.in prin.Actus,eſt,iusa agẽdi,uel iumẽtum,uel uehiculum, *Iter.* *Actus.*

ita qui iter habet, actum non habet: qui actum habet, iter habet, id eſt, commoditatem itineris, eoq; pōt ſtri etiam ſine iumentis: non tamen habet duas ſeruitutes, ut j. de annu. le. l. 1. Via eſt ius eundi, & agendi, & ambulandi. Nam & iter, & actum in ſe uia continet: ut Inſti. eo. §. 3. Sed hoc amplius habet quam actus, quia uiæ latitudo in porrectum octo pedes habet: in anfractu, id eſt, ubi flexum eſt, ſedecim. Latitudo autem actus, & itineris ea eſt, quæ demonſtrata eſt. quod ſi nihil dictū eſt, hoc arbitrio ſtatuendum eſt. Item ille qui uiam habet, ius trahendi, uel lapidem, uel trabem, uel ferēdi rectam haſtam habet: quæ non permittuntur ei, qui hēt actū: ſpectatur enim, ꝙ fructus eo modo poſſunt lædi. Aquæductus eſt ius aquæ ducendæ per fundum alienum, ſiue fiſtula vtatur aqua, ſiue quolibet alio fictili inſtrumento non lapide ſtrato. Inter ſeruitutes ruſticorum prædiorū computatur etiam Aquæ hauſtus, id eſt, ius hauriendi aquam de puteo, uel fonte uicini. Item pecoris ad aquā appulſus, id eſt, ius appellendi pecora agri mei per prædium uicinum ad fontem, uel puteum. Ius paſcendi pecora cibi cauſa. Calcis coquendæ, & arenæ fodiendæ, ut ex his fiant uaſa, uel inſtrumenta, uel grauaria, uel ædificia in meo p̄dio uicino, quib. fructus p̄dii mei reponantur, uel exportent̄, uel quid ſimile fiat, quod ad culturā, uel fructū agri mei percipiēdū neceſſariū eſt. Et eſt hoc generale in oī prædiali ſeruitute, quòd hactenus teneat earū cōſtitutio, quatenus expediat prædiis, id eſt, ad fructus eorū percipiēdos, & iō etiam dicuntur Prædiales.

Via. *Aquæductus.* *Appulſus pec.* *Paſcendi.* *Calcis coquendæ.*

Communia prædiorum tam urbanorum, quam ruſticorum.

Quę ſint ſpecialia urbanis, & ruſticis prędiis, & quid proprii iuris ſingula habeant, in præcedentibus titulis tractatur. Sed quia in quibuſdam urbana & ruſtica prædia conueniunt, & quandam communionem inter ſe habent: ideo tractatur in hoc tit. quæ ſint communia utriſq; ſeruitutib. Illud tamen ſciendum, ꝙ ſeruitutes p̄diorū oīum ab eo denominatæ ſunt, quoniā ſine prædiis cōſtitui nō poſſunt. Nemo. n. pōt ſeruitutem acquirere,

rere, vel vrbani, vel ruſtici prædij, niſi qui prædium habet. Nec quiſquam debere, niſi qui & ipſe habet pdium.

Si ſeruitus uendicatur, uel ad alium pertinere negetur.

Omnes actiones competentes pro ſeruitutibus ruſticis, uel urbanis eorum ſunt, quorum ſunt prædia: & iō quia parum eſſet ſeruitutem habere, niſi eius nomine poſſet inſtitui actio: ideo de actionibus nomine ſeruitutum, uel occaſione earundem competentibus tractat hic titulus. Dantur autem pro ſeruitutibus duæ actiones, tam Confeſſoria ei, qui ſeruitutem ſibi competere contendit, quàm Negatoria, quę domino, qui negat datur: de quibus dixi mus ſupra ſi viusfr.pe, *Confeſſoria.* *Negatoria.*

Quemadmodum ſeruitus amittatur.

Quibus modis, & qualiter ſeruitus nobis acquiratur, in præcedentibus expoſitum eſt. Sed quia nihil adeo ſtabile aut firmum in humanis rebus eſt, quod nō patiatur aliquam immutationem: ideo etiam quæmadmodum ſeruitutes amittantur, aut perdantur, futurum erit. Et primò per confuſionem, vt ecce ſi prædium tuum ſeruiat mihi: & eius dominium ſim nactus inſolidum, uel tu inſolidum nactus es dominium mei, extinguitur ſeruitus. Secus ſi communicarem tibi meum pro parte. Iura autem prædiorum morte, & capitis diminutione nō pereunt. Omnes autem ſeruitutes per non vſum, ſcilicet 10. annorum inter præſentes, & uiginti inter abſentes amittūtur, excepto itinere, ſepulchro debito, & uia publica, quæ ſimiliter non perit non utendo. Amittuntur ſeruitutes remiſſione, ut ſi debes ſeruitutem altius non tollendi: & permiſerit tibi altius ædificare, uel ſi debeas ſeruitutē ſtilicidii immittēdi in aream tuam, & pmiſerit tibi in eā ædificare. Vel ſi debes mihi ſeruitutē per fundum tuum, & permiſero tibi in loco ſeruienti ædificare, uel aliquid facere. Et itellige hoc de remiſſione, non de precaria conceſſione: nam illa non amittit, ſed retineri facit ſeruitutem ſupra communia præd. l. ſi precaria. & ȷ. eo. l. ſi ſtilicidii. Et poteſt ſeruitus retineri non ſolum per noſmetipſos. ſed & per ſocium, & fructuarium, *Quemadmodus ſeruitus amittitur.*

Arrarium,& bo.ſi poſ. ſatis.n. eſt fundi noīe itum eſſe;

LIBER IX.

Si quadrupes pauperiem feciſſe dicatur.

Lex 12. tab. uoluit,ut ſi quadrupes diceretur feciſſe pauperiem,id eſt, damnum,& uerum eſſet,ꝙ aut id quod nocuit,i.ipſum aīal quod noxiā commiſit,aut æſtimatio noxiæ,id eſt, damni offerretur. Pauperies autē eſt damnum,ſine iniuria facientis datum,nec.n.dici pt aīal iniuriā feciſſe,ꝙ ſenſu caret. Et tunc habet locum hæc actio,qñ quadrupes cōmota feritate,id eſt, præter naturam ſui generis nocuit, puta ſi equus calcitroſus calce percuſſerit, aut bos cornu petere ſolitus petierit, aut mula propter nimiam ferocitatem. Si autem ꝑp loci iniquitatem,id eſt,aſperitatē,aut propter culpam mulionis, aut ſi plus iuſto onerata quadrupes in aliquem onus eiecerit,ceſſabit hæc actio. Item ſi canis cum ducetur ab aliquo aſperitate ſua euaſerit,ceſſabit hæc actio & tenebitur qui canem ducebat damni iniuriæ. Et ſicut iſta actio directè datur,quādo quadrupes nocuit,ita utilis competit,quando aliud animal pauperiem fecit.

Pauperies.

Ad legem Aquiliam.

Aquilia lex. Lex Aquilia plebiſcitum eſt,nam Aquilius Tribunus plebis eam à plebis interrogauit,ꝑponitur autē ꝑpter damnum actio legis Aquiliæ,uel damni dati. Et dicitur damnum à demo,uel à diminutione patrimonii, ut ĵ. de dam.infect.l.4. Nam quodcunq; dixeris,nō errabis. Et locum habet cum damnum culpa eſt datum. Si ergo damnum nullo modo ſit datum,ut quia res inde nō eſt facta deterior,uel etiā facta eſt inde melior,ceſſat Aquiliā,ut ecce oliuam meam maturam decerpſiſti,uel ſegetem deſecuiſti maturam,uel uuas maturas,nō proiiciēdo eas in terram,ceſſat Aquilia. Et erant olim tria capitula, ſiue capita huius legis.hodie ſunt duo tantum,l. primū & tertiū,ſcd'm āt in deſuetudinē abiit,tertio ī eius loco poſito. Lege Aquilia capite primo cauetur,ut q ſeruū,ſeruāve alienā,quadrupedē,uel pecudē alienā iniuria occiderit,quāti iō anno plurimi fuerit,tm̄ eius dar dn̄o debet. Et contra inficiantem.i.negantē datur hæc

Damnū.

Pœna Aquiliæ.

actio in duplum. Et pecudis appellatione ueniũt hic oĩa pecora, quæ gregatim paſcuntur: ueluti oues, capri, boues, equi, muli, aſini, & ſues. Canes ãt, urſi, & leones, & pantheræ magis in numero beſtiarũ ſunt q̃ pecudum. Tertio capite legis Aquiliæ tenetur, qui præter hominẽ & pecudem occiſum damnum dederit. puta ſi quis uſſerit, fregerit, ruperit iniuria (id eſt, culpa) quanti ea res erat in dieb. triginta ꝓximis, tãti dño condemnabitur.

De his qui deiecerunt, uel effuderunt.

Titulus iſte exponiẽ, i. de his ex quorũ domo eſt aliqd deiectũ, uel effuſũ, uel q̃ dieecerint, uel effuderint, qua uulgo iter fit, uel ĩ quo cõſiſtiẽ, q̃tũ ex ea re damnũ datũ, factũve erit, ĩ eũ q̃ ibi habitauerit actio dat. Et eſt publice utile, imò ſũma utilitãs hui' edicti, ut ſine metu, & periculo ꝑ itinera cõmeari liceat. Si qd ẽt ſuſpẽſum decidat ſimiliter deiectũ dr̃, q̃uis nemo effuderit, uel eiecerit.

De noxalibus actionibus.

Noxales actiões appellanẽ, q̃ nõ ex cõtractu, ſed ex noxa, id ẽ, culpa, atq; maleficio, ꝑ ſeruos nr̃os dato, cõtra nos dños inſtituun., quarũ actionũ vis, atq; poteſtas hęc ẽ, ut aut ꝑ æſtimationẽ dãni ꝑ ſeruũ datũ dñs ſoluat, aut ſi eo grauatus fuerit, liceat ſibi deditione, i. traditione iſtius corporis, qđ delinquerat, euitare litis æſtimationẽ. De materia huius ti. diximus. ſuprà Si ex nox. cauſ. *Noxalis actio.*

LIBER X.

Finium regundorum.

Actio Finiũ regundorũ, naſcit qñ fines cœperunt turbari, & ꝓponit ad diſtinctionẽ finium ꝓp. iorum cuiuſq; faciẽdã. Et hẽt locũ ĩ ruſticis p̃diis tãtum. In urbanis ãt p̃diis locum hẽre nõ põt, quia urbana p̃dia ſibi nõ ſunt confinia, ſed magis dicuntur Vicina. j. eo. l. 4. §. Hoc iudiciũ. Cõfinia. n. ea dicuntur, quæ adeo ſibi proxima ſunt, ut nullus medius paries interponatur. Sed urbana parietib. diſtringui cõſueuerunt. Et iõ ubi nõ poſſunt dirimi fines occaſione cõtrouerſiæ finitimorum, permittitur iudiciũ finiũ regundorũ, id eſt, dirimendorũ, vel ſeparandorum, quo caſus opus eſt. ut ex alterius p̃dio alii adiudicandum ſit, & is cui adiudicatur pro eo, quod *Vicina.* *Cõfinia.*

ei adiudicatur certa pecunia condemnandus eſt. In iudicio finium regundor. Communi diuidundo, Fam.erci, ſingulæ perſonæ duplex ius habent, Actoris & Rei.

Familiæ erciſcundæ

Quia ſæpe nihil prodeſt petere, niſi & liceret diuidere. Nam ſegnius expediunt commiſſa negotia plures, ut dicit gl. in l. ſi plures. ff. de adm.tut. Item naturale uicium eſt, negligi, quod commune: ut ſibi nihil habere, qui non totum habeat, arbitretur, deniq; ſuam quoque partem corrumpi patitur, dum inuidet alienę. C. Quando & quibus quart.pars.l.2. Ideo ponuntur hic diuiſoria iudicia. Et exponitur Familia hoc titulo, id eſt, hæreditas. ſicut etiam in l.fi.C. de uer.ſig. Erciſcundæ aut. i. coercēdæ, uel diuidēdæ. Ercťū.n. antiq dicebāt, teſte Feſto, tū coërceo & Erciſcere uerbū, id eſt, frequenter coercere. Et utitur antiquo modo Comicorum loquendi, dicentes: Erciſcundæ, pro Erciſcendæ, & Regundorum, pro Regendorum. Diuidundo, pro diuidendo, propter affinitatem iſtarum uocaliū inter ſe, ut dicit Priſcianus lib. I. artis Grāmaticæ. Sic & Plautus in Amphi. Vt uos in uoſtris uoltis mercimoniis emūdis uēdundisq;, &c. Et proficiſcitur hæc actio ex l. 12.ta. Nam coheredibus uolentibus ā communione diſcedere neceſſarium uidebatur aliquam actionem conſtitui, qua inter eos res hæreditariæ diſtribuerentur, quo caſu iudex cognoſcat ante omnia, an actor ſit cohæres. Niſi enim cohæres ſit, neque adiudicari ei quicquam oportet, neq; aduerſarius ei condemnandus eſt. Per familię erciſcondę actionē diuiditur hęreditas, ſiue ex teſtō, ſiue ab inteſtato, ſiue ex lege 12. tab. ſiue quacūq; lege deferatur hæreditas, uel ex Senatuſc. uel ex cōſtitutione. Et generaliter eorū duntaxat diuidi hæreditas pōt, quorum poteſt eſſe hæreditas.

Familia. *Erciſcere.*

Communi diuidundo.

Communis res. Communi diuidundo iudicio communium rerum, diuiſionē petimus, ubi ergo res cōmunis non eſt, ceſſat cōmuni diuidundo actio. Et non refert, an res inter aliquos cōis ſit cū ſocietate, uel ſine ſocietate: ſemp.n. datur hoc iudicium. Cum ſocietate dicitur res commu-

his,ueluti inter eos, qui pariter eandem rem emerunt, animo ineundę ſocietatis,Sine ſocietate dicitur res cõmunis inter eos, quibus eadem re teſtamento legata eſt.Per hoc iudicium corporalium rerũ fit diuiſio,quarum reum dominium habemus nõ etiam hęreditatis. Nec in iſtā actione uenit uniuerſitas;ſed res ſingulares tantum ueniunt, ut *infra* eod. *l.* per hoc iudicium. Item in hac actione nihil venit ultra diuiſionem rerum ipſarum, quę communes ſunt: &,ſi quid in his damni datum aut factum ſit. Item ueniunt ſumptus facti in re communi nomine meo, uel nomine ſocii. Item ueniũt percepta ex re communi ,uel propter rem communem. Item uenit in hanc actionem, ne inuito ſocio aliquid fiat in re communi. Eſt autem hęc actio ex quaſi contractu:ut Inſtitut.de ob. quæ ex quaſi contract. §. Si inter.Miſta eſt in rem,& in perſonā:ciuilis eſt ,quę hęredibus datur,& in hæredes. *Quæ ueniunt in actionē communi diuid.*

Ad exhibendum.

Hęc actio neceſſaria eſt,& effectus eius in uſu quotidiano, & maximè propter rei uendicationem introducta;eſt enim prępararoria, rei uendicatio.Exhibere autem eſt facere in publicō,(id eſt,apud Iudicem)poteſtatem uidendi,& appræhendēdi ipſam rem ,ut ei qui agit experiundi ſit copia.j. eo. l.2.In hac actione actor omnia noſcere debet,& dicere argumenta rei,de qua agitur,quę neceſſariò faciunt inſtructionem, ut ſi pro ſeruo agatur,debet dici rufus ſit, an albus, uel niger paruus, uel magnus, & qualitatem membrorum. Sic & in aliis rebus ſunt ſigna dicenda.Item ſi erat inſtrumentũ, debet fieri facultas legendi, item & deſcribendi.Et propriè dicitur Exhibere,id eſt,extra ſecretum habere,ut j. de tab.exhi.l.3.§. Quid ſit.& de hom.lib.exhi.l.3.§. Ait prętor.& de Verb.ſig.l.ul.Et competit hęc actio contra queuis poſſeſſorem. Fit autem cōdēnatio in hac actione inquantũ heret,ſi rei uendicatio ageretur.Eſt autem hęc actio arbitraria. Inſtitutio.de Actio.§.Pręterea.& ideo ferri poſſunt in ea duæ ſententię. Stricti iuris eſt, ut cęteræ arbitrarię pſonalis eſt,ut dicit j.e.l.2.§.Eſt ãt. *Exhiber.*

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

LIBER XI.

De interrogatoriis actionibus.

QVædã interrogationes olim fiebãt ꝓpoſitis actiõib. Interrogabat̃.n.hæres in iure(id ẽ, apud Iudicem) qua ex parte hæres ſit, quoties aduerſus eum actio inſtituitur,& actor dubitat.Et erat interrogatio tunc neceſſaria,cũ in pſonam,i.pſonalis actio agebat̃. Et cõpellebatur aduerſarius rñdere ad interrogationes,ẽt añ litẽ cõteſtatã.Hodie ãt talib.interrogatoriis nõ utimur:qa nemo cogitur ante iudiciũ de ſuo iure aliquid reſpondere. Iõq; minus frequentantur, & in deſuetudinẽ abierunt. Itaq; tantummodo ad probationes litigatorib.ſufficiũt: ea q̃ ab aduerſa parte ſpõte cõfeſſa fuerint apud Iudicẽ.

De quibus rebus ad eundem Iudicem eatur.

Si inter plures Familiæ erciſcundæ,i.hæreditatis diuidendę actio agatur, & inter eoſdem Communi diuidundo iudicio altero intentato,aut Finium regundorum,eũdem Iudicem adire debent,quo facilius coire cohæredes vel ſocij poſſint,& in eundem locũ oĩum pſentia fieri debet. Et hoc cõtingit tribus rationibus.Primò, rõne cõiũctionis cãæ,quia ſunt cõſortes,& cõiuncti.Secundo rõne reconuentionis,nã cũ quilibet eſt,actor,& reus,ergo qlibet agit,& recõuenit, apud eũdem ergo Iudicẽ hoc fiat. Tertiò,rõne abſurditatis euitãdæ,poſſet.n.eſſe, ꝙ unus aliter adiudicaret quàm alius,vel aliter fines deſignaret.

De ſeruo corrupto.

Qui ſeruũ,aut ſeruã alienũ,uel alienã corrupiſſe, uel ei quid perſuaſiſſe,quo deteriorẽ eum faceret,conuincit̃ quãti ea res erit in duplum actio datur. Et datur directa actio dño cuius ſeruus corruptus eſt.Vtilis ãt dat̃ eis, q hñt ius in ſeruo ut uſurarijs,uſufructuarijs,creditorib. & bonæ fidei emptorib. Corrũpitur ãt ſeruus ſiue de bono fiat malus,ſiue de malo deterior, & fit hoc perſuaſionẽ.Eſt ãt Perſuadere plusq̃ cõpelli,& ſibi parere,vt ĩ.eo. l.1.§.Perſuadere. Aeſtimat ãt in hac actione quãti deterioratus eſt ſeruus in corpe,vel ĩ aĩo,ex pſuaſione mala. Itẽ æſtimant̃ res quas ſubtraxit ĩcõtinẽti poſt corruptionẽ,& poſtea q̃ fugit à dño. Si ãt ex interuallo poſt fugã

Corrũpere ſeruũ. *Perſuadere.*

dec

det dãnũ, uel ſurripiat, non æſtimaẽ in hac actione contra corruptorem. Reſtituitur autem in duplum damnũ datum, nec diſtinguitur uiuat, uel mortuus ſit ſeruus, uel manumiſſus, ut j. eo. l. ſi quis. §. ultim. & l. in hoc. & l. Neratius. Ad ſimilitudinẽ hui⁹ actionis daẽ patri utilis actio, filio, uel filia corrupta, in eã ſummã, quã ipſe æſtimauerit ſuo iureiurando, ut tñ iudex refrenare poſſit talẽ æſtimationẽ, ſicut facit in actione iniuriarũ. inſt. de iurei. §. pœna. de hoc inſt. de ac. §. oẽs ãt actiones. in glo. *Actio ad lis.*

De ſeruis fugitiuis.

Quia ex corruptione ſeruorum ſæpe contingit eos fugere, & derelinquere dominum ſuum, ideo tractaẽ hic materia fugitiui ſerui. Eſt autem fugitiuus qui ea mente recedit à domino, ne poſtea reuertatur ad eum, licet mutato conſilio redeat, quia nemo tali peccato pœnitens definit eſſe nocens. Erro ãt dicitur, qui animo redeundi quandoq; diſcedit, ut infra. de ædil. ædict. l. quis ſit fugitiuus. §. erronen. Ille ergo q ſeruum fugitiuum celat, i. occultat, fur eſt. Eſt ãt Celare qñ quis vult ignorare ad quẽ ea res pertinet, alicuius emolumenti cã, quo caſu etiam lege Fauia de plagiariis criminaliter tenet, ut dicemus. j. ad l. Fa. de plag. Prouidetur ãt domino volenti requirere ſeruũ, quia poteſt adire præſidem, vt vel per ſe, uel p magiſtratus, uel per milites ſtationarios, uel apparitores, dñm adiuuent in requirendis fugitiuis, & ſi nõ fecerint, mulctantur in centum ſolidis, Et eadẽ mulcta imponiẽ in eũ, qui quæri apud ſe prohibuit. Debet. n. quilibet etiã ſenator pati in domo ſua ſcrutari cubicula & ueſtigia occultantis. Item daẽ poteſtas cuilibet comprehendenti fugitiuum ſeruum, ut ipſum diligenter cuſtodiat, antequam in publicum exhibeat. id eſt, magiſtratui tradat: imo uincire permittitur, ut j. l. 1. & 2. & l. diuus. *Fugitiuus.* *Erro.* *Celare.*

De alea luſu & aleatoribus.

Luſus aleæ ẽ oĩs q uiribus fortunæ nitiẽ, & eſt oĩs phibitus, ne fiat in pecunia, pterq̃ ſi quis certet haſta, uel pilo iaciẽdo, uel currẽdo, ſaliendo, luctãdo, pugnãdo: fit. n. cã uirtutis, ideſt fortitudinis corporis: ut in Aut. ut om. obe. iu. in prin. Item p eo, qđ ponitur in conuiuio ueſcẽ *Luſus.*

di

di cauſa, permittitur ludere familiam, ut ſic poſſint ali qui ludere inter ſe cauſa comeſtionis faciedę. Aliàs ſi lu datur in ludo prohibito, nõ tenet ſponſio: imò quan-

Aleator. doq; datur repetitio. Aleator autẽ eſt, qui luſum aleę cõ ſueuit apud ſe cauſa, ſui emolumẽti exercere, ſicut & in cauponibus dicitur. ſ. nautę. caupon. ſtabu. l. 1 §. caupo nes. Hic autem odioſus eſt iuri, ut neq; iniuriarum, neque lege Aquilia agere poſſit, ſi ludi occaſione ubicunque, uel quandocunque fiat ei damnum, uel iniuria, ut qa dicatur falſos talos dediſſe, uel corruptũ uinum uen didiſſe. Sed etſi fiat ei furtum domi eo tpe, quo alea a-

Domus. pud eum ludebatur, non datur ei actio furti, à quocũq;

Luſor. fiat furtum. Domus autem pro habitatione, & domici-

Latumia. lio hic ponitur. Et Luſor, qui compulit colluſorem ludere, mulctatur aut in latumias ducitur, id eſt, in carcerem, quia ibi latent incarcerati, ut infra eo. l. 1. §. ultim. ſolent enim quidam cogere ad ludum, uel ab initio, uel dum uicti retinent amiſſa infra eo. ti. l. 2.

Si menſor falſum modum dixerit.

Menſor agrorum. Quia in actione finium regun. neceſſarium eſt menſorem adhiberi, qui fines contendentium metiatur, iõ ponitur hic, quid iuris ſit. ſi menſor dixerit falſum modum. Datur autem aduerſus menſorem agrorum actio in factum, ab eo enim nos falli non oportet, Nam inteę reſt noſtri, ne in modi, id eſt, menſurę renuntiatione fal lamur, ſi fortè de finibus contentioſis, uel emptor ſcire uelit uenditor cuiuſmodi, id eſt, quantę menſurę ager uenditus ſit. Et quia talis menſor operam ſuam beneficii loco prębet, datur ei non merces, ſicut in locato, ſed

Honorarium. quoddam ad remunerandum, quod Honorarium appel lat. Et punit dolus malus dũtaxat in menſore. Nã ſi imperitè uerſatus eſt, ſibi imputare debet, qui eũ adhibuit Similiter ſi negligẽter egerit ęquè menſor ſecurus erit dũmodo non ſit lata culpa, iſta enim dolo comparatur.

De religioſis, & ſumptibus funerum, & ut funus ducere liceat.

Religioſus locus eſt, in quo aliquis eſt ſepultus, etiã

Religioſi. ſi ſeruus ſit. l. 2. 1. reſpon. ſ. eo. de quo. ſ. de rerum diuiſ. Funeris uerò ſumptus dicitur, qui ideo fit, ut funus ducatur,

catur,uel ſepeliatur, puta ſi quid eſt impenſum in elatione mortui,uel ad corpus cuſtodiendum, uel commendandum,uel in locum,uel in marmor emendum ubi ſepeliatur defunctus: qui locus etiam dicitur Sarcophagus,à ſarcos.quod eſt caro,& phagin,quod eſt comedere:uel in ueſtem collocandam cum defuncto,quam cum eo uoluit ſepelir: & quicquid corporis cauſa antequã ſepeliatur conſumptum eſt,funeris impenſa, & poteſt repeti. Continetur etiam hoc edicto, ꝙ nec homo mortuus,nec oſſa hominis mortui in locum purum alterius, aut in illud ſepulchrum,in quo ius non eſt, inferantur. Qui enim hoc fecerit, tenetur ad pretium loci, aut, ut corpus tollat. Si uerò in ſepulchrum alienum inferat, tenetur de ſepulchro uiolato pœna centum aureorum. Et dr̃ Purus locus,qui neq; ſacer,neq; ſacratus eſt,neq; religioſus,ſed oĩbus his rõnibus caret. Sepulcrũ eſt,ubi corpus mortui oſſave hominis condita ſunt. Et non totus locus qui ſepulturę deſtinatus eſt,fit religioſus: ſed ſolùm quatenus corpus humanum eſt. Monumentum autem generaliter res eſt memoriæ cauſa in poſterum prodita: in qua ſi corpus,uel reliquiæ inferantur,fiet ſepulchrum. Si uerò nihil eorum inferatur, erit monumentum, quod Græci Cenotaphium appellant,quod ſecundum uariam orthographiam, uel nouum,uel commune, uel uacuum ſignificat ſepulchrum. Munimẽtum ãt eſt id,quod cauſa muniendi eius loci factum ſit, in quo corpus impoſitum eſt,ſicut ſunt clari, uel inſerta ferramenta,& illud non ſpectat ad ſumptus funeris.

Sarcophagus. Purus locus. Sepulcrũ. Monumentum. Cenotaphium. Munimẽtum.

De mortuo inferendo, & ſepulchro ædificando.

Qui inferendi mortuum ius habet,non prohibeatur inferre,id eſt, ſepelire. Videtur autem prohiberi,ſiue in locum ſuum prohibeatur inferre, ſiue in itinere impediatur. Et propoſitum eſt hoc interdictum propterea, quia religionis intereſt monumenta extrui, & exornari. Prohibetur autem ædificare ſepulchrum is,qui prohibetur talem materiam conuehere,quæ ædificationi neceſſaria ſit: uel ſi machinam quis alligare prohibeatur. Prohibetur etiam hoc interdicto, ne mulier prægnans

Inferre. Aedificare ſepulcrum.

mortua ſepeliatur antequàm partus ei excidatur.

LIBER XII.

De rebus creditis: & ſi certum petatur condictione.

Res creditæ. RES creditæ dicuntur, quæ ex quocunq; contractu, quò fidem alienam ſequitur, nobis debentur. Eſt *Credere.* enim Credendi uocabulum generale. & dicimur credere, cuicunq; rei aſſentiamus, ſi ex eo contractu aliquid recepturi ſumus. Appellatione autem Rei uenit pecunia, & omnis ſpecias etiam facta, id eſt, ea quæ in facto conſiſtunt. Certum autem hoc titulo mutuum eſt, qđ peti dicitur, id eſt, repeti, cum à debitore mutuum repetimus. pro quo datur nobis condictio, id eſt, repe- *Condicere.* titio: Condicere enim apud antiquos repetere dicebatur. Mutui autem datio conſiſtit in his rebus, quæ pon- *Mutui datio.* dere, numero, uel menſura conſiſtunt: ut eſt uinum, frumentum, aurum, argentum, & pecunia. Hæ enim res in genere ſuo functionem recipiunt, id eſt, compenſationem, uel comparationem. In aliis autem rebus non *Mutuū.* poteſt cōſiſtere mutuum, quia aliud pro alio inuito creditore ſolui non poteſt. Appellata autem eſt mutui datio ab eo, quòd de meo fit tuum: & ideo ſi non ſit tuum, non naſcitur obligatio. Creditum ergo à mutuo tantū differt, quantum genus à ſpecie. Nam creditum conſiſtit etiam extra eas res, quæ pondere, numero, & menſura continentur: ſicuti ſi eandem rem recepturi ſimus, creditū eſt. In mutuo āt non eandē ſpēm quā dedimus. *Certum.* ſed idem genus repetimus, quod ideo Certum appellatur & pro eo datur condictio certi generaliſſima, quæ competit eo omni cauſa, id eſt, ex omni obligatione, ſiue ſit nata ex contractu certo, ſiue ex incerto: dum tamen puta ſit obligatio: nam ante diem, uel conditionē *Certi condictio.* agere non pōt creditor. l. certi. ĵ. eo. Eſt & Certi cōdictio ſpecialis, quæ competit in ſolo mutuo: & hæc à quibuſdam dicitur. Si certum petatur: ut ſi proprium nomen eius actionis. Alii autem appellant eam Certi condictionem ſpecialem pro mutuo: de quo per glo. inſtit. quib. mo. re contra. obl. §. 1. in uer. condictio.

De

De iureiurando ſiue voluntario, ſiue neceſſario, ſiue iudiciali.

Iuſiurandum ſecundum Plat. eſt affirmatio, uel negatio adhibita religione. Et competenter potuiſſet appellari Factum iuratum, vel Ius iuratum. Et continet iuſiurandi religio maximum remedium expediendarum litium: quo vel ex pactione litigatorum, vel ex auctoritate iudicis deciduntur controuerſiæ. Et habet ſpeciem quandam trāſactionis, ac maiorem auctoritatem quàm res iudicata. Reperitur autem multiplex iuramentum in corpore iuris: quoddam enim Voluntarium, quod pars parti extra iudicium præbet: ideo ſic dictum, quia ex uoluntate defertur, & voluntate ſuſcipitur, & relatum, uel delatum uoluntariè ſuſpicitur, vel recuſatur. ſ. eo. l. iuſiurandum quod. Quoddam neceſſarium, quod ipſe iudex defert, & etiam conſtringit ad iurandum. Nec enim poteſt hoc ſacramentum referri, nec recuſari, niſi prætendatur iuſta cauſa recuſationis. C. eo. l. generaliter. §. ſui autem. Quoddam iudiciale, quod defertur à parte parti in iudicio iudice approbante, & confortante: dictum à iudicio. Iſtud non eſt neceſſarium ſubire, imò poteſt recuſari. C. eo. l. delato. Et iſta iuramenta dicuntur de veritate, de quibus loquitur hic ti. Eſt etiam iuramentum in litem. quod procedit in infinitum: & eſt de affectione, de quo ſ. ti. proxi. Eſt, & iuramentū Calūniæ, & hoc de credulitate: de quo dicitur. C. de iurei. cal. cau. fa. Itē iuramentum tutoris, vtrum ſit creditor, uel debitor pupilli: & hoc ſimiliter dr̄ de credulitate de quo in aut. vt hi q ob. ſe per ha. res mi. §. 1. col. 6. Item Teſtis, & hoc de ueritate: ut C. de teſti. l. iuſſu. Itē Purgationis. C. de his qui ad eccl. cōfu. l. quāti. Itē ratione ætatis: ut in conſtitutione de pace ten. l. hac edictali. §. ſacramento. Itē iudicis & aduocati: vt C. de iud. l. rē nō nouā. Eſt ergo effectus iuramenti, ut dato iureiurando nihil aliud quærat, q̄ an iuratū ſit: remiſſa qōne an debeatur, quaſi ſatis ꝓbatū ſit iureiurando. Eſt & manifeſtè turpitudinis, & cōfeſſionis, nolle iurare, nec iuſiurādū referre.

Iuſiurandum. *Iuramentum multiplex.* *Effectus iuramenti.*

De in litem iurando.

Præcedens iuramentū eſt de iure: hic ſequitur unum

iuramentum,quod eſt ex uoluntate,ſiue affectione, & appellatur hoc iuramentum in litem,quia æſtimatio litis iuxta affectionem iurantis taxatur.Et datur illud iuramentum in actionibus in rem,ideſt, realibus, quorũ ſunt decem:ut inſtit.de act.§.præterea.Et in actione ad exhibendum,& in bonæ fidei iudiciis iurat in litẽ: Sed iudex pt, pfinire certã ſummã,uſq; ad quã iuretur.Itẽ & ſi iuratũ fuerit,licebit iudicẽ abſoluere,uel minoris condenare.Nec pt alius iurare in litẽ,quàm dominus litis.

De condictione cauſæ data,cauſa non ſecuta.

Cõdictio. Cõdictio hic,& in omnibus ti.ſeq. exponitur,id eſt, repetitio.Si quis ergo ob rem non inhoneſtam dederit pecuniam,puta,ut ſi filius emancipetur, ut ſeruus manumittatᷓ,uel à lite diſcedatur,cã ſecuta,propter quam dedit,repetitio ceſſat. Sin autem cauſa ſecuta nõ fuerit, poteſt cõdicere,id eſt,repetere,quicquid taliter datũ eſt.

De condictione ob turpem cauſam.

Cõdicere ob turpem cauſam. Prior ti.de condictione ob cauſam, futuram cauſam tantum reſpicit,honeſtam tamen,hic uerò ti.etiã præteritam,& futuram,& non honeſtam reſpicit, ſed turpẽ. Omne igitur, quod datur,aut ob rem datur futuram, aut ob cauſam datur Præteritam.Si ob rem,aut turpem aut honeſtam. Ob turpem,aut quia dantis ſi turpitudo, non accipientis;aut accipientis duntaxat,non etiã dantis,aut utriuſq;.Ob rem igitur honeſtam datum,ita repeti poteſt,ſi,res propter quam datum eſt,ſecuta nõ eſt. Quod ſi turpis cauſa accipientis fuerit tantum, etiam ſi res ſecuta ſit,repeti poteſt,ut puta ſi dedi tibi decem,ne ſacrilegium faceres,ne furtum, ne hominem occidas, quas ſpecie condici poteſt,id eſt, repeti,Item etiam ſi iudici dedi,ut ſecundũ me in bona cauſa pronunciaret, eſt locus cõdictioni,iudicem enim corrumpere uideor, Vbi autem & dantis, & accipientis turpitudo uerſatur. non poteſt repeti,ueluti ſi pecunia detur,ut malè iudicetur,uel ſi quis in adulterio deprehenſus redemerit ſe, quia in pari cauſa turpitudinis,potior eſt conditio poſſidentis.l.in pari infra de regulis iuris.

De

De condictione indebiti.

Si quis indebitum ignorans ſoluit, per hanc actionẽ condicere poteſt, id eſt, repetere. Sed ſciens ſe non debere, ſi ſoluit, ceſſat repetitio. Et eſt triplex indebitum. Primo modo naturaliter, & ciuiliter, ut quando nullo modo debet. Secundo, quando eſt naturaliter indebitum, ſed debitum ciuiliter, ut patet in chirographo ante biennium. Item quoties mihi quis ciuiliter, & naturaliter tenetur, ſi pacto, uel iureiurando liberatur, remanet ciuiliter debitum, ſed naturaliter indebitũ. Et hæc duo indebita indiſtinctè repetuntur; ſiue per ignorantiam facti probabilem, ut in alieno facto, ſiue non probabilem, ut quia in ſuo facto? ſiue per ignorantiam iuris. Nam non nocet iuris ignorantia in damno uitando. Tertio modo eſt indebitum ciuiliter, ſed naturaliter debitum, ut inter patrem, & filium, & inter fratres in eiuſdem poteſtate patris exiſtentes, item inter dominum, & ſeruum. item in legato minus ſolenni, uel etiam ſolenni, ſi ſaltẽ per Falcidiam minuatur: item in eo qui eſt abſolutus ꝑ ſententiam. In talibus autem indebitis ſolutis diſtinguitur, an ꝑ errorẽ iuris ſoluanť, & tũc nõ repetũtur, an facti, & minus probabilẽ, & tũc idem, an per probabilem, & tunc repetuntur. Item quæ cauſæ hanc actionem inducant, habentur in l. ſufficit. ĵ. eo. Item quæ faciant eam ceſſare, habentur in l. ſi procurator. in ħ. Item inquantum detur, ponitur in l. indebitum. & l. indebiti. ĵ. eod.

Indebitũ triplex.

De condictione ſine cauſa.

Sine cauſa.

Eſt & alia ſpecies condictionis: Si quis enim ſine cauſa promiſerit, uel ſoluerit aliquod indebitum, quod promiſit ſine cauſa: ut quia credebat ſe teneri ex teſtamento ad legatum præſtandum, cùm non ualeret teſtamentum, uel erat ademptum in codicillis: condicere quantitatem non poteſt, quam non dedit; ſed ipſam obligationem. Sic ergo condictio ſine cauſa locum habet aliquando cum condictione indebiti, ſi indebitum ſolutum eſt. Item & ſine eadem, ſi non eſt ſolutũ, ſed promiſſum. Item concurrit cum condictione ob cauſam, ut ſi fuit ab initio cauſa aliqua promiſſionis, ſed ea ſecuta non

eſt, vt infra eo.l.1.§.ſed ſi ob cauſam. Item concurrit cũ condictione ob turpem cauſam, vt ſi ex parte dãtis non interueniat turpitudo. Item concurrit cum condictione furtiua: vt C. eo.l. pen. fur enim de fructibus condictione ſine cauſa conuenitur, & condictione furtiua, ut C.eo.l.pen.& infra de condict.furt.l.in re.§.vl.

LIBER XIII.

De condictione furtiua.

Cõdictio rei. Condictio, id eſt, repetitio rei furtiuæ ſoli domino rei datur, cuius res eſt ſurrepta. Item hæredi eius: vt infra eo.l.1.§.ſed nec. Neque alius ea condictione tenetur, quàm ille qui furtum fecit, aut hæres eius. Et per de- Actio furti. ciſionem furti non tollitur condictio. Differunt autem actio furti, & condictio furtiuæ: quia furti actio pœnam petit legitimam: Condictio uerò rẽ ipſam. Propter hoc fit, vt neque furti actio per condictionẽ, neq; condictio ꝑ furti actionẽ cõſumat. Eſt itaq, in optione eius, cui furtũ factum eſt, agere actione furti, vel cõdicere: id eſt, hãc actionẽ inſtituere, uel rei uendicationẽ: uel ad exhibendum actionem: & hoc in odium furũ, vt pluribus actionibus teneantur: inſti.de actio.§.ſic itaq; uerſi. Planè.

De condictione ex lege.

Quandocunq; obligatio aliqua, uel actio, ex noua lege introducitur, nec cautũ eſt, quo genere actionis experiamur: agẽdũ eſt condictione, hoc eſt, beneficio illius legis, quæ hoc introduxit. Exẽplum põt poni in nudo pacto donationis: ex quo datur condictio ex lege: ut C.de don.l.ſi quis argentum §. vlt. & in nudo pacto de ſalario præſtando: ut C. de ſuffrag.l.1. Item in l. ſi quis in tantam. C.unde ui. in cap. ſæpe. de reſtitut. ſpo. in can. reintegranda. 3.q.1. cum ſeq.

De condictione triticaria.

Triticaria condictio locum habet in omni ſpecie, & quantitate: niſi debita ſit ex cã mutui. Itẽ, & in re corporali: puta ſeruitute perſonali, vel ꝑdiali. Item, & pro poſſeſſore, quãuis obligatus eſt mihi dare. In rebus ãt meis cõdictio nõ cõpetit tibi contra furẽ.j.eo.l.1. & 2. Sic ergo, & in certis, non tamẽ oĩbus, quia non in mutuo. Et

in incertis puta ſeruitutibus,locū habet cōditio Triticaria. Vnde uī,q̄ iſtæ duæ conditiones habeāt ſe,ut excedentia,& exceſſa. Vnde aūt dicat Triticaria in nullo quidem loco reperitur:poteſt tñ probabiliter dici,quod aſſumpſerit nomen à Tritico auctore:non dico ſtore,cū uilis eſt enim actio: ſicut omnes conditiones. Sicut de Publiciana dicitur inſt.de ac.§. Quia ſaue.item qualiter in ea fiat condemnatio,habētur in l.peti.eod.tit.

De eo quod certo loco dari oportebit.

Quia nonnunq̄ uaria fit æſtimatio rei,ꝓpter locorū diuerſitatem: iō poſitus eſt hic titulus,quo continet, q̄ ſi quis alio loco,q in quem dare promiſerit,ſoluerit:hic ſtipulatori facultas agendi actione huius ti.quæ arbitraria eſt,id eſt,iudicis officiū plurimū in ea exuberat.Iniquū.n.erat,ſi promiſſor ad eum locū,in quem daturum ſe promiſiſſet,nunq̄ accederet:quod uel data opera facere t,uel quia aliis locis diſtringeretur,non poſſe ſtipulationem ad ſibi debitum peruenire:ideo uiſum eſt,utilem actionem,id eſt,efficacem, in eam rem comparare.

De conſtituta pecunia.

Conſtituere largè dici poteſt,quiſquis pro alio ſe obligat.Sed hic ponit pro eo tantum,qui qđ alius debet ſe, ſoluturum cōſtituit.Nec diſtinguitur,ex qua cā quis debeat,certa,uel incerta:ciuili,uel honoraria:dum tamē debitum efficaciter potuerit peti,& exigi,uel ſaltem ſolutum retineri:ut q̄ā naturale tm̄ erat debitum:nā qđ debet ſeruus meus, uel filius: ego nomine eius conſtituere poſſum me ſoluturū ētra uires peculii.Noīe āt meo ultra uires peculii ſi conſtitutā,non teneor.ꝟ.eo.l. 1.§.ul.& l.2.Per hoc edictū Prætor fauet naturali æqui tati,q cōſtituta ex cōſenſu facta cuſtodit:qm̄ graue eſt fidē fallere.Fit āt cōſtitutio nudo pacto.Itē fit pure,& in diē,& ſub cōditione.Itē fit inter pſentes,& abſētes.Itē fit q̄buſcūq; uerbis, idoneis ſaltē ad exprimendū hunc ſenſum,qđ debitū paciſcatur ſe ſoluturū.ꝟ. eo.l.q ac.§. uel.Eſt āt effectus cōſtitutionis,qa ex ea naſcit actio de cōſtituta pecunia,ſiue aliqd in pōdere numero,ul' mēſura,ſiue in ſpecie,uel in facto conſtituatur.Nomen.n.Pe

Effectus conſtitutionis. Pecunia

cuniæ generale eſt,quia poſſibile eſt omnes res in pecuniam conuerti. C. eo.l.2. *Sublata* ergo actione receptitia,ſufficiat hæc actio in omnibus.Si autem plures,ſint conſtitutores,tenetur quilibet inſolidū,ſed hēt beneficium epiſtolæ,ut diuidat actio inter oēs,qui tēpore litis cōteſtatæ ſint ſoluēdo.Et eſt hæc actio p̄toria perſonalis,& perpetua.inſt de act.§ de pecunia.& C.eod.l.2.

Commodati,uel contraria

Commodatum eſt alicuius rei ad aliquem ſpecialem uſum gratuito facta conceſſio.Dicitur Cōceſſio, & non Tranſlatio:quia is,qui commodat.retinet dominium & poſſeſſionem infra eo.l. rei commodatæ.Et dicitur gratuita,&c. nam interueniente mercede,uel ſpecie,tranſibit res in locationem, vel in contractum innominatum do ut facias : ut *Inſti*.man.§. ulti.Ad aliquem uſum ,iō dixi,ut notetur differentia inter Commodatum,& Precarium. Precarium enim conceditur ſine certi uſus præſumptione,unde quandocunq; rauocari poteſt.j.de precar.l.cum precar . Commodatum autem ad certū uſum conceditur, ut commodaui equum,ut ad uillam duceres,ſcalas,ut feneſtris ſupponeres, &c.unde Commodatum non reuocatur,niſi finito vſu,ad quem eſt conceſſum.Alioquin tenetur commodator contraria commodati. Adiuuari enim nos,non decipi,beneficio oportet. j.eo. l. in commodato. §. ſicut.Et dī Cōmodatum quaſi commodo utentis datum.Conſiſtit Commodatum in rebus mobilibus,& ſe mouentibus, & in immobilibus. Item & in incorporalibus,puta ſeruitute habitandi, ut j.eo.l.j.Ex Commodato autem duæ oriuntur actiones; directa,quæ datur commodanti , & eius hæredi contra commodatarium,& heredem eius : quæ continet reſtitutionem rei non deterioratæ:nec enim uidetur reddita res,ſi reddatur deterior.ut j.eo.l.ſeruum.§.1.& ideo debet præſtari intereſſe,ut ibi dicitur.Contraria autem datur commodatario,& eius hæredi contra commodantem,& eius hæredem: & proponitur ad impenſas maiores in ægritudines ſerui commodati factas.Itē qui commodauit ſcienter uaſa uitioſa, tenetur Contraria,ſi infu-

Precariū

Quib. rebus commodatū conſiſtit.

ſum

ſum uinum, uel olem corruptum,effuſumve eſt.Itẽ ue nit in Contrariam,ne in tempeſtiuè reuocetur commo datum. Item ſi commodator rem commodatam mihi ſurripiat,& ego ignorans eum ſurripuiſſe,præſtiti ei æſtimacionem rei,uel intereſſe.

De pignoratitia actione.

Pignoris obligatio contrahitur re,& gratia utriuſq;, id eſt,creditoris & debitoris: ut inſti.quib.mod.recon. ob.§.creditor.Nam ita demum locum habet Pignoratitia,ſi res interueniat,id eſt,creditor eam à debitore accipiat auctoritate iudicis. ĵ. ut in poſſeſ. l.is cui.§. quæri. Licet Hypothecaria ſola conuentione naſcatur, & rei traditio nihil ad eam operetur, niſi in caſu.l. non eſt.§. 1.ĵ. eo. De Hypothecaria tractatur.ĵ.de pig. Sed hic de pignoratitia actione directa, & contraria agamus. Hẽt aũt directa locũ ſoluto debito creditori,uel aliter ſatisfacto:nec aliter naſcitur pignoratitia. Satisfactum autem accipimus quemadmodum voluit creditor,licet non ſit ſolutum: ſiue pignoribus aliis ſibi uoluit caueri, ut ab hoc recedat, ſiue fideiuſſoribus, ſiue reo dato,ſiue pretio aliquo, uel nuda conuentione. Item extinguitur pignus, nouatione uoluntaria. Idemq; ſi acceptilatio ſit facta, uel pactum de non petendo, uel iuſiurandum ſit præſtitum à debitore deficiente creditore,quod ei nõ debet.Et datur pignoratitia ei,q obligauit pignus ſuum,uel alienum domino uolente, uel ratum habẽte. Contraria uerò dat creditori ad multa: ſi.n.decipiatur à debitore uel re ipſa,uel ex eius propoſito,quia obligauit ei rem alienam,uel alii obligatam:niſi ea res ſit ampla.Item ſi in accipiendo pignore decepit eum debitor: ut ſi oſtenderit ei corpus æneum,uel ſtanneum,quod dicebat eſſe aureum, uel argenteum:& ſimilibus caſibus.

Pignoratitia. *Satisfactum.*

LIBER XIIII.

De exercitoria actione.

Exercitoria datur contrahentibus cum magiſtro nauis,contra exercitorem, qui magiſtrum præpoſuit, ſcilicet in eam cauſam, in quã præpoſitus eſt expreſſè,

uel

uel tacitè. Et eſt ſumma utilitas huius edicti. Cùm interdum ignari, cuius conditionis, uel quales ſunt magiſtri nauiũ, cum eis pp nauigãdi neceſſitatẽ contrahamus: æquum fuit eum qui magiſtrum naui præpoſuit. i. exercitorem, teneri. Sicut tenetur qui inſtitorem tabernæ uel negotio præpoſuit. imò maior neceſſitas contrahendi cũ magiſtro nauis, q̃ cum inſtitore eſt. Res enim patitur ut de conditione inſtitorum quis deſpiciat, & ſic cõtrahat. in nauis magiſtro non ita. nam locus, & tps non patitur plenius deliberandi conſilium. Et debemus intelligere magiſtrum nauis eum, cui totius nauis anchora. i. gubernatio à dño mandata eſt. Si. n. cum alieno nauta quis in naui contráxerit, non datur actio exercitoria. Quanquam ex delicto cuiuſuis eorum qui nauigandi cã in naui ſint, detur actio in exercitorem. Et in hoc differt iſte tit. à ſuperiori, Nau. caup. ſtab. ut recep. reſt. quia tit. noſter contra exercitorem ex contractũ ſolius magiſtri nauis obligat. Aliud aũt obligat exercitorem pro oĩ delicto in naui à nautis commiſſo. Et rõ huius differentiæ, eſt: alia. n. eſt contrahendi cã, alia delinquẽdi: qui. n. magiſtrũ præponit, contrahi cũ eo permittit. Et iõ oĩa facta magiſtri debet pręſtare, qui eum prępoſuit: alioquin contrahentes deciperentur. Qui aũt nautas hẽt in naui. non contrahi cum eis permittit: ſed dolo & culpa carere eos curare debet. Exercitorem autem appellamus eũ ad quẽ obuentiones, & lucra, ac reditus oẽs ex naui perueniunt: ſiue is dominus ſit, ſiue à dño nauem, recepturus in ſe periculum, conduxit uel ad tempus, uel in perpetuum.

Magiſter nauis.

Exercitor

Ad legem Rhodiam de iactu.

1 Lege Rhodia cauet, uti ſi iactus mercium gͣ leuandæ. i. alleuiandæ nauis factus ſit, tale damnum ſarciatur oĩum cõtributione: quia pro oĩbus datum eſt. Tenetur itaq; cõtribuere & ille, cuius eſt nauis, quia nauem hẽt ſaluam. itẽ & ille qui fecit iactum rei ſuæ cã leuandæ nauis, cõtribuere debet ẽt pro rebus iactatis. Et alii ſimul nauigantes vnuſquiſq; pro æſtimatione rei ſuæ, quæ ſalua permanſit. Et dictus eſt hic tit. propterea ad leg. Rho.

Lex Rhodia.

de

de iactu: quia in Rhodo inſula Lyciæ eius frequentia prius fuit pp frequentē uſum mercatorum, qui ibi fuit: uis habetur in decr.diſt.2.can.Rhodiæ.Qui ergo leuādę nauis gr̄a res aliquas proiiciunt, non hanc mentem habent, ut eas pro derelicto habeant: quippe ſi inuenirent eas, ipſi reciperent.& ſi ſuſpicati fuiſſent in quem locum iactæ eſſent, inquirerent eas: perinde ac ſi quis onere preſſus in viam rem abiecerit, mox cum alijs reuerſurus, vt eandem auferret. Qui ergo tales res receperit, ſuis dominis reſtituere debet: quod ſi animo lucrandi tales res retinere contenderit, furtum committet: Authen. nauigia.C. de furtis.

De inſtitoria actione.

Sicut tit præcedens, de exercitoria, loquitur de eo, qui naui præpoſitus eſt: ita hic titu.de his, qui præpoſiti ſunt negotijs, quos inſtitores appellamus. Dictus inſtitor ex eo, quia negotio gerendo inſtet. Nec eſt cura vtrum ſit prępoſitus tabernæ, an cuilibet alij negotiationi. Eſt ergo æquum, quòd ſicut commoda ſentimus ex actu inſtitorum: ita etiam obligari nos ex contractibus ipſorum, & conueniri. Si quis ergo inſtitor in negotio ſibi commiſſo contraxerit, poterit conueniri hac actione dominus, qui eum præpoſuit, uel inſtituit ſtationi, uel negotiationi gerendæ in eam cauſam, in quam præpoſitus eſt, expreſsè vel tacitè. Et ſic dicitur inſtitoria, ab inſtitore ſcilicet præpoſito: quamuis exercitoria nominetur à præponente. Et non eſt inſtitoria proprium nomen actionis: ſed dicitur actio exempto vel vendito inſtitoria: vt infra.eod.l.cuicunque.§.non tamen. Inſtitor.

De tributoria actione.

Dominus qui aliàs in ſerui contractibus magnum habet priuilegium, quia de peculio duntaxat tenetur: cuius peculii æſtimatio fit, deducto eo quod domino debetur, uel his qui ſunt in Domini poteſtate. Tamen ſi ſciret ſeruum, in peculiari merce negotiari: uocatur ex hoc edicto in tributum à creditoribus, ueluti extraneus creditor, ut ſit eiuſdem conditionis cum alijs.

Et

Et porrigitur hoc edictum ad omnes negotiationes. Et aliud eſt eſſe peculiarem mercem, & aliud peculium: q̃a Peculium accipitur deducto quod domino debet: Merx autem peculiaris, etiam ſi nihil ſit in peculio, dominum tributoria obligat, ita demum, ſi ſciente eo negotiabitur. Et ſcientiam intelligemus, ſi ſciuerit dominus, & non proteſtabitur, id eſt, non contradicit expreſsè, tenebitur actione tributoria. Et non ſolùm ad ſeruos pertinebit actio tributoria: uerum etiam ad eos, qui nobis bona fide ſeruiunt, ſiue liberi, ſiue ſerui alieni ſint, vel in quibus uſumfructum habemus. dummodo merx, in qua peculiariter negotietur, ad nos pertineat. Per hanc actionē tribui iubetur dñs, quod ex ea merce, & q̃d eo nomine receptū eſt. Et inde Tributoria appellata: quia dominus ſimul cum aliis debitoribus in tributum uocatur, id eſt, in contributionem. Non autem totum peculiũ venit in tributũ, ſed id duntaxat, q̃d ex ea merce eſt.

Peculiaris merx.

Tributoria quare.

Quod cum eo, qui in aliena poteſtate eſt, negotium eſſe geſtum dicatur.

Filiusfamilias factus ſui iuris emācipatione, uel dignitate, vel morte patris, vel conſimilib. modis, tenetur ex primis contractibus, inquantum facere poteſt: quia actio contra filium, ex eo q̃ ſui iuris ſit, de iure ciuili admittitur. Sed per Prætorem reſtituitur per titulum illũ. ꝭ de mino. per hunc autem titulum poſtea modificatur. Et ſic habet duplex beneficium filiusfamil. unum in reſtituendo. aliud in modificando. Et introducta eſt materia huius tituli à prætore, propterea quod qui contraxerit cum eo, qui in aliena poteſtate ſit, etiam ſi deficiēt ſuperiores actiones, id eſt exercitoria, inſtitoria, tributoria, nihilominus tamen inquantum ex bono, & æquo res patitur, conſequetur ſibi debitum. Siue enim iuſſu eius, cuius in poteſtate eſt, negotium geſtum fuerit, inſolidũ eo noĩe actio datur. de quo. ȷ̃. ti. quod iuſſu. Siue non iuſſu ſit, tamen in rē eius verſum fuerit. eatenus introducit actionem, quatenus in rem eius uerſum eſt. de quo ȷ̃. de in rem ver. Siue neutrum eorum ſit, de peculio actio conſtituitur, ut ȷ̃. de pecul. Ideo autem datur hoc priuilegium

Beneficiũ filij fam.

legium

legium emancipato filio,ꝙ teneatur inquantum facere poſſit,quia ſic alterato ſtatu,uidetur eſſe alius homo,q̄ fuerat prius:unde & de ſublimitate iuris, non tenetur primis creditoribus.Sed tamen de æquitate tenetur eis ex illo edicto,de capite minutis.Illud enim edictum cre ditoribus primis reſuſcitat ueteres actiones utiles.uel indulget actionem in factum, ut ſupra de capi.min.l.1. hoc autem edictum.Quod cum eo,&c.hic modificat actioné,inquantum facere poteſt emancipatus,ut dixi.

Ad Senatuſconſultum Macedonianum.

Licet ex quolibet contractu facto cum eo,qui in noſtra poteſtate eſt,teneamur quoquo modo:ut ſupra tit. proxi.hoc tamen fallit in filiofam.in duobus caſibus: unus eſt in uoto:ut ʃ.de polic.l.ſi quis rem.§.uoto.Alius in mutuo,de quo tractat hic tit.ut non teneatur ipſe filius,nec pater cum effectu,prohibēte hoc Senatuſconſulto.Verba autem Senatuſconſulti hæc ſunt:Cum inter cæteras ſceleris cauſas Macedo.uſurarius æs etiā alienum adhibuiſſet,& ſæpe materiam peccādi, & occi dendi parentes malis hominibus præſtitit:placet, ne cui filiofamil.pecunia ab eo mutuo data etiā poſt mortem parentis præiudicaret:ut ſcirent qui peſſimo exem plo fœnerarent(id eſt,uſuram committerent)nulla poſſe actione expectata patris morte,quod ita expediſſent, repetere.Et eſt ratio, quia ſæpe filii onerati ære alieno creditarum pecuniarum, quas in luxuriam conſumebant, uitæ parentum inſidiabantur:inde appellatū eſt Macedonianum Senatuſconſultum,quia in odium Ma cedonis uſurarii factum eſt. Sed fallit hoc Senatuſcon ſultū multis caſibus not.per gl.inſt.quod cum eo.§.illud aliquid per do. Sic.in cap. quia plerique.de immuni.eccle.& in c.ſi.de ſol. *Macedonianum.*

LIBER XV.

De Peculio.

PEculium quandoque ponitur pro cuiuſque matrimonio: ut ʃ.ad Trebell.l.cogi tamen impropriè quandoque ponitur pro pecunia parata Præſidii cauſa:

vt infra de leg.3.l.ſi chorus.§.1. Quandoq; ponitur pro rebus paraphernalibus:vt infrà de iure dot.l.ſi ego.§. dotis.Quandoq; ponitur pro his tantum quæ iuſtæ obueniunt ſeruo:vt infrà de acqui.poſſ.l.ſeruus. Quandoque autem ponitur & propriè pro eo quod ſeruus domini permiſſu ſeparatim habet à rationibus dominicis: deducto tamen ſi quid domino debetur, vel his qui ſunt in poteſtate ſua,vel tutela,vel cura. Diciturq; peculium, quaſi puſilla pecunia, ſiue patrimonium puſillum: vt infra e l.depoſiti.§.vl.& l.ſed & ſi damnum.§.peculium.Competit autem peculij actio cōtrahentibus cum ſeruo, vel filiofam.patre,vel domino volente,vel inuito:licet ſecus ſit in inſtitoria infra.eo.l.ſi quis.§.vlti.& l. quoties. r.rū.

Quando actio de peculio eſt annalis.

Annus q̃ currat de peculio. Poſt mortem eius,qui in alterius poteſtate fuerit, poſtea quàm is emancipatus,manumiſſus,alienatusve fuerit duntaxat de peculio,& ſi quid dolo malo eius, in cuius poteſtate eſt,factum erit,quò minus peculij eſſet, in anno,quo primum de ea re experiundi poteſtas erit,iudicium datur:quādiu āt ſeruus, vel filius in ptāte eſt de peculio actio perpetua eſt(idest,eſſe p̄t)poſt mortem āt eius, vel poſtquā emancipatus,manumiſſus, alienatus ve fuerit,tpalis eſſe incipit,i. annalis. Annus autem utilis cōputabitur. Et meritò in oc caſu p̄tor fecit tpariam actionem.Nam cū morte,vel alienatione extinguitur peculiū, ſufficiebat vſq; ad annū produci obligationem.

De in rem uerſo.

Si illi qui in poteſtate ſunt aliena nihil in peculio habent, hi tamen qui eos habent in poteſtate in ſolidū tenentur,ſi in rem,i.utilitatem eorum, qđ receptum eſt, cōuerſum ſit:quaſi cum ipſis potius cōtractum videatur. Nec uidet̄ fruſtra de in rem actio permiſſa. pōt.n. fieri, *In rē verſum.* ut in rem verſum ſit, & ceſſet de peculio actio. Quid.n.ſi dominus peculium ademit ſine dolo malo.Quid ſi morte ſerui extinctum eſt peculium,& annus vtilis prętériit? De in rem uerſo nanque actio perpetua eſt, & locum habet ſiue peculium ademptum ſit, ſiue actio de peculio anno finita eſt. Datur autem hæc actio quotieſcunq;

ſeruus

ſeruus uoluntate domini gerendo negotium eius utiliter, uel nõ utiliter aliquid ei emerit, uel pro eo aliquod pactũ iniuit. Nam etiam ſi ad luxuriæ materiam, uel ad delitias, uel ad turpes ſumptus aliquid domino uolenti emerit, uel geſſerit, tenetur dominus de in rem uerſo. infra eo.l.3.§ necnon.& l.ſi res §.quod ſeruus. Si autem non uoluntate domini ſeruus, gerendo negotium eius, aliquid ei emerit, uel obligationem pro eo iniuit, & id poſtea in rem domini uertit, & ſi quidem uolupta rie non ad utilitatem, non tenetur dominus de in rem uerſo: ſed debet pati creditorem impoſita auferre ſine domus ſuæ iniuria. Si autem geſſit utiliter, uel neceſſario, tenetur dominus de in rem uerſo, etiam ſi ratum nõ habeat, ut ſi triticum accepit, ut aleret familiam. aut pecuniam mutuo receptam dominico creditori perſoluit, competit autem hæc actio inquantum uerſum eſt in rẽ domini. Si ergo in totum ſit uerſum, agitur in totum: ſi pars, agitur pro parte, infra eo.l.ſi pro parte.

Quod iuſſu.

Meritò ex iuſſu domini, uel patris inſolidum aduerſus eum iudicium datur: nam quodam modo cum eo contrahit, qui iubet. Datur igitur hæc actio, cùm iuſſu, uel mandato dñi contrahit ſeruus, ſiue dirigatur iuſſus ad cõtrahentem, ſiue dirigatur ad ſeruum. Nec eſt in eo opus uerbis, uel ſcriptura: nec diſtinguitur, dirigatur ſpecialiter in uno contractu, an generaliter. Nam qualitercunq; dominus, uel ratihabitione, uel ſubſcriptione, ſiue per epiſtolam, uerba, aut nuntiũ uoluntatem ſuam circa cõtractum ſerui accommodet, & tenetur quod iuſſu inſolidum. Et eſt quædam differentia inter iubere, & mandare: quia iuſſus importat neceſſitatem, ſicut & præceptum, uel imperium. Mandatum autem non importat neceſſitatem, ſed uoluntatis ſententiam. Sed quantũ ad hanc actionem, non eſt differentia inter ea, ut liquet ex prædictis. Datur autem hæc actio hæredibus, & in hæredes, & in perpetuum, & inquantum iuſſus interuenerit. Nec eſt proprium nomen actionis, ſed adiectio, ut de inſtitoria diximus. & de quibuſdam aliis.

Iubere Mãdare.

LIBER XVI.

Ad Senatuſconſultum Velleianum.

SEnatuſconſultum Velleianum, bene conſules frugi litati mulierũ, ſtatuit ne fœminæ pro aliquo intercederent(id eſt, fideiuberent)uel pro alio promitterẽt. Nam ſicut ciuilia officia, ut ſunt iudicia arbitraria, & his familia fœminis ſunt adempta, ita multo magis adimendum eis fuit officium, in quo non ſola opa & nudũ miniſterium earũ uerſatur: ſed etiam periculum rei familiaris, id eſt ſubſtantiæ. Sunt autem uerba Sanatuſcõſulti hæc: Quod M. Silanus, & Velleus Tutor Conſules uerba fecerunt de obligationibus fœminarum, quæ ꝓ aliis reæ fierent, quid de ea re fieri oporteret, de ea re ita conſuluerunt. Quod ad fideiuſſiones, & mutui dationes pro aliis, pro quibus interceſſerunt fœminæ, ꝑtinet: tametſi antea uidetur ita ius dictum eſſe, ne eo nomine ab his petitio fiat, neve in eas actio detur cùm eas uirilibus officiis fungi, & eius generis obligationibus obſtringi nõ ſit æquum. Tulit autem hoc Sanatuſconſultum opem mulieribus propter ſexus imbecillitatem quæ multis caſibus huiuſinodi ſuppoſitæ atq; ſubiectæ ſunt. Sed ita demum eis ſubuenitur, ſi deceptæ ſint: nõ ſi decipiant. Nam deceptis, non decipientibus opitulatur, uel ſubuenitur. Ceſſat autem hoc Senatuſconſultum his caſibus: Caſibus in ſenis mulier ſpondendo tenetũr: pro libertate, pro dote, renunciet, & ſi decipiet, pretium capiat, caueatq; ſecundò, Res ſua ſuccedat illi pro quo fideiuſſit. glo. in l. 1. infra eo.

De compenſationibus.

Cõpenſatio eſt debiti, & crediti inter ſe. id eſt, ex utraq́ue parte contributio, poteſt enim unuſquiſque creditorem ſuum, eundemq; debitorem petentem repellere, ſi paratus eſt compenſare, Et eſt compenſatio ideo inuenta, quia intereſt noſtra potius non ſoluere, quàm ſolutũ repetere, propter laborem, & expenſas quæ fiunt in iudiciis, & propter moram iudiciarum. Ceſſat autem compenſatio his caſibus: primò, quando ille qui præeſt exercitui mãdat alii, ut omnem copiam rerum exercitui admini-

Quando ceſſat cõpenſatio.

min iſtret:quod non fecit,& propterea conuenitur man dati:tunc.n.nō cōpenſat:in eius odium.l.ob negotium. ꝟ.e.Item eadē rōne cum quis perperā alienā poſſeſſionē occupauit.l.fi. in fi.C.e.Item depoſitarius ꝑꝑ ſuā perfidiam non cōpenſat.inſtitut.de action.§. in bonæ fidei. Item in rōne incertitudinis:ut ſi alter debitum neget: ut C.e.l.fi.§.pen.Item propter fauorē:ut in Repub.ſi qd ei debetur ex Calendario,i.libro rōnum:uel ex uectigalibus,uel ratione frumenti,uel tributi, uel alimentorū, uel rōne ſtatutorum,uel ſumptuum,ut C.e.l.in ea.Et dr̃ compenſatio quaſi cōis penſatio:ac ſi apertè diceret lex nō niſi in ponderibus & quantitab.locum hēt:ut C. e.l.ſi conſiſtat.Si uerò ab utraq; parte debeť ſpēs,uel ab una ſpecies,ab altera quantitas,uel ab utraq; parte pecunia,ſed ut ſpecies non admittitur compenſatio.C.de rei uendi.l.ſi pecunia.& ſ.de pign.act.l.ſi conuenerit. *Compenſatio.*

Depoſiti.

Depoſitum eſt,quod cuſtodiendum alicui datum eſt, id eſt, traditum:dictum ex eo qđ ponit:ꝓpoſitio. n.De, auget depoſitū:ut oſtēdat, totum fidei eius cōmiſſum, quod ad cuſtodiā rei pertinet:& in totū uideatur ſepara ta cuſtodia à deponente.Conſiſtit aūt depoſitum in rebus mobilibus, & ſe mouentibus tm̄:niſi fortè ubi ſequeſtrum deponitur.Et eſt propriè in ſequeſtro depoſitum,cum res aliqua inter plures in controuerſiam deducitur,& ipſi inſolidum certa cōditione cuſtodiendū tradunt, ut reddatur ei qui uincit:ergo iſtud depoſitum fit à pluribus tm̄,& inſolidum ab unoquoq;.Cum uerò rē cōem plures deponunt, pro parte unuſquiſq; deponit. Itē depoſiti quod fit apud ſequeſtrum poſſeſſio non remanet apud deponentes:niſi aliter ſit actum:ſ.ut cauſa cuſtodiæ tm̄ detineat ſequeſter.ꝟ.e.l.propriè,& l.licet.& de uerb.ſi.ſequeſter,Eſt aliud ſpeciale in hoc depoſito, quia ſequeſter nō pōt renuntiare hoc officio recepit depoſiti,niſi iuſtiſſima cā interueniente, & eadem interueniente rarò eſt ei reſtituenda res,qui uicerit,ſed oportet arbitrio iudicis apud ædē aliquā deponi.ꝟ.e.l.ei.§.ult.& in hoc caſu competit actio depoſiti. ſequeſtraria.ꝟ.eod. *Depoſitū in quibus rebus conſiſtat.*

l.ſi in aſia.§.cum ſequeſtro.Et habet naturã depoſitum, quòd ſi in tumultu, ruina,incendio,naufragio , aliquid depoſitum ſit;ſi cùm deponens illud repetet, depoſitarius depoſitũ recepiſſe inficiatur (id eſt negat) tenebit in duplũ eius quod recepit:alius tenetur ſolùm in ſimplum:&iſta dicitur depoſitio Directa.Eſt & Contraria, quæ dat̃ depoſitario & eius hæredi in deponentẽ & eius
Depoſiti contraria hæredem:in quia uenit ꝙ utiliter eſt impenſum à depoſitario in rem depoſitã.Hæc actio eſt ciuilis & perſonalis:nec in ea iurat̃ in litem.ĩ.e.lex ciuitatis nõ eſt, ꝗ regulariter nulla cõtraria infamat.ſ.de his ꝗ not.infam. l.fur.§.ultim.Itẽ bonæ fidei eſt:Inſt.de act.§.actionum.

LIBER XVII.

Mandati.

OBligatio madãti in conſenſu cõtrahẽtium cõſiſtit: ideo per nuntium quoq; uel per epiſtolam mãdatum ſuſcipi põt.Itẽ ſiue rogo, ſiue uolo , ſiue mãdo , ſiue alio quocunq; uerbo ſcripſerim,iõ ſaltẽ mandati actio eſt: & eſt mãdatum ab eo,ꝗ gratuito ſuſcepit exhibẽdũ Mandatum enim niſi gratuitũ nullũ eſt. Nã originem cõtrahit mãdatum ex officio & amicitia:officio autẽ cõtraria eſt merces.Interueniente autẽ pecunia res ad locationẽ & cõductionẽ potius reſpicit. infra.eod.l.1.§.ult. Sed nõ omne mãdatum eſt obligatoriũ:nã ꝙ tua tantũ gratia tibi mandẽ, ſuperuacuũ eſt mandatũ, & ob id
Mandatum quãdo obligatorium. nulla ex eo obligatio naſcitur ueluti ſi mandem tibi, ut pecunias tuas potius in emptiones prædiorum colloces,quàm in uſuras, uel econuerſo:cuius generis mãdatum magis ſt conſilium,quam mandatum:& ob id nõ eſt obligatorium:quia nemo ex conſilio obligatur, etiã ſi non expediat ei cui datur:quia liberum eſt cuiq; apud ſe explorare,an expediet ſibi conſilium. Quãdo autem mandatum fit mei gratia tantum,ueluti ſi mandem tibi ut negocia mea geras , uel ut fundum mihi emas.Item quando fit mea & aliena gratia:ut ſi tibi mãdem, ut mihi & Titio fundum emas . Item quando fit tua & mea: ueluti ſi tibi mãdem ut ſub uſuris crederes ei qui in rem meam mutuaretur. Item tua & aliena:ueluti ſi mandẽ

tibi, ut Titio ſub uſuris crederes pecuniam: his caſibus, naſcitur obligatio, & datur actio mandati contra mandantem, dummodo ſimiliter mandatarius fines mandati cuſtodierit, neque in aliquo exceſſerit. ſed ſuſceptum mandatū adimpleuerit. Et dicitur Mandatum quaſi ex manu mea datum. Ex mandato oriuntur duæ actiones: Directa, quæ competit cùm cœperit intereſſe eius qui mandauit. Contraria autem actio mandati competit, cùm procurator impleuit mandatum iniunctum. *Actiones mandati.*

Pro ſocio.

Societas eſt duorum uel plurium conuentio honeſtè celebrata, ob commodiorem uſum & uberiorem quæſtū contracta, ſecundum Tuliū, inſtituit. eod. §. ſuper rubr. Et poteſt ſocietas coiri uel in perpetuū, id eſt, donec uiuunt contrahentes: uel ad tempus. puta biennium, &c. uel ex tempore puta à natali Chriſti proximo in futurū uel ſub conditione. Et contrahitur ſocietas ſiue uniuerſorum bonorū, ſiue alicuius negociationis: ſimiliter etiā unius rei tantum. Et poteſt coiri re & uerbis, id eſt coniunctim interueniēte re, & interueniente ſtipulatione: uel etiam per nuncium. Diſſoluitur autem ſocietas renunciatione, morte naturali, & ciuili, id eſt, capitis diminutione maxima uel media: uel etiā aduerſa fortuna ſuperueniente: ut ſi quis ex ſociis bonis ceſſerit, uel bona ſua publicata fuerint. inſtit. eod. §. ſoluitur. *Societas contrahitur.* *Diſſoluitur.*

LIBER XVIII.

De contrahenda emptione, & de pactis inter emptores & uenditores compoſitis.

Origo emēdi & uendendi à ꝑmutationibus cœpit: olim enim nō erat ita nūmus ſicut hodie: neq; aliud Merx, i. res uendita, & aliud pretiū uocabatur: ſed unuſquiſq; ſcḋm neceſſariū tēporū ac rerū cum utilibus ſibi inutilia ꝑmutabat: qm̄ plerūq; euenit, ut ꝙ alteri ſupeſt, alteri deſit. Sed qa nō ſemꝑ, nec facilè cōcurrebat, ut cū tu haberes ꝙ ego deſiderare, inuicē habere ꝙ tua acciperе ueles: iō electa eſt materia auri uel argēti, cui publica ac gn̄alis æſtimatio difficultatib. ꝑmutationum ſubueniret. eaq; materia forma publica ꝑcuſſa (i. numiſmate)

vſum dominiumq; non tam ex ſubſtantia, q̃ ex quantitate ſua præbet. Vbicunq; ergo pecunia datur, ut aliquid aliud accipiatur, Emptio eſt, & uenditio. Vbi autem alia res præter pecuniam pro conſimili, uel alia re datur, eſt permutatio, non emptio. Et in eo differunt emptio & permutatio: quia in pmutatione utrunq; dicit̃ Merx, & pretium, & uterq; Emptor, & uenditor appellari poteſt. In uenditione autem ſicut aliud eſt uendere, aliud emere, & alius emptor, alius uenditor: ita aliud eſt pretium, i. pecunia alterum merx, i. res uendita. Itaq; & ſine p̃tio ueditio nulla eſt. Eſt autem emptio iuriſgentium, & ideo conſenſu peragitur, & inter abſentes contrahi poteſt per nuntium ad hoc deſtinatum, & per literas.

Emptio quando fit. *Permutatio.* *Pretiũ.* *Merx.*

De in diem addictione.

Addico, ex ad, & dico componitur: & eſt uendere per licitationem, hoc eſt, in uenditione publica, ubi alius alio maius pretium pollicetur, ut ſibi potius quàm alteri uenalia addicantur: unde addictio, & titulus de in diem addictione: quem quidam noſtri temporis iuriſperiti non intelligentes, emendant dicentes, de in diem adiectione: ubi non uerba modo, ſed ſententiam ac ius ipſum corruperunt: quo uerbo Cicero pro Cecinna ſæpe utitur. Inde addicti apud ueteres dicebantur, qui prætoris pronuntiatione ac iuſſu, cùm ſoluendo non eſſent, creditoribus uendabant̃: de quib. crebra apud Liuiũ métio habetur. Et addictus morti, deſtinatus dr̃. Cicero lib. offic. 3. Et his qui morti addictus eſſet, &c. Dicitur ergo in diem addictio generaliter, quando uendo tibi rem hoc pacto, q̃d ſi aliquis in diem talẽ meliorẽ conditionẽ attulerit, ſit tibi inempta. Et dicitur melior conditio afferri, ſi aliquid precio ſit additum: uel maturior ſolutio, aut facilior afferatur: uel locus opportunior ſoluendo precio adijciatur: uel perſona idoneior accedat ad emptionem. Si quis extiterit qui meliorem conditionem afferat, deinde prior emptor paratus ſit plus adiicere, ceſſabit obligatio ſecundò conſtituta.

Addictio. *Addicti.*

De lege commiſſoria.

Lex commiſſoria eſt ſpeciale pactum, quod in uenditione

ctione apponitur & habet locum quando uendo tibi rem, & trado, ſi non ſolueris hinc ad menſem, uel aliud tpš expreſſum in cõuẽtione, qđ res ſit inẽpta, & cadat in cõmiſſum. Itaq; cũ uenditor fundi in cõuẽtione cauit, ut ſi ad diẽ pecunia ſoluta nõ ſit, ut fundus ſit inẽptus: ita debemus intelligere fundũ inẽptũ, ſi emptor inẽptum eſſe uelit, q̃a id emptoris cã cauet: & iõ lex cõmiſſoria in uẽditionib. adiecta exercebit ſi emptor uolet, nõ eo inuito: quia qđ fauore alicuius, &c. C. de legib. l. quod fauore.

De hæreditate, uel actione vendita.

De uẽditione incorporaliũ loquit' hic titulus. Tenet aũt hæreditatis uẽditio, cum aliqua eſt hæreditas quæ uenerit, niſi dolus emptoris contractui dederit cauſam. C. eo. l. quæ nondum. Si uerò nulla ſit hæreditas, puta uiuentis, aut eius qui nullus eſt de iure ciuili, ut q̃a ſeruus eſt: uel quia nec eſt ille, neq; fuit in rerum natura, cuius hæreditas uendit', uenditio eſt nulla. j. eo. l. 1. Nec. n. põt eſſe emptio ſine re: q̃a nõ emit' alea, uel ſpes. j. eo. l. cũ hæreditatẽ. quo caſu tenebitur uẽditor emptori reddere p̃tiũ, & p̃ſtet ei ſuũ intereſſe, & expenſas, quas in eã rẽ impendit: ſ. per actionẽ ex empto, licet non teneat emptio Firma aũt, & ualida exiſtente uẽditione, & uẽditorẽ ſuã hæreditatẽ pendente, ad multa tenetur uẽditor emptori In primis res hæreditatis tradere debet emptori ſi ſint apud eũ, licet nõ uendiderit eas. Eſt. n. aliud uẽdere hæreditatẽ: aliud res hæreditarias ꝙ ſi nõ ſint apud eũ, uel dubitatur, q̃ ſint, uel ubi ſint res hæreditariæ: cedere debet actiones oẽs hæreditarias, quæcunq; ſibi cõpetũt ex hæreditate, uel ẽt quas ipſe occaſione hæreditatis conſtituit: ut ſi accepit fideiuſſorẽ ab hęreditario debitorẽ, vel ſi nominauit, uel litẽ conteſtatus eſt: ut j. eo. l. 2. §. peruenisse. & §. non ſolũ. Amplius ẽt præſtat uẽditor emptori quod ad ſe peruenit, uel perueniet de hæreditate: p̃ſtabit ergo pretia uenditarũ rerũ, licet alii donauit ea. Item & ea quæ alienauit præſtabit, &c. De actionibus autem uenditis ſciendum, quòd omnes actiones uendi poſſunt ſiue ſint puræ, ſiue conditionales, ſiue reales, ſiue perſonales: & tenetur uẽditor, ſi nihil debeat debitor, uel ſi habeat

Hæreditatis uenditio.

Venditor hæreditatis quæ teneatur emptori.

Actio uẽdita.

 exceptionem.

exceptionē.Nō aūt tenet poteſtare locupletē debitorem uel in ſummam certam, niſi in contractu ſit dictum infra eod.l.ſi nomen.& l.q̄dem. & l.nomina.& C.eod.l.ultim.Et ſiue uenditor nominis cedat actionem emptori, utetur directis emptor: ſiue non cedat,emptor habebit utilis actiones & in pſonā & in pignora.ſ.e. l.emptori. & cōtra priuci pales debitores,& cōtra fideiuſſores, &c.

De reſcindenda uenditione,& quando liceat ab emptione diſcedere.

Duas partes habet hoc rubrum. Reſcinditur enim aliquando uenditio,& hoc altera parte inuito?puta quādo facta eſt contra prohibitionem iuris,uel lege impediente,ut ſi cum filioſa.aut ſeruo facta ſit, aut ,ppter metum adhibitum.idem propter dolum emptoris, & non alterius.item p actiones ædilitias,redhibitoriam,& quanto minoris.item ratione erroris.item ratione ſolennitatis obmiſſæ.Quandoq; autē,licet diſcedere ab emptione et perfecta,& hoc uolente utraq; parte.de quo loquitur ſecunda pars tituli. Emptio.n. & uenditio ſicut conſenſu contrahiē,ſic a cōtrario reſoluiē cōſenſu antequā res fuerit ſecuta.Pōt.n.dū res integra eſt cōuentione noſtra infecta fieri emptio.Et dicit res integra, ſi res ī totū,uel ,p parte,uel interpretatiue nō fuerit tradita: nec pretiū in totum,pro parte fuerit ſolutum. interpretatiue dicitur res tradita,cum perierat penes uenditorem, eſt.n.liberatus,ac ſi tradidiſſet emptori. infra eo.l.cum emptor.

Diſceditur ab emptione

Res integra.

De periculo,& commodo rei uenditæ.

In re uendita & non tradita ſæpe contingit peculiū. ideō de hoc tradit lex regulam, ut perfecta conditione omne commodum & incommodum, quod rei uenditæ contingit,pertineat ad emptorem.infra eo.l.1. Sed poteſt tradi melior regula rotunda & quadrata:Cum uenditio ſit pure ſine ſcriptis certæ ſpeciei, quæ deguſtationem non exigit,omne periculum ptinet ad emptorem, excepto caſu publicationis, niſi pactum, culpa mora, calliditas tradentis interuenerint. Dicitur primo in regula pure,quia ſi ſub conditione ſiat,& ante conditionis euentum pereat res,perit uenditori,licet ſecus ſit ſi

facta

facta ſic deterior.j̄.e.l.qđ ui pendente.Sine ſcriptis ideo dicitur,qa ſicut pp conditionem nõ exiſtentem emptio imperfecta , ita & ſi ſcriptura non ſit completa quam in teruenire uoluerunt: unde idem in periculo ſtatuerunt. C.de fide inſtru.l.contractus.& C.e.l.cũ inter. & inſti.e. §.cum ãt.Speciei.dicitur , quia ſi in genere ſit facta,puta,uendis mihi hominẽ, nunquã ſpectat periculũ ad emptorem, etiã ſi omne ſerui quicunq; ſunt in mundo perirent,quia genus interire non pt.j̄. eo.l. lectos. & l.& eum.& l.q ſi neq;.Certæ,ideo dixi. quia ſi ſub incertitudine ſi uendita,licet ſit ſpecies, non tñ ſemp ſpectat periculum ad emptorem:puta,uendo Stichum, uel Paphilum:ſi n.moriatr̃ uterq; uel ſimul, uel diuerſis tporibus, periculum eſt emptoris : ſecus ſi alter eorum tm̃ pereat. Nã eius periculũ ſpectat ad uenditorẽ.s̃.de cõtrah.emp. l.ſi in emptione.§.pe.itẽ deguſtationẽ nõ exigit, &c.qa ſi exigat deguſtationẽ,ſeruat diſt.gl.& Doc.j.inſti.§.cum ãt.in uer.ſtatim circa finẽ itẽ , Excepto caſu publi.iõ dixi,qa illud periculũ reſpicit uenditorẽ.j̄.e.l. ſi fundum. itẽ,de pacto iõ dixi.qa ex natura contractus uẽditor de dolo,& lata culpa,& leui tenet̃,nõ de caſu.j̄.eo.l.cum cuſtodiã.& l.ſi uendita,pactũ uero ẽt in fortuito caſu derogat.j̄.e.l.ſi in uenditione.itẽ,de culpa dixi:qa ſi culpa in ſit caſui,uel p̃cedat,ſpectat periculum ad uẽditorẽ q cul pã adhibuit ſicut in cõmodato. itẽ, de mora,iõ dixi : qa ex ea ſpectat periculũ ad uẽditorẽ:uel ſi emptor,uel uẽditor fuerint in mora,poſterior mora p̃põdẽrabit primæ: & trãſfert hæc mora periculũ in moroſum. Qđ ãt dictũ eſt in periculo rei uẽditæ, idẽ intelligẽdũ & in cõmodo.

De ſeruis exportandis.

Seruus dicitur exportari. qui ea cõditione uenditur, uel ex pacto a domino diſtrahitur, ne amplius in eo loco moret̃,ſed de uno loco in aliũ , uel de una ciuitate in aliã,uel de una p̃uincia in aliã trãsferat̃. Si ergo ſeruus fuerit diſtractus,i.uenditus, ne aliquo loco moret̃,puta Romæ,uel Bononiæ,põt ille qui uendidit, talem legem remittere,ipſumq;,Romæ retinere.Propter domini enim ſecuritatem cuſtoditur lex, id eſt, pacto appoſita

ſn uenditione:ne forte uxore ſuæ ſe immiſceat, uel ſimile quid faciat. Ideo etiam renuntiare poteſt dominus fauori pro ſe introducto. De ſignificatione huius uocabuli exportare, dicetur. C. quæ res expor. non de.

LIBER XIX.

De actionibus empti, & uenditi.

QVia parū prodeſt emere, & uendere, niſi actiones eſſent conſtitutæ quæ uẽditione exequerent̄, & emptiones ad effectũ deducerẽt: iõ ꝓditæ ſunt duę actiones: una empti, quæ datur, ſi res uendita non tradatur: & agitur id eſt, quod intereſt emptori: aliqñ tale intereſſe pretium egreditur, ſi forte pluris intereſt, quam res ualeat, uel empta eſt. Vtitur ergo actione ex empto is qui emit. Cum enim actio iſta bonæ fidei ſit, nihil magis ſibi congruit, quā id præſtari, quod inter contrahẽtes actum ſit. Quod ſi nihil ſit conuentum, ea præſtabuntur, quæ naturaliter inſunt. Per contrarium autẽ datũr actio ex uendito uenditori cui pretium non ſolutũ fuerit: q poteſt ex uendito agere contra emptorem, ut pretium conuentum ſibi perſoluatur: & præterea etiam intereſſe petere eius, quāti intereſt, ipſum pecuniam tẽpore promiſſo nõ habuiſſe. Et generaliter quibuſcũq; dare actio ex empto, ſi emiſſent per ſe, uel alios, eiſdẽ dat̄ ex uendito, ſi uendiderunt per ſe, uel per alios: ſæpe reperitur actionẽ ex uendito, uel uenditi, competere emptori. Et econtra actionem ex empto competere uenditori. Veteres enim uici ſſim uel promiſcue, his uocabulis utabantur: idem in locatione, & conductione. infra e. l. ueteres.

Actio empti.

Actio ex uendito.

Locati, & conducti.

Locatio & conductio cũ naturalis ſit, & omniũ gẽtiũ: non uerborum ſolennitate duntaxat, ſed & nudo cõſenſu cõtrahit. Eſt aũt locatio ꝑſonæ, rei ve ad uſum facta cõceſſio cum mercede in pecunia numeranda conuenta. Alioquin ſi de re alia danda facienda ve conuenerit, non erit locatio, ſed inominata forma negotii. ex quo ageretur actione incerti, id eſt, præſcriptis uerbis. ſ. communi diui. l. ſi conuenerit. & depoſiti. l. i. ſi quis ſeruũ, Locator ergo dicitur, quo eo quod ſuum eſt, alium uti permittit

Locator.

conuenta

conuenta mercede.Conductor uero econtra,qui eo,qđ Cõduct
alienum,eſt utitur pacta mercede.Si ergo domũ meã te
conuenta mercede habitare permitto tu conductro e-
go locator dicor. ỹ.eo.ſi tibi.& l.cũ fundum .& l.ſi quis
fundum.Tu quoq; ſi operas tuas mercede in re mea po
nas:diceris locator operarũ tuarũ:ego earundẽ condu-
ctor.Si uero tibi opus faciẽdũ mercede cõuẽta dedero:
reſpectu operis ego locator,tu uero conductor diceris.
ỹ.e.l.Itẽ quærit.§.1.& §.ſi gẽma. & §.ſi fullo.Et qñq; di- Redemptor.
ceris Redẽptor.ỹ.eo.l.qui inſulũ.§.qui edẽ.& l. ea legge
§.ul.Et hæc eſt emptio mirabilis in pecunia,& opera cũ
ſumptu:ſed reſpectu operæ ecõuerſo eſt.Sæpe tñ unũ p
alio ponimus:ut de actione empti. ſ. dix imus. Et dãtur Actio locati.
ex locatione duæ actiones: Vna actio ex locato quæ da
tur locatori pro re locata deteriorata,aut pro mercede
perſoluẽda,aut pro poſſeſſione euacuãda finito tempo- Cõducti.
re conditionis. Alia actio ex conducto, quę datur con
ductori ſi re quam conduxit ei frui non liceat

De æſtimatoria actione.

Actio ęſtimatoria dicitur i.actio pſcriptis uerbis.q̃ de
ęſtimato pponit:& dicit:& ęſtimatoria,quia iudex ſuã
interponit æſtimationẽ.Nã cũ res ęſt imata uẽdenda da
tur,uerbi gratia:Dicit aliquis ,tene hunc librũ,& uen-
das pro decem,& reddas mihi aut eum , aut eius ęſtima
tionẽ.Olim dubitabat,utrum ex uendito eſſet actio,pp
eſtimationem:an ex locato,quaſi rem uendendã locaſ-
ſe uideat : an ex conducto,quaſi operas conduxiſſet an
mandati: quia mandato meo hac fecit.Melius itaq; ui-
ſum eſt hanc actionem proponi,quæ appellatur eſtima
toria actio,& agit præſcriptis uerbis.Quoties.n.de no-
mine contractus alicuius ambigitur , & cõuenit aliquã Aeſtimatoria actio.
actionem dari:danda eſt æſtimatoria præſcriptis uerb s,
quæ datur,quatenus ipſa res incorrupta reddatur. Aut
æſtimatio de quæ conuenit præſtetur:eum diſtinctione
tamen quis alterum rogauerit,ut rogantis ſit periculum
ỹ.de præſcri.uerb.l.ſi rogauerit,ſi autem ita dicat:Ven-
das rem pro decem,ſi uero pluris uendas,tuum ſit:tunc
periculum indiſtincte eſt accipientis.ỹ.eo.l.1.de illos per
gloſſ.

glo.inſti.de act.§.actionum in uer.de æſtimat.

De rerum permutatione.

Inter contractus innominatos præcipuus eſt contractus permutationis,quæ proxima eſt emptioni,& uenditioni.Eſt autem permutatio unius rei per alteram præſtatio:ſtatq; in generali nomine.Quippe oĩs contractus nominatus,uel innominatus in larga appellatione poteſt dici permutatio,ex quo inuicem datur,&accipitur. Ergo & uendicio & locatio.Sed ex inopia nominũ,quia plura ſunt negotia quã uocabula .ĵ. de præſcrip.uerb.l. 4.obtinuit.ut præfata pmutatio,quæ erat olim ante monetã percuſſam,de qua s̃.de contrah. emp. in ſpeciebus tantũ contrahat.Sicut & olim contrahebat antequã eſſe pecunia pcuſſa, uel uenditio inuenta.Sicq; licet hoc nomen permutationis ita competenter declinetur,ſicut & uenditio & locatio, tamen quia late patet, & nimis eſt incertus ſecundum ſignificationem uerborum contractus iſte qui dicitur permutatio, cenſetur innominatus:quia erat nomine certo,id eſt, ſpeciali.Nam ut dixi,omnem ſignificat contractum ex quo quid datur,uel accipitur,ſicut & dicimus Do, ut des.ĵ. de præſcri. uer. l.naturalis mens. in fi.§.1. & iſta poteſt eſſe ratio quare. l.1.ĵ.eo.appellat permutationem contractũ innominatum. Põt.n.aſſignari illa actio,nam contractus illi duntaxat nominati ſunt,ex quibus ſtatim naſcitur obligatio:ut uides in depoſito, commodato,uenditione, locatione. in his.n. ſtatim interuentu rei naſcitur obligatio,ut pariat actionem in re depoſita,commodata,&c. inſti.quibus modi re. contra. ob. §. item is cui.& §.pen. & s̃.de pact.l.iuriſgentium. 1.reſponſo. Permutationi autem contractus licet factus ſit uoluntate partiũ, & iõ naturalem hincinde induxerit obligationem, non tñ dat actionem:imo exigitur rei interuentus, & tunc non ex rei interuentu,ſed ex pcedenti pacto agitur.C.eo.l.ex placito. Sed in depoſito,commodato,&c.ex re tradita initium paratur obligationi,ut dictum eſt. Ergo ſecundum iſta, donatio hodie dicetur contractus nominatus qui ex ſolo pacto dat actionem: ſed olim erat contrarium.

Permutatio.

Contractus nominati.

rium.C.de donationibus.l. ſi quis argentum.§.ultimo. Cõtrahitꝰ pmutatio tunc demũ,qñ conuenit ut certa ſpecies detur pro certa,puta, Stichus pro Pamphilo,hic codex pro iſto Bartolo. Et permutatione naſcuntur duæ actiones, præſcriptis uerbis, & condictio ob cauſam: quod proſequeretur,ut inſti. de actio.§.actionum.

Permutatio contrahitur.

De præſcriptis uerbis, & in factum actionibus.

Actio præſcriptis uerbis ideo dicitur certa,quia præſcripta uerba erant huic actioni. Et habet locũ in tribus generibus negotiorum.Primo ĩ pactis ſincontinenti appoſitis.C.de pact.inter empt.& uen.l.2.Secũdo ubicunq; dubitat̃ de actione circa contractum:nã cum deficiũt uulgaria atq; uſitata actionum nomina,præſcriptis uerbis agendum eſt.Ad quã actionem neceſſe eſt cõfugere, quoties cõtractus exiſtãt,quorũ appellationis neq; iure ciuili proditæ ſunt.Natura.n.inductum eſt,ut plura,&c. Tertio datur in tribus contractibus innominatis ſ.do ut des,do ut facias,Facio ut facias. In quarto autem, ſ.facio,ut des,datur de dolo.l. naturalis.ĩ.eo.§. quod ſi facio . Et uenit in actione præſcriptis uerbis omne quod ueniret in actione quæ daretur ex ſimili contractu:puta do rem ut rem accipiam:id uenit hĩc,qđ ueniret in uenditione. Do ut facias,id ueniet quod uenit in locatione.s.depoſi.l.1.§.in conducto.& ĩ.l.1.§.ſed ſi facio.ueniet ergo intereſſe in actionem iſtam, & dolus ſi culpa lata & leuis.ut uenirent in ſimili contractu. Ciuilis eſt hæc actio præſcrip.uerb, & eadem ipſa dicitur in factũ. ĩ.e.ſi tibi polienda.Nõ tamen omnis in factum eſt præſcriptis uerbis,ſicut ea quæ de damno dato pponitur, & ex quolibet edicto,uel interdicto. Et locum habet nedum in contractibus & quaſi,ſed in maleficiis,& quaſi, ubicunq; æquitas ſuadet dari actionem.ĩ. eo.l.quoties. & ideo dicitur eius tenor in multis & uariis articulis admiſſus.C.de ſacroſan.ecc.l.ſancimus.Stricti iuris eſt hæc actio,perpetua eſt,perſonalis eſt,hæredibus competit, & in hæredes:de hac inſti.de act.§.actionem.

Contractus innominati.

Actio pſcriptis uerbis, quando habet locum.

LIBER X[I]X.

De pignoribus, & hypothecis, & qualiter ea contrahantur, & de pactis eorum.

INter Pignus, & Hypothecam quantum ad actionem hypothecariam nihil intereſt. Nam de quacunq; re inter creditorem & debitorem conuenerit, ut ſit pro debito obligata, hac appellatione utraq; continetur: Sed in aliis eſt differentia: Nã pignoris appellatione duo oportet interuenire: unũ, quod res ſit mobilis: dr̃.n. pignus à pugno: quia pugno uel manu traditur, uel tradi põt. ſ. de uer. ſig. l. plures. §. pignus. Secundum, ꝙ traditur creditori. Sed ea quæ ſine traditione nuda conuentione tenentur, propriè hypothecæ appellatione continere dicimus. Patet igitur, ꝙ ſi res eſt mobilis, & non tradatur: ſiue eſt immobilis, & tradatur uel non, dicitur hypotheca. Contrahitur obligatio pignoris conuentionalis ſola conuentione, unde ſibi tale nomen imponitur. ſ. de pigno. act. l. 1. in prin. nec in ea conuentione eſt neceſſaria ſcriptura, uel pñtia perſonarum: quia & inter pñtes, & inter abſentes per nuntium uel epiſtolam contrahitur obligatio pignoris. Et fiunt ſcripturæ de his, ut qđ actũ eſt per eas, poſſit facilius probari. Pignus aũt prætoriũ, & iudiciale non contrahuntur ſola conuentione, ſed neceſſariũ eſt, ut quis ueniat in poſſeſſionem, ut ſ. de pig. act. l. non eſt mirum. Naſcitur hypothecaria actio ex obligatione pignoris, quæ eſt in rem, & eadem dr̃ quæ Seruiana. ſ. de pact. l. ſi tibi. §. de pignore, & inſt. de act. §. itẽ Seruiana. Item datur creditori, & eius hæredi, & contra quemlibet poſſeſſorẽ pignoris. Itẽ eſt arbitraria. inſti. de act. §. Præterea. Item qnq; tollitur decennio, quandoq; uicennio, quandoq; xl. annis: ſed non tollitur triennio. ut no. C. ſi aduer. cred. & de præſcrip. 30. uel 40. ann.

Pignus. Hypotheca.

Hypothecaria quãdo naſcitur, & cui.

In quibus cauſis, pignus uel hypotheca tacitè contrahitur.

Qualiter per conuentionem expreſſam contrahatur obligatio pignoris dictum eſt: ſequitur qualiter contrahatur tacitè ex vi, & poteſtate legis: & hoc quidẽ in multis & uariis caſib. contingit. Nec eſt opus oẽs ſingulariter

ter

ter enumerare, ſed digniora exempla proferamus in medium. Ecce.n.marito obligata ſunt omnia bona eius, qui promittit ſibi dotem pro muliere: Sic & mulieri omnia bona obligata ſunt mariti, pro reſtituēda dote. C. de rei ux. act. l. 1. §. & ut plenius. Item locatori fundi fructus ex eo percepti obligati ſunt tacitè. Item oīa inuecta, & illata dño ſciente, ut ibi ſint perpetuò, dño obligata ſunt: ſecus in his quæ inferuntur ad tempus. Item matris: quæ conuolat ad ſecundas nuptias, bona tacitè obligata ſunt filiis prioris matrimonii: ut reſtituat mater quæ lucrata eſt a priori marito. C. de ſecun. nup. §. pe. hac edictali pe. Item bona defuncti mariti tacitè obligata ſunt pro paraphernalibus reb. reſtituendis. C. de pac. conuen. tā ſuper do. l. ul. item bona defuncti, p̄ legatis, & fideiuſſorib. C. communia de le. l. 1. Item pro tributis uniuerſa bona eorū qui cenſentur. C. eod. l. 1. item contrahentis cum fiſco, C. e. l. 2. & ſic de ſimilibus.

Tacita hypotheca quib. datur.

Quæ res pignori uel hypothecæ obligari non poſſunt.

Licet dixerimus ſuprà, corporalia poſſe obligari. tñ ſecus eſt in quibuſdam fauore religionis: ecce.n monumētum non pōt pignori obligari. C. e. l. 3. Sic & eccleſiæ: in Authen. de alie. emph. §. & qm̄. Idemq; in ſacris uaſis uel ornamentis eccleſiæ. C. de ſacroſ. eccle. l. ſancimus nemini. Niſi illa ſuperflua ſint in eccleſia, & debitū immineat eccleſiæ: ut in Auth. ſuper eandem legē ſignata: & in ca. lator. extra de pign. item liberi hōis nulla eſt obligatio, quia contraria eſt libertati, & naturæ: adeò ut ſi filium tuum obliges, nulla obligatio fit: imò à debito creditor cadit, &c. in Auth. ut nulli iud. §. quia aūt & hmōi. & C. e. qui filios. in caſibus tñ tenet obligatio, ut in redempto ab hoſtibus: & cùm pater ob neceſſitatē famis filiū obligat: nam cùm ei liceat uendere, multò fortius poterit obligare. ꝭ. de leg. 1. l. ſenatus. §. ulti. & C. de pa. q fi. diſt. l. 1. & C. de cap. l. ulti. item impeditur obligatio p̄p publicam utilitatem: ut in ſeruis aratoriis, & bobus aratoriis, & inſtrumentiis aratoriis: ex hac.n. cā tributorum illatio retardetur. C. e. l. ulti. & antepen. & ſimilibus.

Qui

Qui potiores pignore uel hypotheca habeantur:& de his qui in priorum creditorum locum ſuccedunt.

Potius in pignore. Plurib.modis aliquis in pignore põt eſſe potior:puta rõne cãæ:ſi.n.ſecundus creditor credit pecuniam, ad conſeruationem pignoris, & in ea cã pecunia eſt cõſumpta,præfertur ſecundus primo:ueluti ſi nauis fuerit obligata,& ad armandã eam uel reficiẽdam credidi, mea.n. pecunia ſaluam facit totius pignoris cãm.Idem,& ſi credidit in cibaria nautarum,ſine quibus nauis nõ potuit ſalua peruenire.Item & rõne cãæ prefert ſecundus primo, vt ſi expedit in funerando teſtatore:funeraria.n.ſuperat omne æs alienum.ſ.de reli.l.pe.& l.at ſi quis.§.1.

Prior tẽpus. item rõne tpis pfertur creditor primus ſecundo,ubi ſecundus non põt prætendere aliquã prædictarum cãrum uel priuilegiũ:uel quid ſimile. Eſt.n.hæc regula in pignorib.Qui prior eſt tpe potior eſt iure.C.e.l.ſi fundũ.hoc tñ eſt intelligendũ de primo creditore, cui erat pignus obligatũ:ita qđ debitor obligationẽ nõ potuit reſoluere inuito creditore:uel ſi poterat,non tñ cõmodè.ſ.l.1. & l.potior.1.reſp.& ſ.tit.proxi.l.pe.itẽ ſuperficiario uel emphyteuta pignorante potior eſt cã dñi pro penſione eius,quam cui obligauit emphyteuta, uel ſuperficiarius ſ.e.l.ẽt. Fallit aũt dicta regula nedum rõne cãæ, ut dixi, ſed ẽt rõne pacti:ut,ecce pignori obligaſti oĩa bona tua deinde tibi mutuò ut ex ea pecunia aliquã rem emas, & ut ea res mihi ſit obligata,præferat.n.primo.C.e.l.licet, item fallit rõne mendacii:ut ſi prior poſſeſſor eras in pignore,& ego ſecundus,prætẽdo cõtra te hypothecariã: ſed tu negas rẽ eſſe eius, q mihi & tibi eã obligauit.Nã ſi te de mendacio arguero:poſſeſſ.transferes,licet prius tibi fuiſſe obligatã uelis pbare.C.e.Auth.itẽ poſſeſſor. ſed reſtituta poſſeſſ.audieris in iure tuo.Itẽ fallit rõne ſemiplenæ probationis:quid.n.ſi confitearis te mihi debere ex tali cã,x.uel in priuata ſcriptura, uel coram teſtibus,& pignus mihi obligas: ſi qdẽ perſonalis actio mouet contra debitorẽ,ea robur ſuũ hẽt.Idẽq; & ſi cõtra eũ dẽ agatur hypotheca:quia cõfesſio vel ſcripturæ confitẽti uel ſcribenti dẽt præiudicare &c.Itẽ fallit regula rõne priui-

priuilegii dotis.Mulier.n.& eius filii, uel deſcendentes, ex ea, habent hypothecariã pro dote m͞ris ſuæ cõtra oẽs mariti creditores,licet anterioris t͞pis priuilegio ſint ual: lati.C.e.ult.Itẽ fallit p͞p priuilegiũ militiæ, quod potẽtius eſt priuilegio dotis,q͞n pecunia eſt credita, ut inde ematur militia:talis.n.creditor præfert̃ oĩbus. n.anterioribus creditoribus.imò ẽt præfert̃ mulieri. C.de pig. l.ul.& in Auth.de exhib.re.§.primum.& de æqual.dot. §.quia uerò.Et eſt magna p͞tãs creditoris qui aliis in pignore præfertur:habet.n.exceptionẽ,ſi conueniatur ab aliis:& ſi alii poſſederint,põt ab eis aduocare rẽ.Creditor aũt ſecundus poteſt ab omni poſſeſſore aduocare rẽ, præter quàm à priore, uel qui ab eo habet cauſam.j͞.eo. l.creditor. 1.reſpon.& l.ſi prior.§.ſi ſimpliciter.

Creditor qui præfertur in pignore.

De diſtractione pignorum, uel hypothecarum.

Diſtrahi pignus d͞r, cùm à creditore uenditur:põt.n. creditor pignus ex pactione(quamuis eius ea res nõ ſit alienare.Eo ipſo.n.ꝙ debitor nõ reluit.i.liberat pignus ſuum,ui͞r dare licentiam creditori de uendendo.Et tunc relinquitur arbitrio creditoris ex pignoribus ſibi obligatis q͞b.uelit diſtractis ad ſuum commodũ peruenire. Sed hoc diſtinctionẽ recipit:q͞a aut actũ eſt inter partes de uẽdẽdo,& nuntiabit creditor ſemel debitori de luẽdo pignore:& tũc uendat,iuſta t͞n condõne.Si aũt conuentum fuit,ut non uendat̃,nihilominus creditor uendere põt:ſi t͞n ter denuntiauerit debitori ut ſoluta,& ceſſauit.Alioquin furti tenet̃.s͞.de pig.act.l.ſi conuenerit. Eſt aũt illa tertia denuntiatio facienda,& poſtea neceſſariũ eſt labi bienniũ. Sicut & multo magis ubi creditor nõ cõuenit de cõtrahẽdo,uel nõ diſtrahẽdo.Sed ubi nihil cõuenit,ſufficit una denũtiatio:& poſtea elapſo biẽnio poterit fieri uẽditio.C.de iure do.nup.l.ul.ſi eſt ſpãle ꝙ iſtud pactũ de nõ uendendo non p̃iudicet creditori,q͞n poſſit alienare pignus,& hoc p͞p publicã utilitatẽ ne creditores retrahant̃ à mutuãdo,ſed potius inuitent̃.

Reluere pignus.

Ter nunciare.

Quibus modis pignus uel hypotheca ſoluitur.

Soluit̃ hypotheca,ſi ab ea diſcedat̃ uoluntate creditoris,aut creditor paciſcatur.i.pactum faciat de remitten-

do

do debitum:vel ſi conuenerit vt pro hypotheca fideiuſſor daretur, & ille datus ſit:tunc.n.ſatisfactum uidebitur vt hypotheca liberetur.Intelligitur ēt ſatisfactum creditori,ſi iuſiurandum delatum debitori datum eſt.i.ſi deferente creditore iurauit debitor rem non eſſe hypothecæ obligatam.Item liberatur pignus ſiue ſolutum eſt debitum,ſiue eo noīe ſatisfactum eſt.Sed ſi tp̄e finitum eſt pignus,idē dicere debemus:uel ſi qua rōne obligatio eius finita eſt:quia fortè ad conditionem fuit obligatū quouſq; Imperator venerit Romā &c.Qui ergo paratus eſt ſoluere,meritò pignus uidetur liberaſſe:qui uerò nō ſoluere,ſed ſatisfacere paratus eſt,in diuerſa cā eſt:niſi creditori placuerit ſatisfactio.Dicitur aūt ſatisfacere,qui nō debitum ipſum ſoluit, ſed pignus, uel fideiuſſorē dat:q̄ ſatisfactionem creditor inuitus admittere non tenetur. Si aūt eā admiſerit vice ſolutionis,ſibi imputare debet. Item ſi creditor conſenſerit uenditioni pignoris,liberatur hypotheca:Idē ſi quoquo mō tollatur perſonalis & principalis obligatio.Si tn̄ tollatur ipſo iure,& cū effectu,ut p confuſionem uel ſucceſionē.Nā ubi tollitur ipſo iure:ſed nō cū effectu,nō præiudicat in hypotheca.ut ĵ.ad Treb. l.debitor.& de exhib.rei iudi.l.pen.§.Latinus. Vbi uerò actio principalis tollitur per exceptionem xxx.ann.nihilominus durat hypothecaria uſq; ad xl.ann.& C.e.l. 2.De diſſolutione autem obligationis pignoris dicitur. C.de remiſ.pign.& de ſolutione pignor.per totum.

Satisfit creditori.

LIBER XXI.

De ædilitio edicto, & redhibitoria:& quanto minoris actione.

Redhibitoria. *Redhibere.*

EX hoc edicto dantur tres actiones.Redhibitoria, qua venditor rem venditam recipere tenetur.Eſt.n.redhibere,facere ut rurſus habeat uenditor quod habuerat:& quia reddendo id fiebat,idcirco redhibitio eſt appellata, quaſi re dditio.Et eſt tempus redhibitionis ſex menſes utiles ex die uenditionis, qn̄ emptor uitium rei ſupinè ignorauit:alias ſi ſciuit, non agitur.Si aūt ignorauit non ſupinè,ſed abſolutè, tunc ex die quo ſciuit.Secūda actio eſt quanti minoris:quæ datur contra uendentem rem uitioſam, uel morboſam in tantum æſtimationem quanti minoris

Quāti minoris.

minoris ex uitio, uel morbo latentiore iſta eſt, q̃ fuerit æſtimata tempore uenditionis. Et datur iſta actio ad annum utilem. Tertia actio eſt in factum quæ datur contra uenditorem quanti intereſt emptori eam rem emptam non fuiſſe: & durat 40 dies. Et apponitur hoc edictum ædilitium, quia ædiles curruſes has actiones poſuerunt. Et dicti ædiles, quia edendorum, & ædium curam habebant. Edendorum in hoc, ut morboſa caro non uenderetur, uel nimis grandi prætio, uel uitioſum animal. Aedium autem curam in hoc, ne quid in uia poſitum eſſet. Item ne incenderentur ædes: ut diximus. s̄. de offi. præf. uig. l. 1. Curriles autem ideo, quia ꝑpter eorum dignitatem in curribus deferebantur. Et datur redibitoria ex quinque cauſis. Primò propter morbum, ſ. corporis: q̃ñ ex tali morbo uſus rei multum impeditur: aliàs enim non agitur. Secundò propter uitium, ꝙ dictum eſt abeſſe, cùm aſſit. Et dicitur uitium, animi corruptio, etiam in iumentis. In ſeruo autem non dicitur uitiũ, niſi ſit fur, & erro: uel qui committit crimen capitale, uel mortem ſibi conſciuit. Item ſi dictum ſit adeſſe, cũ abſit: ut ſi multum eſt commendatus ſeruus uenditus de induſtria, & ingenio ſuo: cum tamen ſit iners ſclauus. Et eſt cauſa huius edicti, ut occurratur fallaciis uendentium, & emptoribus ſuccurat̃, quicunq; à uenditoribus decepti fuerint, etiam ſi uenditor ignorauit: q̃a non curamus hoc caſu, neq; intereſt emptoris, an ignorantia uenditoris fallat, an calliditate. Eſt & aliud edictum ędilitium, ne quis canem, uerrem, aprum, urſam, pantherem, leonem, aliud ve animal q̃d nocet, quà uulgò iter ſit, teneat: ꝙ ſi cõtra factũ fuerit, & homo liber ex ea re perierit. 200. ſolidi p̃ ſtabuntur. Si nocitũ homini libero dicetur, quãti iudici uidebitur condemnatur: cæterarũ rerũ quantũ damnum factum ſit in duplum. infra eo. l. hi enim. §. 1. & l. generaliter. & l. quà uulgo. item pro damno poteſt agi utili actione de pauperie. inſti. ſi quad pau. ſe. di. §. ult.

In factũ ædil. tiũ edictum.

Aedi. ex

Curriles

Redhibitio quando datur.

Edictum contra tenentes fera animalia.

De euictionibus, & ſtipulationibus dupli.

Venditor cũ rem uendiderit, tenetur promittere emptori, quis ꝙ ſi eam rem euicerit (id eſt, probauit eſſe

F ſuam)

ſuam) de reſtituendo, quod eo nomine receperit: & uocatur iſta cautio euictionis ſtipulatio. Eſt ergo euictio emptæ rei, uel ex alia iuſta cauſa acceptæ ꝑ iudicis ſententiā abductio: uel alio euincente, cauſæ amiſſio. Nec enim neceſſarium eſt ſemper rem abduci, ut uideatur euicta. j. eo. l. euicta. §. 1. Ad hoc autem ut quis poſſit agere de euictione, tria debent interuenire. Primò, ꝙ præceſſerit contractus ad hoc habilis. Secundò, quòd ſtipulatio de euictione ſit interpoſita. Tertiò, quod res ſit euicta. Si igitur emptori libri, equi, uel prædii, uel alicuius rei lis mouetur, debet hoc uenditor denuntiare. l. emptor fundi. C. eo. ti. & requirat eum, ut ipſum defendat. l. ſi item §. fi. infra eodem. Et ut aſſit cauſæ, & cauſam inſtruat: puta dando inſtrumento, uel teſtes, uel alia ad cauſam facientia, uel utilia, ſi quæ habet. Niſi enim hoc fecerit emptor, nō poteſt agere de euictione, etiā re euicta. Fallit hoc, ubi per uenditorem ſteterit, quo minus ei denuntietur: uel ubi ignoretur uenditor. l. ſi ideo. §. præſenti. infra eo. Sunt autem quędam cauſæ, in quib. uenditor emptori duplā promittere debet, ſi non aliud côuenerit. Sed non intelligamus hoc ex omni re neceſſariū forte: ſed de his rebus, quæ prætioſiores eſſent: puta ſi margaritas, uel ornamenta prætioſa, uel ueſtes ſericas, uel quid aliud non contemptibile, id eſt, magni ualoris quis uendiderit. In aliis autem rebus fit ſtipulatio ſimplex.

Euictio.

Requiſita in euictione.

De exceptione rei uenditæ.

Contingit aliquando, quòd poſtquam uenditor rem uendidit ipſe, uel alius, qui ei ſimilis ſit, conatur eādem ab emptore uincere, id eſt, repetere. Cōtra quos emptor opponere poteſt exceptionem rei uenditæ, & repellere ipſum uenditorem, quando eius mandato alius uendidit: uel etiam ſi ipſe uenditor per ſe poſteà uellet uendicare, id eſt, ꝓbare eſſe ſuam. Et habet quis hāc exceptionem, etiam ſi res nondum fuerit tradita, dummodo poſſeſſionem ſine uitio nactus fuerit. Et ꝓdeſt exceptio rei uenditæ, & traditæ non tantum ei, cui res eſt tradita: ſed etiam ſucceſſoribus eius, & ſecundo emptori.

Euincere.

Exceptio rei uend.

LIBER XXII.

De vſuris, & fructibus, & cauſis, & omnibus acceſſionibus, & mora.

Accidit quandoque, ꝙ ad principales petitiones, ſiue perſonales ſint, ſiue reales, aliquid aliud præter ſortem (id eſt, debitum principale) peti poteſt: de quo tractat hic ti. Et primò de uſuris, quæ ſ. ex pecunia proueniunt, & dicitur acceſſio ciuilis, quia extra corpus uenit. Item & de fructibus. ſ. prędiorum, quę eſt naturalis acceſſio. ĵ. de uerb. ſign. l. uſura pecuniæ. Item & de cauſa, ut de partu, & primo, & ſequentibus: ut ĵ. e. l. equis. Itẽ de omnibus acceſſionibus, ſ. prædictis, & aliis: quia non eſt nouum poſt ſpecialia generale ſubiici uerbum. ſ. ad legem Aquiliam. l. ſi ſeruus. §. inquit. Item quia occaſione moræ, eſt, negligentia debitoris, prædicta eueniunt, dicit etiam de mora: Et intelligitur mora fieri, non ex re, ſed perſona ſi interpellatus opportuno loco quis non ſoluerit dicitur eſſe in mora. Et eſt ſciendum, ꝙ olim de iure ciuilis uſurę omnes erant permiſſę: hodie eutem ex quo leges in materia præſenti non dedignantur imitari ſacros canones: ut in auth. de eccle. tit. §. 1. colla. 9. Ideo dicimus, ꝙ etiam hodie de iure ciuili uſuræ ſunt prohibitæ. Eſt autem uſura quicquid ultra ſortem accipitur: ubicunq;. n. amplius requiritur, ꝗ quod datur, etiam ſi ſit eſca, uel ueſtis, uel alia res uilis, etiam quæ non conſiſtat in pecunia quæ accedit ſorti, principali, quodcunq; nomen ei imponas, uſura eſt. Contra qđ clamat diuina auctoritas: Mutuum dantes nihil inde ſperantes. c. conſuluit. de uſuris. Et committitur uſura in his rebus, in quibus eſt mutuum. i. quæ conſiſtunt in pondere, numero, & menſura. In aliis ãt rebus, puta equo, uel domo aut libro, licitum eſt recipere ſortem & lucrum: quia in his non transfertur dominium, ſicut in mutuo, in quo res ſtatim eſt periculo eius qui accepit. Ergo inconueniens eſſet, ſi aliquis pro tali re aliquid dando grauaretur. In ſex autem caſibus non committitur uſura. Primò fauore eccleſiæ: de uſur. c. 1. & c. conqueſtus. Secundo cum fideiuſſor ſoluit ſortem & uſu-

Vſura quando pet.

Mora.

Vſura.

Quando committitur.

Quando non.

ras, poteſt petere uſuras à principali:de fideiuſ.c.conſtitutis. Tertiò cum pœna petitur præter ſorté.12.q.2. legibus.Quartò, cum petitur uſura tanquam intereſſe: ut dicit gl.in d.c. conqueſtus.& in l.eos.C.eo.Quintò, cum recipitur aliquid pro re, quæ non cõſiſtit in numerò,pondere,uel menſura:ut ſupra diximus.Sextò rõne incertitudinis.de uſur.c. in ciuitate. Et dicitur uſura, quia uſus rei uenditur:& pro nudo uſu aliquid recipit.

Vnde dicatur.

De nautico fœnore.

Nauticum fœnus eſt,quod propter nauticã,uel quaſi nauticã pecuniã exigitur.Eſt autem nautica pecunia, quæ periculo creditoris in nauigio ſuſcepto datur traiicienda. Quaſi nautica eſt,ut cum periculum mutuatæ pecuniæ in me recipio:ſi aliqua conditio nõ exiſtat, & exiſtente cõditione,idipſum quod credidi recipiã cum centeſimã uſura.ĵ. e.l. periculi.In his aũt multa ſpecialia ſunt.Nam uſuram centeſimã licet ſtipulari,id eſt, tm̃ quantũ eſt ſors reuoluto anni ſpatio. Et incipit currere hæc uſura,ex quo nauem nauigare cõueniat:& q̃diu ꝑtinet periculũ ad creditorẽ.ĵ.eo. l.in nautica & l. 1.& 2. Itẽ & hæc uſura debetur ex nudo pacto.ĵ.e.l.peric.§.ult.

Pecunia nautica.

De probationibus. & præſumptionibus.

Probatio eſt rei dubiæ per argumenta oſtenſio,ſecundum Azo. uel eſt rei dubiæ in iudicio per legitimos modos facta declaratio.Et ſm̃ Pla.dicit à ꝓbe aduerbio,facit.n.ꝓbè,qui probet: manifeſtat.n.dubium, uincit aduerſarium,& euitat pœnã nõ probantiũ.Vel dicitur probatio, quaſi propalatio uel manifeſtatio eius quod dubium eſt.& eſt regulare,ꝙ ſemper ei incumbit probatio qui dicit; & iſta regula eſt affirmatiua. Fallit autem in multis caſibus no.per glo.inſti.de leg.§.q̃d aũt diximus. & C.eo.l.actor.& C.de eden.l.qui accuſare.& in ca.uno. ut eccl.bene.Præſumpti aũt eſt triplex. Nã quædã eſt talis,cui ſtatur,ẽt ſi contrarium quis ꝓbaret.Et iſta appellatur iuris, & de iure: ut eſt in dote mulieris ſtipulata. Alia eſt,cui ſtatur, donec cõtrariũ ꝓbet: ut ſi res ſit patris,ꝓſumit hæredis eſſe. Tertia, cui nõ ſtat aliquo mõ, niſi habeat adminiculum;ut probatio ꝑ priuatum inſtr‑

Præſumptio triplex.

Iuris,& de iure.

Cc

C.e.l.inſtra.Et differt p̄ſumptio à fictione: q̄a fingit̄ ſup eo qđ eſt certū,p̄ſumitur ſup incerto:vt dicit gl.in l.vna C.de rei vx.act. Et ſunt in materia p̄ſumptionis varia vocabula. Aliq̄n appellat̄ iudiciū.C.de rei ven.l.iudicia. Aliq̄n ſuſpicio.l.abſentē infrà de pœn. Aliq̄n Opinio. l.3.§. eiuſdē infrà de teſti. Aliq̄n p̄ſumptio temeraria . de ſent. excom.inquiſitioni. Aliq̄n p̄ſumptio nō modica.c.ſuper e.de teſtib. Aliq̄n p̄ſumptio probabilis.d. c.inquiſitioni. Aliq̄n vehemens.c.literas.de reſti. ſpol. Aliquando uiolenta quæ idem eſt quod uehemens.c. cum continentia. de hær.li.6. Et de varijs generibus præſumptionum eſt, gloſ.in c.is qui.de ſpon.& in c.quanto.& ca.ſcribam. de præſum.ponit Bar.in l.admonendi ſuprà de iureiu.

Fictio. *Præſumptio variè appellata.*

De fide inſtrumentorum.

Inſtri appellatione,largo ſumpto uocabulo, oīa ea accipienda ſunt, q̄b. cā inſtrui p̄t.: & iō tam teſtimonia, q̄ pſona inſtrumentorū loco habent.Strictè āt accipitur ꝓ ſcripturā q̄ fit ad probationem alicuius rei in futurum faciendam vel ſcriptura ad memoriam alicuius rei confecta.Et ſunt inuenta inſtrumēta ad faciliorē ꝓbationē: Fiunt.n.ſcripturæ,ut qđ actū eſt, ꝑ eas facilius probari poſſit.l.contrahit̄.ſ. de pig. Et ſunt tria vocabula principalis inſtrumēti.ſ.originale Auth.exemplar. Itē alia tria noīa inde extracta.ſ.iudex, exemplum & ſumptum uel etiā memoria:vt C.de eden.auth.ſi quis in aliquo.Et cui fides habeat̄,tractat gl.in l.4 ī.e.Nam ſoli publico inſtrumēto habetur fides ꝑ ſe,i.ſine alicuius adminiculo:eo q̄ ſine vituperatione aliqua appareat:ut in auth.e.ti. §.ſi vero moriatur.niſi is,cōtra quē ꝓfertur, ꝓbet eſſe falſum. C.e.l.ſynceris.calumnioſam.n.ſcripturam uim obtinere nō oportet infrà e.l.2.Si uero non ſit publicū inſtrumentū ſed priuatū:fides nō habetur ei,niſi ꝑ teſtes id ꝓbetur vel ꝑ cōparationem literarum.C.de ꝓb. l. inſtrumenta. Alioquin ſi eſt ſcripta manu illius,cōtra quē agit̄,facit ſidē cōtra ſcribentē. Qđ ſi neget eſſe manū ſuā, recurritur ad comparationem literarum.l. cōparationes.C.eo. ipſe negās cōdemnatur in duplum, ſi ꝓbatur de manu ſua cōfecta : in auth. contra qui propriam.C. de non nu. pecu.

Inſtrumentorum varia nomina.

De teſtibus.

Vſus teſtimoniorũ ab his ꝓcipuè exigendus eſt, quorũ fides non uacillat. Et pñt adhiberi teſtes nõ ſolum in criminalibus cauſis, ſed et in pecuniarijs litibus. Et recipiantur hi in teſtimoniũ, quibus non interdicit teſtimonium: de quibus l.3.§.1. & l.idonei. & l.te. l.nullus. & l.ob carmẽ, & c.ĩ.e. uel qui nulla lege à dicendo teſtimonio excuſantur: de qbus ĩ.l.3.§.lex Iulia & l.inuiti. de teſt. q̃ excuſat ſenes, q ſunt maiores annis ſeptuaginta: & ualetudinario.i.qui morbo detinentur: & milites, uel eos, qui Reipub. cauſa abſunt, uel quibus uenire non licet. Dicebantur autem Teſtes antiquitus Superſtites, eò quòd ſuper ſtatũ cauſæ præferebantur. Nunc autem parte nominis ablata per aphæreſim Teſtes ſolùm dicuntur. ca. forus. de uerb. ſig. Et in teſtibus conſiderantur hæc: Aetas. conditio, ſexus, diſcretio fama. Et fortuna, fides, in teſtibus iſta requires. gl. in l.3. infrà eo. & in c.2. extra eod.

Superſtites.

De iuris & facti ignorantia.

In hac materia quatuor ſunt q̃ uidẽtur idẽ, ſunt tñ diuerſa. ſ. Ignorantia, Neſcientia, Error, & Titubatio. Primũ ſumit i malã partẽ: qui. ſ. dẽt ſcire, & ignorat: unde dr̃, Qui ignorat ignorabit. c. niſi cũ pridẽ. de renun. Neſcire aũt in bonã & malã partẽ. Nã oĩs ignorans neſci: ſed non cõuertit. Error aũt eſt, cũ aliud eſt q̃ credã. Quod ãt aliud ſit errare, q̃ ignorare, patet, qa dicit lex, Si poteſt poſſeſſio acqri ignorãti, ergo & errãti. ĩ. de acq. poſſ. l. ſi me in uacuũ. §.1. Titubatio uerò cũ hinc inde diuerſa vel contraria ſcire uideor, nec alicui eorũ magis animũ applico. C. de cõd. indeb. l. fi. Et licet in aliis ſit differẽtia inter iſta quatuor tñ quantũ ad hunc titulũ nõ eſt differẽtia: nã oĩa ad factũ & ad ius referunt. Et eſt regula in hac materia: Iuris quidẽ ignorantiã cuiq; nocere, Facti uerò ignorantiã minimè: qđ ita intelligendum eſt ꝙ iuris ignorantia non ꝓdeſt acquirere uolentibus, ſuũ uerò petentibus nõ nocet. Et qđ dicitur ignorantiã facti non nocere, ita intelligendum eſt, ſi non ſit ſupina ignorantia, id eſt, negligentia craſſa uel affectata. Circa qđ ſciendum, ꝙ ignorantia alia eſt iuris, alia facti. Iuris, alia iuris naturalis, alia

Ignorantia.

Error.

Titubatio.

Ignorantia iuris.

quaſi

quaſi naturalis,alia ciuilis. Facti,alia eſt probabilis.alia nõ probabilis. Naturalis iuris ignorantia,eſt in filium, qui credebat ſibi licere pulſare parentem,uel non procurare eum furioſum,uel captiuum non redimere,cum ipſe filius ſit maior XVIII.an. & ideo non parcitur ei,quo minus exhæredetur:ut in authen.ut cum de app.cog.§. cauſas. col.8. De ſecunda.ſ. quaſi naturalis iuris. pone exemplum in liberto & patrono. C.de in ius uo.l.2. De tertio. ſ. iuris ciuilis,pone exemplum in l.1.j.eo. Sed in hoc tertio membro ſubdiſtinguitur. Nam aut ignorans certat de damno uitando.& tunc non nocet:ut ſupra dictum eſt. Fallit in debito.l.error.C.de le.fal. Si autẽ ignorans certat de lucro captando,ſubdiſtingue,an potuerit conſulere peritiores,& tunc ei nocet.i.non prodeſt. An non potuit cõſulere , & tunc non nocet.l.regula.§.ſed iuris.j.eo. Facti autẽ ignorantia ſi eſt probabilis,ut in facto alieno.tunc ꝓdeſt in cõpẽdijs,& nõ nocet in damnis.l.error.j.eo. Aut eſt non ꝓbabilis:ut eſt in facto ꝓprio:uel in alieno facto ſi eſt ſupina ignorãtia,& tũc nõ excuſat. Fallunt aũt ꝑdicta de ignorantia iuris,uel error in minoribus,fœminis,militibꝰ:vt i.regula. ſ.allegata.

LIBER XXIII.

De ſponſalibus.

Sponſalia ſunt mentio & repromiſſio futurarum nuptiarum. Et dicuntur ſponſalia à ſpondendo. Nam moris fuit ueteribus ſtipulari,& ſponderi ſibi uxores futuras:uñ & Sponſi Sponſæq; appellatio nata eſt. Et ſufficit nudus conſenſus ad conſtituẽda ſpõſalia. Deniq; conſtat & abſentem abſenti diſponderi poſſe. Et hoc quotidie fit.dũmodo hi q abſunt ſciãt eorũ noĩe ſpõſalia fieri,aut ſi poſtea ratum habuerit. Et in ſponſalibus ætas contrahentium diffinita non eſt , ſicut in matrimonis: quapp primordio ætatis ſponſalia effici poſſunt:ſi ſaltẽ id fieri ab utraq; pſona intelligatur.i.ſi pſonæ non ſint minores ſeptẽ annorũ: & hoc tenet gl. Inſt.de nup.§.1. *Sponſus.* *Aetas in ſponſalibus.*

De ritu nuptiarum.

Ritus nuptiarum exponitur.i. de feſtiuitate.ſiue ſolennitate nuptiarum. Et hæc quatuor , Matrimonium,

Nuptiæ. Nuptiæ,coniugium,conſortium,idem ſignificant.Con tuberniū uero eſt tātū inter ſeruos.l.ſerui.C.de adul.Et ſunt nuptiæ, ſiue matrimoniū coniugio maris & fœminæ,indiuiduā uitæ conſuetudinem cōtinens, & conſortium oīs uitæ,& diuini,& humani iuris cōicatio.inſt.de pat.pot.circa prin.iuncta gl. Et dicunt nuptiæ à nubendo.i.uelādo.quia mulieris uelatæ,& quaſi ſub nube incedere debent.33.q.5.hæc imago.Matrimonium aūt appellatum eſt,quia mulier nubit,ut mater fiat:& quia onera dolores, & pericula partus mulier ſubit,iō potius à matre,q̄ à patre matrimoniū appellat̄.c.fi.de conuerſa. infi.& l.fi.C.qui.po.in pig.Coniugium aūt dictum,quia communi iugo,& æquali cōiuges uitā trahere debent, licet aliqn̄ diſpari tractu. Conſortium aūt dictum eſt, quia oīs uitæ ſocietas inter eos cōicari debet. Sunt aūt quę nuptias fieri ꝓhibent,& factas diſſoluunt,quæ nos per gl.inſti.de nup.§.ſunt & aliæ.Et continentur his uerſibus : ætas, conditio, numerus , monachatus.& ordo. Adopt.nobilitas,ſanguis,tutela,poteſtas,fons ſacer,affinis,raptus,repugnat honeſtas:irrita quæ faciunt conubia legibus hæc ſunt. Scd̄m canones āt Io. An. in ſummula ſup quarto dec. ponit alios uerſus iſtos uidelicet: Error.conditio uotum,cognatio,crimē.Cultus diſparitas,uis,ordo, ligamen,honeſtas.Si ſis affinis,ſi forte coire neqbis.hæc copulāda uetāt,connubia facta retractāt.

Matrimonium. *Cōiugiū.* *Conſortium.* *Matrimonium quando ipeditur.*

De iure dotium.

Reipublicæ intereſt mulieres dotes ſuas ſaluas habere,ꝑꝑ quas nubere poſſint.Et appellatur dos,datio quædā,quæ nomine uxoris marito ad ꝓferēdum onera matrimonii conſtituit.Et quia dos intuitu m̄rimonii fit,iō dotis appellatio ad ea m̄rimonia nō refertur,quæ conſiſtere non pn̄t. Neq;.n. dos ſine matrimonio conſiſtere pt.ſed bene econtra.Vbicunque igitur matrimonii nomen non eſt,nec dos.Et eſt duplex dos;Profectitia,quæ à patre,uel à parente.i.auo paterno,uel pro auo profecta eſt,de eius bonis,uel eius facto.Siue igitur parens dedit dotem , ſiue procurator eius , ſiue iuſſit alium dare, ſiue cum quis eius negotium gerēs dediſſet, parens ratum

Dos. *Dos ꝓfectitia.*

tum habuerit, uel eius intuitu collata, profectitia dos eſt. Si autem aliunde, puta ex bona fortuna pro muliere dos conſtituitur, aduentitia dos appellatur. Et licet dominium dotis maneat apud uxorem, tamen fructus dotis ad maritum pertinere debere æquitas ſuggerit. i. perſuadet. cum. n. ipſe onera matrimonii ſubeat, ęquum eſt etiam fructus percipere. Dotis autem cauſa data accipere debemus ea, quæ in dotem dantur cæterum ſi res dētur, ea quæ Græci parapherna dicunt, quæq; galli peculium appellant. i. quæ mulier habet præter dotem, non ſtatim mariti efficiuntur: niſi ſic dentur, ut eius fiant. *Aduentitia.* *Dotis cauſa data.*

De pactis dotalibus.

Nedum añ nuptias licet ſup dote paciſci, ſed ēt poſt. Nō tñ ſup dote licet in oī caſu, uel oibus paciſci añ nuptias, & poſt. uir. n. cum uxore cōſtante mrīmonio paciſcēdo ſup dote, ſi quidē donationis cā faciat, aut confertur pactum donationis ſup dote appoſitū in tps mrīmonii, & non tenet. Si uerò collatum ſit pactum poſt mrīmonium ſolutum, & tenet niſi inuitet quis ad furādum. Sunt & alia pacta q̄dā, q̄ circa dotē appoſita qñq; ualēt, qñq; improbata ſunt, & moribus & legibus, & ꝓpea inualida, de quibus tractat hic tit. & C. de pact. initis, &c. *Quando liceat paciſci ſup dote.*

De fundo dotali.

Lex iulia, quæ dotali prædio proſpexit, ſtatuit, ne marito liceat obligare, aut alienare fundum dotalē: & idē de ſponſo. Dr̄ āt fundus dotalis, qui ab uxore marito in dotem traditur. Fallit hoc in quatuor caſibus. Primo, qñ maritus prouocatur ad diuiſionem fundi dotalis, q̄ cum altero cōis eſt. l. fi. C. de fun. do. Secundò, niſi ex neceſſitate, puta aliter uiuere non puteſt: uel ut exeat carceres. l. 1. C. de liber. cauſ. Tertiò, niſi cum uniuerſitate bonorum ipſius mariti tranſeat. l. 2. infra eo. ti. Quarto, niſi uertatur ad utilitatem mulieris. l. 2. infra eod. titul. *Fundus dotalis.*

LIBER XXIIII.

De donationibus inter uirum, & uxorem.

COmprobatum eſt moribus. i. iure ciuili, ne inter uirum, & uxorem conſtante matrimonio donationes ualerent: & hoc ideo, ne mutuo amore inuicem

ſpoliarentur

ſpoliarentur,ſi donationibus nō obtemperarent:nec eſſet eis ſtudium liberos potius educandi.Et ſæpe futurū eſſet,ut deſtituerentur matrimonia.i.ſepararentur, uel exhaurirentur:ſi nō donaret is,qui poſſet:atq; ea ratiōe euenturum eſſet,ut uenalia eſſent matrimonia,quod eſſe non debet.l.2. C.de iunti.ſtip.Voluit igitur lex inter uirum,& uxorem donationes prohibere,exiſtimans honeſtum amorem ex animo pendere debere,nō ex lucro & ne cōcordia pretio conciliari uideretur:neve melior in paupertatem incideret,& deterior ditior fieret.ſ.eo.l.1.2.& 3.Prohibentur igitur iſtæ donationes conſtante matrimonio fieri:quibus factis donans fit pauperior,& recipiens locupletior.Iſtæ appellantur lucratiuæ donationes.Remuneratiuæ autem,puta ſi plebeius nobilem uxorem ducat,aut plebia militem,uel ruſticana uirum literatum,aut dignitate præditum recipiat:poteſt in cōpenſationem præeminentiæ, aut prærogatiuæ nobilitatis aut dignitatis aliquid donare : iſtud enim conſtitutionibus principum permiſſum eſt. C.eo.ti.per totum.

Donationes lucratiuæ. *Remuneratiuæ.*

De diuortijs.

Diuortium. *Repudium.*

De diuortiis.i.diſiungēdis m̄rimoniis olim cōtractis loquit hic tit.Eſt āt diuortium ꝓpriè inter coniuges,q ſemel coniuncti legitimè diuortiantur.i.ſeparantur. Repudium ēt eſt inter ſponſos,q̄ prius legitime coniuncti non fuerant,& nunc à coniūctione abſtinent.Sed ꝓmiſcue iura utuntur his uocabulis.l.diuortio.§.1.de uerb.ſi. Et erāt olim multæ cāæ ex quibus diuortia fierent,q̄ enumerantur.C.eo.l.conſenſu.Additis tribus per Iuſtinianum in auth.de nup.colla.4.§. hac itaque.Hodie āt paucæ ſunt:ut in auth. ut liceat ma.& auiæ.§.qa uerò plurimas.coll.8.ſcd̄m canones āt nullæ ſunt cāæ diuortii ueri:qa non fit diuortium,niſi ex cā conſanguinitatis:& tunc nō dirimitur , ſed magis nullum declaratur. Item ꝑ adulterium:ſed tunc non fit diuortium,quia aliā accipere non p̄t,licet debitum reddere nō teneat : ut dicit gl.in l.diuortio.ſ.de neg.geſt.Diuortium āt dictum à diuerſitate mentium:uel quia in diuerſas partes eunt q diſtrahunt m imonium.Et in diuortio,non eſt

Cauſa diuort.

niſi unum uerbum,qđ aio conſtituendi ꝑpetuam diſſenſione facit,hoc modo:res tuas tibi habeto:res tuas tibi agito.In repudiis ãt.i.in renũtiatione ꝙ in ſponſalibus diſcutiẽdis fit,interuenit renũtiatio in hęc uerba,Conditionꝰ tua non utar.Et in illa neceſſarii ſunt teſtes ſeptem ciues.Romani,puberes,& rogati.Item neceſſeria eſt ſcriptura,uel libellus:licet.n.ſolo conſenſu contrahatur mr̃imonium:non tñ ſolo diſſenſu diſſoluitur, ſed neceſſaria eſt ſcriptura.fauor.n.liberorum imperet ſolutionem matrimonii difficiliorẽ eſſe. Item neceſſarium eſt,qđ patet uoluntas eius,ꝙ miſit lebellum repudii.Nã ſi pęnituerit eum,& ꝑ ignorãtiã mutatę uolũtatis obligatus eſt alteri:durat mãtrimonium,niſi pęnitentia cognita,is ꝙ accepit uoluit mr̃imonium ſoluere.tũc.n. per eum ꝙ accepit ſoluitur matrimonium. C. e.l.conſenſu. in prin.& infra.e.ſi pęnituerit.Itẽ neceſſarium eſt quod fiat remiſſio libelli animo conſtituendi perpetuam diſſenſionẽ:quicquid.n.calore iracundiæ fit,uel dicitur,nõ prius ratum eſt,quã perſeuerãtia declaret iudicium animi fuiſſe. Ideoq; per calorem miſſo repudio,ſi in breui reuerſa eſt uxor,nec diuertiſſe uidetur,infra eo.l.diuor.

Quæ neceſſaria repudiis.

DIGESTI INFORTIATI TITVLI.

IN hoc principio infortiati non eſt caput noui libri' ſed diuiſio præcedentis uiceſimiquarti.Facti ſunt.n. pro dotibus tres ſingulares libri,ut eſt tex.in procemio. ff.§.alterutri. Et conſtat unum eſſe de ſpon.ſ.lib.23.Alium de donat.inter uir.& uxor.ut ſupra lib.24.ſub quo & comprehenditur præſens titulus. Tertius de impenſis in rebus dotalibus factis:ut infra lib.prox.ergo hic non poteſt eſſe caput libri:ut C.de uete.iure enucle.l.2. §.poſt hos.Et dicitur infortiatum addẽdo eius ſubſtantiuum, ſcilicet ius, uel digeſtum. Appellatum ex eo (ut quidam uolunt) quia forte ius,id eſt,efficax,& ualidum circa hęreditates continet: uel ita denominatum ab eius inuentore uel auctore,ſicut publiciana,& Triticaria.

Infortiatum.

caria. Vel, quod melius eſt, nomeu eſt magiſtrale, de quo diſputare. cur impoſitum ſit, relinquitur ptinacibus ſm Tull. ad Herennium. Et quia plura ſunt negotia q̃ vocabula. ſ. de præſcrip. verb. l. natura. Alij dicunt ꝙ ad inſortiaſin Chaldæo vocabulo denominatur, quod idem eſt quod diſpoſitio: quia vltimæ diſpoſitiones & uoluntates hoc libro continentur. vnde ſolet dici.

Sum liber fortis diſponens prælia mortis.
Et clauſis portis me diſcat lector in hortis.

Soluto matrimonio quemadmodum dos petatur.

Quibus modis matrimonium diſſoluatur diximus. ſ. de ritu nupt. & de diuor. quocunq; ergo modo diſſoluatur matrimonium, habet locum hic tit. j. de verb. ſigni. l. cum quærebat. Et no. qđ dicit matrimonio: aliàs. n. nulla actio competit, ſi ſciens non valere matrimonium dederit. Si aũt ignorans, condictio ob cãm locum habet. l. 1. C. de cond. ob cauſ. Quemadmodum. i. ꝑ quos: vt j. eo. l. 2. Et à quibus, & inquantum. j. e. l. maritum. Et qñ, qđ conſtat ex ipſo rubro ſ. ſoluto matrimonio: Petatur. i. repetat: & ita ſimplex pro compoſito ponitur. ſic ſ. de pig. act. l. petenti. Debet itaque ſoluto matrimonio dos ſolui mulieri, & olim ſoluebatur ſibi annua. bima, trima die. i. quolibet anno ſterria pars. Hodie aũt immobilia ſtatim: mobilia intra annum vt C. de rei vx. act. l. vna. §. exactio. Fallit in caſibus, qbus dos ſoluit, ſed nõ mulieri. Primò qñ culpa mulieris ſolutum eſt matrimonium: puta ꝑ eius adulterium. j. e. l. Lucius. in fin. niſi ẽt vir deliquerit. j. eo. l. cum mulier. & l. viros. Secundò fallit, ſi pactum eſt lucrandæ dotis interpoſitum vt in Auth. de ſanc. epiſco. §. ſi vero conſtante. colla. 9. Item fallit ſi aliud poteſt obijci mulieri ut infrà. e. ſi mulier. & l. ſol. item fallit ſi extraneus dedit, & pactus eſt ſibi reddi. C. de rei vxo. act. l. vna, §. accedit. Item fallit ſi eſt in poteſtate patris infra. e. l. 2. §. 1. Et licet in tit. dicatur, ſoluto matrimonio: tñ aliqñ etiam conſtante matrimonio do. repeti pôt. Primus eſt infrà. e. l. ſi conſtante. in prin. ꝑ inopiã uidelicet mariti; qñ euidentiſſimè apparuerit mariti facultates ad do-

Dos reſtituitur ſoluto matri.

Soluitur dos, ſed non mulieri.

Repetitur dos cõſtãte matrimonio.

tis exactionem non ſufficere. Secundus eſt.ʒ. de iur.dot. lege, quemadmodum. ut q̄n bona gratia matrimonium fuerit ſolutum: ut ſi factus fuerit monachus. quod eſſe poteſt.l fin.C.de epiſc. & cler.& cap.fin. de conuer.coniug. Tertius eſt.C.de repu.l. 1. Quartus, ſi maritus damnatur in metallum: nam hodie non ſoluitur per hoc matrimon.ut in Auth. de nupt.§.quod autem.colla.4.& tū dos repetitur infrà.e.ſi marito. Sunt & alij caſus quib. conſtante matrimonio maritus nō cogitur reſtituere dotem, poteſt tamen ſi vult: & ualet reſtitutio infrà e od.l. quamuis.& l.ſeq.aliàs ſi reddat uir dotem conſtante matrimonio, nō liberatur, niſi quatenus mulier eſſet locupletior.l. 1.C.ſi dos conſtante matr.ſolu.fu.

LIBER XXV.

Et Primus huius.

De impenſis in rebus dotalibus factis.

SVprà titu.proxi. tractatum eſt, quō ſoluto matrimonio dos debeat ſolui mulieri: Sed quia maritus in rebus dotalibus aliq̄n expenſas facit, & aliquid ei impendit, quo dos diminuitur: fuit quæſitum, an in reſtitutione dotis poſſet illud retinere: & diſtinguit Iuriſconſultus faciens triplices impenſas: Neceſſarias, utiles & uoluntarias. Neceſſariæ ſunt, quib. non factis res erat peritura, uel deterior futura: ueluti aggeres facere, flumina auertere, uetera fulcire, iter reficere, arbores in locum mortuarum imponere. Vtiles ſunt, quibus non factis, res non erat peritura: ſed eis factis, res eſt melior futura: veluti pecora prædijs imponere, id eſt, ſtercorare. Voluntariæ ſunt, quas maritus ad uoluntatem fecerit, & quæ rem ipſam exornant: ut balnea extruere, parietes depingere. In primis expenſis.ſ.neceſſariis, dic quòd minuant dotem ipſo iure, ſi conſiſtat in pecunia, & ſpe dotis: ut ſi fundus, & pecunia in dotem datur, quantum in fundum impenditur, tantum in pecunia ipſa deberi deſinit. Si uero ſolus fundus in dote ſit, tunc ſi tantum expenditur ſimul, uel etiam diuerſis uicibus, quanti eſt fundus, tunc ipſo iure deſinit eſſe dotalis, ſed tandiu totus uel pro parte retinetur, quandiu impenſæ reſtituantur,

Impenſæ neceſſariæ. *Vtiles.* *Voluntariæ.*

tuantur.ſ.de iu.do.l.ſi is qui.§. pen. & fi. Si autem utiles ſunt,tunc per actionem negotiorum geſtorum,uel mandati, ſi mandato mulieris fecit repetuntur : uoluntariæ autem non repetuntur,etiam ſi mandato mulieris factæ ſunt: ſed abraduntur, ſi poſſunt abradi ſine læſione prioris ſtatus.C.de rei uxo. act.l.una. §.ſed nec ad impenſam.

De actione rerum amotarum.

Res amota. Quia in diſſoluendis matrimoniis, per diuortium,uel aliter,aliquando fiunt amotiones rerum,quæ repetitione etiam dotis per compenſationem opponitur ob res amotas:ut in l. 1.C.e.ideo rerum amotarum titulus,hoc eſt,de amotione rerum,& earum actione,quæ dicitur rerum amotarum, ſupponit. Et dicuntur res amoueri quantum ad hunc titulum large:puta ſi celatæ ſint.i.abſconditæ,uel delatæ.i.aſportate,uel conſumptæ,uel contrectatæ ſint doloſe non errando.Et eſt ſingularis actio rerum amotarum introducta aduerſus eam,quæ uxor fuit:quia non placuit,cum ea furti agere poſſe, quam ſocietas uitæ quodam modo dominam faceret rerũ ipſius mariti. Nam in fauorem matrimonij turpis actio aduerſus uxorem amouentẽ negat. Et qui rerum amotarum inſtituit

Quatuor probanda i hac actione. actionẽ,quatuor neceſſario habet ꝓbare, ut locum habeat hæc actio:ſ. ꝙ res mariti dolo malo ab uxore amoueat,uel res uxoralis à marito.ĵ.e.l.contra. §. item cum, & lege,mulier.Item ut fiat amotio conſtãte mrimonio: nã ſi poſt diuortium, uel ſolutũ matrimonium quondã uxor uiri res amoueat, conueniret actione furti. ĵ. eo.l. & iõ. 1. rñ. Item qđ & cã diuortii,& ſecutum ſit diuortium, uel ꝙ fiat cauſa ſperatæ mortis & ſequatur mors ĵ.eod.l.ſi mulier. & l. rerum quidem. Actio in perſonalis eſt,perpetua,& prætoria,ĵ.eo.l.rerum amotarum. & l.ſi mulier.§. hæc actio. & habet naturam conditionis, ut ſcilicet non infamet.infra de act.& oblig.l.ceſſat.

De agnoſcendis liberis,uel parentibus,uel patronis, uel libertis.

Plaucianũ ſenatuſconſultum. Senatuſconſultum Plaucianum,qđ factum eſt de liberis agnoſcendis, duas ſpecies cõplectitur. unam eorum q agnoſcunt.i.tenentur agnoſcere. alteram eorum q falſum partum ſubijciunt.Prima,ut ueri liberi agnoſcant:

Secunda, ut falſi, & ſuppoſiti repellantur, & examinãtur an ueri ſint, uel falſi. Qui ergo falſum partum ſubiiciunt tenent crimine falſi: & ꝑpetuò, & ſoli parentes, uel quorum intereſt accuſant. infra de falſis. l. qui falſi. §. 1. Nec differt hæc accuſatio in tẽpus pubertatis. Permittitur igitur mulieri per hoc ſenatuſcõſultum, ſi putet ſe ꝑgnantẽ, denunciare intra 30. dies continuos poſt diuortium connumerandos. ipſi marito, uel parenti eius, aut ad domum denunciare, ſi nullius eorum copiã habeat, mulierẽ ex eo eſſe ꝑgnantẽ. Et ex tunc maritus põt mittere cuſtodes, aut eidẽ nũtiare, ꝙ nõ ſit ex eo ꝑgnans: & eſt pœna mariti, ꝙ niſi, aut cuſtodes ꝓmiſerit, aut contra denuntiauerit, nõ ex ſe eſſe ꝑgnantem, cogatur maritus partum agnoſcere. i. alere. Et ſi non agnouerit, extra ordinem, i. arbitrio iudicis pœna plectetur. Et pertinet hoc Senatuſconſultũ ad eos partus, qui poſt diuortium eduntur. Aliud eſt Senatuſconſultum, factum temporibus diui Adriani, ut etſi cõſtãte matrimonio partus ſit editus, de agnoſcẽdo eo agatur, ꝑiudiciali in rem actione, qua ſe in filiũ uendicabit, uel in nepotem, dicens ſe ab eo gentium: ut ab eo ꝑcipiat alimenta, & ſucceſſionem, quæ filij à parentibus percipere debent. Tenetur igitur p r hunc titulum pater alere filios, & nepotes, qui in artificio ſe nutrire non põt. Et ecõtra filius patrem, auum proauum, cæteroſque aſcendentes ex utraque linea. Tenetur etiam patronus alere libertum, & econtrà. Alimenta autẽ pro modo facultatum erunt præbenda indigentibus: alias. n. qui tenetur præſtare alimenta, & non facit, ſed eum abiicit quẽ alere deberet, uel ei alimoniã denegat, uidetur eum negare, ac ſi partũ ſuffocaſſet, ideſt, antequam naſceretur extinxiſſet, uel natum ad fauces ſtrinxiſſet. l. necare. ꝟ. eo. Generale tamen eſt in omnibus parentibus, ut nõ compellantur alere, ſi habeant quid obiiciant liberis: & ecõtra. infra e. l. ſi quis. §. ſed & filius. & §. idem iudex.

Denũtiãtio qđ uxor ſit ꝑgnãs.

Agnoſcere partũ.

Alere quando quis tenetur.

Alimẽta qualia.

De uentre inſpiciendo, cuſtodiendoq́; partu.

Quia ubi ſoluto matrimonio mulier fatetur, ſi ꝑgnantẽ ex uiro, locum habet Senatuſconſul. Plaucian. ut ſ. de inſpiciendo uentre, cuſtodiendoque partu, ſeruentur

Inſpicere uentrem.

ea ꝓdicta ſunt ſ.ti.prox. vt uidelicet mulier his,ad quos ea resptinebit,procuratoribus ve eorum,bis in mēſe de nunciandum curet, ut mittant ſi uelint q̄ uentrem inſpiciant. Mittātur autē mulieres liberæ duntaxat qnq;hæc; ſimul oēs inſpiciant. Et ne qua earum dum inſpicit in uita muliere uentrem tangat. Et pariat mulier in domo honeſtiſſimæ fœminæ à iudice deputandæ. Et in quo mulier paritura erit, ibi non plures aditus ſint, q̄ unus; nec plures mulieres liberæ ſint q̄ decem,uel ancillæ ſex. Et hæ quæ intus futuræ erunt,excutiantur omnes.i.inquirantur,in eo conclaui ne qua prægnans ſit:tria lumina, nec minus ibi ſint. ſ. quia tenebræ ad ſuqiiciendum partum aptiores ſunt. Et quod natum erit, his ad quos ea res pertinet, ſi inſpicere uolent. oſtendatur, & apud eum educetur,apud quem parens iuſſerit, Econtra cum maritus prægnātem mulierem dicit,uxor autem negat: eligetur domus honeſtiſſimæ fœminæ, in qua uxor ueniat:& ibi tres obſtetrices probatiſſimæ & artis & fidei, quæ à iudice aſſumptæ fuerint,eam inſpiciant. Et ſi quidem omnes uel duæ retulerint prægnantem uideri,tunc mulier cuſtodem à uiro adhibitum admittat: ac ſi ipſa hoc deſideraſſet. Si autem omnes uel plures non eſſe grauidam renuntiauerint, nulla cauſa cuſtodiendi erit:poterit igitur iudex mulierem ad ſe euocare, & apud eum interrogare,an ſe putet prægnantem:cogendaq; erit reſpondere, & in ius venire, captis pignoribus, & diſtractis,ſi contemnet:vel impoſita mulcta coerceatur:& tunc locum hebeat titulus noſter.

Si uentris nomine mulier in poſſeſſionem miſſa, eadem poſſeſſio dolo malo ad alium translata eſſe dicatur.

Contingit aliquāndo ꝙ mulier quæ ſe prægnantem eſſe dicit,propterea in poſſeſſionē bonorum mariti vētris noīe mittitur ipſa eandem poſſeſſionem dolo malo, id eſt, fraudulenter in alium transferre: quapp hoc edicto proſpectum eſt,ut in mulierem,q̄ in alium hanc poſſeſſ.dolo malo trāſtulit, actio conſtituat̄ in factum,quāti interfuit eius ad quem poſſeſſio ꝑtinebit. Et dabitur hæc actio etiam poſt annū, qa habet rei perſecutionē,

id

id eſt,datur ad intereſſe:& rectè à Prætore prouiſum eſt ne dum in fauorem partus poſſeſſionem polliceatur cauſa uentris,alijs prædæ occaſionem præbeat, id eſt, iniuſtæ acquiſitionis materiam.

Si mulier neutris nomine in poſſeſſione calumniæ cauſa eſſe dicatur.

Si de poſſeſſione uẽtris noĩe q̃ratur, & deferẽte hære de mulier iurauerit ſe p̃gnantem eẽ,ſeruandũ eſt iuſiurãdũ nec tenebiť mulier quaſi calumniæ cã fuerit in poſſeſſione miſſa:nec uis ei faciẽda eſt poſt iuſiurandũ,ſi tñ pe perit,q̃ratur ueritas,an ex eo p̃gnans fuerit.Et diciť ꝑ calumniã in poſſeſſione fuiſſe, q̃ ſciẽs prudẽsq; ſe p̃gnãtẽ non eẽ uolueriť in poſſeſſionẽ uenire. Cõpetit aũt actio ei cuius interfuit in poſſeſſionẽ miſſam non eſſe,puta hę redi,uel ei q̃ ſubſtitutus fuit,uel qui ab ĩteſtato,ſi partus nõ fuiſſet,ſuccedere potuiſſet.Et bene ꝓuidit Prætor.Si cut.n.facilis eſt circa bonorũ poſſeſſionẽ dandã mulieri uentris noĩe:ita calumniã eius (i. eã non eſſe p̃gnantem uel ex alio grauidam)impunitam uoluit relinquere.

De concubinis.

Concubina olim dicebatur Pellex, poſtea aũt Amica dicta eſt nunc autem honeſtiori uocabulo Concubina appellatur,quæ lege cõiugali ſoluta,ei cohæret,qui poſſet eſſe maritus, & ſecum concumbit: quapropter etiam Concubina appellata eſt,quæ & Focaria.i.focum, vel culinam p̃parans:uel Clauigera appellatur,maxime ſi clerico cohæret.Et poſſunt in concubinatu ſolũ illæ mulieres retineri,in quas ſtuprũ non cõmittitur.i.q̃ nõ ſunt uirgines uel uiduæ: uel in quas inceſtũ non cõmittitur, ut ſunt cognatæ,& moniales. Et regulariter iſta põt eſſe cõcubina ,q̃ põt eſſe & uxor:ut in authen.ut lice. ma. & auiæ.§.ad hæc. coll. 8.Et cuiuſcunq; ætatis concubinam habere poſſe palã eſt,niſi minor annis 12.ſit.Et quia cõcubinatus ꝑ legis nomẽ aſſumpſit.i.effectũ, ut ſit legitima cõiunctio, ideo extra legis eſt pœnam.ſ.adulterij vel ſtupri intelligamus lege ciuili uel fori ꝑmiſſum eſſe cõcubinatũ,non iure poli.Nam ſecundum diuinas & canonicas inſtitutiones omnis fornicatio prohibita eſt. 32. q. 4.

Concubina. Pellex. Amica. Focaria. Clauigera. Concubina quæ poſſit eſſe.

q.4.nemo ſibi blandiatur de legibus. & c. meretrices.

LIBER XXVI.

Et ſecundus huius.

De tutelis.

TVtela eſt (vt Seruius diffiniuit (uis atq; poteſtas in capite libero conſtituta.i. uiolentia poteſtas,ad tuenqu eũm qui propter ætatem ſuã ſe defendere nequit: iu re ciuili data,& permiſſa à teſtatore.Tutores ſunt, qui eã vim atq; poteſtatem habent: ex qua re ipſi nomẽ accepe rũt.Itaq; appellantur tutores,quaſi tutores,atq; defenſo res:ſicut Aeditui dicuntur,qui ædes tuẽtur.l.1.§.1.ſ. de off.Præfect.vrb.Et eſt Tutela virile officiũ:fœminæ.n.tu tores dari non pñt: niſi à principe filiorum tutelã ſpãliter poſtulent,&c.C.qñ mulier tut.offi.l.2. Sed hodie ma ter & auia abſq; hac impetratione oĩbus præferũtur,ſi re nuntiãt ſecundis nuptiis,& Senatuſcon. Velleiano.exceptis teſtamentariis, in auth.de hẽ.ab inte §. ex his.& in authen.matri.C.qñ mul.tut.offic.& l. oẽs. C.ad Tertul.

Tutores. *Aeditui.* *Fœminæ tutelæ.*

De teſtamentaria tutela.

Triplex reperit tutela: Taſtãria, Legitimã, & Datiua. Inter quas quia Teſtamentaria principalior eſt, & magis priuilegiata quandiu. n. ſupereſt teſtamentarius tutor,non admittitur legitimus,uel datiuus. quapropter de teſtamentaria tutela præmittitur.Eſt autem Teſtamẽtaria tutela,quam teſtator in teſtõ ſuo facit. Eſt.n.l. 12. tabularum permiſſum parentibus liberis ſuis,ſiue maſculini,ſiue fœminini ſexus, ſi ſaltem in ſua poteſtate ſint, tutores teſtamento dare, & etiam poſthumis uel nepotibus. Et dicuntur teſtamento dati tutores etiam hi, qui codicillis teſtamento confirmatis ſcripti ſunt. Et teſtõ dati tutores non ſunt cogendi ſatiſdare rem pupilli ſaluã fore, qa fides eorum à teſtatore uidet eſſe approbata.

Tutela teſtamentaria.

De confirmando tutore,uel curatore.

Tutores ẽm teſtamenta rectẽ dari intelliguntur, ſi dati ſunt à quibus oportet.i.à patre: & quibus oportet, puta liberis.Et quõ oportet,id eſt,quibus uerbis,puta, Liberis meis tutorẽ do:& ubi oportet:puta in teſtamẽtis, uel codicillis confirmatis. Si ãt fuerit perſona,talis q̃ nõ

poteſt

poteſt dare tutorem, ueluti mater, aut extraneus: aut talis perſona, cui non poteſt dari, ueluti pater filio non exiſtenti in ptãte: aut codicillis non confirmatis: tunc quod deficit repletur à Conſulari poteſtate. Et pt talis tutor p iudicem confirmari. Et ſi quidem pater fuit qui dederit, amplius nihil inquirit qui præeſt, ſed ſimpliciter eum confirmat ſine ſatiſdatione, ſiue inquiſitione. Si autem alius q dederat, tunc inquirit perſonam, ſi eſt apta. In confirmãdo ãt tutore ptor inquirere debet, an patris uolũtas durauerit, uel an iprobitas morũ ipſi⁹ tutoris pri⁹ ignorata, vel celata emerſerit, uel inimicitię cũ parte exarſerint

De legitimis tutoribus.

Legitimæ tutelæ ſunt, quæ delatæ ſunt agnatis, & conſanguineis. Item patronis. i. his, qui ad legitimam hæreditatem admitti poſſunt: & hi dicuntur Legitimi tutores: quia lex duodecim tabularum eos dat. & habuit in hoc lex ſummam prudentiam, ut hi qui ſperarent ſucceſſionem pupilli ſi moreretur, iidem etiam tuerentur bona, ne dilapidarentur. Sunt autem agnati, qui p utriũs ſexus pſonas cognatione coniuncti ſunt. quaſi à patre cognati: ueluti frater eo. patre natus fratris filius, nepos ue ex eo. Itẽ patruus, & patrui filius, & nepos. Hodie ãũt inter agnatos & cognatos quo ad tutelã nulla eſt dña. Sed q pximior eſt, ſicut in ſucceſſione ulteriorẽ repellit, ita & ĩ tutela on⁹ ſubeat dũmõ nullo defectu ætatis, uel morbi ſint ĩpediti ĩ Aut. de hær. ab inteſt. §. Ex his. Collat. ix. *Agnati.*

De tutoribus & curatoribus datis ab his, qui ius dandi habent, qui, & in quibus cauſis ſpecialiter dari poſſunt.

Deficiente tutore teſtamentario uel legitimo, olim dabat tutor ex lege. Attilia per ptorẽ cum tribunis in ciuitate Romana. In prouinciis autem ex l. Iulia, & Titia per pſides q ꝑpterea Datiuus appellatus erat, qa ſpãliter à iudice datus: quoties etiã ſpes erat teſtamentarij tutoris forte ſub cõditione aut die certo dati interim tutor dati⁹ in locũ eius ſubſtituebatur, donec ceſſaret impedimentũ teſtamentarij: hodie ãũt iure nouo deſierũt tutores dari ex prædictis legibus. Et Romæ quidẽ pfectus & *Datiuus tutor. Attilianus.*

 prætor,

prætor, in prouincijs verò pſes, & magiſtratus eius iuſſu: ſi facultates pupilli nõ ſunt magnæ, dant tutores. Et ſi quidé facultates pupilli ſe extendunt uſq; ad quingentos ſolidos, poſſunt dari tutores à quocunq; magiſtratu etiam ſine iuſſione pſidum: recepta tamen cautione rem pupili ſaluam fore. de hoc inſtit. de Atti. tut. per totum.

Qui petant tutore, & curatores, & ubi petantur.

Quidam ſunt, q minoribus non habentibus tutores uel curatores, qui ex legibus eorum ſint defenſores, ex neceſſitate tutores petunt: ut ſunt oés qui impuberi poſſunt ſuccedere, etiam mater impuberis. Et confeſtim eſt petitio tutoris facienda. i. ubi primum potuit qs: hoc eſt, prætoris habuit copiã huic rei ſedẽtis: niſi fortè infirmitate quis detineatur, uel alia magna cã. Et idem in curatoribus impuberum, uel furioſorũ, uel uentris eſt intelligendũ. Itẽ liberti impuberis ex neceſſitate petunt ei tutores: ipſi. n. de hoc accuſati puniuntur, & emendantur ſi appareat pp negligentiam, vel malitiam nõ petijſſe tutores. ĵ. eo. l. Græca, ſi minores. Item ex neceſſitate petũt ſibi curatores adoleſcentes, in lite. C. eo. l. 1. & inſti. de curat. §. itẽ inuiti. Sunt & alij q petunt ex uoluntate ut cognati & affines familiares parentũ, & amici eor, & educatores ipſorum puerorum. dicta l. ſi minores. Sunt ãt petendi tutores vel curatores minoribus in eo loco, vñ ipſi ducunt originẽ, uel ex pſona ſua, uel ex pſona patris, vel ſi vulgò, cõcepti eſſent ex pſona matris, & in eo loco vbi ſunt eorum facultates. Si etiam alibi morantur, uel habent domicilium, etiam ibi recipiunt. ſuprà. titu. prox. l. 1. §. quod de hoc. C. ubi tut. per totum.

Vbi tutores petantur.

De adminiſtratione & periculo tutorem, vel curatorem & qui geſſerunt, vel non, & de agentibus, uel conueniendis ab vno, vel à pluribus.

Solent tutores cogi extra ordinẽ. i. officio iudicis, ad gerendũ atq; adminiſtrandum tutelã: & ſi nõ uoluerint pt iudex eos captis pignoribus, uel in dicta mulcta, aut banno coercere, ſ. ſi quis ius di. nõ obt. l. vna. & inſti. de ſatiſ. tu. §. vlt. Debet ãt quiuis tutor uel curator adminiſtrare: facto prius mox poſtq̃ ordinatus fuerit tutor à ſe publi-

publico inuentario. & ſecundum ſolitum morem facta prius ſibi traditione rerum. Niſi teſtatores, qui ſubſtantiam tranſmittunt, ſpecialiter inuentarium conſcribi vetauerunt. C. arb. tut. l. vlt. §. vlt. Item debet adminiſtrare tutor uel curator pſtito iuramento de rebus minoris utiliter agendis. & fit hoc iuramentū, tunc cùm celebratur decretum, qđ tradit ei curam, in Authen. ut hi q'ob. p. ha. res mi. §. vlti. non ergo dēt prætermittere q̄ putauerit utilia minori, neq; admittere q̄ nō utilia æſtimauerit C. de epiſ. aud. l. de creationibus. Itē dēt tūc ſatiſdare pupillo uel alteri eius noīe rē pupilli ſaluam fore, niſi ſit teſtamentarius, uel cum inquiſitione datus, alioquin non poteſt adminiſtrare, neq; aliquid ex bonis pupilli alienare. C. de tut. vel cur. qui ſat nō de. l. 3. & vlti. Si āt fuerint plures, quis tunc geret, habetur inſti. de ſatiſ. tut. p totū. *Inuentarium.* *Iuramentum tutoris.* *Satiſdatio tutoris.*

De autoritate, & conſenſu tutorum.

Pupillus ex omni contractu ſine tutoris autoritate celebrato obligari non poteſt, neq; ullum actum gerere, p quē conditio eius deterior fiat. Eſt ergo in quibuſdā caſibus tutoris autoritas neceſſaria pupillis, quibuſdam nō eſt neceſſaria. Nam ſi quid dari ſibi ſtipulet pupillus, nō eſt neceſſaria autoritas tutoris: quia conditionē ſuā meliorem facere poteſt ſine autoritate cuiuſcunq;. Si autem pupilli alijs promittant, vel patrimoniū eorum diminuitur, neceſſaria eſt autoritas tutoris: quia rem ſuā non aliter deteriorē facere poſſunt, q̄ ſi tutoris acceſſerit autoritas. Et ideo nullā obligationē pupillus contrahere, neq; hæreditatē adire, neq; fideicōmiſſum agnoſcere ſine tutoris autoritate pt Et tutor interponens ſuum cōſenſum dēt ſtatim in ipſo negotio pſens eſſe, & approbare quod agitur poſt tempus verò, aut per epiſtolam interpoſita eius autoritas nihil agit. Eſt autem præſtare autoritatē, cum quis dicit ſe probare id quod agitur: hoc eſt enim autorem fieri. infrà eo. l. etiam. *Autoritas tutoris quando neceſſaria.* *Autoritatem præſtare.*

Quando ex facto tutoris, vel curatoris minores agere, vel conueniri poſſunt.

Si tutor uel curator ex pecunia pupilli, cuius negotia adminiſtrant, mutuo dederint, uel prædia ſuo nomine

Dolus in tprum. emerint, datur minori.i.pupillo, cuius ea pecunia fuit, actio ad rem uendicandam, uel mutuam pecuniam exigendam. Dolis autẽ tutorum pupillo neq; nocere neq; prodeſſe debet: quod uerum eſt, quando ex fraude illius pupillus non eſt factus locupletior. Regulare tñ eſt, ꝙ ex pacto alterius alteri non datur actio. ĵ. de regu. iur. l. quo tutela. idem intellecturi in adulto, & curatore.

De ſuſpectis tutoribus, & curatoribus.

Pauper-tas. Suſpectum tutorem dicimus, qui moribus talis eſt, ut ſuſpectus ſit. Enim uero tutor uel curator q̃uis paup eſt, fidelis tñ & diligẽs, remouẽdus non eſt quaſi ſuſpectus. inſti. eo. §. ul. & ĵ eo. l. ſuſpectum. & C. eo. l. 1. Sic ergo tutorem ſuſpectum non facultates, ſed fraudulenta, uel callida conuerſatio in rebus pupillaribus commendat. Et ex oĩ genere tutorum, ſiue teſtamentarii ſint, ſiue legitimi, ſiue etiam datiui, poſſunt tanquam ſuſpecti remoueri. Et, eſt hæc actio quaſi publica, id eſt, omnibus patens: quinimo etiam mulieres admittuntur: ſed hæ ſolæ, quæ pietatis neceſſitudine mouentur: ut mater, nutrix, auia, & ſoror, & ſi qua ſit ſimilis, quæ ſexus uerecundiã non trãſgreditur, ut fecit calphurnia: ſed pietate quadam iniuriam pupilli continere non poteſt: imò etiam tutor ſuum contutorem ſuſpect. ſuſpectum facere põt. Et qui remouetur tanquã ſuſpectus, ſi ob dolum remouetur, ẽ infamis. Si ob culpam. i. negligentiam, non erit infamis.

LIBER XXVII.

Et tertius huius.

De excuſationibus, & temporibus earum.

Cãſæ excuſationum à tutela. Excuſantur quidam à tutela in perpetuum, ut mutus, & ſurdus: quidam ad tps, minores, & furioſi qui habent dilucida interualla. Sunt, & aliæ multæ cauſæ, pp quas tutores, & curatores excuſantur: quia tres liberi Romæ, & quatuor in Italia, & quinque in prouincijs p̃ſtant excuſationem à tutela. Item procurator fiſci excuſatur. Item abſens Reipub. cauſa à tutela, uel cura noua in totum excuſatur: ab antiquo uero non niſi durante abſentia. Item habens publicam poteſtatem à tutela excuſat. Item habẽs litem cum pupillo, de omnibus bonis,

uel maiori parte excuſatur. Itē tres tutelæ oneroſæ nō affectatæ diuerſorum patrimoniorum tandiu præſtant excuſationem, quandiu durant. Qui probat ſe ita pauperem ꝙ tutelæ uel curæ ſupereſſe non poteſt, hēt excuſationem. Item infirmitas præſtat excuſationem. Item homo ſimplex. & ignarus literarū, habet excuſationē. Item inimicitiæ capitales, de quibus nō eſt facta recōciliatio, pſtat uocationem. Maior lxx. Annis à tutela ſe excuſat. Minor aūt xxv. ann. ēt uolens non admittitur. Idem ob ſeruatur & in milite, & in militante. idem docens Grāmaticam. Rhetoricam, uel medicinam Romæ, uel in patria inter conſtitutum numerum excuſant. Qui aūt hēt multas excuſationes, & unam proponit, quam non probat, pōt intra ſtatuta tpa aliam proponere & probare. Sunt aūt tpa ſtatuta in iure, quia conſtitutus intra 100. lapidem, milliare, hēt 50. dies ad probandum excuſationē a die ſcientiæ. Conſtitutus uero ultra unam diætā hēt pro qualibet, xx. milliaria, & inſup 30. dies: ita tamē ꝙ ſemper non ſint pauciores quàm quinquaginta dies. *Intra tpa excuſatio fieri debet.*

Vbi pupillus educari, uel morari dēat, & de alimētis ei pſtādis.

Diſceptatur qnq; inter cognatos, uel familiares impuberis, uel īter quoſcūq; ubi pupillus morari, uel educari debeat: an in domo tutoris, uel quōdā paterna: iō neceſſariū eſt ptorem cā cognita id ſtatuere, i. non apud eum qui inſidiaret pudicitæ ipſius impuberis, j. eod. l. pen. itē & ſi teſtator in teſtamento cauiſſet, ut filius educetur apud ſubſtitutum: tn̄ ptor æſtimabit pſentibus ꝓpinquis liberorum, an id pupillo expediat: hoc. n: curabit prætor: ut ſine ulla maligna ſuſpicione alatur partus & educetur, & ei concedat educationem: qui maiori affectione erga pupillum moueatur: & ita uel ex pſona, uel ex conditione, uel ex tpe ſtatuet, ubi potius ſit alendus: conſiderando qualitatē, & conditionem perſonarum: & an eo tpe, quo pupillus educatur apud te, poſſis ei ſuccedere. In primis tn̄ matri pupillorum educationē debet concedere, ſi non uitricū ſuperinduxerit eis. j. eo. l. 1. j. reſp. & C. eo. l. 1. & 2. Et ne tutores, uel curatores cōtrouerſiā habeant quaſi amplius dederint nomine ali- *Pupillus apud quē educandus.* *Mater pupilli.*

 mentorum.

mentorum,q̃ patiatur pupilli ſubſtãtia:poſtulent ut arbitrio prætoris alimenta pro modo facultatem pupillis uel iuuenibus conſtituantur.C.eo.l.ul.In quo attendendum eſt,utrum ſint pupilli egeni, an diuites,an mediocriter ſe habentes.Et ſemꝑ ita ſingulis annis expendi iubere,ut aliqd ex reditu ſuperſit.l.iusalimentorũ.ꝧ.eod.

De tutelis,& rationibus diſtrahendis ,& utilis curationis cauſa actione.

Actio tutelę directa. De tribus actionibus tractat hic ti.Primò de actione tutelę directa,q̃ naſcitur finita tutela.finitur aũt non ſolum pubertate, ſed ẽt morte tutoris,uel pupilli : & aliis modis de quib.inſti. quib. mo. tu. finitur per totum. & quid in ea ueniat, dr̃ hic : & C.arbi.tu.per to.Secundò tractat hic ti.de quadam actione,quæ dr̃ actio de ratiociniis diſtrahendis.de qua.ꝧ.l.1.§.de rõnibus.& datur contra tutorẽ pro his,q̃ ſibi reliquit,in duplum. *Actio de ratiociniis.* Et actione de rationibus diſtrahendis nemo tenetur, niſi qui in tutela gerẽda rem ex bonis pupilli abſtulerit dolo,uel nõ dolo,ut quia credebat ſibi licere,uel pupillum conceſſurum,ꝙ ſi furandi animo fecit,etiam furti tenetur.l.2.ꝧ. *Actio curæ.* eo.Tertio tractat de actione curæ,id eſt,de actione utili negotiorum geſtorum , quæ datur in curatorem.ꝧ.eo.l. ſi tutelæ.Et ſunt iſtæ actiones ſeparatæ, & una aliam tollit:nam ſi una eſt actum,non agetur alia: & econtrà.

De contraria,& utili actione tutelæ.

Contraria tutela. Sicut finita tutela pupillus habet directam actionem tutelę pro mala, uel inutili, aut negligenti adminiſtratione.tutore:ita & contrariam tutelæ actionem prætor præpoſuit,induxitq́; in uſum, ut facilius tutores ad adminiſtrationem accederent: poſtq̃ ſcirent pupillũ quenque ſibi obligatũ fore ex adminiſtratione.Et iuſtè introduxit hãc actionẽ ꝑtor,ut ꝓuocaret tutores,quo promptiores de ſuo aliqd ꝓ pupillis impendat.dum ſciunt ſe recepturos id,quod impẽderint.Et competit hæc actio *Qui competit.* non ſolum tutori,uerũ etiam ei qui pro tutore negotia geſſit,etiã ſi curator ſit uel pupilli,uel adoleſcentis, uel furioſi,uel ꝓdigi,uel curator uẽtris,& cæteris oĩbus curationibus ex iiſdem cauſis dandum eſt cõtrarium indicium

eicum. Et durante tutela non competit, ſed tunc demum finita tutela, ſicut, & actio tutelæ. Et ueniūt in hoc iudicio ea tm̄, q̄ in pupillum, uel in rem eius impenſa ſunt: uerum ea quæ debeant alias tutori puta à patre pupilli, cum ꝓ eis integra ſit actio, non deducunt in contrariū iudiciū: niſi tutor iō ceſſauit exigere, qa tutor erat: nā ſicuti quodcunq; aliud geſſit ꝓ utilitate pupilli, id contrario iudicio conſequit: ita etiā id, quod ſibi debet con ſequi debet, uel eius ſecuritatem ӡ. eod. l. 1. §. an in hoc.

De eo, qui pro tutore, uel curatore negotia geſſit.

Duæ ſunt partes huius tituli: una eſt ꝓ tutore, alia ꝓ curatore. ſic & C. de neg. ge. l. q pupilli. Et neceſſaria ꝓpoſuit ꝑtor actionē ꝓ tutore: quia plerunq; incertū eſt pupillo, utrum quis tutor uerè exiſtat, an quaſi tutor, cum tutor non ſit, ꝓ tutore adminiſtrauerit tutelam. Id circo in utrāq; cauſam actionem ſcripſit: ut ſiue tutor eſt ſiue non ſit qui geſſit, tamen tenetur actione pro tutelæ. Pro tutore autem negotia gerit, qui officio tutoris fungitur in re impuberis, ſiue ſe putet tutorem, ſiue ſcit non eſſe, fingit tamen ſe eſſe Et qui pro tutore negotia gerit, eandem fidem, & diligentiam præſtat, quam tutor præſtaret: quam autem præſtet tutor, dicitur ſuprà de tut. & ra. diſt. l. 1. in prin. & C. arb. tu. l. quicquid. & ſupra de admi. tu. diximus. Et ei, qui ꝓ tutore negotia geſſit, datur contraria actio tutelæ: de qua ſupra ti. proxi. Prætura gene.

Quod falſo tutore auctore geſtum eſſe dicetur.

Sæpe contrahentes decipiuntur, dū falſus tutor adhibetur. Iō introductum eſt hoc edictum, cuius uerba hæc ſunt: Inquit ꝑtor, Qđ falſo tutore auctore, qui tutor nō fuerit: geſtū erit, dabo in integrū reſtitutionem. Et ſunt tria remedia ex hoc edicto prodita. Vnū contra ipſum doloſum tutorē. ӡ. eo. l. nouiſſime. in princi. Aliud contra eū qui dolo fecit, ut non tutor auctoritatem interponat. ӡ. e. l. huius actionis. Tertium eſt de reſtitutione in integrum danda contrahenti cum pupillo, falſo tenore auctore. non noceat ei, quod egit cū pupillo, falſo tutore auctore, uel cum ipſo tutore falſo: & de hac reſtitutione dicitur. ӡ. eadem. l. §. fi. & l. ſeq. Et differt hic titu-

lus à ſuperiori ꝓximo: quia hic cõſulit cõtrahẽti cũ pupillo falſo tutore auctore. alius ipſi pupillo ꝓſpicit. Itẽ alius locũ habet, ſiue ſciat ſe nõ eſſe tutorẽ, ſiue credat ſe eſſe, cũ nõ ſit, ut dictũ eſt. ſ. rubro. proxi hic autem tãtum, quando ſcit ſe non eſſe. j. eo. l. nouiſſime. in prin.

De fideiuſſorib. & nõiatoribus, & hæredib. tutorũ uel curatoris.

Quãuis hæres tutoris tutor non ſit, tñ ea quæ per defunctum tutorem inchoata ſunt, p hæredẽ explicari debent: & de eo qđ penes tutorem fuit, hæres quoq; eius reddere debet rationem. Eſt autem aliud, poſtulare tutorem: aliud nominare. Nã poſtulare tutorem uř, qui per alium poſtulat corã iudice, qui dare debet: Sed nominare inter abſentes: fit, ut quando magiſtratus mittit nomina quorundam præſidi, quaſi ſint idonei: ut ſ. de tut. & cur. da. ab his. l. diuus. Nã & hi tenentur in ſolidum: ut C. de magi. con. l. 1. & 4. Et qui poſtulat, tenet ẽt, niſi ſit fœmina. C. de admi. tut. l. fi. §. perſonis. Similiter & fideiuſſor, & hæredes fideiuſſoris ad eandẽ rõnem tenentad quã & ipſe tutor. Et hoc ſi ipſi fideiuſſores à tutorib. nominati, præſentes fuerint. & non contradixerint: & nomina ſua in acta publicã ſcribi paſſi ſunt. Et in eadẽ cã ſunt affirmatores tutorum, qui. ſ. tutores idoneos eſſe affirmauerint: hi enim fideiuſſorum uicem ſuſtinent.

Poſtulare tutorẽ

Nominare.

Fedeiuſſor tutorum.

De magiſtratibus conueniendis, & eorum hæredibus.

Sciendum eſt, non ſolum tutores, uel curatores, pupillis uel adultis, cæteriſq; perſonis ex adminiſtratione rerum teneri: ſed etiam in eos, qui ſatiſdationẽ accipiũt, ſubſidiaria actio datur. Nam ſi tãtæ negligentiæ ſunt magiſtratus, id eſt, iudex, ut cautionem omnem omitteret, æquum eſt haberi eum loco fideiuſſores, ut hæres eius teneatur. Et dř illa actio ſubſidiaria aptitudine, nõ actu: quia nõ ſemp datř ĩ ſubſidiũ: ſed aliqñ principaliter aliqñ nihil oĩno. Cũ hac, ſ. diſtinctione, qà aut fuit unꝰ tutor, uel curator, aut plures. Primò caſu cõuenit prius tutor, uel curator, & poſtea magiſtratus. Si vero plures, tũc aut oẽs geſſerunt tutelã aut curã, & oẽs cõueniunt antẽ magiſtratũ. Aut nullus geſſit, & tunc idẽ. Aut alter tñ geſſit, & alter nõ & tũc ſubdiſtinguit. Aut fuit diuiſa tutelæ

Subſidiaria actio

telæ adminiſtratio p iudicē, vel teſtatorē; aut nō. Primo caſu p ſua geſtiōe quilibet tenet: & nō p alterius, & poſt ea magiſtratus ī ſubſidiū. Fallit hoc ī quatuor caſib. quib. unus p alterius pte tenet, tn̄ poſt magiſtratū, ſ. ſi tutorē, ut ſuſpectū remouēdū, non remouit: uel tarde remouit: uel remouēdo iura pupilii prodidit, uel nō exegit cautio nē rē pupilli ſaluā fore, cum uideret eū nō ſoluēdo. Scđo caſu, qn̄ tutelæ adminiſtratio nō fuit diuiſa, cōuenit pri mò gerens: ſecundò magiſtratus, tertiò non gerens, niſi in dictis quatuor caſibus, ubi conuenitur etiam qui non geſſit ante magiſtratum. Iſta habentur in l. 2. C. de diui. tutela. & in l. etiā. & in l. Aemilius. in fi. ſ. de admin. tu.

De rebus eorum, qui ſub tutela, vel cura ſunt, ſine decreto non alienandis, uel ſupponendis.

Prohibiti ſunt tutores, & curatores p ſenatuſcon. Cle mētianū, & p orōnē diui Seueri, pdia ruſtica, uel urbana eorū, quos ſub tutela, uel cura habēt diſtrahere. i. aliena re: vel ſupponere. i. pignori obligare: niſi parētes ipſorū pupillorū in teſtō, uel codicillis cauerint, ut id fieri poſſit. Tunc. n. licitum eſt iſta alienare: ēt ſine decreto iudicis, dū tn̄ ſeruet forma id teſtō tradita. Si āt aliàs æs alie nū (i. debitū) ipſius pupilli tm̄ ſit, ut ex rebus cæteris inde poſſit exolui. tūc ptor urbanus adeat, qui p ſua religio ne æſtimet, q̄ pnt alienari, uel debeant obligari. In quo tria ſunt neceſſaria: Primò decretū. i. iudicis pceptū: Scđo cā alienādi, puta æs alienum. i. grande debitum: Tertiò, præſentia tutoris, uel curatoris. C. ſi propter pub. pē. l. fi. *Neceſſaria in alienatione rerum pupilli.*

De curatoribus furioſis, uel alijs extra minores dandis.

Lege 12. ta. interdicit pdigo bonorum ſuorum admi niſtratio. Similiter & furioſi ſtatim adueniēte furore, ip ſo iure interdicti ſunt, ne bona ſua adminiſtrent. Et iđ licet tales pſonę maiores ſint. 25. annis in tm̄ q᷑ ratione ætatis, neq; tutorem neq; curatorē habere deberēt: qa tn̄ in ea conditione ſunt, ut rebus ſuis cōmodè ſupereſſe nequeant, danī eis curatores. Similiter & mentecaptis, & ſurdis, & mutis, & qui perpetuo modo liberant: quorum curatorum officium ceſſat adueniente ſana mente, uel ceſſante furore, aut morbo, uel impedimēto obſtāte. *Furioſus. Mētecaptus. Surdus. Mutus.*

LIBER XXVIII.

Et quartus huius.

De teſtamentis, & qui teſtamentum facere poſſunt, & quemadmodum teſtamenta fiant.

Teſtamẽtum. TRia dicit hic tit. Primò de teſtamentis. Eſt aũt teſtamentum uoluntatis noſtræ iuſta ſententia, de eo quod quis poſt mortem ſuam fieri uelit, cum inſtitutione hæredis. Et dicitur teſtamentum, quaſi teſtatio mentis. *Qui teſta facere poſſunt.* Secundò; qui teſtamentum facere poſſunt: & quidem omnes poſſunt, qui ſpecialiter non prohibentur: prohibentur autem certæ perſonæ, quæ continentur his uerſibus: Prodigus, & cęcus, mutus, ſurdus, furioſus: Morte damnatus & carmine, menteq́; captus: Impubes, & dubius, obſes, & religioſus: Cui non eſt ſeruus, exiſtens cum patre natus Cuiq́, interdictum, dico quod octo bis iſti, Qui modo tanguntur teſtari iure uetantur. Tertiò quẽadmodum teſtamenta fiant. *Quomodo teſtamenta fiant.* Et debent fieri ſecundùm regulas iuris ciuilis: quæ ſunt, vt ſeptem teſtes interſint, & rogati, & unico contextu. i. continuatione. Et debet nomen hæredis palam dici in teſtamento nuncupatiuo. Teſtamentum autem in ſcriptis debet fieri coram ſeptem teſtibus rogatis, & ſubſcribentib. & ſigillantib. Et ꝙ teſtator uel alius pro eo ſcribat nomen hæredis: ut C. e. l. hac conſultiſſima. & l. iubemus. & in auth. ibi poſita.

De liberis & poſthumis hæredibus inſtituendis, uel exhæredandis, vel præteritis.

Pater faciens teſtamentum, debet filium, & filiam, poſthumam, & poſthumum, emancipatos, & in poteſtate, uel inſtituere, uel nominatim exhæredare. Alioquin ſuus hæres. i. exiſtens, in poteſtate teſtatoris, dicit teſtamentum nullum. Emancipatus uerò agit contra tabulas. *Suus hæres.* Et, dicitur ille ſuus, qui in poteſtate, & in primo gradu, ſiue ſit filius, ſiue nepos. Et cautum eſt, nepotem etiam non ſuum inſtituere, ne rumpat teſtamentum effectus ſuus. *Liberi.* Et dicuntur liberi omnes deſcendentes in infinitũ. l. liberorum. ꝟ. de uerbo. ſigni. *Poſthumus.* Poſthumus autem dicitur propriè, qui poſthumationem. i. mortem partis naſcitur, id eſt, poſtquã pater datus eſt homo. Impropriè ãt dicit̃

etiam

etiam ille, qui facto teſtamento naſcitur. l. 3. ſ. de iniuſt. rup. teſt. Et eſt duplex poſthumus: ſuus, qui ſtatim ſi naſceretur viuo teſtatore in ptāte ſua futurus eſſet, Poſthumus autem alienus eſt, qui incontinenti cùm erit natus, non erit ſuus teſtatoris. Et hodie poſthumus non poteſt exhęredari: quia nō pōt committere cām ingratitudinis is, qui nondū natus eſt. l. ſi quis. §. legis. C. de inoff. teſta. Sic ēt filii, & filiæ non pñt exhęredari, niſi iuſta cā exprimat in teſtō, & hæres inſtitutus eandē probet. C. de lib. præter. auth non licet. Et ſunt iuſtæ exhæredationis cāæ xv. quas enumerat text. in auth. ut cùm de appel. cog. §. cās. coll. 8. & gl. in c. quintauallis. de iureiu. Præteriri aūt ille dicitur, qui non eſt inſtitutus in teſtamento: ut oportet: nec exhæredatus ex legitima cauſa: ſed ſilentio teſtatoris prætermiſſus: & talis habet querelam inofficioſi: de qua dictum eſt ſuprà de inoffic. teſtamen. *Præteriri quis dicatur.*

De iniuſto, rupto, & irrito facto teſtamento.

Proximo tit. poſitum eſt, quō liberi, & poſthumi debeant inſtitui, uel exhæredari. Si aūt hoc non fiat, quid iuris tunc ſit, tractat hic tit. Nam eiuſmodi teſtm̄ dicitur aut iniuſtum, aut rumpitur, aut fit irritum. Circa qđ ſciēdum, ꝙ teſtm̄ non iure factum dicitur, ubi ſolénia iuris defuerunt. ſ. circa teſtes, & ſigilla, & ſimilia. & tale teſtm̄ dicitur nō iure factū. Aliqñ teſtm̄ eſt nullius momenti. i. vtilitatis: qñ. ſ. filius, qui fuit in patris ptāte ꝑteritus eſt. Aliqñ āt teſtm̄ rumpit: qñ. ſ. teſtōr paganus (.i. nō miles) poſt primum teſtm̄ factū ſm̄ legitimē faciat: uel qñ poſt teſtm̄ incipit habere filium, vel nepotē, de quo in dicto teſtō non eſt facta mentio: uel qñ teſtator poſtea patiāt capitis dimin. Aliqñ aūt teſtm̄ fit irritum, qñ. ſ. ex eo nemo adit hæreditatem: ut. ſ. de teſt. l. ſi nemo. Poſtquā autem teſtm̄ legitimè factum eſt, non rūpitur, licet teſtōr poſtea dicat, ꝙ non uelit iſtud teſtm̄ ualere: vel poſtea incipiat facere aliud teſtm̄, & nō ꝓficiat, quia teſtm̄ imperfectum nullum eſt, niſi fiat à milite: uel niſi in ſecundo reperiātur inſtituti, q alias ſucceſſuri erant ab inteſtato, vel niſi teſtōr iſtā uolūtatē in effectū extrinſecū deducat, puta incidēdo mēbranā, vel deponēdo ſigilla, uel ſimilia. *Teſtamentum non iure factum.* *Nullum.* *Ruptum.* *Irritum.*

De

De his quæ in teſtamento delentur, inducuntur, vel inſcribuntur.

Quia per deletionem, uel cancellationem eorum, q̃ in teſtō continentur, teſtm̃ ipſum ceſſatur: iō poſt materiam tit. præcedentis locatur hic tit. quæ igitur in teſtamento delentur, uel inducuntur, ſi inconſultò deleta, uel inducta ſint, nihilominus ualent, ſi legi pn̄t poſt deletionem. Sed ſi non poſſunt legi, tunc diſtinguitur, an ante teſtm̃ conſummatum facta ſint, ut tunc non ualeat: ſi poſt, ualet. Si autem conſultò ſunt deleta, non ualent: ſiue legi poſſint, ſiue non: & hoc uoluntate dn̄i, uel iuſſu actum ſit. Id uerò quod ſine iuſſu dn̄i ſcriptum, inductum. i. interpoſitum, aut deletum eſt, pro nullo eſt. Legi autem ſic accipiendum eſt, non quod tm̃ intelligi pōt, ſed oculis perſpici quæ ſcripta ſunt. Nam ſi extrinſecus intelliguntur, fortè ingenio uel ſubtilitate alicuius, non ex ui ipſius literæ: ſed ex his fortè quæ præcedunt in teſtamento, uel quæ ſequuntur, non uidentur legi poſſe.

Inductũ. *Legi quã do dicatur.*

De hæredibus inſtitnendis.

Qui teſtatur ab hæredis inſtōne plerunq; ſolet initiũ facere teſtamenti: iō poſt materiam eorum q̃ teſtm̃ poſſent facere, & q̃ inſtitui debent tractat Iuriſcōſultus de hæredibus inſtituendis. i. qui poſſunt inſtitui. Eſt autem inſtituere hæredes. i. dños intus in bonis ſuis ſtatuere. Nam hæres. i. dños: inſti. de hæred. qual. & diff. §. i. Et iō dr̄ in ius: qa ità ſubintrat hæres in dn̄ium rerum defuncti, ac ſi eadem eſſet perſona: ut in auth. de iureiu. à mo. præ. §. i. colla. 8. poteſt autem unuſquiſque hæres inſtitui: ſiue liber ſit, ſiue ſeruus. Et ſeruus ſiue alienus, ſiue proprius. Et dicitur proprius ſeruus, in quo quis habet proprietatem, etiam ſi uſusfructus ſit apud alium. Alienus autem ſeruus dr̄ ille, in quo quis habet uſumfructum ſine proprietate. Et poteſt quis quoſcunq; uelit hæredes inſtituere, & diuidere hæreditatem in quamplurimas partes uult. Regulariter autem hæreditas in xii. uncias diuiditur: quas partes, & earum uocabula ponit textus inſti. e. tit. §. hæreditas. Et eſt triplex inſtitutio. Propria, cùm aliquis inſtituitur in totum: uel in quota: de qua loquitur

Inſtituere hæredes. *Hæres.* *Seruus propr.* *Alienus.* *Hæreditas in xij. partes.* *Inſtõ triplex.*

loquitur hic tit.& præſertim l.quoties.§.hæredi.ỹ.c. l m propria inſtitutio eſt, cum filius inſtituitur in legitima, uel in eo quod ad legitimam reducitur. Nam licet iſta ſit quota & pars, non tamen quota hæreditatis abſtracta ab omni ære alieno.C.de rei uend.l.cum matre.§.fi. Impropriiſſima inſtitutio eſt, quando inſtituto hærede uniuerſali, alius extraneus inſtituit in re certa.quia talis inſtitutio non eſt quota hæreditatis, nec bonorum, adeunte hærede uniuerſali l.ex facto.ỹ.co.

De uulgari & pupillari ſubſtitutione.

Hæredes autem dĩtur eſſe inſtituti, aut ſubſtituti.Inſtituti dĩtur primo gradu.i.primo loco.Subſtituti aũt ſecundo,uel tertio.Dicĩ itaq; ſubſtitutio ſecunda inſtitutio,etiamſi ſint ulteriores. Sicut oẽs ſecundæ dicuntur nuptiæ,quæ poſt primas contrahuntur.C.de ſecun. nupt.in rubro.Et fit inſtitutio,& ſubſtitutio hoc modo: Lucius Titius mihi hæres eſto: iſta dr̃ inſtõ, quaſi prima hæredis factio. Subſtõ autem ſecunda inſtõ hoc modo fit: Si Lucius Titius mihi hęres non erit, tunc Seius hæres eſto:ſi Seius non erit, Sempronius eſt: & ſic conſequenter poteſt quis in teſtõ quot gradus hæredum uult facere,& plures in locum unius,uel unum in locum plurium ſubſtituere. Sunt aũt quinq; gña ſubſtitutionum,uulgaris,pupillaris,exemplaris,breuiloqua & compendioſa:quas proſequere,ut ponit gl.inſti. de pup.ſub. §.qua ratione.& gloſ. in cap. Raynutius. de teſta.& aliquid per glo.in cap.ſi poteſt.de teſt.lib.6.

Inſtituti, Subſtituti.

De conditionibus inſtitutionum.

In inſtõne hæredum ſæpe apponitur cõditio, de qua hic tit. tractat. Eſt aũt multiplex conditio. Quædam.n. poſſibilis eſt,quædam impoſſibilis.Poſſibilis ſubdiuidit in cauſalem pt̃atiuam,& miſtam.Poteſtatiua dr̃, quæ dependet à poteſtate aut uoluntate implere debentis: ut hæc,Si decem dederis.Cauſalis autem eſt,quæ dependet extrinſecus,non à uoluntate hominis,ſed ab ipſa fortuna,ut hæc:Si nauis uenerit ex Aſia:Si pluet tali die. Miſta ẽ,quæ partim à poteſtate hoĩs,partim à fortunę euẽtu dependet:ut hęc,Si conſul factus fueris, ſi iueris pro

Cõdõ multiplex.

me Romam. Impoſſibilis conditio tribus modis poteſt dici: uel natura: ut, ſi cœlum digito tetigeris, hęres eſto. Vel de iure. ut, ſi patrem ab hoſtibus non redemeris. nã hoc facere nos non poſſe præſumit ius. ꝟ. eo. l. conditiones. & l. filius. Et de his duabus dicitur, ꝙ impoſſibilis conditio in inſtitutionibus & legatis, uel fideicommiſſ. & libertatibus pro non ſcripta habetur. ꝟ. e. l. 1. Eſt tertia impoſſibilis de facto: ut, ſi montem aureum dederis, hæres eſto, & talis inſtitutio uel libertas non ualet iuris præſumptione: quia præſumitur animus dandi defuiſſe. l. cùm hæres. §. 1 ꝟ. de ſtat. liber. Eſt & quædam quarta impoſſibilis propter perplexitatẽ, id eſt, intricationem uerborum: & hæc ſimiliter uitiat: ut ſi faciam inſtitutionem hoc modo ſi Titius hæres erit, Seius hæres erit: & ſi Seius hæres erit, Titius hęres erit: quia primò uideor uelle, ꝙ ſolus Titius ſit hæres ſi uelit: & poſtea, ꝙ Titius & Seius ſimul ſint hæredes: & ſic iſta conditio uitiat, & non uitiatur: quia uere nullatenus apparet de uoluntate teſtatoris. l. ſi Titius. ꝟ. eod. In contractibus autem omnis impoſſibilitas uitiat contractum quæ eſt in faciendo: ſecus ſi in non faciendo: ut, ſi cœlum non aſcẽderis. l. impoſſibilis. ꝟ. de uer. oblig. & l. non ſolum. ꝟ. de act. & oblig.

De iure deliberandi.

Hæredes inſtituti deliberant de adeunda hęreditate, an expediat eis hæreditatem admittere, uel repudiare. §. *Delibera re.* Deliberare autem nihil aliud eſt, q̃ ſecum diligenter cogitare, uel in mente ſua reuoluere, uel cum amicis explorare, an expedit ſibi admittere id, de quo quæritur. Subuenitur etiam hæredibus per prætorem, ut habeant copiam inſtrumentorum conſpiciendorum: ut proinde inſtruere ſe poſſit, expediat necne agnoſcere hæreditatem. ꝟ. eod. l. Ariſto. & ꝟ. de acq. hære. l. Ariſto. Datur hoc tempus ab Imperatore uſque ad annum: ab aliis autem iudicibus datur uſque ad nouem menſes: ultra. n. dari non poteſt. Sed nec minus dari debet centum diebus. Medium ergo tempus eſt in poteſtate iudicantis. Sic ergo dabitur, q̃nq; ſemel tm̃, ut cum à principio datũ no-

nem menſes quandoq; dari poterit ſępius, vt cum à principio dedit minus nouem menſibus. C. eo. l. ult. §. ſed q̃a quidam. & ĩ. eo. l. 1. §. ult. Eſt autem effectus deliberationis, quia interim bona non debent diminui, niſi cauſa cognita: & his uerbis non tantum alienatio prohibita eſt, uerum etiam exercitium actionum. Huiuſmodi ãt deliberatio hodie non eſt neceſſaria, ſi quis inuentarium ſecundum legẽ facere uoluerit. Nam ſi uelit aliquis ſpe certiſſima hæreditatẽ adire, uel ſe immiſcere, ut nõ poſtea repudiet eam, nullo indiget inuentario, cum omnibus creditoribus ſuppoſitus eſt, vtpote hæreditate ei ex ſua uoluntate infixa. C. eo. l. ul. §. 1. Item & legatariis tenetur inſolidum, per auth. de hær. & fal. §. ſi uerò nõ fecerit. Si uerò quis non titubanti animo reſpuendam uel abſtinendam crediderit eſſe hæreditatem: dicebat enim ſe repudiaturum, uel abſtenturũ, non tamen reſpuebat, uel abſtinebat: expectatur eius enunciatio uſque ad tres menſes. C. eo. l. ult. §. ſimiliq; modo. Si aũt dubius eſt, utrũne admittenda ſit defuncti hæreditas, non putet ſibi neceſſarium deliberationem, ſed adeat uel ſe immiſceat: omni tamen modo confecto inuentario ab ipſo, ut exordiũ capiat inuẽtarium intra triginta dies poſtquam cognouerit hæreditatem ſibi delatam: & intra alios ſexaginta dies hoc inuentarium compleatur. Dicitur autem inuentarium conſcriptio rerum in hæreditate defuncti inuentarum: cuius utilitas eſt maxima: quia qui inuentarii beneficio hæreditatem adierit: ille nõ grauabitur propter improuiſum debitum: uel etiam prouiſum, ſi hæreditas non eſt ſufficiens. l. ſcimus. §. ex omnibus. C. eod.

Effectus deliberationis.

Inuentarium.

LIBER XXIX.

Et quintus huius.

De miliari teſtamento.

HIc titulus ius ſpeciale cõtinet, q̃d cõceſſum eſt militibus exiſtẽtibus in expeditione, ut iuris cõis ſolennitates circa teſtamenta condenda obſeruare non teneãtur. Habent. n. milites liberam teſtamenti factionem: faciant igiẽ teſtamenta quoquo mõ uelint, faciãt quoquo modo poteſunt, ſufficiatq; ad bonorum ſuorum diuiſio-

nem faciendam nuda uoluntate ipſorum,oĩ ſolẽnitate remota.Et hoc qñ eſt in prælio miles: tunc n.nullo uocato teſte condere poteſt teſtamen tu m.l.milites.C.eo. dum tñ duobus ſaltem teſtibus probetur teſtamentum factũ.§.e.l.lucius.Si aũt non in conflictu,ſed in tentorio fecerit,uocandi ſunt duo teſtes l.diuus.§.eo.quòd ſi non

Miles unde. ſit in expeditione,ſed domi:tunc iure cõi uterur.l.pen. C.eod.Miles ãt appellatur,uel à militia.i.duritia quam pro bonis ſuſtinet.aut à malo,qđ à nobis arcere ſolent

Chilia. aut à multitudine,aut à numero mille hoĩm,dictũm à græco uerbo chilia:nam græci mille hominũ multitudinẽ chilian appellãt:quaſi milleſimũ.quenq; dictũ: unde ipſum ducẽ Chiliarchon appellãt.i.principẽ militiæ

Chiliarchos. Exercitus aũt nomẽ ab exercitatione traxit. Et cõpetit

Exercitus. hoc priuilegiũ ueris militibus, ut dicit Bal. in l.1.C.de iuris & fact.ignor.non militibus tempore noſtro hi n. non faciunt ea:nec habent in ſe iſtas proprietates,quas enumerat gloſſ in §.pen.ſupra ex quib.cauſ.ını.Et continent his uerſibus:Stigma,genus, ſcriptura,fides,examẽ,& enſis:Hæc faciunt militẽ , lex dicit Bononienſis.

De acquirenda hæreditate

Adire hæreditatẽ nihil aliud eſt,q uelle eã habere:nã adire nõ tã facti eſt,q animi:imò in nuda,& ſola uolũtate conſiſtit.Nã hoc animo debet eſſe,ut uelit eſſe hæres. Cæterum ſi quis pietatis cã fecit,ſi quid cuſtodiæ cauſa, uel aliud,non quaſi hæres fecit,ſed quaſi alio iure,apparet eum non pro hæredi geſſiſſet:& iõ ſolent proteſtari liberi qui neceſſarii exiſtunt,non animo hæredis ſe gerere quæ gerunt,ſed aut pietatis,aut cuſtodiæ cã,aut ꝓ

Neceſſarij. ſuo:ut puta patrem ſepeliuit,uel buſta fecit ei:ſi animo hæredis,pro hærede geſſit.Enimuero ſi pietatis cauſa contrarium eſt.Eſt autem multa hæredum differentia: quidam neceſſarii tantum dicuntur: ut ſunt ſerui à dominis inſtituti:qui dicuntur neceſſarii:qua ſiue uelint,

Sui, & neceſſarij. ſiue nolint,coguntur eſſe hæredes:ſed in præmium recipiunt libertatẽ.Alii ſunt ſui , & neceſſarii:& ſunt hi, q in ꝑtãte , & primo gradu teſtationis ſunt.Et dicuntur ſui,quia etiam uiuo teſtatore quodam modo bonorum

domini

rii ſunt. Neceſſarii uerò dicũtur, quia de iure ciuili uelint nolint cogũtur eſſe hęrede: ſed de iure p̃torio habent abſtinendi licentiam, & ſufficit ſi ſe nõ immiſceãt. ÿ.eo.l.ei qui ſe.& C.ut ab hęred.abſtin.l.1. Tertii dicuntur extranei: & ſunt, qui non ſunt in poteſtate teſtatoris. Inter iſtos hęredes traditur talis differentia: quia ſi eſt ſuus hęres, agnoſcendo hęreditatem dicitur ſe immiſcere, eò quia etiam uiuẽtibus parentibus ipſi quodam modo ſunt domini rerũ paternarũ. Si ãt hæreditatem noluerint, dicũtur ſe abſtinere. Si uerò eſt extraneus hæres, dicitur adire hæreditatem: & ſi non uult, dicitur repudiare: uterq; autem dicitur acquirere hæreditatem. Et ideo titulus noſter utitur uerbo utriſq; communi. Vnde ſolet dici, reſpuit extraneus, adit, & ſuus abſtinet, atque immiſcet: ſemper acquirere conſtat utrunque. *Extranei.*

Quemadmodum teſtamenta aperiantur, inſpiciantur, uel deſcribantur.

Gratia deliberationis, & aditionis hęreditatis, opus eſt tabulas teſtamenti aperiri, iõ de hoc ſequit̃. Pollicet̃ ãt p̃tor cuicunq; deſideranti tabulas teſtamenti inſpicere, uel etiã deſcribere aut legere ſe factũrũ p̃tãtem inſpiciendi, uel deſcribendi, ſiue hoc ſuo, uel alieno noĩe deſiderent. Debet ergo ad hoc impetrãdum iudex adiri, q̃a neq; ſine iudice trãſigi, neq; apud iudicem exquiri ueritas aliter p̃t de his cõtrouerſiis, q̃ ex teſtõ proficiſcunt̃, q̃ inſpectis cognitiſq; uerbis teſti. Et iõ ęquum fuit, ut deſiderium uolentis aperiri teſtm̃ reciperet̃. Et dr̃ propriè illud teſtm̃, qđ iure perfectum eſt. Sed abuſiuè etiam ea appellamus teſtamenta, quæ falſa ſunt, uel iniuſta, uel irrita, uel rupta. Et cum ab initio aperiendę ſunt tabulæ teſti, iudicis officiũ eſt, ut cogat ſignatores ſi pręſentes ſint conuenire, & ſigilla ſua recognoſcere, & iurare dicere uerum, an ſua ſint, uel non: & an teſtamentum ſit illius uel negare ſignaſſe. Publicè enim expedit ſuprema hominum iudicia (id eſt, uoluntates) exitum habere. *Teſtamentum propriè.*

Si quis omiſſa cauſa teſtamenti.

Sępe contingit, quòd inſtituti in teſtõ omittunt adire hęreditatem ex inſtitutione; propter euitanda one-

ra legatorũ,& accipiunt hæreditatem ab inteſtato, uſurpantes ſibi ius minimè conceſſum: tales incidunt in pœnam huius tituli. Datur.n.contra eos utilis ex teſtamento actio,qđ ptor iõ ſtatuit,ut uoluntate defunctorũ tueret,& calliditati(i.fraudi)eorũ occurreret, q omiſſa cã teſtamenti ab inteſtato hæreditatem totã, partéve eius poſſideant,ad hoc ꝗ eos circunueniant (i.decipiant)qui bus aliquid ex uoluntate defuncti deberi potuit. Et ꝑp tria introducitur hoc edictum. Primò propter eum qui omittit ex teſtamento, & idem tenet ab inteſtato. de quo.ĵ.l.1.in princip.Secundo, ſi quis per fraudem omiſerit hæreditatem,ut ad legitimam perueniat, accepta inde pecunia: talis enim omittens tenebitur petitione legatorum.infra l.1.§.fin.Tertiò,cum inſtitutus omittat ut ad ſubſtitutum ueniat.infra eo. l. ſi non ſolus.

De Senatuſconſulto Syllaniano,& Claudiano,& quorum teſtamenta non aperiantur.

Hoc titulo punitur hæres, ſi hæreditatem adeat ante qõnem habitam de familia:qñ.n.teſtator necatus,uel interfectus reperitur, non debet hæres aperire tabulas teſtamenti,neq; adire hæreditatem,niſi prius qõ(i.tortura)habita ſit circa familiam,quis teſtatorẽ interfecerit, ad eruendam ueritatem nomine necari. Cùm.n. aliter nulla domus(quæ tamen cuiq; debet eſſe tutiſſimum refugium) tuta poſſet eſſe, niſi à domeſticis domini etiam proprio periculo capitis cuſtodientium tuerẽtur: iõ Senatuſconſultum Syllanianum & Claudianum introducta ſunt ad publicã quæſtionem de familia necatorum habendam. Appellatione ãt occiſorum continentur,qui per uim aut per cædem ſunt interfecti· utputa ingulati, ſtrangulati,ꝑcipitati,uel ſaxo,uel fuſte, uel lapide percuſſi,uel aliquo telo necati. Et toties puniendi ſunt qui auxilium domino non tulerunt, quoties potuerunt ei aduerſus uim opem ferre,& non tulerunt. Et punit hoc Senatuſconſultum eos,qui ſub eodem tecto fuerunt. Qui uerò non ſub eodem tecto, ſed in eadem regione fuerũt non aliter puniunt, niſi conſcii fuiſſent. Qui ergo teſtm̃ aperit hac inquiſitione nondũ facta,uel aliquid aliud fecerit,

Occiſi qui dicantur.

cerit,in hãc popularem actionem incidit,cuius pęna ĩn centũ aureos ex bonis dãnati. i. hæres extenditur. & pars dimidia ei,cuius opera conuictus erit,præmii nomine dabit: reliqua pars in uſum publicum redigetur.

Si quis aliquem teſtari prohibuerit.

Aliam cauſam ponit pdẽdæ hæreditatis, qñ qs ꝓhibet aliquem,ne teſtet:& habet locum,qñ cogo te,ut me inſtituas.Item & qñ cogo te, ut aliũ inſtituas:ut C.eo. l.1.Qñ impedio te teſtari,uel de nouo,uel q̃a teſtm̃ primum mutare,uel teſtamentarium(i. notariũ ſcribentẽ teſtamentum)introire ad teſtatorem uero:tunc.n.mihi denegant omnes actiones pro eadem hæreditate competentes. Denegatiſq; actionibus,hæreditas aduenientes ab inteſtato deuoluit: alias ſi delinquens ꝓximior reperitur, uel habet pares in gradus, pars delinquentis ad fiſcum ſpectabit.l.2.infra eo. *Prohibere quis dicitur. Teſtamẽtarij.*

De iure codicillorum.

Nunc de iure codicillorum(.i. de parua,uel minima ſcripta uoluntate)diſſeramus:qui ideo codicilli dicuntur,qa in breuiori chartula uel codice.i.libello fiebant, q̃ teſtamentum. Et ſolum in eis fideicommiſſa relinquebantur.Et habent ſe codicilli ad teſtamentum,ſicut ſcapha ad nauẽ.Et poſſunt codicilli fieri,etiam ſi nullum fiat teſtm̃.Si aũt poſt codicillos qui teſtamentũ fecerit, uꝫ codic illos confirmaſſe, niſi expreſsè eoſdem reuocauerit.Et poſſunt fieri plures codicilli:& non requirunt ſolennitates,niſi ꝙ ſolum adſint quinque teſtes,ſicut &. in qualibet ultima uoluntate. C.eo.l.fi.& de fideicom.l. fi.Codicillis aũt non p̃t dari hæreditas, neque auferri(ſ. directa)neq; conditio hæredi in teſtõ inſtituta apponi, neq; directa ſubſtitutio fieri ſed ꝑ fideicõmiſſum bene. *Codicilli. Plures codicilli.*

LIBER XXX.

Et ſextus huius.

De legatis,& fideicommiſſis. I.

EXpedita materia teſtamentorum,nunc de acceſſoria teſtamenti,id eſt,de legatis Iuriſconſultus ponit:cum regulariter ſecundum principale etiam acceſſorium reguletur. Et diuiditur iſte titulus in tres libros, uel tra-

ctatus, in quib. nihil aliud, niſi de legatis diſponit: & eſt hoc factũ, ut quidẽ uolũt pp ꝓlixitatẽ uitandũ: quę eſſet, ſi longa iſta materia legatorum ſub uno titulo poſita fuiſſet. Vel quod melius eſt, titulus de leg. 1. agit princi-

De le. 1. paliter de rebus legatis, quę ſ. poſſint legari, uel nõ. Põt aũt legari oĩs res, uel propria, uel hęredis, uel ẽt alina, dũmodo hoc ultimo caſu hæres rẽ legatã redimat, & legatario p̃ſtet ſi poſſit: alias ſoluet ipſius rei æſtimationẽ, qñ teſtator ſciuit rẽ eſſe alienã, & il ius rei commercium cõiter haberi põt: alias ſi res legata non eſt in commercio hominũ, uel eſt, ſed cum difficultate: tunc nec æſtimationem hæres p̃ſtabit, niſi aliter appareat de mẽte teſtatoris. ĩ. eo. l. ſi quis inquilinus. & niſi quando liber homo ſibi legatur, q̃ fuerat redẽptus ab hoſtibus. §. e. l. ſenatus. §. fi. Et eſt legatũ donatio quędã a defuncto reli-

Legatum quid. cta, & ab hærede p̃ſtanda unde ſolet dici: O puer hoc dictum tu credas eſſe legatum, Quod ſit donatum, uel à teſtatore relictum. Et in quo differat à donatione cã mortis, habetur inſti. eo. in prin. Vel legatum eſt deliberatiõ hæreditatis, qua teſtator (ex eo quod uniuersũ foret hæredis) alicui quid collatum uelit, ĩ. eodem. l. legatum eſt.

LIBER XXXI.

Et ſeptimus huius.

De legatis, & fideicommiſſis. 2.

Qui poſſunt legare, & ĩ b. IN hoc libro principaliter tractatur de ꝑſonis legãtiũ, & legatariorũ: p̃t ergo quilibet legare, q & teſtm̃ facere põt. Et ſimiliter legari p̃t oĩbus perſonis, quæ capaces ſunt receptionis, & quæ ex teſtamẽto aliquid recipere poſſunt. Sunt autem quatuordecim perſonæ, quę nõ poſſunt facere legata de quibus gl. in l. ſi quæram. ſ. de teſt. & no. gl. inſti. quib. non eſt per fa. teſta. §. fi. Et nouẽ perſonæ, quibus nihil poteſt relinqui, quas enumerat. gl. in l. 1. infra de iur. fiſc. & inſti. de lega. §. legari.

LIBER XXXII.

Et octauus huius.

De legatis, & fideicommiſſis. 3.

IVriſconſultus hoc libro tractat de ſignificatione uerborũ tã circa res legatas, q̃ circa ꝑſonas legantiũ, & legatariorum

gatariorũ. Supradicti tñ tituli nõ obſeruant in oĩbus iſtã ſpecificã diſtinctiõnẽ inter hos tres libros de legatis tractatam. Sæpe.n.qđ uni eſſet attribuendũ, in alio ponitur: ut dicit gl.š.de leg.1.in rubro. Illud tñ ſummariè ſciendum, ꝙ olim inter legata & fideicõmiſſa lõga eſſet dñia: hodie tñ exæquata ſunt legata fideicommiſſis ꝑ omnia, ut nulla ſint inter dñia, niſi quantum ad uocabulum: & quod deeſt legatis, repleatur ex natura fideicommiſſorum:& ſi quid amplius eſt in legatis, ꝑ hoc creſcat fideicõmiſſi natura:inſti.eod.§.1. Et quicquid ſtatuiť in uno, ſtatuiť in reliquo: imò eſſe legatum eſt fideicommiſſum, & ecõtra:& hoc in fideicõmiſſis ſingularibus, nam uniuerſalia fideicõmiſſa adhuc aliquid ſingularitatis habẽt. *Inter legata, & fideicommiſſa.*

LIBER XXXIII.

Et nonus genus.

De annis legatis & fideicommiſſis.

CVm in annos ſingulos aliquid legatum ſit, illud annum legatum appellatur. Et ſi nõ ſit adſcriptum, quo loco ſolui debet: quocunq; tunc loco peteť, dari debet. Et cũ aliquid in ſingulos annos legatũ fuerit, tunc plura ſunt legata:& primi anni purũ eſt, ſequentium autẽ annorum conditionale: videť. ineſſe hæc conditio, ſi uiuat: & ideo mortuo legatario ad hæredẽ ſuum legatum non tranſit. Cùm.n.in ſingulos annos legatum relictum eſt, ſimile eſt uſusfructui, cùm morte finiať. Cum hoc autem ab uſufructu differt, quia capitis diminutione non finiť legatum in ſingulos annos relictum: quia legatum ſequentis anni eſt aliud legatum: & ſic iſtud habebit legatarius, cum plura ſint legata: & in capite cuiſcunque anni inſpiciť, an ſit capax legati, uel nõ:& ideo in principio anni ẽt ſolui dẽt. Si autem legatum ſit ꝑ hæc uerba: Hoc anno, uel Quolibet anno: & tũc in fine anni ſit ſolutio l. qui hoc ann.ğ.de uer.ob. Vñ ſolet dici: Annua ſi dẽs, tũc inſpicias caput anni. Anno ſi debes, in fine tenebris anni.gl.inſt.de uer.obl.§.oĩs.& de inut.ſtip.§.qui hoc anno. *Annum legatum.* *In ſingulos annos lega.*

De uſu, & uſufructu, & reditu, & habitatione, & operis per legatum, uel fideicommiſſum relictis.

Iſte tit. differt à tit. de uſufructu, & uſu, habitatione, &c. in quibus etiam tractatur de tali materia. Sed hic in ultima uoluntate tantum proſequitur: alibi etiam inter uiuos. Et eſt regulare, ꝙ nec uſus, nec uſusfructus itineris, actus, uiæ, aut aquæductus legari poteſt ab eo, cui debeantur huiuſmodi ſeruitutes: quia ſeruitus ſeruitutis eſſe non poteſt. Nec obſtat quod dicitur, ꝙ oīum q̄ in bonis ſint legari poſſit uſusfructus: quia ſeruitus: neq; ex bonis, neq; ex̃ bona ſit: imò in alienis bonis eſt ſemper: quia ſua res nemini ſeruit. s̃ ſi uſusfruct. per l. utifrui. Poſſunt etiam liberi hominis operæ legari, ſicut & locari, & in ſtipulationem deduci: habitationis quoq; legatum in ſingulos annos factum ab initio deberi conſtat.

Seruitus an poſſit legari.

Operæ legantur.

De ſeruitute legata.

Quid iuris circa ſeruitutes conſtituendas, uel acquirendas ſit, traditum eſt ſuprà in materia ſeruitutum. Sed quia hic teſtamenta, & legata quæ in his fiunt, examinā tur: ideo etiam inter cætera ponitur hic titulus, tractās quomodo ſeruitus legari poſſit, & quid in eo legato ueniat, aut quem effectum habeat.

De dote prælegata.

Iſtud Præ, nihil operatur in toto titul. ſicut & cùm dicitur prælecto: ut C. de emen. Iuſ. codi. l. 1. & eſt figura epilepſis uel tautologia, ſecundum Azo. uel ideo dicitur dos prælegata, ſecundum Rogerium, quia ante tempus dotis tale legatum dotis uel relictū capitur. Ideo immerito prælegata dos. i. præmaturè capibilis dici pōt. Et cū dos prælegatur, illud dotis prælegationi ineſt, & nihil plus, quod inerat actioni de dote, niſi in ſolo tempore.

De optione, uel electione legata.

Optionis legatū eſt, ubi teſtator ex ſeruis ſuis, uel aliis rebus optare (i. eligere) iuſſerat. Et oli habebat tale legatum in ſe conditioné. ſ. ſi legatarius elegerit. Et ideo niſi ipſe legatarius uiuus optaret, ad hæredem tale legatum non tranſmittebat: hodie autem ex noua conſtitutione. l. fi. C. cōmunia de le. data eſt licentia etiam hære-

di legatarii optare: licet uiuus legatarius hoc non fecit: & ſi plures ſint legatarii quibus optio relicta eſt,& diſſē tiāt in corpore eligēdo, talis diſcordia dirimenda ēſt ſorte,& fortuna erit iudex huius optionis:ut ad quem ſors deueniat illius ſnīa in optione pcellat. Et mittetur iſta ſors tali, uel alio mō, ſicut ſ. de iudic. l. in his. tribus. *Sors iudex.*

De uino & oleo legato.

Vino legato,etiam acetum continetur, quod paterfa. uini numero habuit. Et ſi quis uinū legauerit, oē qd ex uinea natum uinum permanſit continentur: ſed ſi mulſum ſit factum uel hydromellum.i.potio de aqua & melle, & uini appellatione non continebitur: ſicut nec deſrtuum.i.uinum bullitum,neq; acinaticium, neq; cydonium,quod fit ex pomis.cōtinebitur.Sed œnomellum.i. dulciſſimum uinum, & paſſum continebitur: & hoc uorum ſi uini numero à teſtatore ſunt habita: alias omnia uini appellatione continetur, quæ uim numero paterfa.habuit,ſicut zytum,& chanium,& cætera, q̄ ꝑ hominum affectione potationis loco longo tpe habentur. Et legato uino ēt uaſa debentur, in quibus ad perpetuum uina reſeruari ſolent. De oleo legato quid contineat ponit l.3.de tritico & frumento.& l.quidā hæredem. j. eo.

De fundo inſtructo,& inſtrumento legato.

Fundus inſtructus dicitur,qui ea inſtrumenta habet, ſine quibus fundi exercitium inutile eſſet.Qui ergo fundum inſtructum legat,uidetur fundum cum ſuis inſtrumentis legaſſe.Eſt autem inſtrumenſum apparatus rerū diutius manſurarum, ſiue qbus exerceri nequiret poſſeſſio.Et ſunt inſtrumenta fundi ea,q̄ fructus quærēdi,colligengi,conſeruandive gratia parata ſunt. Et tractat hic tit.de inſtrō fundi,& domus,& patris famil.& horti, & tabernæ,& cauponis,& balnei,& uillę,& urnæ, & pictoris,& piſcatoris,& delanionis,& piſtoris,& medici. *Inſtrumentum.*

De peculio legato.

Peculio legato,qcquid uiuo teſtatore accedit,ad legatarium ptinet:qđ autem poſt mortem,non:niſi ipſi ſeruo legatum fuerit peculium. Et ſeruo teſtamento manumiſſo non intelligitur relictum eē peculium, niſi expreſ-

ſeappa

Peculiū ſe appareat. Secùs ſi inter uiuos fuerit manumiſſus. Et
legatum. ſeruus, cui legatum eſt peculium, non poteſt, repetere eas, expenſas, quas pro domino ſuo expendit. Quid autem ſit Peculium, dictum eſt ſ. de pecu.

De penu legata.

Si quis pœnum legat, continentur in legato omnia q̄ ſunt parata eſui, & potui. Continent ét ea, in q̄bus ſolemus eſſe. i. comedere: ut oleū, & garum (.i. falſamentum)
Penus. amurca, mel, & cætera ſimilia. Eſt aūt Penus cella ꝑ con
Cellariū. ſeruandis eſculentis & poculentis cōſtituta: & in hoc dif ferr à Cellario, quia Cellariū eſt paucorū dierū: vñ & in cella dr̄ ipatatū frumentū: Penus uerò lōgi tp̄is. & dicit penus peni, & penus penoris, & penu: Seruius i. Aeneid.

De ſupellectili legata.

Supellex eſt domeſticū patrisfamil. inſtrumētum, qđ neq; argento, aurove facto, uel ueſti annumeretur à patrefamil. cæteræ res nobilies, non animalia. Et legata ſupellectili. hæc continentur: menſæ, trapezophora, delphica, ſubſellia, ſcamna, lecti etiā inargentati, culcitræ, toralia, mappæ uilloſæ, uaſa aquaria, pelues, aquiminaria, cādelabra, lucerna, trullæ, & capſæ; & armaria, & uittrea eſcaria & pōtoria, & p̄terea oēs res q̄ ad uſum communē patrisfamil. paratæ ſunt: quæ nomen ſui generis ſeparatum non habent, Supellectilis appellatione continétur.

LIBER XXXIIII.

Et decimus huius.

De alimentis, & cibariis legatis.

Alimēta SI alicui legantur alimenta, debentur ſibi cibaria, & ueſtitus, & habitatio, quia ſine his corpus ali nō p̄t. Alia aūt quæ ad diſciplinā pertinent, in legato non continentur, niſi probetur aliud teſtatorem ſenſiſſe. Sed ſi quis Diaria, uel Cibaria reliquit, neque ueſtiarium, neq; calcearium debetur, quia de cibo teſtator tātum ſenſit. Eſt
Diariū. autem Diarium, quod alicui ſingulis diebus pro cibo relinquitur. Et ſi quis puero uel puellæ aliméta relinquat, adueniente pubertate legatū non expirat. Sed tandiu ei debent, donec teſtator uoluerit, q̄ ſi bona appareat quid ſenſe-

ſenſerit,p totum tempus uitæ ſuæ debebuntur.Si aũt ex preſſit,qđ uſq; ad pubertatẽ alimenta relinquit:hoc caſu pueri uſq; ad 18.annum,puellæ uſq; ad 13.annum alantur:& hoc pietatis intuitu,& fauore alimentorum.

De auro & argento, mundo, ornamentis unguentis, ueſtibus, uel ueſtimenti,& ſtatuis legatis.

Cum aurum argentumq; legatus, quicquid auri argentiq; relictum eſt, in hæreditate hoc legato continetur,& hoc propter generalitatem uerborum.Species autem ex auro uel argento facta non continetur:niſi teſtator omne argentum legauerit Mundus eſt ornamentũ mulieris,in quo mulier mundior fit:continentur & ſpecula,matulæ(id eſt, urinalia)unguenta,uaſa unguentaria,& ſi qua ſimilia dici poſſunt. Ornamenta autem muliebria ſunt,quibus mulier ornatur,ueluti inaures, armillæ,uiriolę,anuli,& omnia quæ ad aliam nullam rem parantur,niſi corporis ornandi cauſa. Ex quo numero etiam ſunt gemmæ,lapilli,uilæ,mitræ,ſemimitræ,lautiea,acus cum margaritis quam mulieres habere ſolent,reticula,crocifuſia.Eſt ergo aliud eſſe mulierem mundam aliud ornatam,ut ſolet contingere in his, quæ ſe mundauerint lotæ in balneo, neque tamen ſe ornauerint:& econtra, eſt aliqua mulier ſumme ornata,neque tamen emundata, ſi non lota ſit. Vnguenta dicuntur non ſolũ quibus unguntur uoluptatis cauſa,ſed etiam ualetudinis,id eſt, neceſſitatis: qualia ſunt comagina,glaucina, roſamirra, colum,nardum purum, quo quidem etiam mulieris unguntur, ut elegantiores & mundiores ſint. Nihil refert an ueſtis, uel ueſtimenta legentur: & omnia lanea,linea,ſerica,uel bombycina, quæ induendi,p̃cingendi,amiciendi,inſternendi, iniiciendi accubandi ue cauſa parata ſunt.Et q̃ his acceſſionis uice accedũt,ut ſunt picturæ inſitæ,uel q̃ claui ueſte inſinuantẽ, ueſtimẽtorum uocabulo cõtinentur. Veſtimenta aũt oĩa aut uirilia ſunt,aut puerilia,aut muliebria,aut cõmunia, aut familiaria. Virilia ſunt,q̃ parata ſunt cauſa ipſius patris fami.ueluti togæ,& tunicæ, palliola,ueſtimẽta, ſtragula,amfitaria,& ſaga.i.ueſtis uilis,& raſa Puerilia ſunt, q̃ ad

Mundus *Ornamenta muliebria.* *Vnguenta.* *Veſtimenta uirilia* *Puerilia*

ad nullum alium uſum pertinent, niſi ad puerilem: ueluti prætextę, togę, aliculæ, chlamydes, & alia quæ filus noſtris comparamus. Muliebria ſunt quæ matris familiæ cauſa parata ſunt, quibus uir non facile uti põt ſine uituperatione: ueluti ſtolæ, capitia, pallia, tunicę, zonæ, mitræ, plagulæ, penulæ. Communia ſunt, quibus utitur mulier cũ uiro: ueluti penula, pallium, & reliqua hmõi: quibus ſine reprehenſione uel uir uel mulier utatur. Familiaria ſunt, quæ ad familiam ueſtiendam parata ſunt: ſicuti ſaga, linthea, ſtragulæ, ueſtis ex pellibus, pelles caprinæ, & agnellinæ ueſtes. Si ſtatuã quis leget, & poſtea ex alia parte brachium ei adiectum ſit per teſtatorẽ, omnimodo ſtatua à legatario vendicari poteſt, id eſt, põt petere legatarius ſtatuam ipſam cum omni re adiuncta.

Mulie-bria. *Cõia.* *Familia-ria.* *Statua.*

De liberatione legata.

Si quis debitori ſuo liberationem legauerit, legatum eſt vtile: & neq; ab ipſo debitore, neq; ab hęrede eius poteſt hæres petere, neq; ab alio qui loco hæredis eſt: quia debitor habet exceptionem ex tali legato: imo poteſt debitor etiam hæredem conuenire ut liberet eum. Et põt legatum liberationis fieri uel in perpetuum, uel ad tẽpus iubere, ne hæres à debitore petat: & habebit hoc tẽpus liberationis non ſolum debitor donec uiuat, ſed et poſt mortem eius hæres ſuus. l. non ſolum. ꝶ. eo.

De rebus dubijs.

Ambiguus ſermo. Quia in ambiguo ſermone nõ utrunq; dicimus, ſed id duntaxat, quod uolumus: & qui aliud dicit, q uult, ille neq; id dicit quod uox ſignificat, quia non uult neq; id quod uult, quia non illud loquitur. Et quia tales perplexitates, ambiguitates, & amphibologiæ, &c. multa dubia, obſcura, & caliginoſa, in teſtamentis: & legatis intercidunt: ideo de interpretationibus rerum dubiarũ hic tit. tractat.

De adimendis legatis, & fideicommiſſis.

Ademptio quo fit. Legata dicuntur adimi, qñ ex eodem teſtamento ſiue codicillis ea quę prius legata fuerunt reuocantur, uel in alium transferuntur. Et fit ademptio ſiue uerbis contrarijs, ueluti q legauit ꝑ uerba Do, Lego, ita adimat, Non

do-

do, non lego. Siue fiat uerbis nō contrariis, ſed aliis quibuſcunq; uerbis denotantibus reuocationem, ademptionem, uel tranſlationem: puta Adimo, uel Pœniteo eius quod dedi, uel ſimilia. Imò etiam nuda uoluntate præſumpta fit ademptio: puta ſi teſtator factus ſit inimicus capitalis ipſius legatarii poſt factum teſtm̄. l. 3. ſ. eod. Sed ſi tales inimicitiæ poſtea ceſſent, & rurſus amici fiant, tunc reconualeſcit. l. ꝙ ſi iterum. ſ. eo. quia ambulatoria eſt defuncti uoluntas uſque ad uitæ ſupremæ exitum. Transfertur autem legatum quatuor modis. Aut enim à perſona in perſonam transfertur. Aut ab eo qui dare iuſſus eſt transfertur, ut alius det. Aut cùm res pro re datur: ut pro fundo decem aurei. Aut quod purè datum eſt, transfertur ſub conditione. l. tranſlatio. ſ. eo. *Transfertur legatum.*

De his quæ pœnæ nomine relinquuntur.

Legare pęnæ nomine is dicitur, qui in legato aliquid expreſſit quod coercēdi hæredis cauſa relinquitur: quo magis hæres aliquid faciat, uel non faciat: ueluti ſi teſtator ſcripſiſſet, Hæres meus ſi filiam ſuā in matrimonio cum Titio non collocauerit, det x. aureos Seio. Vel ita: Hæres meus ſi ſeruum Stichum non manumiſſerit, det Titio x. aureos. Et licet olim inutile erat tale legatum pœnæ: hodie tamen legatum taliter ſiue ademptum ſiue tranſlatum, ac etiam hæredis inſtitutio pœnę noīe facta ualet: niſi ſub conditione impoſſibili, uel legibus interdicta uel ignominioſe fiant: de hoc inſt. de lega. §. fi.

De regula Catoniana.

Catonis regula circa legata olim uſitabatur. Et continebat in effectu, ꝙ ea legata, quæ caduca fierent, aut eſſent nulla, ſi teſtator ſtatim facto teſtō moreretur: ꝙ iſta non conualeſcerent, ſi teſtator diutius poſt teſtm̄ ſuperuiueret, & res iterum ad eum ſtatum perueniſſet, à quo incipere potuiſſet: puta, teſtator legauit rem ipſius legatarij ipſi legatario: iſtud legatum eſſet inutile, ſi teſtator ſtatim moreretur, quia res ꝓpria alicuius ſibi legare nō poteſt. §. ſed ſi rem. inſtit. lega. quia res ſemel ſua non poteſt amplius fieri. inſtit. de act. §. ſic itaq;. Sed ſi uiuo teſtatore legatarius eandem rem alienauerit, & ita ad ſta-

tum

tum perueniatur amplius non ſit legatarii,per regulam Catonianam non conualeſcebat hoc legatum, ſed erat inutile omnino. Iure autem nouiſſimo ſublata eſt iſta regula per l unam.C.de cadu.coll. & fallit aliàs in multis caſibus quos not.gl.in uerbo, falſa eſt in l.1.§.eo.

De his quæ pro non ſcriptis habentur

Si quis hæreditatem uel legatum ſibiipſi adſcripſit,incidit in pœnas legis Cor.de fal.& nihilominus ſcripturæ ſuæ perinde habentur, ac ſi inſertæ teſtamento non fuiſſent.Sic etiam quæ in teſtamento ſcripta ſunt,& nõ intelliguntur. quid ſignificent,ea perinde ſunt,ac ſi ſcripta nõ eſſent.Quæ pęnæ ſeruo relinquuntur extra cauſam alimentorum,pro non ſcripto habentur Legatum quod alicuĩ adſcribitur qui in rebus humanis eo tempore non erat, uel qui in hoſtium poteſtate fuit,neque ab hoſtibus rediit,pro non ſcripta erit, & deficit.

De his quibus,ut indignis, legata auferuntur.

Legatarius qui teſtatorẽ de illicita negotiatione poſt mortem detulit,carere debet legato,ſeu fideicommiſſo quæ ſibi ex teſtamento relicta fuerant.Similiter & ille, qui manifeſtiſſimè comprobatus eſt id egiſſe,ut per negligentiam,& culpam ſuam mulier,à qua hæres inſtitutus erat,moreretur. Aut qui teſtamentum dicere uoluit inofficioſum, in quo ſibi legatum eſt factum, uel ſi quis non obtemperauit mandato aut conditioni in teſtõ legali appoſi æ:uel ſi inimicitiæ capitales interuenerũt iter legatariũ & teſtõrẽ:uel ſi palã: & aperte teſtõri maledixerit,& infauſtas uoces aduerſus ipm iactauerit.

LIBER XXXV.

Et undecimus huius.

De conditionibus & demonſtrationibus,& cauſis,& modis eorum,quæ in teſtamento ſcribuntur.

Cõditio. Demonſtratio. Cauſa. DE legatis ſ.dixit:in quibus, quia qñq; ponitur cõditio, demonſtratio, modus,& cã,iõ de his dicit. Eſt aũt conditio quædam legati ſuſpenſio, cuius de futuro defectus uel confirmatio pendet.Demonſtratio eſt quædam in exiſtentibus uel præteritis accidentibus notitia quo magis legatum ſit liquidum, adhibita.Cauſa

dicitur

dicitur q̃dam de præteritis præcedens ſuaſio: quo teſtimonio nr̃o magis quem honorauimus. Siue eſt animi cõpulſio à nobis expreſſa. Modus eſt de futuro, & quaſi eu iuſdam remunerationis à legatario petitę exhortatio: quo non completo, ita relicto quis priuatur, & ſicut deficientẽ conditione ab initio non capitur. Et eſt natura conditionis ut ſi ſit poteſtatiua, ei obtemperetur, nec per eum, qui obtemperare debet, aliquid fiat, quo minus ad impleatur, quo caſu pro impleta habet̃, & relictũ capiet̃, C. de condit. inſer. l. fi. Si uerò eſt turpis, uel inhoneſta, ſiquidem ex parte legatarij, pro non adiecta habet̃ & idẽ de impoſſibili. Si autem ex parte hæredis ponatur, tunc legatum uitiatur. inſti. de lega. §. fin. Si uerò cauſalis, uel miſta fuerit, euentus ſpectabitur. C. de cad. tollen. l. una. §. ſin aũt aliquid. In miſta uerò legatarius adiuuatur, ſi p̃ eum non ſtetit, ſed per hunc, in cuius fortuitum caſum ſteterit: ut C. de condi. inſer. l. legatum. Et fit conditio p̃ Si. ff. de condi. inde. l. qui promiſit. fit ẽt per Cùm: ut j. de uer. obl. l. quodcunq;. §. non ſolum. Natura uerò cauſę, uel demonſtrationis eſt, ut quamuis falſa demonſtratio, uel cauſa dicatur, legatum tamen non uitiatur inſti. de leg. §. ſi quis in nomine & C. de falſ. cau. adiec. l. 2. Et fit cauſa per Quia: demonſtratio autem, oſtendendo aliquid. Natura uerò modi hæc eſt, ut modus adimpleat̃: uel per legatarium non ſtet, quo minus adimpleatur: & ſic legatum non reuocat̃. C. de his quę ſub mo. l. 1. & 2. Et fit modus per Vt, ut ibi: vñ ſolet dici: ſcito ꝙ ut modus eſt: & fit conditio: quia cauſa de hoc gl. in ca. uerum de condi. appo. & inſti. de lega. §. longe magis.

Modus. *Conditio multiplex.* *Si.* *Cùm.* *Quia.* *Vt.*

Ad legem Falcidiam.

Quia lege Falcidia legata minuuntur, ideo de ea ſequit. Cùm. n. l. 12. tab. libera erat legandi poteſtas: ut liceret ẽt totum patrimonium in legatis erogare. Cautũ enim erat ea lege in hunc modum: Vti quiſq; legat rei ſuę, ita ius eſto. Sed quia opportunum erat, gratia teſtatorum legandi licentiam coartare, plerunq;. n. inteſtati moriebant̃, recuſantibus ſcriptis hęredibus pro minimo aut nullo lucro hæreditates adire. Lata eſt ergo no-

uiſſimè

ſultũ tpib. Neroñis. 8. Kalen. Septembris, Ann. eo Seneca & Trebellio Maximo Conſulibus in quo diſponitur, q ipſe hæres inſtitutus grauari poſſit per fideicommiſſum, ut reſtituat totam hæreditatem, uel partem eius: ſed de his detrahere poteſt quartam, quæ Trebellianica appellatur. Et pro rata illius quartæ poteſt agere & conueniri contra debitores, & à creditoribus hæreditarijs. Et differt i hoc illa quarta à quarta Falcidia: quia Falcidia reſecat ſuperflua legata particularia uſq; ad dodrãtẽ: ſed Trebellianum reſecat fideicõmiſſa uniuerſalia. Et hodie ceſſat Sen. uſcõſultũ Pegaſianũ, & locũ eius poſitum eſt Trebellianum: cuius uigore hæres rogatus reſtituere hæreditatem põt retinere quartã, uel ẽt ſolutã repetere: & pro ea p̃t agere & conueniri. Et dicuntur Fideicõmiſſa ideo, quia olim nemo inuit⁹ cogebat p̃ſtare id, de quo rogatus erat. Quibus. n. non poterant hæreditatẽ, uel legata relinquere, ſi relinquebant, committebãt teſtatores fidei eorũ, qui capere ex teſtamẽto poterãt ut alijs reſtituerẽt: & ideo fideicõmiſſa appellata ſunt, quia nullo uinculo iuris, ſed tñ pudore eorũ qui rogabãtur, continebãtur. Hodie aũt in iuris neceſſitatẽ deductum eſt, ut hæres taliter rogatus, inſtante fideicõmiſſario, etiã ſi nolit inuitus compellitur ad adeundã hæreditatẽ, & reſtituendã eandem ei, pro quo rogatus eſt: retenta tñ ſibi quarta Trebellia. Vnde ſolet dici. Tunc trebellabis, cum reddere cũcta grauaris. gl. in d. c. Raynutius. de teſtam.

Quarta Trebell.

Falcidia.

Pegaſianum.

Fideicommiſſa.

Quando dies legatorum, uel fideicommiſſorum cedit.

Verbum Cedere duas habet ſignificationes: aliquando. n. exponitur. i. incipere deberi. ꝟ. de uerb. ſigni. l. cedere. Aliqñ cedere dr̃ quantũ ad tranſmiſſionẽ: ut C. de ca. tollend. ꝑ totum. Pro huius pleniori notitia ſciendũ, q̃dã pure. i. ſine diei uel conditionis appoſitione relinqui quædam ſub conditione. Et ſi quidem purum fuerit legatum, cedit eius dies à morte teſtatoris. ſ. quantũ ad tranſmiſſionẽ, non quantum ad hoc, ut debeantur, aut peti poſſint. C. de cad. toll. §. tum igitur. Et in ſeruitutibus perſonalibus, ut ſunt uſusfructus, uſus, habitatio, non cedit dies ante aditã hæreditatẽ: etſi pure ſint relictæ: nec

Cedere.

Cedere ſeruitutes

I quo ad

quo ad transmiſſionem, ſi decedat legatarius. Idem in aliis ſeruitutibus, & in quibuſdam aliis caſib. notat. Co. de cad.toll.§.nouiſſimo.& ǰ.eo.l.ſi habitatio. Hæreditate uerò ad ita cedit dies quo ad petitionẽ, nõ quo ad trãſmiſſionẽ, cũ nõ trãſeãt ad hæredes.d.§ in nouiſſimo. & inſti.de uſufru.§.finit. niſi ſint relictæ Titio, & hæredi. C.de.uſufr.l.cùm antiquitas. Cætera uerò legata cedũt à morte teſtatoris quo ad tranſmiſſionẽ, licet non poſſint peti niſi ea adita. Itẽ ſi ſunt relictæ ex die certo, uel incerto, uel ſub condõne, nõ cedit añ diẽ.l.2.ǰ.e. & s̃. qñ dies uſuf.le.ce.l.1.§.ſi. Sed cætera legata ex die certo cedũt: ut C.de cad.tol.§.cũ igiť. & ſic cõſtat qđ s̃. diximus duobus modis diem cedere. ut etiam not.d.l.una.C. de cad. toll.

Vt legatorum, ſeu fideicommiſſorum ſeruandorum cã caueatur.

Satiſda- re nomi- ne legati

Hæc rubrica in Codice cumulať cum illa, ut in poſſeſſionẽ legatorũ,&c. quæ eſt.ǰ.prox. Oportet igitur ſatiſdare noie legatorum: vt quibus teſtator dari legata, fieri ve uoluit, iiſdẽ legatarius ut deť, uel fiat, doluſq; malus abfuturus ſit. Et ꝑ hoc cogiť hæres ſemper ſatiſdare cuiuſcunq; ſit dignitatis, uel quaruncunq; facultatem. Fallit hoc in caſibus: primo in fiſco: ſecundo in legato repetito: tertiò, ſi teſtator uetuit: quartò, qñ offerť cognitio, & dicit hæres, Hodie cõſtat, hodie agamus: quintò, qñ calũniosè petit: quia cõſtat fideicõmiſſum nõ deberi, uel conſtat repudiatũ fideicõmiſſum, uel hæreditatẽ non aditã. Itẽ liberti teſtatoris nõ ſatiſdant, niſi teſtator ꝓceperit: l.iubemus.§.1.C.ad Treb. Et non ſolũ legatariis ſatiſdare oportet, ſed ẽt ſucceſſoribus eorum, & procuratoribus: & non ſolum hæredes cauent, ſed ẽt ſucceſſores eorundem.ǰ.e.l.1.§. non ſolum. Eſt ãt ſatiſdatio ꝓſtanda demum adita hæreditate, nel agnita bonorum poſſeſſione.

Cui caueatur.

Vt in poſſeſſione legatorum, uel fideicommiſſorum ſeruandorum cauſa eſſe liceat.

Quando.

Supra ti.prox. propoſita eſt quædã ſatiſdatio, uel cautio fideiuſſoria, quã ꝓſtare debet hæres legatariis, uel fideiuſſoribus, de ſoluendis legatis, uel fideicommiſſis: ꝙ ſi hæres eandem cautionem præſtare recuſauerit, & nõ, uti iure cautum eſt, ſatiſdederit, mittitur legatarius, uel fideicom-

fideicommiſſarius in poſſeſſionem bonorum cauſa legatorũ, uel fideicommiſſorum : de qua miſſione tractat hic ti. Non tamen ex tali miſſione dominus eſſe incipit, nec tam poſſeſſio rerũ ei quàm cuſtodia datur. Mittitur ergo ſolùm cauſa cuſtodiendi, neq; ius habet expellendi hæredem, ſed ſimul cum eo poſſidere iubetur, ut ſaltem tædio perpetuæ cuſtodiæ extorqueat ab hærede cautionem. Et tamen alia poſſeſſio hæredis, alia legatarii : hæres enim uerè poſſidet, & uſucapit : ſed legatarius eſt in poſſeſſione iuris pignoris. infra pro hære. l. 2. in prin.

LIBER XXXVII.

Et tredecimus huius.

De bonorum poſſeſſionibus.

BOnorũ poſſeſſio eſt ius perſequendi retinendiq; patrimonij ſiue rei, q̃ cuiuſq; cũ is moritur, fuit. Et dicitur bona uniuerſitatis cuiusq; ſucceſſio qua ſucceditur ius mortui, ſuſcipiturq; eius rei commodum, & incommodum. Nam ſiue ſoluendo ſint bona, ſiue non ſint, ſiue damnum habeant, ſiue lucrum, ſiue in corporibus ſint, ſiue in actionibus, in hoc loco ꝓpriè bona appellantur. Et in oĩbus habẽtur bonorum poſſeſſores uice hæredũ, non ãt ſunt ueri hæredes: unde non habẽt petitionẽ hæreditatis directã, ſed bonorum poſſeſſionẽ. Et inductæ fuerunt bonorum poſſeſſiones à prætore emẽdãdi, ſupplendi, & coadiuuãdi iuris ciuilis gratia. Et competunt tam ex teſtamento, quàm ab inteſtato. Prætor. n. cũ uideret multos à iure ciuili excluſos. ſecutus naturalem æquitatem, eiſdem ſucceſſionem pollicitus eſt : non tamen fecit eos hæredes, quia id non potuit. cum hæreditas iuris ciuilis ſit uocabulum: ſed perinde conceſſit eis bonorum poſſ. ac ſi hæredes à iure ciuili fuiſſent: & conſtituuntur loco hæredum: uocanturq; bonorũ poſſeſſores. Et ſunt bonorũ poſſeſſiones ex teſtõ duæ: una contra tabulas, alia ſm̃ tabulas. Ab inteſtato uerò erãt olim octo: hodie uerò tãtum ſex ſunt bonorum poſſeſſiones ordinariæ: & ſeptima extraordinaria quæ locum hẽt, ut ex legibus nouis bonorum poſſeſſio detur : de quibus plene inſti. eo. §. quos autem prætor. uſq;. §. cùm igitur. *Bonorum poſſeſſores.*

Si tabulæ teſtamentum extabunt.

Hic tit.differt ab illo ꝓ.ſi tab.teſtam.nullæ extiterint: quia hic dicit.extabunt:ibi,nullæ extiterint. Et eſt hic titul communis bonorum poſſeſſ.ſm & contra tab.Superior uerò generalis oium bonorũ poſſeſſionũ. Et ſunt communia utriuſq; ſecũdum tabulas & contra tab.Primò in eo,quia utraque competit capacibus: non capacibus non.ꝓ.de contra tab.l.3.§ liberi. Secundò, quia utraq; competit eiſdẽ tabulis. i.eius q potuit teſtari.ꝓ. de ſecund.tab.l.1.§.exigit.Tertiò,quia ex quacunque materia ſcripta ſit,utraque competit.ꝓ.de ſecund.tab. l.1.in princip.Quartò,quia utraq; cõpetit, tam ex teſtamento ſcripto,q̃ nõ ſcripto.Sed tunc dicitur ſm nuncupationẽ, uel econtra nuncupationẽ:ut C.de ſecund.tab.l.1.Quintò,quia competunt & dantur qñ tabulæ ſunt tpe mortis,licet poſtea intereãt.ꝓ.de ſecund.tab.l.1.§.ſufficit. In multis aũt differunt: ut infrà de contra tab.l. illud.§.ad teſtamenta. Et in multis aliis conueniunt & differunt: ut patebit ꝓ.in ſpecialib.titul.de ſecundũ, & contra tab.

De bonorum poſſeſſione infanti, furioſo muto, ſurdo,cæco competentis

Quinque perſonas exprimit hic tit.admittẽdas ad bonorum poſſeſſiones,de primis duabus tractat lex prima: præſertim ſ.tit.2.l.non eſt ambigendum.ubi ſpãliter de furioſo.de infante autẽ ſpãliter tractat l.ſeruus.ſ.titu.2. Alii uerò tres,mutus, ſurdus, cæcus,ꝓcedunt iure cõi in petenda bonorũ poſſeſſione,& in die cedenda ꝓ.eo.l.2.

De bonorum poſſeſſione contra tabulas.

Præteritis. Liberis ꝓteritis.i.non inſtitutis ut oportet, ꝓter bonorum poſſeſſionem contra tab. teſtamenti paterni concedit. pnt.n.petere bonorum poſſeſſionem in rebus paternis, non obſtante, ꝙ pater in teſtamento ſuo nullam de eis fecerit mentionem.Et debemus accipere hoc loco *Liberi.* Liberos,non ſolum naturales & legitimos,ſed ẽt adoptiuos, ſi neq; inſtituti neq; exhæredati ſunt, rite poſſunt contrabulare. Et uocantur ad bonorum poſſeſſionem cõtra tabulas eo iure & ordine,quo uocãtur ad ſucceſſionẽ iure ciuili. Et pertinet hæc clauſula ẽt ad poſthumos

præteritos.

præteritos.Si āt liberi ſint exhæredati:& forte minus legitimi,nō hñt hāc bonorū poſſeſſionē cōtra tabulas, ſed in ipſorū arbitrio eſt inſtituere inofficioſi q̃relā,ſi uelint.

De legatis præſtandis contra tabulas bonorum poſſeſſione petita.

Hic titulus æquitatem quandam habet naturalem, & aliqvid nouum: ut hi qui iudicium patris.i.ultimam uoluntatem reſcindent per bonorum poſſeſſionem contra tabulas petitam,iuxta eius uoluntatem ſaltem legata & fideicommiſſa quibuſdam perſonis præſtarent: hoc eſt, liberis,& parentibus ipſius teſtatoris, & uxoribus nurũbusq; dotis nomine legatum. Generaliter autem parentes & liberos prætor excipit,nec gradus liberorum parẽtumve enumerauit: ergo in infinitum eis præſtabitur. Quiſquis igitur ex liberis,parentibusve fuerit, ad legati petitionem admittetur: non obſtante irritatione teſtamenti per bonorum poſſeſſionem contra tabulas factã.

De collatione bonorum.

Collatio bonorum,dr̃ communicatio, quaſi in commune latio.Nam quod erat proprium,confertur,& communioni ſubiicitur. Et habet hic tit.manifeſtam æquitatem: cum enim Prætor ad bonorum poſſeſſionem contra tabulas emancipatos admittat participeſque efficiat cum his, qui ſunt in poteſtate bonorum paternorum: conſequens eſſe credidit,ut ſua quoq; bona in medium conferantur,qui appetunt paterna. Inter eos ergo dabitur Collatio,quibus bonorum poſſeſſio data eſt. Et fit collatio cum tali diſtinctione: Nam aut ſunt hæredes aſcendẽtes,& tunc ſiue ipſi ſuccedāt liberis eorum emancipatis, uel in poteſtate cōſtitutis,nō tenẽtur inter ſe inuicẽ aliqua bona conferre.Et idẽ ꝑ oĩa in collateralibus & extraneis hæredibus,q ſimiliter nō aſtringunt ſibi iuicẽ conferre:ſiue tales ꝑſonæ ſuccedant ex teſtamento,ſiue ab inteſtato:quia hoc non reperitur aliquo iure cautum.Si ergo titulus ille nō habet locum in ſupraſcriptis ꝑſonis,ſed in ſolis hæredibus deſcendentibus,qui liberi appellantur,inter quos ita diſtinguitur:aut ſoli emãcipati ſuccedunt patri,uel auo.& tunc ſola ꝓfectitia tenentur conferre ſibi inuicẽ:ut ꝓbatur in l.ut liberis,C. *Collatio quomodo fit*

De coniungendis cum emancipato liberis eius.

Per l.antiquam 12.tab.l.ſolum ſui ſuccedunt:ut Inſtit.de hæred.ab inteſt.§.1.Et ſunt Sui,etiam nepotes in poteſtate retenti,ſi patereorum eſt emancipatus:ut Inſtitut.de hæred.qua.& diff.§.ſui.Per prætoré autem etiã emancipatus ac ſi in poteſtate permãſiſſe:ut ſ.de bono. poſſeſſ.contra tab.l.1.§.uocantur. Hanc diſcordiã ſedat hic prætor,ut partem quam erat habiturus emãcipatus, ſi in poteſtate ſtetiſſet,diuidat cum ſuis filiis:ut ipſe dimidium, illi aliud dimidium habeant:& eis ſolum conferat,non aliis fratribus.Ideo dr ille tit. contingere emãcipatos cum eorum liberis.Sed ad hoc quod fiat hæc cõiunctio,multa ſunt neceſſaria. Primò,ut pater ſit emãcipatus,aliàs ipſe ſolus ſuccederet iure cõmuni:ut j.eo.l.1.in princ.Secũdo,ꝙ liberis eis ſint in familia.i. in poteſtate aui tpe quo is morit.Tertio,ꝙ hi nepotes ſint naturales & legitimi,nõ legitimi tantum.i. adoptiui· ut j. eo.l.ſi qs.Quarto, ꝙ hęreditas ptineat ad eos.ſ.nepotes & filium.ſ.ꝙ filius præteritus ſit,& illi inſtitu ti:uel ecõtra:uel omnes præteriti & alius inſtitutus uel prorſus inteſtatus deceſſit.Quinto,ꝙ ſuo nomine ptineat,alias ſecus.j.eo.l.ſi nepos.Sexto,ꝙ hæreditas ſit paterni generis,ut aui paterni:uel qđ præteritio ꝑ exhęredat ione habeatur.ſ.de contra tab.l.illud.§.ad teſtamenta.Septimo ꝙ non ſint exhæredati filius & nepos:qa tũc in cõtrata bu.non iñgerentur:qa omnino ei denegatur ſuo & alieno iure.Octauò,ꝙ emancipatus non ſit in adoptionem datis:nam tunc ſit ei iñctio, qa nec habet contra tabul. niſi ſit conſtitutus,& alius cõmittat edictum.ut .de cõtra tab.l.nõ putauit.§.in adoptioné.Sed hoc edictũ hodie locũ non habet,qa ſublata eſt differẽtia,patriæ poteſtatis:ut i auth.de hęr.ab ĩte. §.1.coll.19.Vñ ſolus filius hodie ſuccedit,ſiue ſuus,uel emancipatus, & nõ nepos. *Qui ſint neceſſaria in coniunctione emanc.*

De carboniano edicto.

Hoc edictũ inuẽtum eſt à Carbone ꝑtore,& ab eo denominatum:ſicut Publiciana à Publicio:inſtit.de act. §. aliq.Et habet locum hoc edictum , qñ alicui filio non inſtituto,uel exhæredato , ſed prætérito controuerſia ſit

à poſſidente bona paterna: an inter liberos ſit connumerãdus. Et ita de ſtatu eius.i.filiatione ſimul & de bonis agitur. ſi tunc talis eſt impubes cã cognita, perinde poſſeſſio corpalis rerum hæreditariarum ſibi datur, ac ſi nulla de ea re controuerſia eſſet, & iudicium in tempus pubertatis cã cognita differtur. Et habet hoc edictũ locum tam in maſculis, q̃ fœminis ex uirili ſexu deſcendentibus: oẽs.n. cõmodum Carboniani habẽt: & gñaliter his competit Carbonianum, quibus & contra tab. bo.poſ. His uero qui repelluntur à contra tab.bon.poſ. non competit. Et uertit cauſæ cognitio in eo, ut ſi manifeſta calumnia appareret eorum, qui infantib bon.poſ. peterent, non daretur bon. poſſ. ſummatim. Ergo cum petitur ex Carboniano edicto bono.poſſ. debet prætor cognoſcere: & ſi quidam abſolutam cauſam inuenerit, id eſt, ſine dubitatione, euidenterq́; probetur filium nõ eſſe: quod duob.modis probari pt: ut eſt tex. in l. filium. ſ. de his qui ſunt ſui uel alie.iur. negata debet ei bonor. poſſ. Carbonianam. Si uero ambiguam cauſam, hoc ẽſt, uel modicum pro puero facientem ut non uideatur filius euidẽter non eſſe. dabit ei Carbonianam bon.poſſ. Duæ ergo cauſæ ſunt, de quibus prætor cognoſcet. Vnde dandæ Carbonianæ poſſeſſionis, quæ habet commodum illud, ut perinde ac ſi nullam controuerſiam pateretur, impubes poſſeſſionem bonorum accipiet. Alia eſt cauſæ cognitio, utrum debeat differri in tempus pubertatis coguitio, an præſentari poſſeſſio.

De bonorum poſſeſſionibus contra tabulas.

Iuriſconſultus ſecutus ordinem bono.poſſ. primo ſ. tractauit contra tab. quia iſta prius defertur, b ſm tab. ut. ſ. tit. prox. l. ideoq́;. Et nunc demum de ſecundum tabu. quia iſta poſterior eſt. Sed imperator. C. eo. ti. aliam habuit conſiderationem, præmittendo ſecundum tabu. tanquam digniorem: quia magis nitit̃ ex uoluntate defuncti. Et debemus accipere tab. teſtĩ oẽm figuram materię. Siue igit̃ tabulę ſint ligneæ, ſiue cuiuſcũq; alterius materiæ, ſiue chartæ, ſiue mẽbranæ, ſiue corij alicuius aĩalis, tabulæ rectè dicũtur. Nõ tamen curamus hic oẽs

Tabulæ teſtamẽti

tabulas,

tabulas,ſed ſupremas,id eſt,eas,q̃ nouiſſimè factę ſunt. Sufficit autem extare tabulas,etiam ſi non proferatur, ſi certum ſit eas extare. Si autem apud furem ſunt, uel apud eum apud quem depoſitæ ſunt:dubitari non oportet admitti poſſe bonorum poſſeſſionem.Nec.n opus eſt aperiri eas,ut bonorum poſſeſſio ſecundũ tabul.cognoſcatur.Et eſt ſecutus prætor ordinẽ æquiſſimum:uoluit.n. primo ad liberos bonorum poſſeſſionẽ contra tab.pertinere. Quod ſi hoc occupatum nõ fuerit,iudiciũ defuncti ſequendum eſt. Expectandi igitur liberi erũt q̃diu bonorum poſſeſſionẽ petere poſſunt.Quod ſi tempus fuerit finitũ,uel ante deceſſerit,uel repudiauerit,uel ius petendi bonorũ poſſeſſionẽ amiſerit,tunc reuertit̃ bonorũ poſſeſſio ad ſcriptos hæredes:& ꝓ qua quiſq; parte hæres ſcriptus eſt,ꝓ ea accipiat bonorũ poſſ.ſic tñ,ut ſi nõ ſit qui ei concurrat,habeat ſolus bonorũ poſſeſſionem.

Si à parente quis manumiſſus fuerit.

Manumiſſus et mancipatus.

Manumiſſus hoc titulo impropriè ꝓ emãcipato ponit̃. Seruus.n.dr̃ manumitti,filius ãt emãcipari:ut C. q̃n ac.de pec.eſt an.l.1.Quia ãt.s̃.de bo.poſſ.cõtra tab.quæ dat̃ liberis cõtra teſtm̃ parentũ actũ eſt, ut ibi dictũ eſt: nũc ecõtra de ea poſſeſſione quæ parentibus contra teſtamẽtũ liberorũ datur:licet hæc nõ ſit ita fauorabilis,ſi cut alia,q̃ recto ordine naturę liberis debetur.nõ ãt ecõtra:ut ĩ.uñ lib.l.ſcripto.in fi.Et caute dr̃ in hoc tit.contra teſtm̃ emancipati.Nã ille qui eſt in ptãte,non poterat olim habere hæredem,ẽt parentem,niſi haberet caſtrẽſe peculiũ:& facere teſtm̃ & adiret̃ hęreditas:& tunc ceſſat contra tab.& querela:ut C.de inof. teſ.l.fi. Similiter ẽt in quaſi caſtrenſi non potuit,per l.nam & ſi parentibus.s̃.de inof.teſt.& d.l. fi. Hodie ãt in quaſi caſtrenſi ṽr,ꝙ habeat locum querela,& contra tab.ut C.de epiſ. & cle.auth.presbyteros. Si autem non adiretur hæreditas,pater oĩa occupat iure peculii,ut ĩ. de teſt.pec.l.2. Sicut ergo pater prætereundo filiũ ſuum in teſtamento, patit̃ contra tabul bonorum poſſeſ.filio adiudicari etiã emancipato.ita & filius etiã emancipatus patrem prætериens,eundem exitũ contra tabul. teſtamenti ſui patiet̃:

niſi parens pecuniam acceperit,ut filium emanciparet. uel poſtea filius in eum quantum ſatis eſt, contulit: ne iudicia eius inquietet:uel niſi filius malitare cœpit,militia uel armata,uel inermi.infra.e.l.1.§.ſi parens.

De bonorum poſſeſſionibus ex teſtamento militis.

Quia q̃dam ſpãlia ſeruant in bon.poſſ.ſ̃m tab.ex teſtõ militis,quæ in teſtõ pagani locum non habent:iõ de hac dr̃. Non eſt aũt dubium,qn uoluntates eorum ratæ eſſe debeant,qui in hoſtili loco. i. expeditione,uel procinctu ſuprema iudicia quoquo modo ordinaſſent,ibidemq; diem ſuum obiiſſent.Oẽs ergo qui eius ſunt comitis,ut iure militari teſtari nõ poſſint, quia fortè milites non ſunt:ſi tñ in hoſtili loco deprehendant: & illic decedant,quoquo mõ uelint,& quoquo mõ poſſint teſtabunt:ſiue p̃ſes ſit ,puinciæ, ſiue legatus, ſiue qs alius q iure militari teſtari non põt. Item nouarchos.i.princeps nauis: & trierarchos claſſium.i.qui p̃ſunt nauibus triremib. iure militari poſſe teſtari nulla dubitatio eſt.

Nouarchi. Trierarchi.

De iure patronatus.

Supra titu. ſecundo uiſum eſt,q̃uo patri & patrono, quod unum eſt contra tabulas teſtamenti bon.poſſ.detur.Nũc de omni iure patronatus tractat,quod in multis conſiſtit.Primò.n.ſuccedunt patroni & eorum liberi libertis ab inteſtato decedẽtibus, ſi liberos nullos reliquerint. Ex teſtõ autẽ ſi libertus habeat in bonis minus quã centum aureos,excluditur patronus.penitus:ſi habeat plus quã cẽtum,& inſtituat extraneum hęredẽ, non põt patronus excludi, quin habeat ad minus tertiam de bonis liberti:ut inſti.de ſuc.lib.poſt prin.ſecundum ius eſt,ut patronatus nõ uocetur in ius à liberto ſi ne uenia: ut C. de in ius uoca.l. 2. Tertius, ut libertus alat eũ inopem:ut s̃.de lib.ag.l.ſi quis a liberis.§.ſolent. Quartum.ut turpem actionem,uel exceptionem cõtra eum non proponat:ut. j. de excu.dol.l.apud Celſum.§. aduerſum.Quintum,ut poſſit eum ingratum in ſeruitutem reuocare:ut in auth.ut liber.de cæ.§.1.Sextum,ubi patronum inuenerit, faciat ei reuerentiam.s̃.de in ius uo.l.gñaliter. Vnde dr̃: patrono debetur honor,onus, utili-

Patronorum ſucceſſ.et ius.

utilitaſq;. Præſenti præſit, defendat, alatur egenus. Glo. in c. nobis. de iure patro. Et hæc iura multis modis tollũtur: quos ponit gl. inſt. de ſuc. lib. §. cùm uero maiores.

De obſequijs liberis, & libertis, parentibus, & patronis præſtandis.

Honori parentum ac patronorũ tñ tribuitur, ut quãuis per procuratorem iudicium accipiant tñ nec actio de dolo, neq; iniuriarum in eos datur. Interdictũ quoq; unde ui, non eſt aduerſus eos reddendum. Et tanta pietatis rõ ẽt militib. in parentes conſtare debet: ꝙ ſi filius, ẽt miles. in patrem aliqua cõmiſit, pro modo delicti puniendus eſt. Et ſi filius patrem aut matrem (quos uenerari oportet) contumeliis afficit, uel impias manus eis infert, pro modo delicti, talis trãſgreſſa pietas punienda eſt. Et indignus eſt militiæ iudicandus, q patrẽ & matrẽ de aliquo maleficio accuſauerit: quia filio & liberto ſemper honeſta, & ſancta perſona patris, ac patroni, uideri debet. Et etiam magiſtri: ut dicit gl. in l. liberto. ȷ͂. e. item nec iuſiurandum calumniæ à patrono exigere poteſt. s͂. de iureiu. l. ſi patronus. & l. iuſiurand. *Magiſtri*

LIBER XXXVIII.

Et ultimus huius.

De operis libertorum.

OPeræ ſunt diuturnum officium. i. officium qđ quis exhibet alicui per diem, ſcilicet artificialem, non naturalem. ut s͂. de alim. le. l. 2. & ȷ͂. de uer. ſig. l. 2. §. 1. Aliquãdo tamen opera ponitur pro breuioris temporis officio ut in ſalutando, uel aſſurgendo, & ſimilia. ut ſuprà de cõdi. inde. l. ſi non ſortem. §. libertus. Et conſiſtit opera in actu. s͂. de op. ſer. l. 1. Et differt hic tit. ab illo quia ibi de operis ſerui, hic de liberti operis dicit. Et pollicetur prætor in hoc edicto ſe daturum iudicium in libertos & libertas ſuper operis præſtandis, ad hoc ut emeretatq; honoraret libertinas ꝑſonas. Qui ergo opas præſtare dẽt diurnas nõ eo die ꝑſtare teneẽ, quo promiſit. Nec illi, q ſex horis añ meridianis paratus eſt ſeruire hodie: & alia die ꝑ alias ſex horas liberũ eius dici cõtingit: quia opera nõ diuidiẽ. Et aliæ sũt opæ diei, hodiernæ, aliæ craſtinæ

De

De bonis libertorum.

Hoc edictum à prætore propoſitum eſt honoris, quē liberti patronis exhibere debent, moderandi gratia. Nā ut Seruius ſcribit, a nte ſoliti fuerunt patroni a libertis durisſimas res exigere. ſ. ad remunerandum tam grande & inæſtimabile beneficium. quod in libertos confertur, cum ex ſeruitute in ciuitatem Romanā perducuntur. Et quidem primus prætor Rutilius eduxit, ſe amplius nō daturum patrono, quàm operarum & ſocietatis actionē uidelicet, ſi hoc pepigiſſet, ut niſi obſequium ei præſtaret libertus, in ſocietatem admitteretur patronus: ut qa dixit dñs, ob hoc te ſolum manumitto, ut mecum contrahas ſocietatem: talis autem ſocietas iure poſtea prohibita fuit: ut in l. Labeo. ſ. titu. proxi. poſteriores autem prætores pollicebantur patronis certæ partis bon. poſſeſſ. quod & poſtea per imperiales conſtitutiones redactum eſt in id ius, quod habetur inſti. de ſucc. lib. & dictum eſt. ſ. de iur. patr. circa prin.

De libertis uniuerſitatum.

Municeps. Municipibus. i. uniuerſitati plenum ius in bonis libertorum libertarumq; defert: hoc eſt, illud ius, quod ēt patrono. pñt ergo omnino petere bon. poſſ. libertorum & tempora bon. poſſ. petendæ cedunt municipibus exinde. i ab eo tempore, ex quo decernere de petenda potuerunt. i. eligere ſyndicum uel actorem.

De aſſignandis libertis.

Temporibus Claudii Imperatoris, Velleio Rufo & Scapula conſulibus, factum eſt ſenatuſconſultum de aſſignatione libertorum: quo cauetur, ꝙ patronus habens plures libetos in poteſtate, poteſt uni ex eis libertum aſſignare, ſiue ex teſtō, ſiue ab inteſtato: quæ aſſignatio eua neſcit, ſi talis filius poſtea emancipatus fuerit: & ille cui aſſignatio eſt facta ſolus ſuccedit liberto, excluſis aliis, etiam in eodem gradu conſtitutis. Eſt ergo Aſſignatio quædam prælegatio, & præ aliis liberis donatio: & poteſt fieri quacunque uoluntate, & quibuſcunque uerbis, etiam nutu j. eod. l. 1. §. aſſignate. & purè, & ſub conditione. j. e. l. aſſignare.

Aſſignatio.

Si quid in fraudem patroni factum ſit.

Libertus tenetur patrono ſuo relinquere partem debitam iuxta diſt.§.de iur.pa.traditam. Si ergo libertus dolo malo,ſiue teſtamento facto,ſiue ab inteſtato decedens, aliquid fecerit, quo minus debita pars bonorum ad patronum, uel eius liberos perueniat: habet patronus actionem quæ appellatur Fauiana. Et eſt in factum actio perſonalis, & perpetua, quæ datur ſoli patrono ad reuocandum ea, quæ libertus in fraudem eius alienauit inter uiuos,uel ultima uoluntate, quo minus patronus habeat tertiam.ut j.eo.l.1.§.1.& inſti.de ſucc.lib.§.ſed cu ram.de hac actione inſti. de act. §.item ſi quis in fraudē.

Si tabulæ teſtamenti nullæ extabunt.

Poſtea q̄ prætor locutus eſt de bonorum poſſ.eius qui teſtatus eſt,tranſitum fecit ad inteſtatos:eum ordinē ſecutus,quem & lex 12.tab.ſecuta eſt. Fuit.n.ordinarium ante de iudiciis,& uoluntatib. teſtantium , & deinde dé ſucceſ.ab inteſt loqui.Sed ſucceſſionem ab inteſt.in plures partes diuiſit:fecit.n.gradus uarios.i.capita:primum liberorum,ſm legitimorum,tertiū cognatorum, quartum uiri & uxoris. Tunc ab inteſtato poteſt competere bon.poſſ. ſi neque ſm tab neque contra tab. bono. poſ. agnita ſit:uel ſi repudiata eſt à bono.poſ.ex teſtamento tunc.n.ab inteſtato bono.poſſ.eam incipit.Rectè autem p̄tor à liberis initium fecit in ſucceſſione ab inteſtato: ut ſicut cōtra tab.ipſis ita defert ab inteſ. ipſos uocet.

Vnde liberi.

Quidam libri habent hic proprium tit.Vn̄ liberi: alii aūt non habent hic ti.ſed ponunt iſtam l.ſub tit.prox.§. ſi tab. teſta. &c. Et tractat hic tit.de primo ordine ſuccedendi ab inteſtato,qui datur liberis deſcendentibus,ſiue ſuis, ſiue emancipatis:quibus ordine naturæ parentum hæreditas debetur: non aūt econtra parentibus liberorum hæreditas.Parentes enim quicquid acquirunt, præſumuntur naturali ratione & communi uoto liberi, theſaurizare. Econtra autem liberorum bona ad parentes non recto ordine naturæ,ſed turbato, & ex ſola miſeratione.i.pietate, in ſolatium filii amiſſi conceduntur.

tur:ut ſ.de iur.dot.l.in ſucceſſione.& de inoffi. teſt. l. nã & ſi parentibus.ubi glo.dicit,Bul.dixiſſe, quando mortuus fuit filius ſuus: Ordine turbato ſuccedis Bulgare nato.Et poteſt hic ſubiici regula, ut quicunque habent contra tab.habeant hanc bon.poſ.ut ſ.tit.prox.l.1.§. recté. Liberi ergo in bonis matris uel maternæ lineæ non habent hãc bon. poſ. ita intelligitur quod dicitur. C.de ſuis & leg.hæred.l. ulti.

Vnde legitimi, & vnde agnati.

Agnatus Legitimus. Coniunctio Et,hoc titu.ponitur expoſitiue: nam idem eſt legitimus & agnatus.oés enim agnati legitimi, dicuntur:quia l.12.tab.ad ſucceſſionem uocantur. Et defertur hæc bo.poſ.per, Vnde legitimi,non tm̃ maſculis, ſed ét fœminis,nec tm̃ ingenuis,uerum etiam libertis. Eſt ergo cõis pluribus:nam & fœminæ poſſunt uel conſanguineos,uel agnatos habere: Deficientibus igitur liberis,i. ſuis hæredibus, deuoluitur hæreditas ſecundo ordine per hoc bo:poſ.ad agnatos proximos ex l.12.tab.& ſunt illi,qui ex linea maſculina deſcendũt, uel ét ex adoptione,dummodo ſint in priori gradu : quidam tamen coniuncti ꝑ fœmininum ſexũ admittant ſicut legitimi: ut filii ſororis germanæ,uel uterinæ,& fratres emãcipati.Ité uterini,& filii eorũ.C.de leg. hær. l.pe.& ulti. Ité qui ad hæreditatem uocantur,uel bo.poſſ.l.uel ſenatuſcon. Tertul.uel Orfic habent hanc bon.poſſ.ꝟ.l.2.§. vlt. & l.3.

Vnde cognati.

Hæc bon.poſſ.datur coniunctis ꝑ fœmininum ſexum legitimè,uel non legitime. Et quia ex iure ciuili originem nõ hẽt,iõ poſteriori & tertio ordine ponitur:& eos inuitat, qui iure ciuili ad ſucceſſionem admitti non poſ-

Cognati. ſunt.i.cognatos. Cognati autem appellati ſunt, quaſi ex uno nati,uel ab eodẽ orti.i.ꝓgeniti: & qui quaſi cõe naſcendi initium habuerunt.Et complectitur hæc bon.poſ. ſextum gradum cognatorum. & ex ſeptimo duas perſonas.ſ.filium,& filiam,ſobrini,& ſobrinæ. Si itaq; liberi id eſt.primi ordinis hæredes,& poſt illos agnati.i. ſecũdi ordinis, minime ſupſunt,q uenire poſſint ad ſucceſſionem ab inteſt. uocant̃ ꝑ unde cognati.i. beneficio huius

tit.

cit.attinentes ex linea proximiori fœminina, & agnati capite diminuti,&c. Hodie aũt agnati añ cognatos nullã habẽt ꝓgatiuã. Nec eſt aliqua differentia agnationis & cognationis, dũmõ aliàs nullo defectu ætatis uel morbi impediant:ut in auth.de hær.ab inteſ.§.ex his. col.9. *Nota.*

De ſucceſſorio edicto.

Succeſſorium edictum iõ propoſitum eſt, ne bona hæreditaria uacua ſine domino diutius iacerent,& creditoribus longior mora fieret. Bene igitur prætor præſtituit tp̃s his,quib.bon.poſſ.detulit,& dare inter eos ſucceſſorium edictum.Cũ n.plures ſunt ſpecies ſucceſſionum, & ordines, & in unaquaq; ſpecie ſæpe plures exiſtant diſpari gradu perſonæ. Ne igitur actiones creditorũ differantur, ſed haberent,quos conuenirent, & ne facile in poſſ.defuncti mittantur.eo modo ſibi conſulerent: ideo petendæ bon.poſ.certum tempus præfiniuit. Liberis itaque & parentibus tam naturalibus,quàm adoptiuis, ob ſanguinis prærogatiuam in bon.poſ.petenda anni ſpatiũ cæteris autem agnatis uel cognatis centum dierum dedit. Et ſi intra hoc tempus aliquis bo. poſ. non petierit: eiuſdem gradus perſonis accreſcit: partes aũt non petentium accreſcunt petentibus.C.quan.non pe.par.ſpe.ãc.l. 1. Sed ſi nullus eius ordinis ſit, deinceps cæteris bon. poſ.perinde ex ſucceſſorio edicto pollicẽ, ac ſi is qui p̃cedebat ex eo non eſſet numero. Et dies præfixi ad bon. poſſ.debẽt eſſe utiles,& abſq; ſolennitate aliqua bo. poſ. coram iudice agnoſcitur. Et olim erat ſucceſſorium edictum ſolùm de ordine in ordinẽ: hodie aũt ẽt de perſona in perſonã:de gradu in gradũ, & de capite in caput: ut no.C.e.ſuper rub.& inſti.de bo.poſſ.§. cum igitur. *Succeſſorium edictum.*

De gradibus affinitatis.

Iuriſconſultus cognatorum gradus, & affinium noſſe dẽt:quia legib. hæreditates & tutelæ ad queq; ꝓximum redire conſueuerunt. Et ex lege publicorũ iudiciorũ contra affines; & agnatos, nemo inuitus teſtimoniũ dicere cogitur. Nomẽ cognationis à Græca uoce dictũ vᷣ cynõ. ſic.n.illi uocant quos nos cognatos appellamus. Sunt aũtẽ agnati omnes cognati: ſed non conuertitur. Inter

agnatos

agnatos.n.& cognatos hoc intereſt, quod inter genus, & ſpeciem. Nam qui eſt agnatus,& cognatus eſt: non autem qui cognatus eſt, agnatus et eſt. Alterum.n.ciuile, alterum naturale nomen eſt. Gradus aūt cognationis alii ſuperioris ordinis ſunt, alii inferioris, alii ex tranſuerſo, ſiue à latere. Superioris ordinis ſunt parentes, qui uſque ad tritauum apud Romanos proprio uocabulo appellantur. Vlteriores qua non habent ſpeciale nomen, Maiores nominantur. Inferioris ordinis ſunt liberi, qui uſque ad trinepotem propria habent uocabula: ultra hos poſteriores uocantur. Ex tranſuerſo autem ſiue à latere fratres,& ſorores,& ex his pgeniti.itē patrui,amitæ,auunculi,& materteræ,& eorū liberi: quæ computatio qualiter fieri debeat,traditur inſti.de grad. cog & in arbore cognationum. De affinitate autem, & eius computatione graduum habes inſti.de nup.§. affinitatis. & peculiarem de ea arborem affinitatis, quam proſequere ut in c. non decet.de conſang. & affinit.

Parentes *Maiores.* *Liberi.* *Poſteritates.* *Affinitas*

Vnde vir & vxor.

Deficientibus cognatis,& his qui inter cognatos uocantur, quarto ordine uir & uxor ſibi ſuccedunt, & excludunt fiſcum. Ad hoc ergo requiritur, ꝙ inter eos iuſtum matrimonium fuerit contractum: quia ſi iniuſtum fuerit matrimonium, non datur eis bon. poſſ ſicut nec ex teſtamento uel ab inteſtato per eos hæreditas peti poteſt. Vt autem hæc bono.poſ.locum habeat,oportet eſſe uxorem mortis tempore: ſi enim diuortiū ſecutum ſit. hæc ſucceſſio locum non habet. Similiter repellitur mulier, ſi nubat intra annum luctus.C.de ſecund. nup. l. 1. in fi. Item præferuntur uxori oēs conſanguinei uiri. C. e.l.1. Item quidam alii, qui ſunt.C.de hær. decu. per totum. Item qui ex liberalitate imperiali ueniunt: ut C.ſi impe.liber.ſo.ſine hær.deceſ.lib 10. Alias enim ipſi inuicem ſibi ſuccedunt excluſo fiſco: ut C.e.l.1. & hoc iure ueteri.iure autem auth.eſt aliquid plus: ut C.eod. auth. præterita.

Vir & vxor.

De veteranorum, & militum ſucceſſione.

Militum ſucceſſio.

Bona militis inteſtati defuncti caſtrenſi a fiſco non uendicantur,

cantur, ſi hæres legitimus uſq; ad quintum gradum intra tempus ſtatutum poſſeſſioné acceperit. Miles dánatus de aliquo crimine militari, qualia multa ſunt. ꝫ. de re mil. per totum. nihilominus teſtm̃ facere p̃t in bonis caſtrenſibus, & iure militari: ſi ſibi hoc conceſſum ſit à principe: eiusq; bona ab inteſtato ad cognatos pertinent. Secus ſi ſunt paganica, q̃ fiſco applicantur. C. e. l. & militi. Si ãc punitus ſit ex cõi crimine, puta furto, homicidio, &c. oi caſu fiſcus ſuccedit. Et eſt notandũ, ꝙ priuilegiũ qđ hẽt miles, ut teſtetur, qđ alias nõ poterit, nõ durat poſt miſſionẽ: ut inſti. e. 1. reſpon. Sed ſecus in aliis priuilegiis. Veteranus aũt dicitur non ſolũ legionarius, ſed & ois qualitercunq; militauit, & honeſtè eſt à milite abſolutus. ſ. de excu. tu. l. ſed & milites. §. ueteranus. & quæ priuilegia talis habeat, habetur. C. de uete. p totum no. C. quando prouo, non eſt neceſ. l. ueteranus. in glo.

Priuilegium militis.

Quibus non competit bonorum poſſeſſio.

A bonorum poſſeſſione repelluntur qui amiſerint libertatem, uel ciuitatem: petitur autem bonorum poſſeſſio, ut ſ. dixi, intra tempora ſtatuta. Si autem repudiauerint, uel tempore ſint excluſi, ſtatim poſſunt admitti ſequentes. Nec in curſu temporis bonorum poſſ. ſſionis, licet alicui prætendere ignorantiam: ſi tamẽ potuit conſulere peritiores. C. eo. l. iuris. Itẽ ſi pater dolo fecerit, ne teſtamẽtum mutaretur, in quo filius ſuus eſt inſtitutus ẽt emancipatus: uel ſi ſeruo inſtituto dominus dolo fecit, ne teſtm̃ mutaretur, actiones cõpetẽtes ex eodẽ teſtamento, pro adipiſcenda bon. poſ. eis denegantur. & cõtinuatur materia huius ti. ſupra ſi quis ali. teſt. prohi.

Ignorantia non excuſat.

Vt lex legibus, ſenatusq; conſultis bonorum poſſeſſio detur.

Hæc eſt bonorum poſſeſſio ſeptima extraordinaria: q̃ optima rõne inducta dicitur. ut inſti. de bon. poſ. §. ſeptima. & habet locum aliquando ex teſtõ, aliqñ ab inteſtato: ut patet in defuncto apud hoſtes qui lege. Cor. habet hæreditatẽ: ut ſ. de teſt. l. lex Cor. & C. de cap. l. nec nos. Itẽ mater aliis in teſtõ inſtitutis filiis, poſtea in puerpio deceſſit, & filium quem geſtabat in utero præteriit: præſumitur. n. hic filius inſtitutus, & habet bo. poſſ. ſecundum

Extraordin. bon. poſſ.

K

dū tab.& hāc ſeptima extraordinariā. C.de inof.teſt.l.ſi mater. Dicitur ēt extraordiuaria,quia ius nō tribuit, ut Carbonia,q̄ datur uētri,& quæ datur gratia agnoſcendis litis:unde & datur ſine cauſæ cognitione. Quod in ordinariis,quia ius tribuūt,cōtrariū eſt s̄.de bo.poſſ.l. 3. §. ſi cā.& infrà.ti. ꝓxi.l.3.§.in bonorum. Item alia edictalis, q̄ ex edicto p̄toris mortui decernit:alia decretalis, q̄ à ui uo prætore decernitur. Vel hodie,quia nō eſt neceſſariū eā decerni,uel dari, dicitur iudicialis, à iudicis præſentia,quæ in eius agnatione exigit ſuprà de bo. poſ. l. 3.§. a municipalibus.& inſt. de bo.poſ. §.ult.& ſm Azo.poſſet illud dici,unam eſſe bon.poſ.Edictalem, & eandem appellari decretalem,& iudicialem: ex eo quod accipit efficaciam ex præſentia iudicis: nec eſt differentia inter decretum & decretalem. Vbicunque ergo danda eſt bo. poſ.ex aliquā noua lege,datur iſta extraordinaria.

Quis ordo in bonorum poſſeſſionem ſeruetur.

Ordo ſuc. Ad bona defuncti inteſtati uocantur primò ſui hæredes,ſecundò legitimi,id eſt,agnati.tertiò ꝓximi cognati:deinde,uir & uxor: ſicut ſupra de tab.teſt.nullæ ext. l. 1.& inſti.de hære.ab inte.§.admonendi. Inteſtati igitur patris bonorum poſſeſſio datur liberis, non tantū his, qui in poteſtate parentis uſq; in mortis tēpus fuerunt: ſed etiam emancipatis.ȷ̄.eo.l.1.in fin. & C.qui ad bono. poſ.l.2.& inſti.de hære.ab inteſt.§.emancipati.

De ſuis,& legitimis hæredibus.

Quæ ſit ſucceſſio de iure prætorio multis tit.hucuſq; Iuriſcōſultus poſuit. Sed quia pauca dicturus erat de ſucceſſione iuris ciuilis, ideo iſtam poſtpoſuit: tractat autē hic tit.de hæredibus qui ueniunt ab inteſtato. **Inteſtati** Inteſtati autē propriè appellantur,qui cum potuerunt teſtamentum facere,teſtati nō ſunt, uel fecerunt teſtamentum, ſed non iure. Aut id quod fecerant ruptum eſt agnatione poſtera,uel arrogatione,aut irritum factum eſt, ut ꝑ capi.dimi.teſtatoris. Aut ſi ex eo teſtamento nemo hæres extitit: aut per querelā,uel contra tab.teſt ō reſciſſo. His.n.modis dr̄. quis ītſtatus: ut eſt tex .in l.1.in prin. ȷ̄.e.& inſt.de hær.ab inte.in prin. & gl. in l.inteſtatus.

ff.de uer.ſig. Qui āt dicanť ſui, habet inſt.de hær.qua.& dif.§.1, Et qui legitimi, hr̄ inſt.de legi.agn.tu.§.1. & de l. ag.ſucceſ.poſt prin. Iſti ergo legitimæ ſucceſſioni ita locus eſt, ſi nemo ex teſtō ſuccedit.j.de reg.iur.l. quandiu. *Sui. Legitimi.*

Ad Senatuſconſultum Tertullianum.

Ex lege 12.tab. mater a ſucceſſione filii, & econtrà, excludebatur: beneficio tamē prętoris poſtea ſibi per un de congnati ſuccedebant: poſtea autem Senatuſconſulto Tertulliano, quod factum eſt temporibus diui Adriani, mater ingenua habens tres filios liberos, libertina autē quatuor, ad eorum inteſtatorum triſtē ſucceſsionem admittebatur, ad ſolatium liberorum amiſſorum. Iure aūt nouiſſimo, mater etiam non habens niſi unum filium, ad ſucceſsionem eius indiſtinctè admittitur, agnitis excluſis. Nec debet eſſe deterioris conditionis ea, quæ rarò peperit, quàm ea quæ ſæpe. Sic etiam econtrà, filius & nepos ueniunt ad ſucceſsionem matris, & auiæ ab inteſtato ex Senatuſcon. Orficiano: qđ Orfico, & Ruſo Cōſulibus factum eſt. Et habet locum etiam ſi filius uulgò ſit quæſitus.i.qui non habet certum patrem. Niſi mater fuerit illuſtris, tunc enim tales cum legitimis ab inteſtato non ueniunt. Secus in naturalibus ex licita conſuetudine procreatis: ut C.ad Orfic.l.pen. Vnde dicitur: Succedit matri filius per Orficianum. Inuidiam portans econtrà Tertullianum.gl.inſti.ad Orfic. circa princip. *Tertullianum Senatuſconſul. Orficianum.*

DIGESTVM NOVVM.

LIBER XXXIX.

Et primus huius.

De noui operis nuntiatione.

HOc edicto, de operis noui nuntiatione, ſtatuitur & pmittitur, ut ſiue iure, ſiue iniuria opus nouum fieret poſſit per denuntiationem legitimam inhiberi. Et eſt hoc edictum aduerſus futura opera inductum, hoc eſt, aduerſus ea quæ nondum facta ſunt, ne fiant. Nam ſi aliquod opus factū fuerit & cōpletū, quod fieri nō debuit, ceſſat hoc edictū de no. ope. nun. Et erit tranſeundū in-

 terdictum,

terdictum,quod ui,aut clam,uel aliud ſimile. Et dicitur opus nouum facere,qui aut ædificando de nouo, aut de trahendo aliquid ex ueteri opere, priſtinam faciem operis. Et complectitur hoc edictum non omnia opera, ſed ea ſola,quæ ſolo,id eſt, terræ coniuncta ſunt, quorum ædificatio uel demolitio uidetur opus nouum continere. Quibus autem ex cauſis fiat hæc nunciatio, habetur. ȷ̃.l.1 §.nunciatio fit. Et quæ perſonæ nuncient, habetur. ȷ̃.eo.l.in prouinciali.§.fi.& l.1.§.fi.& l.2. Quibuſque pſonis nuncietur,hr̃.ȷ̃.eo.l.1.§.nunciamus. Et in quibus locis nūnc atio fiat, hr̃ infra.l.de pupillo.§.nunciationem. Et quis effectus ſit enunciationis, ſ. ut deſtruat quicquid factū eſt poſt nunciationē:ut infra.e.ꝑtor.in prin. & plene de hoc toto ponitur in c.2.de no.oper.nunciatione.

Opus nouum facere. *Nunciationis cauſa.*

De damno infecto,& de ſubgrundis & protect[is].

Damnum infectum eſt, damnum nondum factum, ſed quod futurum ueremur: ideoq; cautionem deſideramus interponi. Et tractat hic ti.qualiter aduerſus præterita opera ruinam minantia caueat: & quia in ſubgrundis plerunq; hæc fiunt, ideo de his ſpecialiter dicit. Et eſt damnum,& damnatio ab ademptione,i.ablatione dictum:eſt enim damnum,quaſi diminutio patrimonii. infrā.l.3. Prouectum autem, uel proiectum illud dicitur, quod ita P[r]o[u]ehitur, aut proiicitur,ut nuſquam requieſcat: qualia ſunt mœniana & ſubgrunda.i. ſummitates ædificiorum.& de hoc in l.malum,§.1.de uerbo. ſigni.& in l.ſi uerò.§. prætor, ſupra de his qui deiec.uel effud. & in l.ſi duo.§.uideamus.& §.Labeo.infra uti.poſſ.

Damnū. *Proiectū.*

De aqua pluuia arcenda.

Quidam libri habet rubricā, de aqua, & aqua pluuia arcenda:& ita Rogerius ſcripſit.ȷ̃.eo.ſi prius. in prin. ubi tractatur de alia aquā,quàm pluuiali: quando,quibus, & à quibus,& qualiter ſit concedenda hr̃ in ea.l.ſi prius. uſq; in fi.& in l.in concedendo. & l.in diem. Item qui poſſint experiri hac actione aquæ pluuialis arcendæ, & contra quos, & quod ſit iudicis officium,habetur infra eo.l.ſupra iter.§.Caſſius uſque in fi.legis. Si igitur alicui aqua pluuia damnum dabit,id eſt,dare poterit; auertetur

tur aqua iſta actione aquæ pluuiæ arcendæ. Et dicimus Aquam pluuiam, quæ de cœlo cadit quandoq;, in hyeme, uel æſtate, atq; imbre excreſſit, ſiue per ſe hæc aqua cœleſtis nocere poſſit, ſiue cum alia miſta ſit. *Aqua pluuia.*

De publicanis & uectigalibus.

Titulus hic prouidet aduerſus damna, & illicitas extorſiones factas à publicanis. Sunt autem publicani, qui publico fruuntur. i. eo, quod publicum eſt: ut eſt portus, & ſalina. Nam inde nomen habet, ſiue fiſco uectigal pendant. i. tanquam procuratores colligant: uel etiam tributum iure proprio, & ad ſuum commodũ conſequantur. Et oẽs qui aliquid à fiſco, uel aliqua ciuitate conducunt, rectè appellant publicani. Sed eſt differentia inter uectigal, & tributum. Vectigal enim eſt, quod præſtatur ex rebus quæ uehuntur, & inde nomen aſſumpſit. Et eſt octaua portio eius mercedis, quæ uehitur, cuius nomine eſt præſtãdum. C. de uect. & commi. l. uniuerſi. & l. ex præſtatione. Sed & tributum, ſiue Annona, uel publica functio, ſiue penſatio præſtatur ratione ſoli, & à poſſidentibus, & dicitur etiam cenſus: ut no. C. ſine cenſu, & reliq. l. 2. & fi. & C. de anno. & trib. l. 1. & 2. & C. de exac. trib. l. in fiſcalibus. Si itaq; publicianus, aut eius familia ui aliquid ademerit, id reſtitutum non erit q̃ñcũq; petẽte actore, intra annũ in duplum, poſt annum uerò in ſimplum actio dat. Qui ãt uectigal non ſoluit, ſed ſupprimit, & occultat merces, quarum eſt uectigal præſtandũ, ſtatim fit commiſſio oĩum rerũ. i. in pœnam res oẽs ſunt applicatæ fiſco. Nam ex fraudati uectigalis crimine tota merx fiſco cõmittitur, & in pœnã ſibi cedit. Et quod commiſſum eſt, ſtatim deſinit eius eſſe, q crimen commiſit. Ei competit etiã contra ius hæredem commiſſi perſecutio, quam habet fiſcus. l. commiſſa. & l. fraudati. ſ. eo. *Publicani.* *Vectigal.* *Cenſus.* *Commiſſum.*

De donationibus.

Sicut donantium uoluntates diuerſæ ſunt, ita & donationes inter ſe differunt. Dat. n. aliquis q̃ñque ea mente, ut ſtatim uelit accipientis fieri, nec ullo caſu ad ſe reuerti: & pp nullam aliam cauſam facit, q̃ ut libertatem, & munificentiam exerceat donator. Et hæc ꝓpriè donatio

 appel-

appellatur, de qua hic. Et iſta nihil aliud eſt, quàm libera litas, q̃dam, quæ nullo iure cogẽte cõcedit: ut in l. donare. ĵ. de reg. iu. Aliq̃n aliquis dat, ut demũ tũc accipientis fiat, cum iſtud ſecutum eſt, cuius intuitu do nat. Et hæc non propriè donatio appellatur, ſed eſt donatio ſub con ditione, uel mõ. Aliq̃n quis ea mente dat, ut ſtatim fiat quidẽ accipientis: ſed ſi conualuerit, & uelit id ad ſe con uerti. hæc ẽt nõ propriè dicitur donatio, ſed appellat̃ do natio quæ ſub cõditione reſoluit̃. Donatio aũt prima iſta principalis eſt, & appellatur inter uiuos, eo quia nullo mortis intuitu fit. Et p̃ficitur cum donator ſuã uoluntatẽ ſcriptis, aut ſine ſcriptis. i. nudo conſenſu manifeſtauerit. Et talis donatio ſemel facta non põt faciliter, i. ſine cauſa, reuocari. inſti. de don. §. aliæ autẽ. Et dicitur donatio à dono, quaſi doni datio. l. ſenatus. §. 1. ĵ titu. proxi.

Donatio ſub conditione, uel modo.

De mortis cauſa donationibus, & capionibus.

Donatio cã mortis.

Mortis cauſa donatio eſt, cùm q̃s ſe habere mauult, q̃ eum cui donat: magisq; eum cui donat, quàm hæredẽ ſuum. Sic & apud Homerum. Telemachus donat Pyrrho. Et in effectu dicitur mortis cauſa donatio, q̃ncunque in donatione habetur mentio, uel ſuſpicio mortis. Et tribus modis reuocatur talis donatio: ſ. per bonam ualetudinẽ ſuperuenientẽ, per pœnitentiã donatoris, & ſi donatarius ſuo donatori præmoriatur. Et talis donatio cauſa mortis æquiparatur legato. in quibus autẽ differat à legato, ponit glo. inſtit. de don. §. 1. Mortis autem cauſa capimus, non ſolum cũ quis ſuæ mortis cã donet nobis: ſed ẽt ſi p̃p alterius mortẽ id efficiat: ueluti ſi quis filio, uel fratre moriente donet Meuio, eã conditione ſi conualuerit is, cuius intuitu donat̃, reddat̃ ſibi res: ſi deceſſerit, maneat apud Mæuium. Nam quidquid propter alterius mortẽ nobis obuenit, mortis cauſa ceditur. Et p̃nt omnes mortis cauſa capere, q̃ legata accipere p̃nt.

LIBER XL.

Et ſecundus huius.

De manumiſſionibus.

De libertatibus tractaturus iuriſcõſultus, præmittit titulum gñalem de manumiſſionibus. Eſt autem manu-

manumiſſio datio libertatis. Nam quandiu aliquis in ſeruitute eſt, manni, id eſt, poteſtati alienæ ſuppoſitus eſt. hinc manumiſſus dicitur qui è manu, id eſt, poteſtate domini dimittitur. liberatur enim ſeruus manumiſſus à ptāte dominica. Sicut enim p captiuitatē de iure gentium captiui manucapiebant & fiebāt ſerui hoſtiū, ac eo modo ſeruitus introducta fuit: ut inſt. de iu. perſ. §. ſer. & ob hoc etiam mancipia dicti, quaſi manu capta: ut ibi. ita & manumiſſus dicitur libertus, q olim ſeruus fuit, nunc autem ex manu. i. dominica ptāte liberatus. *Manumiſſus.* *Mancipium.*

De manumiſſis uindicta.

Iuriſconſultus poſt generalē materiā manumiſſionis incipit dicere per ſpecies de eadem. Multis autem modis quis manumittitur: aliquando enim ex ſacris conſtitutionibus in ſacroſanctis eccleſiis, ſ. ſub aſpectu populi, & antiſtitis, id eſt, epiſcopi, & interueniēte quacunque ſcriptura loco actorum. C. de his qui in ecc. ma. l. 1. & 2. Aliquando quis manumittitur uindicta, id eſt, cā cognita coram prætore, ob quam manumiſsio fit. Et dicitū uindicta fieri, qa uindicius quidā ſeruus uitelliorū, q prodidit filios Bruti conſulis Romani, tractantes de intromittendis filiis Tarquinii, & de proditione patriæ, in remunerationem meriti cognita iuſtitiæ, & dignitatis cā, ita manumiſſus fuit: ut in l. 2. §. initiū. ff. de orig. iu. & gl. inſt. qui manu. non poſ. §. eadē. Sunt & alii modi manumittēdi, de qbus inſti. de lib. §. multis āt modis. & C. p buib. cau. ſer. p pmio & C. cōia de manumiſſ. l. fi. *Vindicius.*

De manumiſſionibus quæ ſerui ad uniuerſitatem pertinentibus imponuntur.

Oīa collegia licita. i. lege, uel ſenatuſcōſulto, uel conſtitutione approbata, habent poteſtatem manumittendi ſeruos ſuos: & eiſdē manumiſſis, & libertis effectis iure patronatus ſuccedunt legitimā quoq; eorum uendicabunt hæreditatē: & de hoc ēt ſupra de libe. uniuer. l. 1.

De manumiſſis teſtamento.

Qui teſtō liber eſſe iuſſus eſt ita demū fit liber. ſi teſtamentum ualeat, & ex eo adita ſit hæreditas. uel ſi quis omiſſa cauſa teſtamenti in fraudem ab inteſtato poſ-

ſideat hæredem. Et ſi libertas datur teſtamento purè, ſtatim poſtquam adita fuerit hæreditas competit: etiam ſi ab uno ex hæredibus ſolum adita fuerit. Si autem libertas data eſt in diem.i.ex die, aut ſub conditione, tūc competit libertas cum dies euenerit, uel conditio extiterit.

Libertas Ad tempus autem libertas, dari non poteſt. Et dr̄ hæc libertas Directa: qa directè uim & effectū capit ab ipſo teſtatore. Alia eſt fideicōmiſſaria, de qua infrà ti. 1.

De fideicommiſſarijs libertatibus.

Lebertas fideicommiſſaria eſt, quæ, nō directè ex uerbis teſtatoris competit. ſed quia teſtator fidei hæredis ſui commiſit, ut ſeruum unum, uel plures, poſt mortem ſuam libertate donaret, & erit talis ſeruus libertus hæredis, nō teſtatoris: & appellatur Fideicommiſſaria, quia fidei hæredis commiſſa eſt. Et quibus uerbis fiat, habetur Inſtit. de ſing. re. per fideicom. re. §. fin.

De ademptione libertatis.

Libertas aliquādo lege adimitur. i. ſemel data reuocatur: quod fit in ſeruo de adulterio cum domina commiſſo accuſato: ut Inſtit. de hære. inſtit. §. ſeruum. Itē in ſeruo qui ſeruatur intra ſexaginta dies ob quæſtionē adulterii: ut infra qui & à quibus. l. proſpexit. & C. de adul. l. uerba. Item in caſu l. lege Fauia. & l. ſeruus. ſupra. de manu. & hoc ex perſona ſerui. Ex perſona etiam domini quandoque prohibet lex, & tunc idem: ut infra qui & à quibus. l. quæſitum. & ſupra. de manu. l. qui pœnæ. tunc libertas dicitur haberi pro non data: aut perinde obſeruatur, ac ſi poſtea a teſtatore adempta eſſet.

De Statuliberis.

Statu liber. Statu liber eſt, qui ſtatutam, & deſtinatam in tempus uel in conditionem, habet libertatem. Fiunt autem ſtatu liberi uel conditione expreſſa: ut ſi ſit relicta libertas, ſi nauis uenerit ex Aſia: uel alia ſimilis. Fit aliquando ui ipſa, cū creditoris fraudandi cā manumittuntur: nā dū incertū eſt. an creditor iure ſuo utat̄, interim ſtatu liberi ſunt: qa fraus cū effectu in lege Alia Sentētia inteuenit.

Qui ſine manumiſſione ad libertatem perueniunt.

Licet Manumiſſio datio ſit libertatis, tamen quando

que

que contingit aliquem ad libertatem peruenire ſine manumiſsione, ſed aliàs ex diſpoſitione legis: ut contingit in ſeruo, qui uenditus eſt ea conditione, ut intra certũ tempus manumitteretur. Nam ſi etiam uenditor & emptor ſine hærede deceſſerint nihilominus ſeruo libertas competit, etiam ſi prius uenditor uoluntatem ſuam mutaſſet. Item cõtingit in ſeruo languenti, quem ob grauẽ infinitatem dominus pro derelicto habuit. Item in eo, qui necem domini detexit, & ob hoc præmiũ libertatis conſequitur: talis. n. fit Orcinus libertus. i. directo manumiſſus: ut inſtit. de ſing. re per fideicomm. rel. §. libertas. & in aliis caſibus hoc tit. contentis. *Orcinus libertus.*

Qui, & à quibus manumiſſi liberi non fiunt, & ad legem Aeliam Sentiam.

Lege Aelia Sentia non poteſt quis manumittere ſeruum in fraudem creditorum, niſi ſit teſtator, qui in defectum aliorum hæredum poteſt etiam in præiudiciũ creditorum unum ex ſeruis ſuis cum libertate hæredem inſtituere. cuius nomine bona defuncti uendantur, & creditoribus ſatisfiat quod ideo permiſſum eſt, ut bona defuncti non lacerentur per creditores, & iniuria afficiatur defunctus. Et ad hoc ut dicta libertas data in teſtamento dicatur tendere in præiudicium creditorum, & non ualeat, duo requiruntur, Fraus ſcilicet & Conſiliũ: de qua inſtit. eo. §. in fraudem. Et olim minor uiginti annis non poterat ſeruo dare libertatem, obſtante lege Aelia Sentia niſi ex iuſtis, & approbatis cauſis. Hodie autẽ Sifficit compleuiſſe decimum ſeptimum annum, attigiſſe decimumoctauum, ut quis poſsit ſeruis date libertatem in ultima uoluntate, &c. *Lex Aelia Sentia.*

De iure aureorum annulorum.

Qui ius aureorum annulorum impetrauit, habetur & reputatur ut ingenuus: & dr̃ iſta quaſi ingenuitas: Olim. n. liberti non poterant deferre annulos, niſi hoc à principe impetraret: fuit. n. delatio annulorum ſignũ ingenuitatis & libertatis, & ob hoc ſoli liberi hoĩes aureos deferebãt annulos. Qui ergo leberti ſciẽtibus & cõſentientibus patronis ius annulorum impetrauerant, habeban- *Annulorum delatio, et impetratio.*

habeantur pro ingenuis quo ad multa: primò, ut habeat tutorem ingenuum, ꝙ alias non haberet: ut ſuprà de excuſ.tut.l.cum ex oꝛone. Itē quo ad honores, ut C. ad l. Viſcel.l. 1. Item contrahit matrimonia cum nobilibus: ut s̃.de oper.li.l.3. in princ. In multis aūt aliis reputatur ut libertus, de quibus gl. in l.pen. infra eo. Ho di autem omnes liberti de iure nouiſſimo ſunt ferè ingenui: ut in authē.ut lib.de cæt.aur.nō ege.an.§.1. coll.5.

De natalibus reſtituendis.

Interdum etiam ſi ſerui nati ſunt ex poſt facto, nihilominus iuris interuentu ingenui fiunt. Nam ſi libertinus à principe natalibus ſuis reſtitutus fuerit. i. ad ea iura, in quibus in initio oēs homines de iure naturali fuerunt, non in quibus ipſe libertus naſcitur: ſeruus.n.natus eſt, & ideo iure naturali priuatus eſt ꝑ reſtitutionē aūt principis ſuper natalibus factis perinde habet. ac ſi ingenuus natus eſſet: nec patronū s eius pōt ad ſucceſſionem uenire. Et ob hoc iperatores nō ſolēt aliquē faci lè natalib. reſtituere, niſi cōſentiēte patrono, cui ꝑ hoc fit iniuria. Impetrato.n. tali bñficio ius patroni adimit̃.

De liberali cauſa.

Cauſa liberalis. Quibus modis pſtāda ſit libertas, ꝑ multos tit. hactenus uidimus: nunc quō in libertate qs ſe defendat: quod fit per eam liberalem.i.ſuper libertate inſtitutam. Siue quis in libertatem proclamat ex ſeruitute, ſiue in ſeruitutem petatur ex libertate, puta quia dicit dn̄s aliquem qui ſe pro libero gerit, eſſe ſeruum ſuum, & petit eū ſibi ſeruire, ac etiam ſeruitia pſtare q̄ ſerui pſtant dominis ſuis: uel econtra, ipſe ſeruus ſi eſt in quaſi poſſeſſione libertatis dicet, ꝙ indebitè & iniuſte eū teneo ꝑ ſeruo, & tanquam ſeruum, cum ſeruus non ſit, ſed liber: & ideo petit ſe ꝓnuntiare liberū, & mihi ſilentium imponi, neque eum amplius inquietari: uel ſi de facto mihi ſeruit, petit ſe eximi de quaſi poſſeſſione ſeruitutis. Et appellā tur tales actiones ꝑ liberali cauſa actiones præiudiciales in rem de quibus Inſtit.de act.§.præiudiciales.

Quibus ad libertatem proclamare non licet.

Qui ſe paſſi ſunt uenundari, interuenientibus quæ de

bent

bent interuenire, ad libertatem proclamãdi licentia denegatur. Sed ſi quis minor 20. annis, etiam ex cauſa ſupra ſcripta, uel ſi maior ſine cauſis ſupra ſcriptis ſe uenundari paſſus ſit, ad libertatem ei proclamare licet. Et pertinẽt iſta ſenatuſconſulta etiam ad eos qui ex mulieribus, q̃ ſe paſſæ ſunt uenire (i. uendi) naſcũtur. Nam ſicut ei mulieri, q̃ maior annis uiginti ſe uenire paſſa eſt, ad libertatem proclamandi licentia denegat̃. ita nec his quoq; q̃ ex ea nati tpe eius ſeruitutis erunt. Item deſcẽdentes de familiis latronum prohibentur ad libertatẽ proclamare, ſi Dominus imperator uel procurator fiſci fecerit eos ſeruos per ſuum decretum. C. eo. l. 1.

Si libertus ingenuus eſſe dicatur.

Si libertus alicuius alio agente, qui eum ad libertatem uocat, ingenuus pronũtiatus eſſe dicatur, põt patronus eius cum uocare in ſuum libertum, ſiue ulla præſcriptio ne tpis: & erit modus agendi talis; quia petit patronus eum iuſtum eſſe ſuum libertum, & ſibi debitam reuerẽtiam exhiberi ab eo, & præſtare ea quæ ſolent liberti p̃ſtare patronis ſuis. Et econtra, ſi libertus petet pronuntiari ſe ingenuũ tunc ſi patronus eſt in quaſi poſſeſſione libertinatis, proponit libertus qualiter detinet̃, & reputatur à tali indebitè & iniuſtè pro ſuo liberto: & ideo petit ſe declarari ingenuum. Sed ſi libertus eſt in quaſi poſſeſſione ingenuitatis, quia nunquam præſtitit ſeruitia: proponet, ꝙ eſt in poſſeſſione ingenuitatis, & ꝙ ipſum turbo & inquieto in dicta ſua quaſi poſſeſſione. Quare petet ſe pronuntiari eſſe ingenuum, & mihi ſilentium ꝑpetuũ imponi debere, ne eũ de cætero inquietẽ. *Actio patroni contra libertum.* *Liberti cõtra patronum.*

Ne de ſtatu defunctorum poſt quinquennium quærantur.

Neq; fiſci, neq; priuati nomine poſt quinquennium quærere licet de ſtaturi. cõditione defunctorum: qui tẽpore mortis erant bona fide in poſſeſſione libertatis. Qui ergo peculium alicuius, uel ſuos poſteros ſibi tanquam domino adiudicare debere ꝑtendit, debet hoc facere intra quinquẽnium à tpe mortis: alioquin q̃ſtio libertatis, q̃ infertur filiis ꝑ patris uel matris memoria nihil efficiet, propter p̃ſcriptionem quinq; annorum, *Quinquenalis præſcriptio.*

quæ

quæ ſtatum defunctorum tuetur: habita tñ diſt. utrum in meliori conditionem, ꝙ erat, ipſe defunctus tempore mortis: an in deteriorem, quaſi retractare uelit ſtatum defuncti: de quo. C. de oper. lib. l. quod ex. & l. ſi tuis. & l. mater tua. Et eſt hic caſus quo procedit præſcriptio ſine poſſeſſione ſecundum Azo.

De colluſione detegenda.

Quia in iudicio liberalis cauſæ ſi aliquando colluſio fit, ut quia dñs ex nimia ſua indulgentia patiatur ſeruos ſuos in ingenuitatem proclamare, & iudicari pro liberis, ut ſic quaſi ingenui qñq; ſenatores creentur & ꝓpea Dñs habiturus eſſet lucrum, & per tales ita degeneres inquinaretur ampliſſimus ordo ſenatorum, uel conſimilium in dignitate poſitorum. ad quam iſti iudicati in genui eligerent: ideo ſenatuſconſul. factum eſt Domitiani tpib. quo cauet, ꝙ ſi quis probaret colluſionem eſſe factam ꝙ iſte homo, de cuius conditione eſt colluſum, fieret ſeruus illius q colluſionē detegere. infra. l. 1. Si āt erat libertus, fiat libertus eius q detexit. ſ. de in ius uo. l. ado ptiuum. §. patroni. Eſt autem colluſio ſiniſtra, ſubdola, & fraudulenta machinatio, ſeu prætentio quo aliquid ſimulat, quod in ueritate nō eſt: uel quo iuſta actio alicui competens remittit, uel ſubticetur. Et pōt colluſio detegi. i. releuari intra quinquennium continuū poſt ſnīam ingenuitatis: ſed medio tpe. i. poſt ſnīam ſuper ingenuitate latam, & antequam colluſio deteget, quaſi ingenuus talis reputat. & habetur infrà. e. l. pe. Eſt & alia colluſio ꝗ fit ꝑ procuratores & aduocatos cauſarum, qui ſe ſuperati in lite patiunt. Sed & per principales perſonas ſimiliter fit in criminibus: de qua colluſione, uel præuaricatione dicetur infrà. de præuar. ubi & pœna eius ponitur.

Colluſio.

LIBER XLI.

Et tertius huius.

De acquirendo rerum dominio.

Acquiſitio de iure gentium.

HIc titul. generalis eſt ad omnem inquiſitionem rerum, quarum quinque ſunt genera: ut inſti. de re. di ui. in prin. Quarundam enim rerum dominium nanciſcimur iure gentium, quod naturali ratione inter homines

nes æqualiter ſeruatur:ut inſt. de iure nat.§.quod uerò. Inde dicimus,ꝙ il ud quod nullius in bonis eſt. & tñ eſſe poteſt,id rõne naturali occupanti conceditur. Oĩa igitur animalia, quæ in terra, mari, & aere capiuntur.i.feræ,beſtiæ,uolucres.& piſces,capientium fiunt. inſtit. de re.diui.§.feræ. Quarundam rerum dominium acquirimus iure ciuili.i.iura proprio ciuitatis noſtræ. ſ. Romanæ:ut eſt per uſucapionem, præſcriptionem, arrogationem,monachationem,deportationem, teſtamentum, ſucceſſionem,bono.poſſ.hæreditatis aditionem,de quibus ſingulis ſuis locis tractatur. *Acquiſitio iuris ciuilis.*

De acquirenda uel amittenda poſſeſſione.

Qualiter iure gentium acquiriẽ dñium expeditũ eſt, ſ.titu.prox.nunc qualiter iure ciuili.i.per uſucapionem. Sed quia poſſeſſionis cauſa eiuſque notitia pertinet ad uſucapiones, & ad præſcriptiones, quæ non procedunt ſine præambula poſſeſſione:ut j.titul.1. ſine poſſeſſione. iõ de ea præmittit iuriſconſultus:& imprimitur hic ti.ut eccuerſa in C.ſ.acquirenda,& retinenda poſſeſſione: hic de amittenda:quod non multum eſt curandum. licet.n. diuerſa ſint uerba:ſenſus tamen eſt idem: cum.n.intitulatur de amittenda poſſeſſione: ergo & de retinenda.id eſt,quouſq; retineatur: tamdiu.n.retinetur quamdiu nõ amittitur. Eſt autẽ poſſeſſio ius quoddam quo quis rem corpalem uerè,uel interpretatiuè,ſibi habeat. Vel aliter: poſſeſſio eſt corporalis rei retẽtio,corporis, & animi, & iuris adminiculo concurrente. De corporali iõ dixi, ꝗa incorporalia propriè non poſſidentur.j.eo.l.3.in princi. Dicitur corporis,& animi,ꝓp id quod eſt.j.l.3. iuris adminiculo, ideo, qua ius operatur in acquirenda & retinenda poſſeſſione: quia quandoq; poſſeſſio habet plurimum iuris,quandoq; multum,qñq; parum.j.e.l. poſſeſſione glo.in ca.cum noſtris.de conceſ. præb. Vel dicitur ideo iuris adminiculo:ad hoc enim quod ſit iuſta poſſeſſio,requiritur ꝙ non ſit improbata iure,ut in re ſacra,& ſimili infrà.l.qui uniuerſas.§.1. Dicitur poſſeſſio detentio,quia naturaliter tenetur ab eo qui inſiſtit ei. Eſt.n.appellata poſſeſ.quaſi pedũ poſitio, ut ait Labeo.infrà.l.1. in *Poſſeſſio*

in princi. Sed ꝙ dixi de corpore, non eſt intelligendum, quod ſemper ſit neceſſarium corpore uel pedibus rei in ſiſtere. Sufficit.n. uiſus oculorum, uel animi affectus, cum tradentis uoluntate ad acquirendam poſſeſ. j.eo. l. quod meo. & l. 1. §. pen. Et hæc talis poſſeſsio, quam quis corpore, uel oculis, & animi affectu adipiſcitur, Naturalis eſt. j.eo. l. 1. in princ. i. de iure naturali ſecundario, quod gentium appellat. Et hæc eadem poſſeſsio naturalis, ciuilis dici poteſt approbatione iuris ciuilis: arg. de uerb. ſig. l. lege. & de ori. iur. l. 2. in princ Quare propriè non ſunt duæ poſſeſſ. uel proprietates duarum poſſeſ. imò eſt una, inducta iure gẽtium, & approbata iure ciuili: ubi ãt quis de prædio egreditur, nec eſt in conſpectu, lex dicit retineri poſſe ſ. C. e. l. licet intelligunt quidam ciuilem. Sed dominus Azo dicit ſemper retineri naturalem, quę verè dici põt ciuilis, quia iuris ciuilis autoritate retinetur. Si aũt me abſente quis ingredit̃ meum prædiũ (quod poſsideo iuris ciuilis autoritate, ut dictum eſt) ingreſſus hẽt naturalem de iure naturali, licet Clandeſtinam, ſi putauit, uel debuit putare ſeſe prohibendum. infrà. e. l. clam. poſsideri. §. 1. qui ad nundinas. & illam naturalem ẽt de iure naturali interpretatur lex retineri ſolo animo, ſicut in fructuario dicitur, quia ei reuertenti, ſi nõ admittatur datur interdictum unde ui. infra. de ui & ui. ar. l. 3. §. uim ui. Poſsidet ergo uterq; unus naturaliter, alius ciuiliter. Sic.n. diſtinguunt iura poſſeſ. infra de ui & ui ar. l. 1. §. deii cit. & uti poſſ. l. ſi duo. & de precar. l. & hẽt. §. eũ. Nã ſiue aliquis ſit in re, ſiue nõ ſit in re, rem tñ uideat nihilominus. dr̃ poſsidere naturaliter. Nam & naturalem acquirit pp uiſum. d. l. quod meo. §. ſi uenditorem. ergo multò magis retinet. Ciuiliter ãt dicitur poſsidere quis, cũ nec eſt in re, nec res eſt in conſpectu. Eo autẽ modo quo poſſeſſio acquiritur, eodem etiam amittitur. i. corpore & ãi mo. l. nihil tam naturale. infrà. de reg. iur.

Natura- lis. *Ciuilis.* *Clande- ſtina.*

De vſucapionibus, & vſurpationibus.

Vſucapio eſt effectus poſſeſſionis: ut in l. ſiue poſſidetis. infrà. e. Et eſt introducta ad utilitatem oĩum cõtra cõem æquitatem naturalem. Cùm enim de iure naturali nemo

mo locupletari debeat cum alterius damno uel iniuria, ut in l.nam natura.ſ. de cond.inde. Nihilominus intro-ducta eſt uſucapio, ne rerũ dñia diu, & ferè ſemp incerta eſſent: & in odium negligentium, quibus ſufficere dét ad inquirendas res ſuas ſpatium tpis à iure ſtatuti, qđ habetur inſt. eo. in prin. Vt ergo aliquis eſſet finis litiũ introduxerunt iura uſucapionum. Eſt aũt uſucapio acquiſitio uel adiectio dñij, per continuationem poſſeſ. quæ poſſeſſio eſt habita bona fide. & iuſto tit. a tpe continuo a lege diffinito: ut in l.3. infrà. e. uſurpatio ãt in hoc titũ. eſt uſucapionis interruptio. infra. e. l. naturaliter. Et interrũpitur poſſeſſio rei immobilis, cùm quis de poſſe. ui deiicitur, uel alicui res mobilis eripitur: & quõcunq; deſinit posſidere, interrumpitur naturaliter poſſesſio. Aliter autem capitur uſurpatio apud oratores; qui dicunt uſurpationem eſſe frequentem uſum, ut in l.2. infra. eod. Quis autem poſſit uſucapere, & quæ res poſſit uſucapi, & quanto tempore, ponitur in l.4. infrà. e. *Vſurpatio.*

Pro ſoluto.

Pro ſoluto uſucapit, qui rem debiti cauſa recipit. Et non tm̃ illud quod debetur, ſed & quodlibet pro debito ſolutum uolenti creditori. hoc tit. uſucapi põt. Si igitur aliquid detur ex ſtipulato, uel ex aliquo contractu innominato, illud uſucapitur tantum titulo pro ſoluto. Si autem ex tit. numeretur, ut ex cauſa legati, uel ſimili, tunc uſucapitur eo. tit. & etiam tit. pro ſoluto.

Pro emptore.

Pro emptore poſſidet, qui re vera emit: nec ſufficit: tm̃ in ea opinione eſſe, ut putet ſe pro emptore posſidere: ſed ẽt debet ſubeſſe cã emptionis, uel ſaltem iuſtiſſimus error. infrà e. l. quod uulgò. Et in uſucapione pro emptore duob. tpib. inſpicit̃ bona fides. Itẽ oportet ꝙ emptio ſit pura. infrà. e. l. 2. §. 1. Item non uſucapitur pro emptore res illa, quam dederis mihi in ſolutũ pro ea quã emi, ut infrà. e. l. 2. §. cùm Stichum: Qñq; tñ uſucapitur ꝓ emptore quod non eſt emptum, ut ecce fundus eſt emptus, & ampliores fines poſſeſſi ſunt, totum. n. longo tpe capitur: quia uniuerſitas eius posſidetur, non ſingula

partes

partes.j.eo.l.2.§.ſed ſi fundus.& hoc ſi poſſeſſi ſunt bona fide,cùm crederet uendentis eſſe,ſecus ſi ipſe adiiceret partem alterius fundi empto fundo, ſciens non contineri cum empto.infra.e.l.qui fundum.§.1.

Pro hærede.

Vſucapere pro hærede. Aliter accipitur hic:& aliter s.de peti.hæred.titul.pro hærede. Hic.n.uerè,alibi falsè hæredes dicuntur. Et ille uſucapit pro hærede, qui poſſidet rem quam & defunctus uſucapiebat pro emptore,ut ſic duobus modis poſſideat,quod eſſe poteſt.s.de acquir.poſſ.l.3. §.ex plurimis. Item ille qui apud defunctum rem uitioſam,non purgatam uitio,poſſidet pro hærede:ut s.de uſucap.l.ubi. §. 1. item ille qui iuſtisſimè errat, ut s. de uſucap. lege non ſolùm.§.1.item ille qui tenet rem, in qua defunctus carebat tit.tenebat tñ pro ſua & bona fide:ut j.eo.tit. l.plerique.Et hoc ſi eſt extraneus,quia uſucapio pro hærede non habet locum in ſuis hæredibus:quia ſui hæredes ti. habere non uidentur : utpote cum uiuo etiam patre domini quodammodo æſtimetur.j.l.2.§.filium. & C.eo.l.ſi nihil. Licet ſi pater inchoaſſet aliquam rem pro hærede uſucapere,etiam ipſi perficere poſſent. item non habet locum,niſi ubi quis uerè eſt hæres.Hinc eſt,ꝙ ſi inſtitutus hæres non habet factionem teſtamenti, non uſucapit pro hærede.j.e.l.ult.

Pro donato.

Pro donato ille uſucapit cui donationis cã res à non domino tradita eſt:aliàs ſi dominus donaſſet,fieret accipiens ſtatim etiã dominus.Nec ſufficit opinari, ſed oportet eſſe uere donatum, ad hoc ut uſucapio procedat. itẽ exigitur,quòd donatio teneat de iure.Si enim pater ſuo filiofamil.donauerit,& poſtea decedat, filius pro donato non uſucapiet: quia ratione patriæ poteſtatis donatio fuit nulla infrà.e.l.1.1.reſpon.& §.1. & ſupra pro hæred. l.2.§.filium.Et niſi hæres ratã habeat donationem illam. infra.e.l. ſi pater.Sed ubi hæres ratum non habeat,filius fortè uſucapiet pro quaſi legato,tacitè confirmata donatione.

Pro

Pro derelicto.

Quod ꝑ derelicto hr̄,inſtar donationis eſt.j̃.de ſtip.ſer. l.quod ſeruus.& dicitur ꝑ derelicto haberi, qđ dominus ea mente abiecerit, ut id in numero rerũ ſuarũ amplius eſſe nollet.inſti.de re.diui.§.fin.Si igitur res pro derelicto habita ſit,ſtatim noſtra eſſe deſinit,& occupantis ſtatim fit: quia eiſdem modis res deſinunt eſſe noſtræ, quibus acquiruntur.Acquiruntur autem occupatione, ut ſupra de acqui.re. domi. ideo per de occupationem amittunt. inf. a de reg.iur.l.nihil.& l.ferè quibuſcunq;. Et iſto mō non habet locum uſucapio pro derelicto,quia ſtatim res fit occupãtis,ex quo erat derelinquentis.Sed ſi à non do mino aliquid pro derelicto habitum eſt, aut haberi putamus à uero domino, poſſumus id uſucapere, etiam ſi ignoramus à quo derelictum fuerit. *Occupatio.*

Pro legato.

Legatorum nomine is uidetur poſſidere,cui legatũ eſt à nõ dn̄o.Pro legato.n.poſſeſſio,& vſucapio nulli alij, q̃ ei cui legatum eſt,competit. Et nemo poteſt legatorum nomine uſucapere, niſi ille, cum quo teſtamenti factio eſt paſſiuè.i. cui poteſt aliquid in teſtamento relinqui: quia poſſeſſio legatorum ex iure teſtamenti proficiſcit̃.

Pro dote.

Iuſtiſſimus titulus uſucapionis eſt, qui appellatur ꝑ dote: ut qui in dotem rem alienam accipiat, uſucapere poſſit ſpatio ſolenni, quod habetur in l.una.C.eod.i.eo tempore,quo ſolent,qui pro emptore uſucapiunt. Nec eſt cura, utrum ſingulariter per ſe tantum res illæ alienæ fuerint datæ in dotem: an pariter uniuerſæ res mulieris in dotem dentur,id eſt,quando ille qui dotem cõſtituit, inter cæteras res quaſdam alienas dedit: tunc.n. ꝑ alienis competit titulus pro dote, quando uidelicet matrimoniũ contractum tenet. Nã ſi ceſſet matrimoniũ,ceſſat etiam uſucapio: quia nulla eſt dos ſine matrimonio. Hæc tñ uſucapio ꝑ dote ꝓcedit cũ diſtinctione, an res fuerit tradita æſtimata,uel inæſtimata:ut C.eod.l.una.

Pro ſuo.

Et ſpecies quædam poſſeſſionis quæ uocatur pro ſuo.

Et hoc modo poſſidemus omnia q̃ mari, terra, aere capimus aut quæ alluuione fluminum noſtra fiunt. Item q̃ ex rebus alieno nomine poſſeſsis nata poſsidemus: uelu ti partum hæreditariæ aut emptæ ancillæ ꝓ noſtro poſ ſidemus. Similiter fructus naturales rei emptæ, aut donatæ, aut q̃ in hæreditate inuēta eſt. Et dr̃ Pro ſuo tribus modis. Primò ſtricte, qñ deficit alius titulus, ut hic. Secundò largius, quādo concurrit cum quolibet alio titulo pro ſoluto, qui eſt generalior aliis: ut infrà eo. l. homine. Tertiò largiſſime, ut q̃cunq; ꝓ ſe poſſidet: ut infrà eo. l. 2. & tunc dr̃ ad differētiā creditorū, & ſimilium, qui non ꝓ ſuo poſſidēt. Et hoc tertio mō non eſt titulus uſucapionē pariens: quia iā quilibet poſſeſſor, ēt malæfidei etiam ſine titulo, uſucaperet. In materia aūt noſtra ꝓ ſuo poſſeſſio talis eſt, cū dñium nobis acquiri putamus, & ex ea cā poſſidemus, ex qua acquiri ſolet: ut ſi tuū ceruū credens non manſuetū, cepi: uel tuā gemmā, credens nullius, in litore inuenio. Itē ubicunq; eſt iuſta cā uſucapiēdi, & deficit alius titulus, datur pro ſuo: ut infrà eo. l. fi.

LIBER XLII.

Et quartus huius.

De re iudicata, & de effectu ſententiarum: & de interlocutionibus iudicium.

VIſo quomodo res aquirantur per pręſcriptionem, uidendum eſt quō aliter, ciuiliter. ſ. per ſententias iudicum. Eſt autem Res iudicata, q̃ finē controuerſiarū pronunciatione iudicis accipit: quod uel condemnatione, uel abſolutione contingit. infrà. eo. l. 1. Eſt autē autoritas rei iudicatæ maxima inter eos inter quos lata eſt: quia cum non ſit appellatū, ſtandum eſt ei oīno. i. parendum eſt. Sed & ſi appellatum ſit, præſumitur cōdemnati uoluntas ꝙ uelit ſniæ parere. C. eo. l. 1. in princ. & l. ad ſolutionem. In caſibus tñ receditur à ſnīa ꝑꝑ æquitatem ſuperuenientis caſus. Item eſt autoritas rei iudicatæ, ut non reſcindatur prætextu cōputationis, uel calculi. C. eo. l. fi. niſi error calculi exprimatur in ſnīa: ut ſi iudex ita ꝓnuntiauerit: cùm cōſtet Titium Seio ex illa ſpecie quinquaginta, & ex illa ſpecie 25. debere idcirco. Titiū

Res iudicata. *Autoritas rei iudicata.*

Seio

Scio in centum cōdemno.ꝭ. quæ ſen.ſine ap.re.item nō reſcinditur res iudicata prętextu nouorum inſtrumen torum.C.eo.l.ſub ſpecie.Eſt autoritas rei iudicatę:quia ex ea indulgetur actori actio de re iudicata, uel in factū.ꝭ. eo.l.miles.§.ulti.& C. de rebus cre.l.actori.interlocutiones autem non obtinent uicem rei iudicatæ : nec.n .oīs uox iudicis iudicati cōtinet autoritatē.C.de ſen.& inter l.ex ſtipulatione. & l.poſt ſnīa. Eſt aūt Snīa interlocutoria ſemiplena ſnīa,q̄ ꝑfertur inter principiū cauſę & finē ſup emergentibus negotiis.Vel ꝑfertur loquēdo inter partes ſine ſcripturę ſolēnitate:puta,ſi iudex iuſſerit, ut is cōtra quem teſtes ꝑducendi ſunt in alia ꝓuincia, illuc pergat,ꝓcuratoremve mittat.C.de fide inſtrum.l. iudicis.De tribus ſpecieb.ſniæ eſt gl.2.q.2.in ſumma & glo.cle.una.de ſequeſtr.poſ. *De confeſſis.* *Sententia interlocutoria.*

De uere condemnatis dictum eſt: ſequitur ut uideamus de quaſi condemnatis.i.de cōfeſſis . Iſta rubrica locum habet poſt litem conteſt.ſed edictum de interro.act. locū hēt ante li é.conteſt.Eſt autem in hac materia regula talis Confeſſus in iure cōtra ſe,qđ ius & naturc nō reſpuit,uel certā ſpeciē uel quātitatem ſe debere,uel factū cuius noīe cū alio poſſet eē actio.uel rē meā eſſe, ꝓ iudicato hr̄.Confeſſio uero ex̄. iudiciū plene nō præiudicat alicui,niſi habeat in ſe uim pacti, puta, quia facta eſt cū cā certa expreſſa.Et hr̄ cōfeſſus ꝓ iudicato,niſi errauerit in facto.infra eo. l.nō fatetur. cuius ꝓbationē inducere pōt uſq; ad ſnīam.C.de iur.& fac.igno.l error.Ante litē uerò cōteſt.ſi qs confiteať in iure.i.ante magiſtratū uel iudicē,in ꝑiudiciū ſuū,& uelit,facilius cōſequiť ueniam. ꝭ.de inter.act.l.de ætate.§.qui iuſto.Et eſt effectus cōfeſſionis, q̄a in confeſſum nullæ ſunt partes iudicis,niſi in cōdemnādo.ꝭ.ad l. Aquil.l.ꝓinde.§.ult.Vñ & confeſſo ſtatim currunt tempora quatuor menſium.infrà e.l.certum.§.ult.& l.ſi confeſſus . infrà de cuſtod.& exhibere. *Confeſſio quando præiudicat.*

De ceſſione bonorum.

Condemnati & confeſſi ſi ſatis facere non poſſunt,in carcerem ſolent detrudi.arg.C.eo.l.1.& fi.cuius timore fit ceſſio bonorum.Eſt autem Cedere bonis bona dimittere *Cedere bonis.*

tere,& deſerere creditorum improbitati & inſtantiæ.Cedens autem bonis ante omnia debitum agnoſcere debet alias non auditur inuito creditore, qui habet probationes in promptu.j.e.l.pe.Effectus autem ceſſionis eſt, ut excuſſo debitore,quatenus patitur ſubſtantia, uſq; ad ultimum quadrantem, nec quicquam ei relinqui debet ſm gl.& Bar j.eo.l.pe.pterq̃ uilis ueſtis, ne ſit carne nudus: quia tales ueſtes ad tegendum carnẽ ẽt dãnatis ad mortẽ relinquunt.l.diuus.infrà de bo.dam.& ibi Bar.& Dy. ergo multò fortius cedenti bonis:ſic dicit Cy.in l.1.C.eo. Cedens ãt bonis pp hoc nõ liberat aliquo mõ à debito, nec ciuiliter, nec naturaliter: quia ſi peruenerit ad pinguiorẽ fortunã, ex integro põt conueniri: ſed nec tunc conuenit,niſi inquãtũ põt facere.inſti.de act.§.fi.deducto ſemper ne egeat infrà. de reg.iur.l.in condẽnatione. de materia in c. Odoardus.de ſol. Eſt ãt humaniſſimum remediũ huius beneficii, quia iudicatus non retruditur in carcerẽ ſi cedat bonis.Nec poſt 40.dies dat creditoribus dilacerãdus,ſicut refert Aul.Gell.contineri in l.12. tab.

Effectus ceſſionis.

Quibus ex cauſis in poſſeſſionem eatur.

Qũo agat cũ uocato in ius comparanti, & cõdemnato ſupra traditũ eſt. Si ãt uocatus non uenerit, qũo ſecum agetur,uideamus. Mittitur. n. actor in poſſeſſionem bonorũ cõtumaciter abſentis, aliqñ cã cuſtodiæ ex primo decreto.aliqñ ut efficiatur dñs ex ſecundo decreto.Sunt ãt tres ferè cauſæ ex qbus in poſſeſſionẽ mitti ſolet omnium bonorum.Primò rei ſeruandæ cã.i.debiti, uel quãtitatis.Secundò legatorum ſeruandorum gratia, cum agitur perſonali actione eſt teſtamento pro quantitate ſupra,ut in poſ.le.l.certa.Tertiò uentris nomine, de qua ſupra ſi mulier uẽ.no.Eſt & quarta, ut ex Carboniano, ut ſupra de Car.edict.Dãni ẽt infecti nomine, ſi non caueatur,fit miſſio:ſed non uniuerſorum nomine, ſed duntaxat rei,de qua timetur:ut ſupra de dam.infe.l.4.§.1. & l. quamuis de materia iſta in c. quoniam frequenter.§.j.in aliis,ut lite non contc.cum ſimil.

Miſſio in poſ. ex quibus cauſis fit.

De bonis auctoritate iudicis poſſidendis vel venundandis.

Miſſis creditoribus in poſſeſſionẽ,qui hoc petere poſſunt

ſunt qñ aliquis eis puræ debetur,& abſente debitore uocato contumaciter diſtingue utrum conueniatur actione in perſonam,aut in rem. Si in perſonam,& eſt maior 25.annis, & compos mentis, ſi latitat cauſa fraudandi debitores,illi ſoli poſſunt poſſidere, & uendere aduerſus quos latitauerit.Eſt ãt latitare turpiter ſe occultare, ut euitet occurſum creditorũ ſupra ti. ꝓxi. l.Fulcinius. §.1.2.& 3.Si autẽ non latitat animo fraudandi, ſed abſens eſt ex quacunq; cauſa probabili, uel non probabili: neceſſaria, uel uoluntaria:creditores mittuntur in poſſeſſionẽ bonorũ oĩum:& habent cuſtodiam & obſeruationẽ:nõ tñ poſſident,neq; permittitur eis bona uendere. Itẽ creditor nõ diminuit bona ueſcendi cã, imò tenetur fructus reſtituere debitori,uel cõpenſare. Et prodeſt hæc miſſio in poſſeſſionẽ facta,nedũ miſſo,ſi ipſe eſt uerus creditor,ſed ẽt aliis creditoribus oĩbus.C.eo.l. ul.§.1.& ĵ.eo.l.cum unus. Poſt miſſionẽ aũt in poſſeſſionem creditores poſtulant à iudice concedi ſibi uenditionem bonorum debitoris latitantis: & quanto tempore elapſo debet concedi uenditio, tractat.l. ulti.§.ſinautem hi qui.C.eo. Sinautem in rem agitur, obſerua quod ponit tex.in §.in reali.c.quoniam frequenter,ut lite non cont. *Latitare.*

De priuilegijs creditorum.

Inter creditores potiores ſunt illi,qui acceperunt pignora, eis qui habent perſonales actiones tantum:ut C. qui pot.in pign.hab.l.eos. Inter hypothecarios autẽ obtinet regula, qui prior eſt tempore,potior eſt iure:niſi in caſibus quos plenius ꝓſequimur. ſupra qui pot.in pig. Inter eos aũt qui habent ꝑſonales actiones tm̃,æſtimantur priuilegia ex cauſa, nõ ex tempore.ĵ.eo.l.priuilegia. Sic ergo erit ſatisfaciendum prius ei, qui habet priuilegium, q̃ qui nõ habet ſupra qđ cũ eo qui in alien.pot.l. 3.& de pecun.l.ex facto.§. ul. Vel ſi uterq; ſit priuilegiatus,& paria ſint priuilegia, & pares tituli, ut quia ambo depoſitores ſunt, debent concurrere:ut ſupra ti.ꝓx.l.ſi uentri.§.in bonis:& §.rõ.Inter creditores aũt nõ priuilegiatos occupantis eſt melior conditio:hoc eſt, ſi uigilauerit ut ſibi ſatisfiat à debitore,qui ſoluendo non erat,

antequā bona debitoris poſſideantur. Nā poſtea quàm bona cœperunt poſſideri, omnia creditorum iura paria ſunt facta: ius.n.ciuile uigilātibus ſcriptum eſt. ſ. de pecu.l.ſumma.& j. de his quæ in fraudē credit. l. pupillus. in fi. item ſi utroque creditore inſtante debitor uni uoluit gratificare, debet illud omnibus communicare, uel eadem portio ſingulis quæri. ſupra ti.prox.l.ſi non. §. 1.

De ſeparationibus.

Creditores hæreditarii, item illi quibus legauit teſtator, poſſunt poſtulare ſeparari bona defuncti à bonis hęredis: ut tamē primò ſatisfiat creditoribus hæreditariis, quàm legatariis. Niſi eſſent legatarii quibus obligatus erat defunctus, non qbus ipſe legauerit. Hęredis autē bona reſeruentur creditoribus eius, adeò ut ſi creditores, uel legatarii decepti ſunt in poſtulatione ſaparationis: uel ſi hęres poſtea multa lucratus eſt: non tamen admittuntur ad bona hæredis, quia petendo ſeparationem, ab eius perſona receſſerunt. Hæredi autem adeunti non datur ſeparationis beneficiū, niſi i caſu, ſ.cum quis adit hęreditatem ex Trebel.coactus, & non eſt fideicommiſſarius cui reſtituat. Item & iǹ alio caſu, cùm ſeruus domino extitit neceſſarius hæres, & bona patroni non attigit: poſtulabit.n.ſeparari qcquid poſt mortē domini acquiſierit, & qđ ei à teſtatore debetur. j.eo.l.1.§.ult. Sed ſi attigerit bona, ceſſat ſeparatio. Si autem eſſet minor 25. annorum, poſſet in integrum reſtitui ſupra de minor. l. ait prætor. §. non ſolum. Eſt autē ſeparatio diuiſio quædā, & ſegregatio unius peculii, uel patrimonii, ab alio.

Separatio.

De curatore bonis dando.

Si hæres ſub conditione inſtitutus, nec implere conditionem uult, nec reſpōdere, an ſit aditurus, uel ne: curator bonis cōſtituēdus erit ad cōſeruāda bona dūtaxat, uel ad uendendū quæ ſunt mora peritura. Et ſi graue æs alienū ſi, qđ ex pęna creſcat: dēt talis curator æs alienū ſoluere, alienādo ēt nō peritura. Sicut cū uēter in poſſeſſione eſt. ſupra de uentre in poſ.mit.l.1.§.item ſi periculū. & l.curator.§.1. Vel ſicut pupillus hęres tutorem non habens, ſolet ei decerni curator. j.l.1.in fi. Adeatur ergo

prætor

prætor à creditoribus,uel aliis quorũ intereſt ,ppter ſpẽ ſucceſſionis:isq; curatorẽ curatoresq; conſtituat ex con ſenſu maioris partis creditorũ:quæq; per tales curatores ſic creatos acta,facta,geſtaq; ſunt rata habebuntur. Datur itaq; curator diuerſimodè. qñq; bonis defunctorũ,ut hic in l.1.Quãdoq; abſentium.C.de cap.& poſtli. reu.l.3,& s̃.ex quib.cau.ma.l.ab hoſtib.§.1. Quandoq; bonis debitorũ ſoluere nolentiũ. s̃. eo.l.fi.& j.ti.proxi. l.1.itẽ qñq; præſentis: ut C. de bon.quæ lib.e.l.fi.§.in fi. Item quandoq; morbo impeditis.C.de cu.fur.l.1.Cætera genera curatorum ponit gl.infra de mun.& hon.l.1. §.fi.facit ſupra de priui.cred.l.Item priuilegium.§.1. *Curator quib. detur.*

Quæ in fraudẽ creditorum facta ſunt,ut in integrũ reſtituãtur.

Alienata per debitorũ in fraudẽ creditorum,excuſſis bonis debitoris reuocantur, ac ſi alienata nõ eẽnt, per actionẽ q̃ appellatur Pauliana, à Paulo eius inuentore: ut ſuprà de uſu.l.uideamus.& infra e.l.hac in factum.Si igitur debitor meus fraudulenter alienauit bona, nec tñ ſuperſit,unde mihi ſatisfiat,hẽt locũ hęc actio.Et ſic agere debeo primo ex contractu,& ipſum ſi compareat condemnari facere:uel ſi non compareat,pronuntiari me in poſſeſsionem,&c. Requiruntur ergo quatuor in hac actione.Primo,ꝙ ſit debitor ex mutuo,uel ſimili cã. Itẽ ꝙ debitũ fuit efficax.& ſine exceptione. itẽ ꝙ conſilio,& fraude alienauit,Itẽ ꝙ re tali alienata non inueniat tñ in bonis iã diſcuſsis, ut mihi ſatisfiat.l. 1.j.e.Nec liberaĩ cedendo bonis à carcere ꝑꝑ commiſſam fraudẽ in alienãdo bona in fraudem creditorũ:ut eſt tex.ſin.in l.fi.§.fi.j.e. licet alias debitor credendo bonis liberet à pęna carceris.l.fi.C.qui bo.ce.poſ.itẽ ſi qd acq̃rit iſte debitor fraudulentus,excutitur uſq; ad perã,& ſacculũ.licet alias ſolũ excutiaĩ,in q̃tũ facere pt.ut dicit gl.in d.l. fi.De hoc plenè inſti.de act.§.item ſi quis in fraudem. *Pauliana.*

LIBER XLIII.

Et 5.huius.

De interdictis,ſeu extraordinarijs actionibus q̃ pro his cõpetunt.

QValiter de iure ciuili agatur. s̃. dixi.Nunc qualiter de iure prætorio, quo plerunque pro poſſeſsione

interdicta agitur:ut inſtit.eo.in princ.Et erat interdictū olim nihil aliud,q̃ quædam formata & ſolennis uerborum conceptio,quibus Prætor aliquid fieri iubebat.aut prohibebat.quod tunc maxime faciebat,cum de poſſeſſione aut quaſi inter aliquos contendebatur.Inſti.eo.in princ.Et dicta ſunt interdicta, quia inter duos reddunt: licet quidam dicant appellari ab interdicendo.i.prohibendo.Inſtit.eo.§.ſunt.Et hodie inter interdicta & Actiones nulla eſt differentia.Eſt ergo interdictum actio prætoria. Interdictorum autem alia ſunt prodita gratia iuris diuini,alia gratia iuris humani.Gratia iuris diuini quatuor ſunt: De mortuo inferēdo:De ſepulcro ædificando:item,Ne quid fiat in loco ſacro,uel immittatur: Item id qđ factum eſt,uel immiſſum,tollatur:ut j.eo.l.2.§.1.& ne quid in loc.publ.l.2.§. locorum. Humani uerò iuris cauſa quædam competunt ꝑ utilitatem priuatam:quædam propter publicam:ut de locis publicis,& uiis,& fluminibus publicis.j.eo.l.1.§.quæ ſunt.Propter priuatum autem utilitatem inducta ſunt interdicta quædam gratia iuris ſui tuendi: ut interdictum de liber.exhib.uel uxore exhibenda:uel liberto.Quædam gratia officii tuēdi:& eſt Officiū qđ homo debet homini ex natura.ut interdictum de lib.hom.exhib. Quædam gratia rei familiaris dantur.Item q̃dā ſunt adipiſcendæ poſſeſſionis:ut Quorum bonorum:Quorum legatorū : & Saluianum.Alia cā retinendæ poſſeſſionis: ut , Vti poſſid. & Vtrobi.Alia cauſa recuperandæ:ut, Vnde ui,& Directū,& Vtile.Sunt & interdicta quædam duplicia:ut,Ne uis fiat ei qui miſſ.eſt in poſſeſſ.item quædam continent cauſam ueræ proprietatis:ut ſecundum interdictum De itinere Actuq; priu.Et interdictum quod datur De aqua ex caſtello ducenda.Quędā uero obtinent cauſam quaſi proprietatis:ut q̃ competunt ꝓ locis ſacris,religioſis & li.exh.Item q̃dam ſunt Prohibitoria:q̃dam Reſtitutoria q̃dam Exhibitoria,& q̃dam Miſta.Item q̃dam ſunt Annalia: q̃dam perpetua. Item q̃dam ſunt Publica.i.cuilibet de populo competentia : & ſunt ſeptem , De li.ho. exh.Ne q̃d fiat ĩ loco ſac.Ne q̃d fiat in reli.Ne quid fiat in pub.

Interdictum. *Interdicta iuris diuini.* *Humani.* *Officium.* *Interdicta publica.*

in pub.Ne quid fiat in flumine uel mari,quo peius naui getur.Itē Ne quid fiat in flumine,uel ripa,ut aliter aqua fluat,q priori æſtate.Item interdictum Vt in flu.pub.lacu,foſſa, uel ſtagno liceat nauigare. Eſt & octauum populare.ſ.Vt liceat reficere cloacas publicas, licet earum refectio principaliter ad magiſtratum pertineat.Priua:a autē interdicta ſunt uigintiocto:De mortuo inferendo. Quorum bonorum. Quorum legatorum. Vnde ui.Vti poſſid. Vtrobi.De tab.exhib. De lib.exh.De liberis educandis.Saluianum, De p̄cario. Ne uis fiat ei qui in poſſ. de loco publico fruendo, De ſuperficiebus, De itinere actuq; priuato.De aqua quotidiana & ęſtiua,De riuis reficiēdis,De fonte,De cloacis priuatis reficiendis, Quod ui aut clam,De arboribus cedendis,De glande legenda, De migrando.De operis noui nuntiatione.Item interdictum Fraudatorium, quo pupillo tutoris creditor tenetur,ſi eum conſilium fraudis participaſſe conſtabit,ut fraudaretur pupillus,q conuenturus erat tutorem.ỹ. de ſolu.l pupilli.1.reſpóſo. Sunt p̄terea alia plura utilia & acceſſoria interdicta, q̄ ſub p̄ctatis directè inueniuntur. Et circa interdicta ſunt notanda quatuor negatiua.Primum,ꝙ nullū interdictum infamat. ỹ. de ui,& ui arm.l. neq;. Secundum, ꝙ nullum ꝑponitur ſolenniter, ſicut nec aliqua actio.i.cum ſolennitate uerborum. Vnde oīa interdicta ſunt extraordinaria:inſtit.eo.§.ulti. Tertium ꝙ in nullo interdicto habetur ratio fructuum ante lit. conteſt.niſi interdicto Vnde ui.infra eo. l.interdictis. & de ui,& ui arm l.2.§.ex die.Quartum,quia nullum redditur inter non ſubiectos.C.eo.l.2.Et tria poſſunt notari affirmatiue. Primum,quia oīa interdicta perſonalia ſunt, & tamen ſcripta ſunt in rem,quia dantur contra quemlibet poſſidentem.infra eo.l.1.§.penult.Itē in omni interdicto habetur ratio fructuum poſt.lit.conteſt.infra eod.l.antep.Item loco cuiuſlibet interdicti redditur actio in factum.inſtit.eo.in princip.§.ſi.

Priuata

Circa interdictū.

Quorum bonorum.

Digniora ſunt interdictá q̄ competunt ꝑ uniuerſitate,quā ꝑ rebus ſingulis:ideo de eis primo.Eſt autē inter

dictum

dictum Quorum bonorum directum, & utile, inter oĩa alia in interdicta ſolum uniuerſale. Et datur directum ei,qui eſt bonorũ poſſeſſor: Vtile uero ei,qui ſuccedit iure ciuili ex teſtato,uel ab inteſtato.C.eo.l.1.& ỹ.l.1. Sic & directa hæreditatis petitio datur hæredi: Vtilis aũt bonorũ poſſeſſori. ſ. de bono. poſſeſſ.hære.pe.l.1.Intentatur hoc edictum interdum contra eum qui poſſidet pro hærede,uel ꝓ poſſeſſore.Eſt perpetuum hoc interdictũ: Et nominatur ſic à primis uerbis interdicti. Verba auté interdicti hæc ſunt:Quorum bonorum ex edicto meo illi poſſeſſio data eſt, quod de his bonis pro hærede aut pro poſſeſſore poſſides, poſſideresve ſi nihil uſucaptum eſſet:quoq; dolo malo feciſti, ut id deſineres poſſidere, id illi reſtituas:niſi incontinenti paratus ſit probare res tuas:ut no.C.de edicto diui Adr.toll.l.2.

*Quod legatorum.

*Quorum legatorum.

Cauſa adipiſcendæ poſſeſſionis hoc interdictũ introductũ eſt,ſicut & ꝓcedẽs Et datᷓ hæredi, & bonorũ poſſeſſori,& cuilibet uniuerſali ſucceſſori,& hæredibus hæredũ.Et datur contra legatarios q nõ ex uolũtate hæredis occupauerũt legata. Nec.n.debent ſibi ius dicere,occupatis legatis,ſed ab hærede petere.ỹ.eo.l.1.in princip. & §.1.Et qđ dictũ eſt in legatariis,ſeruatᷓ ẽt in his,q̃bus donatũ eſt cauſa mortis,& in hæredibus eorũ.Itẽ ſi legatarius autoritate prætoris eſt miſſus in poſſeſſionẽ cã legatorũ ſeruandorũ:cum hæres nõ ſatiſdaret,deinde hæres ſatiſdet,uel paratus ſit ſatiſdare,tenetᷓ legatarius hoc interdicto.ỹ.eo.l.1.§.q̃ſitum.& §. legatorũ.Hæredi autẽ nocet ſi accommodauerit uoluntatẽ legatario poſt aditã hæreditatẽ, uel in ipſa apprehenſione,uel poſtea, uel ante.Et ſi plures ſint hæredes & unus conſentiat legatario, alter nõ:qui nõ conſentit habebit interdictũ.infrà eo. l. 1.§.qđ ait prætor.& l.ꝓdeſt.Eſt tñ notãdũ, ꝙ hoc interdictum datur contra hoc titulo poſſidentem.ſ.ꝓ legato Sed ille qui poſſidet ꝓ hærede,uel pro poſſeſſore,conuenitur hæreditatis petitione,uel quorũ bonorum. Verba aũt interdicti hæc ſunt, Quod qui legatorum nomine, nõ ex uoluntate hæredis,occupauit:id reſtituat hæredi.

Ne

Ne uis fiat ei,qui in poſſeſſionem miſſus eſt.

Hic titulus tanquam generalis ad omnia poſſeſſoria interdicta eſt.i.ad omnes,qui à prætore in poſſeſſionem miſſi ſunt pertinet.Conuenit.n.prætori., omnes quos in poſſeſſionem miſit, tueri. Et datur hæc actio non tantum contra eum,qui prohibuerit quem uenire in poſſeſſionem: ſed & in eũ, à quo quis è poſſeſſione pulſus eſt cùm ueniſſet in poſſeſſionem.Nec exigitur utrum ui fecerit qui prohibuerit. Verba autem edicti hæc ſunt:Ait prætor. *Si* quis dolo malo fecerit, quo minus quis permiſſu meo,eius ve cuius iuriſdictio de ea re fuerit,in poſſeſſione bonorum ſit:in eum in factum iudicium, quanti ea res fuit dabo.

De tabulis exhibendis.

Ei,qui utitur interdicto Quorum bonorum,& Quorum legatorum,expedit agere hoc interdicto,ut tabulæ teſtamenti exhibeatur,& ſibi cognitæ fiant. Et differunt actio ad exhibendum, & in factum, & hoc interdictum, & illud quemadmodum teſtamenta aperiantur: ut no. ſ.ad exhib.l.3.in fi.Si quis igitur cõfiteatur penes ſe eſſe teſtamentum,iubendus eſt exhibere. Tẽpus ei dandũ eſt ut exhibeat, ſi non poteſt in præſentiarum exhibere, Sed ſi neget ſe exhibere poſſe,uel oportere,hoc interdictum cõpetit.Et pertinet non tantum ad teſtamenti tabu.uerũ ad oĩa q̃ ad cauſam teſtamenti pertinẽt : utputa, & ad codicillos.ſiue ſupremæ tabulæ ſint,ſiue priores: ſiue teſtamẽtũ ualeat,uel ruptũ ſit alio iniquo uitio:& ad oẽm ſcripturã teſtamenti ſiue pfecta,ſiue imperfecta ſit. Verba interdicti hæc ſunt. Quas tabulas Lucius Titius ad cãm teſtamẽti ſui ptinẽtes reliquiſſe dicet,ſiue hę penes te ſint,aut dolo malo tuo factũ eſt,ut deſinant eẽ,ita eas illi exhibẽdas.Itẽ ſi libellus,aliud ve q̃d relictũ eẽ dicet,decreto(i.edicto iſto)cõprehendã.Sed quandoq; ceſſat hoc interdictũ ut ĵ.eo.l.fi.& in tabulis uini.ĵ.eo.l. pe. *Tabula teſta.*

Ne quid in loco ſacro fiat.

Interpoſito titulo ſuperiori,occaſione illorum titulorum. ſ.Quorum bonorum,& Quorum legatorum,redit ad propoſitam materiam, ſcilicet Ne uis fiat ei, &c.

ſcilicet

ſcilicet ad prohibitoria interdicta: & primò de digniori bus,eſt.n.hæc cã diuini iuris. ſ. de interdict.l.2.§.1. Sacer aũt locus eſt, qui ritè per pontifices Deo conſecratus eſt:inſt. de re. diui.§.nullius. Verba hæc ſunt: in loco ſacro facere,inve Eum immittere quid,ueto: Et pertinet ad ea quæ in loco ſacro fiunt deformitatis, uel incõmodi cã:non ſi ornamenti cã, Extenditur ẽt ad res ſanctas,ut ſunt muri, itemq; portæ ciuitatis Ro.& in aliis ſacris locis, ut in muris municipiorum aliquid facere, quo damnum aut incommodum irrogetur, nõ ꝑmittit. Itaq; neq; muri,portæve habitari ſine permiſſu principis propter fortuita incendia poſſunt. j̃.l.fi.

Sacer locus.

De locis, & itineribus publicis.

Cuilibet in publicum petere permittendum eſt id,qđ ad uſum hominum pertinet:ueluti uias publicas, itinera publica.Et iõ quolibet poſtulante, de his interdictum redditur.Iter autem publicum,uia militaris dicitur: uicinalis aũt dicitur,ubi priuati conferunt ex agris ſuis.De triplici genere uiarum habetur.j̃.rit.prox.l.2.

Iter publicum.
Vicinalis uia.

Ne quid in loco publico,uel itinere fiat.

Superiori tit.ſpãliter, hic gñaliter in oi publico loco dicit:ut j̃.e.l.2.§. publici. uel ſuperior tit.præparatorius eſt,nec eſt ibi aliquod interdictum: hic aũt quatuor prò ponit.Primum in l.2.in prin.Secundum in §.ait prætor. & ſunt prohibitoria tantum. Tertium in §. prætor ait. & eſt reſtitutorium.Quartũ in §.fi.& eſt prohibitorium. In loco igitur publico prætor prohibet ædificare,& interdictum proponit.Verba interdicti hæc ſunt:Ne quid in loco publico facias,inve eum locum immittas,qua ex re illi qui damni detur,præterquam ꝙ lege,ſenatuſconſulto, edicto, decretove principum tibi conceſſum eſt: De eo,quod factum erit,interdictum non dabo,reſtitutoriũ uidelicet.Ratio huius interdicti eſt, quia loca publica priuatorum uſibus deſeruiunt,iure.ſ.ciuitatis: nõ quaſi ꝓpria cuiuſq; priuati hoĩs.i.iure ſeruitutis. Et tñ iuris habemus ad obtinendum uſum publicum, quantũ quilibet ex populo ad prohibendum habet. Et appellatio publici loci continet areas,inſulas,agros, uias publicas.

blicas, itineraq́; publica. Viarum quædam publicæ ſunt, quædam priuatæ, quædam uicinales. Publicas uias dicimus, quas Græci baſilicas, noſtri prætorias alii conſulares uias appellant. Priuatæ uiæ ſunt, quas agrarias quidam dicunt. Vicinales uiæ ſunt, quæ in uicis ſunt, uel quæ in uicos ducunt. Et pertinet hoc interdictum ad uias ruſticas tantum: ad urbicas uerò non: harum enim cura pertinet ad magiſtratus. *Publicus locus. Via multiplex.*

De loco publico fruendo.

Interdictum hoc publicæ utilitatis cauſa proponi palam eſt: tuetur.n. prætor uectigalia publica, dum prohibetur quis uim facere ei, qui id fruendum conduxerit. Verba edicti hæc ſunt: Quo minus loco publico, quem is, cui locandi ius fuerit, fruendum alicui locauit: ei qui conduxerit, ſociove eius, ex lege locationis frui liceat, uim fieri ueto. Vltra legem autem, uel contra legem locationis, non debet audiri qui frui deſiderat. Solet tamen concedi, ut imagines, & ſtatuæ, quæ ornamento Reipu. ſunt futuræ, in publicum ponantur.

De via publica, & ſi quid in ea factum eſſe dicatur, & de ædilibus curulibus.

Studeant ædiles curules eas, quæ ſecundum ciuitates ſunt uias, ut adæquentur, & effluxiones non noceant domibus, & poteſtatem faciāt ubicunque oportet. Et vt parietes domorum efficiantur ne labiles ſint. Curent ēt, ut nullus effodiat uias, neque ſubruat, neq; conſtruat in ius aliquid: uias reparent, aquæ ductus purgent quæ ſub dio.i.cœlo ſunt. Studeant ut ante ergaſteria nihil profectum ſit, uel propoſitum. præterquàm ſi fullo ueſtimenta ſiccet, aut tector trochos.i. rotas exterius ponat. Non permittant rixari in uiis, neque ſtercora proiicere, neq; morticina, neque coria iacere. *Aedilium curulium cura.*

De via publica, & itinere publico reficiendo.

Tit. iſte non ad aliud pertinet, niſi ꝙ qui uiam publicam reficiebat, uidebatur aliquid facere: ſed hoc facere non eſt prohibitum. Dicit ergo de uia publica qualiter reficiatur & amittatur: præterea hic tit. de uia urbana & ruſtica, ſed ſuperior titu.a. tantum de ruſtica, & iō non

ſuperfluit

ſupfluit hic titu. Verba edicti hæc ſunt: Quo minus illi uiam publicam interve publicum aperire, reficere liceat dum ne ea uia idve iter deterius fiat, uim fieri ueto. Viã aperire, eſt ad ueterem altitudinem, latitudinemq; reſti tuere. Sed & purgare refectionis portio eſt, purgari autem proprè dicitur ad libramentum proprium. i. modũ, uel pulchritudinem redigere, ſublato quod ſupereſt. Reficiet autem, & qui aperit, & qui purgat, & omnes omnino qui in priſtinum ſtatum deducũt. Et dabitur hoc interdictum perpetuo, & omnibus, & in omnes. Et habet condemnationem in id quod actoris intererit.

Viã aperire. *Purgare.* *Reficere.*

De fluminibus, & ne quid in flumine publico, ripave fiat, quo peius nauigetur.

Flumen à Riuo magnitudine diſcernitur, aut æſtimatione, uel opinione circuncolentium Fluminum quædam ſunt perennia, quædam torrentia. Perenne eſt, qđ ſemper fluit: Torrens eſt, quod tm̃ hyeme fluit. Fluminum quædam publica ſunt, quędam non. Publicum flumen, ut Ceſſius diffinit, eſt quod perenne. i. perpetuum eſt, & ſi iam non omni tpe fluat, quia fortè æſtate aliqua exaruit. Verba edicti hæc ſunt: Ne quid in flumine publico, ripave eius facias, ne quid in flumine ripave eius immittas, quo ſtatio, iterve nauigii deterius fiat. Ripa eſt id, quod flumen continet naturalem rigorem curſus ſui tenens. Stationem dicimus à ſtando: is igitur locus demonſtratur, ubicunq; naues tutè ſtare poſſunt. j. de uer. ſig. l. portus. Nauigium ſolemus dicere & ipſam nauem. iter ergo nauigii. i. iter nauis. Nauigii appellatione etiam rates continentur, & connexiones trabium: quia plerunq; & ratium uſus neceſſarius eſt. Dr̃ aũt deterior ſtatio, iterq; deterius fieri, ſi uſus eius corrumpatur, uel difficilior fiat. aut minor, aut rarior, aũt ſi in totum auferatur. Ripa eã putatur eſſe, quæ pleniſſimum flumen continet.

Ne quid in flumine publico, ripave eius fiat, quo aliter aqua fluat, quam in priori æſtate fluxerit.

Differt a ſuperiori tit. quia illud pp̃ nauigii utilitatẽ, hoc pp̃ agrorũ, uel alia quã nauigii, prohibet qũ cq::

in flumine fieri. Item ille de nauigabili, uel quaſi: hic de omni flumine: ut infra l. 1. circa prin. itẽ differt ab inferiori, quia hic prohibetur fieri in publico, ibi ecõtra uetat fieri uim facienti, & utenti, Verba edicti hęc ſunt: in flumine publico, in ve ripa eius facere, aut in id flumen, ripamve eius immittere, quò aliter aqua fluat, q̃ in priori æſtate fluxerit, uero. Et eſt inductum hoc interdictũ ne deriuationibus minus conceſſis flumina areſcant: uel mutatus alueus uicinis aliquã iniuriam faciat, uel afferat: pertinet autem ad flumina publica, ſiue nauigabilia ſunt, ſiue non. Et gñaliter tunc interdicto hoc qs tenetur, ſi mutetur aquæ curſus per hoc quod factũ eſt, dũ depſſior, uel altior fiat aqua, ac ꝑ hoc rapidior ſit cũ cõmodo accolentiũ: & ſi quid aliud uitij accolę ex factº eius qui conuenitur ſentient, interdicto locus erit.

Vt in flumine publico nauigare liceat.

Hoc interdicto proſpicitur, ne quis in flumine publico nauigare prohibeatur. Sicut. n. ei qui uia publica uti prohibetur interdictum ſuprà poſitum eſt: ita hoc quoque proponendum prætor putauit. Sed ſi priuatum ſit flumen, interdictum ceſſat. Verba ædicti hæc ſunt. Quo minus illi in flumine publico nauigare, ratem agere, quove minus per ripã onerare, exonerareve liceat, uim fieri ueto. item ait: ut per lacum, foſſam, ſtagnum publicum nauigare liceat, interdicam. Eſt autem lacus, qui ꝑpetuam habet aquam: Stagnum eſt, quod temporalem continet aquam ibi ſtagnantem: quæ quidem aqua plerunq; hyeme congelatur. Foſſa, eſt receptaculum aquæ manufactum. *Stagnũ.* *Foſſa.*

De ripa munienda.

Ripas flminum publicorum reficere, & munire, utiliſſimum eſt. Sicuti igitur de uia reficienda interdictum poſitum eſt: ita ẽt de ripa fluminis munienda proponẽdum fuit. Verba edicti hæc ſunt: Quo minus illi in flumine publico ripave eius opus facere, ripę, agrive, q circa ripam eſt, tuendi cauſa liceat (dum ne ob id nauigatio deterior fiat) ſi tibi dãni infecti in annos decem boni uiri arbitratu uel cautum, uel ſatiſdatum eſt, aut per illum

illum non ſtat, quo minus boni uiri arbitratu caueatur, uel ſatiſdetur,uim fieri ueto. Meritò adiicit,dum ne ob id nauigatio deterior fiat. illa ſola.n. refectio toleranda eſt,quæ nauigationi impedimento non eſt. Et licet ripæ, lacus, foſſæ, uel ſtagni muniendi cauſa prætor nihil hic cauit:idem tamen erit obſeruandum, quod in ripa fluminis munienda.

De vi,& vi armata.

Primum vi, ponitur hic in genere, ſecundum in ſpecie. Et idem eſt dicere,ſicut in C.unde ui. De interdictis igitur quæ ſunt prohibitoria expedito, nunc de reſtitutoriis dicitur inſt.de interdict.§.1.Hēt autē locum hoc interdictum,cùm quis per uim poſſ.ſoli amiſit:uim dico expulſiuam,non compulſiuam. Si enim compulſus poſſeſ.rerum tibi tradidero,ceſſat hoc interdictum,& datur actio.Quod met cau.infra.e.l.ſi rerum. item uim dico, non legitime admiſſam:qui.n.expulſus eſt, ſi incontinenti uelit recuperare poſſeſ.ſuam,põt quidem incontinenti autoritate ſua:non ex interuallo.infra e.l.3.§. cum igitur. Et accipe incontinenti i.antequam ad alia extranea diuertat negotia. infra de uer.obli.l.continuus.§.1.Sed & iſte, qui nondum eſt adhuc expulſus, ſed quem quis uult iniuſtè expellere,põt reſiſtere uim inferenti, & propulſare uim illatam,ad defendendam poſſeſſionem:cum moderamine tñ inculpatæ tutelæ.i.defenſionis. Et eadē. l.1.Quòd aũt defenſio dicatur inculpata, & cum moderatione facta,attenditur circa tria: Primò, quòd fiat cũ ſimilibus armis:ſecundò,ꝙ incontinenti:tertiò, ꝙ animo propulſandi iniuriam,non irrogandi. Verba huius edicti hæc ſunt: Vnde tu illum ui deiecisti, aut familia tua deiecit:de eo,quodque ille tunc ibi habuit tantummodo intra annum:poſt annum uerò do eo, quod ad eũ qui ui deieci peruenerit,iudicium dabo. Et pertinet hoc interdictum ad ſolam atrocem uim: & ad eos tantum qui de ſolo deiiciuntur:puta de fundo ſiue ædificio. Ad alium autem non pertinet.

Vti poſſidetis.

Poſt interdictum unde ui, quod poſſeſ. reſtituit.ſequitur

quitur hoc,quod defendit.ĵ.l.1.§.& conſequenter.& eſt interdictum retinendæ poſſeſſionis. Habet autem locũ hoc interdictum uti poſſidetis, in rebus immobilibus omnibus,& ſoli:dum tamen talia ſint,quæ poſſunt poſſideri.ĵ.e.l.1.§.pe.Non aũt poſſidentur forum baſilica, & res ſacræ.ſ.de acq.poſ.l.1.§.ul.Itẽ hẽt locum hoc interdictũ in incorporalibus,ut in quaſi poſſeſſione uſusfructus uel uſus.ĵ.eo.l.ult.uel aliarum ſeruitutum ſuprà de ſer.l. quoties.Verba edicti hæc ſunt:uti eas ædes,de qbus agitur,nec ui, nec clã, nec precario alter ab altero poſſidetis:quo minus ita poſſideatis,uim fieri ueto. De cloacis hoc interdictũ nõ dabo:neq; pluris, q̃ quanti ea res erit, intra annũ, quo primũ experiundi poteſtas fuerit, agere permittam.Cã huius interdicti fuit,qđ ſeparata eſſe debeat poſſeſſio à ꝓprietate.Fieri.n. põt, ut alter poſſeſſor ſit,dñs non ſit:alter dñs quidẽ ſit,poſſeſſor non ſit. Fieri ẽt põt,ut poſſeſſor idẽ, & dñs ſit. ĵ. ead.l.§. huius. Quoties ergo inter litigatores eſt proprietatis controuerſia: aut cõuenit inter litigatores,uter poſſeſſor ſit, uter petitor:aut nõ conuenit.Si cõuenit, abſolutũ eſt:ille poſſeſſoris commodo,quem conuenit poſſidere, alter petitoris onere fungetur. Sed ſi inter ipſos contendat̃:vter poſſideat,quia alteruter ſe magis poſſidere affirmat: tunc ſi res ſoli ſit, in cuius poſſeſſione contenditur, ad hoc interdictum remittent̃,quod vulgò uti poſſidetis,appellatur:& datur huius rei cauſa, ne uis fiat ei qui poſſidet.

De ſuperficiebus.

Simile eſt ſuperiori interdicto:ut ĵ.ea.l.§. proponitur. Hoc interdicto tuet̃ ꝑtor eũ,q ſuperficiẽ defendit.i. materiã ædificii ſine ſolo.Verba interdicti hæc ſunt. Vti ex lege locationis, ſiue cõductionis ſuperficie, qua de agit̃, nec ui,nec clã,nec ꝑcario alter ab altero fruimini: quo minus ita fruamini, uim fieri ueto. Si qua alia actio de ſuꝑficie poſtulabit̃,cã cognita iudiciũ dabo. Oĩa quæ in uti poſſidetis interdicto ſeruantur, hic quoque ſeruãtur. Appellamus aũt ſuperficiaria ædes,quæ in conducto ſolo poſitæ ſunt,quarum proprietas & ciuili, & naturali iure eius eſt,cuius & ſolum: & idem ſi emit fundum, non

tamen ut ſoli dominium tranſeat: ſed ſola licentia habendi, & tenendi ſuperficiem, infra l. 1. §. qui ſuperficié. Eſt ergo ſuperficiarius dominus utiliter, non iure directo, & habet in rem, ut no. infra l. 1. §. q ſuperficié. in fin.

De itinere actuq; priuato.

Superiori titulo de poſſeſſione rerum corporalium retinenda, hic de poſſeſſione rerum incorporalium, Et eſt hoc interdictum prohibitorium pertinens ad ruſticas tãtummodo ſeruitutes: Verba interdicti hac ſunt: quo itinere, actuq; priuato, de quo agit, uel uia, hoc anno, nec ui, nec clã, nec precario ab illo uſus es: quo minus ita utaris, uim fieri ueto. Hoc interdicto prætor tantum inquirit, an itinere, actuq; hoc anno uſus ſit, nõ ui, nõ clã, non precario, & in hoc tuetur eum, licet eo tempore, quo interdictum redditur, uſus non ſit. Siue igit habuerit ius uiæ, ſiue non habuerit. in ea conditione eſt, ut ad tuitionem ptoris pertineat. Si mõ hoc anno uſus eſt, uel modico tẽpore. i. non minus quàm triginta diebus. Neq; enim ad præſens tempus refertur uſus: quia plerunq; itineribus, uel uia non ſemper utimur, niſi cũ uſus exegerit. itaq; anni tẽporis ſpatio concluſit uſum.

De aqua quotidiana, & æſtiua.

Vſus aquæ, ſicut itineris, eſt quædam quaſi poſſeſſio ſoq; hanc, ſicut illam, prætor tuetur interdicto reddito. Et eſt hoc interdictum prohibitorium, & interdum reſtitutorium, ptinet ad aquã quotidianam. Duo ãt ſunt genera aquarum quotidiana, & æſtiua: quotidiana ab æſtiua differt uſu, non iure. Quotidiana aqua ea eſt, quæ duci aſſiduè ſolet, uel æſtiuo tempore, uel hyberno, etiã ſi aliquando ducta non eſt, Non. n. ideo quotidiana, dr quia quotidie ducit: ſed ea, qua qs quotidie poſſit uti ſi uellet: quanquã, quotidianã interdũ hyeme ducere nõ expediat, et ſi poſſit duci. Aeſtiua aũt ea eſt, qua æſtate ſola uti expedit: ſicut dicimus ueſtimẽta æſtiua, ſaltus æſtiuos, caſtra æſtiua, quibus interdũ ẽt hyeme, plerunq; ãt æſtate utamur. Et generaliter ex propoſito utentis, & ex natura locorũ, qua æſtiua à quotidiana diſcernit: Nã ſi ſit talis aqua, quæ perpetuò duci poſſit: ego tñ ea ſola æſtate

Aqua quotidiana.

Aqua æſtiua.

æſtate utar,dicendum eſt hãc aquã eſſe æſtiuã.Rurſus ſi talis ſit aqua, quæ nõ niſi æſtate ſui natura duci poſſit, æſtiua dicet.Et ſi ea ſint loca,quæ natura non emittant aquã niſi æſtate, dicendũ erit rectè ęſtiuam dici. Verba interdicti hęc ſunt:Vti hoc anno aquam,de qua agitur nec ui,nec clam,nec precario ab illo duxiſti:quo minus ita ducas,uim fieri ueto.Hoc anno, p̃tor dicit,hoc eſt, nõ quotidie:ſed hoc anno, uel una die, uel una nocte, Et loq̃tur prætor de ea ſola aqua, quæ perennis eſt:nulla.n.alia duci aqua p̃t,q̃ quę eſt perennis.ſ.l.1.§.loquit.

De riuis.

Parum prodeſſet ius aquæ,de qua ſ.dixit,niſi liceret purgare riuum:nec tam neceſſaria eſt refectio itinerum, quàm riuorum:qa nõ refectis riuis, oĩs uſus aquæ aufertur,& homines ſiti necarentur: & ſanè aqua peruenire, niſi refecto riuo,non põt.At nõ refecto itinere, difficultas tm̃ eundi,agendiq; fieret,quæ tẽporibus æſtiuis leuior eſſet.l.fi.ſ.e.Ideo hoc interdictum utiliſſimũ eſt: nam niſi permittatr alicui reficere,alia rõne uſus incommodabitur.Verba edicti hęc ſunt.Riuos, ſpecus, ſepta reficere,purgare aquæ ducendæ cauſa,quo minus liceat illi,dũ ne aliter aquã ducat,quã uti priori æſtate:nõ ui, non clã non precario à te duxit, uim fieri ueto. Riuus, eſt locus per longitudinẽ depreſſus,quo aqua decurrat. Specus,locus eſt ex quo deſpicitur,inde Spectacula ſunt dicta.Septa ſunt ea,quæ ad incile opponunt aquę compellendæ deriuandæve ex flumine cauſa: Siue ea lignea ſint,ſiue lapidea,ſiue ex alia qualibet materia ſint ad cõtinendam,tranſmittẽdamq; aquam excogitatã:quæ appellamus Scluſã.incile autem eſt locus depreſſus ad latus fluminum,ex eo dictus, ꝙ incidatur:inciditur enim uel lapis, uel terra, unde primum aqua ex flumine agi poſſit.Sed & foſſæ,& putei hoc interdicto continentur. Reficere,eſt quod corruptum eſt,in priſtinũ ſtatum reſtaurare.Et ſunt uerba reficiendi,tegere,ſubſtruere,ſarcire,ædificare:itẽ aduehere,apportareq; ea,quæ ad eandem rem opus eſt continentur. Purgandi uerbum ad eũ riuum pertinet.qui refectione indiget.ſ.l.1.§.purgãdi.

Riuus. *Specus.* *Septa.* *Reficere.*

De fonte.

Seruitutes nõ tm̃ aquæ ducendæ eſſe ſolent,uerũ etiã hauriẽdæ:& ſicut diſcretæ ſunt ſeruitutes ductus aquæ, & hauſtus aquæ:ita interdicta ſeparatim redduntur. Et ꝓponitur hoc interdictũ ei qui fontana aqua uti ꝓhibetur. Verba edicti hæc ſunt: Vti de eo fonte,quo de agitur,hoc anno aqua nec ui,nec clã,nec precario ab illo uſus es:quo minus ita utaris,uim fieri ueto. De lacu, piſcina,puteo, itẽ interdicã. Hoc interdictum locum hẽt, ſi qs ꝓhibeatur uti aqua:hoc eſt ſiue haurire ꝓhibeaẽ, ſiue ẽt pecus ad aquã appellere. Hoc interdictũ de ciſterna non cõpetit:nã ciſterna non hẽt perpetuam clauſam nec uiuã hẽt aquã:ex quo apparet,in his oĩbus exigendũ,ut uiua aqua ſit:ciſternę ãt imbribus concipiuntur. Coercere aquã,eſt cõtinere ſic,ne deſinat,uel dilabatur. dummodo nõ ꝑmittaẽ alicui nouas uenas q̃rere uel aperire. is.n. innouat aliq̃d præter id, quo præcedenti anno uiſus eſt. Sed & de lacu,puteo,piſcina reficiẽdis,purgandis,interdictum cõpetit. Et oĩbus perſonis dabiẽ,quibus permittiẽ interdictum de aqua æſtiua, infra eod.l.1.§.fi.

Coercere aquam.

De cloacis.

Cloacę indigẽt purgatione,ſicut riui,ut fœtor ceſſet, & cõmoditas ueniat. Hoc interdictum ꝓpoſitum eſt de cloacis priuatis: publicæ.n. cloacę publicã curã merenẽ. Cloaca ãt eſt locus concauus,ꝑ quẽ colluuies q̃dã fluat. Curauit ãt prętor ꝑ hæc interdicta,ut cloacæ,& purgentur,& reficiant:quorum utrunq; & ad ſalubritatẽ ciuitatum,& ad tutelã pertinet. Nã & cœlum peſtilens,& ruinã minanẽ immunditiæ cluacarum.i.ſi non reficiantur. Verba interdicti hæc ſunt:quo minus illi cloacã,q̃ ex ędibus eius in tuas ꝑtinet ędes,qua de agiẽ,purgare, reficere liceat,uim fieri ueto:damni infecti,qđ operis uitio factum ſit,caueri iudebo. Duo ſunt interdicta ſub hoc titulo:unum ꝓhibitoriũ, quo ꝓhibeẽ uicinus uim facere,quo minus cloaca purgeẽ & reficiaẽ. Alterum reſtitutorium,ubi dr̃,qđ in cloacã publicã factum ſiue immiſſum habes,quo uſus eius deterior ſit,reſtituaẽ. Itẽ ne q̃d fiat,immuteturve,interdicã. Qđ ex edib. eius in tuas

Cloaca.

pertinet,

ptinet,&c.hoc eſt dirigitur, extenditur,peruenit.Et tā ad pximum uicinum hoc interdictū ptinet,quā aduerſus ulteriores,p quorū ędes cloaca currit.Imo pt in uicini ædes uenire,& reſcindere pauimenta,purgādæ cloacæ grā. dum tn̄ paratus ſit reſtaurare id,quod ex neceſſitate reficiendę cloacæ cā reſcindat.ȷ̄.l.j.§.qd̄ ait prætor.

Quod ui,aut clam.

Superiora interdicta reſpiciunt futurum tp̄s:hoc pteritum.Vel ſit,diximus.s̄.ſeparatim de ui tam pterita,ut unde ui,quā p̄ſenti,ut uti poſſidetis:nunc de quodā mista,ſ.tam de ui,q̄ p eo,qd̄ clam factū eſt,quā p pręterito,& pręſenti datur:ut ȷ̄.e.l.is q.§.qd̄ ait prætor.& qualitercunq; ſit factum,agitur qd̄ ui aut clam.ȷ̄.eo.l.is qui in puteum in prin.Item de ui, tractatur uſq; ad §.clam. in l.2.poſtea de clam.uſque ad §. hæc uerba.in l.5.& ibi exponit,qd̄ factum eſt. Et eſt interdictum hoc reſtitutorium,p hoc occurſum eſt calliditati eorum,q ui aut clā q̄dam moliuntur:iubentur.n.reſtituere ea.Verba edicti hæc ſunt.Quod ui aut clam factum eſt,qua de re agitur, id cum experiundi poteſtas eſt reſtiuas. Et pertinet ad ſola opera,quæ in ſolo ui,aut clam facta fuerint. Vi factum uř, ſi quis contra q̄ prohiberetur fecerit:ut ſi quis contra teſtationem,denuntiationemq́; fecerit, uel ſi cū ſciret ſe prohiberi,per uim molitus eſt,ne phiberi poſſit.ȷ̄.l.1.§.quid ſit.Clam facere uidetur,qui celauit aduerſarium,neq; ei denuntiauit:ſi modo timuit eius controuerſiam,aut debuit timere.Seruius etiam cum clam facere ait,qui exiſtimare debuit,ſibi controuerſiam futuram:quia non opinionem eius,& reſupinam æſtimationem ſequi oportet. ne melioris conditionis ſint ſtulti, quam periti.l.4.ȷ̄.eo. Hæc uerba quod ui aut clam factū eſt:ita exponuntur, quod tu,aut tuorum quis fecerit, aut tuo iuſſu factum eſt infra.l.aut qui.§.hæc uerba.

Viſ factū. *Clam ſactū.*

De remiſſionibus.

Sicut nuntiatio parit interdictum, quod ui aut clam, ut s̄.diximus:ita & remiſſio tollit,ut s̄.tit. 1.l.ſi aliūs.§. 1.Et ponuntur ſub hoc titulo, remiſſiones faciendæ ei cui nūciatū ē.Et ſunt tres, una ex cōuētione:alia à iure,

qñ,ſ.tenuit nunciatio: & tertia qñ non tenet, quia pōt ſperni: nam tunc lex habet pro remiſſa. Et uerba prætoris oñdunt, remiſſionem tunc factam ualere, ubi nuntiatio nō tenet. Nunciationem autem tunc ꝑtor uoluit ualere, ubi ius eſt nuntianti, prohibere, ne ſe inuito fiat. Sed ſi non habet ius nuntiandi, ſiue ſatiſdatio interueniat, quo caſu fit remiſſio ipſo iure, ſiue non remisſio facta ex conuentione uel ēt iudice, hoc tantum remittit, in quo non tenuit nuntiatio cum effectu. Is habet ius nuntiandi nouum opus, qui aut omnium aut ſeruitutem habet. Verba edicti hæc ſunt: Quod ius ſit illi prohibere, ne ſe inuito fiat in eo nuntiatio tenet: cæterum nuntiationem miſſam facito.

Pretiū. *De precario.*

Precarium eſt, qđ precibus petendi utendū concedit, tandiu, quandiu is qui conceſſit patitur: quod genus liberalitatis ex iure gentium deſcendit. Et diſtat a donatione, eo ꝙ qui donat, ſic dat, ne amplius recipiat, ſupra de don. l. 1. in prin. Qui precario concedit, ſic dat, quaſi tunc recepturus, ſibi libuerit precarium ſoluere. ĵ. l. 2. & l. & habet. & l. cum precario. Et eſt ſimile commodato. Nam & qui commodat ſuam rem, ſic comodat, ut non faciat rem accidientis, ſed ut ei uti re commodata ꝑmittat. Differt tñ à commodato, ut diximus ſupra commo. Verba edicti hæc ſunt: Quod precario ab illo habes, aut dolo malo feciſti, ut deſineres habere, qua de re agitur, id illi reſtituas. Hoc interdictum reſtitutorium eſt, & naturalem habet in ſe æquitatem. Nanq; precariū reuocare uolenti competit. Eſt. n. natura æquum, tandiu te liberalitate mea uti, quandiu ego uelim: & ut poſſim reuocare, cū mutauero uoluntatem. Habere āt precario uř, qui poſſeſſionem uel corporis, uel iuris. i. rei incorporalis, puta ſeruitutis adeptus eſt, ex hac ſolūmodo cā, ꝙ preces adhibuit, & impetrauit precibus, ut ſibi poſſidere, aut uti liceat: ueluti ſi me precario rogaueris, ut per fundum meum tibi ire uel agere liceat. uel ut in tectum, uel aream ædium mearum ſtilicidium, uel tignum in oarietem immiſſum haberes. infra. l. 2. §. ſi. & l. ſeq.

Donare. Commodatum. Precario habere.

De arboribus cædendis.

Hoc interdictũ cõpetit nõ ſolũ dño ædiũ, ſed et ei, q uſumfructũ habet, quia et ipſius intereſt arborem iſtam non impendere. Nam niſi dominus adimat arborẽ, quæ alienis ædibus impẽdeat, permittit̃ ei, cui arbor officit, ut ſi uellet ſucciderẽt eam, lignaq; tolleret. Verba edicti hæc ſunt: quæ arbor ex edibus tuis in ædes illius impendet: ſi ꝑ teſtat, quò minus eã adimat: tunc quò minus eã illi arborẽ adimere ſibique habere liceat, uim fieri ueto. Et eſt hoc interdictum ꝓhibitorium. Arboris appellatione etiã uites continentur. ſ. arb. furt. cęſ. l. uitẽ. in prin. *Arboris appellatio.*

De glande legenda.

Glandis nomine oĩs fructus continetur. ſ. de uer. ſigni. l. qui uenenum. §. glandis. & per hoc edictum datur licentia domino legendi glandem. i. quemcunq; fructum ex arbore ſua in fundum uicini cadentem. Verba ædicti hæc ſunt: Glandem, quæ ex illius agro in tua cadit, quò minus illi tertio quoq; die legere, auferre liceat, uim fieri ueto. Et computantur, primus, ſecundus, & tertius dies ab eo tẽpore, quo cecidit glans. Et iõ ponit die tertio, quia collectio glandis uix durat ad tertium diem, nã citius colliguntur: uel quia duobus, aut tribus diebus euertuntur in terram, ut nulli eorum nomine cõpeteret actio, cum ſine dolo tuo fructus eſſe in rerum natura deſierit. Nõ quia interdictum tam breui ſopiatur tempore; nã intra annum duraret, ſi fructus ſtaret, & plus. ſ. de ac. & obl. l. in honorariis. Sed ſi dolo deſiiſſet habere, tunc intra annum teneretur. ſ. de ꝑſcr. uerb. l. q ſeruandarum §. ſi. Et eſt utilitas unius edicti ſecundum Azo. quia neceſſitas imponitur ei, in cuius terram cecidit, ut ſingulis tribus diebus ſemel liceat auferre: & ſic exponitur quoq;, id eſt, ſingula tertia die, gloſ. pen. infra eod. *Glans.*

De libero homine exhibendo.

Hoc interdictum proponitur tuendæ libertatis cã: uidelicet, ne homines liberi retineãtur à quoquam. Neq; enim multũ à ſpecie ſeruientiũ differunt, quibus non datur facultas recedendi. Verba edicti hæc ſunt: quem liberum hominem dolo malo retines, exhibeas. Verbum li- *Liber.*

berum, ad omnem liberum hominem pertinet, ſiue pubes ſit, ſiue impubes: ſiue maſculus ſit, ſiue fœmina: ſiue unus, ſiue plures: ſiue ſui iuris ſit, ſiue alieni. Hoc.n. tantum ſpectamus, an liber ſit. Exhibere eſt in publicū producere, & uidendi, tangendiq; hominis facultatem præbere: propriè autem exhibere, eſt extra ſecretū habere l.3. §.ait prętor.ͳ.eo. Hoc interdictum omnibus competit. Nemo.n. prohibēdus eſt libertati fauere.ͳ.ad exhib. l.ſi liber. Et cum hoc interdicto concurrit etiam accuſatio legis Fauiæ de plag.ͳ.ad.l.Faui.l.non ſtatim.& C.ad l.Fau.l.ſi fratrem, & uerſa uice. qui agit Fauia, poterit nihilominus hoc interdictum habere.l.3.in princ.ͳ.eod.

Exhibere lex Fauia.

De liberis exhibendis ſeu deducendis.

Hoc interdictum proponitur aduerſus eum, quem quis exhibere deſiderat eum, quem in poteſtate ſua eſſe dicit: & competit ei, qui in poteſtate habet. Neq; curat prætor cur apud eum ſit, qui exhiberi debet, quemadmodum in ſuperiori interdicto: ſed oī modo reſtituendum putauit, ſi in poteſtate eſt. Verba edicti hæc ſunt: Qui, quæve in poteſtate Lucij Titii eſt, ſi is, eave apud te eſt: dolove malo tuo factum eſt, quò minus apud te eſſet: ita eum, eamve exhibeas. Hoc interdictum priuatum & perpetuum eſt: ſuiq; iuris tuendi comparatum, ut filius exhibeatur. Eſt & aliud interdictum hoc titulo.ſ.de Liberis deducendis: & datur eis, & in eos, quibus & in quos datur ſuperius: ſed datur ad aliud.ſ.ut quis poſſit ducere eos in quos habet ius ductionis. i. qui ſunt in poteſtate ſua. Et tamen notandum in hoc interdicto, & in notione prætoria, quam pater habet, ꝙ ſi poteſt, agit pro filio impubere ducendo, alias differtur res in tempus pubertatis, alias repræſentetur: idque ex perſona eorum, inter quos erit controuerſia, & ex genere cauſæ conſtituendum eſt. Nā ſi is qui ſe patrē dicit, autoritatis, prudentiæ fidei exploratæ eſſe, uſq; in diē litis impuberem apud ſe habebit. Is uerò qui controuerſiā facit, ſi humilis, calumniator, notæq; nequitiæ ſit, repræſentanda cognitio eſt.

Vtrobi.

De poſſeſſione rerum mobilium habet locum hoc interdictum

terdictum.Sed eius uis exæquata eſt interdicto.Vti poſſidetis: qđ de rebus ſoli competit: ut his hoc interdicto uincat,qui nec ui,nec clam,nec precario,dum ſuper hoc ab aduerſario inquietatur,poſſeſſionem habeat. Verba edicti hæc ſunt:Vtrobi hic homo,de quo agitur,maiore anni parte fuerit, quò minus is eũ ducat,uim fieri ueto. Vtrobi exponitur.i.apud quem: & componitur ex utrũ & ubi:& ſic utrum,pro apud,& ubi pro quem. Is autem ex duobus potior erat in hoc interdicto, qui maiore parte anni poſſederat. Sed hodie qui poſſidet tpe litis conteſtat.potior eſt.inſti.de interdict.§.ſed hodie.& C. eo. l.1. *Vtrobi.*

De migrando.

Hoc interdictum De migrando.i.recedendo,proponitur inquilino,qui ſoluta penſione vult migrare.i. exire, uel recedere cum rebus ſuis,poteſt ergo inquilinus libere per hoc interdictum, cum rebus ſuis de habitatione migrare,ſi tamen locatori ſatisfaciat de penſione, & de damno,ſi quod in domo conducta dederit.Colono auté non datur hoc interdictum,ſed alias extra ordinem officio iudicis ei ſubuenitur,ſi uelit non dico migrare, ſed colonariã poſt exactum tẽpus cõſtitutum derelinquere. ℣.l.1.§.1.Verba edicti hæc ſunt:Si is homo, quo de agit, nõ eſt ex his rebus,de quibus inter te locatorem & actorem(.i.inquilinum)conuenit,ut quæ in eã habitationẽ, qua de agitur,introducta, importata,ibi nata,factave eſſent,ea pignori tibi ꝑ mercede eius habitationis eſſent: ſiue ex his rebus eſſet,& ea merces tibi ſoluta, eove nomine ſatisfactũ eſt,aut ꝑ te ſtat quò minus ſoluatur: ita quo minus ei,qui pignoris noĩe eum induxit, inde abducere liceat,uim fieri ueto. Et datur hoc interdictum inquilino ẽt de his rebus,quæ nõ ipſius ſunt: ſed fortè cõmodatũ ei, uel locatæ, uel apud eũ depoſitũ ſunt.℣.l.fin. *Migrare*

De ſaluiano interdicto.

Saluianũ interdictũ datur locatori fundi ruſtici cõtra colonũ,& eius hæredẽ:utile uerò datur eis contra extraneũ poſſeſſorẽ pro adipiſcenda poſſeſſione eorum, quæ tacitè locatori ſunt obligata.℣.l.1.& C.eo.l.1.& ℥. de inter.l.2.§.hoc autem. Et eſt hoc interdictum adipiſcendæ *Saluianum.*

poſſeſ-

poſſeſſionis comparatum: ecque utitur dominus fundi de rebus coloni, quas is ꝑ mercedibus fundi pignori futuras pepigiſſet. Inſt. de inter. §. interdictũ quoq;, & ſufficit tacitum pactũ. C. locat. l. certi iuris. Differt autẽ hoc interdictũ à Seruiana: q̃a in Seruiana oportet locatorẽ ꝓbarẽ colonũ fuiſſe interdictum tpe obligationis. ſ. de pig. l. 1. §. cũ pdiũ. Sed interdicto iſto ſufficit, ſi ꝓbet ipſum poſſediſſe. ĵ. l. 1. ut dicit gl. in d. §. interdictũ. & Inſt. de act. §. itẽ Seruiana. Et ſicut Seruiana uel quaſi Seruiana dicit à ſeruãdo, ut ibi ita & Saluianũ à ſaluãdo. i. retinẽdo dr. Omne. n. ius aut in acquirẽdo, aut in ſeruando, uel ſaluãdo. aut ĩ amittẽdo cõſiſtit. ſ. de le. & ſen. cõ. l. fi.

LIBER XLIIII.

Et ſexus huius.

De exceptionibus, ſeu præſcriptionibus, & præiudiciis.

Exceptio Replicatio. Duplicatio. Triplicatio. Quadruplicatio. Dilatoria. Perpetua Perẽptoria. Præſcriptio.

EXceptio dicta eſt, quaſi quædam excluſio quæ interponi actioni cuiuſq; rei ſolet, ad excludendum id, quod in intentionem condemnationis deductum eſt. Sicut autem Exceptio actorẽ excludit, ita Replicatio reũ. Nam replicationes nihil aliud ſunt, quàm exceptiones, & à parte actoris ueniunt: quæ quidem ideo neceſſariæ ſunt ut exceptiones excludant, uel oppugnent. Sed cõtra replicationẽ ſolet dari Duplicatio, & contra duplicationẽ Triplicatio, & contra triplicationem Quadruplicatio & deinceps multiplicantur noĩa, dum aut reus aut actor obiicit. ĵ. l. 2. §. 1. Exceptiones quædã dilatoriæ, quædam peremptoriæ. Dilatoria eſt, quæ differt actionẽ, ueluti ꝓ curatoris exẽplo: nã q dicit, nõ libere procuratorio noĩe agi, nõ prorſus litẽ inficiatur, ſed pſonã euitat. l. 2. §. fin. ĵ. eo. Perpetuæ, & peremptoriæ ſunt, quæ ſemper locũ habent, nec euitari poſſunt: qualis eſt doli mali, Rei iudicatæ. & ſi quid contra leges ſenatusve conſulta factum eſſe dicetur. Item pacti de non petendo, & de uariis exceptionibus eſt gl. Inſti. eo. §. appellantur, & gl. ȝ. q. 6. ſi quis epiſcoporũ. & in c. exceptionẽ. de excep. Præſcriptio ſm quoſdam eſt exceptio ex tpe cauſam trahens. Vel fortè ita diffinietur. præſcriptio longi tpis, ſicut & uſucapio,

triennii.nam ꝑ utranq; acquiritur dominium:licet per primam directum,per iſtam utile. Et eſt inducta præſcriptio longa,conſiderata utrinq; cauſa.i.ex parte poſſidẽtis fauore, & ex parte eius qui non petiit,odio. Locum autem habet iſta præſcriptio lõga in reb. immobilibus: non in rebus mobilibus:niſi in ſeruo ruſtico, qui cum ſit glebæ portio,cum glega(ut ait Pla.)uel etiam ſine gleba,ſm Azo.pſcribit:ut j.de diuer.& tem.pſcr.lõ.Et exiguntur in pſcriptione ea q̃ s̃.de uſuc.diximus. De piudicialibus ãt exceptionibus, uel piudicialibus actionibus hr.j.l.ſi poſt. & l.fundum.& inſti.de act.§.præiudiciales.

De diuerſis,& temporalibus præſcriptionibus,& acceſſionibus poſſeſſionum.

Quia tractatus de utilibus diebus frequẽs eſt, uideamus quid ſit experiundi ptãtem habere. Et quidẽ in primis exigendũ eſt,ut ſit facultas agẽdi, per ſe,uel ꝑ aliũ. Itẽ ꝙ habeat ptãtem conueniẽdi eum per ſe,uel per aliũ reſpondentem:& ius reddentis copiam. Et ita intelligitur quod dicitur,tempora uſucapionis eſſe utilia,pſcriptionis uero cõtinua, ut dicit gl. inſti.de uſuc.in princ. Diuerſæ ãt ſunt præſcriptiones:quædã unius diei, aliæ duorum:ut j.de app.l.à ſnia.§.fi. & qñ appel.ſit.l.1.§.bi duũ.Qñq; triũ. C.de iud.l.fi.Et hoc proſeq ulterius,magis laborioſum eſt quã ſubtile. Verſus,Quærite quos agitur labor,atque alias reperite. De uſucapione tñ triennii die,ꝙ ꝑ eã quærit.dñium.C.de pact.l.traditionib.dummodo quatuor interueniant,ſ.bona fides,& titulus, & ꝙ res non ſit uitioſa, & ꝙ poſſeſſio ſit continuata uſq; ad ultimam diem, quã tetigiſſe ſufficit:& idẽ in præſcriptione 10.uel 40.an.j.eo.l. in uſucapione.Secus in pręſcriptio,ſ.perſonalium actionum,ut infra de act.& obl. l.in oĩbus.Itẽ per præſcriptionem 10.uel 20.anno.nõ quærit dñium,ut dicit gl.hic ſup Rub.no.C.de bo.ma. auth.ibi poſita. Itẽ uſucapio nõ interrumpitur litis conte.quod ſecus eſt in præſcriptione:quod dic,ut no.s̃.de rei uen.l.ſi poſt acceptum.Itẽ per præſcriptionẽ 30.an. non inducitur niſi exceptio: quia tps nõ eſt modus,&c. infra de actio.& obligatio,l.obligationum ſeae.§.placet.

Habere poteſtatẽ experiundi.

Præſcriptiones diuerſæ.

Vſucapio.

Sunt & aliæ præſcriptiones diuerſæ. Sed notandum, ꝙ quædam præſcriptjones habent continua tpa, ſicut gñaliter oẽs, niſi ſpecialiter inueniamus lege cautum contra. ſ. ꝙ ſit. Aliæ utilia: & hæc ſubdiuiduntur, quia quædam ad ſui principium, & proceſſum, ad quod ſunt tria neceſſaria, ut diximus. ſ. in prin. Alia ad ſui principium tm̃: ut ſ. de calum. l. annus. & ſ. de ædil. edic. l. cum ſex. & j. de adul. quinquennium.

Acceſſionis. De acceſſionibus aũt poſſeſſionum nihil perpetuum. i. generaliter diffinire poſſumus: conſiſtunt. n. in ſola æquitate: & tribuuntur his, qui in locum aliorum ſuccedunt, ſiue ex contractu, ſiue ex uoluntate ultima.

Poſſeſſio diutina. Et diutina poſſeſſio, quæ prodeſſe cœperat defuncto, etiam hæredi prodeſt: & generaliter in uſucap. & præſcriptio. continuantur tempora in uniuerſalem & particularem ſucceſſorem. inſt. de uſucap. §. diutina, & infra l. de acceſſionibus.

De doli mali, & metus exceptione.

Ideo hanc exceptionem prætor propoſuit, ne cui dolus ſuus per occaſionem iuris ciuilis contra naturalem æquitatem proſit.

Dolo quãdo quid fiat. Quando autem dolo quid factum dicatur, ex facto. i. ex qualitate facti intelligitur. C. de reſcin. uen. l. dolus. Et ſit dolo tam in cõtractibus: ut ſuprà de act. empti. l. iulia. §. ſi uenditor. & §. ſeq. q̃ in teſtamentis edendis, uel ſupprimẽdis: ut C. ſi quis ali. teſt. proh. l. 1. & 2. C. ad l. Cor. de fal. l. eum q̃ etiam in legibus condendis, uel interpretandis, uel cancellandis, ut faciebat quidem Falco Papienſis: ut dicit gl. in l. 1. in fi. infra eo. & tpibus noſtris Bald. feciſſe fertur. Et propoſita eſt hæc exceptio ex eadem cauſa, ex qua propoſita eſt actio de dolo. Generaliter aũt dicendum eſt, ex omnibus in factum exceptionibus oriri exceptionem doli: dolo. n. facit, quicunq; id, quod qualibet exceptione elidi põt, petit. l. 2. §. generaliter. infra e. Et ut dicit gl. in l. qui ſe debere. ff. de condict. ob cauſam.

Exceptio doli quadruplex. Exceptio doli eſt quadruplex: Vna quæ oritur tempore contractus, ut ſi dolo induxiſti me ad promittendũ tibi decem. Sc̃da, q̃ ſuccedit in locũ non num. pecuniæ. Tertia, quę ſuccedit in locũ pacti & iuriſiurandi. Quarta, quæ ſuccedit in locũ facti,

ſiue

ſiue intentionis. Et eſt exceptio doli, exceptio eius, cui opponitur perſonalis: ut contra doloſum tãtummodo opponatur, & nõ contra alium non committentem dolum: ſed ex parte opponentis eſt in rem. ut eſt tex. in l. 2. §. 1. eod. tit. Et in probando articulum doli duo debent deduci: uidelicet dolum fuiſſe adhibitum in tali re ſibi petita. Et per ipſum actorem fuiſſe dolum commiſſum. l. 2. §. 1. uer. debet igitur. De exceptione metus hic repetere potes id quod ſ. quod me. cauſ. traditum eſt.

Quarum rerum a ctio non datur, & de exceptione iuriſiurandi.

Actio quandoq; a principio non naſcitur, ut in turpibus: ut infra de uer. obl. l. generaliter. & l. ſeq. Qñq; naſcitur, ſed inefficax eſt: ut cùm dolus uel metus interuenit: ut C. de inut. ſtip. l. dolo. Quandoq; efficax, ſed poſtea fit inefficax, ut per pactum, uel ſimilem cauſam: ut ſ. tit. 1. & 2. 3. & 4. nõ ergo de oĩbus hic tit. dicit: ſed de quibuſdam & inordinatè. Exceptio aũt iuriſiurandi uicem rei iudicatæ obtinet, & non immerito cũ ipſemet aduerſarium ſuum iudicem decẽ ſua fecerit, deferendo ei iurm. infra l. 1. in princ. & ideo poſt iuſiurãdum nihil aliud quæri debet, niſi iuratum fuerit. inſt. de act. §. item cùm quis aduerſario. Exceptio enim iuriſiurandi licet actionem non tollat, eam tamen elidit. inſti. de excep. §. æquè, ubi plenè de hac exceptione.

De litigioſis.

Supra de exceptionibus, inter quas exceptio quæ pp contractum ſuper re litigioſa initium competit, iõ de ea. Eſt aũt litigioſa res mobilis, vel immobilis, vel ſe mouens, de cuius dominio cauſa mouetur inter petitorẽ & poſſeſſorem: aut qui iudiciariam cõuentionem, aut per preces principi oblatas & iudici inſinuatas, ac per eum aduerſario interpellatoris cognitas: ut in auth. de litig. in rubro. Nec requirit litis cõteſt. ad hoc, ut dicat res litigioſa: ſed ſufficit reo dari libellũ, & inſinuari petitionẽ ſm Azo. Pœna autem ementis rem litigioſam hæc eſt iure ueteri: quia ſi petat eam rem ab eo qui nouit litem, datur contra eum & hæredem eius exceptio: ſi tamẽ emptor

ptor ſciebat litigium cùm emit ꝑ ſe:hodie uerò & danti & accipienti alia imponitur pœna.Ille enim qui accipit emptionis,uel donationis titulo , uel ex quolibet al io, contractu rem litigioſam:ſi quidem ſciebat eam liti gioſam,non tantum cogitur rem redhibere,ſed etiam priuatur pretio,quod neceſſe habet dare fiſco.Nec enim incedit lucro alienantis·imo ipſe tantūdem de ſuo neceſſe habet fiſco præſtare.Si autem ille qui accipit,ignorat rem litigioſam,redhibitio quidem rei fit omnino, & ei pretium reſtituitur,uel ipſe ab eo liberatur.Item tertiā partem eiuſdem pretii recipere debet à uenditore,quia decepit eum:debuit enim ei manifeſtare rem in litem eſſe:& uenditor alias duas partes neceſſe habet fiſco præſtare.Et habebit locum hæc pœna etiam in donationibus,ut uere æſtimatione facta,cùm pretii datio nō eſt, rem ad alium transferens mulctetur. Sunt tamen caſus in quibus lex permittit reo alienare rem litigioſam:hoc eſt,titulo dotis,uel donationis ante nup.uel tranſactionis,uel per diuiſionem rerum hæreditariarū,uel per legatum.C.eo.l.ult.ius auth.tamen corrigitur in legato, De iſta materia per gl.in c.eccleſia.2.ut li.non conteſta.

De actionibus,& obligationibus.

Obligatio ex cōtractu. Obligationes autem ex cōtractu naſcunt̄ aut ex maleficio,aut ex quaſi contractu,uel quaſi maleficio.Obligationes ex contractu,aut re contrahuntur,aut uerbis, aut conſenſu,aut literis.Re contrahitur obligatio:uelu ti mutui datione.Verbis obligatio contrahitur ex interrogatione,& reſponſione, cum quid dari fierive ſtipulamur.Sed aut proprio nomine quiſq; obligatur,aut alieno .Qui alieno nomine obligatur,fideiuſſor uocat̄.Con

Ex maleficio. ſenſu fiunt obligationes in emp.& uend.loca.conduct. ſocie.mandato. Ex maleficiis naſcuntur obligationes, ueluti ex furto.ex damno , rapina, iniuria,quæ omnia unius generis ſunt: nam hæc tantum ex re conſiſtunt, id eſt,ex ipſo maleficio:cum alioqui ex contractu obligationes non tantum re conſiſtant,ſed & uerbis,& con

Obligatio quid. ſenſu.Ex quaſi contractu autem,& quaſi maleficio,quēadmodum obligationes contrahuntur,in propriis titulis

lis inſt.habetur. Eſt autem obligatio iuris uinculũ,quo neceſſitate aſtringimur alicuius rei ſoluendæ gratia ſ'm noſtræ ciuitatis iura:inſt. de obl.circa prin. Actio autem eſt ius proſequendi in iudicio,quod alicui debetur:inſt. *Actio.* de act.circa prin. Actionum genera duo ſunt:in rem quę dicitur uendicatio: & in perſonam quæ condictio appel *Actio in rem.* latur. In rem actio eſt,per quam rem noſtram,quæ ab alio poſſidetur, petimus: & ſemper aduerſus eum qui in rem poſſidet, dat,uel dolo fecit, quo minus poſſideret: *In perſonam.* inſt.de act.§.1.in perſona actio eſt, qua cum eo agimus, qui obligatus eſt nobis ad faciendum aliquid, uel dandum.Et ſemper aduerſus eundem locum habet.& aduerſus hæredem eius.j.e.l. actionum.§. 1. Omnes actiones *Actionũ diuiſio.* aut ciuiles ſunt,aut honorariæ.i. prętorię. Oẽs actiones aut pœnales ſunt aut rei perſecutoriæ.Oẽs actiones aut bonæ fidei ſunt,aut ſtricti iuris.Omnes actiones aut in ſimplum,uel duplum, uel triplum, uel quadruplũ dant. ultra non,Omnes actiones, aut ſunt cõſecutiuæ ſolidi, aut dantur inquantum quis facere poteſt.Omnes actiones,aut ſunt perpetuę aut temporales:quod proſequere,ut inſti.de act.per totum, & de perpet.& temp.act.

kIBER XLV.

Et ſepti . us huius

De uerborum obligationibus.

DE obligationibus in genere ſupra dictum eſt, nunc *Obligatio uerborũ.* in ſpecie.Eſt ãt uerborum obligatio,quæ ex interrogatione præcedente,& reſponſione ſequente contrahitur: cùm quid dari,fierive nobis ſtipulamur:quæ & ſtipulatio dicta eſt,exinde ꝙ ſtipulum apud ueteres firmum appellabatur,forte à ſtipite deſcẽdens.Stipulationum quædam in dando,quædam in faciendo cõſiſtunt. *Stipulationum diuiſio.* j.eo.l.ſtipulationum quædam . Stipulationum aliæ iudiciales ſunt, aliæ prætoriæ, aliæ conuentionales, aliæ cões tam prætoriæ quàm iudiciales:de quo.j.eo.l.ſtipulationum aliæ.& inſti.in proprio ti.Et debet eſſe continuus actus ſtipulantis,& promittentis:& comminus ſtipulanti reſpondere oportet:ut tamẽ aliquod momentum

Actio ex ſtipulatione. tũ naturæ interuenire poſſit Ex ſtipulatione duæ ꝓficiſcuutur actiones:tā cōdictio certi, ſi certa ſit ſtipulatio: q ex ſtipulatu,ſi incerta ſit: inſtit.de uer.obl.poſt prin. Quãdo dicatur certa, habetur infra e.l.ſtipulationum quædā certæ.Oīs ſtipulatio,aut purè,aut in diem,aut ſub conditione fit:qđ proſequere, ut inſti. de uerb.obli.§. omnis.

De duobus reis conſtituendis.

In ſtipulationibus de quibus.ſ̃. aliquando plures interueniunt: nam & ſtipulandi, & promittendi duo.pluresve,rei fieri poſſunt.Plures rei ſtipulandi ſunt, qui ab uno eandem rem inſolidum ſtipulātur, & ipſe poſt omnium interrogationem omnibus promittit: puta cùm duobus ſeparatim ſtipulationibus,ita promiſſor reſpondeat,utrique ueſtrum dare ſpondeo. Nam ſi prius Titio ſpoponderit,deinde alio interrogante ſpōdeat: alia atq; alia erit obligatio, nec credentur duo rei ſtipulandi eſſe: inſti.eo.poſt prin.Plures rei promittendi ſunt,qui eadē ſtipulatione eandem rem inſolidum promiſerunt: puta, Mæuio decem aureos dare ſpondes? & Titio 10.aureos dare ſpondes?ſi reſpondeam ſingulis ſeparatim,ſpondeo: inſt.eo.§.duo.Et dicitur reus ſtipulādi qui ſtipulatur.i.jnterrogat,& obligationem ſibi acquirit,Qui uerò ꝓmittit,reus promittendi habetur,infra eo.l.1. & capitur hic reus à re,quæ in ſtipulationem deducitur, non à reatu. ſed alii à re,id eſt,reatu,alii à re,i.contractu, alii à re,i. firmitate,ideo,quia efficaciter ſtipulatur,& efficaciter tenetur:ut dicit gl.hic in l.1.& inſti.eo.in prin. Sic Virgil. 5.Aeneid. Voti reus extaq; falſos.

De ſtipulation. ſeruorum.

Seruus ex perſona dn̄i ius habet ſtipulandi. Iō q̄cq̄d ſtipulatur ſeruus,acquiritur domino uiuenti, q̄uocunq; ſtipuletur.Eo autē,ſ. domino mortuo acquirit hæreditati iacenti: qa iſta uicē ꝑſonæ defuncti ſuſtinet.inſt.eo.in princ. Sed ſtipulatio in qua ſeruus ſtipulatur factum per ſe adimplendum, hoc non acquiritur domino. Seruus autem communis ſimpliciter ſtipulando acquirit unicuique dominorum, pro rata portione dominij, quod unuſquiſque in ipſo ſeruo habet niſi iuſſu unius, uel nominatim

minatim uni,uel talem rem,quę uni tantum ex eis acqui ri poteſt ſtipulatus fuerit,infra e.l.ſeruus communis.

LIBER XLVI.

Et octauus huius.

De fideiuſſoribus,& mandatoribus.

QVinq; ſunt modi interdicendi pro alio, ſeu ſpecies perſonarũ,quæ pro aliis fideiubent,ſ.fideiuſſor, q ante,& poſt obligationẽ principalis fideiubere pt. Mandator autem ante obligationem principalis tãtum. Niſi in uno caſu,ut cùm mando creditori, ut non urgeat debitorem ſuum ad ſoluendum uſq; ad menſem periculo meo.§.ſi poſt. uerſ. planè.l.ſi uerò non remunerandi.ſ.mand.Conſtitutor poſt obligationem contractam tantum.Et differt à fideiuſſore in tribus. Primò,quia conſtitutor nudo pacto obligatur:inſti.de act.§.de pecunia.Sed fideiuſſor ſolum per ſtipulationem.l.blanditus.C.e. item conſtitutor poteſt obligari in alia re quàm principalis: item citeriori die:ſed fideiuſſor non, ſecundum gl. in d.§.ſi poſt.Sponſor uerò eſt, qui ſponte, & ſine rogamine intercedit pro alio,præſente principali debitore:qui ſpõſor etiam habet actionem mandati. l. qui patitur. ſuprà mand.Expromiſſor eſt,qui promittit pro alio non obligato:uel non ſolùm fideiubet, ſed etiam in totum liberat eum:ut cum promittitur domino, ut ſeruum ſuum manumittat.l.eleganter.§.ſeruus pactionis. ſuprà de dolo.An aũt oẽs iſti habeant beneficium diuiſionis,dicit gl. quod ſic.in l.in perſonã.§.1.ſ. de pac. Excepto expromiſſore,& fideiuſſore,qñ ſe obligat,ut principalis, & ut fideiuſſor. Et habent ẽt illi aliud beneficiũ de fideioſſoribus,ſ.ut prius conueniatẽ principalis, q̃ fideiuſſor, iuxta auth.præſente.C.eod.Exceptis iſtis duob.ultimis.hoc dicit gl.in d.l.in perſonã.§.1.ſ.de pa.& gl.in d.§.ſi poſt.& p gl.in auth.de fideiuſ.§.1.colla.1.In omnibus autem obligationib.pñt aſſumi fideiuſſores.Et appellanẽ iõ fideiuſſores,qa fide ſua iubent aliis credi. Solẽt.n.creditores p eo qui pmittit iõ fideiuſſorẽ accipere, ut melius ſit ſibi cautũ:inſt.e.in princ.Iõ.n.pſtanẽ fideiuſſores:ut id quod à debitore conſequi non poſſit,conſequatur, & exigatẽ à *Fideiuſſores.*

ſideiuſſore.inſti.de repli.§.fi.facit.l.Tirius.ſ. ad Trebel.

De nouationibus, & delegationibus.

De obligationibus qualiter cõtrahantur diximus, & earum acceſſoriis:nunc qualiter tollantur, & primò per nouationẽ. Et licet nouatio fiat ꝑ delegationẽ, ut infra .e,delegare.Iuriſconſultus tñ ponit genus, & ſpeciẽ: qa maximè tractat de ea nouatione q̃ fit per delegationem ſic C.de ſer.& aqua.in rub.Nouatio autẽ eſt prioris debiti in aliã obligationẽ, uel ciuilẽ, & naturalẽ, uel naturalẽ tm̃ transfuſio,atq; trãſlatio:hoc eſt, cum ex præcedenti cauſa ita noua conſtituatur,ut prior perimatur: Nouatio.n.à nouo nomen accepit,& à noua obligatione, infra eo.l.1.Et oẽs quęres poſſunt ſubiici dominio noſtro, poſſunt trãſire in nouationem: dummodo ſciamus nouationem ita demum fieri ſi hoc agatur, ut nouetur obligatio.Si uerò hoc nõ agatur,duæ erunt obligationes,infra e.l.2.Et generaliter fit nouatio interuentu nouæ perſonæ liberæ. Et licet forte ſecunda obligatio non ſit efficax, ut quia facta cum pupillo ſine tutoris auctoritate: nihilominus tollitur prima iure nouationis. §. præterea. inſt.quib.mod.tol.ob.Hodie autem non fit nouatio,niſi expreſsè dicatur inter partes: inſtit. quib. mo. ob.tol.§. ſed cum.& C.eo.l.fin. delegare autem eſt uice ſua alium dare reũm creditori,uel cui creditor iuſſerit. Fit autem delegatio,uel per ſtipulationem,uel per litis conteſtationem,infra eod. l. delegare.

Nouatio. Delegatio.

De ſolutionibus, & liberationibus.

De nouationibus quę æquiualent ſolutionibus dixit. ſ.ti.1.l.ſi rẽ.in fi. Nunc generaliter de ſolutionibus. Et eſt ſolutio rerum,& ita in facto.Liberatio eſt obligationum:& ita iure tantum, Largiſſimè tamen ponitur ſolutio alias ꝑ qualibet liberatione, infra eo.l.ſolutionis. Et ſingulos caſus in hoc ti.& C.eo.inuenire magis eſt laboriosũm,quàm ſubtile:ut dicit gl.hic ſuper rubro. Solutione ãt eius,qđ debet tollit oĩs obligatio, ſiue principalis,ſiue acceſſoria:ſiue fiat ſolutio à principali debitore,ſiue ab alio,etiã inuito debitore:inſti.quib. mod. tol. ob.in prin.Fallit in quatuor caſibus.Primus eſt, in creditore,

Solutio. Liberatio. Quib.caſibus ſolutio non liberat.

tore, uel debitore pupilli: q cũ fuit datus tutor tacuit ſe debitorẽ uel creditorẽ. Nã ſi eſt creditor, ꝑdit creditũ: ſi ẽ debitor, nõ liberat ſoluẽdo, ſi ſoluit dum adminiſtrat. Nã ipſi non pñt eſſe tutores: quia uериſimile eſt, quod libros radẽt, uel lacerabunt rõnem: ut in auth. minoris. C. q da. tu. Scdò ſi in re ſoluta deficit aliqđ ius: ut ſi ſoluit rẽ quæ prius alteri erat obligata. l. ſi rẽ meã. ÿ. e. Vel ſi ſoluitur, & de euictione nõ cauet. l. Iu. §. q fundum. ſ. de uer. obl. Vel qñ res ꝓmiſſa redditur in deteriori ſtatu, quàm fuerit tpe ꝓmiſſionis. ar. l. 3. §. ſi reddita. ſ. commo. Et ſic ſolutione eius quod debetur, ſ. legitimè, & perfectè facta tollitur obligatio. Secus ſi imꝑfectè, uel illegitimè lege prohibente: uel ratione iuris deficientis in re. Ita intelligitur gl. mag. inſti. quib. mo. tol. ob circa prin.

De acceptilationibus.

De naturali libertate. ſ. dixit, nũc de ciuili: nã ꝑ acceptilationẽ tolitur obligatio, & ſic æquiparat ſolutioni. Sed differunt, quia ſolutio eſt uera, & realis, quando interuenit: ſed acceptilatio ficta, & imaginaria: nec requiritur pecunia numerata in acceptilatione: & ideo nõ poteſt opponi exceptio non numeratæ pecuniæ. Sic poteſt opponi inſtrumento chirographario. l. ſi acceptilatio. §. inter. ÿ. Niſi probaret per accepto ferentem, ꝙ ſpe futuræ numerationis liberauerit, ut dicit Ange. d. §. inter. Eſt autem acceptilatio, liberatio per mutuam interrogationem, qua utriuſq; contingit ab eodem nexu abſolutio. l. 1. ÿ. e. Et eſt imaginaria ſolutio. Qđ. n. ex uerborũ obligatione Titio debetur: id ſi uelit Titius remittere poterit ſic fieri: ut patiatur hæc uerba debitorem dicere: Qđ ergo promiſi: habeſne acceptum? & Titius reſpondeat, habeo, acceptumq; fero. Solæ autem uerborum obligationes acceptione tolluntur, & non aliæ, niſi in ſtipulationem deducãtur. Eſt enim prodita ſtipulatio quæ uulgò Aquiliana appellatur: per quam ſtipulationẽ contingit omniũ rerum obligatio in ſtipulatum deduci, & eam per acceptilationem tolli. Stipulatio enim Aquiliana renouat omnes obligationes: & à Gallo Aquilio ita compoſita eſt. §. eſt autem. inſti. quib. mod. tol. oblig.

Acceptilatio. *Aquiliana ſtipulatio.*

De prætorijs ſtipulationibus.

Stipulatio iudicialis. Prætorium ſtipulationum tres uidentur eſſe ſpecies: iudiciales,cautionales,& communes. iudiciales eas dicimus,quæ propter iudicium interponuntur, ut ratū fiat: ut iudicatum ſolui ex operis noui nuntiatione. *Cautionalis.* Cautionales ſunt,quæ inſtar actionis habent, & ut fiat nouatio intercedunt:ut de legato ſtipulatio,& de tutela:& ratam rem haberi,& damni infecti.Communes ſunt ſtipulationes,quæ fiunt iudicio ſiſtendi cauſa. Et omnes ſtipulationes natura ſui ſunt cautionales:hoc.n.additur in ſtipulationibus,ut quis cautior ſit,& ſecurior, interpoſita ſtipulatione. *Cōmunis.* Stipulationum prætoriarum quædam ſunt quæ ſatiſdationem exigunt: quædam nudam repromiſſionem,quales perpaucæ ſunt.ſ̄.eo.l.1.§.ſtipulationū iſtarum.Et dicuntur prætoriæ,quia à mero prætoris officio proficiſcuntur.inſti. de diuiſ.ſtipu.§.prætoriæ.

Prætoria.

Rem pupilli ſaluam fore,uel adoleſcentis.

Iſta ſpecies eſt prætoriarū ſtipulationū. Et cauet hac ſtipulatione pupillo per ſatiſdationē. Et tenet hac ſtipulatione tā is,qui tutor eſt,quàm q ꝓ tutore negotia geſſit,uel gerit:uel fideiuſſores eorū.ſ̄.l.4.§.illud. Et cōmittitur hæc ſtipulatio tunc demum finita tutela.Et generaliter continuatur hæc materia cum ea.s̄.de admin. tuto.

Iudicatum ſolui.

Aliam ſpeciē prætoriæ ſtipulationis ponit: & fit hæc ante litis cont.ut s̄.qui ſatiſd.cog. l. de die.§.ſi ſeruus. Et olim à quocunque ſuo, uel alieno nomine conuento reali,uel perſonali act.præſtabatur. Sed hodie nō præſtatur ab eo,qui ſuo nomine conuenitur:ut inſti. de ſatiſda. in princ.& §.ſed hodie. Defenſor autem rei præſtat, etiam ſi habeat mādatum:ut C.de ſatiſ.l.1.in fi. & ſi dominus eſt præſeus,fideiubet pro procuratore ſuo: inſti.de ſatiſ. §.ſi aliquis. Si abſens eſt ipſe procurator inuenit fideiuſſores.ſ̄.eod.l.ſi ad defendendū.Et continet hæc ſatiſdatio tres clauſulas.Primò de defendēdo: Secūdò de dolo, qđ abſit. Tertiò, ꝙ iudicatum ſoluere promittat, ut dicit gl.inſti.de ſatiſd.§.1.in uerb.ſatiſdationem.Et ab iſta ultima macula denominatur tota iſta ſatiſdatio: ut nomen

men ſit conſequens rei:inſti.de don.§.eſt, & aliud.

Rem ratam haberi,& de ratihabitione.

Duæ ſunt partes huius rub.ut patet per exẽpla. infrà. e.Vna rem ratã haberi.i.q̃uo, & q̃n quis promittit rem ratam haberi,ſecundum Irn.Alia de ratihabitione. Et traditur hic una regula, ꝙ procurator actoris dẽt cauere de rato.i.rem ratam dominum habiturum,ſi dubitatur de eius mandato.l.1.C.de procur.& in l. non ſolum. §.alieno.eo.tit.ſ.circa, quod ponuntur tres caſus: quia ſi conſtat eum habere mandatum,non cauet de rato.Aut conſtat eum non habere, & tunc non admittitur etiam cum cautione rati: niſi ſit coniuncta perſona, uel ualde amicus.l.ſed & hæ.in prin.ſ. de procu. & tunc cum cautione rati.l.Pomponius.in ſi.eo.ti.uel pro feſtinanti perire,i.pro eo contra quem lata eſt ſententia mortis.Nam quilibet admittitur, etiam ſine mandato, ad defendendum eum,eo ẽt inuito.l.non tm̃.ſ. de appell.uel pro recuperanda poſſeſſione abſentis,& ſpoliati.l.1.C. ſi per vim uel alio modo.ſecundum Bartol.in d.§. ſi alieno. Si autẽ dubitatur de mandato, & eicitur dubium negatione: ut uoluit glo. in l.1.C. de his qui ad libr.procl. uel quando procurator docet de ſuo mandato per unum teſtem: uel producit mandatum contra quod opponitur,uel producit literas cũ ſigillo iuxta.l.ſi procuratorem.ſ. de procura. tunc ad ſupplementum admittitur cum cautione de rato:quod uerum eſt in procuratore ſimplici, ſed in procuratore in rem ſuam non admittitur, niſi plenè doceat de mandato.l.non ſolum.§.qui alieno, ſupra de procur. ubi Bartol.& Bald.& gl.in uerb.habiturum.in §.ſinautẽ, inſti.de ſatiſd.& gloſ.in c.1. de procura.de ratihabitione autem habetur in regula, ratihabitione, & regula, ratum,de regul.iur.libr.6.

LIBER XLVII.

Et 9.huius.

De priuatis delictis.

CVm ſit expoſitum ſuperioribus libris de obligationibus ex contractu,uel quaſi:ſequitur de obligationi-

Delictum priuatũ. bus ex delicto. Oẽ ãt delictum aut publicum eſt, aut priuatum. i. poſtremum eſt, quo ad intereſſe noſtrum priuatim agimus, nobiſq; aliq̃d dari aut applicari debere pro delicto in nos commiſſo petimus. Et naſcitur iſta obligatio ex re ipſa. i. ex maleficio, ueluti ex furto, rapina, dãno, iniuria, quæ ſingula qualia ſunt ſuis locis diſpiciemus. Et circa iſta delicta traduntur certæ regulæ. Vna, ꝙ in omnibus actionibus quæ ex delicto oriuntur, ſiue ciuiles ſint, ut actio legis Aquiliæ, & furti non manifeſti ſiue honorariæ, id eſt, prætoriæ: ut actio ui bon. rapt. & actio furti manifeſti: hoc placet, ut noxa caput ſequatur. ĵ. l. 1. in fi. & inſti. de noxa. §. ſunt autem. Secunda regula nunquam plura delicta cõcurrentia, etiam in eundẽ hominem, & eandem rem: ex diuerſis tamen factis, faciunt, ut ullius impunitas detur. Neq; enim delictum ob aliud delictum minuit pœnam. ĵ. l. 2. in princ. cuius regulæ octo exempla ibi ſecundum ordinem ponuntur. Tertia regula: Quicunq; actionem pro priuato delicto intendit ciuiliter, id eſt, pro intereſſe ſuo, non tenetur ſe ſubſcribere, ſi ordinario iure utitur: ſi extra ordinẽ eius rei pœnam exercere uelit, id eſt, accuſationem, ut pœna imponatur: & ſic ad uindictam tunc ſubſcribere eum crimen oportebit. l. fi. infra eod. de ſubſcriptione autem intelligo, ut infra de accuſ. l. libellorum.

Regula circa delicta.

De furtis.

Furtũ à furuo, qđ eſt nigrum dictum labeo ait: eò ꝙ clã, & obſcure fiat, & plerunq; nocte: uel à fraude, ut Sabinus ait: uel à ferẽdo: i. auferendo, ſibi. n. affert, & aliis aufert. uel à Græco ſermone ἀπὸ τοῦ φέρειν Græci. n. à ferendo φῶρας dixerunt fures. Eſt ãt furtum contrectatio rei alienæ inuito domino fraudoloſa, lucri faciendi gratia: uel ipſius rei, uel etiã uſus eius, uel poſſeſſionis ſuæ: quod lege naturali, id eſt, diuina prohibitum eſt admittere. ĵ. eo. l. 1. in fi. & inſtit. de obl. quæ ex ma. §. furtum.

Furtum.

Furtorum genera duo ſunt, manifeſtum, & nec manifeſtum: fur manifeſtus quem Greci συμφῶρα appellant: hoc eſt eum, qui deprehẽditur cùm furto: & parui refert à quo deprehendatur, utrum ab eo, cuius rei fuit, an ab alio.

Furtum manifeſtum. Nec manifeſtum.

alio.Nec manifeſtum furtum, quid ſit apparet: nam qđ manifeſtũ nõ eſt,hoc ſine dubio nec manifeſtũ eſt.j.e.l. nec manifeſtum.Ad hoc autem, ꝙ detur actio furti, iſta requiruntur,quæ his uerſibus cõtinentur. Verſus:actio nõ dabiť niſi mobile, fraude alienum aſportet domino inuito,fur lucra ſecutus:ut patet ex diſtinctiõe.s.poſita.

De tigno iniuncto.

De furto in genere dixit: ſed qa immittere tignũ alienũ ſuis domibus,eſt ſpecies furti,iõ de hoc lex 12. ta. neque ſoluere permittit tignũ furtiuum ędibus, uel uineis iniunctum,neq; uẽdicare. Et prouidenter quidẽ in hoc lex effecit,ne uel ædificia ſub hoc ṗtextu diruanť, uel uinearum culturę turbentur. Sed in eum qui cõuictus eſt iniunxiſſe in duplum dat actionem:ut s.de acq. re. do.l. cũ in ſuo.& inſt.de re.diui.§.cũ in ſuo.Tigni appellatione continetur omnis materia, ex qua ædificium cõſtat, uineaq; neceſſaria.Vnde & regulã,& lapidem, & teſtã, cæteraq; ſi qua ædificiis ſunt utilia,tignum appellant. Tigna.n.à tegendo dicta ſunt.j.de uerb. ſig.l. tigni. & s.ad exh.l.gemma.§.tigni.imò,& calx, arena, tigni appellatione continenť.Et oĩa neceſſaria in uineis, puta perticæ,q̃ ponuntur in longum, ut uites ſuſtententur:& pedamẽta,q̃ figunť in terram, infra e.l.1.§.hoc amplius. Tignum.

Si quis teſtamento liber eſſe iuſſus fuerit:& poſt mortem domini ante aditam hæreditatem ſur ripuiſſe,aut corripuiſſe quid dicatur.

Supra de furtis in genere, à quacũq; perſona ꝑpetratis,habuimus:& in quacũq; re mobili,& poſtea de quodã ſpeciali furto tigni iniuncti.ſequiť uidere modo de quodam alio.Et nota,ꝙ iſta rubrica ſ̃m gl.noſtram nõ ponit materialiter,ſed ſignificatiuè:& ponit uerba edicti prætoris habentia plenum intellectum,uel ponit caſum totius tituli.Vnde quod ſequitur in nigro, eſt commentatio rubricæ.Pœna delinquentis,contra hunc titulum, eſt intra annum utilem in duplum:& de hoc etiã. s.de man.teſt.l.Titia §.pen.Et habet hæc actio in facto naturalem potius, quàm ciuilem in ſe æquitatẽ.Si quidem ciuilis deficit actio. Sed naturæ ęquum eſt non eſſe Seruus faciens furtum hæredi.

impunitũ eum, qui hac ſpe audacior factus eſt: quia neq; ut ſeruum ſe coerceri poſſe intelligit, ſpe eminentis libertatis: neq; ut liberum damnati, qui hæreditati furtũ fecit, infra eodem.l.1.§.1.

Furti aduerſus nautas, caupones, & ſtabularios.

Differentiam inter hunc ti. & ſ. nau.caup.ſtab.notauimus ibi. In eos igit̃ qui naues, cauponas, ſtabula, exercebunt ſi quid à quoquã eorũ, quos, quaſve ibi habebũt furtum factum eſſe dicetur, iudicium datur: ſiue furtum opere, & cõſilio exercitoris factũ ſit, ſiue eorũ culpa, q̃ in ea naui nauigandi cã eſſent. Nauigandi aũt cã accipere debemus eos, qui adhibentur, ut nauis nauiget, hoc eſt nautas. Et in duplũ actio eſt: cum. n. in caupona, uel naui, res perierit, ex edicto prætoris obligat̃ exercitor nauis, uel caupo: ita ut in poteſtate ſit eius, cuius res ſurrepta eſt, utrũ malit cum exercitore honorario, iure, an cum fure iure ciuili experiri. Et ratio huius edicti eſt, q̃a aliquatenus culpæ reus eſt, qui opera malorum hominum uteretur: ideo quaſi ex maleficio teneri uidetur: in ſti. de obl. ex quaſi male. §.fi. & infra eo.l.1.§.penul.

Si familia furtum feciſſe dicatur.

Vtiliſſimum id edictũ p̃tor propoſuit, quo dñis proſpiceret aduerſus maleficia ſeruorũ: uidelicet, ne cũ plures furtum admittunt, euertãt domini patrimonium ſi oẽs noxæ dedere, aut pro ſingulis æſtimationem litis offerre cogatur. Datur igitur arbitriũ hoc edicto, ut ſi quidem uelit addicere noxios ſeruos, poſſit omnes debere qui participauerunt furtum. Enimuero ſi maluerit æſtimationem offerre, tantum efferat, quantum ſi unus liber homo furtum feciſſet, & retineat familiam ſuã. Hæc autem facultas datur domino, cum eo ignorante furtum factum eſt. Sed ſi ſciente eo, non datur ei hæc facultas. Is autem intelligit̃ ſcire, qui ſcit, & potuit p̃hibere.

Arborum furtim ceſarum.

Si furtim arbores cæſæ ſint, dat̃ actio ex lege Aquilia, & ex lege 12. tabul. ſed iudex in poſteriorem deducat id, quod ex prima conſecutus ſit: & ex reliquo condemnet ...um. Et omnes qui arbores, & maximè qui uites ceciderint,

rint,ſi criminaliter conueniantur etiam tanquam latro- *Arboris*
nes puniri debent.ȷ̃.e.l.3.Et appellatione arboris conti *appella-*
nentur ui tis.hederæ,harundines, & ſaliƈtum.Cædere, *tio.*
eſt non ſolū ſuccidere,ſed ēt ferire cædendi cā.Cingere, *Cedere.*
eſt deglabrare:Sub ſecare,eſt ſubſecuiſſe.Huius aƈtionis *Cingere.*
eadem cauſa eſt,quæ eſt legis Aquiliæ.infrà e.l.cædere. *Subſeca-*
Et dicuntur arbores furtim cæſæ, quæ ignorante domi *re.*
no,celandiq́; eius cauſa cæduntur.

Vi bonorum raptorum.

Iſta eſt ſecunda obligatio ex maleficio,uel deliƈto pri uato.Qui enim res alienas rapit,tenetur quidē etiā furti: quis. n. magis alienam rem inuito domino contreƈtat,quàm qui ui rapit?Ideo reƈtè diƈtum eſt,eum improbum furem eſſe.Sed tamen propriam aƈtionem eius deliƈti prætor introduxit,quæ appellatur ui bonorum raptorum.Et eſt intra annū quadrupli, poſt annum uero Et licet in plurali loquatur,tamen etiam qui unam rem licet minimam rapuit,ea tenetur.inſti.eo.in prin. & ȷ̃.l. 2.ubi ponuntur uerba huius ediƈti. Differt autē raptor à fure ſolo animo:ut ſi erat animus ei palam & per uim *Raptor.* auferendi,licet ibi neminem inueniat,tamen eſt raptor. l 3.infra de ui priu.Sed fur eſt,qui habet animum,ut faciat clam,licet interdum deprehendatur,ex qua deprehenſione efficitur manifeſtus: arg.ex etymologia uocabuli,ſupra de furt.l.1.ibi furuo,id eſt,nigro.

De incendio,ruina,naufragio,naue expugnata.

Huius ediƈti utilitas euidens eſt, & iuſtiſſima ſeueritas: Siquidem publicè intereſt, nihil rapi ex huiuſmodi caſibus.Et quanq̃ ſint de his facinoribus etiam criminū executiones:attamē reƈtè p̃tor fecerit,qui forēſes quoq; aƈtiones criminibus iſtis propoſuit. Verba ediƈti hæc ſunt:in eum qui ex incendio,ruina, naufragio,rate,naueq; expugnata quid rapuiſſe,recepiſſe dolo malo,damniue,quid in his rebus dediſſe dicetur:in quadruplū in anno, quo primum de ea re experiundi poteſtas ferit: poſt annū in ſimplū iudicium dabo.Item in ſeruum, & *Rapere* familiā noxale iudiciū dabo. Ex incendio rapi dicetur, *ex incē-* quod propter incēdiū,hoc eſt,propter tumultum incen- *dio.*

Ruina. dii, uel propter trepidationem incendii rapitur: quemadmodum ſolemus dicere in bello amiſſum, qđ propter cauſam, belli amittitur. Ruinę appellatio refertur ad id tempus, quo ruina fit: non tantũ ſi ex his quæ ruerunt tulerit quis, ſed etiam ſi ex adiacentibus. ſ. l. 1. §. itẽ ruinę. Ex naufragio raperę dr̃ non ſolum, ſi quis eo tp̃e tulerit quo naufragium fit: ſed etiã ſi alio tempore tulerit, hoc eſt, ẽt poſt naufragiũ. Nãq; res ex naufragio etiam

Naufragio.

Expugnatę nauẽ. hæ eſſe dicuntur, quę in litore poſt naufragium iacent. Expugnare nauẽ vr̃, qui in ipſo quaſi prælio, & pugna aduerſus nauem, & ratem aliquid rapit: ſiue ipſe expugnet, ſiue prædonibus expugnantibus rapiat. Expugnatur nauis, cum ſpoliatur, aut mergitur, aut diſſoluitur, aut pertunditur, id eſt, perforatur, aut funes eius pręſeinduntur, aut uela conſciduntur, aut anchorę inuoluantur, id eſt, ſubtrahuntur de mari.

De iniuriis, & famoſis libellis.

Iniuria ex eo dicta, ꝙ non iure fiat. oẽ. n. qđ non iure fit, generaliter iniuria fieri dicitur. Specialiter ãt iniuria dicitur contumelia, & ſic accipitur hoc ti. Interdum autem iniurię appellatione damnum culpa datum ſignificatur: ut in lege Aquila dicere ſolemus. ſ. ad le. Aqui. ſed & ſi quęcunq;. §. 1. Interdum iniquitatem iniuriam dicimus: nam cum qs iniquè, uel iniuſtè ſententiam dixit,

Contumelia. ex eo iniuriam facere dicitur: quod iure, & iuſtitia caret quaſi non iniuriam. Contumeliam autem à contemnendo dicimus. Iniuria aut re, aut uerbis fit. Re, quoties manus inferuntur, uerbis autem, quoties non inferuntur,

Libellus famoſus. ut cum conuitium fit. ſ. e. l. item apud labeonem. §. conuitium. Dicitur. n. iniuria fieri literis, ut per libellum, uel carmen famoſum. Nam ſi qs librum ad infamiã alicuius ptinentem ſcripſerit, compoſuerit, ediderit, doloue malo fecerit quo quid eorum fieret, etiam ſi alterius nomine ediderit, uel ſine nomine: uoluit Senatus, uti de ea re agere liceret illi, ad cuius iniuriam factus eſt. Et ſi condemnatus ſit q id fecit, inteſtabilis ex lege eſſe iubetur. l. lex Corn. §. ſi quis librũ. ſ. e. Põt ẽt talis criminaliter accuſari, & imponitur pœna capitalis. C. de famoſ. lib. l. 1.

De extraordinarijs criminibus.

Supra de priuatis & nominatis, nunc de innominatis ſm Azo. Vel ſic ſecundo Roge. de priuatis delictis, ex quibus etiam ciuiles naſcuntur actiones, poſuimus. ſ. dicturi. j. de his criminibus, ex quibus ſolę criminales oriuntur actiones, & publicę, ordinariamq; pœnam irrogantes præmittimus de his criminibus, ex qbus ſunt executiones criminales, & extraordinarię. Sollicitatores itaq; alienarum nuptiarum: itemq; matrimoniuni interpellatores, etſi effectu ſceleris potiri non poſſunt, propter uoluntatem tamen pernicioſę libidinis extra ordinem puniuntur. Item ſi quis contra bonos mores iniuriam faciat, ut ſi fimo corrupto aliquem pſuderit, cœno, luto obliniérit: aquas 'purcauerit fiſtulas, lacus, aut quid aliud ad iniuriam publicam contaminauerit, in quos grauiter animaduerti ſolet. l. 1. in prin. j. e. Sunt & alii multi caſus, quibus iudex ob commiſſum crimē pœnam extraordinariam, id eſt, pro qualitate criminis, iuxta motum animi ſui imponit. Et dicit extra ordinem imponere pœnam: quia non eſt ordinaria, & ſtatuta pœna in iure ꝓ his: ſed iudex bono & ęquo arbitrabit qd facto opus ſit. infra l. ſaccularii. §. ſunt qdam.

Crimina extraordinaria.

De ſepulcro uiolato.

Sepulcri uiolati actio infamiā irrogat facta ex ea condenatione. Si igitur ſepulcra quis diruat ſine iudicis au ctoritate, ceſſat Aquilia: erit tñ agendū, qđ ui aut clā, & ſic ad opus reſtituendū. Et idē de ſtatua q̄ de monumento euulſa eſt. Verba edicti hęc ſunt: Cuius dolo malo ſepulcrū uiolatū eſſe dicetur: in eū in factū iudicium dabo: ut ei ad quē ptineát, quāti ob eā rē ęquū eſſe uidebitur condēnetur. Si nemo erit ad quem ptineat, ſiue agere nollet, quicunq; agere uolet, ei centū aureorū actionem dabo. Si plures agere uolēt, cuius iuſtiſſima cā eſſe uidebitur, ei agenti poteſtatem faciam. Si quis in ſepulcro uiolato dolo malo habitauerit: ædificiūve aliud, quā quod ſepulcri cā factum ſit, habuerit. in eū ſi quis agere eo nomine uolet, ducentorū aureorū iudicium dabo. Sepulcri appellatione omnis locus ſepulturæ continetur.

Sepulcrū violatū. Statua.

l. 3.

l.3.§.prima uerba.Et ſit condemnatio in hac actione quatenus intereſt,ſ.ex iniuria q̃ facta eſt. Item ex lucro eius qui uiolaui,uel ex dãno,quod' contigerit:uel ex temeritate eius,q fecit. Nũquã tñ minoris debẽt cõdẽnari,quã ſolẽt extraneo agente:qđ eſt centũ aureorũ contra uiolantẽ:item 200.contra habitantẽ.l.3.§. qui de ſepulcri.

De concuſſionibus.

Concuſſionis iudiciũ,publicũ non eſt regulariter. Si aũt quis pecuniã acceperit,ꝙ crimen minatus ſit, poteſt publicum iudicium eſſe ex Senatuſconſultis,quibus pœna legis Corneliæ teneri iubentur, qui in accuſationem innocentium coierint:uel qui ob accuſandum, uel non accuſandum,denuntiandum uel non denuntiandum teſtimoniũ,pecuniã acceperint.l.2.infrà.e. Eſt ergo priua- *Concuſſionis crimẽ* tũ crimen,ut tm̃ ille,qui paſſus eſt concuſſionem, poſſit ẽt criminaliter accuſare. Et dicitur Concuſſionis crimẽ cũ alicui terror incutiẽ alicuius mali futuri:puta ſi miniſter p̃ſidis dixit, ꝙ præſidis iuſſu debebat aliquẽ capere: & nõ dixit uerũ, ſed pp.hunc timorẽ aliqđ fuit ei datũ: ut faciũt nunc miniſtri ciuitatẽ ſæpe,ſm gl.in l.1.infra e. *Concuſſionis pœna.* Tales tenenẽ hoc crimine,ut hic:itẽ crimine falſi, ut infra e.l.2.& infra de fal.l.1.§. 1. & lege Iulia repe. infra ad le.Iul.repe.l.eadem.Item lege Rhemia, ſi accepit ut non accuſaret,infra ad Turp. l.1.in prin. Itẽ edicto de calumniatoribus.ſ.de calumn.l.1.§.1.ita dicit gloſ. ſi. infra l.2.

De abigeis.

Abigei cum duriſſimè puniuntur,ad gladiũ dãnari ſolent.Puniuntur autem duriſſimè non ubiq;, ſed ubi frequẽtius eſt id genus maleficij.Alioqn,& in opus nonnunquam temporarium dantur. Abigei autẽ propriè hi habentur,qui pecora ex paſcuis,uel armentis ſubtrahunt, & quodam mõ deprædantur, & abigendi ſtudium quaſi artem exercent,equos de armentis,uel oues de gregibus abducentes. Et dicuntur Abigei,ab abigendo: abigunt enim, & abducunt pecora. Sed ſi minus quàm decem oues,aut quatuor, uel quinque porci abducti, & abacti ſunt,non Abigeatus,ſed furtum eſt.l.ſi.infra eod.niſi, ut artem hanc exerceant puta ſæpe unum, uel alterum pe-

cus

cus ſurripuerint,infra.l.fi. §. qui ſæpius.

De prævaricationibus.

Prævaricator eſt,quaſi uaricator,qui diuerſam partē adiuuat,ꝓdita cā ſua:quod nomen Labeo à uaria certatione tractū ait.Nā q̄ pu̅aricatur ex utraq; parte cōſiſtit quinimo ex altera potius,quia pu̅ualet animus. Is autem pu̅aricator propriè dicitur,q̄ publico iudicio accuſauerit fictitiè admittēdo falſas defenſiones, & bonas probationes diſſimulando.ꝭ.ad Turp.l.1.§.præuaricationem. Cæterum aduocatus nō ꝓpriè præuaricator dicitur,& ideo extra ordinem ſolet puniri ſiue publico,ſiue priuato iudicio præuaricatus ſit,aut cām prodiderit.C.de aduo.:diuer.iudi.l.1.& ꝭ.l.1.in fi.Hodie autem his,qui præuaricati ſunt propria,uel abuſiua præuaricatione pœna iniungitur extraordinaria,infra.l.2.& infamia:ut ꝭ.l.ſi is.

De receptatoribus.

Receptatorum peſſimum genus eſt,ſine quibus latere nemo diu poſſet. Ideo præcipitur,ut perinde puniantur ſicut latrones.Imò decē annis à ſua terra debēt exulare, licet receptus aliter erat puniēdus.ꝭ.de abig.l.fi. in fi. In pari ēt cā habendi ſunt, qui cum apprehendere latrones poſſent,pecunia accepta,uel parte ſurreptorum,dimiſerint.l.1.in fi.ꝭ.eo.Rōne aūt ſanguinis,& cognationis mitius agitur cū receptatoribus, q̄ neq; abſoluendi neq; ſeuerè admodū puniēdi ſunt:nō.n.par eſt eorū delictū, & eorū qui nihil ad ſe ꝑtinentes latrones recipiūt,infra.l.fi.

De furibus balnearijs.

Fures balnearij dicuntur,qui in balneis furantur: tales extra ordinē audiendi ſunt, & cā cognita puniendi dū modo ſciamus in pœnam eorum operis publici temporarii modum non egrediendum. Idem eſt in nocturnis furibus.Sed ſi telo ſe fures defendūt, uel effractores, uel cæteri hi ſimiles,nec quenquā percuſſerunt, metalli pœna, uel honeſtiores relegationis pœna efficiendi erunt, ꝭ.l.1.in fi.Sedſi interdiu, id eſt, diurno tempore furtum fecerint, ad ius ordinarium remittendi ſunt:ut ciuiliter contra eos agāt in duplum,uel quadruplū,ut ꝭ. de pœna delic.in fin.quia mitius talis pūnitur,quā nocturnus.Sic

&

his impoſita fuerit: hodie tamen modū pœnæ ex conditione perſonæ,& mente facientis ſtatui oportet, infra.l.2.§.1. Terminorum itaq; ſcienter auulſorum non erat olim mulcta pecuniaria: ſed pro conditione admittentium perſonali coertione tranſigendum eſt, infra.l.1.

De collegijs illicitis,& corporibus.

Collegiū dicitur eorum,qui ſimul cohabitant,qui ſimul colligunt, ut colliguntur,& tres conſtituunt collegium,infra de uerb.ſig.l.Neratius. cū itaq; plures ſimul collecti cohabitant,corpus conſtituere dicuntur,qđ corpus collegii,uel uniuerſitatis appellatur. Sunt autem oīa collegia illicita,niſi quæ probantur.i.à principe conceſſa,uel admiſſa.infra l.fi.§.in ſum.& C.de hære.inſti.l.collegiū principales āt cōſtitutiones præcipiunt.ne patiātur eſſe collegia ſodalitia: neve milites collegia in caſtris habeant. Sed religionis cā coire non prohibentur. Imo nec religionem collegia noua inconſulto Romano pontifice fieri poſſunt.c.fi.de reli.do.& eo.tit.c.1.lib.6.Qui autem illicitum collegium uſurpauerint, ea pœna tenentur, qua tenentur hi, qui hominibus armatis loca publica, uel templa occupaſſe iudicati ſunt.i.maieſtatis,infra.l.2.& infra ad leg.Iul.ma.l.1.

Illicitum collegiū.

De popularibus actionibus.

Popularē actionē dicimus, quæ ſuum ius.i.proprium populi tueť, ut in albo corrupto.ꝟ.de iuriſd.om.iud.l.ſi quis id,& in actione in factum.de deiec. & effu.l.ſi uerò.§.hæc autem. Et regulariter populares dicuntur actiones, quæ nō ſunt rei familiaris ꝑſecutoriæ:ſed ex æquo & bono extrinſecus ad uindictam ꝓpoſitæ ſunt, qualis eſt actio ſepulcri uiolati.l.3.§.fi.de ſepul.uio.Itē actio liberi hominis occiſi, uel vulnerati.ꝟ. de deiec. & effu.l.ſi uerò.§.hæc āt actio.Itē pro eo,quod poſitum eſt in ſuggrūda,uel ꝓtecto,uel mœniano,uel pergula.d.l. ſi uerò.§.ꝑtor.& oēs aliæ actiones in factum,quæ reddūtur hodie loco interdictorum proditorum de rebus publicis, populares ſunt.ꝟ. ne quidī loco publ.l.2.§.hoc interdictū. Et iō cuilibet de populo conceduntur, cum prætoris tamen indagine.l.2. Sanè ſecundùm R. popularis actio

dicitur,

dicitur,quæ cuius ex populo datur. Cũ uerò priuatũ ſit crimen quod obiicitur,ei duntaxat intẽdere licet, cuius intereſt:non propter pecuniã exigendam: ſed pp pœnã corporalem infligendam:pecuniaria verò petitio ſi com petat, cuilibet de populo datur.inſpecta perſona q̃ ad agendum admittitur:cuius opinionis, & an ſit idoneior: uel cuius interſit principaliter quæ ipſa fieri deſiderat. ita dicit gl.hic ſuper rubro.Semper enim is cuius intereſt præfertur in popularibus actionibus.infra.l.3.in fin. Omnes quoq; populares actiones neq; in hæredes dantur,neq; ſupra annum extenduntur, infra.l.fi.

LIBER XLVIII.

Et 6. huius.

De publicis iudiciis.

DE accuſationibus q̃ pecuniariter mouent̃. ſ. dictum eſt. Itẽ q̃d de priuatis criminibus, ut furto, iniuria, rapina. Verum quia q̃nq; fiunt de criminibus accuſationes, & inſcriptiones, ponit primò de criminibus publicis,& quæ ſint. Et exponitur publicis iudiciis.i.legibus publicorũ iudiciorum,uel accuſationibus publicorũ iudiciorum: quorum accuſatio eſt terribilis ad uindictam, & publica.i.populica,ſiue popularis:ut inſt.eod.in princ. quamuis quandoq; idoneior admittatur, ut diximus.ſ. ti.prox.Et eſt hic liber terribilis,ut dicit tex.C.de ue.iu. enu.l.2.§.ſeptimus.Non ãt oĩa iudicia, in quibus crimen uertitur,publica ſunt:ſed ea tantum, quæ ex legibus iudiciorum publicorum ueniunt: ut Iulia maie. Iulia de adul.Cornelia de ſica.& ueneficis.Põpeia de parrici. Iulia peculatus,Corne.de teſtis, Iulia de ui publi. Iulia de ui priu.Iulia ambitus,Iulia repecũ.Iulia de annona. Et dr̃ tribus modis publicũ: uno mõ largiſſimè, ut oẽ iudiciũ,q̃d fit ad uindictã,ſiue ad utilitatem publicã, dicitur publicum:ita accipitur in l. interdictum,infra eo.l. & licitatio.§.q̃d illicite.ſ.de pub. & uect. Alio modo dicitur largè,q̃n q̃libet de populo poteſt accuſare. Ita accipitur inſtitu.de ſuſpec.tuto.§.conſequens. Circa hoc dat Bar- *Publica iudicia.*

O tol.in

tol.in l.1.infra eo.unam regulam, ꝙ oē iudiciom, quod non reſpicit offenſam certæ perſonæ principaliter, de illo pōt accuſare quilibet de populo.Exemplum:dicit ſtatutum Baſilienſe, ſumma rōne, ac ſingularis religionis intuitu hoc anno factum, unā duraturum, ꝙ ſi quis iurauerit ꝑ corpus Chriſti,aut eius membra,ſoluat quinque ſolidos.Iſtud non reſpicit offenſam certæ perſonæ principaliter,ſed malos mores, iō quilibet pōt accuſare. ita loquitur lex, Senatus,ſupra de iniu.Tertio accipitur publicum iudicium ſtrictè:& ita accipitur in toto iſto titulo infra.l.1.Et iſta ſunt iudicia, ex quibus dānatus ſtatim efficitur infamis.l.1.ſupra de his qui no.infa.Vnde non ſequit̄,quilibet accuſare pōt ergo eſt publicum iudicium prout accipit̄ hic, ut fiat infamis:& ſic ſtrictè publicum iudicium, & ita ſentit Azo.in ſumm.huius tit. publicorum iudiciorum quædam capitalia ſunt, quædā nō capitalia.Capitalia ſunt ex quibus pœna mors, aut exilium eſt: hoc eſt, aquæ, & ignis interdictio:per has enim pœnas eximitur caput de ciuitate.Nam cætera nō exilia,ſed relegationes propriè dicuntur:tunc enim, & ciuitas retinetur.Non capitalia ſunt ex quibus pecuniaria,aut in corpus aliqua coercitio pœna eſt.

Non capitalia.

De accuſationibus, & inſcriptionibus.

Dictū eſt de his, qui ad accuſationē admittunt̄:nunc de accuſationibus. Eſt āt accuſatio nihil aliud. q̄ reū criminis per libellū deferre,uel facere ad uindictā:ut colligitur.C. eo. l.cū rōnibus.& l.qui ignorat.l.ſi quis ex famil.& infra eo.l.libellorū.& de priuat.delic. §.l.ul.Et eſt accuſator neceſſarius ubicūq; criminis, uel delicti accuſatio eſt admiſſa in publico, uel priuato crimine.C.eo.l. ul.& infra eo.l.ſi cui.& ubicunq; de honore adimendo tractatur,infra de mune.& hono.l.reſcripto.§.ſi q̄s.Tribus enim modis proceditur ſuꝑ crimine,per accuſationem, ſ. inquiſitionem, & denunciationem:& ſicut iſti modi ſunt inter ſe diuerſi,& ad diuerſum finem tēdunt: ita & diuerſimode inſtituuntur,& exercentur.ut extrauag.ad reprimendum, quomodo cōtra crimine læſæ maieſt.proc.coll.11.Vnde in eis traditur talis regula:Sicut

Accuſatio. *Accuſator.* *Inſcribere.*

accuſationem

accuſationem ꝑcedere debet inſcriptio ita & inquiſitionem fama, & denuntiationem fraterna monitio, vt in capite qualiter,& quando.tit.de accu.& in ca.licet Heli. de ſim. Qui ergo ad accuſandum aliqué de crimine ꝓcedit,dẽt ſe inſcribere.i.adſcribere ſolẽniter,ad pœnam rationis,q̃ talis eſt,ut ſi ille in accuſatione defecerit, quod eandẽ pœnã ſufferat, & ſuſtineat, quã ſuſtinere debuiſſet,is qué accuſare uolebat,& puniri.l.ſi.C.e.ti.Et debet accuſaaionẽ ſuã tradere in ſcriptis cum inſcriptione nominis accuſantis, & accuſati, & crimine & menſequo cõmiſſum eſt crimen,& loco admiſſi criminis, & conſuli bus ſub quibus eſt admiſſum.ꝟ.e.l.libellorum. in prin. & in authen.de exhi.reis.§.ſuſcepto.Oblato ãt libello,dabitur dilatio ad deliberãdũ 20. dierũ. Deliberatione facta cõparere dẽt accuſator,& accuſatus, & lis cõteſtari,atq; opponi exceptiones accuſanti:ſi q̃ reo cõpetant. Quod ſi nõ fiat:& ex interuallo, poſt litẽ contra eas opponat: non põt: quia lite conte.recipitur nomen accuſati inter reos,uel ſtatim,uel poſtea incontinenti.C.ad l.Iulia. de adul.l.adulterã & in l.ſi maritus.§. præſcriptione. eod.ti. ff.poſtmodũ probationẽ apertã, debet accuſator in cauſa producere,ut non emendicatis ſuffragiis decretorũ, uel relationum credat iudex.C.de prob.l.ſcitã.C.e. ſin.

De custodia,& exhibitione rrorum.

De cuſtodia reorũ iudex ęſtimare ſolet,utrum in carcerẽ ſit recipienda perſona accuſata,uel non: & cum tali diſtinctione: aut accuſatus confitetur de crimine: & tunc ponendus eſt in carcere.ꝟ.l.ſi confeſſus, & ex tũc citò condẽnetur, ut tamen iterum, & iterum confiteatur. C.e.l.ſi in ea.& l.Aut differtur,& tunc aut eſt graue ſcelus:& ponit in carcerẽ.ꝟ.e. diuus. & interim cuſtodit ſm formam,q̃ habetur.C e.l.1.quoniam. Si uerò non adeo graue eſt crimeu,cõmittitur aliàs cuſtodiendus: & maxime ſi fideiuſſores dat:quia non eſt in uincula coniiciendus is,qui fideiuſſores dare paratus ſit, niſi ualde graue ſcelus admiſerit:ut in l.diuus Pius.ꝟ.eo.poteſt igitur iudex pro criminis quod obiicitur accuſatio qualitate.uel propter honorem quem habet accuſatus,uel ꝑpter am-

plisſimas facultates, uel pro innocentia perſonæ, qa talis eſt perſona, quæ prima facie uidetur, & præſumitur innocens, uel pro dignitate eius qui accuſatur, facere talē exhibitionē, quando ſcelus non eſt graue. Quando autē graue eſt, tunc mittitur ſemper in carcerem. Maſculi autem tantum recipiuntur in carcere, & recepti diligenter cuſtodiendi ſunt à ſtratoribus, qui eis ſternunt lectos, & miniſtris eorum: & à cōmentarienſibus, qui cōmittūtur captiuos, & eorū habent cuſtodiā, & obſeruationem. Et cum humanitate quadā iſti oēs debent tractare incarceratos, nec deb nt accuſatoribus credulitatē ſuam uendere pretio: uel gratia affligendi incarcer tos fame, uel anguſtia, uel ſiti, uel lōga tabe, ſubtrahendo eos audientiæ: quia neminē audiunt, & à nemine audiuntur clamātes. Si autem cōtra hæc fecerint, iudex dēt eis infligere capitalē pœnā: alioqn infamatur iudex, & periculum ſubibit pro motu ſuperioris iudicis. Si āt incarceratus euaſit de cuſtodia, patitur cuſtos eandē pœnā, quā pateretur carceratus. C. eo. l. ad commentarienſis, niſi cuſtos probauerit, incarceratum euaſiſſe caſu fortuito, infra eod. l. ulti.

Ad legem Iuliam maieſtatis.

Crimē læſæ maieſtatis. Proximum ſacrilegio crimen eſt, qđ maieſtatis dr̄. Eſt āt crimen læſæ maieſtatis ubicunque quis aduerſus populum Romanum. i. aduerſus principē, & eius ſecuritatem committit: ubi contra urb m aliquid molitur, uel ꝙ profugit ad hoſtes, uel ꝙ hoſtes qualitercunq; iuuat, uel armis, uel pecunia, uel conſilio, uel ꝙ ſubiectas prouincias nititur facere rebelles, uel ꝙ ſeditionem mouet in ciuitate, uel ꝙ magiſtratus occidantur, uel princeps, uel qui circa latus eius militant, uel ꝙ arma ſumit, uel occupat loca contra Rempub. Et dr̄ lex Iulia, quia à Iulio inuenta: Maieſtatis autē, quia ſumma maieſtas, & imperium, uel poteſtas læditur: pœna āt cōmittentium hoc crimen eſt, ut hr̄ in l. eorum. iuncta gl. infra e. Et appellatur hoc crimen ꝑduellionis, quia ꝓbatio huius criminis, ut quidā dicunt, ꝑ duellum admittebat, & nō in alio caſu. Alii dicunt, & melius, quia ꝑduelles dicuntur hoſtes. Plau. in Amphi. Perduelles ſe in fugā penetrant. ſic infra

Lex Iul. Maieſtas.

Perduellionis crimen.

de

de ver.ſig.quos nos hoſtes. Dicitur ergo crimen perduellionis.i. hoſtile. de quo inſti.de hære. ab inte.§. per contrarium.Eſt & aliud crimen,quaſi læſæ maieſtatis, ut in priuati carceris exercitio: ut C.de priuat. car. Et in falſa moneta.C.de fal.mo.l.pe.ubi de hoc. *Priuatus carcer.*

Ad legem Iuliam,de adulterijs,& ſtupro.

Præcepta huius tituli traduntur.ſ.de minorib.l.auxilium.§.fi.Et eſt enormis,& excellentius aliis criminibus: cum omne pactum eſt extra corpus, niſi fornicatio ſm Apoſtolum: qui.n.fornicatur, in corpus ſuum peccat. Item ex adulterio oīa penè crimina proueniunt:uiolentia,iniuria, homicidium, periurium, falſa teſtimonia: hinc eſt,quod non licet tranſigere: ut C.de tranſa.l.tranſigere. Et dicitur hic titulus ad legem Iuliam,&c.non ꝙ à Iulio fuerint leges inuentæ, ſed quia ad ſupplendum, interpretandum, & emendandū leges Iulii Cæſaris hæ leges prodierunt:ideo ad legem Iuliā appellantur: nam hæc lex lata eſt à diuo Auguſto.l.1.ĵ.e. Eſt aūt adulteriū illicitus coitus cum uxore, uel ſponſa aliena perpetratus.Et appellat lex ſtuprū,& adulteriū promiſcuè, ut in l.inter liberas.ĵ.e.Sed propriè adulterium in nuptā committitur pp partum ex altero ſuſceptū, unde nomen cōpoſitum eſt.Nā dr̄ adulterium, quaſi ad alterius thorum acceſſus:uel quaſi ad alteram tranſitus. Cuius pœna eſt in fœmina,& mare,ut habetur.C. e.l. quamuis ſtuprum verò in uirginem,aut uiduam committitur: de hoc in l. inter ſtuprum,infra de uer.ſig. Cuius pœna eſt,ut inſtit. de pub.iud.§.2.Inceſtus autem eſt, q i cum cognata,vel affini committitur, infra eod. l. ſi adulterium cum inceſtus.§.nonnunquam. Lenocinium autem eſt, cum maritus de adulterio uxoris ſuæ aliquid cœperit uel qui in adulterio depreheuſam detinuerit.Nam qui patitur vxorem ſuam delinquere, matrimonium ſuum contemnit. Et qui de tali contaminatione non indignatur, meritò pęna adulterii configitur. Nam de lenocinio punitur quis ut adulter:ut in l.2.§.1.infra eo. & in l. qui domum. *Ad legem Iuliam.* *Adulterium.* *Stuprum.* *Inceſtus.* *Lenocinium.*

Ad legem Iuliam,de vi publica.

Quia plerūq; adulteria, & ſtupra ui committuntur,

ponitur de ui publica, & priuata. Habet autem locũ lex Iulia de ui publica: qñ cum armis facta eſt: uiolentia, vel aliquid quod pro uiolentia reputetur, puta ꝙ arma vel tela domi habuerit, uel in agro, uel in uilla, uel in publico, cum telo fuerit, uel homines in armis habuit cauſa ſeditionis. ꝟ. eod. l. 1. 2. & 3. Item quandoque etiam ſi fiat uiolentia, non punitur, ut ſi fiat ad defenſionẽ, & incontinenti, & cum moderamine inculpatæ tutelæ: ut dixi ſ. de ui & ui arma. Alioquin ille q eſt expulſus, cũ aliquid fecerit ad uindictã. uel cum ex interuallo poſſeſſionẽ ſuã recuperauerit. etiam ꝓdonem de ea expellendo, ciuiliter & criminaliter punitur: ut C. eo. l. ſi quis. & Inſt. de pub. iudi. §. Item lex Iulia. Cum ãt incontinenti qs reſiſtit legitimẽ: in aggredientẽ redundat culpa omnium delictorum commiſſorum tpe uiolentiæ, ſiue ex parte aggredientis, ſiue aggreſſi aliquis occidatur. C. eo. l. ſi crimẽ. Singulos caſus in qbus locũ habet hæc lex non proſequor: qa euidenter enumerantur infra. e. ꝑ totũ, pœna huius criminis eſt, aquæ & ignis ĩterdictio, & deportatio, & oĩum bonorũ publicatio. d. §. Lex Iulia Inſti. de pub. iud. ſerui autem occiduntur ſi inſcio domino. Si uerò iubente domino, damnantur in metallum. C. eo. l. ſeruos.

Vis publica. *Vim facere.*

Ad legem Iuliam de vi priuata.

Vis priuata. Vis priuata eſt, quando committitur ſine armis. Nec dr ideo priuata. qa priuatũ ſit crimẽ, immo publicũ eſt ſẽper. ſ. de pub. Iud. l. 1. Et eſt eius pœna ademptio tertiæ partis bonorũ. C. e. l. tutoris. Et amiſſio dignitatis, & famæ. ꝟ. e. l. 1. & d. §. lex Iul. de ui. Vñ ſolet dici: Vis priuata rerũ deponit ab ordine reũ. ſ. tertiæ partis, & dignitatis. Sed deportatᷣ ſi vis armata ſequatur. gl. in c. 2. de or. cog.

Ad legem Corneliam, de ſicarijs, & veneficis.

Quia intentata vi illicita ſæpe cõmittitur homicidiũ. C. ad l. Iul. de vi pub. l. quoniam. & de rap. vir. l. 1. in principi. Ideo de Sicariis. i. homicidis uideamus. *Sicarij.* Sicarii aũt dicuntur à ſica, qđ eſt ferreus culter utrinq; ſcindens. Inſt. de pub. iud. §. itẽ lex Cornelia. unde uidebatur, ꝙ tm̃ qui cũ ſica occiderent hac tenerentur. Sed tamen generalius hic accipitur ſica: ſicut & telum per interpretationem

iuris

iuris,ut contineat telum, & lapidem, lignũ,& quolibet ferrum. Nam occidens hominẽ telo.i.quocunq; qđ manu mittitur:uel qui aliquẽ cum telo cauſa occidendi pſequitur.l.Cornelia de ſica. punitur. Et eſt Sica,iſte cultellus uel gladius,quẽ portãt peregrin. quandoq; in baculo quodam,ita ut non appareat. Vnde dr:Sica latẽs mucro eſt,ſicarius inde uocatur. Eadẽ lege damnantur etiã capitali ſupplicio uenefici :qui malũ uenenũ necãdi hominis cauſa fecerint,uel uẽdiderint , uel habuerint:vel qui incantationibus, & ſuſurris magicis homines occiderint. Et olim committens in hanc legẽ Cornel.nõ occidebatur,ſed deportabatur,& oĩa bona ſua publicabantur.ꝟ.eo.l.eiuſdem.§.legis Corneliæ. & l.pen. Hodie autem homicidas ferro perſequimur,quia eos occidimus, & ſic pęna legis Cor.eſt mors,ut not. gl.2. d.§.item lex Cor.Inſtit.de pub.iud.& not.infrà l.1.ubi etiã colligũtur caſus quibus quis hac lege tenetur. Sica. Pœna L. Cor.

Ad legem Pompeiam de paricidiis.

Lege Pompeia de paricidiis cauetur,ut ſi quis patrẽ matrem,auum,auiam,fratrem,& ſororem,& cæteros ꝙ parentum aut liberorum uocabulo continentur aut aliqua affinitatis neceſſitudine iunguntur,occiderit:vel cuius dolo malo id factum erit , incidat in hanc aſperrimã pęnam legis pompeiæ:cuius pęnam quia Pompeius ſtatuit,ab eo denominata eſt. Sed accuſationẽ inuenit Cornelius Sylla,ut ſ.de origin.iur.l.2 .§.deinde Cornelius. Quæ pœna talis eſt,ut neq; gladio,neq; ignibus,aut alia ſolemnĩ pœna puniatur:ſed inſutus culeo.i. corio , uel pelle,cũ cane,gallo gallinaceo,& uipera,& ſimia,in uicinum mare,vel in amnem proiiciatur,ut oĩum elementorum vſu viuus careat,& ei cœlũ ſuperſtiti.i.uiuo,terra mortuo auferatur. Inſti.de pub.iud.§.alia deinde. Et dicuntur Paricide quia parem.i.æqualem ſui generis, aut ſtirpis occidunt,qui & Parenticidæ,& Patricidæ appellãtur,ſm Priſc.eo ꝙ parentes uel patres occidunt. Sed cõmunis uocabulum eſt Paricida , quod ad omnes cõſãguineos referri poteſt,& ſic etiam parentibus hoc crimẽ perpetrantibus conuenire. Et hoc crimine & pœnam Paricidæ. Patricidæ. Parenticidæ.

impunitũ eum,qui hac ſpe audacior factus eſt:quia neq; ut ſeruum ſe coerceri poſſe intelligit, ſpe eminentis libertatis:neq; ut liberum damnati, qui hæreditati furtũ fecit,infra eodem.l.1.§.1.

Furti aduerſus nautas,caupones,& ſtabularios.

Differentiam inter hunc ti.& ſ. nau.caup.ſtab.notauimus ibi.In eos igit̃ qui naues,cauponas, ſtabula,exercebũt ſi quid à quoquã eorũ,quos,quaſve ibi habebũt furtum factum eſſe dicetur,iudicium datur:ſiue furtum opere,& cõſilio exercitoris factũ ſit,ſiue eorũ culpa,q in ea naui nauigandi cã eſſent. Nauigandi aũt cã accipere debemus eos,qui adhibentur, ut nauis nauiget, hoc eſt nautas.Et in duplũ actio eſt:cum. n. in caupona,uel naui,res perierit,ex edicto prætoris obligat̃ exercitor nauis,uel caupo : ita ut in poteſtate ſit eius, cuius res ſurrepta eſt,utrũ malit cum exercitore honorario,iure,an cum fure iure ciuili experiri.Et ratio huius edicti eſt,qa aliquatenus culpæ reus eſt, qui opera malorum hominum uteretur:ideo quaſi ex maleficio teneri uidetur:in ſti.de obl.ex quaſi male. §.fi.& infra eo.l.1 §.penul.

Si familia furtum feciſſe dicatur.

Vtiliſſimum id edictũ p̃tor propoſuit,quo dñis proſpiceret aduerſus maleficia ſeruorũ:uidelicet,ne cũ plures furtum admittunt, euertãt domini patrimonium ſi oẽs noxæ dedere,aut pro ſingulis æſtimationem litis offerre cogatur.Datur igitur arbitriũ hoc edicto,ut ſi quidem uelit addicere noxios ſeruos, poſſit omnes debere qui participauerunt furtum.Enimuero ſi maluerit eſtimationem offerre, tantum efferat, quantum ſi unus liber homo furtum feciſſet,& retineat familiam ſuã.Hæc autem facultas datur domino, cum eo ignorante furtum factum eſt.Sed ſi ſciente eo,non datur ei hæc facultas.Is autem intelligit̃ ſcire,qui ſcit,& potuit ꝓhibere.

Arborum furtim cæſarum.

Si furtim arbores cæſæ ſint,dat̃ actio ex lege Aquilia, & ex lege 12.tabul.ſed iudex in poſteriorem deducat id, quod ex prima conſecutus ſit: & ex reliquo condemnet eum.Et omnes qui arbores,& maximè qui uites cecide

rint,

rint,ſi criminaliter conueniantur etiam tanquam latro *Arboris* nes puniri debent.ꝗ.e.l.3.Et appellatione arboris conti *appella-* nentur ui tis.hederæ,harundines, & ſalictum.Cædere, *tio.* eſt non ſolũ ſuccidere,ſed ẽt ferire cædendi cã.Cingere, *Cedere.* eſt deglabrare:Sub ſecare,eſt ſubſecuiſſe.Huius actionis *Cingere.* eadem cauſa eſt,quæ eſt legis Aquiliæ.infrà e.l.cædere. *Subſeca-* Et dicuntur arbores furtim cæſæ, quæ ignorante domi *re.* no,celandiq; eius cauſa cæduntur.

Vi bonorum raptorum.

Iſta eſt ſecunda obligatio ex maleficio,uel delicto pri uato.Qui enim res alienas rapit,tenetur quidẽ etiã furti: quis. n. magis alienam rem inuito domino contrectat,quàm qui ui rapit?Ideo rectè dictum eſt,eum improbum furem eſſe.Sed tamen propriam actionem eius delicti prætor introduxit,quæ appellatur ui bonorum raptorum.Et eſt intra annũ quadrupli, poſt annum uero Et licet in plurali loquatur,tamen etiam qui unam rem licet minimam rapuit,ea tenetur.inſti.eo.in prin. & ꝗ.l. 2.ubi ponuntur uerba huius edicti. Differt autẽ raptor à fure ſolo animo:ut ſi erat animus ei palam & per uim *Raptor.* auferendi,licet ibi neminem inueniat,tamen eſt raptor. l 3.infra de ui priu.Sed fur eſt,qui habet animum,ut faciat clam,licet interdum deprehendatur,ex qua deprehenſione efficitur manifeſtus: arg.ex etymologia uocabuli,ſupra de furt.l.1.ibi furuo,id eſt,nigro.

De incendio,ruina,naufragio,naue expugnata.

Huius edicti utilitas euidens eſt, & iuſtiſſima ſeueritas:Siquidem publicè intereſt, nihil rapi ex huiuſmodi caſibus.Et quanq̃ ſint de his facinoribus etiam criminũ executiones:attamẽ rectè ꝑtor fecerit,qui forẽſes quoq; actiones criminibus iſtis propoſuit. Verba edicti hæc ſunt:in eum qui ex incendio,ruina, naufragio,rate,naue q; expugnata quid rapuiſſe,recepiſſe dolo malo,damniue,quid in his rebus dediſſe dicetur:in quadruplũ in anno, quo primum de ea re experiundi poteſtas ferit: poſt annũ in ſimplũ iudicium dabo.Item in ſeruum, & *Rapere* familiã noxale iudiciũ dabo. Ex incendio rapi dicetur, *ex incē-* quod propter incẽdiũ,hoc eſt,propter tumultum incen- *dio.*

Ruina. dii,uel propter trepidationem incendii rapitur: quemadmodum ſolemus dicere in bello amiſſum,qđ propter cauſam,belli amittitur.Ruinę appellatio refertur ad id tempus,quo ruina fit : non tantū ſi ex his quæ ruerunt tulerit quis,ſed etiam ſi ex adiacentibus.ĵ.l.1.§. itē ruinę. *Naufragio.* Ex naufragio rapere dr̃ non ſolum ; ſi quis eo tpe tulerit quo naufragium fit:ſed etiā ſi alio tempore tulerit, hoc eſt,ẽt poſt naufragiū ; Nāq; res ex naufragio etiam hæ eſſe dicuntur,quę in litore poſt naufragium iacent. *Expugnatio nauē.* Expugnare nauē vr̃, qui in ipſo quaſi prælio , & pugna aduerſus nauem,& ratem aliquid rapit : ſiue ipſe expugnet,ſiue prædonibus expugnantibus rapiat. Expugnatur nauis,cum ſpoliatur, aut mergitur, aut diſſoluitur, aut pertunditur,id eſt,perforatur,aut funes eius pręſcinduntur,aut uela conſciduntur , aut anchorę inuoluantur,id eſt,ſubtrahuntur de mari.

De iniurijs, & famoſis libellis.

Iniuria ex eo dicta,ꝙ non iure fiat.oē.n.qđ non iure fit,generaliter iniuria fieri dicitur.Specialiter āt iniuria dicitur contumelia,& ſic accipitur hoc ti.Interdum autem iniurię appellatione damnum culpa datum ſignificatur:ut in lege Aquila dicere ſolemus.s̃.ad le.Aqui.ſed & ſi quęcunq;.§.1.Interdum iniquitatem iniuriam dicimus : nam cum qs iniquè, uel iniuſtè ſententiam dixit, *Contumelia.* ex eo iniuriam facere dicitur:quod iure,& iuſtitia caret quaſi non iniuriam.Contumeliam autem à contemnendo dicimus.Iniuria aut re,aut uerbis fit.Re,quoties manus inferuntur,uerbis autem, quoties non inferuntur, *Libellus famoſus.* ut cum conuitium fit.ĵ.e.l.item apud labeonem.§. conuitium.Dicitur.n.iniuria fieri literis,ut per libellum , uel carmen famoſum.Nam ſi qs librum ad infamiā alicuius ꝑtinentem ſcripſerit,compoſuerit,ediderit,dolove malo fecerit quo quid eorum fieret, etiam ſi alterius nomine ediderit,uel ſine nomine:uoluit Senatus, uti de ea re agere liceret illi,ad cuius iniuriam factus eſt . Et ſi condemnatus ſit q id fecit,inteſtabilis ex lege eſſe iubetur. l.lex Corn.§.ſi quis librū.ĵ.e.Pōt ẽt talis criminaliter accuſari,& imponitur pœna capitalis.C.de famoſ. lib.l.1.

De

De extraordinarijs criminibus.

Supra de priuatis & nominatis, nunc de innominatis ſm Azo. Vel ſic ſecundo Roge. de priuatis delictis, ex quibus etiam ciuiles naſcuntur actiones, poſuimus. ſ. dicturi. j. de his criminibus, ex quibus ſolę criminales oriuntur actiones, & publicę, ordinariamq; pœnam irrogantes præmittimus de his criminibus, ex qbus ſunt executiones crimiuales, & extraordinarię. Sollicitatores itaq; alienarum nuptiarum: itemq; matrimoniunı interpellatores, etſi effectu ſceleris potiri non poſſunt, propter uoluntatem tamen pernicioſę libidinis extra ordinem puniuntur. Item ſi quis contra bonos mores iniuriam faciat, ut ſi fimo corrupto aliquem pfuderit, cœno, luto oblinierit: aquas purcauerit fiſtulas, lacus, aut quid aliud ad iniuriam publicam contaminauerit, in quos grauiter animaduerti ſolet. l. 1. in prin. j. e. Sunt & alii multi caſus, quibus iudex ob commiſſum crimē pœnam extraordinariam, id eſt, pro qualitate criminis, iuxta motum animi ſui imponit. Et dicit extra ordinem imponere pœnam: quia non eſt ordinaria, & ſtatuta pœna in iure ꝓ his: ſed iudex bono & ęquo arbitrabit qd facto opus ſit. infra l. ſaccularii. §. ſunt q̄dam. Crimina extraordinaria.

De ſepulcro uiolato.

Sepulcri uiolati actio infamiā irrogat facta ex ea condēnatione. Si igitur ſepulcra quis diruat ſine iudicis auctoritate, ceſſat Aquilia: erit tn̄ agendū, qđ ui aut clā, & ſic ad opus reſtituendū. Et idē de ſtatua q̄ de monumento euulſa eſt. Verba edicti hęc ſunt: Cuius dolo malo ſepulcrū uiolatū eſſe dicetur: in eū in factū iudicium dabo: ut ei ad quē ptineat, quāti ob eā rē ęquū eſſe uidebitur condēnetur. Si nemo erit ad quem ptineat, ſiue agere nollet, quicunq; agere uolet, ei centū aureorū actionem dabo. Si plures agere uolēt, cuius iuſtiſſima cā eſſe uidebitur, ei agenti poteſtatem faciam. Si quis in ſepulcro uiolato dolo malo habitauerit: ædificiūve aliud, quā quod ſepulcri cā factum ſit, habuerit. in eū ſi quis agere eo nomine uolet, ducentorū aureorū iudicium dabo. Sepulcri appellatione omnis locus ſepulturæ continetur. Sepulcrū violatū. Statua.

l.3.§.prima uerba.Et ſit condemnatio in hac actione quatenus intereſt,ſ.ex iniuria q̃ facta eſt. Item ex lucro eius qui uiolaui,uel ex dãno,quod contigerit:uel ex temeritate eius,q fecit. Nũquã tñ minoris debẽt cõdẽnari,quã ſolẽt extraneo agente:qđ eſt centũ aureorũ contra uiolantẽ:item 200.contra habitantẽ.l.3.§.qui de ſepulcri.

De concuſſionibus.

Concuſſionis iudiciũ,publicũ non eſt regulariter. Si aũt quis pecuniã acceperit,ꝙ crimen minatus ſit, poteſt publicum iudicium eſſe ex Senatuſconſultis,quibus pœna legis Corneliæ teneri iubentur, qui in accuſationem innocentium coierint:uel qui ob accuſandum, uel non accuſandum,denuntiandum uel non denuntiãdum teſtimoniũ,pecuniã acceperint.l.2.infrà.e. Eſt ergo priuatũ crimen,ut tm̃ ille,qui paſſus eſt concuſſionem, poſſit ẽt criminaliter accuſare. Et dicitur Concuſſionis crimẽ cũ alicui terror incutiẽ alicuius mali futuri:puta ſi miniſter p̃ſidis dixit, ꝙ præſidis iuſſu debebat aliquẽ capere: & nõ dixit uerũ, ſed pp hunc timorẽ aliqd fuit ei datũ: ut faciũt nunc miniſtri ciuitatẽ ſæpe,ſm gl.in l.1.infra e. Tales tenenẽ hoc crimine,ut hic:itẽ crimine falſi, ut infra e.l.2.& infra de fal.l.1.§. 1. & lege Iulia repe. infra ad le.Iul.repe.l.eadem.Item lege Rhemia, ſi accepit ut non accuſaret,infra ad Turp.l.1.in prin. Itẽ edicto de calumniatoribus.ſ.de calumn.l.1.§.1.ita dicit gloſ. ſi. infra l.2.

Concuſſionis crimẽ

Concuſſionis pœna.

De abigeis.

Abigei cum duriſſimè puniuntur,ad gladiũ dãnari ſolent.Puniuntur autem duriſſimè non ubiq;, ſed ubi frequẽtius eſt id genus maleficij.Alioqn,& in opus nonnunquam temporarium dantur. Abigei autẽ propriè hi habentur,qui peco ra ex paſcuis,uel armentis ſubtrahunt, & quodam mõ deprædantur, & abigendi ſtudium quaſi artem exercent,equos de armentis,uel oues de gredibus abducentes. Et dicuntur Abigei,ab abigendo: abigunt enim, & abducunt pecora. Sed ſi minus quàm decem oues,aut quatuor, uel quinque porci abducti, & abacti ſunt,non Abigeatus,ſed furtum eſt.l.ſi.infra eod.niſi, ut artem hanc exerceant puta ſæpe unum, uel alterum pe-

cus

cus ſurripuerint,infra.l.fi. §. qui ſæpius.

De præuaricationibus.

Præuaricator eſt,quaſi uaricator,qui diuerſam partē adiuuat,ꝓdita cā ſua:quod nomen Labeo à uaria certatione tract ū ait.Nā q̄ ꝑuaricatur ex utraq; parte cōſiſtit quinimo ex altera potius,quia ꝑualet animus. Is autem ꝑuaricator propriè dicitur,q̄ publico iudicio accuſauerit fictitiè admittēdo falſas defenſiones, & bonas probationes diſſimulando.ȷ̄.ad Turp.l.1.§.præuaricationem. Cæterum aduocatus nō ꝓpriè præuaricator dicitur,& ideo extra ordinem ſolet puniri ſiue publico,ſiue priuato iudicio præuaricatus ſit,aut cām prodiderit.C.de aduo.diuer.iudi.l.1.& ȷ̄.l.1.in fi.Hodie autem his,qui præuaricati ſunt propria,uel abuſiua præuaricatione pœna iniungitur extraordinaria,infra.l.2.& infamia:ut ȷ̄.l.fi ıs.

De receptatoribus.

Receptatorum peſſimum genus eſt,ſine quibus latere nemo diu poſſet. Ideo præcipitur,ut perinde puniantur ſicut latrones.Imò decē annis à ſua terra debēt exulare, licet receptus aliter erat puniēdus.ſ̄.de abig.l.fi. in fi. In pari ēt cā habendi ſunt, qui cum apprehendere latrones poſſent,pecunia accepta,uel parte ſurreptorum,dimiſerint.l.1.in fi.ȷ̄.eo.Rōne aūt ſanguinis,& cognationis mitius agitur cū receptatoribus, q̄ neq; abſoluendi neq; ſeuerè admodū puniēdi ſunt:nō.n.par eſt eorū delictū, & eorū qui nihil ad ſe ꝑtinentes latrones recipiūt,infra.l.fi.

De furibus balnearijs.

Fures balnearij dicuntur,qui in balneis furantur: tales extra ordinē audiendi ſunt, & cā cognita puniendi dū modo ſciamus in pœnam eorum operis publici temporarii modum non egrediendum. Idem eſt in nocturnis furibus.Sed ſi telo ſe fures defendūt, uel effractores, uel cæteri hi ſimiles,nec quenquā percuſſerunt, metalli pœna, uel honeſtiores relegationis pœna efficiendi erunt, ȷ̄.l.1.in fi.Sed ſi interdiu, id eſt, diurno tempore furtum fecerint, ad iūs ordinarium remittendi ſunt:ut ciuiliter contra eos agat̄ in duplum,uel quadruplū,ut ſ̄. de pœna delic.in fin.quia mitius talis punitur,quā nocturnus. Sic

&

& aliàs eſt inter eos differentia.ſ.ad leg.Aqui.l.itaque.& ſ.de ſica.l.furem. Miles autem ſi in balneario furto deprehēditur,remittitur à militia ignominioſè infra l.fin.

Effractores carcerum.

De effractoribus, & expilatoribus.

De his qui carcere effracto euaſerunt,ſumendum ſupplicium diui fratres reſcripſerunt:hi ēt qui de carcere eruperunt.i.qui fugerunt erupto carcere.Siue effractis foribus i.oſtiis domus,ubi erant in captiuitate.Siue conſpiratione cum cæteris qui in eadem cuſtodia erant, capite puniendi ſunt.Sed ſi per negligentiā cuſtodū euaſerunt, mitius puniēdi.

Expilatores.

Expilatores hæreditatum,qui ſunt atrociores quàm fures,in opus publicum , uel perpetuū, uel tēporarium dari ſolent:honeſtioribus autē nulla ſpecialis pœna impoſita eſt.Idcirco cā cognita liberum erit arbitrium iudici ſtatuendi.Simili modo,& Saccularii, qui uetitas in ſacculis artes exercentes, partem ſubducunt, partem ſubtrahunt.ſ.de extraor.cri.l.ſaccularii.& detractarii (alias directarii) hoc eſt,qui in aliena cœnacula ſe dirigunt furandi animo,erunt puniendi.

Detractarij, vel directarij.

Itē effractores, qui effringunt,ut ſurripiant. in hos & cæteros ſimiles cā cognita ſtatui dēt prout admiſſum ſuggerit. In effractores uariè aīaduertit: nā quidā effringunt,ut euadant: & tunc maior pœna.ſ. l. 1. in prin. Quidam ſunt nocturni effractores,ut ſurripiant , & tales atrociores ſunt quàm diurni:& iō hi fuſtibus cæſi in metallū damnant. Diurni uerò effractores cā ſurripiendi poſt fuſtium caſtigationē in opus ppetuum,uel temporarium dādi ſunt infra. l. 2.

Nocturni.

Diurni.

De crimine expillatæ hæreditatis.

Ex hoc crimine non datur actio ciuilis, quod non eſt in aliis criminibus,ut dicit gloſſ.infra l.1.Si quis igitur alienam hæreditatē expilauerit,id eſt, expoliauerit, uel ſurripuerit ex ea, extra ordinem ſolet coerceri per accuſationem expilatæ hæreditatis. Et ideo extra ordinem auditur : quia cùm furti agi non poſſit , quia hæreditati non fit furtum infra l.fi.& ſic non datur ordinarium remedium,ſolum ſupereſt extraordinarium , id eſt, auxilium præſidis. Et locum habet iſtud crimen , quando qs alienam hæreditatem expilat , ſi hæreditas nondum ſit

aditu.

adita: uel etiam adita, ſed res ab hærede nondum ſunt apprehenſę: uel ab alio. ỹ. l. 2. Et denegatur huius criminis accuſatio contra eos, qui furti conueniri non poſſunt: & ideo nec uxor, quæ ſocia diuinæ, & humanæ domus ſuſcipitur ab hęredibus mariti, de eo crimine accuſari non poteſt. l. uxor, infra. e. Sed cõuenitur rei ven. & ad exhib. & tenebitur de fructibus præceptis, & percipiendis, & conſumptis mala fide. C. eo. l. aduerſus. *Expilare hæreditatem.* *Vxor non cōmittit furtum.*

Crimen ſtellionatus.

Stellionatus iudicium famoſum quidem non eſt, ſed coertionem extraordinariam habet. ỹ. l. 2. dr̃ Stellionatus ab animali quodam reptili, quod eſt ſerpenti ſimile, uel lacertæ, habens uarias, & diuerſas in modum ſtellarũ maculas uenatas: hinc ſtellionatus crimen. i. uarium diuerſiſq; coloribus, & maculis aſperſum: de hoc gl. infra l. 2. Eſt ergo accuſandus crimine ſtellionatus, qui uarietatis, & mẽdacii reus eſt. Locum habet accuſatio ex hoc crimine, qñ deficiente alia ſpeciali accuſatione, æquum eſt alicui ſubueniri contra delinquentem. Sicut n. in pecuniaria cã datur actio de dolo in ſubſidium. ita, & in criminibus ubicunq; titulus deficit criminis, hoc crimen ſtellionatus obiicitur: & dolo interpoſito tantum locum habet huius criminis accuſatio. & poſſunt poni exempla, ut ſi rem obligatam quaſi non obligatam uendo, permuto, uel inſolidum do, uel etiam obligo, ubi erat primo obligata. Item ſi quis impoſturam facit. i. bonis uiris mendacia imponit, uel ſi fecit colluſionẽ in necẽ alterius. ỹ. l. 4. §. 1. 2. & 3. Pœna aũt ſtellionatus nulla legitima eſt, cùm nec crimen legitimum, i. ordinarium: & ideo extra ordinem pœna infligit̃, infra. l. 3. §. pœna. *Stellionatus crimẽ* *Impoſtura.* *Pœna ſtellio.*

De termino moto.

Terminus dicit̃ finis, uel limes diſtinguens confinia agrorum: hinc Virg. 12. Aen. Limes erãt poſitus litẽ, ut diſcerneret agri. c. forus. de uer. ſi. Dr̃ itaq; motus terminus, ſi lapis ille terminalis, & limes amoueat̃ à priori, & uetuſto loco. Et eſt peſſimũ factũ eorũ, qui terminos finiũ cauſa poſitos protulerint, id eſt, ultra debitum finẽ poſue rint. Et licet ex legib. agrariis olim uaria pęna.

his

his impoſita fuerit: hodie tamen modū pœnæ ex conditione perſonæ,& mente facientis ſtatui oportet, infra.l. 2.§.1. Terminorum itaq; ſcienter auulſorum non erat olim mulcta pecuniaria: ſed pro conditione admittentium perſonali coertione tranſigendum eſt, infra.l.1.

De collegijs illicitis,& corporibus.

Collegiū dicitur eorum,qui ſimul cohabitant,qui ſimul colligunt, ut colliguntur,& tres conſtituunt collegium,infra de uerb.ſig.l.Neratius. cū itaq; plures ſimul collecti cohabitant,corpus conſtituere dicuntur,qđ corpus collegii,uel uniuerſitatis appellatur. Sunt autem oīa collegia illicita,niſi quæ probantur.i.à principe conceſſa,uel admiſſa.infra l.fi.§.in ſum.& C.de hære.inſti.l.collegiū principales āt cōſtitutiones præcipiunt.ne patiātur eſſe collegia ſodalitia: neve milites collegia in caſtris habeant.Sed religionis cā coire non prohibentur.Imo nec religionem collegia noua inconſulto Romano pontifice

Illicitum collegiū. fieri poſſunt.c.fi.de reli.do.& eo.tit.c.1.lib.6.Qui autem illicitum collegium uſurpauerint, ea pœna tenentur, qua tenentur hi, qui hominibus armatis loca publica, uel templa occupaſſe iudicati ſunt.i.maieſtatis,infra.l.2. & infra ad leg.Iul.ma.l.1.

De popularibus actionibus.

Popularē actionē dicimus, quæ ſuum ius.i.proprium populi tuet̄, ut in albo corrupto.s̄.de iuriſd.om.iud.l.ſi quis id,& in actione in factum.de deiec. & effu.l.ſi uerò.§.hæc autem. Et regulariter populares dicuntur actiones, quæ nō ſunt rei familiaris ꝑſecutoriæ:ſed ex æquo & bono extrinſecus ad uindictam ꝓpoſitæ ſunt, qualis eſt actio ſepulcri uiolati.l.3.§.fi.de ſepul.uio.Itē actio liberi hominis occiſi, uel vulnerati.s̄. de deiec. & effu.l.ſi uerò.§.hæc āt actio.Itē pro eo,quod poſitum eſt in ſubgrūda,uel ꝓtecto,uel mœniano,uel pergula.d.l. ſi uerò.§.ꝑtor.& oēs aliæ actionesin factum,quæ reddūtur hodie loco interdictorum proditorum de rebus publicis, populares ſunt.s̄. ne quidī loco publ.l.2.§. hoc interdictū. Et iō cuilibet de populo conceduntur, cum prætoris tamen indagine. l. 2. Sanè ſecundùm R. popularis actio dicitur,

dicitur,quæ cuius ex populo datur. Cũ uerò priuatũ ſit crimen quod obiicitur,ei duntaxat intẽdere licet, cuius intereſt:non propter pecuniã exigendam: ſed pp pœnã corporalem infligendam:pecuniaria verò petitio ſi com petat, cuilibet de populo datur.inſpecta perſona q̃ ad agendum admittitur: cuius opinionis, & an ſit idoneior: uel cuius interſit principaliter quæ ipſa fieri deſiderat. ita dicit gl.hic ſuper rubro.Semper enim is cuius intereſt præfertur in popularibus actionibus.infra.l. 3. in fin. Omnes quoq; populares actiones neq; in hæredes dantur,neq; ſupra annum extenduntur, infra.l.fi.

LIBER XLVIII.

Et 6. huius.

De publicis iudiciis.

DE accuſationibus q̃ pecuniariter mouent. ſ. dictum eſt. Itẽ q̃d de priuatis criminibus, ut furto, iniuria, rapina. Verum quia qn̄q; fiunt de criminibus accuſationes, & inſcriptiones, ponit primò de criminibus publicis,& quæ ſint. Et exponitur publicis iudiciis.i.legibus publicorũ iudiciorum,uel accuſationibus publicorũ iudiciorum: quorum accuſatio eſt terribilis ad uindictam, & publica.i.populica,ſiue popularis:ut inſt.eod.in princ. quamuis quandoq; idoneior admittatur, ut diximus.ſ. ti.prox.Et eſt hic liber terribilis,ut dicit tex.C.de ue.iu. enu.l.2.§.ſeptimus.Non ãt oĩa iudicia, in quibus crimen uertitur,publica ſunt:ſed ea tantum, quæ ex legibus iudiciorum publicorum ueniunt: ut Iulia maie. Iulia de adul.Cornelia de ſica.& ueneficis.Põpeia de parrici. Iulia peculatus,Corne.de teſtis, Iulia de ui publi. Iulia de ui priu.Iulia ambitus,Iulia repetũ.Iulia de annona. Et dr̃ tribus modis publicũ: uno mõ largiſſimè, ut oẽ iudiciũ,q̃d fit ad uindictã,ſiue ad utilitatem publicã, dicitur publicum:ita accipitur in l. interdictum,infra eo.l. & licitatio.§.q̃d illicite.ſ.de pub. & uect. Alio modo dicitur largè,qñ q̃libet de populo poteſt accuſare. Ita accipitur inſtitu.de ſuſpec.tuto.§.conſequens. Circa hoc dat Bar- *Publica iudicia.*

O tol.in

tol.in l.1.infra eo.unam regulam, ꝙ oẽ iudicium, quod non reſpicit offenſam certæ perſonæ principaliter, de illo pōt accuſare quilibet de populo.Exemplum:dicit ſtatutum Baſilienſe, ſumma rōne, ac ſingularis religionis intuitu hoc anno factum, unà duraturum. ꝙ ſi quis iurauerit ꝑ corpus Chriſti,aut eius membra,ſoluat quinque ſolidos.Iſtud non reſpicit offenſam certæ perſonæ principaliter,ſed malos mores, iō quilibet pōt accuſare. ita loquitur lex, Senatus,ſupra de iniu.Tertio accipitur publicum iudicium ſtrictè:& ita accipitur in toto iſto titulo infra.l.1.Et iſta ſunt iudicia, ex quibus dānatus ſtatim efficitur infamis.l.1.ſupra de his qui no.infa.Vnde non ſequit̄,quilibet accuſare pōt ergo eſt publicum iudicium prout accipit̄ hic, ut fiat infamis:& ſic ſtrictè publicum iudicium, & ita ſentit Azo.in ſumm.huius tit. publicorum iudiciorum quædam capitalia ſunt, quædā nō capitalia.Capitalia ſunt ex quibus pœna mors, aut exilium eſt: hoc eſt,aquæ, & ignis interdictio:per has enim pœnas eximitur caput de ciuitate.Nam cætera nō exilia,ſed relegationes propriè dicuntur:tunc enim, & ciuitas retinetur.Non capitalia ſunt ex quibus pecuniaria,aut in corpus aliqua coercitio pœna eſt. *Non capitalia.*

De accuſationibus, & inſcriptionibus.

Dictū eſt de his, qui ad accuſationē admittunt̄:nunc de accuſationibus. Eſt āt accuſatio nihil aliud. q̄ reū criminis per libellū deferre,uel facere ad uindictā:ut colligitur.C. eo.l.cū rōnibus.& l.qui ignorat.l.ſi quis ex famil.& infra eo.l.libellorū.& de priuat.delic. ſ.l.ul.Et eſt accuſator neceſſarius ubicūq; criminis, uel delicti accuſatio eſt admiſſa in publico, uel priuato crimine.C.eo.l. ul.& infra eo.l.ſi cui.& ubicunq; de honore adimendo tractatur,infra de mune.& hono.l.reſcripto.§.ſi qs.Tribus enim modis proceditur ſuꝑ crimine,per accuſationem,ſ. inquiſitionem, & denuntiationem:& ſicut iſti modi ſunt inter ſe diuerſi,& ad diuerſum finem tēdunt: ita & diuerſimode inſtituuntur,& exercentur.ut extrauag.ad reprimendum, quomodo cōtra crimine læſæ maieſt.proc.coll.11.Vnde in eis traditur talis regula:Sicut *Accuſatio.* *Accuſator.* *Inſcribere.*

accuſationem

accuſationem pcedere debet inſcriptio ita & inquiſitionem fama, & denuntiationem fraterna monitio, vt in capite qualiter,& quando.tit.de accu.& in ca.licet Heli. de ſim. Qui ergo ad accuſanduu aliquē de crimine pcedit,dēt ſe inſcribere.i.adſcribere ſolēniter,ad pœnam rationis,q̄ talis eſt,ut ſi ille in accuſatione defecerit, quod eandē pœnā ſufferat, & ſuſtineat, quā ſuſtinere debuiſſet,is quē accuſare uolebat,& puniri.l.fi.C.e.ti.Et debet accuſaaionē ſuā tradere in ſcriptis cum inſcriptione nominis accuſantis, & accuſati, & crimine & menſe quo cōmiſſum eſt crimen,& loco admiſſi criminis, & conſulibus ſub quibus eſt admiſſum.ff.e.l.libellorum. in prin. & in authen.de exhi.reis.§.ſuſcepto.Oblato āt libello,dabitur dilatio ad deliberādū 20. dierū. Deliberatione facta cōparere dēt accuſator,& accuſatus, & lis cōteſtari,atq; opponi exceptiones accuſanti:ſi q̄ reo cōpetant. Quod ſi nō fiat:& ex interuallo, poſt litē contra eas opponat: non pōt: quia lite conte.recipitur nomen accuſati inter reos,uel ſtatim,uel poſtea incontinenti.C.ad l.Iulia. de adul.l.adulterā & in l.ſi maritus.§. præſcriptione. eod.ti. ff.poſtmodū probationē apertā, debet accuſator in cauſa producere,ut non emendicatis ſuffragiis decretorū, uel relationum credat iudex.C.de prob.l.ſcitā.C.e.ſin.

De cuſtodia,& exhibitione reorum.

De cuſtodia reorū iudex æſtimare ſolet,utrum in carcerē ſit recipienda perſona accuſata,uel non: & cum tali diſtinctione: aut accuſatus confitetur de crimine: & tunc ponendus eſt in carcere.ff.l.ſi confeſſus, & ex tūc citò condēnetur, ut tamen iterum, & iterum confiteatur. C.e.l.ſi in ea.& l.Aut differtur,& tunc aut eſt graue ſcelus:& ponit in carcerē.ff.e. diuus. & interim cuſtodit ſm formam,q̄ habetur.C e.l.1.quoniam. Si uerò non adeo graue eſt crimeu,cōmittitur aliàs cuſtodiendus: & maxime ſi fideiuſſores dat:quia non eſt in uincula coniiciendus is,qui fideiuſſores dare paratus ſit, niſi ualde graue ſcelus admiſerit:ut in l.diuus Pius.ff.eo.poteſt igitur iudex pro criminis quod obiicitur accuſatio qualitate.uel propter honorem quem habet accuſatus,uel pter am-

pliſſimas facultates,uel pro innocentia perſonæ,qa talis eſt perſona,quæ prima facie uidetur, & præſumitur innocens,uel pro dignitate eius qui accuſatur, facere talẽ exhibitionẽ,quando ſcelus non eſt graue. Quando autẽ graue eſt,tunc mittitur ſemper in carcerem. Maſculi autem tantum recipiuntur in carcere,& recepti diligenter cuſtodiendi ſunt à ſtratoribus,qui eis ſternunt lectos, & miniſtris eorum: & à cõmentarienſibus,qui cõmittũtur captiuos,& eorũ habent cuſtodiã,& obſeruationem. Et cum humanitate quadã iſti oẽs debent tractare incarceratos,nec deb nt accuſatoribus credulitatẽ ſuam uendere pretio:uel gratia affligendi incarceratos fame,uel anguſtia,uel ſiti,uel lõga tabe, ſubtrahendo eos audientiæ: quia neminẽ audiunt, & à nemine audiuntur clamãtes. Si autem cõtra hæc fecerint, iudex dẽt eis infligere capitalẽ pœnã:alioqn infamatur iudex,& periculum ſubibit pro motu ſuperioris iudicis. Si ãt incarceratus euaſit de cuſtodia, patitur cuſtos eandẽ pęnã, quã pateretur carceratus. C.eo.l.ad commentarienſis, niſi cuſtos probauerit,incarceratum euaſiſſe caſu fortuito,infra eod. l. ulti.

Ad legem Iuliam maieſtatis.

Crimẽ læſæ maieſtatis. Proximum ſacrilegio crimen eſt,qđ maieſtatis dr̃. Eſt ãt crimen læſæ maieſtatis ubicunque quis aduerſus populum Romanum.i.aduerſus principẽ, & eius ſecuritatem committit: ubi contra urb m aliquid molitur, uel ꝙ profugit ad hoſtes, uel ꝙ hoſtes qualitercunq; iuuat, uel armis, uel pecunia,uel conſilio,uel ꝙ ſubiectas prouincias nititur facere rebelles, uel ꝙ ſeditionem mouet in ciuitate,uel ꝙ magiſtratus occidantur, uel princeps, uel qui circa latus eius militant,uel ꝙ arma ſumit,uel occupat loca contra Rempub. Et dr̃ lex Iulia, quia à Iulio inuenta: *Lex Iul. Maieſtas.* Maieſtatis autẽ,quia ſumma maieſtas, & imperium,uel poteſtas læditur: pęna ãt cõmittentium hoc crimen eſt,ut hr̃ in l.eorum.iuncta gl.infra e. Et appellatur hoc crimen ꝑdullionis, quia ꝓbatio huius criminis, *Perduellionis crimen.* ut quidã dicunt,ꝑ duellum admittebat̃,& nõ in alio caſu. Alii dicunt,& melius, quia ꝑduelles dicuntur hoſtes. Plau.in Amphi.Perduelles ſe in fugã penetrant.ſic infra

da

de ver.ſig.quos nos hoſtes. Dicitur ergo crimen perduellionis.i. hoſtile. de quo inſti.de hære. ab inte.§. per contrarinm.Eſt & aliud crimen,quaſi læſæ maieſtatis, ut in ptiuati carceris exercitio: ut C.de priuat. car. Et in falſa moneta.C.de fal.mo.l.pe.ubi de hoc. *Priuatus carcer.*

Ad legem Iuliam,de adulteriis,& ſtupro.

Præcepta huius tituli traduntur.ſ.de minorib.l.auxilium.§.fi.Et eſt enormis,& excellentius aliis criminibus: cum omne pactum eſt extrà corpus, niſi fornicatio ſm Apoſtolum: qui.n.fornicatur, in corpus ſuum peccat. Item ex adulterio oïa penè crimina proueniunt:uiolentia,iniuria, homicidium, periurium, falſa teſtimonia: hinc eſt,quod non licet tranſigere: ut C.de tranſa.l.tranſigere. Et dicitur hic titulus ad legem Iuliam,&c.non ꝙ à Iulio fuerint leges inuentæ, ſed quia ad ſupplendum, interpretandum, & emendandũ leges Iulii Cæſaris hæ leges prodierunt:ideo ad legem Iuliã appellantur: nam hæc lex lata eſt à diuo Auguſto.l.1.j.e. Eſt aũt adulteriũ illicitus coitus cum uxore, uel ſponſa aliena perpetratus.Et appellat lex ſtuprũ,& adulteriũ promiſcuè, ut in l.inter liberas.j.e.Sed propriè adulterium in nuptã committitur pp partum ex altero ſuſceptũ, unde nomen cõpoſitum eſt.Nã dr adulterium, quaſi ad alterius thorum acceſſus:uel quaſi ad alteram tranſitus. Cuius pœna eſt in fœmina,& mare,ut habetur.C. e.l. quamuis ſtuprum verò in uirginem,aut uiduam committitur: de hoc in l. inter ſtuprum,infra de uer. ſig. Cuius pœna eſt,ut inſtit. de pub.iud.§.2.Inceſtus autem eſt, q i cum cognata,vel affini committitur, infra eod. l. ſi adulterium cum inceſtus.§.nonnunquam. Lenocinium autem eſt, cum maritus de adulterio uxoris ſuæ aliquid cœperit uel quì in adulterio depreheuſam detinuerit.Nam qui patitur vxorem ſuam delinquere, matrimonium ſuum contemnit. Et qui de tali contaminatione non indignatur, meritò pęna adulterii confligitur. Nam de lenocinio punitur quis ut adulter:ut in l.2.§.1.infra eo. & in l. qui domum. *Ad legem Iuliam. Adulterium. Stuprum. Inceſtus. Lenocinium.*

Ad legem Iuliam,de vi publica.

Quia plerũq; adulteria, & ſtupra ui committuntur,

 ponitur

ponitur de ui publica, & priuata. Habet autem locũ lex Iulia de ui publica: qñ cum armis facta eſt: uiolentia, vel aliquid quod pro uiolentia reputetur, puta ꝙ arma vel tela domi habuerit, uel in agro, uel in uilla, uel in publico, cum telo fuerit, uel homines in armis habuit cauſa ſeditionis. ĩ. eod. l. 1. 2. & 3. Item quandoque etiam ſi fiat uiolentia, non punitur, ut ſi fiat ad defenſionẽ, & incontinenti, & cum moderamine inculpatæ tutelæ: ut dixi ſ̃. de ui & ui arma. Alioquin illle q eſt expulſus, cũ aliquid fecerit ad uindictã. uel cum ex interuallo poſſeſſionẽ ſuã recuperauerit. etiam ꝑdonem de ea expellendo, ciuiliter & criminaliter punitur: ut C. eo. l. ſi quis. & Inſt. de pub. iudi. §. Item lex Iulia. Cum ãt incontinenti qs reſiſtit legitimè: in aggredientẽ redundat culpa omnium delictorum commiſſorum tpe uiolentiæ, ſiue ex parte aggredientis, ſiue aggreſſi aliquis occidatur. C. eo. l. ſi crimẽ. Singulos caſus in qbus locũ habet hæc lex non proſequor: qa euidenter enumerantur infra. e. ꝑ totũ, pœna huius criminis eſt, aquæ & ignis ĩterdictio, & deportatio, & oĩum bonorũ publicatio. d. §. Lex Iulia Inſti. de pub. iud. ſerui autem occiduntur ſi inſcio domino. Si uerò iubente domino, damnantur in metallum. C. eo. l. ſeruos.

Vis publica. *Vim facere.*

Ad legem Iuliam de vi priuata.

Vis priuata. Vis priuata eſt, quando committitur ſine armis. Nec dr̃ ideo priuata. qa priuatũ ſit crimẽ, immo publicũ eſt ſẽper. ſ̃. de pub. Iud. l. 1. Et eſt eius pœna ademptio tertiæ partis bonorũ. C. e. l. tutoris. Et amiſſio dignitatis, & famæ. ĩ. e. l. 1. & d. §. lex Iul. de ui. Vñ ſolet dici: Vis priuata rerũ deponit ab ordine reũ. ſ. tertiæ partis, & dignitatis. Sed deportat̃ ſi vis armata ſequatur. gl. in c. 2. de or. cog.

Ad legem Corneliam, de ſicarijs, & veneficis.

Sicarij. Quia intentata vi illicita ſæpe cõmittitur homicidiũ. C. ad l. Iul. de vi pub. l. quoniam. & de rap. vir. l. 1. in princi. Ideo de Sicariis. i. homicidis uideamus. Sicarii aũt dicuntur à ſica, qđ eſt ferreus culter utrinq; ſcindens. Inſt. de pub. iud. §. itẽ lex Cornelia, unde uidebatur, ꝙ tm̃ qui cũ ſica occiderent hac tenerentur. Sed tamen generalius hic accipitur ſica: ſicut & telum per interpretationem

iuris

iuris,ut contineat telum, & lapidem, lignũ,& quolibet ferrum. Nam occidens hominẽ telo.i.quocunq; qđ manu mittitur:uel qui aliquẽ cum telo cauſa occidendi pſequitur.l.Cornelia de ſica. punitur.Et eſt Sica,iſte cultellus uel gladius,quẽ portãt peregrin. quandoq; in baculo quodam,ita ut non appareat.Vnde dr:Sica latẽs mucro eſt,ſicarius inde uocatur.Eadẽ lege damnantur etiã capitali ſupplicio uenefici:qui malũ uenenũ necãdi hominis cauſa fecerint,uel uẽdiderint, uel habuerint:vel qui incantationibus, & ſuſurris magicis homines occiderint.Et olim committens in hanc legẽ Cornel.nõ occidebatur,ſed deportabatur,& oĩa bona ſua publicabantur.ĵ.eo.l.eiuſdem.§.legis Corneliæ. & l.pen.Hodie autem homicidas ferro perſequimur,quia eos occidimus, & ſic pęna legis Cor.eſt mors,ut not. gl.2. d.§.item lex Cor.Inſtit.de pub.iud.& not.infrà l.1.ubi etiã colliguntur caſus quibus quis hac lege tenetur. Sica. Pœna L. Cor.

Ad legem Pompeiam de paricidiis.

Lege Pompeia de paricidiis cauetur,ut ſi quis patrẽ matrem,auum,auiam,fratrem,& ſororem,& cæteros ꝗ parentum aut liberorum uocabulo continentur aut aliqua affinitatis neceſſitudine iunguntur,occiderit:vel cuius dolo malo id factum erit, incidat in hanc aſperrimã pęnam legis pompeiæ:cuius pęnam quia Pompeius ſtatuit,ab eo denominata eſt. Sed accuſationẽ inuenit Cornelius Sylla,ut ſ.de origin.iur.l.2.§.deinde Cornelius. Quæ pœna talis eſt,ut neq; gladio,neq; ignibus,aut alia ſolemni pœna puniatur:ſed inſutus culeo.i. corio, uel pelle,cũ cane,gallo gallinaceo,& uipera,& ſimia,in uicinum mare,vel in amnem proiiciatur,ut oĩum elementorum vſu viuus careat,& ei cœlũ ſuperſtiti.i.uiuo,terra mortuo auferatur.Inſti.de pub.iud.§.alia deinde.Et dicuntur Paricide quia parem.i.æqualem ſui generis, aut ſtirpis occidunt,qui & Parenticidæ,& Patricidæ appellãtur,ſm Priſc.eo ꝙ parentes uel patres occidunt.Sed cõmunis uocabulum eſt Paricida, quod ad omnes cõſãguineos referri poteſt,& ſic etiam parentibus hoc crimẽ perpetrantibus conuenire. Et hoc crimine & pœnam Paricidæ. Patricidæ. Parenticidæ.

ponit Tull.in oratione pro Sexto Roſcio.

Ad legem Cornel'â de falſis, & de ſenatuſconſulto Liboniano.

Sanatuſconſultum Libonianum, factũ eſt ad ſupplendum legem Corneliam. Pęna autem legis Corneliæ de falſis,quæ etiam teſtamentaria appellatur, irrogatur in eum, qui falſum teſtamentum fecit. Eſt autem Falſum, *Falſum.* immutatio ueritatis,ut in authẽ. de inſtrũ. cau.in prin. coll.6.& dr̃ immutatio ideo,quia falſatores ſtudent imitare uera: uel imitari ea q̃ uera ſunt,ut falſa uideanẽ uerisimilia.Locum habet hæc lex Corñ.de folſo,cõmiſſo dolo,ſnon aliter.C.eo.nec exemplũ.Et cõmittitur falſum pluribus modis:puta ſcriptura,ſiue quis ſcribat falſum,ſiue deleat uerum ut res.i. i ei ueritas non appareat & ita fecit illegibilẽ ſcripturã: non diſtinguo ſit teſtamẽtum,uel aliud inſtrumentum publicum uel priuatum, uel utrum ſint tabulæ cereæ,uel ligneæ, uel rationes, j̃. eo.l.1.§.qui in rationibus.& l.Paulus.§.Paulus. Item cõmittitur dicto,ueluti in teſte falſum aſſerente,uel uariũ teſtimonium ferente.Et iudice ſcienter contra conſtitutiones iniquum iudicante,& qui ad prædicta conſilium uel opem pręſtiterit,ut ſi iudicem uel teſtem corruperit: & qui falſis legibus utitur in allegando.j̃.eo.l.1.§.item. & §.ſed etſi quis. Et eius pœna eſt deportatio in liberis hominibus omniũ bonorum publicatio. In ſeruis autẽ ultimum ſupplicium.ſicut & in lege de ſicariis & ueneficis obſeruatur.l.1.§.fi.j̃.eo.& Inſtit.de pub.iud.§.item lex Conelia. Libonianũ autem ſenatuſconſultum locũ habet, cũ quis pecuniam recepit uel de ea paciſcitur ꝓ aduocatione uel teſtimonio inſtruendo: uel ſi ſocietatẽ fecerit ꝓ innocentum obligatione,ut j̃.eo.l.1.& s̃.ad legem Iul. de ui pri.l. ex Senatuſc.& de concuſ.l.2.Item locum habet cum quis ex teſtamento militis ſibi legatũ adſcribit:de quo per Spec.de fide inſtru.§.ad hæc.

Pœna falſi.

Libonianum ſenatuſcon.

Ad legem Iuliam repetundarum.

Hęc lex locum habet cum is qui habet publicum officium,pecunia data,uel promiſſa ſibi,aliquid facit,quod facere non debet:uel omittit,quod facere debet:ut ſi ob iudicandum, uel non iudicandum,Iudex accipiat, uel

ob

ob ſnīam in Senatu conſilioq; publico dicendā. uel ob accuſandum,uel nō accuſandū, uel ob Iudicē arbitrūve dādum,mutandū,iubendū,ut indicet: uel ob nō dandū, mutādum, iubendū. uel ob hominē in uincula publica coniiciēdū uinciēdum,uinciriq; iubēdum: uel ob hominē in uinculis dimittendū:uel ob hominē necādum,vel abſoluendū,uel litē æſtimādam,uel ob iudiciū capitis pecunia ve faciendū,uel nō faciendum:uel ob militē legēdū,mittendūve.Et generaliter ſubiicitur clauſula,ut urbani magiſtratus ab omni ſorde abſtineāt.Nec doni aut muneris in anno plus accipiāt, quàm qđ ſit centū aureorū:niſi à pſonis exceptis,à qbus lex iubet accipere,puta à conſobrinis,& his qui ſunt à priori gradu,& ab vxore ſ.eo.l.2.3.4.5.6. & 7. Eſculenta tñ & poculenta recipit ab oībus pſonis,quæ tñ nō excedāt edulium eſum,& inter dies pximos pdigunt.i.conſumi poſſunt.ſ.de offic. proconſ.l.ſolent.§ ulti.& de offic.pſ.l. ſi forte.Et p hoc delicto locū hēt duplex q̃rela. Ciuilis actio in factū , uel cōdictio ex lege,& Publica accuſatio.Actio datur in quadruplū cōtra Iudicem p eo,qđ ipſe,uel eius domeſticus, uel manipularius,uel miniſter accepit,uel rapuit,uel abſtulit:ut ea.l.1.&debet iſtud quadruplum totū fiſci eſſe: cùm dāti obſtet turpitudo ſua,ne poſſit aliquid repetere.infrà de iure fiſci l.Lucius.Eſt & Publica accuſatio inducta p hoc crimine quāmuis duret officiū magiſtratus C.e.l.iubemus.Et dr̄ repetūdarū,more Latinitatis antiquæ:hodie dicimus repetēdarū:ut dixim⁹ ſ.fami.erciſ. *Eſculenta.*

Ad legem Iuliam de annona.

Lege Iulia de annona pœna ſtituitur,q̃ eſt ſ.de extraordinar.crim.l. annonam. Aduerſus eum,qui cōtra annonā fecerit,aut ſocietatem coierit,quo annona.i.uenditio frugum,uel bonitas fori carior fieret:uel qui nauem ferentem annonam :aut eius nautam retineat:ut in l.2. ſ.eo.Non q hæc lex cogat, aut cogere poſſit diuites,ut uēdant frumētum ſi nōvolunt.l.nec emere.C.de iure deli.Sed punit eū q emit,ut poſteà aliis carius reuendat:ut no.gl.in l.annonā.ſ. de extraord.crim.ſ. alleg.Niſi neceſſitas famis urgeret: qa tunc poſſunt cogi habētes ut *Annona.*

uendat

uendant, ſed iuſto pretio.l.2. C. de epiſ.aud.l.1.§.cura. carnis.ſ. de offic pſec.rub. Et incidunt in hanc legem, qui nadunt incantando frumentum in platea, & offerunt pro frumento plus debito, ut alii carius emāt. Ita dicit Bar.in l.2.§. ſi quis ſ. de crim. ſtel.quia extra ordinem poſſunt puniri: de hoc not .in c.1. de emption. & uen. Et eſt pœna ſtatuta in hac lege 20. aureorum: & etiam pœna criminis.ut legitur & not.in l.2.infra eo.

Incettan tes frumenta.

Ad legem Iuliam peculatus, & de ſacrilegiis, & reſiduis.

Lege Iulia peculatus cauetur de eo, qui ex pecunia, uel re ſacra, uel religioſa, ut in ornamentis ſepulcrorū, uel public.ut fiſci, uel ciuitatis Romanæ aliqtid abſtulerit, ue. interceperit: uel etiam cuius dolo malo id factum eſt. Et eſt eius pœna aquæ & ignis interdictio: in quam hodie ſucceſſit Deportatio: ut infra.t.3. & in authentic. de nupt. §. deportatio. Tractatur & de alia lege, quæ dicitur De reſiduis, quæ lex Iulia locum habet contra eum, apud quem ex locatione emptione alimentaria ratione, aliave qualibet cauſa, tota pecunia publica, uel pars pecuniæ publicæ quam accipit reſedit. Item & eadem lege tenetur, qui pecuniam publicam in uſum aliquem acceptam retinuit nec erogauit: ut infra l.2. & 4.§.lege. Et incidunt in hanc legem Officiales, ſiue Camerarii, qui habent ex officio publicas pecunias, uel qui habent unam collectam impoſitam in cōi, deſtinatam pro uſu & neceſſitate cōi, & finito officio ſibi retinent, uel eandem pacuniam conuertunt in alium uſum: ut in l.2.infra e. Et pœna huius legis eſt in tertia parte: quam accepit amplius q̄ debet, i punitur in ſimplo, & in tertia parte ſimpli.infra l.4.§.ſed & qui pecuniam. Sacrilegium autem fit, cū quis rem ſacram interceperit, uel ſuſtulerit de tooo ſacro, uel non ſacro. Aut cum quis rem non ſacram de loco ſacro aſportauerit: ut in l. ſacrilegi. poſt prin.ſ.e. Pœnam autē ſacrilegii Iudex pro qualitate perſonæ, pro rei conditione, tpis, ætatis, & ſexus, uel ſeuerius, uel clementius imponet. Multi. n. ſacrilegi ad beſtias damnati ſunt, nonnulli uiui cōbuſti, alii in furca ſuſpenſi: ut in l. ſacrilegii.ſ. e. Nonnun quam etiam

Deportatio.

De reſiduis.

Sacrilegium, & eius pœna.

capite

capite puniti,ut in l. ſacrilegi. Eſt ergo hodie extraordinaria hæc pœna:ut infra.not. Et dicitur ſacrilegium a ſacro,& lego,quod eſt furari,uel ſubtrahere: hinc ſacrilegus,qui ſacrum furatur. Virg.in Bu. Vel quæ ſubiegi, (i. furatus ſum)tacitus tibi carmina nuper.

Ad legem Iuliam de ambitu.

Hæc lex locũ hẽt in quatuor caſib. Primò, ſi quis dederit clàm pecuniam,ut aliquẽ ſortiat honorem: non in urbe Romana,nam ibi ceſſat hæc lex, cum princeps ibi eligat.l.1.infra e.Vel ſi p preces:ut in l.fi.C.ad leg.Iul.repet. Iõ dixi clam.quia palam poteſt dare pecuniam pro honore aſſequendo,ſine adminiſtratione tamen:puta vt fiat nobilis,ũel comes palatinus,uel doctor. Sed cum adminiſtratione nullo modo licet dare,nec occultè, nec palam:ut in auth.ut iudic. ſine quoquo ſuffrag. p tot. & de poll.l.1.§.1.de offic. præſid.l. Barbarius. Secundò habet locum,cum quis ſtat in magiſtratu ultra annum.C.eod. l.1.Tertiò, ſi quis ſtudioſè, uel malitioſè ingreditur domum iudicis cognoſcentis de cauſa criminali, ut cum eo captet beneuolentiam, & amicitiam, ut ei in ſuis cauſis faueat:ut infra l.1. Quarto, ſi iudex nouũ uectigal inſtituerit,& exegerit:ut in l.fi.C.no.uect.impo. & c. Nam ſi exegerit,tenetur ẽt repetundarũ.Ita dicit Bar. poſt gl.in l.1.§.1.infra.eo.Et eſt pœna cẽtũ aureorũ:ut ĩ.l.1.Sed in caſu deportat,qñ,ſibis idẽ officiũ eſt aſſecutus.C. eo.l.1. niſi non reperirent meliores:ut C.de aſſeſſ.liceat. Item in proconſule:ut ſ.de offic.proconſ.l.ante pe.Et dicit de Ambitu,ab ambio,quod eſt circumire, & blandimentis iũdicem uel magiſtratus circumuenire Regemq; ambire Latinum.Et in c.quia per ambitioſam.de reſc.lib.6. *Ambitus.*

Ad legem Fauiam, de plagiarijs.

Plagiarius eſt,qui hoĩem liberum, aut ingenuum, vel libertinum,inuitum celauerit, & uinctum habuerit, aut emerit ſciens dolo malo,uel liberum hoĩem donauerit, vel in dotẽ dederit:quo crimine obnoxius etiam eſt,qui liberum uendiderit:uel ſeruo alieno aut ſeruæ perſuaſerit ut à dño uel dña fugiat:uel qui eum, eamve inuito, uel inſciente dño uel domina celauerit,uinctum habuerit, *Plagiarius.*

rit,emerit ſciens dolo malo:quive in ea re ſocius erit: & eius legis Fauiæ pœna tenetur. Sed non ſtatim plagiarius eſt,qui ſeruos alienos interceptos tenet. Sed poteſt furti contra talem agi: ut ſi opem ad furtum præſtitit, uel quia ēt corrupit ut fugeret. Sed qui ſurripuit ſeruum ut exportatione dn̄m celaret,ille plagiarius eſt: ut s̃. de furt.l.fullo.§.qui ancillam & l.non ſtatim.j̃.eo.& not. in l.1.per glo.infra eo. Et eſt plagium furtum alieni mancipij.Inde plagiarius,qui tale furtum committit.Olim erat pœna pecuniaria ſtatuta in lege Fauia, quæ hodie in vſu eſſe deſijt:ut in l.in fuga.C.e.& l.fi. infra e. hodie conuicti de tali crimine puniuntur pro qualitate delicti: & aliquando in metallum damnantur, quando ſunt nobiles. ſi autem ignobiles,gladio:ſeruus autem ſiue libertus beſtiis ſubijcitur:ut C.eo. l. fin.

Ad Senatuſconſ. Turpilianum & de abolitionibus criminum.

Temeritas accuſatorum tribus modis detegit, uel deprehendit:& ſm hoc tribus pœnis ſubijciuntur. Aut.n. calumniantur,aut præuaricantur,aut tergiuerſantur.Calumniari,eſt falſa crimina ſcienter intendere:ut s̃. de in fam.l.athletas.§. calumniator.Et irrogatur calumniatoribus pœna ex lege Rhemia,quæ talis eſt,ꝙ pro publico iudicio ſimilitudo ſupplicii, pro extraordinario pro motu iudicis punitur.C.de accu.l.fi. & de calum.l.fi.& infrà e.l.& in priuatis.Præuaricari uerò ē uera crimina ab'condere.j̃.de uer.ſig.l.præuaricatores.& d.l.athletas.§.p̃uaricator.& s̃.de præuari.l.1.Et qualiter punitur præuaricator,hr̃.s̃.de præuaric.l.2.& l. accuſator.& l.ab Imperatore.Et propriè iſte eſt præuaricator,q colludit cū reo, & tranſlatiuo munere accuſandi defungitur:eo ꝙ proprias probationes diſſimulet, falſas uerò excuſationes uel exceptiones admittat & recipiat tanquam bonas.j̃.l. 1.§. p̃uaricatorē. Tergiuerſari eſt in uniuerſum ab accuſatione publici criminis deſiſtere.j̃.e.l.ſi qs repetere.Et talis incidit in Senatuſconſ. Turpil. quod à Turpilio conſule factum eſt:ut C.eo.l.1.Et eſt pœna eius, ut no.s̃.de præuari.l.3.§.fin. Nam quicunq; ab accuſatione citra abolitionem deſiſtit,punitur pęna Turpiliani:ut C.de aboli.l. abolitio.

Calumniari. *Præuaricari.* *Tergiuerſari.*

abolitio. Et dicitur ab accuſatione deſiſtere, qui cum aduerſario ſuo de compoſitione eius criminis, quod intendebat, fuerit locutus, ſecum tranſigendo. l. ab excuſatione. infra e. Abolitio autẽ eſt perẽptio accuſationis. Et fit tribus modis: uno modo per principem ſponte ſua id facientem: puta ꝑꝑ diem inſignem, i. repentinas ferias, aut publicam gratulationem aut ob rem proſperè geſtam. Altero modo fit per accuſatorem poſtulantem. Tertiò modo fit per mortem accuſantis, uel accuſati, uel biennio tranſacto ſine culpa accuſatoris. infra e. l. abolitio. & l. uel ob rem. & l. aut priuatim. & C. ſi reus uel accuſator mor. l. 2. & l. defunctis. Et illa quæ nullo modo poſtulante conceditur, à ſolo principe indulgetur, & illa inducit ferias repentinas. Alia q̃ fit accuſatore poſtulante, à quo libet ordinario, qui de crimine cognoſcebat, tribui poteſt: non a delegato. infra l. 1. §. abolitio. Vbicunque autẽ accuſator petit abolitionẽ, ꝑpea ꝙ ab accuſata accepit pecuniam ut deſiſteret, non eſt ei abolitio danda, niſi accuſator accuſauerit cognatas ꝑſonas, uel accuſauerit ꝑ ſequendo iniuriam ſuam. C. eod. l. pe. Nam quantò facilius admittitur proſequendo iniuriam ſuam uel ſuorum tantò magis eſt uenia dignus: ſed in alio caſu ob retinendum amorem propinquorum id ei conceditur. In prædicto autem caſu quando recepta pecunia deſiſtit, dolus ſuus & fallacia ſibi obſtant: accuſatori enim ſemper eſt illicitum pecunia deſiſtere. infra l. ab accuſatione. & C. e. l. ſi fœmina niſi in prædictis duobus caſibus. Et eſt notandum, ꝙ abolitio principis non habet locum in illis criminibus, in quibus accuſanti & accuſato incumbit probatio. infra e. l. pen. *Abolitio.*

De requirendis reis, & abſentibus damnandis.

Tantum eſt priuilegium abſentium, ut diui Imperatores noluerunt abſentes puniri, aut damnari: nec. n. rõ patitur æquitatis, quenquam damnari inaudita cauſa, etiam lite conteſtata: ut C. eod. l. 1. niſi in caſu. C. de pœnis. l. ne diu. & facit infra de pœnis. l. abſentem. & C. de accuſatio. l. abſentem. Vbi ergo grauior pœna uenit irroganda, non eſt abſens, cõdemnandus, ſed prius requirendus *Abſentium priuilegium*

rendus

rendus,ut copiam ſui præſtet, & bona eius deſcribantur in publicum in quo ſeruatur talis ordo: Primò.r. debet requiri ad inſtar ciuilis actionis:ut not. ſ.de publ.iudi.l. inter. Secundò bona annotant̃,dicendo: Omnia bona pono in banno fiſci,niſi uenerit intra annum: & deſcribantur:ut j.l.fi.& ab hac ſnīa conditionali poteſt appellari: ut C.ſi pendent.appel.l.eius. fiſcus tñ non occupat de facto iſta bona,niſi poſt annum:ut j.l.2.& l.fin. Tertiò requiritur,ꝙ fiat per edicta publica: & ex quo innoteſcere potuit,ſibi cōputatur annus.j.eo.l. annus. ꝙ ſi intra annum mortuus ſit,criminis cauſa expirat, & perit, & bona eius ad ſucceſſores tranſmittuntur: ſi ſaltem reus requiſitus intra annum iudicem adierit, & ſatis obtulerit de ſtando iuri:ut j.l.1.in fi.& C.e.l.1. C. ſi pendente appel.l.eius. Niſi ſit crimen, quod morte non extinguatur. ſ.tit.1.l.in ſenatus. §. ſi propter.

De quæſtionibus.

Quæſtio. In criminib. ſeruandis & inueſtigandis ſolet adhiberi qō. Eſt aũt quæſtio inquiſitio ueritatis per tormenta. Nuda.n.interrogatio, uel leuis territio non pertinet ad hunc tractatum.ſ.ad Syl.l.1.§.quæſtionem. Vel ſic: quæſtio eſt tormentum,uel corporis dolor,ad eruendam ueritatē adhibitus. Et uerbo qōnis continebit ēt ea, quam

Carcer. malam manſionem dicimus.i. carcer. Qñ igitur ꝑ uim, uel ꝑ tormenta interrogationes fiunt,tunc qō intelligitur,ut ſ.de iniur.l.item apud. §. qōnis. & de rei uendic. l.cùm ſuperuenis. Qñ ãt,uel quatenus hoc faciendum ſit hoc tit.tractatur. Nam diuus Auguſtus conſtituit, non eſſe à tormentis inchoandum. Sed tunc qñ ſuſpectus eſt reus, uel aliis indiciis, uel argumentis probatio adiuuatur. Vbi ãt non ſunt indicia,non eſt facienda quæſtio. Nam quæſtio eſt res fragilis, & periculoſa, quæ ueritatē fallit. Nam pleriq; patientia,ſiue duritia ita tormēta contemnunt, ut exprimi ab eis ueritas nullo modo poſſit.

Tria requiſita ad quæſtionem. Alii tantæ ſunt impatientiæ, in quouis mentiri, q̃ pati tormenta uelint.& ita fit,ut ēt uario modo fateantur, ut non tm̃ ſe, uerumetiam alios criminentur. Requiruntur ergo ad quæſtionem tria: Primò, quòd ueritas aliter

haberi non poſſit: nam tormentum infertur cã inueſtigãdi ueritatem, & in ſubſidium:ut in l.diuus Pius.j.e. & 5.q.5.c.illi.Secundò requiritur, ꝙ præcedant aliqua indicia ſiue præſumptionis, uel ſemiplenæ probationis.Nam ſine indiciis non eſt inferenda quęſtio:ut in l. ex libero.j.e.Tertiò requiritur,ꝙ quis perſeueret in cõfeſſione in tortura facta,i.quod extra locum tormentorum iterum confiteat,ratificando priorem confeſſionem: ita tñ,ꝙ non uideat iſta tormenta:aliàs vr̃ feciſſe metu tormentorum,in l.2.& ibi Bar.infra.e.& 15.q 6.c.1.& 31.q.2. Lotarius.Et dicitur quæſtio a quærendo:qa iudex per tormẽtum inquirit ueritatem.Et dr̃ tormẽtũ, quaſi torquens mentem:à torqueo.ita not.per Doct.in c.in contemplatione.dè reg.iur.in decret. *Tormentum.*

De pœnis

Pœna eſt delicti,uel delictorũ ſatisfactio,quæ lege,uel miniſtro legis imponĩ. Et certum eſt,ꝙ ĩn ponitur pp delicta.Sed in his attenditur,utrum delictum proueniat ex aĩo, an non.Si.n.ex aĩo non proueniat plerunq; nullo modo punitur,maximè ſi caſu, ut uenando:uel impetu,ut p furorem fortè,uel ebrietate cõmittat: ut s̃.ad l.Pom.de par.l.pe.& de offi.præſ.l.diuus infra e.l. reſpiciendum.Et aliqñ punitur leuius:ut cùm laſciuia, uel malo exemplo cõmittitur:ut s̃.ad l.Corn.de ſic.l.3.§.2. & l.4.§.1.& infra eo.l.abſentem.§.ult.Et ſunt ſeptẽ gña pœnarum quib.iudices aliquem afficere pñt.Quędã.n. pœnæ uitam adimunt, aut ſeruitutem iniungũt, aut ciuitatẽ auferunt, aut exilium, aut coertionẽ corpis continent, uel fuſtium ammonitionem, uel flagellorũ caſtigatiõe, uel uinculorũ uerberationẽ aut damnũ pecuniarũ cũ infamia, aut dignitatis alicuius.depoſitionẽ, aut alicuius actus prohibitionem, de qb.in l.ſi qs fortè.in fi.cum quab.ſeq.infra eo.Capitalium aũt pœnarum iſti ſunt gradus.Nã ſummum ſuppliciũ vr̃, Ad furcam damnatio: item uiri concrematio: itẽ capitis amputatio:itẽ ad beſtias ſubiici.Deinde proxima mortis pœna & metalli coertio, in inſulã deportatio:ut in l.capitaliũ.j.eo. Eſt & aquę & ignis interdictio:ut s̃.de pub.iud.l.2.Eſt &, *Septẽ genera pœnarum.*

alia

alia pœna de qua.C.de mal.& math.l.etſi excepta.Eſt & al.a.ſ.ad l.Pomp.de parric.l. pen.

De bonis damnatorum.

Quicunq; ſupplicium.i.mortem naturalem, uel ciuitatis uel libertatis amiſſionem patitur,eius bona publicantur:ut infra l.1.& C.e.l.in metallum.niſi in duob. caſib.no.in l.1.& C.de mul.quæ ſer.propr.l.1.& C.de rap. uirg. l. 1. Iure autem nouiſſimo locum hẽt quod dr̃ in auth ut nulli iud.§.ſi Quod ãt dicitur,damnati bona publicari,diſtinguendum eſt,utrum ſeruus fuerit, tunc locum habet lex 1.§.ſi liber.C.e. An filiusfa.quo caſu non aufertur patri peculium,ẽt ſi erat caſtrẽſe.C.e.l. ſi filius. An fuerit paterf.& tunc refertur an curialis,an non curialis fuerit.Si curialis,& habeat filios maſculos,& non filias,filij omnia habent. Si filias tm̃,ipſæ habent dimidium, & curia reliquam dimidiam. Si filios hẽt & filias: filii ſoli habent unam dimidiam : & cum ſororibus ſuis aliam partiantur dimidiam pro uirili portione.Vbi autẽ non eſt curialis, publicãtur omnia:ſed princeps ex æquitate concedit dimidium liberis damnati: & quandoque omnia,ſi magnus ſit numerus liberorum.Sed ubi dimidia tantum publicatur,nihil conceditur liberis:ut in l.1. infra eod.in fin.& l.ultim.§.ſi plures. Patrono autem nõ diminuitur ſua portio,damnato liberto. infra eod.l.ul. §.ſi libertum.in publicatione autem bonorum ſciendum eſt, ꝙ hodie non fit ſi damnatus habeat cognatos uſque ad tertium gradum incluſiue. In crimine maieſtatis nil innouatur.

De bonis eorum, qui ante ſententiam mortem ſibi conſciuerint, vel accuſatorem corruperint.

Nunc de bonis quaſi damnatorum.i. eorum q̃ mortẽ ſibi infligunt.Super quo diſtingue:utrum conſcientia delicti aliquis infligat ſibi mortẽ,an alia cã,ut impatientia doloris,uel ob pudorem æris alieni:& in his certum eſt non auferenda bona. Sed in primo caſu diſtinguitur:an erat tale crimen,ob qđ nõ erant publicanda bona, puta furtum,& tunc nõ auferunt bona hæredib. an caſu quo erant publicanda,& tunc aut erat tale crimen, cuius accuſarir

cuſatio poterat inchoari poſt mortē, ut Repetundarum, Peculatus, & lęſę maieſtatis: & auferunt hæredib. bona. Si āt nō poterat inchoari poſt mortē, & non auferuntur bona, niſi cōſciuerit ſibi mortē poſt litē cōteſt. uel poſtq̃ fuerit in ſcelere deprehenſus. ff. de iure fiſc. l. in fraudē. §. 2. & 3. & ff. de iniuſt. rup. teſt. l. ſi quis exhæredato. §. ſibi āt. infra e. l. ul. uſque ad §. vl. & C. eo. l. 1. & 2. in capitalib. criminib. quæ pœnā mortis cōtinēt, nō nocet aduerſariū corrūpere: nā ignoſcendū eſt ei, qui ſanguinem ſuum qualitercunq; redemptum ꝑ pecuniā uoluerit. In his autē criminib. quæ ſanguinē nō infligunt q̃ aduerſariū ſuum corruperit, hoc eſt, accuſatorem, punit: ut ff. de ꝑuari. l. fi. *Corrumpere aduerſarium.*

De interdictis, & relegatis, & deportatis.

Triplex eſt exiliū: Aut certorum locorum interdictio, ut aliquis Bononiæ uel Mutinæ non ſtet. Aut lata fuga, ut oīum locorū interdicatū preter certū locū: puta ut ſtet Mutinę tm̄, uel Bononiæ. Aut inſulæ uinculū, i. relegatio in inſulam, ubi non ſtat cum hoībus. Regulatorum duo ſunt gn̄a. Sūt quidā q in inſulā releganē, & ſunt qui ſimpliciter, ut ꝓuinciis interdicatur, non etiam inſula aſſignetur. Et hæc eſt dr̄ia inter Relegatos & Deportatos: ꝙ in inſulam relegari & ad tempus, & in perpetuum quis poteſt. Et talis ciuitatem Romanā retinet, & teſtamenti factionem non amittit. Et ſi ad Tempus relegatur, neque tota bona, neque poteſt ei adimitur. Deportari autem non niſi in perpetuum quis poteſt: & talis familiam perdit, & ciuitatem, & bona ſua. infra l. relegati. & l. relegatorum. §. hæc differentia. Eſt enim deportatio damnatio in inſulam ob aliquod crimen capitale, animo perpetuo ibi manendi. Et illa dicitur mors ciuilis, & comparatur morti naturali in illis, in quibus mors ciuilis habet eundem effectum cum morte naturali: ut in adeūda hæreditate, bono. poſſeſ. inſtituendo hęrede, &c. perdunt. n. ea quæ ſunt iuris ciuilis, ut teſtari, & ſimilia. Ea uerò quæ ſunt iuris gentiū retinent: ut in l. quidā. ff. de pœn. ita dicit glo. in c. placuit. 2. 16. q. 1. Interdictio āt eſt extra eam prouinciā, in qua quis domicilium habet, *Exilium. Relegati. Deportati. Interdictio.*

alia pęna de qua.C.de mal.& math.l.ecſi excepta.Eſt & al.a.ſ.ad l.Pomp.de parric.l. pen.

De bonis damnatorum.

Quicunq; ſupplicium.i.mortem naturalem, uel ciuitatis,uel libertatis amiſſionem patitur,eius bona publicantur:ut infra l.1.& C.e.l.in metallum.niſi in duob. caſib.no.in l.1.& C.de mul.quæ ſer.propr.l.1.& C.de rap. uirg.l.1. Iure autem nouiſſimo locum hēt quod dr̄ in auth ut nulli iud.§.ſi Quod āt dicitur,damnati bona publicari,diſtinguendum eſt,utrum ſeruus fuerit, tunc locum habet lex 1.§.ſi liber.C.e. An filiusfa.quo caſu non aufertur patri peculium,ēt ſi erat caſtrēſe.C.e.l. ſi filius. An fuerit paterf.& tunc refertur an curialis,an non curialis fuerit.Si curialis,& habeat filios maſculos,& non filias,filij omnia habent. Si filias tm̄,ipſæ habent dimidium, & curia reliquam dimidiam. Si filios hēt & filias: filii ſoli habent unam dimidiam : & cum ſororibus ſuis aliam partiantur dimidiam pro uirili portione.Vbi autē non eſt curialis, publicātur omnia:ſed princeps ex æquitate concedit dimidium liberis damnati: & quandoque omnia,ſi magnus ſit numerus liberorum.Sed ubi dimidia tantum publicatur,nihil conceditur liberis:ut in l.1. infra eod.in fin.& l.ultim.§.ſi plures. Patrono autem nō diminuitur ſua portio,damnato liberto. infra eod.l.ul. §.ſi libertum.in publicatione autem bonorum ſciendum eſt, ꝙ hodie non fit ſi damnatus habeat cognatos uſque ad tertium gradum incluſiuè. In crimine maieſtatis nil innouatur.

De bonis eorum, qui ante ſententiam mortem ſibi conſciuerint, vel accuſatorem corruperint.

Nunc de bonis quaſi damnatorum.i. eorum q̄ mortē ſibi infligunt.Super quo diſtingue:utrum conſcientia delicti aliquis infligat ſibi mortē,an alia cā,ut impatientia doloris,uel ob pudorem æris alieni:& in his certum eſt non auferenda bona. Sed in primo caſu diſtinguitur:an erat tale crimen,ob qđ nō erant publicanda bona, puta furtum,& tunc nō auferunt bona hæredib. an caſu quo erant publicanda,& tunc aut erat tale crimen, cuius ac-

cuſatir

cuſatio poterat inchoari poſt mortẽ,ut Repetundarum, Peculatus,& lęſę maieſtatis: & auferunt hæredib. bona. Si ãt nõ poterat inchoari poſt mortẽ, & non auferuntur bona,niſi cõſciuerit ſibi mortẽ poſt litẽ cõteſt.uel poſtq̃ fuerit in ſcelere deprehenſus.ĵ. de iure fiſc.l.in fraudẽ.§. 2. & 3. & ſ. de iniuſt. rup. teſt.l.ſi quis exhæredato.§.ſibi ãt.infra e.l.ul.uſque ad §.vl.& C.eo.l.1. & 2. in capitalib. criminib.quæ pœnã mortis cõtinẽt, nõ nocet aduerſariũ corrũpere:nã ignoſcendũ eſt ei, qui ſanguinem ſuum qualitercunq; redemptum ꝑ pecuniã uoluerit.In his autẽ criminib.quæ ſanguinẽ nõ infligunt q̃ aduerſariũ ſuum corruperit,hoc eſt,accuſatorem,punit:ut ſ. de ꝑuari.l.ſi. *Corrũpere aduerſariũ.*

De interdictis,& relegatis, & deportatis.

Triplex eſt exiliũ : Aut certorum locorum interdictio, ut aliquis Bononiæ uel Mutinæ non ſtet. Aut lata fuga. ut oium locorũ interdicat̃ pręter certũ locũ: puta ut ſtet Mutinę tm̃,uel Bononiæ. Aut inſulæ uinculũ,i.relegatio in inſulam,ubi non ſtat cum hoĩbus. Regulatorum duo ſunt gña.Sũt quidã q in inſulã releganẽ,& ſunt qui ſimpliciter,ut ꝓuinciis interdicatur, non etiam inſula aſſignetur. Et hæc eſt dña inter Relegatos & Deportatos:ꝗ in inſulam relegari & ad tempus, & in perpetuum quis poteſt.Et talis ciuitatem Romanã retinet, & teſtamenti factionem non amittit. Et ſi ad Tempus relegatur, neque tota bona,neque poteſt ei adimitur. Deportari autem non niſi in perpetuum quis poteſt: & talis familiam perdit,& ciuitatem,& bona ſua.infra l.relegati.& l.relegatorum.§.hæc differentia. Eſt enim deportatio damnatio in inſulam ob aliquod crimen capitale, animo perpetuo ibi manendi. Et illa dicitur mors ciuilis, & comparatur morti naturali in illis, in quibus mors ciuilis habet eundem effectum çum morte naturali: ut in adeũda hæreditate,bono.poſſeſ.inſtituendo hęrede, &c. perdunt.n.ea quæ ſunt iuris ciuilis, ut teſtari, & ſimilia. Ea uerò quæ ſunt iuris gentiũ retinent: ut in l. quidã.ſ. de pœn.ita dicit glo.in c.placuit.2.16.q.1.Interdictio ãt eſt extra eam prouinciã, in qua quis domicilium habet. *Exiliũ. Relegati. Deportati. Interdictio.*

P uel

uel in qua incola eſt, prohiberi amplius morari, uel extra patriam ſuam mitti. Et interdũ ſolet ẽt per ſententiã quibuſdam interdicti, ne intra patriæ territorium, uel muros morentur: uel ne excedant patriam: uel ut in uicis quibuſdam morentur, aut ſuburbiis: ut fit Baſileæ. Item conſtitui in honoribus ſolent aliquando, uel ad tempus, uel in perpetuum interdici honore, uel ne pœni tus honorem adipiſcantur: ut in l. relegatorum, infra e.

De ſententiam paſſis, & reſtitutis.

Paſſi ſententiam dicuntur, quibus ob atrocitatem criminis aliqua ex ſolennibus pœnis per ſententiam inflicta eſt, uel iniuncta: ut eſt ultimum ſuplicium, ſeruitus pœnæ, damnatio in metallum, deportatio, & ſimiles: tales. n. per ſñiam dãnati, dicuntur fieri ſerui pœnæ ſuppli cium. n. eorum dominus eſt, ut in l. 3. ſ. de his quæ pro non ſcrip. hab. licet iure nouiſſimo nemo ingenuus bene natus fiat ſeruus ex ſupplicio: ut in aut. de nup. §. quia uerò. & §. ꝙ aũt. coll. 4. qđ qũo intelligi debet. no. gl. in aut. ſed hodie. C. de don. inter ui. & uxo. Et tales ſi ex indulgentia principis reſtituti ſunt, & per oĩa priſtinum ſtatum recipiunt, ſ. quantum ad honores, uel ordines, & ſimilia: ut C. eod. l. 1. & etiam ad patriam poteſtatem: ut in ſſi quib. mod. ius pa. pot. ſol. §. cum autem. Eſt tamen differentia quibus uerbis princeps utatur. Nam ſi dicat, Reſtituo te: tunc ad omnia uidetur reſtitutus: ut ſ. dixit: quia uerbum reſtituo, generale eſt. l. uideamus. §. in Fauiana. ſ. de uſur. & in l. fi. in fi. ȷ. de uer. ſig. Si autem dicat indulgeo tibi: quo caſu de pœna tantum remittenda cogitaſſe uidetur. C. eo. l. generalis. & l. tutor. & l. cum indulgentia. & C. de genera. aboli. l. fi. quia pęna poteſt demi, culpa perennis erit, i. mala fama: ut dicit glo.

Serui pœnæ.

Reſtitutio principis.

De cadaueribus punitorum.

Corpora eorum, qui capitali crimine dãnati ſunt, cognatis, uel quibuſlibet petentibus ad ſepulturam danda ſunt, & non neganda. Imò etiam corpora exuſtorum peti poſſunt, ſ. oſſa, & cineris collecta ſepulturæ tradi poſſunt. Tamen hoc debet fieri ex indulgentia à principe petita, & conceſſa. Sic & Ioſeph petiit à Pilato corpus

Chriſti:

Chriſti:ut dicit gl.in l.1.infra eo.& facit.C.de reli.l. obnoxius Aliquando tamen non permittitur, maximè in damnatis cauſa læſæ maieſtatis: ut in l.1.§.hodie,infra e. de hoc 13.q.2.quæſitum. Prohibentur etiam ſepeliri incendiarii.23.q.8.de incendiariis.item mortui in torneamento: item qui ſeipſos interficiunt, &c. uide bonam glo.& ibi.no.per Doc.in c.ex parte. 2. de ſepul.

LIBER XLIX.

Et 9. huius.

De appellationibus,& relationibus.

NEmo eſt qui neſciat,quàm frequens,quamq; neceſſarius eſt appellandi uſus: nã per eum uel iniquitas iudicantium damnoſa,uel imperitia negligentium corrigitur.l.1.infra eo. licet nonnunquam bene latas ſententias in peius reformet:neque enim utiq; ſemper melius pronuntiat,qui nouiſſimus ſnĩam laturus eſt.Eſt aũt Appellatio ſm Azo.ſententiæ à minori iudice latæ per inuocationem maioris iudicis,prætextu iniquitatis primæ ſententiæ reſciſſio.ſ. de mino.l. præfecti. & ad Turp.l. 1.§. ulti. Vel eſt ab inferiori iudice ſuperiorem gradatim facta prouocatio: ut dicit gl.in c.2.de conſuet. lib. 6.& 2. q.6.anteriorum. Relatio uerò, eſt remiſſio cauſæ ad ſuperiorem facta. Et eo ipſo,quòd iudex dicit,referre uelle negotium,non poteſt amodo cognoſcere: ut C.de re. l.1.& C.de app.l.ex illo. Et debet iudex ilico relationis exemplum litigatoribus edere.c.intimaſti. de app. & infra.l.2.& 3.C.de religi. Appellare poteſt ille qui eſt condemnatis,ſit unus uel plures.C.ſi unus ex plu.ap.& c. ab uno.de appell. *Appellatio.* *Relatio.*

A quibus appellari non licet.

Superuacuum eſt admonere, à quibus non licet appellari: quia oẽs ſciunt, non eſſe à principe appellandum, cum ipſe ſit qui prouocatur: ut infra.l.1. & in auth. de ſan.epi.§.1.ſed ab eius reſcripto bene appellatur:ut ſ.ti. 1.l.1.§.1.& C.eo.l.non eſt nouum. Interdum etiam imperator ita ſolet iudicem dare,ut non liceat ab eo prouocari:& tunc non appellatur ſecundum leges. Secus iure

canonum:ubi ſola friuola appellatio per hanc clauſulam appellatione remota, remouetur:ut no.in ca.paſtoralis. de app,& ponit gl.fi. infra eo.l.1. Item qui ante ſententiam profeſſus in iudicio fuerit ſe non prouocaturum, uel extra iudiciũ cum aduerſario ſuo paciſcitur, indubitatè auxilium appellationis perdit:ut infra.l.1.§.ſi quis. & C.de temp.appe.l.1.in fi.An autem ab arbitris appellari poſſit,& à quibus.no.infra.l.fi.& eſt hodie clarè expeditum in c.ab arbitris.de of. dele.libr.6.Item à ſenatu non appellatur,Item non appellatur à ſententia præfecti prætorio,ſupra de ſent.præfect. præt.

Quis,& à quo appelletur.

Appellare quis poteſt à diffinitiua ſententia, non ab interlocutoria:niſi in caſu,cùm iudex quæſtionem in ciuili negotio,uel criminali habendam, contra leges interlocutus eſt, infra de appe.reci,l.ante ſententiam. Et eſt hoc intelligendum de qõne quæ fit per tormenta, nõ de quæſtione principali,quia iudex interlocutoria ſententia diffiniuit.ſ.titu.proxim.l.vltim.Item poteſt appellari à tota ſententia,& à certo capitulo eius: tamen ſi appelletur ab uno capitulo, non reſcinduntur iõ alia, niſi ſint connexa.ſ,de minor.l. etiam.§. ex cauſa. ubi ãt quis damnatus,ex pluribus facinioribus pp quædam appellauit,pp quædam nõ:ſi quidem appellauit in grauiori,differtur pœna in leuioribus. Si uerò appellauit à leuiori, grauium pœna eſt omnino imponenda.j.nil noua. appellatio.pendente l.1.§.ulti.Item poteſt appellari à conſultatione,Item poteſt appellari ab iniqua interpretatione ſententiæ: ſi tamen is habuit poteſtatem interpretandi, veluti procurator Cæſaris,& præſes prouinciæ:ita tamẽ ut in cauſa appellationis reddendæ hoc ſolum quærat, an iure interpretatum ſit,infra e.l.ab executore. Itẽ poteſt quis appellare a ſententia iudicis ordinarii: item à ſententia iudicis delegati, licet delegatus ſit à principe: ut dixi, ſupra titu.proxim.

Quando appellandum ſit,& intra quæ tempora.

Apbellatio fit apud acta ſola uoce uel dicto, ſi dicat appello.Si autem non apud acta quis appellat, libellus appellatorius

pellatorius offerendus eſt ei, à quo appellatum eſt, ſi eſt copia.. Alioquin ei quem appellat. ſ. de appel. l. 1. & 2. & C. eo l. litigato. l. eos. §. ſin autem. & ī. eo. l. 1. §. dies. & §. ſi quis. Libello autẽ appellationis porrecto iudici, ſi qui dẽ recipiat, bene eſt: tunc enim & ipſe iudex dare debebit libellos dimiſſorios, ſiue apoſtolos intra. 30. dies, etiam non petente appellatore: ſed & appellator cum inſtantia debet petere, infra de libel. dimiſſ. l. 1. quod ſi nõ fecerit, imputatur ei: licet iudex male fecerit, qui non ldedit ei. C. de appe. l. eos. §. appellationes. & l. iudicibus. Si uero non debuit eã recipere, quod ex multis cauſis contingere poteſt, infra de appel. recip. l. ul. & C. quor. app. non reci nihil ſibi p̃iudicat. Imò qui temerè appellauit, punitur in quinquaginta libris argenti, & infamatur, & mediocrẽ pœnã corporalẽ ſubibit. C. de app. l. eos. §. ſuper his, & l. à proconſulibus. & C. quor. app. non recip. l. ab executione. §. ult. Fiebat olim appellatio intra biduũ in propria cauſa, quod computabatur à die latæ ſententiæ. In aliena autẽ cauſa computabatur triduum, infra. l. 1. §. biduum. & §. dies. & §. in propria. & C. de app. l. eos. §. ſin autem. Hodie uerò decennium eſt indultum ad appellationem faciendam à recitatione ſententiæ numerandum: ut in auth. de app. & intra quæ tempora. 1. reſponſo. quod tempus concurrit, niſi à tempore ſententiæ, & ſcientiæ. C. eod. l. 1. & C. quo. & quan. iudex. l. ab eo.

Libellus appellatorius.

Temerè appellat

Intra quæ tempora appel,

De appellationibus recipiendis, uel non.

Non omnes appallationes recipiuntur: ſed hæ ſolum quæ fiunt ab his, quorum intereſt, uel peculiariter: ut ſupra de appella. l. 4. §. 1. uel affectione: ut ſupra de appel. l. non tantum. uel quibus mãdatum eſt, ut procuratores, vel qui negotium alienum gerunt, quod mox reus ratam habet: ut infra. l. 1. Item qui friuolæ, uel ſine cã appellat, nõ auditur: ut in aut. debitus. de appe. Item ubi res dilationem non recipit, non permittitur appellare, ſupra de appel. l. conſtitutiones. ueluti ne teſtamentum aperiatur: ut C. eod. l. quiſquis. Item ne firumentum in uſum militium contrahatur. C. eod. l. fi. Item ne ſcriptus hæres in poſſeſſionem inducatur. Itẽ ſi ex perpetuo

Quorum app. recipiantur.

edicto aliquid decernatur,non ꝑmittitur appellare quo minus id fiat.Item quo minus pignus uendere liceat, appellari non poteſt.infra eod.l.fi.Item non appellatur poſt lapſum decendii,in auth.de appel.§.& ſcimus.collat.4.niſi ratione ætatis uel alicuius cauſæ pertinentis ad titulũ in integrum reſtitutionis interueniat. ſupra de in integ.reſt.l.ult.& s̄.de min.l.ait prætor.itẽ non appellatur ab executione,uel executore fuiæ, niſi in caſu qñ excedit modum iudicationis, uel qñ nimis cito exequitur ſniam:ut s̄.de appell.l.ab executore.& C.e.l.ab executione.itẽ non appellatur a noīatione muneris publici utilitate priuata,ut tutelæ, uel curæ:niſi qñ reprobatur executio.s̄ qñ appel.fit.l.1.§.ſi quis.inſti.de excuſu.§.qui aũt.Item non appellat̃ a ſententia condemnatoria criminis, cum publice interſit ſtatim puniri damnatos,ut ſunt inſignes latrones, & ſeditionum concitatores, uel duces factionum:ut s̄.de app.l.cõſtitutiones. idem eſt in raptu fœminarũ.C.de rap.uir.l.1.§.ſin autẽ. Item nõ appellat is,quem publice cõſtat eſſe debitorem, eo aperte, manifeſteq́; conuicto.C.eo.l.ul.Item nec appellat conuictus is,à quo fiſcalis calculi ſatisfacto poſtulatur,aut tributariæ functionis ſolẽne munus expoſcit. C.e.l.abſtinendũ.Itẽ nõ appellat q̃s tertiò in eadẽ cã, ſecundò uero regulariter appellat.C.ne liceat in una eademq́;.l.1.Interdum ſemel tantum appellatur.in auth. de ſanc.epiſ.§.ſi quis:& C.de appell.l.in offerendis.

De libellis dimiſſoriis, qui apoſtoli dicuntur.

Poſt appellationem interpoſitam iudex,à quo appellatum eſt,literas dat eum,qui de appellatione cogniturus eſt,quas literas dimiſſorias,ſiue apoſtolus appellant.

Dimiſſoriæ literæ. Senſus autem literarum talis eſt:appellaſſe Titiũ à ſententia illius,quæ inter illos dicta eſt.Iõ à meo iudicio illũ dimitto,& ad ueſtrũ examen dirigo.ad. q̃d.§. de uerb. ſig.l.dimiſſoriæ. Sufficit aũt petere Apoſtolos inſtanter,

Apoſtoli. & ſæpius inter ſtatuta tempora.i.30. dies à die latæ ſententiæ:ut C.eo.l.iudicibus.& in ca.ab eo.de appella. lib. 6.& ſi iudex non det, conteſtetur appellans hoc ipſum, & non nocebit ei,ex quo per eum non ſtat. C. de appel.

Leo.

coſ.§.Apoſtolos.& infra.l. una.in fi.

Nihil nouari appellatione interpoſita.

Appellatione interpoſita,ſiue ea recepta ſit,ſiue non medio tempore nihil nouari debet: puta executio ſniæ, uel quid ſimile: & hoc ex duplici capite.Nam ſi fuerit, recepta appellatio ex eo, ꝙ recepta eſt:ut in auth. ut cũ de appella.cog.in princ. & in auth.ut nulli iud. Si uerò non eſt recepta,tunc nihil debet nouari, ne præiudiciũ fiat appellationi,quouſq; deliberetur.utrum recipienda ſit appellatio,an non. Recepta autem appellatione, tandiu nihil erit innouandum, quandiu de appellatione pronuntiatum ſit,utrum iuſta ſit,uel non,ut ſupra ti.2. l.ſciendum:uel donec lapſa ſint fatalia:quia tunc firma eſt ſententia prima.C.de tem appe.l.fi.§.illud

Quæ ſententiæ ſine appellatione reſcinduntur.

Aliquando contingit,ꝙ ſnĩa lata,et ſi grauamen parti inducat,reſcinditur tamen, quamuis prouocatũ non fuerit:ut cum contra ſacras cõſtitutiones iudicatur, appellationis neceſſitas remittitur:ut ſupra de appe.l.expreſſum. Fallit hoc incertis caſibus no.j.l.1.§.item cũ contra per gl.Item cum qs condemnatur ex edicto peremptorio,quod neq; ſolenniter propoſitũ eſt, ut debuit neq; in notitiam peruenit abſentis:talis.n.ſnĩa, ut conſtitutiones demonſtrãt, nullius eſt momenti.j.l.1.§.cũ ex edicto.Item ſi error calculi in ſnĩa eſſe dicatur, appellare non eſt neceſſe.Item ſi qs condemnatur in rebus q̃ tempore dictæ ſniæ non ſunt in rerum natura. Item ſi qs condemnatur in rebus, quæ in humanis nõ ſint quo tẽpe damnatus eſt.Itẽ ſi impoſſibile ſit præceptũ iudicis, impoſſibilitate iuris,uel naturæ.ut j.l.2.&3.Itẽ nulla eſt ſnĩa, cum non iudicauerunt oẽs, q debuerunt iudicare: puta ex duobus delegatis alter ſine reliquo iudicauit.C. eodem.l.cum magiſtratus.& in auth.ut iud.non ex pec. ſacras iuſ.§.ſi autem duo.& ſupra de arb.l.ſicuti.Item nulla eſt rõne exceſſę merę in mulctando:ut C.eod.l. certa.& de modo mulct.uel ratione exceſſit temporis in iudicando:ut ſi erat delegatus datus, ut pronuntiaret ad certum diem.C.eo.l.cum nõ eo die.Item nulla eſt ra

tione pretii,ſi lata eſt per pecuniam.C.eod.l.uenales. Itē decretum nominationis eſt ipſo iure nullum, ꝑ priuilegiū minoris ætatis,uel ueteranorum : ut C.eod.l.pen. & ul.Sunt & alii modi plures,quibus ſententia eſt null ipſo iure,qui not.C.de ſen.Et quomodo, & quan.iudex[a]

An per alium cauſæ appellationum reddi poſſunt.

In cau ſis uel rebus pecuniariis etiam per alium cauſæ appellationis reddi poſſunt. Sinautem non ſit pecuniaria cā,ſed capitalis,per procuratorem agi nō licet, ſupra de pub.iud.l.pen.§.ad crimē. Sed & ſi ea cauſa ſit ex qua ſequi ſolet pœna uſq; ad relegationē excluſiuè, incipien do computari à capitali deſcenſiuè:non oportet per aliū cauſas agi, ſed ipſum principalem perſonaliter auditorio adeſſe debere.Sed ſi pecuniaria cauſa eſt,ex qua igno minia ſequitur,poteſt per procuratorem hoc agi. Et generaliter quæ cauſa per alium agi non poteſt,eius nec appellatio per alium agi conceditur:ut infra l.1.in ſi. Quæ autem cauſæ per alios agi poſſunt,ponit gloſſ.1.l.1.§.1.in uerbo ignominia.& gl.in c.1.de iudi.lib.6.

Quæ cāæ per alios poſſint agi.

Si tutor,vel curator,vel magiſtratus creatus appellauerint.

Hi qui ad munera publica nominati,& electi appellauerint,ſi legitimas cauſas non probauerit, periculo eorum erit,quicquid damni per morā appellationis Reipu. acciderit.Si autem apparuerit eos neceſſariò appellaſſe, æſtimabit præſes, uel princeps, cui ſit hoc damnum adſcribendum facit ad hoc,ſupra de appe.l. imperatores.§. ſi magiſtratus.& C.quando appel.ſit.l.1.§. alia.

A muneribus pub. non app.

Eum qui apppellauerit in prouincia defendi.

Qui appellauerit,ſi appellationis cauſa peregrinetur, animo proſequendi,uel exercendi appellationem,in ꝓuincia ſua defendi debet in aliis cauſis: nec habet neceſſe perſonaliter defendere,aut perſonaliter reſpondere, hoc enim illis præſtatur,nec neceſſe habent ſe defendere,qui Rpipubl.cauſa abſunt,infra.l.2. tamen ſi non defendantur,ſit miſſio,& uenditio bonorum eius: ut ſupra quib.ex cau.in poſ.eatur.l.ad cognitionem.

Apud eum,à quo appellatur,aliam cauſam agere compellendū.

Hoc iure utimur,ut quāuis appellatio ītērpoſita ſit,ta

men

men apud eundẽ iudicẽ à quo quis prouocauerit, cõpel letur alias cauſas,ſi quas habet,agere:cum habet ibi domicilium,alias contra:ut ſ.de iudi.l.2 .§.& quoq;. Nec põt reputare iudicem ſibi offenſum,ut non debeat corã eo experiri,uel agere,cum poſſit denuo prouocare.C.de app.l.& in maioribus.Sed eãdem cauſam, in qua appellauit,nullo modo ibi agere tenetur:ut C.de appe.l.eos. Imò ſi ageret, diſcederet ab appellatione ſua.c.giatum. §.1.de off.dele.& in c.cum ueniſſet.de teſta. *Iudex à quo ĩ una cã appe.*

Si pendente appellatione mors interuenerit.

Aliquando appellatio porrecta,& ſuſcepta ab initio, extinguitur ex poſt facto.Circa quod ſciendũ, ꝙ morte rerum interueniente,de quibus agitur, cauſam poſtea nihilominus agi poſſe: niſi fuerit res talis, quæ mortua poſſit eſſe uſui hominis,puta porcus, uel qd ſimile:maxime cum quis fuerit in mora: ut ſupra de cond.fur. l.ſi ſeruus furtiuus.§.bonæ. Si uero nõ poſſit eſſe in uſu hominis:ut quia homo eſt,uel quid ſimile,quod mihi tenebaris reſtituere,& diſiit eſſe in rernm natura: ad rem quidem,uel propter rem ipſam principaliter præſtandã agi non poteſt:ſed tamen agi poteſt propter peculium. Item poteſt agi ad pretium rei, ſi mora præceſſit mortẽ rei.ſ.de uer.obl.l.inter ſtipulantem.§. ſi Stichum.& C. eo.l.quã uis.Si uero contigerit mors ipſis litigatoribus, ſi quidem ciuilis erit cã,appellatio facta durabit,ẽt poſt mortem appellatoris, ut habeam neceſſe,uel prouocationem exercere,uel ſtatutis acquieſcere.C.eo.l.1.Si uero fuerit criminalis,ſiue reus,ſiue accuſator moriatur extinguitur cã:ſi tamen non expreſſè,ſed tacitè bonorum fuerit facta ademptio : tunc.n.quia expreſſum eſt inualidũ,nec ual et,quod tacitè ineſt. ſ. de ſerui.ruſt.præd.l. Item.§.qui habet,ubi uerò expreſſè fit ademptio bonorum, quaſi duæ ſunt ſententiæ quia duo ſunt capitula : unde uno irritato,nihilominus ualet reliquũ. C .ſi reus uel ac.mor.fu.l.ul.Sed tamen ubi hæres cauſam appellationis tenetur ꝓſequi, uel exercere ad minus,quatuor menſes habet ad exercendum appellationẽ,non ad deliberandum,etiam ſi minus ſupererat defuncto. Si uerò *Res litigioſa mortua.*

plus

plus ſupererat ei, & illud habet. C. eo. l. ultima. & C. de iur. deli. cum anterioribus.

De iure fiſci.

Cauſæ fiſcal. Variæ ſunt cauſæ, ex quibus nuntiatio ad fiſcum fieri ſolet: nam ſi ille qui eſt incapax puta deportatus, hæreti eius, damnatus in metallo, natus ex damnato coitu, ſiue hæres ſit, ſiue legatarius, uel fideicommiſſarius ſe defert fiſco, & profitetur ſe capere non poſſe: uel alio præuentus defertur: ut ꝭ. eo. l. ſenatus. §. ſenatus. uel ꝙ mors ab hæredibus non uindicetur: ut C. ubi cau. fiſc. l. 1. & C. de his quibus ut indign. l. 1. uel ꝙ indignus hæres quis nun tiatur: ut ꝭ. de his qbus ut indign. l. indignũ. uel ꝙ princeps hæres inſtitutus eſt, & teſtamentũ, ſiue codicilli ſurrepti eſſe nuntiantur, uel ꝙ dicatur quis theſaurũ inueniſſe i loco publico, uel fiſcali: uel ex præuaricatiõe fiſcũ uictum eſſe: uel talem deceſſiſſe, qui in capitali, crimine eſt damnatus, & bona expreſsè adempta. uel qui timore futuræ pœnæ ſe occidit: uel aliquem poſt mortẽ rerũ eſſe: ut ꝭ. de accuſat. l. ex iudiciorum. uel domum deſtructã eſſe per uim publicam, uel priuatum. ꝭ. ad l. Iuliam, de vi publ. l. hi. qui uel ab accuſatione receſſum, & ob id de calumnia, uel tergiuerſatione damnatum eſſe: uel rem litigioſam uenundari ut C. de litig. l. fi. uel pœnam fiſco ex contractu priuato deberi. ꝭ. eo. l. aufertur, uel qđ à præſide aduerſus legem commiſſum eſſe, uel factum: ut C. de aſſert. l. conſiliarios. & C. ad legem Iuliam repetund. l. 1.

Fiſcus. His. n. caſibus bona ad fiſcum deferũtur. & dr̃ fiſcus ſuo iure talia bona occupare. Sed nuntiatio uacandũ bonorum quadriennio finitur. ut ꝭ. l. 1. Dicitur autem Fiſcus pecunia Regis, ſiue ærarium publicum, quo tales pecuniæ pœnales reponuntur. Inde dicitur, ꝙ oĩa quæ turpiter quæſita ſunt, uel cum peccato detinentur, ſpectant ad fiſcum: ut in l. Lucius. ꝭ. eo. Et ꝙ non capit Chriſtus, capit fiſcus: ut ibi. & 16. q. 7. maiores. & propriè, quid ſit Fiſcus. & unde dicatur, ponit Bar. C. eo. ſuper rubrica, li. 10. & in l. in ꝓuinciis. in gl. largitionales. C. de muner. & actu. Et de natura fiſci ponit Bal. in quodam conſilio, quod incipit Sanctiſſima & illuſtriſſima.

De

De captiuis, & poſtliminio reuerſis: & de redemptis ab hoſtibus.

Iuregentium] capti in bello ſerui efficiuntur capientium: ut Inſti. de iure nat. §. ius autem gentium. Nã Imperatores iuſſerunt captiuos uendere, ac ꝑ hoc ſeruare, ne occiderentur. inſt. de iure perſo. §. ſerui autem. & qui ita in captiuitate fuerant à legitimis actibus prohibebãtur: ut ſ. de teſtam. l. lege Cornelia. in fi. & ſ. de liber. & poſthum. l. penult. & ult. Secutum eſt autem poſtea ius poſtliminii: quod eſt ius amiſſæ rei recuperãdę ab extraneo, moribus & legibus conſtitutum: ut habetur infrà, l. poſtliminium. 1. reſponſo. Et dictum eſt Poſtliminiũ à limine, & poſt: unde etiam q ab hoſtibus captus eſt, & in fines noſtros poſtea peruenit, poſtliminio reuerſum rectè dicimus. Nam ſicut in domo limina finem quendam faciunt; ſic & imperii finem limen eſſe ueteres uoluerũt: ab eo Poſtliminium dictum, quia ad idem limen reuertebatur, qđ amiſerat: ut Inſtit. quib. mod. ius pat. po. ſol. §. ſi ab hoſtibus. Et competit ius poſtliminii aut in pace, aut in bello. In bello, cũ hi qui nobis hoſtes ſunt, aliquẽ ex noſtris ceperunt. & intra præſidia ſua ꝑduxerunt: nã ſi ex eodem bello is reuerſus fuerit, poſtliminiũ habet. i. perinde oĩa reſtituuntur ei iura, ac ſi captus ab hoſtibus non eſſet: & ſicut antequã in præſidia hoſtiũ deduceretur ciuis fuit, ita etiam intelligitur reuerſus: ut ſi ad amicos noſtros perueniat, aut intra pſidia noſtra eſſe cœperit. l. poſtliminii. infra eo. Sunt aũt Hoſtes, qbus bellũ publicè populus Romanus decreuit, uel ipſi populo Romano: cæteri uerò Latrunculi, uel Prædones appellã tur: & qui à talibus capitur, nõ eſt ſeruus eorum, nec poſtliminium illi neceſſarium eſt. l. hoſtes. ſ. eo. ubi Bart. tractat, an hodie inter Chriſtianos locũ habeat ius poſtliminii.

Captiui. Poſtliminium. Hoſtes.

De re militari.

Res militaris dr̄, q̃ ad diſciplinã & exercitium militiæ pertinet. Hinc dr̄, quòd omne delictum eſt militis, quod aliter quàm diſciplina cõmunis exigit, committit uelu ti. ſegnitiæ uel contumaciæ, uel deſidiæ. l. oẽm. in princ. infrà eod. Et officium regentis exercitum non tantum

in

in dāda,ſed etiam in obſeruanda diſcplina conſiſtit.Meminerit.n.qui armato præeſt,parciſſimè dare cōmeatū equum militarem extra prouinciā ſuā duci non ꝑmittere:ad opus priuatum,piſcatū, uenatum,militē nō mittere.l.officium.in princ.ꝗ.eo.Officium Tribunorū eſt,vel eorum ꝗ exercitui præſunt,milites in caſtris continere & ad exercitationē perducere,claues portarū ſuſcipere, uigilias interdum circumire, frumentationibus commilitonū intereſſe,frumentum ꝓbare,fraudē mēſuræ coercere,delicta ſm ſuæ autoritatis modum caſtigare,querelas commilitonū audire,ualetudinarios inſpicere.l.officiū.§.1.ꝗ.eo.Sunt aūt militum delicta ǭdam ꝓpria,ǭdam cū cæteris cōmunia:ꝓprium militare eſt delictū,qđ quis uti miles admittit,ut eſt transfuga, emanſor,deſertor, erro.Transfuga eſt,ꝗ ad hoſtes transfugit,& ſe militem dat cui non licet.Emanſor eſt, qui diu uagatus ad caſtra reuertitur.Deſertor eſt,ꝗ per prolixū tp̄s euagatus redu cit.Erro,qui nunquā redit.Pœna militū huiuſmodi eſt, caſtigatio fuſtiū,& uerberū,pecuniaria mulcta munerū interdictio,militiæ mutatio, gradus deiectio, ignominioſa miſſio.In metallum aūt,& in opus metalli non dabuntur,nec torquentur.ꝗ.eo.l.deſertorem.§.2.& 3.Nec alias ſimiles pœnas ǭ plebeis conueniunt: ut ſ.de pœn. l.mortis.§.iſte.& C.de pœ.l.honor.& C.de quæſt.l.milites. & ideo hodie de conſuetudine non ſuſpenduntur, etiam ex delicto ex quo plebeius ſuſpenditur: ut dicit gl.in d.l.deſertorem.in uer.torquentur. Miſſionum aūt ex militia generales cauſæ ſunt tres, honeſta, cauſaria, ignominioſa:de quibus ſ.de teſt.mil.

Transfuga. *Emanſor* *Deſertor* *Erro.* *Miſſion. cauſæ.*

De caſtrenſi peculio.

In caſtrenſi peculio filius uicē patrisfamilias obtinet. l.2.ſ. ad Macedo.& agit in eo filius ſine cōſenſu patris: tex.& ibi Bart.ꝗ.eo.l.miles.Eſt aūt Caſtrēſe peculiū,qđ à parētibus,uel cognatis in militia degētibus,donatū eſt: uel ꝙ ipſe filius familias militia acquiſiuit,qđ acquiſiturus non fuiſſet niſi militaſſet.ꝗ eo.l.caſtrēſe.ita dicit gl. in c.licet.de ſepult.li.6. & in gl.Inſtit. ꝑ quas perſ.nob. acq.§.1.de hoc in l.fori. & ibi Cyn.C.de aduoc.diuerſ. judic.

Caſtrēſe peculiū.

iudic.& C.de inoffic.teſt.l.fi. in quæſt. ult. & Bart. infrà eo.ſi fortè.& l.fi.C.de ſilentia.li.10.& Bal. in l. cũ oportet.C. de bon.q̃ li.illud aũt quod miles in militia acquirit,quod acquiſiturus eſſet etiam ſine militia id peculiũ eius caſtrenſe non eſt.d.l.caſtrenſe.in fi.& infra ex quib. cauſ. ma. his qui Reipub. Et in hoc caſtrenſi multa ſunt ſpecialia,quæ hoc titulo tractantur.

De priuilegiis ueteranorum.

Veteranorum priuilegium inter cætera etiam in delictis habet prærogatiuam,ut ſeparentur à cæteris in pœnis:nec ad beſtias itaq; datur ueteranus, nec fuſtibus cæditur.§.l.1.Et ueteranis, & liberis ueteranorũ idẽ honor habetur,q & decurionibus infrà. l.3. Sunt autem Veterani quibus honeſtè ſacramento ſolutis data eſt immunitas:ut colligitur.in l.2.infra eo. Vel ſunt non ſolum legionarii,ſed omnis qui qualitercunq; militauit, & honeſtè eſt ab ipſa militia abſolutus.l.ſed & milites.§.ueteranus.ſ.de excuſ. tut.& præſertim ſi per uiginti annos militauit:ut dicit gl.ſuper rubro. C.de veter. *Veterani.*

LIBER L.

Et ultimus huius.

Ad municipales: & de incolis.

MVnicipem facit aut natiuitas propria,uel paterna infrà,e.l.aſſumptio.aut manumiſſio, ut eius originem ſequatur, à quo fuit manumiſſus infrà. eod. l. eius.aut adoptio,dum durat.infrà,eod.l.ſi is. Et propriè quidem Municipes appellantur muneris participes hinc & Municipium ciuitas dr: eo quia recepti in ciuitate munera cum ciuibus ſubeunt.i.publica officia. Sed abuſiuè Municipes dicimus ſuæ cuiuſque ciuitatis ciues, puta Campanos,Puteolanos: qui ex duobus igitur Campanis parentibus natus eſt, Campanus eſt. Sed & ſi ex patre Cãpano, matre autẽ Puteolana æque municeps campanus eſt, niſi fortè priuilegio aliquo materna origo inſpiciat: ut C. de incol. l. priuilegio, tunc.n. maternæ originis erit municeps: ut puta Ilienſibus conceſſum eſt, ut qui *Municipes.* *Municipium.*

matre

matre Ilienſi eſt,ſit eorum municeps:et Delphis,& Pon-
Incola. ticis hoc idem tributum & conſeruatum eſt.ff.l. 1.§.1.
incola & his magiſtratibus parere debet apud quos in-
cola eſt, & illis apud quos ciuis eſt.l. incola.1.infra eod.
Et dicitur eſſe incola, quia illius ciuitatis quã incoluit
præcipuis.i.muneribus,ſeu officiis, aut actibus publicis
utitur.l.ſcire.ff.eo.uel qui in aliquam regionem domici-
lium ſuum contulit: & idem eſt quod aduena.l.pupillus
§.1.infra de uer.ſign.

De decurionibus,& eorum filiis.

Decuriones ſunt dicti,ex eo quod initio,cum deduceren-
tur coloniæ ſub conditione Romanorum, decima pars
eorum qui deducerentur conſilii publici gratia conſcri-
bi ſolita ſit.l.pupillus.§.decuriones.ff.de uer.ſign.de hoc,
Decurionatus. C.de lat.lib. toll. in prin.erat.n.decurionatus ordo qui-
dam in ciuitate,prouidens regimini ciuitatis:& ſunt con-
Conſiliarij. ſiliarij ciuitatis: ut gl.ſ.quod cuiuſq; uniuer.l.nonnulli:
& no.C.quæ ſit long.conſue.ſuper rubro.Et licet quili-
bet poſſit mutare domicilium ſuum:ut ſ. tit. proxi.l.ni-
hil decuriones tñ, qui ſedibus ciuitatis ad quam perti-
nent relictis, in alia loca tranſmigrauerint, præſes pro-
uinciæ reuocabit in patrium ſolum,& munerib.congrue-
tib.fungi curet l.1.infra. eo. Et in quo differat decurio a
curiali,no.C.eo.ſuper rub.lib.10.Et quem honorem, &
quod onus habeant decuriones, no. ibi.in l.1.gl.1.

De albo ſcribendo.

Albũ prætoris. Album erat tabula q̃dam,uel paries dealbatus,uel mu-
rus,in quo edicta publica prætorum conſcribebantur:ut
dicit gl.inſtitutio de act.§.pœnales.& in clemen. dudum.
de iud.de quo Spec.tit.de dol.& cont.i.reſtat.Et qui tale
album corrumpebat,egregiè puniebatur.l. ſi quis id qđ.
ſupra de iuriſdi. om. iud. Et in hoc albo deſcribebant et
decuriones eo ordine,quo quiſq; eorum maximo in mu
nicipio functus eſt, & prout unuſquiſq; eorum in ordi-
nem uenit.l.1.infra e.Et in hoc albo decurionum & mu-
nicipium añ ſcribebant noĩa eorum qui dignitates prin-
cipis iudicio conſecuti ſunt,& poſteà eorum qui tantum
municipalibus honoribus functi, ſunt l.fi.infra eo.

ne

De muneribus & honoribus.

Munerum ciuilium q̃dam ſunt patrimonii, quædam perſonarum, quædam miſta. Patrimonii munera ſunt rei uehicularis, ſ. præbens uehiculum ad onus portandum ſ. loca l. cùm in plures. §. uehiculum. Item nauicularis. i. præbens nauem &c. ſ. Decemprimatus. i. cuiuſdam qui præerat decem: idem dr̃ decaprotes: ut infrà. l. 3. §. decaprotes. quia ab iſtis decemprimatibus periculo ipſorum ex actiones ſolennium functionũ celebrant. Perſonalia ſunt ciuilia munera, ut defenſio ciuitatis. i. ut ſyndicus fiat. Legatio ad cenſus accipiendos, ut patrimoniũ ſcribat. Item cura prædiorum publicorũ, frumenti comparandi, aquæductus, equorum Circenſiũ ſpectacula, publicę uiæ munitiones, ac arcæ frumentariæ, calefactiones thermarum, annonæ diuiſio, & quæcunq; aliç ſunt curæ ſimiles iſtis. Et gñaliter pſonale munus eſt, qđ corpib. cũ labore & ſolicitudine ai, ac vigilãtia principaliter exiſtit. P̃rimoniale uerò eſt, i quo ſumptus maximè poſtulatur. l. 1. §. 2. & ĩ. e. Qđ ãt ad honores pertinet, ét is q in patris poteſtate eſt, filium in poteſtate hẽt l. 2. ĩ. eo. Et qui originem ab vrbe Roma habent, ſi alio loco domiciliũ conſtituerint, munera eius ſuſtinere debet l. 3. in princ. infra e. Quæ autẽ propriè dicuntur munera patrimoniorum, & quæ perſonalia, habentur ad longum in l. munerum. infra e. & de miſtis, in d. l. munerum. §. miſta.

Vehicularis res. *Nauicularis.* *Decẽprimatus.* *Perſonalia munera.* *Patrimoniale munus.*

De vacatione & excuſatione munerum.

Licet omnis excuſatio ſuæ aquitati nitatur, ſi tñ prætendentibus aliquid ſine iudice. i. ſine cauſę cognitione credi deberet, aut ſi paſſim ſine temporis præfinitione. prout cuique libuerit, permiſſum fuerit ſe excuſare non erunt, qui munera neceſſaria in rebus publicis obeąnt. l. 1. in prin. infra eod. quod malum eſſet: ut ſ. de origine iuris. l. 2. § poſt originem. quare nemini uocatio, uel excuſatio à muneribus tribuitur, niſi cã per iudicẽ cognita. Eſt aũt uocatio defectio, uel ceſſatio: & uacare. i. deficere: ut infra de uar. & extraordin. cognit. in rubro. & in l. 1. circa principium. Item uacare eſt intendere, uel operam dare. ſ. de arb. l. non diſtinguemus. §. ex compromiſſo

miſſo.de quo per Io.An.c.2.uerſi.ſuper ſchol.ne cle. uel mo. Et de uacatione ab officio quemadmodum in hoc tit.accipitur, ponit pulchrè Angel. in conſilio ſuo 282. quod incipit:punctus.Excuſatio autem eſt exceptio quæ ab eo proponitur,qui manus.i.officium publicum ſubire haberet animo illud euitandi,uel ſubterfugiendi:de quibus hic in l.2.& in l.in honq.

Excuſatio.

De iure immunitatis.

Titulus ſupra proximus ad munera euitanda, hic ad euitandos honores datur: licet quædam leges diuerſis modis in utroque ponantur. Vel, ibi de ſubeundis, hic de euitandis:& eſt ſimilis diuerſitas titulorum.C. de aduoc.diuer.iudiciorum:& de aduoe.diuer.iudicum.Immunitates datæ perſonis,hęredibus non relinquuntur: ſed generi poſteriſq; datæ,in perpetuum ſuccedentibus durant.l.4.infra e.Et dicitur immunitas priuilegium quoddam,uel remiſſio a iure,ad non ſubeunda munera,uel honores conceſſa:qualia multa enumerantur hoc titu.quædam etiam.ſ. tit. proxi.

Immunitas.

De legationibus.

Legatio. Legatus.

Legatio eſt functio publici muneris extra territoriũ, uel prouinciam, aut locum conſtituentis ſubeunda. Et eſt legatus,principis,uel alterius Reip. nuntius aut orator pro aliqua ambaſiata uel aliqđ nudum miniſterium exercendum: de quo.1.diſt.c. ius gentium.& 97.diſt.per tot.maximè in c.nobiliſſimus. Et tales legati,quatenus Reip.cã abſunt, habent excuſationem a muneribus & honoribus:ut hoc tit.& inſt.de excu.tut.§.fin.ponitur etiam hic pœna eius legati,qui legationem deſeruit, cum diſtinctione,ex qua cã deſeruerit: ut in l.i.& 2. & quandiu habet uacationem poſt reditum,no.in l.Paulus.

De adminiſtratione rerum ad ciuitatem pertinentium.

Quod ad certã ſpẽm ciuitatis relinqtur, in alios uſus conuertere non licet.infra l.1.niſi in caſib.ut infra eod.l. legatum. & ſ.de uſufruct. leg. l. legatum ciuitati.& infra de oper.pub.l.pe.& de polli.l.imperatores in fin. & C.de expen.l ad.l.1.libr.12.Magiſtratus reipũb. nõ dolũ ſolummodo,ſed ẽt latam negligentiam.hoc amplius etiam di-

ligentiam

ligentiam debent.i.culpam leuem.l.magiſtratus.infrà e. & generaliter, quomodo omnes res ad uſum Reipub. ſpectantes,uel eius curam per publicas perſonas geri,& adminiſtrari debent,hic tractatur.

De decretis ab ordine faciendis.

Quæcunq; ad collegium, uel uniuerſitatē pertinent, nō aliter tractari debent,aut collegio p̄iudicare,quàm ſi ab ipſo ordine eiuſdem profeſſionis decretum intercedat,Illaq; decreta quæ non legitimo numero decurionũ coadunato facta ſunt, non ualent.l.2.infra eo.Non dicitur autem aliter ab ordine factum, quàm duabus partibus adhibitus.l.3.infra eo.Si autem duæ partes non adſunt, poteſt inter duas numerari quam ipſa decreuerit ſupra quod cuiuſq; uniuer.l.nulli & l.planè.Et quod ſemel ordo decreuit,non oportet id reſcindi, niſi ex cauſa:ut ſi forte ad publicam utilitatem reſpiciat reſciſſio prioris decreti.l.quod ſemel,infra eo.

De operibus publicis.

De operibus quę in muris,uel portis, uel in rebus publicis fiunt, aut ſi muri extruantur, præſens aditus principem conſulere debet, infra.l.de operibus, qui æſtimabit an locari, uel deſtrui debeant propter pericula.l.ſi legatum, infra eo.& §.ne quid in loco ſa.fi.l.fi.Et dicitur opus publicũ, quod ad utilitatem aut uſum Reip.principaliter pertinet.Et qui huic operi præeſt, curator operum publicorum appellatur.infra l.1 circa princ.& l.2. §.curatores.Cuius officium eſt,obtinere à prælide,ne fines publici à priuatis detineātur.& ſi qui publici ſunt, à priuatis ſeparentur:& publici reditus augeantur.Et ſi qua loca publica uel ædificia in uſu priuatorum inuenerit, ęſtimare utrumne uendicanda in publicum ſint, an uectigal ibi melius ſit imponi:& illud quod utilius eſſe Reipu.intellexerit,ſequi.l.ſi legatum.in fi.infra eo.

Curator operũ publicorũ.

De nundinis.

Nundinę ſunt immunitas à principe conceſſa ad habendũ gn̄ale forũ in ſua poſſeſſione,uel uilla,uel caſtro: ut ponit gl.in l.1.infra eo.Et poteſt cōcedi à ſolo principe:& nō utendo,qui impetrauit hoc priuilegium decēnii

Q tempore

tpe, uſum amittit.l.1.infra e. Sunt autem nundinæ neceſſariç,& hominibus per quã utiles:eo ꝙ & ſummę prudentiæ & autoritatis apud Græcos Plato in lib.11.ciuilis cõuerſationis,in ciuitate bene,beateq; inſtituta,negotiatores in primis neceſſarios dixit.Indiget.n.ciuitas pluribus ruſticis, & aliis miniſtrantib.inuehentib. in urbem, & euehentibus ſingula.Hi aũt ſunt negotiatores, qui diuerſas merces afferunt.l.2.infra e.Et ſic nundinæ dñtur celebratio generalis fori:ut hic, & C.de mun.& ſ.de acq.poſſ.l.clam poſſidere.§.qui ad nũdinas.Io.An. in c.nauiganti.de uſur.aliter accipit hoc uerbum.ſ.pro ſoc.l.ſocietas.Et ille qui impetrauit ſuper nundinis reſcriptum,nullum in mercatibus, atq; nundinis, ex mercibus negotiatorum debet conuenire,aut uenalitiis, uel locorum tpali quæſtu & cõmodo priuata exactione nullum debet inſequi:uel ſub prætextu priuati debiti moleſtiam inferre concurrentibus ibidem.Concurrentes.n. habent exceptionem, interim dum ſteterint nuudinæ. Qui.n.impetrauit reſcriptum, debet eſſe contentus eo commodo, ꝙ propter forum eius terra impinguatur. Sed alij in nundinis contrahentes bene pñt conuenire debitores ſuos,quos obligauerunt, habentes ibi pergulam,uel ſtationem:ut ſ.de iud.l.hæres.§ proinde.& C.e. l.1.& in c.1.§.contrahentes.de foro comp.lib.6.

Negotiatores. *Nundinæ.*

De pollicitationibus.

Pollicitatio eſt promiſſio ſponte,& nemine rogante, facta,pollicemur.n.ſpõte,ꝑmittimus rogati,vel coacti: Seru.ſuper 1.Aen.Et differt in hoc à pacto, qa pactũ eſt duorum conſenſus, & conuentio:pollicitatio uerò offerentis ſolius promiſſum.l.3.infra e.Et licet regulariter de iure ciuili ex nudo pacto non oriatur actio, ut diximus.ſ.de pact.ex pollicitatione tñ, quã quis facit Reip. puta opus ſe facturum,uel pecuniam daturum,q̃s obligat:& hoc ſi ob honorem promiſerit ſibi decretum.i.ab ordine datum,uel dandum:uel ob aliam iuſtam cãm.Si uerò ſine cauſa promiſerit, nõ erit obligatus:& ita multis conſtõnibus & ueteribus & nouis continetur: ſi tñ ſine cauſa promiſerit & facere incęperit, obligatus eſt q coepit.

cœpit.l.1.infra e.& dr cœpiſſe, ſi fundamēta fecerit, uel locum purgauerit, uel ſi locus illi petenti deſtinatus eſt: uel ſi apparatum ſiue impēſam in publico poſuit:ut ibi.

De uarijs & extraordinarijs cognitionibus. & ſi iudex litem ſuam feciſſe dicatur.

Præſes prouinciæ de mercedibus ius dicere ſolet. ex. ordinem officio iudicis implorato: ſed præceptorib. tm̃ ſtudiorum liberalium. Liberalia aũt ſtudia dr̃tur ea, quę Græci gymnaſia appellant: ut ſunt Rhetores, grammatici, & geometræ: Medicorum quoq; eadem eſt cã, quæ & profeſſorum, n̄ ſi ꝙ iuſtior, cùm hi ſalutem hominum agant, illi ſtudiorum curam, & ideo is quoq; extra ordinem ius dici decet. Eſt autē extra ordinem ius dicere, implorare officium iudicis ad mercedem conſtituendam, & ſoluendam, & dandũ ſalarium. et ſi a principio nō fuerit conſtituta merces: ut infra l.1.§.mediocrum.& in ipſa rub.& s̃.de dec.ab ord.fac.l. ambitioſa. §. ad idē. C.de profeſ.& med.l.medicos.li.10. Cognitionum autem numerus, cũ ex uariis cauſis deſcendat, in gn̄a diuidi facile non pt̃, niſi ſummatim diuidat̃ in quatuor ſpem: Aut.n. de muneríb. ſiue honorib. gerendis agitatur: aut de pecuniaria re diſcepatur: aut de æſtimatione alicuius.i.fama uel opinionē cognoſcitur: aut de capitali crimine q̃ritur inſta l.pe. Iudex ãt q litem ſuum fecerit, cōtra æquitatē pronũtiãdo, non propriē ex maleficio obligatus, videt̃, ſed quia nec contractu obligatus eſt, & utiq; peccaſſe aliquid intelligitur, licet per imprudentiam: io uidet̃ quaſi ex maleficio teneri in factum actione, & inquantũ de ea re æquũ religioni iudicantis uiſum fuerit, pœnã ſuſtinebit.infra e.l.fi.& inſt.de obl. ex quaſi malefic. circa prin.

Liberalia ſtudia.

Extra ordinem ius dicere.

Cognitionum numerus.

Iudex faciens litē ſuam.

De proxenetis.

Proxeneta eſt, q inquirit uoluntates aliquorum, ſcd̄m gl.hic ſuper rubro. Et dicitur apud nos licitator ſiue mediator: deducitur à προξενέω quod eſt, cōcilio, induco: & propriē dicitur cōpoſitor & mediator emibilium & vendibilium. mediæ uidelicet iſta pſona, per quã aliquis contractus celebrãdus, vel ineundus procurator: & eius merces uel remuneratio dicit Proxeneticũ. & Philotropha

Philotropha.

dicuntur.infra l.2.& iure licito peti pñr. infra l. 1. Hos & Græci Paranymphos appellant, præſertim ſi cõditionis alicuius ad matrimonium, uel amicitiæ quærendæ inter aliquos, uel aſſeſſuræ, uel alicuius alterius rei proxeneta & pcurator ſit. Sunt.n.hmôi hoĩum officinæ in magnis ciuitatibus nõ improbabiles, in uenditionib. cõmercijs,& contractibus licitis: imò utiles, l.fi.infra eod.

De cenſibus.

Cenſus eſt præſtatio tributi: uel eſt annua pẽſio, quæ de prouentib.rerum immobilium dat.no.c.1.q.3.quæſitu.& in quo differat à tributo ponit Bar.in l.1.ſ.de pub. & ueſt.Io.An.in c.ad audientiam.de præſcrip. & ibi do. Ant.Et in quo differt cẽſus à penſione, no gl.in Clem.1. de ſup.neg.præl.in uerb.penſiones. Eſt aũt ſciendum ꝙ

Italia. Italia non præſtat tributum: quia dña prouinciarum: ut auth.ut om.obe.iud.§.hoc conſiderantes.in glo. prouincias.coll.5.ne princeps prouinciarum facta ſit ſub tributo: ut dicit gl.C.ſine cen.& reli.l.oẽs. licet Albericus dicat, ꝙ eſt ancilla ancillarum.cauſas uide per Arch.23.q. 5.non uos.Sunt.n.quædam ciuitates quæ ſunt iuris Italici, ut non ſoluant cenſum, uel tributum Romanis: de quib.l.fi.infra e.& quædam coloniæ, de quibus in l.1.

De uerborum & rerum ſignificatione.

Cùm omne ius, quo utimur, uel ad perſonas, uel ad res, uel ad actiones pertineat: ut inſt.de iur.na.§.fi. de quibus oĩbus in hoc uolumine Pandectarum dictum eſt: ſed quia in his uertuntur multæ dubitationes circa uerborum & rerũ expoſitiones,& interpretationes, iõ de hoc

Verbum. ponit: Verbum q̃nq; ſtrictè ponitur, prout eſt pars orationis ſignificatiuum actionis, & paſſionis: hic ãt largius ponitur ẜm denominationem pro qualibet parte orationis.Et dicitur uerbum ab aeris uerberatu, qđ cõ-

Res. mune accidens eſt oĩb.partibus orationis.Rei ẽt uerbum eſt hic ut gñale accipiendum pro qualibet re mobili, vel immobili, aut ſe mouẽti, ut diximus ſ.de reb.cre.Et verba ſignificãt actiuè, ſed res paſſiuè: qa uerba ſignificant:

Significa ſed res ſignificãtur.Et ẽ ſignificare demõſtrare rẽ de qua quæritur, proprio nomine ei attributo: ſed hic largius

ſumitur,

ſumitur, ut etiam ſi proprium nomen non interueniat, ſed quocunque modo deſignetur res: ut ſ.ſi certum pet. l. certum. De ſignificatione autem uerborum pleniſſimè & perfectiſſimè tradere non poſſumus. Sunt enim quædam, quæ non recipiunt perfectam doctrinam, uel propter infinitatem, ut in omnibus extraor.criminibus puniendis: uel propter confuſionem rei, ut cùm quæritur, quando ſit mora facta. ſ. de uſur. l. mora. uel propter inſi delitatem hominum, uel uarietatem perſonarum, ut cùm quæritur, quanta fides ſit habenda teſtibus. Et ideo dicit lex, non poſſe omnes caſus, qui quandoque inciderint lege comprehendi: ut ſ. de leg. & ſen. con. l. neq;. & l. non poſſunt. & alibi, ꝙ plura ſint negotia, quàm uocabula. ſ. de præſcrip. verb. l. natura.

De regulis iuris.

Enimuero ſpāliter omni iure prætorio, & ciuili, per titulos diuerſos tractando de perſonis, rebus, actionib. in quib. omne ius conſiſtit: ut ſ. de ſta. ho. l. 1. nunc generales diffinitiones, ſiue traditiones annectemus. Nec. n. nouum eſt, ut quibuſdam ſpecialiter enumeratis, generalis quædam ſubiiciatur clauſula, quæ omnia comprehendit: ut ſ. ad le. Aquil. l. ſi ſeruus ſeruum. §. inquit lex. Eſt āt regula multorum ſimilium collectio ſecundum Grammaticos: uel eſt, quæ rem quæ eſt breuiter enarrat. Et dicitur regula, quia regi normam rectè uiuendi præbet. In de regularis, quaſi rectè uiuens, uel ſub regula uiuens. *Regula.* Dicitur ēt regula, eo ꝙ rectè ducit, nec aliorſum trahit. Perſius: appoſita in tortos oſtendit regula mores. Eſt. n. regula rectitudinis uel certitudinis, forma, per quā ſcriptor nouit modum rectè ſcribendi, & ſecator modum rectè ſecandi, & ſic de ſimilibus. Ita per regulas modum rectè iudicandi cognoſcimus. 3. diſt. regula quaſi regulariter uera quamuis patiatur exceptiones: quia exceptio eſt de regula. 32. q. 2. dn̄s noſter. Et conſtituitur regula ꝑ uerba quæ de ſua natura oīa comprehendunt; ut ſunt uniuerſalia, affirmatiua, & negatiua. Itē ꝑ verba negatiua, & indiffinitiua, q̄ æquipollēt uniuerſali. C. de hær. vē. l. ul. officium regulæ eſt, plures ſimiles caſus ſimul iunge- *Officiū regulæ.* re

re clauo rationis.j.eo.l.1.ibi,quaſi cauſæ coniunctio eſt, &c.Et ſolet dici,ꝙ per regulam non ſtatuitur ius, ſed ex iure ſumitur regula: & ideo propriè loquendo dici debuiſſet non de regulis iuris;ſed de iure regularum. Allegatur tamen regula pro iure,non tã ex origine,quàm ex forma. Et potior eſt eius cauſa pro quo facit regula: habet enim aduerſarius neceſſe oſtendere rationem,quare in illo caſu regula non loquatur.ut dicit glo.eo. tit. libr. 6 ſuper rubro. Quid autem ſit ius,& vnde dicatur, dictum eſt s.de iuſt. & iur. Et ſumitur hic pro noſtro iure, ſcilicet ciuili,non canonico.

CODICIS IVSTINIANI

TITVLI.

LIBER iſte, ſecundus ex principalibus legum uoluminibus, Codex diui Iuſtiniani dicitur: & κατ' ἐξοχὴν, id eſt,per eminentiam, uel per antonomaſiam, id eſt, uice proprii nominis Codex appellatur. Sicut ſe habet urbis,& poetæ,apoſtoliq; uocabulum:ut inſtit.de iur.nat.§.ſed quoties.& fortè ideo, quia codex dicitur à cogendo. Cogere enim uel imperare proprium eſt imperatoris,ut eius nomen denotant, cuius eſt hic liber. Et hæc eſt præcipua legis uirtus.ff. de legi. & ſe. con.l.legis. Vel dicitur a cogendo,id eſt,componendo, uel congregando: ſicut fructus dicuntur cogi. ff.de peti.hæred.l.à patre.§. ult. Virg. Tityre coge pecus.Iuſtiniani dicitur, ad differentiam trium ueterum codicum: Hermogeniani,Gregoriani,& Theodoſiani:de quibus.j. Nam intentio domini Iuſtiniani eſt ex illis tribus codicibus, & extrauagantibus conſtitutionibus, hunc codicem componere. *Iuſtinianus.* Finis autem,ſiue utilitas,ſumma eſt: quia hoc opere perlecto facili modo erit acceſſus ad tutiores cauſarũ diffinitiones:& quia ex hoc nouo codice reſultabit recitatio diualium conſtitutionum, & quia nõ eſt opus maxima mole pecuniarum.

In nomine domini noſtri Ieſu Chriſti. Codicis domini Iuſtiniani ſacratiſſimi Principis perpetui Auguſti, repetitæ prælectionis libri primi, Conſtitutio prima, de nouo codice faciendo.

Imperator tractaturus de iuſtitia & iure, pmittit tres conſtitutiones, quæ uicem obtinent proœmii. In quibus auditorem beneuolum, docilem, & attentum reddit. Et in hac prima conſtitutione imperat, uetat, permittit, punit: quæ quatuor ſunt legis uirtutes. ff. de leg. & ſe. con. l. legis. Imperat, cùm decem philoſophis. i. uiris prudentibus committit, ut codicem componant: ut j. e. §. ideoq; ad hoc, uſq; illuc: ita tamen, &c. Permittit, additionem, detractionem, mutationem: ut ibi, adiiciētes, &c. Vetat, ex alio codice recitationem fieri: ut in fi. l. punit, ut j. l. prox. §. falſi. Docet etiam, ꝙ ipſe ſit aggreſſus cum tradat hæc neceſſario corrigenda eſſe, &c. & ita quodammodo ſuum opus commendat. *Nou' codex fa.*

De Iuſtiniano codice confirmando.

Superior conſtitutio facta fuit nondum compoſito hoc codice: hæc aūt cum iam erat completus, ut probatur j. ea. l. §. iiſdem prudentibus. & ideo ponit in rubrica de iuſtiniano codice confirmando: quia antiquum codicem reiecit, & hunc confirmat. In principio autem huius cōſtitutionis commendat utilitatem ſui operis, probando qualiter ad Rempub. ſpectat Scd̄o mādatum certis perſonis repetit iniūctum, & eorum ſtudiū cōprobat. Tertiò tradit de ui legum, & adiicit de pęna allegātium illicitas leges. Circa cōpilationem aūt librorū legalium colligi pōt. ꝙ decem fuerunt compoſitores primi codicis iuſtiniani: ut s̄. in conſtit. 1. ſicut ēt decem uiri fuerūt in petendis tabulis. ff. de orig. iur. l. 2. §. exactis. & 7. diſ. c. fuerunt. Item tres in inſti. ut in proœ. eiuſdem. §. eūq; hoc Deo. Et quindecim in cōpilatione digeſtorum: ut inſti. in proœ. §. quas ex omnibus. & j. de uet. iur. enu. l. 2. §. quæ omnia. Item quinque in compilatione noui codicis. j. tit. prox. ita dicit gl. s̄. in conſti. 1. *Compoſitores codicis.*

De emendatione codicis Iuſtiniani, & ſecunda eius editione.

Hæc conſtitutio quatuor continet partes. Primo em̄

dicit, qualiter curat componere leges ad negotia dirimẽda. Quod patet, q̃a iam fecit codicem, & confirmauit eũdem. Secũdo dicit, ꝙ poſt prædictum codicem factum, fecit ipſe multas conſtitutiones corrigens, & immutãs leges de his quæ erant in codice, quæ conſtitutiones cũ non eſſent in corpe codicis, mandauit quibuſdam ſapiẽtibus, ut primũ codicem diſſoluant, & illas interſerant, & alias immutent, ut eis videbiť, & ſic nouum librum faciant. Tertiò dicit hoc eſſe factum, & ideo mandat eum ſeruari, & nullam aliam imperatoris legem, niſi de nouo faciat. Si aũt aliquid fuerit ſcribi neceſſarium, in ſpãli libro nouellarum nomine aſſignabitur. Quartò & ultimò mittit eum ſenatoribus Conſtantinopolitanis.

De ſumma trinitate, & fide catholica: ut nemo de ea publicè cõtendere aut diſputare.

Iuſtinianus æquitatis iuſtitiæq; ſtatuta inquiſiturus, præmittit de ſumma trinitate, à qua iuſtitia (ſicut ex eius diffinitione patet) ducit originem, & omnis æqtas ſplẽdeſcit in lucem: & quia ſuper ſumma (i. in æternũ bene dicta) trinitate noſtra fides (quæ dr̃ Catholica. i. uniuerſalis) conſiſtit, iõ de ea ponit. Vel quia tractaturus eſt de iuſtitia, de eius parte præcipua prius exorditur. i. de religione Religionis aũt principiũ eſt fides: cùm omne qđ non eſt ex fide, ſit peccatum. ex. de præſcr. c. fi. & 28. q. 1. c. j. & noſtra reparatio à fide ſumpſit exordium: & nil boni ppſſit ſuperædificari ubi fidei deficit fundamẽtum. 1. q. j. c. cum Paulus. Ideo iuſtinianus ſui operis poſuit ſummã trinitatẽ, & fidei catho. fundamentũ: ut dicit gl. hic ſup. rubro. de qua quia publicè tractari ſæpe nõ expedit ſupponitur nemo de ea, &c. Et dr̃ ſumma, q̃a maior, imò maxima eſt oium rerũ: utpote cũ ab ea, canq̃ à prima cã, oĩa procedunt. j̃. de uet. iur. enu. l. 1. circa prin. Trinitas dr̃, pp perſonas quæ in diuinitate conſiſtunt: ut. n. alius eſt pr̃, alius filius, alius ſpiritus ſanctus: ita alia eſt perſona pr̃is, alia filii, alia ſpũs ſancti: non tñ tres Dii, ſed unus tñ Deus: nec tres trium pſonarum ſubſtantiæ, ſed una tñ, quæ Græco uocabulo οὐσία id eſt, indiuiſa ſubſtãtia dicitur: ut s̃. e. l. 2. Eſt itaque, ut iam dictum eſt, trinitas

Summa trinitas.

tas in perſonis,unitas in ſubſtãtia,deitate,eſſentia, maieſtate,gloria,eternitate,immenſitate,incommutabilitate,oĩpotentia:cuius laus,honor, uirtus , & magnificẽtia per infinita ſeculorum ſecula.Fides aũt qñq; ponitur pro promiſſione:ut inſt. de rer. diui.§. uenditæ.qñq; dr̃ propoſitum , ſiue mentis intentio,in contractu,uel extra contractum adhibita:uel ſi fuerit in re alterius contrahentis,uel non contrahentis, adhibita ad eum decipiendũ,uel ut ei ꝓiudicet̃,dr̃ mala fides,ſeu intentio.Cæterùm ſi fuerit ut tibi cõſulas,nec quenquã fallas,dicitur bona fides,credulitas: & in hac ſignificatione ſumitur hic: Vnde apoſtolus:fides eſt ſubſtan tia rerum ſperandarum,arg.non apparentium.Et intellige credulitas,non cuiuſlibet rei,ſed circa trinitatem,& ea quæ ſalutis ſunt æternæ.Et dicit̃ fides iõ,quia fiet,oĩno.n.futurum eſt qđ ſperat̃.Vel dicitur à fidis,q̃ Græce corda dr̃:Sicut.n.in cithara chordæ conſonare debent ad ꝑficiendam melodiã ita & inter amicos animi:ita ad Deum,& cum Deo pectora noſtra & corda conſonare,& quadrare debent,ad conſtituendam conſonantiã ſalutiferam , & cœleſtẽ harmoniam. Dicitur aũt catholica.i.uniuerſalis, & ubique porrecta. Vnde dicitur in regio poemate:In oẽm terrã exiuit,&c.Hinc & imperator hic, cunctos populos, inquit,&c.Quæ aũt ſit fides catholica , & quid de indiuidua trinitate,ac incarnatione uerbi credere debeamus, altior eſt materia,quàm præſens hoc opuſculũ uel capere,uel ꝓfeſſio noſtra explicare queat.Credimus aũt autoritatẽ apoſt.& euangeliſtarum,cæterorumq́; eccleſiæ Dei fundatorum.Item cõciliorum quatuor Nicæni,conſtantinopolitani,calcedonii , & Epheſini.ut infra e.l.cũctos.& l.victor. §. ſuſcipimus. Male aũt credentes multis pœnis afficiunt̃,q̃ explicant̃.ĩ. de hær.& ma.l.1.2. & l.qm̃. Sed & quædam ponuntur. infra e.l.1.§. reliquos. & l.nullus.§.ſciãt.& §.q uerò.Bene credentes ꝓmio uitæ æternæ afficiunt̃,ſi tñ aqua & ſpũ renati,& tabulã pœnitẽtiæ poſt naufragiũ pcti arripuerint:ut infra l.1.§.hanc. Fides

De ſacroſanctis eccleſiis,& de rebus & priuilegiis earum.

Quia mater fidei & religionis eſt eccleſia:ut infra eo. iubemus.

iubemus.2.in fi. 1.reſponſo.ideo de ſacroſanct.eccle.po nit.Cui Eccleſiæ opus eſt rebus tā diuino cultui, quàm ꝑſonarum ibidē deſeruientium uſui ſuppeditantibus. Si qdem res ſunt neceſſariæ his, qui in eccleſiis obſcundāt diuinis myſteriis.Qui.n.alterio ſeruit,de altari etiam uiuere debet,ſm Apoſtolum.Ideo ſubiungit,de rebus.In quibus quoniam eccleſiæ multis gaudent priuilegiis, ideo dicit,De priuil.earū. Eccleſia autē multis modis di citur:Aliquādo dicitur locus cōſecratus,parietibus circundatus,ubi conſueuerunt Deum timentes peccatorū ueniam poſtulare.ut in Authent.ut lic.matri & auiæ .§. quia uero comperiuntur.Et in hac ſignificatione ſortitur priuilegia multa:& eſt unum,quia non conceditur humanis corporibus ut ibi ſepeliantur,uel ut morētur in choro cū clericis.infra eo.l.nemo.Et alia duo notantur in deſcenſione fugiētium & quiete orantium:ut ĩ.de his qui ad ecc.confu.l.pe.& ulti. Et unum in autoritate quā manumiſſioni præſtat,quaſi ipſa ſit corā iudice facta:ut infrà de his q in eccl.manu.l.2. Et aliud in ꝓhibita habitatione,ut infra de Iudæ.& cęl.l.in ſynagoga.Sequens in prohibita omnino eius alienatione,etiā ſi monachi fame perirent:ut in Authent.de alien.& emphyt. §.& quoniā. Secundo eſt eccleſia oīum fideliū collectio. Et in hac ſignificatione multa ſortiuntur priuilegia circa dignitates q̃ denegantur hæreticis. & conceduntur fidelibus. infra de epiſc.aud.l. nemo.& l. iubemus. & in Authent.iuſiuran. quod præſt.ab his qui ad.Tertiò dicitur eccleſia ꝑſona cōſtituta ad ſeruiēdum Deo,uel collectio ꝑſonarū pluriū ad idē deſtinata.Et in hac ſignificatione multa ſortitur priuilegia.infra eodem.l.pen & ulti.& infra eo.l.1.& de hæred inſtit.l.collegium.

Eccle-ſia.

De epiſcopis & clericis, orphanotrophiis, & xenodochiis, procetrophiis, & aſſiſteriis, & monachis, & priuilgiis eorum: & caſtrenſi peculio, & de redimendis captiuis, & de nuptiis clericorum uetitis, ſeu permiſſis.

Inter clericos Epiſcopus maiorem obtinet gradū. Eſt enim epiſcopatus culmen dignitatum:ut dicit gl. in c.2.

de

de præb.li.6.Et dr̃ Eps ab ἐπ' qđ eſt ſuper, & σκοπός qđ eſt ſpeculatio. itaq; inſpector uel ſuperintendẽs dici pōt 8.q.1.qui epatum.& 21.diſt.cleros.habet.n.ſuperintendere circa cleros,& circa oẽs ſubditos.16.q.7. oẽs baſilicæ. Sic & in archiepiſcopo,& patriarcha:ut in Authent.eod. tit.§.ſanctiſſimus.& §. ut autem omnis.Vnde & pōt dici in eminẽti ſpecula exẽplo rectoris ꝓuinciæ conſtitutus: ut j.de pri.c.l.1.clericus aũt dr̃ à κλῆρος qđ eſt ſors: qa in ſorte dñi electi ſunt,c.cũ ſ̃m Apoſtolũ. de pb. & d.cleros Horũ officiũ eſt,ut Deo ſeruiant, ſua diſtribuãt, ludis ſe nõ immiſceãt. nec ſpectaculis,non fideiuſſionibus ꝓ publicis tributis,uel cõductionibus alienarũ poſſeſſionum nec curatores uel ꝓcuratores litium, non paſſim tutelis ſe immiſceãt.j.eo.l.2.& l.decernimus.& in Authent.eõ. tit.§. pſbyteros. In caſtrenſi peculio clericorũ diſtinguit Eps ab aliis clericis.. Nã eps hoc ipſo ꝙ Eps eſt,ſui iuris eſt,ſicut & in multis aliis dignitatibus eſt:ut in Authen. cõſti.q̃ de dig.§.pe.& antep.& ideo nõ dr̃ hẽre peculium: ut j.de inoffi.teſt.l.ult.ſed patrimonium, vel res ſuas ꝓprias,in q̃bus licet ei teſtari,ſi probatũ fuerit eũ habuiſſe ante epiſcopatũ,uel poſt epiſcopatum,iure tñ cognationis uſq; ad quartũ gradũ,cæteræ aũt res reſeruãtur dñio eccleſię.Presbyter ãt,uel quis clericus,bene poſſunt eſſe in parẽtũ poteſtate,& res ad ſe ꝑtinentes habẽt in quaſi caſtrẽſi peculio:ut & teſtari poſſint in eis:ita tñ ut parentes eorũ legitimã ferãt:ut in authent.eo.tit.§. pſbyteros ãt.Redẽptio ãt captiuorum ꝑ quẽ fieri debeat, & qualiter,habẽ infrà.e.nulli.& in Authent.de eccle.titu.§.ſi qs ãt.Qui autẽ clerici nuptias contrahere poſſint, habetur in Authent.de mona.§.qđ fieri.& in authent. quo. opor. epiſcopos.§.neq; autem.& de nupt.§.ſed & ſi quis. & extra q cle.uel.uo.ꝑ to.conuerſatio ãt mulierum omnimodo eſt interdicta epiſcopis,& monachis,alioqui eps priuatur epiſcopatu.Presbyteri ãt & diaconi & ſubdiaconi cum eis ꝑſonis,q̃ effugiunt oẽm ſuſpicionẽ, ut cum matribus & ſororibus conuerſari poſſunt:ut in authent.e. tit §.presbyteros.& quomo.opor.mon.uiuere.§.non ingredientur.de hoc de coha. cle. & mul. Orphanotrophi ſunt

Epiſcopus. *Clericus.* *Orphanotrophi.*

Brepho-trophi. ſunt receptatores puerorũ ambobus parentibus orbatorum.Brephotrophi ſunt gubernatores pauperũ infantiũ. *Ptochotrophi.* Ptocotrophi ſunt pauperũ ſuſtẽtatores. *Aſſiſteria.* Aſſiſteriæ ãt ſũt fœminæ debiliũ ſuſtẽtatrices, *Xenodochion.* Xenodochiõ,locus eſt ubi paupes pegrini recipiunt. *Gerontocomium.* Gerontocomiũ eſt locus ubi ſenes & ualetudiuarii, & pp ſenectutẽ tm̃ infirmi hoĩes curant:gl.in c.tributũ.§.ſancimus.23.q.8.hinc dicit glo. in c.3.de reli.Deponit in brepho,hieron,orpho,ptocoq; xenõ, infirmus uetulus, puer, orphanus, & peregrinus.

De epiſcopali audientia:& de diuerſis capitulis quæ ad ius,curamq;,& reuerentiam pertinent Pontificalem.

Epiſcopalis audientia. Epiſcopalis audientia, eſt iuriſdictio ipſius Epi, quam habet in ſuos clericos,quandoq; ex neceſſitate: ut ſi clericus conueniatur ciuiliter, uel ꝓ crimine eccleſiaſtico: ut in authen.de mand.priac.§.ſi uerò canonicum.& in c. ſi qs contra.de for.cõp.Quandoq; ex uoluntate:ut ĩ. eo. ſi qs ex cõſenſu ſ.de cã pecuniaria,nõ criminali : ut ff.de arb.l. nõ diſtinguemus. §. itẽ Iul.& hoc cũ eligitur ut arbiter.Sed & ut iudex ordinarius eligi põt:ut ĩ.eo. l. epiſcopale.& ff.de iu.l.1.Aliqñ etiam deſideratur ex neceſſitate in quibuſdã negotiis, q̃ non oĩno formã iudicij habent:ut ĩn alienatione rei eccleſiaſticæ:ut in Authen. de alien.& emph.§.ꝑ eos uerò.& §.ab illis, & in ti. de ann. except.l.ut pſectius.& infra eo.l.ſi præſens. *Epiſcopi cura.* Ad curã ãt & reuerentiã.i.ad reuerendã ſolicitudinẽ epi multa ſpectãt ſ.ut curã habeat de incarceratis, & de redẽptione captiuorũ,& ut puniant damnati,& ſimilia,ut ĩ.eo.l. adiectos & l.iudices.& l.chriſtianos.& ĩ authẽ.de ſanct.epiſ. §. pẽ.

De hæreticis,& Manichæis & Samaritanis.

De miniſtris catholicæ fidei, & eorũ priuilegiis dixit, nunc de aduerſarijs,& eorum pœnis.ſ.de hæreticis in genere,& ſpecialiter de Manichæis & Samaritanis,qui pẽdiores hæreticis ſunt,& maiori digni pœna. *Hæreticus.* Eſt ãt hæreticus qui uel leui argumento à iudicio catholicæ religionis & tramite detectus fuerit deuiare,ut ĩ.eo.l.2.Vel qui non eſt membrum fidei catholicæ eccleſiæ,uel qui eſt diuerſarum hæreſum, ut in Authent.de priui.dotis. col.8. Vel qui non credit ſecundum quod prædicant quatuor conci-

concilia,ut infrà.eo.l.quicunq;. Dicitur ab αἱρῶ vel αἱροῦμαι,quod eſt opto,ſeu eligo,vñ etiã Aphæreſis,apud noſtros ablatio dr̃, & Diæreſis q̃ eſt diuiſio, & Synæreſis q̃ eſt diuiſorum coniunctio.Dicitur itaq; Hæreſis optio,ſiue electio.eligunt.n.hæretici ſectã ſpecialem,& catholicæ religioni contrarium,uel diuerſam Cicero in Parad. Eſtq; in ea hæreſi, quæ multum ſequitur florem orationis. Hęreticorum autem quidam prædicant turpiora, & in maximo ſunt errore,ut Manichæi,Samaritani,Borboritæ,Pagani, Montaniſtæ, Taſcodrogi & Orphitæ, quibus oĩs legitimus actus interdicendus eſt,ut ĩ.eo. quicunque & l.multi §.idcirco & cum aliis hominibus nihil ex legibus uel moribus habent commune, & omnino tamen rei læſæ maieſt.tenentur.infrà eo.l.Manichæos. Et ſunt Manichæi qui Chriſtum dicunt non eſſe, ut dicit gl.1.d.l.Manichæos,& extiterunt à quodam Perſa, qui uocatus eſt Manes hic duas naturas & duas ſubſtantias introduxit. i. bonam & malam: & animas ex Deo quaſi ex aliquo fonte manare aſſeruit, teſtamentum uetus reſpuunt,nouum ex parte recipiunt.Ita dicit tex.24.q.3.c. quidam ubi uariæ ſectæ hæreticorum.,& in l. Arriani.1. multi hæretici nominantur,qui omnes in d. ca. quidam exponuntur.

Hæreſis. *Manichæi.*

Ne ſanctum baptiſma reiteretur.

Rebaptizare baptizatum genus eſt hæreſis, ideo poſt hæreticis ponitur hæc materia prohibens, ne ſanctum baptiſma domini reiteretur.Et quidem ſi certum eſt aliquem eſſe baptizatum ſemel, non debet iterum baptizari, alioqui baptizato & baptizanti ultimum ſupplicium imponitur,quod mortem interpretamur.ĩ.eod.l.2. Vbi ãt aliquis non eſt baptizatus ſemel, ſed Chriſtianus tm̃ & ita cathecumenus uel catechizatus,uel initiatus miniſteriis orthodoxorum,poſtea baptizatus ſm̃ morem hæreticorum,imponitur baptizanti & baptizato pœna exilii,& decem librarum auri.ĩ.eo.l.ult.de hoc in c.2.& ca. quædam.de hæreti.& in tit. de ſacra. nõ iter. per totum.

Baptiſmi reiteratio.

De apoſtatis.

Apoſtatæ plus q̃ hæretici ſunt,& ſunt hi, qui nomine chriſtia-

Chriſtianitatis inducti ſacrificia poſtea fecerint, uel facieda mandauerint, fidē polluēdo, q̄ Deo dedicauerint, & per dationem diuini miniſterii in prophana migrando. Eſt.n.apoſtaſia à noſtris dictum refugium, uel rebellio. Unde apoſtata. Et quæ ſit eorum pœna ponitur hic in l.1.2.& 3.& in l.apoſtatarū,& in c.pen.& fi. extra eo.tit.

Nemini licere ſignum ſaluatoris Chriſti in ſilice, vel marmore, vel humi ſculpere, uel pingere.

Signum crucis humi ponere eſt contrarium religioni: eſt.n.ab hominibus adorandum, & venerandum: & ſi in manibus alicuius geſtatur, ei debemus cūm deuotione aſſurgere: & ſi alicubi poſitum emineat, honorem debemus impēdere. Iō prohibetur hic, ne humi ponatur: uel in aliqua materia humi poſita ſculpatur, aut depingatur, ne pedibus conculcetur. Qui poſuerit, uel poſitū non leuauerit, grauiſſima pœna multatur, quam mortem interpretamur. ff.de pœn.l.ul.& infra eo.l.1. de adoratione crucis habetur de con.diſt.3.crucis. & in c. ſi canonici §.fi.lib.6.& in clemen.una.de ſum. trin.

De Iudæis, & cœlicolis.

Iudæi. Iudæi antequam dominum noſtrum crucifigerēt non grauabant, imò priuilegiis gaudebant, & populus peculiaris, uel ſpālis dn̄i dicebant. Dicti.n.erant Iudæi quaſi Deum uidētes, ſm̄ interpretationē Io. An. ſuper rubro. extra e. ti. Vel dicunt à Iuda: qa illa tribus erat pſtantior cæteris. Archi.l.6.di.domus. Poſtea āt pdiderunt priuilegia ſua ex delicto. ſ.e.l. iuſſio. Ita ut nō immeritò de eis dictū ſit: Homo cū in honore eſſet, nō intellexit.i.intelligere noluit. cōparatus eſt iumentis, ſimilis illis factus. Iudæi.n.ut Plin.lib.13.nat.hiſt. ſcribit, gens eſt contumelia num nū inſignis: Et iō ab oībus dignitatib⁹, & officiis publicis inter Chriſtianos repellunt. infrà.eo.l.ul. Cœlicolæ autem dicuntur, qui cœlum quaſi Deum colunt, vel cęli planetas: ſ. Solem, Lunam, uel ſtellas. Et hi licet Chriſtiani ſint, cæterorum tn̄ hæreticorū pœnā patiunt, niſi reſipiſcant, & ad uenerationē Chriſtianā conuertantur: quicquid n.à fide Chriſtiana diſcrepat, legi Chriſtianæ cōtrariū eſt. ſ.e.l. cœlicolarū. hi & planetiſtæ appellatur.

Ne

Ne Chriſtianum mancipium hæreticus, uel paganus, uel Iudæus habeat, uel poſſideat, uel circuncidat.

Mancipium Chriſtianum i. ſeruus ab hæretico, paga- *Planeti-*
no, uel Iudæo poſſideri nõ debet. ſiue erat Chriſtianum *ſtæ.*
tempore emptionis, ſiue poſt emptionem fuetit factũ Chriſtianũ uel deſiderat fieri. Debet. n. Iudæus illud uenale exhibere intra menſem, & iuſta cõditione uẽdere, non amplius. 12. ſolidis. i. aureis: ꝙ ſi perniciosè id retinere contendit, & mancipium & pretium perdit. l. 1. & 2. de Iudæis. ex. & s. de epi. & ci. l. ul. & j e. l. 1. in fi. Item ĩponit capitalis pęna hęretico hoc ipſo, ꝙ habuit. ut j. e. l. 1. uel circũciderit, ut ibi de hoc. 54. di. c. fraternitatẽ.

De paganis, & templis, & ſacrificijs eorum.

Pagani. i. Saraceni dicunt, q deos innumeros, deaſq;, imò dæmones colum, & adorãt. Et dictus eſt paganus. i. *Paganus*
uillanus, hoc eſt, in uilla natus: nã cum iuxta fontem qui Græcè πηλὰ dicitur, uilla fieri conſueuerit, deductum eſt uocabulum paganus, id eſt, uillanus. Iuuenal. Cuius falſum producere teſtem contra paganum poſſis. Et Perſius: ipſe ego ſemipaganus. Hinc & paganus dicitur, qui non eſt miles. C. de inoffi. teſtã. l. fi. Inde & paganus dici poteſt quiſquis militiam fidei orthodoxæ non ſuſceperit, & in pagis, hoc eſt, ſeparatis, & diuerſis ſectis à fide noſtro detinetur: & ſic capitur toto hoc ti. Tales ſacrificia ſua, puta cum immolatione bidentum, aut aliarum pecudum, ac exenteratione extorum, inſpectioneq; illũ & inteſtinorum, ac aliis ſupſtitioſis diuinationibus facere prohibentur. Item templa ſua clauſa habeant ſub pœna mortis, & amiſſione bonorum, infra eõ. l. 1. Item omnia templa paganorum appllicantur Reipub. ut Imperator ea ubicunq; uelit poſſit dare: ſicut Phocas Cęſar fecit beato. Bonifacio de templo, quod uocabatur Pantheon, id eſt omnium Deorum, infrà eo. l. omnia.

De his qui ad eccleſias confugiunt, uel ibi exclamant: & ne quis ab eccleſia extrahatur.

Inter cætera priuilegia quę habet eccleſia, hoc præci- *Confugi-*
puũ eſt: ne confugientes ad eã alicuius temeraria aucto- *ter ad ec-*
ritate abſtrahunt, cũ tali diſtinctiõe, ſint liberi uel ſerui ſi *cleſiam.*

ſerui,

ſerui,uel coloni,uel aſcriptitii.uel liberti, uel aliæ perſonæ de alicuius familia, tales ſine magna mora reſtituuntur dominis ſuis, uindicantibus in eos, ubi acriter deliquerunt:aut ſi nō deliquerunt acriter, fiat remiſſio ex humanitate, intercedente religioſo œconomo:& ſacramento præſtito à domino, ꝙ ob cauſam illam nō lædat eos, infra e.pſenti.§.ſanè.& l.ſi ſeruus cuiuſquam.& in auth.de ſanc.epi.§.ſi quis autem ad monaſticam.Hoc ſi ſeruus confugerit ad eccleſiam ſine armis: alioqn continuo dño, uel à quo receſſit, indicetur: ſi ei copia abſtrahendi denegetur:& hoc ubi confugit ad eccleſiam propter ſuum delictum:alioqui ſi propter ſæuitiam domini, cōpellatᷣ dñs uēdere ipſum bonis conditionibus, id eſt, ne amplius reuertatur in poteſtatem domini.ff. de his q̄ ſunt ſui, uel alie.l.2.niſi fortè mallent redire.& tunc reſtituentur, ut dictum eſt.j.eo.l.ul.in fi.Si autem, liberi cōfugerint ad eccleſiam:aut hæretici, aut Chriſtiani,uel Iudæi.Si hæretici,uel Iudæi, non ſuſcipiātur, uel retineantur,niſi conuerti, uel reuerti uelint ad fidē.j.eo. l.1.Si āt Chriſtiani, habent promiſſionem ſecuritatis à præſide loci uſq; ad 30.dies, &c.ut in auth.de mā.prin. §.ſed neq; & fiat poſtea, ut j.e.l.præſenti.Sed ſi quis temeritate ſua confugam extraxerit de eccleſia,aut extrahere conatus fuerit, tanq̄ crimine læſæ ma.cōmiſſo tenetur.& ultimū ſupplicium patietur j.eo.l.fideli.& l. ult. in prin.niſi confuga erat homicidia, uel adulter, uel raptor uirginū:ut in aut.de man.prin.§.neq; aūt homicidis.De hoc in c.inter alia.& c.ſi. extra de immu. eccle.

De his qui in eccleſia manumittuntur.

Manumitti in eccleſia. Sicut eccleſia fugiētibus fauet.ita & manumittēdis. quia in eccleſia corā epō & ſub aſpectu plebis manumiſſus perinde habetur, ac ſi apud iudicem manumiſſus eſſet.Nam iſtæ duæ ſpecies manumiſſionis parificantur:ut inſti.de libor.§.1.Ita tñ,ꝙ manumittens ſuam priuatam ſcripturam de libertate danda exponat. In qua & ſigillum ſuum debet apponere:ut infra eod.l.1.Quid autem ſit manumiſſio dixi in ff.in proprio titulo.

De

De legibus & conſtitutionibus Principium & edictis.

De diuinis dictum eſt:nunc.de humanis ſacris, nam leges ſacræ ſunt.ſ.eo.l.leges ſacratiſſimè.quæ conſtringunt hominum uitas ad ſanctè beateq; uiuendum. Lex *Lex.* quandoq; ponitur ſtrictè pro ſtatuto pop.Romani: qñque largè pro omni rõnabili ſtatuto:& ita regula eſt iuſtorum & iniuſtorum:ut dicit̃ in trãſlatione Græca.ff. e. l.2.Vñ dicitur,ipſi legẽ nõ habẽtes,ſibiipſis lex ſunt.Cõ *Conſtitu* ſtitutio uerò principis,& edictum, legis partes ſunt: & *tio princi* differt conſtitutio ab edicto:quia conſtitutio põt eſſe ge *pis.* neralis & ſpecialis: ut in ff. de conſti.prin.l.1.§.hæ ſunt, *Edictum.* & §.planè.Edictũ uerò ẽ principis gñale ſtatutum.ſe.l.3. & his dixi.ff.de le.& ff.de cõſt.prin. *De mandatis principũ.* *Manda-*

Quia mandata ſunt conſtitutiones ſpeciales princi- *tum.* pis,ideo poſt ti.prox.ponitur. Eſt.n.mandatum non ꝗlibet conſtitutio,ſed ea duntaxat, quam præcipit imperator:qualiter is qui eligitur magiſtratus laudabiliter gubernare prouinciam poſſit: & dicitur ſanctio: ut in aut. de man.prin. Et per totã legem illam docetur magiſtratus qualiter debeat ſe habere.Et differt mandatum à conſtitutione,ſicut ſpecies à ſuo genere. Circa mandata ãt hoc genarale eſt, fiant uel nõ fiant gratia adminiſtrationis gerendæ,ut nõ credatur aliquis ea habere, niſi ſactas literas principis oſtendat:& ita plus creditur hoc caſu literis.quàm teſtibus,ſ.de epi.& cle.l.ſi qua.§.ult.In ꝓcuratore ãt qui agit nomine meo nõ exquiritur,habeat literas uel nõ:ſed qualitercunq; probet ſe habere mãdatũ uel caueat rẽ ratam dñm habiturum,infra de procu. l.1.

De ſenatuſconſultis.

De materia huius tituli dixi. ff.eod.tit.& de orig.iur.

De ueteri iure enucleando, & de auctoritate iuriſprudentium, qui in digeſtis referuntur.

Duæ partes legis, ſ.conſtitutio, & ſenatuſconſultum expeditæ ſunt:ſupereſt de plebiſcitis,& prętorũ edictis: & ita de enucleatione ueteris iuris: in cõpoſitione.n.ueteris iuris quidã minorẽ,quidã minore ſcientiã habuerunt:de ꝗbus hic.Dicitur ãt uerò ius, quia ab urbe Ro- *Vetus ius* ma condita & Romuleis temporibus uſq; ad tempora

Iuſtiniani ferè per mille quadringentos annos confuſa iſta iura fuerunt: ut j.eo.l.1.§.1. ibi reperimus autẽ.& §.cumq; hæc materia.& l.2.1.reſponſo. Enucleando autẽ dicit, quia ſicut in nuce primo quod eſt amarũ inuenit, ita & in iſto ueteri iure erant tot multitudinis acerbitates, ꝙ nemo eas legere uel intelligere poterat. Item ſicut in nucleo teſta dura inuenitur, ita ibi durę, & iniquæ erant ſententiæ, ſecundum Azo. Item ſicut nucleus quadam inutili pellicula tenetur, ita & in illa multitudine tanta ſublata ſuperfluitate antiqua, & neceſſariis & utilibus collectis, prout melius pt, infrà. eo. l.2.§. ſed & ſi aliquid. Iniungit ãt quibuſdam diſertiſſimus uiris, cum ſumma prouidentia hanc enucleationem facere: quæ extendebatur in duo penè millia librorum & plus quàm tritices centena millia uerſuum, id eſt, paragraphorum, uel reſponſorum: ut iuſra eo l.2.§.ſed cum omnia.

Enucleare.

De iuris & facti ignorantia.

Quia leges ab omnibus ſciri debent & intelligi: ignorantia autem tam in iure quàm facto ſæpe in pactis, & cauſis prætenditur, ideo de ea diximus.ff.eo tit. plenè.

Ignorantia.

De precibus Imperatori offerendis, & de quibus rebus ſupplicare liceat vel non.

Quia dñs Imperator caput eſt, & miniſter, ac executor legum, de quibus, ſupra iō de ipſo primò uideamus. Sed quia non temerè, ſed per preces eſt adeundus, qualiter hoc fieri debeat, & de quibus rebus ſibi liceat ſupplicari, hic tractatur. Et quidem offeruntur conſiderata conſuetudine & iure. Conſuetudine, ut quia pileo, & pallio reiecto, genibus flexis preces porrigendę ſunt. Iure, quia breuiter eſt ei exponendum negotium: ea uidelicet tantum uerba, de quorum ſenſu inter partes fuerit dubitatum, infra eo.l.ul. Licet autem ſupplicare pro hæreticis, ut fecit papa, ſupra de ſum, tri.l. ult.§.ſed quia gremium. Item ſupplicare licet pro minore damnato à principe: quandoq; licet rarò, permittit ſupplicare pro beneficio in integrum reſt. dum minor dicit ſe proditum ab aduocatis ff. de mino.l.minor autem.§. ſi autem. Item durante officio præſidis, eius ſubiecti ſupplicare poſſunt principi,

Imperator precibus adeund.

cipi, ut furtum eius puniat;in auth.ut iud.ſine quoquo ſuf.§.ſi quis autem præter. Item cum ordinatio clericorum facta eſt per pecuniam: ut in auth. quomodo opor. epi.§.ul.Et in caſu.l.quoties.j̃.e. Et in his quæ non ſunt fiſco dãnoſa:ut j̃.e.l.nec damnoſa. Item in his quæ non ſunt iuri contraria:alias reſcriptum impetratum non tenet:ſed dicitur ſubreptitium,infra eo.l.reſcripta.de quibus plenius dicemus.j̃.ſi contra ius uel util. pub.

Quando libellus principi datus facit litis conteſtationem.

De ſupplicatione principi facta in gñe.ſ̃.dixi: nunc de eius effectu: eſt ãt effectus ſupplicationis q̃ principi porrigitur,ꝙ ſi imperator ad eã reſcribat,uicẽ obtineat litis conteſtatæ,quantum ad hoc ut ꝑpetuetur in 30.uel forte in 40.annos:ſicut in cõſtitutione dr̃.j̃.de anna. excep. l.1.& ita poteſt intelligi quod dicitur.ff.de act. & obli.l. cõſtitutionibus. Hæc tñ non hñt locũ in qualibet actione:ſed in prætoria & annali, ut eſt in iur. ui. bo.rapt.& qđ me.cã.q̃ non ſunt rei perſecutoriæ.ff de ac. & obl.l.in honorariis.Ciuiles.n.ſolitis,& communibus modis tantum perpetuãtur:ut conteſtatione,executoris cõuentione,debiti agnitione:non ãt ſola libelli oblatione,ut j̃.de præſc. 30.an.l.ſi quis.in l.cum notiſſimi. Eſt ergo mens tituli ꝙ ſicut ꝑtoriæ, & annales actiones,quæ de ſui natura tẽporales ſunt,& anno expirant,per litis cont.ꝑpetuentur,& fiunt poſtea perpetuæ ad agendum:ut inſtit. de perp.& tẽp.act.§.pœnales.l.cũ ĩnota.C.de tranſa.& ibi Bar. Ita & in eis actio annalis ꝑpetuatur,ſi libellus principi porrigitur,& ille ad eum reſcribat.j̃.l.1. & 2. Secus ſi alii iudicio offeratur.d.l.conſtitutionib.ff.de ac. & obl. & ex his ẽt caſibus fit actio annalis tranſitoria ad hæredes, uel contra: ut d.§.pœnales.& d.l.conſtitutionibus. In caſibus tñ ẽt ciuiles actiones perpetuantur ſola libelli oblatione:hoc cũ impedior litem cont. contra reum, uel propter furorem ſuum,uel dignitatẽ, uel abſentiam, uel infamiam:ut infra de annal.excep.l. ut perfectius.

Supplicationis effectus.

Libelli oblatio facta principi.

Vt lite pendente,uel poſt prouocationem,uel poſt diffinitiuam ſententiam nulli liceat ſupplicare imperatori.

Quando ſit ſupplicandum uel non, ponit,ſ.penden-

te litè prncipalis cauſæ, uel poſt prouocationem, ſ. pendente cauſa appellationis: aut poſt diffinitiuam, ſ. quæ non poteſt retractari poſt appellationem. His tantū modis ſupplicare non licet. Ante litem autem conteſtatam ſi ſupplicetur, admittitur ſupplicatio pro executione iuris ciuilis, uel iuſtitia communi: ſi tamen præſes uel defenſor loci primo fuit aditus, qui circa ius commune partes ſuas ad plenum potuerunt accommodare: ut in auth. de man. prin. §. ſit tibi. & ut diſt. iud. in prin. Si aūt fiat ſupplicatio, ut det̄ priuilegium, tenet etiā his prætermiſſis. quia nec ſufficientes eſſe potuerūt in dādo priuilegiū. Si uerò poſt lītē nullo mō tenetur, ut in rubro. &. j̄. eo. l. ul. In caſibus tamen ſupplicatur etiā pendente lite: hoc eſt, ut edantur acta uel ſnīa. j̄. eo. l. 2. uel alius aſſocietur iudex: uel ut terminetur cā: uel ut citius finiat̄. ut in authen. in me. litis non profer. fa. for. §. ſuper hoc. col. 8. Et habet locum hæc rubrica quando ſupplicatur pro his quæ ſunt inter partes in lite. Pro his aūt q̄ non ſunt in controuerſia, licet ſupplicare etiā quandocunq;.

Supplicatio quando admittitur.

Si contra ius, uel utilitatem publicam, uel per mendacium fuerit aliquid postulatum, uel impetratum.

Reſcriptū contra ius

Si reſcriptū, uel priuilegiū contra ius Dei, apoſtolorū, Euangeliſtarū, Prophetarū, indulgetur, oīno reſpuitur? quia ſuperioris legem tollere non potuerūt. Clem. ne Romani. de elec. Pōt tñ diſtinguere pro qualitate pſonarū, & publica utilitate: de qua hic latè per Do. & in c. fi. de conſue. Si āt ſit contra ius humanū: aut eſt in læſione alterius, aut nō. Si eſt in læſione, ſi quidē lædat̄ in eo, qđ ei cōpetit de iure naturali, nullū eſt priuilegium uel reſcriptū: qa iura naturalia dicunt̄ immutabilia: in ſti. de iu. na. §. pe. fallit in caſibus. j̄. de quadr. pſcr. l. ul. & de uē. re. fiſc. l. 1. Si āt lædat̄ i iure ciuili, puta circa actiones quæ oēs inductæ ſunt à iure ciuili. ff. de orig. iu. l. 2. & ita ꝙ ius omnino perimatur, uel ex toto agendi denegetur poteſtas: & tunc non tenet: ut j̄. eo. l. ul. Nec. n. uériſimile eſt, ꝙ imperator uoluerit concedere priuilegiū cum tanto præiudicio, cum ipſe iudicibus committat, ne reſcripta contra leges admittant, infra e. l. ul. & j̄. de

inoffi.

inoſ teſt.l.ſi quādo.in prin.Si autem nō perimatur, ſed differatur, bene tenet:ut ſ.de preci.impe.off.l.quoties. & j.eo.l.ſacrilegii. Si āt reſcriptum indulgetur cōtra publicam utilitatem, nō tenet:ſed oportet quod fiat ſecundā iuſſio:ut dixi.ſ.de preci.impera.off. Vbi āt per mendaciū impetratur, ſiue quis mentiatur principi in iure ſcripto (in quo tamen non eſt uerisimile principem decipi:quia in ſcrinio eius pectoris oīa ſunt condita iura. j. de teſt.l.omnium.&c.1.de conſti.lib.6.)ſcilicet dicendo aliter legem ſtatuere, quā ſtatuat:uel in iure non ſcripto, id eſt, cōſuetudine, in quo facilius pōt decipi pinceps. d.c.1.Siue mentiatur in facto, dicendo ſe non accepiſſe pecuniam mutuo, &c.Siue mētiatur in fraudem tacendo:ut quia cum ſit libertus alienus, hoc tacito, faciat ſe arrogari ut ingenuum, cum nō poſſit de iure.ff.de adop. l.nec libertum. Vel tāquam dominus rei, uel creditor pecuniæ impetrat reſcriptum ad iudicem certum de agendo, hoc tacito, ꝙ poſſeſſor, uel debitor ſit, iam ab eo abſolutus:tenet reſcriptum in his omnibus mendaciis impetratum:ut tamē datus iudex pro tenore ueritatis cauſam examinet, & eā diffiniet nō pro affirmatione deprecantis, id eſt, pro mendaciis in deprecando admiſſis:ut infra eod.l. 1.præſcriptione.

Cōtra publicā utilitatē per mēdaciū.

De diuerſis reſcriptis, & pragmaticis ſanctionibus.

Supra de reſcriptis contra ius elicitis in ſpecie:nunc ponit in genere, dicens, de diuerſis. i.uariis reſcriptis: ſicut & illa rubrica in ff.intelligitur de diuer.& tēp.pſc. Reſcripta autē indulgentur propoſito die & conſule:licet illud de conſule hodie ex cōſuetudine non ſeruetur: ut j.eo.l.ſi qua beneficia. Itē dies incarnationis domini exprimitur:ut inchoetur inſtrumentum auctore Deo: & ſupponitur in dictio, & nominabiť imperator & eius imperii tēpus, ut in auth.ut prẹp.no.impera. docu. coll. 5.Itē dēt ſcribi reſcriptum purpurea ſcriptura, & ſignati ardore cocti muricis, & triti coccinii. Eſt.n.Murex qdam piſcis, ex cuius ſanguine tingiť purpura. Itē debet impator ſe ſubſcribere.j.e.l.ſacri afflatus. Itē dēt ſubiici annotatio, qua cōtineať, inter quos, & ad quē iudicē, &

per quã perſonã fuerit dictata iuſſio principis.i.ipſum reſcriptũ:ut in auth.ut diui.iuſſ.coll.8. Itẽ ſemp debet inſeri conditio,ſi preces ueritati nitantur, & ſi nõ mon ſtretur inſerta non ualet reſcriptum:ut j.eo.l.ul.Et qđ dictum eſt in reſcriptis, ſeruatur in pragmaticis ſanctio nibus.Eſt autem nouatio reſcriptum principis eius ꝓprio motu indultum.Pragmatica ſanctio eſt, quod con ſilio procerum princeps ſtatuit & ſancit,nec indulgetur ſuper priuatis negotiis ſingulorum, ſed uniuerſitatum: ut infra eo.l. ul .§. ult. Pragma enim cauſa dicitur: hinc Pragma ſanctio,quæſtio quę cauſatiua eſt,& cum cauſę cognitione fit, ut dicit gl.in c.1.extra de rer.permu.

Pragmaticæ ſanctio.

De ſtatuis & imaginibus.

Quia per ſcripta cõcedebantur fieri imagines in ſuũ aut alienum honorem,ideo de his ponit.Et eſt differentia inter ſtatuam, & imaginem quia in ſtatua nihil eſt, quod hominis effigiem non deſignet.In imagine autem ſic,nam eſt ſola pictura & multæ partes quę nõ deſignãt mẽbra hominis, ut dicit gl.ſuper rubro.Erat olim uſus ſtatuarũ apud barbaros frequens, Romanis poſtea uſurpatus eſt in ſignum deificationi: putabant enim ex bonis huius uitæ alter ius uitæ beatitudinem futuram. Quod diui principes ex toto tollere non potuerunt: ſed ſine ſuo priuilegio erigi ſtatuam prohibuerunt, pęnam contrauenientibus irrogantes:ut infra eo.l.1.

Statua.

Imago.

De his qui ad ſtatuas confugiunt.

Confugientes ad ſtatuas,ſi quidem iuſto timore aliorum, ne ſæuiant in eos, ſecundum leges uindicentur.Si uerò confugiunt per malitiam.hoc eſt, inuidiæ cauſa, uel blaſphemię,nam pręſumitur aliquis deliquiſſe, ſi uinculis publicis mancipietur. ff.de pœ.l.capitalium.§. ad ſtatuas.facit inſtante his qui ſunt ſui.§.fi.Si autẽ quis confugerit ad ſummi regis ſtatuam, uel imaginem, id eſt, ad omnipotentis Dei eccleſiam, turpiter inde non extrahatur, ut dixi ſupra de his qui ad eccl.con.

De officio Prefecti Orientis & Illyrici.

De principe qui caput eſt omnium magiſtratuum diximus. Nunc de aliis magiſtratibus, qui ſunt principis, tanquam

tanq̃ capitis,mẽbra:ut ĩ.ad le.Iu.ma.l.quiſquis. Horum alii ſunt maiores, alii minores,alii medii.Maiores, ut il luſtres:qualis eſt præfectus prætorio Orientis,item Illy rici,item Africæ item urbis Romæ. Minores ſunt clariſ ſimi:puta præſides prouinciarum. Medii ſunt ſpectabi-les:ut proconſul,præfectus Aegypti, qui dicitur Augu-ſtalis,ut dixi.ff.de of.præfe.uag.Excellentiores præfecti ſunt,præfectus prætorio Orientis,& Illyrici,quorũ offi cium eſt,ut ab eorum ſententiis non appelletur.Itẽ nec contra eorum ſententias datur reſtitutio, niſi ab ipſis. Itẽ cõdere pñt leges:ut tñ non ſunt contrariæ gñalibus legibus.uel cõſtitutionib.ĩ. e.l.formam. Et ſumpſit hic Imperator exordium ab illuſtribus,hoc eſt,à p̃fectis p̃to rio,quaſi à maioribus, qui maiores ſunt dignitate & ad miniſtratione.Sed in ff.exordiũ ſumpſit à ſuperi lluſtri-bus,hoc eſt,à conſulibus, qui ſuperilluſtrem dignitatẽ habent,ut in auth.ut ab illuſt.& ſuper eam dig.Eſt autẽ Illyria,uel Illyris prouincia, cuius fines latiſſimi ſunt. quippe quæ intra Italiã,ſuperioremq́; Germaniã,Mace donianum,Thraciã,Epirũ,& Adriaticũ ſinum, Danu-biũq́; cõtinetur.Vir.j.Aen.Illyricos penetrare ſinus,&c.

Magiſtratus triplex.

De officio præfecti prætorio Africæ eiusque diœce-ſeos ſtatu.

Ei hic illuſtris eſt ſicut ſuperior,& eſt eius ſedes Car-thago:ut in l.1.huius ti.circa medium, cuius officiũ eſt, ut milites cõſtituat p quos puinciæ iudicentur& defen dant.ut ĩ.l.2.Itẽ ſi uiderit caſtella & ciuitates nimiæ ma gnitudinis eſſe,poterit ad talẽ formã redigere,ut p pau cos melius poſſit cõſeruari: ut in auth. ut iud.ſine quo-quo ſuff.§.illud tñ.& §.nulli quoq́;. Et incœpit tunc p̃fe-ctus Africæ conſtitui,cũ à Gottis Vuandalis Africa cen tũ,& quinque annos poſſeſſa & captiuata,demũ uolen-te dño imperio recuperata & adiecta eſt Romano,ut in l.1.ĩ.eo.Status autem diœceſeos Africæ eſt, ut in ſeptẽ prouinciis diuiſo,ſcilicet in Catthaginem,Byzantium, Tripolin,Tigin.qui antè proconſularis uocabatur, Nu midiam,Mauritaniam, & Sardiniam,ſuis iudicibus di-ſponantur:ut infra l.1.poſt medium.

Præfectus Africæ.

Africæ ſeptem prouinciæ.

De officio Præfecti urbis.

Hic quoque illuſtris eſt,ut ſuperiores.Vrbis autē appellatio ſimpliciter prolata pop. Rom.ciuitatem antonomaſicè ſignificat:ut ff.de uerb.ſig.l. urbis:de iſto ſatis. in ſt.eod.tit.dixi.

De officio magiſtri militum.

Hic magiſter militum illuſtris eſt, ſicut & ſuperiores ut Quæſtor, de cuius officio tractatur.ĵ.tit.prox.Et hēt cognitionem conuento militæ,& de ciuili cauſa, ut infra e.l.1.& infra de iuriſ.om.iud. l.pen. Si uero ſit cauſa criminalis,de crimine militari,ut quia alienauit arma, uel quia uagatus eſt extra caſtra,ſimiliter ad ipſum ſpectat cognitio. Si uero accuſatur de crimine communi, & enormi,conuenitur ſub præſide tantum. Si non ſit enorme conuenitur, ſub magiſtro militum. Et ſi conueniatur ſub præſide,ipſe remitti ad magiſtrum militum. ut ff.de re mili.l.3. 1.reſponſ. & de actu.l. ult. hi & magiſtri peditum & equitum appellantur:ut infra.l.1.

Vrbis appel.

De officio Quæſtoris.

Hic quoque illuſtris eſt.ut diximus ſatis.ff.eod.ti.

De officio magiſtri officiorum.

Nunc de ſpectabilibus, qui ſecundum Pla. mediam gerunt adminiſtrationem,ut in auth.de reb.eccleſ. non alien.§.ult. Sed Azo hunc illuſtrem dixit,eo ꝙ eius officium deſignetur inter illuſtres:nam & ſequentes tres illuſtres ſunt.Et eius officium eſt, ut ſtipendia meliora, & labor prolixior eius iuſſu dignis honoribus antecedant:ut infra e.l.1. Ad huius officium pertinet,ſignificare quemadmodum militum, & caſtrorum ſeries procedat:ut infra eod.l.4.

De officio Comitis ſacrarum largitionum.

Hunc Pla.ſpectabilem dicit. Sed tamen lex dicit apertè contra:illuſtris enim eſt,ſicut & Comes rerum priuatarum:ut infra de aſſeſ.l. ulti.Et eſt ille per quem princeps ſtipendia largiebatur:& hic forte erat procurator Reipub.qui Græcè Logiſta, ideſt, rationalis nuncupatur:ut infra de mo.mulc.l.3.

Logiſta.

De officio Comitis rerum priuatarum.

Etiam hic illuſtris erat, vt priores. Et erat forte procurator Cæſaris, ſiue priuatæ rationis, & forte architriclinus. Et eſt in eo ſpeciale, ꝙ ſeruus principis eius iuſſu adire pōt hęreditatem: ut ff. de offic. procur. Cæſ. j. & l. 2

De officio proconſulis, & legati.

Perfecto tractatu illuſtriũ, ſupponit de ſpectabilibus: hic enim proconſul ſpectabilis eſt: quæ ſit differentia inter proconſulem & præſidem diximus. ff. eo. tit.

De officio Comitis orientis.

Comes orientis ſpectabilis eſt, ut dicitur infra l. 1. & ut om. iam ciui. l. 1. & electus ad hoc officium à curiali liberatur conditione: ut infrà de decu. lib. 10. Et erat comes orientis procurator Cæſaris earum rerum quas habebat in oriente, ut dicit hic gl. ſuper rubro.

De officio Præfecti auguſtalis.

Hic ſpectabilis eſt: ut infra de pri. car. l. 1. §. uiro. de hoc. ff. eo. ti. dixi, pag. 8.

De officio Vicarii.

Magiſtratus qui appellantur Præfecti, quia illuſtres erant, & anteſtabant cæteris dignitatibus, ideo habebãt uicarios ſuos in ciuilibus cauſis audiendis, & terminandis. Sicut & Magiſter militum habebat uicarium in negotiis militaribus. Et ita uicarius magiſtri militum, maior eſt uicario magiſtratus in negotiis militaribus: uicarius autẽ Magiſtratus maior eſt uicario uel comite magiſtri militum in cauſis priuatorum, uel paganorum: ut infra eo. l. 1. Et uidetur ꝙ hi uicarii fuerint ſpectabiles cum eorum officia ponat inter ſpectabiles. *Vicarii Magiſtratus*

De officio Prætoris.

Hic ſpectabilis eſt: & de eo ſatis ff. eo. tit. pag. 8.

De officio rectoris prouinciæ, & ut nulli patriæ ſuæ adminiſtratio ſine ſpeciali permiſſu principis. permittatur.

Nunc de clariſſimis incipit. Præſes enim clariſſimus eſt: ut infra de priuat. car. l. 1. ille enim dicitur Rector prouinciæ, qui prouinciæ præſidet, de huius officio dixi ff. de offi. præſi. pag. 9.

De officio præfecti uigilum.

Hunc titu.in Digeſto impreſſores noſtri nuper ignauia quadam,& inaduertentia prætermiſerunt:quapropter ut eius cognitio habeat,& prætermiſſa debito modo ſuppleantur, hic repetenda ueniunt, quæ alia alibi ediſſeruimus. Præfecti autem uigilum incendiis arcendiis præerant:edicti ab eo,ꝙ uigilibus & excubiis præeſſent.Nam diuus Auguſtus ſeptem cohortes opportunis locis conſtituit, ut binas regiones urbis unaquæq; cohors tueret:præpoſitis eis tribunis,& ſuper oẽs præpoſito ſpectabili uiro,qui præfectus uigilum appellabat:cuius officium erat, per totam noctem uigilare, ac ſi eſſet noctua:& calceatum calceis ferreis coerrare cum armis & dolabris: oẽs inquilinos admonere,ne per aliquam negligentiam incendii caſus oriatur:præterea ut aquã unuſquiſq; inquilinus in cęnaculo ſuo haberet, qua extingueretur incendium.Et de culpa incendij cognoſcit: de dolo aũt adhibito remittit ad præfectum urbis puniẽdum:ut j̃.e.l.3. §. 1 & dixit Pla.eum non gerere honorem,quia non dormit de nocte.

De officio ciuilium iudicum.

Honorarij aduocati. Erant quidam qui dicebantur honorarij aduocati, q̃ habebant dignitatem talem, ut ſemꝑ eis pateret aditus ingrediendi cõſiſtorium principis,aut ſecretarum.i.auditorium ciuilium iudicum.i.qui audiebant ciuiles cãs: aut ſedendi cum ipſis iudicibus & in aduentu ſuo ſalutabantur: ut j̃. de offi.diu.iud.l.ulti.eo tamen tempore quo ipſi conueniebantur, aut cauſas agebant,reſidendi cum iudice non habebat facultatem:ut infra.e.l.1.

De officio præfecti annonæ.

Annonæ.i.publicæ functiones à quolibet debẽt præſtari: ꝙ ſi quis uel priuilegio uel præſcriptione prætendat excuſationem,præfectus annonę de hoc ipſo cognoſcit:alioquin imponitur ei pœna 30.libra. auri.infra e. l.1.Et dicitur Annona ab anno,eo ꝙ anni eſt alimonia & non ſolum frumentaria,ſed etiam aliarum rerũ. Cic. lib. 1.de Diuina. Si Epicuri de uoluptate corroſus eſſe putarem annonam in macello cariorem fore. *Annona.*

De

De officio militarium iudicum.

Magiſter militum de curialibus uel priuatis perſonis non habet poteſtatem:ut infra e.l.1.& 2.

Ne comitibus rri militaris uel tribunis lauacrum præſtetur.

Ciuitates uel curiæ non debent compelli balnea ſuccendere.i.calefacere tribunis,uel ducibus, uel comitib. militum.i. uicarijs magiſtrorum militum uel pro ſuccedendo non debent compelli præſtare aliquam adærationem.i. æris præſtationem.Illuſtrib.autem uiris.ut magiſtris militum indulgetur priuilegium: ſi tamen id uoluerint,ut eius prædicta balnea parentur, & ſuccedant: nam iſtud eſt lauacrum præſtare,de quo in titulo. *Balnea quib. ſuccedenda.*

De officio diuerſorum iudicum.

Hoc pertinet ad officium omnium iudicum diuerſorum.i. cuiuſcunq; diuerſitatis ſint, ut non compellant matremfam.in publicum uenire,cum uel per ſe in domo ſua,uel in ſacroſancta eccleſia,uel per legitimũ procuratorem rñdere poſſit.Si uerò criminalis cã ei obiicia tur,dare debet fideiuſſorum iudicio ſiſti ſi põt,alioquin iuret iudicio ſiſti.Vbi aũt grauiſſimum eſt crimẽ in monaſterium mittitur,donec cã finiatur:ut infra eo.l.1. & in auth ut nulli iud.§.neceſſarium : de hoc aliquid in c. mulieres.de iud.li.6.Item obſeruari debet à quolibet, ut honoratis,& celſioribus uiris exhibeant debitum honorem & in ſedẽdo, & in ſalutando.Nec in ſubſcriptionibus nominent eos fratres:ut infra e.l.2. *Mulieres non trahendæ foras.*

Vt omnes,tam ciuiles, quàm militares iudices poſt adminiſtrationem depoſitam per dies quinquaginta in ciuitatibus,uel certis locis,permaneant.

Ex hac rubrica patet,ꝙ ille qui geſſit publicum officium,eo depoſito,ibidem debet remanere,nõ priuatim in domo ſua,uel alicuius potẽtis,,uel in eccleſia:ſed publicè ante eorum ora quos nuper rexerat:& reſpondebit ſuper furtis ſuis, uel domeſticorum uel manipulariorũ: ſic in quadruplum damnatur, ut infra de aſſeſ.l.3.& ad l.Iul.repetund.l.1.& infra eo.l.1. & ſic hodie per ſpecialia etiam ſtatuta,diſpoſitum eſt in rectoribus uniuerſita *Deponẽs publ. cũ offe.*

tum

tum.de hoc etiam in auth ut iud. ſine quoquo ſuffra.§. ſi quis.& §.neceſſitatem.& § illud uidelicet.

De officio eius qui uicem alicuius iudicis obtinet.

De magiſtratibus ordinariis ſ.dictum eſt:nam & uicarii,de quibus dictum eſt,erãt ordinarij,cùm uices ordinariorum uiuentium & præſentium ſupplerent. Nũc aũt ponit de his, qui gerunt uices mortuorum & abſentium:& appellantur ſuffecti:decedentes autem dicebantur; Indemortui. Et potuerũt huiuſmodi ſuffecti omnia agere quæ pertinent ad iuriſdictionem rectoris prouinciæ, præter ultimum ſupplicium,& mẽbri abſciſſionẽ. infra e.l.2.& in auth:de collat.§.antequam uerò,&c.

Suffecti. *Inde mortui.*

De aſſeſſoribus,& domeſticis,& cancellarijs iudicum.

Nunc de collateralib. iudicum. i. aſſeſſoribus & cancellariis &c. Aſſeſſor eſt, qui ab eo cui data iſt iudicandi poteſtas,rogatur,ut ſibi in cognitione cãæ aſſideat,vt eũ debito ſine cãm decidere inſtruat:non aũt metu terribili,& neceſſitate incongrua libertati, debet ad hoc compelli aſſeſſor. ut infra e.l.1. & eſt eius officium, ut ex diffinitione patet. De hoc.ff.e.tit.diximus. Domeſtici aũt alii habebant deputata ſibi officia in re publica:quæ tñ apertè non ſpecificantur in lege. Nullus tñ prẹſes domeſticũ,uel cãcellarũ, uel aſſeſſorẽ ſecũdẽt ducere.l.nullus infra e. Cãcellarij aũt introducebãt petitiones & ſupplicationes in curiã:dicti cãcellarij,eo ꝙ ꝑerãt cãcellis, uel oſtiis. Dñtur.n.cancelli feneſtra oſtia ꝑ modũ crucis:per eos.n.patebat aditus & acceſſus. Vel dñtur cancellarii, qa directa ſibi ab aſſeſſorib. ſcribebant,& cancellabãt.i. delebant,ad modũ crucis ducta pẽna, ſm Azo. ſic ponit infra de ſol.l.inductum.& ff.de prob.l.ſi chirographum.

Aſſeſſor. *Domeſtici.* *Cancellarij.*

De annonis, & capite adminiſtrantium uel aſſeſſorum, uel publicas ſolicitudines gerentium : uel eorum, qui aliquas conſequuntur dignitates.

De maiorib.& minorib.magiſtratib.dixit: nũc de eorũ ſalariis.i.ſalarijs. Et qa ipſi ꝑcipiebant ſalaria ĩ annonis, iõ ponit de annonis & capite. i. capitatione miniſtrantiũ,& acceſſorum, & aliorũ gerẽtiũ publicas dignitates.i.quæ dabant miniſtrantibus publica officia. Ipſi

enim

enim præter annonas ſalaria forte conſequebantur in pecunia:ut infra de inoffi. teſta.l.ult.Vel dicit de annona quæ pro capite,& perſona magiſtratum & aſſeſſorũ. dabatur:& hoc eſt quod dicitur infra de anno.mili.l.ul. & de ero.mil.anno. l.ſi.quod milites Romani annonas & capita ſingulis diebus conſequebantur.Sicut.n.capitatio dicitur tributum, quia pro capite datur:ita annona dicitur tributum, uel ſalarium quodcũnq; datur pro capite ſuo, remunerationis cauſa:ut infra l.1.Et iſta cõtinentur in cõſuetudine cuiuſq; prouinciæ:ut in auth. de defen.ciui.§.ſi uerò quædam ſalaria. *Capitatio Annona.*

De contractibus iudicum, uel eorum qui ſunt circa eos:& inhibendis donationibus in eos faciendis:& ne adm ni ſtrationis tempore proprias ædes æd.ficent.

Hoc tit.diſtinguuntur præſides prouinciarum à magiſtratibus urbis Romę:nam magiſtratus tpe officij ſui domus emere,uel extruere non põt: niſi ſpãli permiſſione principis, uel forte niſi paterna uendatur.Conationes aũt recipere nõ põt hic urbicus magiſtratus, etiam principe permittente:niſi finito officio is,q donauit, eãdem confirmauerit expreſſim, uel tacuerit quinquẽnio. Prouincialis aũt magiſtratus donationes uel emptiones admittere nõ debet,nec ædificationes facere,ẽt principe ꝑmittente cõcedũtur:ut nec expreſſim, nec taciturnitate quinquennij, ẽt finito officio confirmentur:& qđ dicitur in prouinciali magiſtratu:obſeruatur idẽ in cõſiliarijs eius domeſticis & aſſeſſoribus.infra eo.l.1.ff.de contrahen.emp.l.non licet.& l.qui officij cauſa. *Magiſtratus urbis. Magiſtratus prouinci.*

De modo mulctarum,quæ a iudicibus infliguntur.

Quia magiſtratibus permiſſum eſt defendere ſuam iuriſdictionem pœnæ, uel mulctarum iudicio:ut ff.ſi quis ius dicenti non obt.l.1.ideo ponit de modo mulctarũ. Eſt autem mulcta peccati animaduerſio pecuniaria,iudicis arbitrio ſtatuenda.ff de uerbo.ſignific.l.aliud.§.1. Pœna.autẽ eſt & corporalis,& pecuniaria, & certa prout lege ſtatuitur.Item à pœna non appellatur,ſed à mulcta.Item mulcta non indicitur, niſi à maiorib magiſtratibus, id eſt à iudicibus habentibus merum imperium, *Mulcta.*

non

non alijs.ff.de ind.l.2.§.fi. & infrà l. 2. & 3. Pœna autem à quolibet,qui habet poteſtatē iudicādi.Itē ſi mulcta imponatur ultra modum lege conceſſum, non tenet impoſitio:ſecus in pœna inf. quando prouoc.non eſt neceſ. l. certa.& ff.de his qui no.infam.l.quid ergo. §. pœna grauior. Et quis ſit modus mulctandi omnium magiſtratuum,habetur infrà e.l.illuſtres. & l. eos qui. Et applicantur mulctæ fiſco j. eo. l. mulctarum.

De defenſoribus ciuitatum.

Defenſor & eius officium. Nunc de minoribus iudicibus.l defenſoribus ciuitatum qui ſunt minimi: quia nec merum nec miſtum habent imperium:ut in authen.e.§.nulla.in fi.col.3.ſed modicam coertionem:ut in eo.ti.§.audient. Eſt autem officium Defenſoris,præbere autoritatem his quæ aguntur apud eum ex uoluntate partium:ut adoptio.emancipatio,manumiſſio teſtamentaria. Item donationis inſinuatio.In contentioſa autem iuriſdictione habet cognitionem uſque ad 30.aureos:olim uſq; ad quinquaginta: ut infrà.e.l.1.In criminibus etiam leuioribus habet cognitionem,& caſtigationem competentem. In maioribus reum debet detrudere in carcerem, & mittere ad præſidem:in authent.eo.tit.§.nos igitur,& §.interim. & infrà eo.l.defenſores ciuitatum. & l. defenſores ita.

De magiſtratibus municipalibus.

Magiſtratus municipales. Nunc de magiſtratibus municipiorum, & uillarum, ſeu burgorum,aut caſtrorum: in quibus ſatis dici poteſt, eadem ſeruanda, quę in defenſoribus ciuitatum dicta ſunt. Sed circa eorum electionem ſeruari debet, ut per tres menſes antè debeant eligi,quàm incipiat eorum adminiſtratio. infrà. eo.l.1.

De officio iuridici.

De hoc diximus.ff.eo.tit.& de offi.procur.Cæſ.pag.9.

LIBER II.

De edendo.

CONtentioſa iuriſdictio eſt in iudiciis cognoſcendis & terminandis,quorum præparatio eſt editio actionis:ideo de ea. Vel ſequitur de iudicijs,quæ per magiſtratus

ſtratus exercentur ff.de orig.iu.l.2.poſt originem. & primò de edendo, quod eſt præparatorium iudiciorum. De hoc ſatis ff.eodem tit.dixi, pag.11.

De in ius uocando.

Facta editione actionis, neceſſe eſt r eum in ius uocare. Et quia omne iudicium ab hoc titulo initiū ſumit: ut Inſtit.de pœ.te.litig.§.fin.ideo de eo dicit.de hoc.ff. eo.tit.dixi, pag.10. *Vocare in ius.*

De pactis.

Metu iudiciorum perueniţur ad pacta tranſactiones, ideo de his. Nam meticuloſa res eſt ire ad iudicium: & quia non pecunia, ſed etiam gratia quis à lite ſæpe deſiſtit: & decentius eſt per gratiam remittere actionem, q̄ pecunia uendere, ut quia pacta generaliora ſunt: ideo prius de pactis: ut ff.de tranſact.l.1.1.reſp.& §.1.De hoc ff.eo.tit.pag.11.

De tranſactionibus

De hoc tit.ſ.prox.& ff.eo.tit.dixi, pag.12.

De errore calculi.

In computatione. trāſactionis quandoq; erratur. Veteres autem computabant per lapillos qui Calculi dicūtur, eo ꝙ pedibus, non impune tamen quandoq; calcātur. Vnde Perſius: Hunc Macrine diem numera meliore lapillo. Nam diem boni ſucceſſus numerabant lapide albo: mali autem, lapide nigro, Quandoq; autem Calculus ponitur pro cognitione cauſæ. infra.de iud.l.rē non nouam, quandoq; pro ſententia. infra de ſent.l.ſi actor quia calcatur.i.terminatur ſecundum Pla. *Calculus.*

De poſtulando.

Quia in iudiciis neceſſarii ſunt aduocati, ideo de his dicit, & nos ff.eo.diximus, pag.12.

De aduocatis diuerſorum indiciorum.

Suprà de poſtulando: nunc de perſonis poſtulantibus. l.de aduocatis quibuſdam, qui neceſſe habeant corā certis Præſidibus & poteſtatibus aduocare, & in certo ſoro ſeu iudicio, & ſubiicit de priuilegiis eorum.

De aduocatis diuerſorum iudicum.

Superior titulus dixit de his aduocatis, q adhuc sūt in officia

officio aduocationis: ſed hic loquitur de illis, qui depoſuerunt officium: ut patet j.e.l.iubemus.§.ad hoc.& §. filios.& §.ut autem.& in l.petitionem.& l.laudabilem. Superior uerò tractat de priuilegijs competentibus in ipſo officio. Item ſuperior, De poſtulando, complexus eſt tã eos qui pro ſe, quàm eos qui pro aliis poſtulare poſſunt: in iſtis duobus complectitur tñ qui pro aliis. Vel titulus ſuperior loquitur de illis qui erant ſcripti in matricula, & ſalaria de publico ſuſcipiebant: hic de aliis Vel, ſuprà de illis aduocatis, qui neceſſariè habebant poſtulare in certis iudiciis, uel in certis locis, puta in illa ciuitate, uel in illa prouincia: hic de illis, qui neceſſe habebant poſtulare coram certis iudicibus, in quacunque eſſent prouincia, ciuitate, uel loco.

De aduocatis fiſci.

In aduocatis fiſci, quædam ſpecialia ſeruantur. Nam cauſa priuati deciſa ſub prætextu abſentiæ patroni cauſæ non reſtauratur, ſecus in cauſa fiſcali: & hoc quando fiſcus alii facit controuerſiam ſtatus. ſuprà de poſtulando. l. uelamento. & infrà eod.l.ulti.& infrà ſi aduerſus fiſc.l.2.& ff.de iure fiſci.l.ſi fiſcus. Item qui extitit aduocatus fiſci, poſtea contra fiſcum in eadem cauſa non aduocabit, etiam ſi ſalarium non perceperit, infra eod.l.1. & 2. niſi pro his quorum eſt tutor, uel curator ff. de poſtul.l.1.pen.& ult. Hoc etiam iniungitur ei, ne fiſcalia commoda occultet, neve calumnioſe priuatos faciat cõueniri. infra eo.l.pen.

De errore aduocatorum, & libellos, ſeu preces concipientium.

Quoniam aduocati quandoq; in officiis ſuis exequendis errant, ideo ponit de erroribus eorum: & ea occaſione ſubiicit de erroribus ſcribentium libellos conuentionales, uel libellos precum. Exponitur ergo de errore aduocatorum. ſ. ſi noceat, uel ne. Et preces. ſ. Principi porrigendas concipientium, qui ſimiles ſunt in errore aduocatis. Eſt autem ſciendum, quòd aduocatus quandoque errat in facto, quandoque in iure. Si in facto domino præſente & non contradicente, præiudicat domino, ac

Aduocatorum error.

ſi ip

ſi ipſemet ita confeſſus fuiſſet. Sed ipſemet ſuum errorē uſque ad ſententiā corrigere poſſet.ſ.de iur.& fact.igno. l.error.& ff.de confeſſ.l.non confitetur.Ergo & aduocati.infra eod.l.1.licet Pla.aliter dixerit: non poſſe,ſ.errorem aduocati corrigere, niſi intra triduum. Vbi autem aduocatus errat in iure,quandoque licet mihi corrigere errorem. Errores autem ſcribentium libellos, uel preces,me præſente,& non contradicente,præiudicant mihi,ut in aduocato dictum eſt: niſi probem contrarium. infrà.eo.l.2.

Vt quæ deſunt aduocatis partium, Iudex ſuppleat.

Si errant aduocati quid iuris audiſti: puta ſi malè.i. per errorem aliquid in cauſa dicant. Nunc quando minus ab aduocato dicitur.Et certè tunc ſupplere debet iudex,ut patet ex generalibus uerbis huius rubricæ. Debet.n.Iudex proferre, quæ ſciat legibus & iuri publico conueniri.infrà l.1.Sedendo igitur, non ſtando, ne officium aduocati ſumat.ſ.de poſt.l.quiſquis.Supplebit autem ea quæ ſunt iuris.non quæ facti: uiſi notum ſit ei ut iudici. Supplet & ante ſententiam quandoq; diſputando cum utriuſque partis aduocatis, quandoq; opponendo, quandoq; quærendo & inueſtigando ueritatem: porrò & poſt ſententiam quandoq; ſupplet in his, quæ deſunt aduocatis ad conſequentia priorum ſtatutorum, ut in fructibus & uſuris.ff.de re iudi.l.Paulus.De hoc per gl.& doct.in c.bonæ.ȷ̃.de poſtul.prælar.

Ex quibus cauſis infamia irrogatur.

A poſtulando,de quo multis in titulis diximus, remouentur infames,ut diximus.ff.eo.tit. ubi hanc materiam proſecuti ſumus.

De procuratoribus.

Similes ſunt in quibuſdam procuratores aduocatis. ff. de uar. & extraordin.cog.l.aduocatos. Licet in quibuſdam differant:nam procurator colludens tenetur mādati.ȷ̃.eo.l.ſi procurator.in fi.ff.de mand.l. ſi procuratore.in princ.Aduocatus de præuaricatione.ſ.de aduoc.di uerſ.iudic.l.1.De hac materia dixi.ff.eo.tit.

Ne liceat potentioribus patrocinium litigantibus præſtare, uel actiones in ſe transferre.

Omnia mala exempla ex bonis initiis oriuntur, & uitia uirtutes imitantur, ut dixit Sel. Occaſione licitæ procurationis ſæpe attentantur illicita: ideo de ea, & de ceſſione actionum, quæ fit in potentiores. Et intelligitur hic Potentior, non omnis aduerſarius, qui maior eſt eo contra quem præſtat patrocinium: ſed de eo, qui terribilis eſt, & minacem feruorem oſtendere poteſt: ut infra quod met. cauſ. l. ſi per impreſſionem. &, ſi quacunque prædit. pot. l. 1. &, ſi rector prouinc. ſ. i. Punitur autem hic qui ſibi aduocauit patrocinium potentis in terrorem aduerſarii, quia cauſam amittit. Actionem autem in ſe transferre, eſt ceſſionem, uel transfuſionem actionis in ſe recipere. Et quando licet cedere actionem diximus aliquid de hæred. uel actione ued. in ff. & infra eo. tit. & per Doct. in l. pen. ſ. mand.

Potentior quis.

De his qui potentiorum nomine titulos prædiis affigunt, uel eorum nomina in litem prætendunt.

Sicut quis in conueniendo alium, non debet ſibi aduocare patrocinium potentioris, ut ſupra tit. prox. dictum eſt: ita et ſi conueniatur quis ab alio de prædiis, uel de iure .i. ſeruitute prædiorum quæ poſſidet, non debet in terrorem agentis affligere prædiis, de quibus agitur, titulos .i. ſubſcriptiones, uel ſchedulam quãdam .ſ. qua continetur, hoc eſt prædium talis potentis. Item eius nomen non debet prætendere in litem. Si autem poſſeſſor faciat contra, mittat cauſam, etiam ſi ſit iuſta & damnatur in metallum: potentior uerò ſi conſenſerit infamatur ut famæ ſuæ prodigus, & calumniarum redẽptor. Item accuſabitur crimine ſtellionatus, cum pro hoc crimine alia non ſit prodita actio. ff. de crim. ſtell. o. l. 1.

Vt nemo priuatus titulos præſidys ſuis, vel alienis imponat, vel a regia ſuſpendat.

Sicut ſuperiori titulo prohibetur quis, ſua dicere aliena: ita hoc titulo prohibetur quis, aliena dicere ſua: & per titulos denotare hæc prædia etiã quæ poſſideo, eſſe mea: hoc enim ſpeciale priuilegium eſt. Imperatoris, ut

eius

eius prædia titulorum inſcriptionibus legantur, uel uelis regiis ſuſpenſis denotentur. Qui ergo in prædiis ſuis id fieri procurauit, quod conſueuit tãtum fieri in regijs uериſimile eſt, quòd prædia ſua uoluerit in Imperatorem transferre, Vbi alienis prædiis tales titulos, uel uela regia quis ſuſpendit, ſi eſt plebeius, damnatur ad mortem: ſi clariſſimus, uel curialis, uel miles, uel clericus, deportatur, & præſcribitur. infrà.eo.l.2.

Vt nemini liceat ſine Iudicis autoritate ſigna rebus imponere quas alius tenet.

Signa rebus, quas alius tenet, hic imponere dicitur, qui aliquid generaliter præter uela regia, de quibus ſ.ti tul.prox. alienis rebus imponit: quibus denotet, res ab alio detentas eſſe ſuas: & hoc locum habet ante litẽ con teſtatam: & poſtea, ante ſententiam: ut infrà. eod.l. 1. & 2. Superior autem titulus loquitur, ubi per titulum, uel uexillum denotabatur rem eſſe poſſeſſoris: & habet locũ ante litem conteſt. Et ideo ſi qua ſigna imponit poſt litis conteſtat. non ponitur pœnam ſuperioris tituli, ſed Iudex eum puniet pro motu ſuo: ſecundum gloſ. hic in rubro. *Imponere ſigna rebus.*

Ne fiſcus uel Reſpublica, procurationem alicui patrocini cauſa in lite præſtet.

Licet generaliter prohibuerit ſupra patrocinium potentum in cauſa: nunc tamen ſpecialiter prohibet fiſcũ. i.procuratorem fiſci, uel Rempublicam. i.procuratorem Reipub. Nec immeritò fiſcus prohibetur, cùm ipſe ſit potentiſſimus: & ne iniuriarum inde naſcatur occaſio, unde iura ſumuntur. infrà unde ui.l.meminerint.

De negotiis geſtis.

Quæ geruntur ex mandato infrà diximus: nunc de negotiis quæ ſine mandato geruntur: de hoc ff.eod. dixi, pag.13.

De his quæ ui, metuſue cauſa geſta ſunt.

Seruat antiquam intitulationem, hodie ſufficeret alterũ. ff.eo.l.1. de negotiis autem, quæ ab aliis geſta rata habemus, dixi: nunc de his quæ à nobis geſta infirmantur de hoc ff.eo.tit.dixi, pag. 14.

De dolo malo.

De hoc ſatis.ff.eo.tit.dixi.pag.24.

De in integrum reſtitutione minorum viginti quinque annis.

Satis de hoc.ff.eo.tit. dixi pag. 14.

De filiofamilias minore.

De minoribus in genera dictum eſt: nunc ſpecialiter ponit de minore filiofamil.cuius reſtitutio patri proficere uidebatur, & ideo non eſſe dandam: quia ſic maiori ſubueniretur,quod non fuit prætoris propoſitum. Sed tamen ei datur,ut hic,& ff.eod.l.3.nam nō ſolùm patris ſed filii uidetur intereſſe: cum & filius ex contractu ſuo, dum eſt in poteſtate,inſolidum conueniatur: uel factus ſui iuris,conueniatur inquantum facere poteſt.

Reſtitutio filiofamil.

De fideiuſſoribus minorum.

Non ſolum minores, ſed & ob eorum gratiam aliquādo maiores .i.fideiuſſores minorum reſtituuntur:uel eorum mandatores, & conſtitutores, & quilibet qui pro minore interuenit: ut infrà eod.l. 1. & ff. de mino.l.in cauſæ.

Si tutor vel curator interuenerit.

Quando interuenit fideiuſſor in contractu,dixit,nunc quando tutor uel curator: modo crederet aliquis minorem non eſſe reſtituendum, ubi contraxit tutore uel curatore autore. Sed tamen neceſſarium eſt, & in his quæ geſta ſunt in iudicijs, & in his quæ geſta ſunt extra, ſi ſui facilitate, uel dolo aduerſarii minores uiginti quinque annis decepti, uel circumuenti ſunt, etiam præſentibus tutoribus uel curatoribus, eis in integrum reſtitutionis auxilium ſupereſſe.infra eo.l.2. Hoc tamen fallit in caſibus,infrà de admini.tut.l.conſtitutione. & l.ſancimus.& ĵ.ad Treb.l.pen. in princ.

Reſtitutio minorum.

Si in communi, eademque cauſa, in integrum reſtitutio poſtuletur.

Certum eſt ipſis minoribus ſubuenire per reſtitutionem,& quandoque eorum gratia ſubuenitur alijs,puta eorum fideiuſſoribus,licet ſint maiores. Item æquitate rei ſubuenitur eorum aduerſariis,ut diximus ff.de mino.

&

& j.de repu. Sed hic illud quærebatur, an reſtitutio minoris proficeret maiori, cum quo minor rē uel cauſam habet communem, ratione cōmunis, uel ſocietatis. ad quod hic reſpondetur, quod minimè: ut j. eo. l. 1. *Reſtitutio minorum an pro ſit maiori bus.*

Si aduerſus rem iudicatam reſtitutio poſtuletur.

Sicut in aliis, ita & in ſententia lata contra minores tutorum uel curatorum autoritate, reſtitutio datur minoribus: ſi tamen ſententia lata ſit in minori ætate, alias non: niſi hoc ſtructum ſit dolo aduerſarii: ut minori facto maiore ſententia feratur, ut infrà. eod. l. 1. & l. in re. & ff. de mino. l. 3. §. 1.

Si aduerſus venditionem reſtitutio poſtuletur.

Minor reſtituitur in integrum in uenditione, ſi tamē uenditio teneat. Si ergo uendat ea quæ ſeruando poſſent ſeruari ſine decreto, ipſo iure non tenet uenditio, & ideo nec datur reſtitutio. Si autem uendat cum decreto, tenet uenditio, ſed reſtitui poteſt ſi doceat ſe læſum: ut infrà de adm. tut. l. lex quæ. & de prædi. mi. l. ſi quidē Vbi autem uendita ea quæ ſeruando ſeruari non poſſunt, reſtituitur minor propter enorme damnum uel fraudis conſilium. ff. de mi. l. et ſi ſine. §. 1. *Reſtitutio cōtra uē. min.*

Si aduerſus venditionem pignoris.

Cum res minoris pignori obligata diſtrahitur à creditore diſtinguitur: ceperit pignus à minore, uel ab eius prædeceſſore. Si à minore in qua obligatione etiam decretum fuit neceſſarium: ut ſuprà tit. prox. & tunc reſtituitur minor etiam pro modico damno, ut in aliis ſuis contractibus. ff. de diſtract. pign. l. ſi debitor. §. ultimo. Si cepit à prædeceſſore minoris pignus, diſtinguitur ut infrà l. 2.

Si aduerſus donationem.

Minor cum decreto, uel ſine decreto donare non pōt: ut j. ſi ma. fac. ra. l. ult. §. ult. & ideo reſtitutio locum non habet ff. de min. l. in cauſæ. Sed in caſibus donat minor: puta mercedē pceptori. Itē alimēta parentibus, & cognatis, & eis ſolennia munera mittet: & hæ donationes fieri debēt cum decreto: ut tamen ſi fiant immoderatè, reſti-

tutio locũ habeat.ff.de admi.tu.l.cũ plures.§.cum tutor & de tu. & ra. di.l. 1.idem; ſi donauerit dotis cauſa, uel propter nuptias, infra de ad mi.tut.l. lex quæ.

Si aduerſus libertatem.

Si minor contra libertatem, quæ iam competit, uelit reſtitui, nullo modo poteſt: niſi ex magna cauſa hoc à principe fuerit, cõſecutus: tali uidelicet, quam princeps approbauerit: uel ſi ſerui manumiſſio pertinet ad euerſionem totius domus minoris.

Si aduerſus tranſactionem, uel diuiſionem, minor reſtitui uelit.

Tranſactio minoris. Reſtituitur minor contra trãſactionem, ſiue ſit facta cum ipſe ageret contra alium, ſiue cum alius ageret contra eum. Verbi gratia: facta fuit ſup his, in quibus alienandis nõ exigitur decretũ, ſed tutoris uel curatoris autoritas, uel ſolius adulti uoluntas, ſi non habet curatorẽ. Si ãt fiat ſuper his, quæ poſſunt ſeruari, exigitur decretum, & tutoris autoritas.j.de adm.tut.l.lex.de præ di.mi.l.nõ ſolum. In diuiſione autem.i.ſi minor habet rem cum alio communẽ, ſi tunc talis eſt res, in qua alienanda exigitur decretum, minor non poterit prouocare ſocium ad diuiſionem, ſed ſocius maior poterit prouocare minorem: ut infra de præd.mi.l.inter oẽs.& ita per decretũ ex neceſſaria cauſa præcedet diuiſio: in qua ſi decapiatur minor, impetrabit in integrum reſtitutionem.

Diuiſio facta per minorẽ.

Si aduerſus ſolutionem à debitore, uel à ſe factam, reſtitutio poſtuletur

De reſtitutione aduerſus ſolutionem debitoris tractat lex prima.de ſolutione à ſe, id eſt, pupillo, facta loquitur lex 2.

Si aduerſus dotem reſtitutio poſtuletur.

Mulier 15.annorũ ſi plus promittat quã habeat in patrimonio, ut ſi habet centum, promittat ducenta, & hoc nomine dotis, uel ultra quã ualeant facultates, ipſo iure nulla eſt promiſſio in eo quod eſt ultra.ff.de iure dot.l. ſiue generalis. Si uerò adulta promittat ultra uires patrimoni, non detracto ære alieno: tenet promiſſio, ſed reſtituitur.ff.de mino.l.ſi.ex cauſa.§.in dotis.

Si

Si aduerſus delictum ſuum reſtitutio poſtuletur.

Qualiter minoribus in contractibus ſubueniatur. ſ. diximus: nūc qualiter in delictis, ſiue delinquat minor ex contractu, uel quaſi ſiue in rebus quibus cōtraxit. pu ta commodatis, depoſitis, uenditis, uel locatis, & ſimilibus. Ea diſtinguitur, an delinquat ex culpa, ſeu non: nā ex propoſito, uel ex animi conſcientia: & infra. l. 1. *Reſtitutio aduerſus delictū min.*

Si aduerſus uſucaptionem reſtitutio poſtuletur.

Minor etiam in uſucapione rei ſuæ reſtituitur pupil le tamen ipſo iure non currit uſucapio trienni, uel decēnii, uel uicēnii. ff. de acq. re. do. l. bonæ fidei emptor.

Si aduerſus fiſcum reſtitutio poſtuletur.

Si minor cōtraxit cū procuratore Cæſaris, & decipitur, reſtituitur in integrum ac ſi cum priuato contraxiſſet. & cognoſcit ad ea reſtitutione procurator fiſci. ut infra eod. l. 1. Et iſte dicitur procurator Reip. ut ſupra de mo. mulc. l. curator.

Si aduerſus creditorem reſtitutio poſtuletur.

Licet crediti appellatio ſit generalis. ff. ſi cert. pet. l. 1. Hic tñ ſpecialiter ponitur pro mutuo. Sicut autem in aliis contractibus reſtituitur minor, ita & in mutuo. & fortaſſis amplius: quia licet aliàs minor debet probare ſe deceptum, uel ſe amiſiſſe quod ei dicitur datum. ut ſupra de min. l. minoribus. & ſi. de iureiu. l. nam poſtea. §. ſi minor. Hic tamen creditor debet probare minorem locupletarum, infra eod. l. 1.

Si ut ab hæreditate ſe abſtineat reſtitutio poſtuletur.

Si minor adiit hæreditatē minus lucroſam, uel agno uel bonorum poſſ. uel ex Treb. recepi. hæreditatis reſtitutionem, reſtituit in integrum, cā tamen cognita: non tantum utrum ſit lucroſa uel non: ſed etiam an interſit minoris, litibus & ſūmptibus nō uexari. ff. de min. l. minoribus. 25. ann. Item conſiderato an in hæreditate ſint multæ res morales, uel prædia ruinæ ſubiecta: ut ff. eo. l. uerum. §. ſi locupletati.

Si ut omiſſa hæreditate, uel bonorum poſſeſſione, aliquid aliud exquirat.

Ne q̄s putaret minoribus tunc demū, cū certant de

damno uitando, & non etiam in lucris omiſſis uel repudiatis iuuari. Si ergo repudiauit hæreditatem ſibi delatã minor, ſi repudiatio teneat iure communi, reſtituetur minor, ut licet ei adire hæreditatem: ſi tamen poſt repudiationem hæreditas non ſit diſtracta uel à ſubſtituto minori, uel ab eo qui repudiante minore ſucceſſit: alioquin ſi eſt diſtracta, repellitur minor, de hoc, infra de re pu. hæred. l. ult.

In quibus cauſis in integrum reſtitutio non eſt neceſſaria.

Multæ ſunt cauſæ in quibus reſtitutio non eſt neceſſaria: ut quando ipſo iure deficit contractus, quia nõ interuenit tutor, uel curator: uel quia non interuenit decretum: uel quia dolus dedit cauſam contractui, uel qa minor ſocietatem contraxit donationis cã: uel ſi fecit, minor ludibrium ſui. ſ. ex quib. cau. infra. l. ul. Itẽ minor mulier, quæ filio impuberi non petit tutorem. Itẽ in oĩ temporali præſcriptione. Item in omnibus contractibus bonę fidei, & quibuſdam quaſi cõtractibus ſtricti iuris, qui coæquiparantur eis, id eſt legatis. & fideicommiſſis.

Qui, & aduerſus quis, in integrum reſtitutio non poſtuletur.

Cauſas & caſus in quibus, & propter quas detur, uel non ſit neceſſaria reſtitutio, proſecutus eſt imperator. Nunc incipit adocere propter quę denegetur reſtitutio. Et primo in hoc titulo ratione perſonæ, ſcilicet petẽtis in integrum reſti. & perſonæ eius contra quæ petit, &c.

Si minor ſe maiorem dixerit, uel probatum fuerit.

Sicut ratione perſonarum denegatur reſtitutio, ita & denegatur ratione mendacii: ut quia minor aſſeruit ſe maiorem in contractu, & nunc petendo reſtitutionem uult uti beneficio minoris, &c.

Si ſepius in integrum reſtitutio poſtuletur.

Denegare reſtitutio Hic ponit qualiter ceſſet reſtitutio ratione beneficii ſæpius petiti, uel collati, uel ſemel denegati. Et licet ſæpius minor poſſit reſtitui: ſi tamen ſemel eſt denegata, minor nõ reſtituitur poſtea, præterquàm ad appellationem: niſi nouis defenſionib. cauſam inſtrui poſſe dicat infra eo. l. 1. & l. ult.

De

De his qui ueniam ætatis impetrauerunt.

Sicut ceſſat reſtitutio, quãdo minor natura eſt factus maior: ita denegatur ſibi, quando iure, id eſt, principis priuilegio, pro maiori reputatur. puta ſi impetrauit ueniam ætatis. Impetrat autem ueniam maſcuius maior 20. ann. fœmina maior 18. Et impetratur à ſolo principe allegando, non probando, imperatori de mòrum honeſtate. Et eſt effectus huius ueniæ, qui ueniam meruit, poſtea reputatur pro maiore in contrahendis & diſtrahendis negotiis. j. l. 1. *Veniã ætatis impetrans.*

Si maior factus ratum habuerit.

Non tantum eſt ſupradictis cauſis, ſed etiam ratihabitione denegatur reſtitutio: ut quia maior factus ratũ habet id, quod minori ætate geſſit uel per ſe, uel per tutorem, per utrunq;: talis enim non poteſt reſtitutionem in integ. petere, infra eo. l. 2. *Ratihabitio impedit reſti.*

Vbi, & apud quem cognitio in integrum reſtitutionis agẽda ſit.

Cauſa in integrum reſtitutionis debet agitari in foro eius, contra quem petitur reſtitutio: ut infra eo. l. 2. cognoſcit autem de ea iudex ordinarius. reſtituendo nedũ in contractibus, & conſimilibus: ſed etiam contra ſententiam à ſe latam, uel ab inferiori: ſed non à ſuperiori. *Vbi reſtitutio tractanda.*

De reputationibus, quæ fiunt in iudicio in integrum reſtitutionis.

Quia in reſtitutionibus minorum locus eſt reputationibus, id eſt, compenſationibus ſecundum Pla. uel reſtaurationibus ſecundum Azo. uel computationibus, ſecundum Accurſ. Nam ſi minor reſtituitur in integrũ ut liceat ei abſtinere ab hæreditate quam adiit, etiam alius. ad quem pertinent bona, eadem late æquitatis reſtituetur, ut à minore repétat, quod in rem ſuam cõuerſum eſt: nec periit per imbecillitatem ætatis. Si autem periit dolo. nihilominus eſt reſtituendum: ut infra eo. l. 1. in fi. & ff. de min. l. ait prætor. §. planè. *Reputatio.*

Etiam per procuratorem cauſam in integrum reſtitutionis agi poſſe.

Satis clara eſt rubrica, & dũmodo intelligat de procuratore

tore ſpeciali : non generali.ff.eod.l.illud.§.ſi talis.&l. quod ſi de ſpeciali.

In integrum reſtitutione poſtulata, ne quid noui fiat.

Pendente reſti tutionis cã. Poſtulata reſtitutione in integrum, omnia manere debent in ſuo ſtatu, in quo erant ante principium cauſæ. Ergo nec res debebit alienari, nec ſententia executioni mandari, uel ab aliquo quid fieri in præiudicium alterius partis, donec finiatur cauſa reſtitutionis.

De reſtitutione militum, & eorum qui Reipublicæ cauſa abſunt.

Duæ ſunt excellentiores cauſæ, quibus reſtiuuntur maiores.ſ.militiæ cauſa. Et abſentia pp Rempu. Militibus autem ideo ſubuenitur, quia diſcedere à ſignis ſine periculo non poſſunt ff.quib ex cauſ.mai.l. ult. Si ergo miles eſt in domo ſua. interim non reſtituitur.ĵ.e.l.fi.& ff.ex quib.cau.ma.l.miles. Abeſſe autem Reip.cauſa vr̃: qui abeſt propter Rempub. Romanorum, non ciuitatis alicuius: licet ille iuuetur ex generali clauſula edicti prætori, qui abeſt pro ciuitate.ff.quib. ex cau.ma.l.ſed & ſi. §.ult.& de uer.ſign.l.eum.

Abſens cã Reip.

De uxoribus militum, & eorum qui reipublicæ cauſa abſunt.

Sicut ipſis militibus ſuccurritur, ita & uxoribus eorum.infra e.l.1.

De temporibus in integrum reſtitutionis, tam minorum, quàm aliarum perſonarum, quam hæredum eorum qui reſtitui poſſunt.

Hic tit.tractat intra quæ tp̃a, & ad quanta reſtituantur minores, & maiores eorum q̃ hæredes: pro quo notandum ꝙ ſiue minor in contractu, uel quaſi delicto, uel quaſi decipiatur, reſtitui non poteſt toto tempore maioris ætatis, & poſtea intra quadriennium: & hoc quadriẽnium incipit hodie currere ſtatim cum uiceſimiſexti anni dies illuxerit: alii autem habet utile quadriennium ſolum: de hoc etiam in c.1.de in integ. reſtit.lib.6.& in clem.infra eo.tit.

Reſti. maiorum.

Quibus ex cauſis maiores in integrum reſtituuntur.

Explicitæ ſunt duæ cauſæ quibus reſtituunt maiores: hoc

hoc eſt militiæ, & abſentiæ Reip. cauſa. Nunc generaliter de omnibus etiam his, qui propter rei qualitatem reſtituuntur: ut in bonæ fidei iudiciis. infra e. in contractibus. Item per iuſtum metum abſente. ff. e. l. 2. Ibi de hoc ſatis dixi.

De alienatione iudicii mutandi cauſa facta . . .

De hoc dixi. ff. e. tit. pag. 15.

De receptis arbitris.

De hoc dixi. ff. eo tit. pag. 15.

De ſatiſdando.

De hoc dixi. ff. qui ſatiſd. cog. pag. 10.

De formulis & impetratione actionum ſublatis.

Solennitas formularum actionum, quæ fiebat olim ut impetraretur à collegio pontificum. ff. de ori. iur. l. 2. §. deinde. hodie ſublata eſt, certumq; eſt, hodie actionem proponi poſſe ſine aliqua ſolennitate uerborum, Et ſecundum Pla. etiam uulgari & ruſticano ſermone, ſi ea ſit apta propoſito negotio. Nec eſt opus impetrare ſolennia uerba, uel actione, niſi ea ſit, ad quam quis reſtituatur iudicis officio: ut de reſciſſoria dicitur, &c. de hoc in c. dilecti. de iud. *Formula actionũ.*

De iureiurando propter calumniam dando.

De ſatiſdationibus quæ fiunt ante ingreſſum iudicij ſupra dixit. Nunc de iureiurando, quod fit ſtatum poſt ingreſſum. Iuſiurãdum calumniæ eſt, cùm quis iurat ſe bona fide, & non calumniandi animo agere, uel reſpondere: nec calumniandi animo egiſſe, uel reſpondiſſe. j. e. l. 2 §. 1. & ff. famil. erciſ. l. iure. §. qui familiæ. Eſt enim calumnia cùm quis ex certa ſcientia iniuſtè agit, uel reſiſtit: ut dixi. ff. ad Turpil. Dicitur ergo iuſiurandum calumniæ, ſcilicet uitandæ, uel propter calumniam uitandam: ſicut dicitur habeat unuſquiſq; ſuam propter fornicationem, &c. Et quæ ſint capitula ſub hoc iuramento contenta, ponit gl. extra eo. tit. c. i. *Iuramentum calumniæ.* *Calũnia.*

LIBER III.

De iudiciis.

De hoc ſatis ff.e.tit.dixi, pag. 16.

Di ſportulis, & ſumptibus in diuerſis iudiciis faciendis: & de executoribus litium.

SVprà de iudiciis dixit: ſed quia iudicum, & executorum laboribus, & ſtudiis multis ſiue uigiliis negotia deciduntur, æquum eſt cuiuſq; laborem digna compenſatione remunerari: cùm.n.labor in damno eſt, creſcit mortalis egeſtas.j̃.de allu.l.fin.ubi per gloſ.ideo de ſportulis & aliis ſumptibus litium tractat Sportulæ aũt
Sportula. ſunt ſumptus gratia executorum, uel ſunt ſalaria apparitorum, uel forte ſm̃ Azo.iſti apparitores accipiebant ſalarium de publico, & ſportulas accipiebant non ſibi, ſed pro fiſco: & illæ reponebantur in ſporta.i.corbe, uel alio ſimili uaſe, in quo conſueuerunt aliqua portari, uel exportari, ut ita ſub fida cuſtodia fiſco ſeruarentur, & ſic continens pro contento. In ſportulis aũt iſtis non erat certa quãtitas diffinita, niſi in quibuſdam: perſonis, puta clericis, & agẽtibus, in rebus & ſimilibus, ut in auth. de ſanct.epi.§. ſportularum.& j̃. de proxi. ſacro. ſcrini. lib. 12. & de prin.agen.in re.l.ult.præſtabantur ergo ſecundum conſuetudinem fori: de hoc aliquid in c. cum
Executor ab omni.de ui.& ho.cle.Executor aũt ille dicitur, q̃ executioni cãæ diſcuſſæ ſniam mandat: ut j̃.de exe.rei iud. l.pe.qñq; dicitur executor ille, qui facit partes apparere
Appari-tor. in iudicio: idemq́; dicitur apparitor: idem dicitur cau-
Cãm præparans. ſam præparans.idem dicitur officialis: item catholicianus.i.uniuerſaliter deſeruiens.ſ̃.de iud.l.antepe. & ult. & in auth.de iud.§.his qui cauſas.& de defen.ciui.§.ex
Officia is prouinciali.& j̃.e.l.1.Eſt autem eorum officium, parere
Catholicianus. iudicibus quibus deputati ſunt.& offerre cãs eis inſtructas uſq; ad finẽ.Et iudex illuſtris mulctare eos poterit uſq; ad ſex ſolidos: inferior, uſq; ad tres.infra.e.l.1.& 2.
Sumptus iudiciorũ & in auth.de iud.§.neceſſitatẽ.de ſumptibus aũt q̃ fiũt in iudicijs, in hoc tit.non tractat.Sed de ſumptib.teſtiũ ponitur infra de teſti.l.quoniam. & de appell.l.eos.§.ſi qs de Sal.l.1.§.in honorariis.ff. de uar.& extraor. cog.

De

De pedaneis iudicibus.

De ordinarijs,& maiorib.dictũ eſt iudicibus: nunc de delegatis,& minorib.Sũt autẽ pedanei, ꝗ negotia humiliora diſceptant:ut infra e.l.ult.& à pede nomen acceperunt,ꝗ eſt infima pars hominis.Sic & Pedaneus iudex eſt inferior alijs:quia pedeſtria.i. infima.tractat negotia. *Pedanei iud.*

Qui pro ſua iuriſdictione iudices dare, dari ve poſſunt.

Occaſione ſumpta a pedaneis,qui ſunt delegati gñali ter de perſonis quæ dare poſſunt,& dari iudices,ſubiungit.Ille autẽ ſolus delegat,qui habet iuriſdictionem ordinariã.Et in cauſa quæ eſt de iuriſdictione ſua ordinaria, & eum quæ eſt de iuriſdictione ſua.ff.de iuriſd. om.iud.l. extra.& de tut.& cur.da.ab his.l.ius dandi. Iudex autem delegatus neutrum committit, niſi à principe delegatus ſit,uel niſi primo lite coram ſe conteſtata alij deleget,ad ſimilitudinem procuratoris:ut ſ.de iud. auth. ad hæc.& infra eo. l. i. *Quis poſſit delegare.*

Ne quis in ſua cauſa iudicet, uel ius dicat.

Licet in aliena cauſa quis poſſit eſſe iudex, non tñ in ſua,uel diffiniendo, uel arbitrando, uel interloquendo; quia nemo poteſt ſibi imperare.infra e.l.i.& de arb.l.pe.

Qui legitimam perſonam ſtandi habent in iudicio,vel non.

Quoniam in conſtitutione iudicij conſiderandæ ſunt perſonæ litigatorum,ideo apponit de his, qui habent legitimam perſonam in iudicio: ſunt quædã perſonæ quæ prohibentur, puta minor.25. annis ſine tutoris uel curat.autoritate,ut dixi.ſ.ſi aduer. rem iud.

Vt nemo inuitus agere vel accuſare cogatur.

Regulam ponit hæc rubrica; ut nemo cogatur agere, &c.ſ.præciſè.Sunt tñ quidam, qui ſi non agunt, periculum ſubeunt,ut tutor & curator.infra arbitrium tutelæ. l.noĩa.Itẽ geſtores ſine mandato.Itẽ procuratores. infra man.l.procuratores.Itẽ adminiſtratores ciuitatis. Item hæres qui non uindicat necem defuncti,accuſando interfectores eius.infra ad Syll.l.i.Item actor lite conteſtata uel citato reo. Item ſi actor uidetur calumnioſe uexare reum, poteſt iudex cauſa cognita id ſtatuere. infra de in *Qui cogãtur agere*

ge.manu.l.diffamari.de remiſſ.l.pig. ſi eo.

De ordine iudiciorum.

Quia in iudiciis plerunq; dubitatur quæ actio uel qõ in ordine cognoſcendi uel diffiniendi debet præferri: iõ ponit de ordine iudiciorum.i.actionibus uel qõnibus in iudicio ordinandis:puta ſi concurrãt quo iudicia inter eaſdem perſonas, principaliter, uel incidenter, quod præcedere, & qđ ſequi debeat.Sic ergo dicitur iudiciorum,id eſt,quæſtionum uel id eſt, de rebus de quibus poſſunt fieri iudicia:id eſt, quæſtiones.de hac materia ponitur in c.tuam.extra de ordi.cog.

De litis conteſtatione.

Per litis conteſtationem iudicium accipit exordium. Eſt autem litis conteſtatio,negotii principalis hinc inde apud iudicem facta narratio,id eſt,ut actor proponat intentionem ſuam: reus ãt neget, uel exceptionem opponat,& eam probet. Et ponitur hic authentica, quæ tractat de qbuſdã pcedentibus ipſam litis cõteſtationẽ, &c.

De plus petitionibus.

Quia lite conteſtata petitur quandoq; plus, ideo de hoc dicit in ſpecie,ſcilicet quando plus petitur re: nam & alijs modis plus petitur: ut inſti.de ac.§. plus autem. ubi pœna plus petentis ponitur: unde dicit plus petitur cauſa,tempore,re loco.gl. in c.uno.eo.tit.

De dilationibus.

Dilationes. Iudicio inchoato quandoq; dilationes petuntur gratia teſtium,uel inſtrumentorum,infra e.l. 1. uel propter alias neceſſarias cauſas, puta aduocatorum:ut infra eo.l. pen. De hoc diui.ff.de fer.pag.11.

De ferijs.

Dixit de dilationibus datis à iudice: Nunc de datis à

Dilationes. lege,de quibus dixi.ſt.eo.

De iuriſdictione omnium iudicium: & de foro competenti.

Iudicia ratione iuriſdictionis exercentur, ideo ponit de iuriſ. om.iu.i.de iuriſdõne quæ competit ſingulis iudicibus:quæ quidẽ iuriſdictio quia unicuiq; iudici attribuitur per legẽ ſm deſtinationem territorium, apponit

de foro cōpu. quia forum cenſetur ſm territorii fines in fra de uer. ſig. l. pupillus. §. territoriū. Quid ſit iuriſdō di xi. ff. eo. ti. Forum āt dici poteſt ipſe locus, ubi conſueuit reddi ius: ideq; appellatur prætorium: item dicitur ius. ff. de iuſti. & iu. l. pe. Tribunal autē dicitur maiorum iudi cum qui habent merum imperium. ar. ff. de iud. l. 1. & ſ. ubi & apud quem. l. ul. Et dr̄ forum ſimilitudinariè: quia ſicut forus uocatur locus, in quem multitudo hominum conuenit, multas res inferentes, & deferentes emendi, uē dendi uel permutandi cā: ita & forum dr̄ in quē multitudo hominum confluit inducentium cauſas, lites, & uarias qōnes, cognoſcendi, & diffiniendi cā. Dictum forum à Foroneo rege, uel ab afferendo. c. forūs. de ver. ſig. Forus ēt dr̄ burla: Fori āt pluralis numeri dicuntur tabulæ nauium ſecundum Ser. ſuper 10. Aeneid. & de eis ut ait Pla. ſedilia iudicandi conficiuntur. Sortitur autem quis forum uarijs ex cauſis, de quibus in c. fi. extra de fo. com pet. & dicitur competens forum, id quod proprium ex lege deputatum eſt ipſi conuento.

Forum. *Tribunal* *Forus.* *Fori.* *Competens forum.*

Quando imperator inter pupillos, & uiduas, uel miſerabiles perſonas cognoſcit. & ne exhibeantur.

Apud iudicē ſuum quemq; ēt inuitum eſſe conueniendū. ſ. dixit. Item apud extraordinariū aliquis conuenit rōne priuilegii, ſ. de dila. l. 2. Nunc ponit, qualiter illorum quilibet patiatur exceptionem. Si. n. uiduæ, aliique fortunæ iniuria miſerabiles à principe poſtulauerunt beneficium forte, ut conueniātur ſub principe tantum: nā tunc eorum aduerſarii examini principis coguntur ſe repreſentare: ita licet his pupillis, & ſimilibus, recuſare ordinarium iudicem: ut hic. Exponitur ergo titulus qñ imperator inter pup. & uid. cognoſ. ſ. ipſis hoc impetrantibus. Et ne exhibeantur, ſ. in iure aliis petentibus.

Vbi de criminibus agi oportet.

De criminibus agitur in tribus locis, hoc eſt ubi cōmiſſa ſunt. ff. de accu. l. ul. Itē ubi lis eſt cōteſtata: niſi oppoſita fori pſcriptione ab eo, qui ſciebat ſe non eſſe ſubiectū. Item ubi reus habet domicilium. Iure uerò authenticorum & plenius, generalius de hoc traditur in authen. ut

omn.

om. obe. iu. §. 1. coll. 5. & ſignat ĩ aut. qua in ꝓuincia. eod.

Vbi de poſſeſſione agi oportet.

Hoc titulo tractatur, ubi poſſeſſorio iudicio agit̃ ſiue per interdicta, ſiue per alias actiones. Et poteſt agi vbi exiſtit ipſa poſſeſſio, i. res quæ poſſidetur: uel ubi facta eſt uiolentia. ff. de ui & ui arma. l. 1. §. interdum autem.

Vbi fideicommiſſum peti oportet.

Fideicommiſſum ibi petendum eſt, ubi hæreditas relicta eſt, i. factum eſt teſtamentum, infra. l. 1. & idem in legato: fraternizant enim hodie. ut ff. de leg. 1. l. 1.

Vbi conuen atur qui certo loco promiſit.

Qui certo loco promiſit ſe aliquid daturũ tenetur cõdictione certi arbitraria. Itẽ, ſi teſtator certo loco hæredem quid dare iuſſit, actio ex teſtamento eſt arbitraria. Item, ſi mutuum accipiam, ut certo loco reddam: condictio certi de mutuo erit arbitraria inſt. de act. §. præterea. Pro tali igitur debito actio inſtitui poteſt ſecundum Pla. ubicunq; inueniatur reus. ff. de iudic. l. eum qui in prouincia. licet Azo dixerit eum conueniendum, ubi habet domicilium, uel ubi de iure communi ſortitur forum: & ſic debere intelligi. d. l. eum qui, ubi dicitur, uel in quocunque loco, &c. ſubaudit, ſcilicet idoneo. de hoc d. §. præterea.

Vbi in rem actio exerceri debeat.

In rem actio, id eſt, rei uendicatio, uel quælibet realis actio poteſt inſtitui in locis illis, in quibus propter diuerſas rationes quis ſortitur forum. Sed ubi eſt ipſa poſſeſſio ſortiri uidetur quis forum: ut infra eod. l. ulti.

Vbi de hæreditate agatur: & ubi ſcripti hæredes in poſſeſſionem mitti vel poſtulare debent.

Si hæreditatis petitio proponatur, eo loco erit inſtituenda, ubi is, qui poſſidet, habet domicilium. Sed & ubi res ipſæ ſitæ ſunt proponi poterit: ut j. in fin. l. Miſſio ãt in poſſeſſionem ſiquidẽ petatur per Iudices officium, ibi cõſultus petetur, ubi res ſunt: ut ita ratione rei quis ſortiatur forum, implorato Iudicis officio, ac ſi ꝓponeret realis actio. Si ãt de poſſeſſione agetur perſonali actione vel

uel interdicto,indubitanter etiam tunc apud iudicem, ſub quo habet domicilium reus, cauſa poterit exerceri: forte & ibi,ubi ſunt res.de hoc in prin.l.

Vbi de ratiociniјs agi oportet tam priuatis, quàm publicis.

Ait Imperator, eum q̃ geſſit ratiocinia tam priuata, quàm publica,ut argentarius, & procurator, uel quocunq; modo,ibi rationem oportet reddere,ubi hoc geſſit ubi poteſt eſſe inſtructio ſufficiens.

Vbi cauſa ſtatus agi debeat.

Sicut in cæteris, ita & cauſa ſtatus actor forum rei ſequi debet.ȷ̃.l.3.& 4.Sed qui in hac cauſa uideat reus, quis actor quęritur:circa quod diligenter mutãda eſt diſtinctio, quam ponit.ȷ̃.l.1.& de lib.cau.l.eam quæ & ff. de prob.l.ſi quis hominem liberum.Cognoſcit autẽ de cauſa libertinitatis & ſeruitutis inter fiſcum & priuatũ procurator Cæſaris.Inter duos autem priuatos cognoſcet quilibet iudex. De ingenuitate uerò & ſeruitute, uel de ingenuitate & libertinitate ſolus princeps cognoſcet:ut infra eo.l.pen.& ſupra de ped.iud.l.2.

Vbi quis de curiali, vel cohortali aliave conditione conueniatur.

Si quis fuerit curialis,id eſt,officio curię uel iudicum obnoxius: uel ſi fuerit cohortalis,qui duro ſeruitio arctabatur:uel cuicunq; corpori obnoxius, & aufugit ab his,quibus ſeruire debeat:diſtinguitur, utrum ſe dederit armatæ militiæ,an inermi.Si armatæ, conueniet ſub magiſtro militum:uel ſi reperiatur in foro alicuius pſidis prouinciæ, præſes ille cauſam debet referre ad magiſtrum militum,uel ad præfectum prætoris:& hoc eſt qđ dicitur infrà eo.l.ul.Si autem inermi militiæ ſe dederit, id eſt ſeruitio alterius curiæ,cõueniri poterit apud quẽlibet iudicem qui fuerit in locis, ubi deprehenſus eſt:& ita uidetur illud habere locum,Vbi te inuenero,ibi te iudicabo,&c.

Vbi Senatores,uel clariſsimi, ciuiliter,uel criminaliter conueniantur.

Senatores uel clariſſimi ſi conueniant ciuiliter, debet

fieri conuentio in ſcriptis: & ſi degunt Romæ, uel in ſuburbiis, debent conueniri apud prætorem, uel præfectum urbis, aut magiſtrum officiorum, quoties ei hoc commiſit princeps. Si uerò ſunt in prouinciis, conueniuntur ibi, ubi larem fouent: aut ubi maiorem partem bonorum poſſident, & aſſiduè conuerſantur. j. eod. l. ulti. Si uerò criminaliter conueniantur, ſi quidem cōueniendi, non ſunt illuſtres, conueniuntur ibi, ubi crimina ſunt admiſſa, non obſtante fori præſcriptione: oēm.n.hmōi honorem reatus excludit. j. l. 1. Si uerò ſunt illuſtres fit diſtinctio ſenatorum (licet omnes ſint illuſtres) inter patricios prætores, præfectos urbis, &c. infra e.l.pe.

In quibus cauſis militantes fori præſcriptione uti poſſunt.

Omnes etiam principum domeſtici, & agentes in rebus, uel qualibet alia militia uel dignitate gaudentes, uel quamlibet negotiationem exercentes, ſuper publicis functionibus, uel publicis debitis, apud præſides prouinciarum conueniantur, & exigantur. Excipiuntur autem armata militia præditi, & qui ad rē. propriam unius anni componendam commentum. oſtenderint ſe accepiſſe, ut j. e. l. 1.

Militia armata.

Vbi cauſæ fiſcales, vel diuinæ domus, hominumq; eius agantur.

Si procurator fiſci conueniatur à priuato, uel conueniat priuatum, cognoſcit de ea cauſa procurator Cæſaris una cum præſide prouinciæ: ut s̃. ſi aduer. fiſc. l. 2. & j. e. l. ad fiſcum. Si autem procurator Cæſaris agit contra priuatum, uel conueniatur à priuato, procurator fiſci de ea cauſa cognoſcet. s̃. ſi aduer. fiſ. l. 1. Cauſæ autem hominum diuinę domus, ſiue ſint ſerui, ſiue coloni, ſiuē inquilini, ſiue agant, ſiue conueniantur in ciuili, uel criminali negotio, audiuntur & examinantur apud præpoſitum ſacri cubiculi. & comitem domorum, uel procuratorem Cæſaris. infra e. l. ult. & l. cum aliquid.

Quando licet vnicuique ſine iudice uindicare ſe, uel publicam deuotionem.

Licet regulariter tradatur, neminē ſibi ius dicere poſſe uel uindicare: ut s̃. de Iudę. l. nullus. & ff. quod met. cau. l. extat.

l.extat.hic tamen quidam caſus ponuntur, in quib.alicui ſe uindicare permittitur: ut ſi reperiat quis nocturnum ægrotum populatorem.i. deuaſtatorem: aut alios qui in itineribus frequentatis ſtant in inſidiis:eos.n. impunè quis occidere poteſt. Item publicam deuotionem permittitur uindicari, ut ſi quis uelit deſertorẽ militiæ opprimere, & ſi reſiſtet deſertor,præcipitur in eo uelox eſſe ſuppſicium:ut infra.e.l. ult.

De inofficioſo teſtamento.

De hoc ſatis ff.e.tit.pag.16.

De inofficioſis donationibus.

Quia ſæpe in fraudem legis excogitantur donationes ut ceſſet quærela inofficioſi teſtamenti:ut j.e.l.1.ideò de ea.Eſt aũt inofficioſa donatio, quæ contra officium pietatis eſt facta: ſ.quia per eam liberi uel parentes excluduntur à debito bonorum ſubſidio,uel ex propoſito donantis,uel re ipſa. Et competit iſta querela ſiue donator decedat teſtatus,ſiue inteſtatus,ut j.e.l.precib.Superior autem querela facto tñ teſtamento competit.Datur aũt iſta querela oĩbus his perſonis,quib.& ſuperior.nam dicit lex,unã eſſe iſtius,& illius querelæ cãm,& ſimilẽ eſſe mandã,& idẽ eſſe ius utriuſq; tẽpibus & morib.ut j.l.fi. *Donatio inofficioſa.*

De inofficioſis dotibus.

Et iſta ſimilis eſt donationi inofficioſæ,ut j.eod.l 1.Si ergo mater bona omnia, uel pœnè omnia in filiorum fraudem dederit in dotem pro ſe, uel fortè ſecundum Pla.pro filia,uel pro muliere alia, per querelam inofficioſæ dotis fiet reuocatio: ut filiis conquerentibus emolumenta debita deferantur:ut j.e.l.1.licet Azo dicat, ꝙ ubi mulier pro alia muliere donat dotem, locum habeat querela inofficioſæ donationis: quia, quantum ad donantem,non dos eſt, ſed donatio. *Inofficioſa dos.*

De petitione hæreditatis.

De hoc.ff.eo.tit.dixi. pag. 16.

De rei vendicatione.

De hoc.ff.eo. tit. dixi pag. 25.

De vſufructu,& habitatione,& miniſterio ſeruorum.

De hoc dixi,ut in propriis tit.pag. 26.

De ſeruitutibus & aqua.

Generaliter dicit de ſeruitutibus, de quibus & nos in proprio titu.ff. Specialiter autem quædam dicit aqua, de qua nos in titul. de aqua plu. arc. de aqua quoti. & æſti. pag.73. & 89.

De lege aquilia.

Dixi.ff.e.tit. pag. 29.

Familiæ erciſcundæ.

De hoc ſatis.ff.e.tit.dixi pag.30.

Communi diuidundo.

De hoc.ff.e.tit.dixi, pag.30.

Communia vtriuſqe iudicij, tam familiæ erciſcundæ quàm communi diuidundo.

Et de hoc ſub proprio tit.ff.dixi, pag.30.

Finium regundorum.

Dixi.ff.e.tit.pag.30.

De conſortibus eiuſdem litis.

Conſortes eiuſdē litis.

Quia cōem hæreditatem, uel res alias, uel ēt pp fines diſtinguendo, ſæpe contingit plures agere, & conueniri: iō ponit de conſortibus eiuſdem litis. In his autē olim ita erat, ꝙ ſi unus conueniretur ſine ſocio ſuo, patiebatur exceptionem, ne ageret ſine eo. Hodie omni ſubmota exceptione & agere & conueniri quilibet ſociorum poteſt: ſed & pro ſociis poteſt agere poſt lit.conteſt. contra omnes, etiam ſi conſtat eum non habere mandatum, dum tamen caueat de rato. Ante litem uerò conteſt. repelleretur, ſi certum eſſet eum non habere mandatum, licet caueret de rato.j.e.l. 1. & 2.

De noxalibus.

De hoc.ff.e.tit.dixi, pag.30.

Ad exhibendum.

De hoc.ff.e.tit.dixi, pag.31.

De religioſis, & ſumptibus funerum, & aleatoribus.

De prima parte diximus.ff.eo.tit.pag.31. De aleatoribus autem ſub proprio titul.pag.eadem. & hic ponitur una noua conſtitutio Græca: quam uide.

De rebus creditis,& iureiurando.

CAue tibi, quia in hoc tit. non tractat de prima parte, ſed tantum de iureiurando: ſicut & ff. qđ cum eo qui.nam non tractat ibi de his, de quibus in rubrica: ſed inferiori libro. De materia huius tit.diximus.ff. ſub propriis tit.ſatis.

Si certum petatur.

De hoc.ff.eo.tit.dixi,pag.33.

De ſuffragio.

Quia ſuffragiũ petitur per certi condictionẽ, ut j.e. l.1.de qua dicere cœpit:ideo de hoc. Et dicitur propriè ſuffragium ipſum patrociniũ quod præſtat aduocatus. Nam fragor.i.ſonus arboram,inde ſuffragium ſonus ille,qui fit,ut per eum ſubueniatur alicui:hic autem ponitur impropriè.ſ.pro eo,quod datur pro hoc patrocinio.Tractatur enim hic de ſalario,quod præſtatur aduocatur,quando,& per quam actionem peti poſſit. **Suffragium.**

De prohibita ſequeſtratione pecuniæ.

Ne quis crederet debitorem, qui ex quolibet contractu conuenitur condictione ad pecuniã ſoluendam,compellendum ut faciat ſequeſtrationem pecuniæ quę eſt in lite:ponit de ꝓhibita ſequeſtratione pecuniæ: ut nomẽ pecuniæ ponitur,pro ſpecie,uel quãtitate quæ eſt in obligatione:ut j.de conſti. pec.Eſt aũt ſequeſter ille, apud quẽ plures cã rẽ,de quo cõtrouerſia eſt, depoſuerunt dictus ab eo ꝙ occurrenti, & quaſi ſequenti eos cõmittit res:ut ff.de uer.ſig.l. ſequeſter. Sequeſtratio aũt dr ipſa ſeparatio rei,uel poſſeſſionis.Interim.n.cum res apud ſequeſtrum eſt,nec poſſidet actor, nec poſſidet reus: niſi hoc actum eſſet in ſequeſtratione,ut cuſtodiæ cã tantũ fiat depoſito: ff.depo.l.licer.1.reſpon.& §.1.Si ergo ex quolibet contractu pecunia poſtulatur, ſequeſtrationis neceſſitas conquieſcit.Oportet.n.debitorem primo cõuinci,& ſic ad ſolutionem pulſari.Ex uoluntate autem partium fieri põt,niſi in quatuor caſibus,quib.ex neceſſitate fit ſequeſtratio:de quibus per gl·in l.1.infra eo. **ſequeſter** **Sequeſtratio.**

De condictione indebiti.

De hoc.ff.e.tit.dixi,pag.35.

De condictione ob cauſam datorum.

Hæc condictio congruit cum ſuperiori: utrobiq; n. intuitu cauſæ rem in aliū emitto neq; res emiſſa extinguitur: ſed hæc futuram cauſam, ille præteritam reſpicit. Inde eſt, quòd in illa ſtatim poſt ſolutionem naſcitur condictio: in hac demum, cum fuerit ceſſarum, niſi pœnitet. De hoc dixi.ff.e.tit.pag.ead.

De condictione ob turpem cauſam.

De hoc.ff.e.tit.dixi,pag.34.

De condictione furtiua.

De hoc.ff.e.tit.dixi.pag.35.

De condictio ex lege, & ſine cauſa, uel iniuſta cauſa.

Duas genera.es condictiones ponit, de quibus nos.ff. ſub propriis tit.diximus.pag.35.

De actionibus & obligationibus.

De hoc.ff.e.tit.pag.38.

Vt actiones ab hæredibus, & contra hæredes. incipiant.

Olim tradebatur talis regula, quod poſt mortem hæredis aut legatarii legatum relinqui non poſſet. Sicut: non poterat aliquis ſtipulari, poſt mortem ſuam ſibi dari: ſic non poterat quis promittere, dare poſt mortē ſuā Vnde & tradebatur regula, ut ab hæredibus, & contra hæredes actio non incipiat. Hodie aūt regula iſta emendata eſt per hanc l.infra e.l.1.& inſti.de leg.§.poſt mortem. Et caue tibi, quia aliter dicitur poſt mortem incipere actio in ſtipulatione, & aliter in legato: ut in prædictis alleg.uidere poteris.

Ne uxor pro marito, uel maritus pro uxore uel mater pro filio conueniatur.

Licet hæres iure ſucceſſionis pro defuncto conueniatur: ut ſ.tit.prox.non tñ ſic eſt in aliis ēt qui ualde coniuncti uidentur, ut in hoc tit.& ſeq. Vxor enim non conuenitur pro marito, etiam ſi pro eo interceſſerit: niſi interceſſerit in rem ſuam.infra e.l.1.& ff.ad Vell.l.2.§.ul. Speciale tñ eſt in primipilaria ſarcina, quam ſubiuit maritus

ritus:ut infra in qui.cau.pig.tac.cõtra.l.ſatis.Item maritus pro uxore non conuenitur, niſi ſolitis modis, ſi pro ea fideiuſſerit,uel ei ſucceſſerit. Item mater pro filio,uel ecõtra,nõ cõuenitur.Vnde & traditur regula certiſſima: Ex alterius contractu neminem obligari:ut infra eo.l.ul.

Ne filius pro patre,uel pater pro filio emancipato, uel libertus pro patrono,vel ſeruus pro domino conueniatur.

Putabatur ratione filiationis,uel paternitatis,uel ſeruitutis aliquem conueniri debere: dicitur tamen in hoc tit.contrarium.

An ſeruus ex ſuo facto poſt manumiſſionem teneatur.

Seruus liber factus alius homo uidetur.ff. de ſolut.l. qui res.§.aream. Ideo dubitabatur, an poſſet conueniri de eo,quod in ſeruitute fecit:iuxta quod diſtinguitur,an contraxit, uel quaſi contraxit in ſeruitute: deliquit, uel quaſi:quod proſequere ut infra e. per totum.

Quando fiſcus, vel priuatus debitorem ſui debitoris exigere poteſt, vel conuenire.

Regulariter prohibuit ſupra, alium ex contractu alterius conueniri: nunc ponit quaſdam exceptiones & in fiſco, & in priuato. Fiſcus autem ratione ſpeciali conuenit debitorem ſui debitoris:ſi debitor principalis non ſit ſoluendo: uel ex ratione fiſci neceſſario facto liquido prohibentur: uel ex contractu fiſcali debitores conueniantur.ff.de iure fiſ.l.3.§.multa.& ꝯ.de cond.ex lege.l.1. de con.fiſ. debi. l.1.

De actionibus hæreditarijs:aliàs,de hæred.act.

Superiori tit.dixit, alterum pro altero conueniri in caſu: hic ponit & alterum caſum. Et ponit hic diuiſionẽ actionum:quia actionũ aliæ ſunt hæreditariæ, aliæ non. Sunt autem hæreditariæ,quæ tranſeunt ad hæredes,vel contra hæredes. Item quæ ab hæredibus incipiunt, uel contra hæredes.ff.de act.& obl.l.hæreditarium.Abuſiuè tamen dicitur hæreditarius debitor,non qui debet hæredi,uel hæreditati,ſed ipſe hæres,qui ideo debet,quòd ipſe eſt hæres: ut infrà eo.l. ſub prætextu. *Actione hæreditaria.* *Hæreditarius debitor.*

Ex delictis defunctorum inquantum hæredes conue niantur.

Inquantum hæredes ex contractibus defunctorũ, uel quaſi, teneantur, dixit: nunc inquantũ ex delictis: de hoc inſti. de perpe. & temp. §. fi. & in c. fi. de ſepul.

De conſtituta pecunia.

De hoc ſatis ff. dixi, pag. 36.

De probationibus.

De hoc dixi ff. eo. ti. pag. 50.

De teſtibus.

Iſta eſt uiua probatio, & ideo tanquam potior præponitur: de ff. eo. tit. dixi, pag. 51.

De fide inſtrumentorum, & amiſſione eorum: & de apochis, & antapochis faciendis: & de his quæ ſine ſcriptura fieri poſſunt.

Inſtrumetorum amiſſi. Sequitur nunc de probatione mortuæ uocis, id eſt, p ſcripturam. Et de prima parte rub. dixi ff. eo. ti. De amiſſione autem inſtrumentorum talis traditur regula: quicunq; contractus, etiam ſine ſcriptis fieri poteſt. In eodem caſu ſi ſcripturam interueniat & poſtea amiſſa ſit, nihilominus ſuam obtinet firmitatem. j. eo. l. 1. & l. ſicut. & l. ſtatutum. & l. ſi ſolennibus. & l. miniſtris. & ff. e. l. iure. & de pig. l. contrahitur. *Antapochæ.* Antapocha ãt eſt chirographũ, qđ facit debitor creditori, in quo confitet̃ ſe ſoluiſſe tm̃. Et non dr̃ ab *ἀντὶ* quod eſt contra: ſed ab ante quia fit ante apocham: & eſt inducta ad ſecuritatem creditoris. Qui enim nomine alieno poſſedit, & penſionem ſoluit, uel creditori ſuo uſuras repręſentauit, ille utit̃ antapocha, ut j. e. l. plures apochas. *Nota.* Vbi gl. exponit qđ ſint Apochę, & Antapochę: & habebitur infra in proprio ti. Eſt etiam ſciendum, quod omnis contractus ſine ſcriptura fieri põt niſi in quo caſu exigitur ſpecialiter ſcriptura, infra e. l. contractus. & qui ſint caſus requirentes ſcripturam, ponit gl. in c. 1. extra de conſi. lib. 6.

Simulatio fit fraus legis.

Plus ualere quod agitur, quàm quod ſimulate concipitur.

Quia p ſcripturã ſæpe aliud fingitur, & ſimulatè ſcribitur, quam uerè agitur, ſicq; fraudes ſæpe cõmittunt:

conſtetq;,

conſtetq́;,plus ualere ueritatem,quàm ſimulatè geſtum: ideo ponit hãc rubricam, quæ in uerbis ſuis ſatis plana eſt:Quibus autem modis ſit fraus legi, ponit gl.ff.de le. & ſenatuſconſul.l.fraus.

De commodo.

De hoc.ff eo.ti.dixi.pag.36.

De pignoratitia actione.

De hoc ff.eo.ti.dixi,pag.37.

De exercitoria,& inſtitoria actione.

De duobus generibus contractuum præmittit,ex quibus inſolidum tenemur ex alienis contractibus. De his dixi.ff.eo.ſub propriis titulis,pag.38.

Quod cum eo.qui in aliena poteſtate eſt,negotium geſtum eſſe dicetur:uel de peculio,ſeu quod iuſſu,uel de in rem uerſo.

Prima pars rubricæ,eſt generales: ſequentes tres ſpãles & dantur non inſolidum hæ actiones, ſed quatenus eſt in peculio,& quatenus eſt iuſſum,& in rem uerſum. De hoc dixi ff.ſub propriis titulis, pag.39.

Per quas perſona nobis acquiritur.

Acquiritur nobis per noſmetipſos,& de hoc nulla eſt hæſitatio. Item per filios in poteſtate noſtra poſitos, uel conſtitutos. Item per ſeruos noſtros. Item per alienos quos bona fide poſſidemus, uel in quibus habemus uſumfructum, uel uſum. De hoc latè inſt. e. tit. per totum.

Ad ſenatuſconſultum Macedonianum.

Qualiter conueniatur pater ex filii contractu dixit nunc qualiter pater non tenetur cum effectu propter exceptionem Macedoniani beneficii.De hoc dixi ff.eo. ti.pag.39.

Ad ſenatuſconſultum Velleianum.

Sicut filiusfa. & pater habent exceptionem ex ſuperiore ſenatuſconſulto:ita & mulier ex hoc ſenatuſconſulto Velleiano.De hoc dixi ff.eo.ti.pag.40.

De non numerata pecunia.

Superioribus ſenatuſconſultis ſubuenitur ciuiliter & naturaliter obligatis rõne ſpeciali:hic ciuiliter tanto

obligatis

obligatis ſuccurritur ratione naturali: iure communi cō

Pecunia non numerata. ſiderato própter pecuniam non numeratam. Dicitur āt duobus modis pecunia non numerata: uel reſpectu creditoris, qui propriè dicitur pecuniam numerare debitori, ut ſibi illa reddatur: uel reſpectu debitoris, qui propriè dicitur ſoluere creditori, & impropriè dicitur numerare, cùm ſoluit quod debet. Pecunia autem largiſſi-

Pecunia. mè ponitur pro omni re, quam quis numerauit, uel non ſoluit. ff. de uerbor. ſignifica. l. pecuniæ uerbum. Tale eſt ergo, ac ſi diceret, de peculia, uel re non credita. uel non reddita, &c. de hoc plenius inſtitut. de exceptio. §. idem iuris eſt.

De compenſationibus.

De hoc ſatiſ. ff. eo. ti. dixi. pag. 40.

De uſuris.

Qualiter actio perimatur, uel minuatur per exceptionem, ſupra dixit, nunc qualiter augeatur: & hoc fit per uſuras, de quibus ſatis. ff. eo. ti. dixi, pág. 50.

De nautico fœnore.

De hoc dixi. ff. eo tit. pag. 50.

Depoſiti.

De hoc ff. e. tit. dixi, pag. 41.

Mandati.

De hoc dixi ff. eo. ti. pag. 41.

Si ſeruus extero ſe emi mandauerit.

Specialem caſum mandati continet, ſ. cū ſeruus man-

Mādatū in emēdo ſeruo. dat extero ſe emi. Et quatuor dicit hæc lex, ſ. an fuerit utile mandatum. Item an actio detur domino ex uenditione, licet mandatum ſit inutile. Item an ſolutio numorum peculiarium liberet emptorem. Item an agat de ancilla & de pretio. In primo dicit nullum eſſe mandatum. In ſecundo domino dari actionem ex uenditione. In tertio, quòd empto non liberetur. In quarto de utroque agi non poſſe.

Pro ſocio.

Quoniam ſocius quaſi procurator eſt pro parte, ideo poſt actionem mandati ponit de ſocietate. De hoc ſatis. ff. eo. tit. dixi, pag. 42.

De

De contrahenda emptione,& uenditione.

Sicut ſocietas ſolo conſenſu contrahitur, ita & emptio. hoc.ff.eo.tit.dixi,pag.42.

De hæreditate,uel actione nendita.

Nunc de uenditione rerum incorporalium:de hoc ff. eo.tit.dixi,pxg.43.

Quæ res uendi non poſſunt:& qui uendere, uel mercari uetantur.

Nunc ſpecialiter tractat de quibuſdam rebus q̃ uendi non poſſunt:uel etiam ſi poſſent, uenduntur tamen certis perſonis:ut eſt frumentum,quod exercitui mittitur,prohibetur uenundari,infra e.l.pen. & ul. Sericum non debet quis emere à barbáris,prætor comitem commerciorum.Item nec aliquis priuatus purpuram diſtrahere alii priuato,uel fucare,id eſt,tingere,infra l.1. & 2. *Sericum emere.*

Quæ res exportari non debent.

Suprà de quarundam rerũ uenditione inhibita dixit: nunc ponit de inhibita tranſlatione quarũdam rerum: ecce.n.ad barbaricum ſolum trãsferre uinum, uel oleũ, aut aliquod liquamen non debet aliquis Romanus,uel cauſa uendendi,ſed cauſa guſtandi:ut ſciant barbari qui ſunt hoſtes Romani imperii,qualia ſint noſtra liquamina:ut j.eod.l.Item ferreum factum,uel infectum,& ſcuta,arcus,& ſagittas, uel cuiuſcunq; generis arma nõ debet quis in aliquo loco uẽdere, uel quocũq; titulo cõcedere barbaris,et ſi tanquã legati ueniãt Romã.j.eo.l.vl.

De eunuchis.

Eunuchi dicuntur Spadones tantum, & non caſtrati:& tales fieri prohibentur in Romano imperio:homines tamen barbari extra ſolum Romani imperii fieri poſſunt eunuchi:& facti eunuchi poſſunt uendi,& quolibet modo alienari.Si uero facti ſunt eunuchi in Romano ſolo,non poterunt uendi,ſed confiſcabuntur,ſi dominis cõſentientibus facti fuerint. Et qui fecit eunuchos, capite punietur:ut infra eo.l.1.& 2. *Eunuchi Spadones*

De patribus qui filio diſtraxerunt. *Filius uenditur.*

De diſtractione eunuchorũ.s.dictum eſt:nunc de diſtractione filiorum:non liceat aũt patri filiũ uẽdere:ut infra

infra e.l.1.niſi pro neceſſitate famis:ut tamen quandocunque precio ſoluto emptore à filio, uel quandoq;.alio, reſtituatur:ut infra eo.l.2.

De reſcindenda uenditione.

Reſcinde re uenditionem. Qualiter reſciendatur uenditio, id eſt, unus altero inuita eam diſſoluat, dicit: de hoc ff.eo.tit.dixi, pag.43.

Quando liceat ab emptione diſcedere.

De hoc dixi ff.de reſcin.uend.pag.43.

Si propter publicas penſitationes uenditor fuerit celebrata.

Penſitationes publicæ. Quia quandoq; contrahitur uenditio propter publicam penſitationem non ſolutam, ut ſ.de reſcin.uen.l.ſi quos. ideo de ea dicit, ſcilicet quando reſcindatur: quod fit, ſi non eſt ſolenniter facta: ut infra eo.l.2. Et dicuntur publicè pẽſitationes annuæ exactiones tributorum, ueſtium, uel auri, uel argẽti, quæ à certis perſonis debebantur fiſco. Sed & ea quæ ad uiarum uel pontium refectionem præſtanda ſunt à poſſidentibus, Publicæ penſitationes dicuntur: ut infra eo.l.ſi.

Sine cenſu uel reliquis fundum comparari non poſſe.

Cenſus. Reliqua. Nemo fundum tributarium emat tali pacto, nec præſtet integrum cenſum, ſi nihil p̃ præterito tempore fuerit ſolutum. uel ſi quid fuerit ſolutum, & non præſtet reliqua, id eſt, reſidua, quæ ſuperſunt ad ſoluendum. Et ſic cenſus in futurum, ſed reliqua in præteritum dicuntur. Item Cenſum pro toto, Reliqua pro parte quæ ſoluenda reſtat. Et eſt ratio huius conſtitutionis, quia tributa ſemper a poſſidentibus exiguntur, nedum pro tempore quo poſſiderunt, ſed etiam pro præterito. Secus tamen ubi à perſecutore uenditur. quia tunc pro prẽterito tempore non conuenitur emptor, infra de cenſib.l.ulti.§.1.

De periculo & commodo res uendita.

De hoc ff.eo.tit.dixi, pag 43.

De actionibus empti & uenditi.

De hoc ff.eo.tit.dixi, pag.44.

Si quis alteri, uel ſibi ſub alterius nomine, uel aliena pecunia emerit.

Quia ſæpe quis emit alterius nomine, ut procurator hoc

hoc expreſſo,uel tacito: uel etiam alia pecunia, & ſuo nomine: & in utroq; caſu uerbis collatis in perſona propria:uel etiam emit quis alteri, uerbis collatis in perſona domini:ideo quid iuris ſit in his,ponit hic titulus.

De rebus alienandis,uel non alienandis: & de prohibita rerum alienatione,vel hypotheca.

Quomodo res propriæ alienari uel uendi poſſunt, dixit:nunc ponit de rebus alienis. Licet.n.alienam rem qs poſſit uendere,non tamen alienare.ff.de uer b.ſig.l. alienatum.& de contrah.empt.rem alienam. Fallit hoc in caſibus,quibus quis alienat,quod non ſuum eſt:no.per gl. in §.creditor:Inſti.quib. alien.licet.

De communi rerum alienatione.

Quæcunq; dicta ſunt de alienis rebus in totum,intelligantur eſſe dicta de alienis rebus pro parte, quantum ad partem. Nam etſi ſocius omnium bonorum ſit, non tamen niſi pro parte ſua alienat: ſed nec pro ſua parte poſt litẽ cont.niſi ſuo ſocio uelit alienare.s̃.com.di.l.1.

Rem alienam gerentibus non interdici rerum ſuarum alienationem.

Qui gerit rem alienam tanquam tutor, uel curator, uel etiam tanquam procurator, ſiue publicum, ſiue priuatum officium, res ſuas proprias alienari uel pignori obligare poteſt,uel fiſco uel priuato.

De pactis inter emptorem & uenditorem.

Pactorũ diuiſio.

Quia in uenditionibus uaria apponuntur pacta, ideo de his Sunt autem pactorum quæ fiunt inter emptorẽ, & uenditorem quædam de ſubſtantia contractus, ut de augendo uel diminuendo pretio,quædã ſunt accidentalia,ſiue extranea, ut de dando libro exemplaris loco,uel aliquo ſimili non attingenti uenditioni: puta, ſi uenditor reſtituat emptori pretium intra certum diem, reddatur ei res:uel emptor pſtet ei uſuram pretij tardius ſolutiuel ut emptor non faciat monumentũ uel eccleſiam in fundo uendito:ut.j.l.2.& l.in initio.& l.ul. Item pactorũ quædam fiunt incontinenti:quædã ex interuallo. Itẽ q̃da ſunt certa,alia ſunt obſcura,uel ambigua. Item fiunt

pacta ut ſeruus exportetur, uel non: item manumittatur uel non. Item ne proſtituatur, de quibus ỹ. ſpeciales rubricæ. De pacto legis commiſſoriæ, & de in diem additione dixi, ff. in propriis titulis. Alia.n.pacta accidentalia noīe carent, ſed pro motu contrahentiū excogitatur.

Si ſeruus exportandus veneat.

Iſtud eſt ſpeciale pactum quod in uenditione apponitur: ut s̃.dixi. De hoc etiam ff.eod. pag. 44.

Si mancipium ita uenierit, ne proſtituatur.

Sicut ſuperius pactum gratia uenditoris apponitur, ſic & iſtud gratia ſerui. Vnde ſuperius poteſt uenditor remittere: ut s̃.eo.l.2.in fine. hic non poteſt. Et de hoc. ff.de in ius uoc.l.ſed & ſi.§ proſtituta.& ff de contrah.emptio.l.ſi quis. Edictum uerò diuī Veſpaſiani locum habet, cùm ancillam emptam ne proſtituatur alteri uendo, ſiue ſimili lege: ut.ff.de iur.pat. l. diuus.

Edictum Veſpaſiani.

Si mancipium ita fuerit alienatum, vt manumittatur: vel econtra.

Pro libertatibus repræſentandis, uel manumiſſionibus faciendis, locum habent multæ conſtitutiones, ut eſt conſtitutio diui Marci, & comodi, miſſa ad Ofilium Victorinum: ſi dono uel uendo ſeruum ut manumittas uel ſi pretium do, non pecuniam in ſpecie, ut manumittas ſeruum tuum. ut ỹ.eo.l.1.2.& l.ſi is qui.& ff.de condi. cauſ.da l. dedi. §.ſed & ſi tibi. & l. ſi pecuniam.§.1. Item conſtitutio diui Marci, & commodi in ſemeſtribus locū habet, cum trado tibi ſeruum, ut poſt tempus ſit liber: nec comprehendi factum manumittendi: ut ỹ.eod.l. 3.& de ſer.expor.l.ulti. Item conſtitutio diui Seueri, & Antonini ad Vrbium Maximum locum habet, cum alienus ſeruus mādat mihi ut eum redimam à domino ſuo nummis ſuis.i.peculiaribus: uel forte meis, ſed hoc pacto, ut ipſe reſtituat mihi.ff.de iudic.l.non diſtinguo.

Conſtitutio diui Marci.

Conſtitutio Seueri, et Antonini.

De ædilitiis actionibus.

De actionibus contra uenditores iure ciuili proditis dixit: nunc ſequitur de prætorijs, quæ ſunt prædictarū pediſſ quæ s̃.de ue.iure enuc.l.2.§.quartus. De hoc dixi.ff.eo.tit. pag. 48.

De

De monopolis, & conuentu negociatorum illicito: uel artificum, ergo laborum, necnon balneatorum prohibitis illicitiſque pactionibus.

Quia uenditores illicitas inueniunt inter ſe pactiones: ſicut & artifices, & negociatores, ſiue ergo labi: ideo de eis ponit. Dicitur autem Monopolis .i. ſingularis negociatio in ciuitate: à μόνος, quod eſt unum, & πωγύτης, quod eſt uenditor, uel polin, quod eſt uenditio ſecundũ gl. noſtrã hic: quaſi uno uel certo modo facta negotiatio, uel uenditio. Inde dicitur Bibliopola, id eſt, uenditor librorum, quem Librarium dicimus. Placent. autem denominauit monopolium, à monos, & polis, quod eſt ciuitas: inde Monopolium, id eſt, unica negotiatio in ciuitate: quod accidit, cùm inter ſe paciſcuntur, ne aliquem inſtruant in arte ſua, niſi filios, uel nepotes: uel cùm aliquo modo per pactum id facere nituntur, ut ſoli commodum alicuius artis uel negotiationis faciant. Idem in Balneatoribus, ſi conueniant ne aliter balneent quàm ea mercede quam ipſi conſtituerunt. Idem in Locatoribus rerum, uel operarum ſuarum: maxime ſcriptoribus, ſi paciſcantur, ne opus ab altero inchoatum alius perficiat. Ergo labi dicuntur quidam operarii laborantes in ſtationibus ſuis, ab ἔργα quod eſt opera, ut dicit Ser. princ. Geor. & labor. *Monopolis.* *Ergolabi.*

De nundinis & mercatoribus.

De hoc. ff. eod. tit. dixi, pag. 120.

De uectigalibus & commiſſis.

De hoc dixi. ff. de pub. & uect. pag. 75.

Vectigalia noua inſtitui non poſſe.

Satis clarus eſt: & ego alias dixi ff. de pub. & uect. pa. 75.

De commerciis, & mercatoribus.

In hoc titulo quædã ſpecial.a ponit circa negotiatores pertinentes ad domũ principis: ut. l. numerus eorũ non extendatur ultra quingentos. 63. ut infrà eod. l. penul. Et quædã generalia omnium mercatorũ: quale eſt illud, ne ꝓ mancipiis uel quibuſcunq; ſpeciebus, barbaris præbeant aurum. Itẽ nobiliores natalibus, & honore & patrimonio ditiores, ꝑniciosũ mercimoniũ exer- *Mercatores Negotiatores.*

cere

cere prohibétur:ut inter plebeios & negotiatores facilius ſit emendi, uendendiq; commercium:ut ĩ eo.l.3.

De rerum permutatione, & præſcriptis uerbis actione.

Sequitur de contractibus innominatis, inter quos p̃cipuus eſt permutatio:& poſtea de præſcripis uerbis. De his diximus ff.in propriis titul.pag.45.

De locato & conducto.

De hoc ſatis ff.eo.tit.dixi,pag.45.

De iure emphyteutico.

Emphyteuſis. Emphyteuſis Latine dicitur melioratio.Ab initio.n. ſterilia tantum huius contractus ſpecie concedebantur: ut is qui acciperet rem, in meliorem conditionem & ſtatum deduceret, & fertilem redderet:poſtea tamen ad id deuentum eſt,ut etiam fertilia, & fructuoſiſſima ualeãt emphyteuticari.Et dicitur iſte cõtractus emphyteuſeos, uel emphyteuticos.i.meliorationis. Et cõſiſtit in rebus ſoli tantum.De hoc C.de ſacroſanct.eccle.authent.perpetua.Celebratur ſcriptura interueniente, & non aliter infra.eo.l.1.de hoc late Inſtit.de locat.§.adeo.

LIBER V.

De ſponſalibus & arris ſponſalitiis, & proxeneticis.

DE contractibus rerum ſupra dixit:nunc de contractibus perſonarum.Vel, Supra de ſocietate quæ cõtrahitur propter pecuniam quærendam: nunc de ſocietate coniugali,quæ propter prolem lucrandam celebratur.& quia hoc fit per nuptias quas ſponſalia præcedunt.De ſponſalibus dixi ff.eo.tit. *Arrarũ præſtatio.* Arræ autem ſi interuenerint,non poſſunt ſponſalia impunè ſolui.Sed ſi q̃dem ſoluerit ſponſalia ille qui dedit arras,amittit eas:ſi uerò ille qui acceperit arras, reſtituat eas:& illud tantũdem de ſuo, & non plus:niſi ſpecialiter placuerit partibus, ut pœnam arrarum extendant in quadruplũ.tũc.n. eo uſque extendetur, & non ultra.infra eo. l.mulier.i. reſponſo.& §.quadrupli.De hoc in ca.gemma.extra de ſponſalib. *Proxeneta.* Proxeneta autem dicitur, qui implorat uoluntates contrahere uolentium.De hoc dixi ff.de proxene.

Si rector prouinciæ, uel ad eum pertinentes ſponſalitias dederint arras.

Nunc ponit.in ſpecie de ſponſalitiis arris. Si rector ꝓuinciæ uel ad eum pertinentes ſponſalia dederint.i.ſponſalitias arras:ſic.n.uerbũ iſtud exponitur infrà ſi nup. ex re.pe.l.1.ad eum autem pertinere intelliguntur nõ quilibet ſubiecti, ſed filii, nepotes, propinqui, participes i.conſiliarii, & domeſtici:hi ergo omnes nuptias cõtrahere non poſſunt cum ea muliere.quæ eſt oriunda de ꝓuincia, uel alias habeat ibi domicilium. Sponſalie tamẽ poſſunt cõtrahere.ff.de ritu nup.l.ſi qs.utrũ titulus iſte hodie habeat locũ, ponĩt ꝑ Doct.in c.2.de ſecũd.nupt. *Sponſalitia arra.*

De donationibus ante nuptias, uel propter nuptias, & de ſponſalitiis.

Dixit de pręambulis nuptiarũ duobus proxi.tit.ſequitur uidere de nuptiis:quas quia donationes præcedunt, de eis præmittit. Et dicitur ante nuptias, & propter nuptias, idem infra eo.l.fi.& fit in recompenſationem dotis. Sponſalia uerò eſt ſimplex donatio, quam ſponſus facit ſponſæ.& econtra:ut infra eo.l.cum te.& aliis pluribus:de hac authent.ut ſpon.largit.collat.8. *Sponſalia*

De nuptiis.

De hoc dixi.ff.de ritu nup.pag.52.

De inceſtis, & inutilibus nuptiis.

Cõtrahentes nuptiás ſibi uetitas, puniuntur in periculo dotis, & donationis ꝑꝑ nuptias, hæc.n.confiſcantur infra eo.qui contra legũ. Sed nec filii ſunt legitimi, uel in poteſtate parentis. Itẽ de bonis ſuis teſtari nõ poſſunt in extraneos. Et dicuntur large omnes nuptiæ prohibitæ inutiles. Sed Nephariæ propriè inter aſcendẽtes & deſcendentes. Inceſtę in collaterales uel affines:ut in inſtitu.e.§.ergo non omnes.& ff.eo.l. quinetiam.& l.fi. & de adult.l.ſi adulterium. Aliæ quæ aliis rationibus ꝓhibentur ſimpliciter inutiles dicũtur, quod multis modis contingit, ut not.gl. iſtic.§.ſunt & aliæ. *Inutiles nuptiæ. Nephariæ. Inceſta*

De interdicto matrimonio inter pupillam & tutorem, ſeu curatorem, liberoſq́; eorum.

Qualiter ratione ſanguinis prohibẽtur nuptiæ dixit *Tutor ducens pupillam.*

nunc qualiter ratione officii:& eſt iſta prohibitio iuris ciuilis,ne circunſcribatur pupilla, uel adulta in re familiari:ut ff.de ri.nu.l.libertus.§. Senatus.Sed nec iſta ꝓhibitio hodie tenet propter.c.2.de nupt.& ibi no.

Si quacunque præditus poteſtate ,uel ad eum pertinentes ad ſuppoſitarum iuriſdictioni ſuæ aſpirare tentauerit nuptias.

Præſes cõtrahens cum ſubiect. Pactio. Qualiter rõne priuati officii prohibeantur nuptiæ,ſ. dictum eſt:nunc qualiter rõne publici officii auctoritate & utilitate.Nã ſuperior ti. a rector prouin.loquitur de ſponſalibus hic loquitur de nuptiis eorum qui prouincias regunt, ſeu alia quacunq; poteſtate præditi,cum ſibi ſubiectis nuptias contrahere intendit:& hæc prohibitio hodie locum non habet:ut in c.2.de ſecund.nup.

Si nuptiæ ex reſcripto petantur.

Petuntur ex reſcripto nuptiæ quandoq; iure uetitæ, qñq; permiſſæ.& quidem ſi ſint uetitæ, uel iure naturali,uel gentium, uel ciuili:etiam ꝓp affinitatem, uel cognatione, indultæ non ualent.Nã rei cuiuſlibet cuius eſt denegata petitio, non proficit indultum, infra eo.l. ul.& ſupra de ince.nup.l.fi.& imponitur pœna:ut ĩ.eo. l.1.Si uerò ſint uetitæ de iure ciuili propter pecuniariũ damnum uitãdum, tenet indultum:ut ſ.ti.3.l.ſi tutor. Si uerò nuptiæ permiſſæ ſint,ſiquidem impetrantur ad remiſſionem infamiæ, quia mulier nimis citò feſtinauit nubere, puta intra tempus luctus, tenet reſcriptum ut ĩ. ad Tertul.l.ſi qui.Idem ſi impetret nuptias ad retentionem prioris dignitatis.ff.de ſecun.nup.l.nup.aliàs ad alia ſuperuacuum eſt reſcriptum ad quæ iure communi competunt.l.1.infra de theſaur.lib.11.

De ſecundi nuptiis.

Dixit de primis, nunc de ſecundis nuptiis:& dicunt Secundæ omnes ulteriores poſt primas.Et dic ꝙ cõtrahuntur eodem modo:ſed multa conceduntur primis, q̃ non ſecundò contrahentibus dantur. Nam puniuntur ſecundò nubẽtes ꝓp quo:primò, ꝓp nimiam feſtinationem quæ in uxoribus tantum punitur nubentibus intra animũ continuum à morte mariti computandum:ad cuius luctũ remiſſio triſtiori habitu annus eſt ſtatutus.

ff.de

ff.de his qui no.infa.l.genero.1.reſpon.& §.ſed cum tempus.& ſ. de his qui no.infa.l.decreto.Et punitur hæc feſtinantia propter duo : ſ. ꝑpter turbationem ſanguinis. ff. de his qui no. inf. l.liberorum.§. ſi talis in ſi.uel ne de prole dubitetur: ut infra de repu.l. conſenſu.§. q̃ ſi prætor. Item ne quam præſtet malignæ ſuſpicionis cauſam etiam ad uirum ſecundum,eo quòd uelociter ad nuptias feſtinauit:ut in auth.de reſt.& ea quæ par.§.unum. Secundo punitur ſecundo nubens propter non ſeruatam filiorum affectionem.l. hac edict. infra eo.

Si ſecundo nupſerit mulier,cui maritus uſumfructum reliquit.

De pœnis ſecundò nubentium dixit generaliter:nunc ſpecialiter in uno caſu,qualiter puniatur ſecundò nubẽs circa uſumfructum à moriente coniuge ſibi relictum: qui ſecundum iura.C.ilico amittit uſumfructum ſi liberos habet.Sed per authenticam non remittit:niſi legem eam acceperit, ut ex ſecundis nuptiis interiret. in auth. de nup.§.de augmentis.& §.ſed hæc quidem.

De dotis promiſſione, uel nuda pollicitatione. *Pactio.*

Quia nuptiarum gratia uel primarum uel ſecundarũ & propter matrimonium onera grauia,ſæpiſſimè dos tribuitur:ſed dos incipit quandoq; à pactione, & pactio fit alias per promiſſionem, alias per nudam pollicitationẽ: ſit autem promiſſi per ſtipulationem, & quandoque etiam ſine præcedenti interrogatione. Sed pollicitatio nihil aliud eſt quàm ſolius offerentis promiſſio :ut. ff. de ædil.edict.l.faciendum. *Promiſſio.* *Pollicitatio.*

De iure dotium.

De hoc dixi.ff.eo. ti. pag. 52.

De rei uxoriæ actione ex ſtipulatu in actionem transfuſa, & de natura dotibus præſtita.

Sicut in quouis alio contractu tria cõſiderãtur principaliter,ſ.Conuentio,Obligatio,& actio:ut not. inſt. de actio.ſuper rubro.ſic in dote:ideoque primo conuentionem in ti.de dotis promiſ.Secundo obligationem.ſ. ti.j. nunc ponit actionem:ſic.n.naturaliter debet diſponi. Et dabantur olim duæ actiones tã uiro pro petenda, quàm uxori pro repetenda dote,ſ.ex ſtipulatu,& rei uxoriæ.

Sed ſecunda hic tollitur, & datur omne quod in ea utile erat actioni ex ſtipulatu:quam imperator reſeruat: ut dicit gl.hic ſuper rubro.de hoc inſt.de act.§.fuerat.

De pactis conuentis tam ſuper dote, quàm ſuper donatione propter nuptias, & paraphernis.

Parapherna. Quia pacta certa ſuper dote & donatione propter nuptias apponuntur,ideo de his dicit. Et de Paraphernis? quod dicitur à παρά quod eſt iuxta & φερνή, id eſt,dos: quaſi iuxta dotem, quod.ſ.uxor præter dotem ſecum ducit ut & ff.de iure dot.l.ſi ego. §. dotis. & ꝰ.de dona.ante nup.l.fi.in prin.de hoc ff.e.tit.dixi,pag.53.

De dote cauta non numerata.

Quandoque inuenitur dos cauta à marito,qui confeſſus eſt eam,ſibi numeratam, uel traditam, cùm non ſit numerata.ſ.ab uxore. Vel dic,de dote cauta à muliere, uel eius pꝰ tre,in inſtrumento dotali: & non numerata, i.non ſoluta. Vel tertiò dic,ꝙ ante confectionem dotalis inſtrumenti confeſſus fuit ſibi ſolutum:excipit intra 30. dies.Si autem poſt,nullo tempore excipit. ꝰ de non nu. pec.l.in contractibus.§. 1. Sed hodie ſeruatur auth.quod locum.j. eo.

De donationibus inter uirum & uxorem,& à parentibus in liberos factis, & ratihabitione.

De donationibus propter nuptias dixit:nunc de ſimplicibus,quæ in matrimonio non ualent, niſi fiant ratæ per confirmationem mortis:uel aliam:de hoc.ff.eod.tit. dixi,pag.53.

De repudiis,& iudicio de moribus ſublato.

Omne quod ligatur ſolubile eſt,in auth.de nup. §. deinceps. & ſic poſt ligamina matrimoniorum de diſſolutione dicit:de hoc diximus.ff. de diuort. Sed de iudicio de moribus non reſtat tractare,quia ſublatum eſt:ut infra e.l.ul.Et erat ſm Azo.tale,ꝙ licet maritus uxori,uel econtra,propter unum malum morem non poſſet mittere repudium: tamen pluribus coadunatis & coniunctis poterat ſoluere matrimoniū: puta ſi ſingulis erat ebria. Item in lecto erat ſolita ſtertere,ſæpeq́; cacabat, uel his ſimilia faciebat.

Iudiciū de moribus.

Soluto

Soluto matrimonio, quemadmodum dos petatur.

De hoc ff.eo.tit.dixi, pag 54.

Si dos conſtante matrimonio ſoluta fuerit.

Quia non ſolum ſoluto matrimonio redditur dos, ut ſupra tit.prox.ſed etiam durante q andoque: quod aliquando fit ex cauſa neceſſaria, ut ſi maritus ſit non ſoluendo, uel uergat ad inopiam, uel cùm maritus deportatur & uxor ſeruat affectionem: ut ſ.de rep.l. 1. Quando que ex cã probabili ut caſibus. ff. de iure do. l. mutus.§. manente.& ff.ſol.ma.l.quamuis.& in ſe. Qñq; ſine cã, ut in hoc tit.&.tunc quia donatio præſumitur, redditur ui no, imo maritus, quod ſoluit repetit in quantũ mulier eſt locupletata. Sed & ipſe ad totius dotis ſolutionẽ tenet. *Dos redditur.*

Ne fideiuſſores, uel mandatores dotium dentur.

Pro dote agitur contra uirum & eius hæredes.ſ.titu. ſ.l.dotis. non contra fideiuſſores uel mandatores, qui forte interuenerunt, quia illi non tenentur: prohibetur ergo maritus ne det, & uxor ne petat, ne cauſa perfidiæ generetur inter eos. Sicut in donatione alias inter eos facta dicitur.ff.de donat.inter uir.& uxor.l. 1. *Fideiuſſores dotiũ.*

Rerum amotarum.

De hoc.ff.e.tit.dixi, pag. 55.

Ne pro dote mulieri, bona mariti addicantur.

Mulieri bona mariti mortui iure dominii add ci non poſſunt. Sanè ſi nullo hærede relicto deceſſit uir. maximè non idoneus ad ſoluendum, ſecundum iuris formam conſulitur mulieris indemnitati, quatenus ſucceſſionis patitur modus.infra eo.l. 1.ſcilicet ut poſtulet ſe mitti in poſſeſſionem bonorum hæreditariorum, ſicut & faceret quilibet creditor, &c.

De fundo dotali.

Specialiter de re inæſtimata in dotem tradita dicit: de hoc.ff.e.tit.dixi, pag. 53.

Diuortio facto, apud quem liberi morari, uel educari debeant.

De hoc dixi.ff.ubi pupillus educ.deb.pag. 52.

De alendis liberis ac parentibus.

De hoc dixi.ff.de.lib.agnoſc.pag. 55.

De concubinis.

De hoc.ff.e.tit.pag.54

De naturalibus liberis,& matris eorum:& ex quibus cauſis iuſti efficiantur.

Naturales liberi. Ex concubinis naturales filii naſcuntur:ideo de eis, & eorum matribus.ſ.qui dicantur naturales,& quantũ poſſit eis relinqui uel inter uiuos, uel in ultima uoluntate,aut quoquo titulo dari.Et ex quibus cauſis natura les efficiantur ſui.i.redigantur in poteſtatem:eſt de hoc propria auth.quib.mod.nat.effic.ſui. coll.7. uel fiant le gitimi ſucceſſores patris,etſi non redigantur in poteſta tem ſuam eo uiuente. & de hoc tractatur in alia authen. quib.mod.nat.effic.legi t.coll.6.

De teſtamentaria tutela.

Dixit de contractibus,nunc de quaſi:uel,dixi t quali ter uiuens pater conſulat filio in alieno : nunc qualiter moriens in tutela.de hoc.ff.e.tit.pag.49.

De confirmando tutore.

De hoc.ff.e.tit.dixi,pag.49.

De legitima tutela.

De hoc.ff.de legit.tutoribus dixi,pag.50.

Qui petant tutores,uel curatores.

De hoc.ff.e.tit.pag.50.

Vbi petantur tutores,uel curatores.

Et de hoc in ſuperiori tit.qui pet.tutor.uel curator. ff.dixi,pag.50.

De tutoribus,& curatoribus illuſtrium,uel clariſſimarum perſonarum.

In illuſtribus & clariſſimis pupillis ſpecialia quædam ſeruantur:ſcilicet adhibita quadam ſolennitate, de qua in l.1.& 2.infra eo.

Qui dare tutores uel curatores poſſunt:& qui poſſunt dari, uel non.

Datiua tutela. Iſta eſt tutela datiua.i.de tutoribus per iudices conſti tuendis:de quibus dixi.ff.de tu.& cur.da.ab his,pag.50.

Quando mulier officio tutelæ fungatur.

Mulier tutrix. Regulariter mulier non poteſt eſſe tutrix,qa hoc offi cium uirile eſt.ff.de reg.iu.l.2.ſ.e.l.1.niſi.à Principe im

 petrauerit

petrauerit filiorum tutelam.ff.de tut.l.ult. per codicem tñ impetrare poteſt à iudice tutelam filiorum legitimorum,& naturalium:uel naturalium tm̃, ſi mater fuerit maior,& impuberi non ſit tutor teſtamentarius uel legitimus uel etiam ſit,ſed excuſatur,uel ut ſuſpectus remoueatur.Sed oportet mulierẽ iurare& renuntiare Velliano.& ſecũ.nup.omniq; alia legitimo auxilio:& ſuam ſubſtãtiam filiis ſupponere:ut j.e. l.pe. & ult.Hodie aũt præfertur oĩbus tutoris legitimis & datiuis, ſed non taſtamẽtariis: de hoc in auth.ut ſine phi.ma.de coll.8. & in auth.mr̃i.§.e.q̃ eſt de hære.ab inte.§.ex his.coll.9.

De quibus cauſis tutorem habenti tutor uel curator dari poſſit.

Tutor non poteſt dari habentem tutorem iſta regula fallit certis caſibus hic not.quos ponit gl.inſti. de cura.§.interdum.

De adminiſtratione tutorum uel curatorum:& de pecunia pupillari fœneranda,uel de ponenda.

De Prima parte tit.dixi.ff.e.tit.debet aũt tutor pecuniam pupillarem fœnerare idoneis hominibus:quod ſi non faciat cum poſſit nouiter creatus tutor,tenetur ad uſuras poſt ſex menſes.ff.e.l. tutor conſtitutus.non nouiter creatus tenetur ad uſuras poſt duos menſes : quod ſpatium,uel laxamentum , non tribuitur his,qui nummos impuberum uel adoloſcentum in uſus ſuos clã conuertunt:hi.n.ſtatim tenentur ad uſuram centeſimam:Si autem palam faciunt,tenentur ad pupillarem. ff.e.l.tutor qui reper.§.uſuræ.& l.non exiſtimo. de hoc lege hic auth.nouiſſime.quæ ponitur hic in prin.tit.

De periculo tutorum & curatorum.

Quando incipiat ad tutorem uel curatorem pertinere periculum:dixi.ff.de admini.tut.& habetur inſt.de ſatiſd. tut.& cura.§.1.amplius etiam illi qui dati ſunt notitiæ cauſa ſuſtinent periculum.j.e.l.1.

Quando ex facto tutoris,uel curatoris,minor agere,uel conueniri poſſunt.

De hoc dixi.ff.e.tit.pag.51.

Si ex pluribus tutoribus uel curatoribus omnes, uel unus agere pro minore, uel conueniri poſſunt.

Si plures ſunt tutores, etiam unus ſolus agit, & conuenitur nomine pupilli, niſi ſit diuiſa adminiſtratio: ut dicemus j.de diui.tum.&dicitur j.eo.l.1.& 2. Quandoq; tamen neceſſe eſt omnes tutores conſentire, ut cùm pupillus datur in adoptionem ut j.de act.emp.l.ult.

Ne tutor uel curator uectigal conducat.

Tutor conſtitutus prohibetur uectigalia prædia conducere: ea ratione, quia omnia bona conducẽtis fiſco ſunt obligata ei.j.in quib.ca.pig.tac.con.l.1.& prius erant obligare pupillo.s.de admin.tut.pro officio. ſicq; incurrit tutor crimine ſtellionatus.ff.de pign.act.l. tut. §.contrariam.Item.incurrit crimen falſi.ff.ad leg.Corn. l.1.§.tutores.& j.eod.l.1.& eſt hic titulus exceptio ab illo tit.qui eſt, rem al.gerent non inter.rerum,&c.

De tutore, & curatore, qui ſatis non dat.

Minoribns cauetur nedum per adminiſtrationem & obligationem tutorum & curarorum, ſed etiam perſatiſdationem ipſorum de qui dixi ff.de adm.tut. habita tamen diſtinctione inter teſtamentariũ, & datu ex inquiſitione inter legitimũ, ut ibi:& habet Inſtit.de ſatiſ.tut.

De ſuſpectis tutoribus, uel curatoribus.

De hoc dixi ff eod.tit.pag.92.

De in litem dando tutore uel curatore.

Olim tutor dabatur, hodie curator: ut Inſ.de aut.tut. §.fin.& ideo de utroque dicit. Vel dic corrĉtiuè legi: ut curator detur, qui & tutor à tuendò dicitur: non autem ſit uerè tutor, cùm certè rei.tutor non datur. Inſti.quib. da.tu.poſſ.§.certè. niſi i caſu.ff.de tur.cur.da.ab his.l.impuberi.de hoc in d.§. fi.Inſt.de aut.tut.& j.e.l.pe.& ult.

De eo qui pro tutore negotia geſſit.

De hoc dixi ff.eod tit.pag.50.

Si mater indemnitatem promiſerit.

Quoniam matres pupillorum ſæpe indemnitatẽ promittunt pupillo de eo, quod ſibi debent, uel debebũt tutores: & tunc eſt intercoeſſio, & iuuatur mulier per Velleianum: ſicut dicitur per totum titulum C. & ff.ad Vell.

Si uero indemnitatem promittat de eo, quod pupillus debebit tutori, non eſt intercesſio: quia pro eo apud eum dē nemo fideiubere poteſt. ff. de fideiuſſo. l. ueteranus. Idemq́; eſt & promittat indemnitatem tutoribus de eo quod debent, ut l debebūt pupillis. ff. ad Vell. i quam uis. §. ſi mulier. Sed nec mater, nec quælibet alia mulier iuuatur, ſi promittat indemnitatem de eo quod ipſo ad miniſtrauerit. infra. eod. l. quædam.

Si contra matris uoluntatem tutor datus ſit.

Datur quandoq; in teſtamento, quandoq; à iudice tutor contra ultimam matris pupilli uoluntatem: in q bus caſibus potius arbitrio matris, uel iudicis, quam etiam patris ſtatur. Quia hic, ſicut & aliàs, potior eſt conditio prohibentis. ff. eod. d. l. Sabinus. Datus autem tutor contra uoluntatē matris, ſine infamia remouetur: niſi cauſa pceſſerit, quare debebit infamari: ut inf. e. l. 1.

Vt cauſas poſt pubertatem adſit tutor.

Licet tutela pubertate finiatur, ut Inſt. quib. mo. tu. fin. in princ. tamen ratione contiguitatis & coniunctionis poſt pubertatem, quæ antè erant inchoata, tenetur conformare tutor, puta prouocationem exercere. Si tamen in curatorem non ſit tranſlata geſtio: ut infra eod. l. 1. & ff. de app. l. tutor ſi. Sed admonere debet adultum, ut ſibi curatorem petat. ff. dè adm. tut. l. ita.

Vbi pupilli educentur.

Plana eſt differentia inter hunc tit. & illū ſcilicet, Diuortio facto ubi pup. quia ibi diuortio ſolutū erat matrimonium, hic morte patris: de hoc. ff. e. ti. dixi pag. 52.

De alimentis pupillo præſtandis.

De hoc. dixi ff. ubi pupil. edu. pag. 52.

Arbitrium tutelæ.

Arbitriū tutelæ, i. actio tutelæ, qualis ſcilicet ſit, quæ arbitraria dicitur: quia arbitrium iudicis habet locum, cum bonæ fidei ſit. Et tractatur hic de directa actione tutelæ, nam de contraria loquitur inf. de contrario iudicio. Et cōtra ſolitum morē imponitur hæc rubrica, non per genitiuum, nec per ablatiuū, ſed per accuſatiuū. Et dicitur arbitriū tutelæ, ſub itelligēdo, quale ſit. De hoc

dixi

dixi.ff.de tut.& ra.diſt.Et de contra.& util.pag.52.

De diuidenda tutela.& pro qua parte quiſq ue tutorum conueniatur.

Tutelæ adminiſtratio aliquando diuiditur inter tutores ab ipſis tutoribus,quandoque à præſide,quandoque à defuncto:ut inſtit de ſatiſd.tut.per totum.& quo modo quiſq; teneat. De hoc dixi ff.de magi.cõ.pag.53.

De in litem iurando.

Quia in actione tutelæ ob culpam ſpecialiter iuratur in litem:ut infra eo. l. alio. quod alias non eſt:ut ff. eo. l.ſiue.& l.uideamus.§.fi.& in l.in actione.§. 1. de hoc iuramento dixi, ff.eo.tit.pag.34.

De hæredibus tutorum.

Hæredes tutorum non ſunt tutores: tenentur tamen in quibuſdã quaſi tutores, puta in inchoatis per defunctum.De hoc dixi ff.de fide.& no hære.tu.pag.53.

Si tutor non geſſerit.

Tutor datus qui non geſſit, ſi quidem inutiliter fuit datus,non tenetur:ut s.qui da. tu.l. neq;Si uero datus fuit utiliter:tenetur quidem utili actione tutelæ: ſi non geſſit non directè:ut ff.rem pup.ſal.fo.l.non quaſi.§.illud.& de admin.tut.l.qui poſt.§. in eum.& infra eo.l. 1. ordo tamen conſiderandus eſt de quo dixi ff.de magi. conu.pag.53.

De uſuris pupillaribus.

Pupillares uſuræ dicuntur, quas pro conditione ſuæ perſonæ poteſt pupillus ſtipulari ſecundum modum,qui eſt s.de uſur.l.eos.

De fideiuſſoribus totum,ſeu curatorum.

De hoc.ff.e.tit.dixi;pag.53.

De contrario iudicio tutelæ.

De hoc dixi ff.de contra.& utili act.tu.pag.52.

De autoritate præſtanda.

De hoc dixi ff.de auto & conſen.tu.pag.51.

Quando tutores uel curatores eſſe deſinant.

Tutela finitur pubertate pupillorũ: omni capitis diminutione: item morte tutoris,uel capitis diminutione eius maxima uel media;item exiſtente cõditione uel tē

pore

pore,ſub qua,uel ad quod datus eſt:item ob hoc,quod tutor remouetur ut ſuſpectus. Cura aūt finitur adultis factis maioribus 25.ann. Cura.n.pupillarum eodem tēpore terminatur,quo tutela pupillorum.infrà eo.l.1.Itē finitur cura adultorum finito negotio, uel finita cauſa, ad quam dati ſunt.Inſtit.de auto.tut.§.ultim.de hoc Inſtit.quib.mo.tu.fin.

De actore à tutore ſeu curatore dand.

Sæpe contingit tutorem uel curatorem impedire gerere minorum negotia:& æquum eſt interim prouidere minoribus.Eſt ergo Actor ordinandus à tutore uel curatore,& idem dicitur,Adiutor.Et conſtituitur ad gerenda negotia,& ad litem.Inſtit. de cur.§.quod ſi.& infrà. de app.l.ſi actor. *Adiutor.*

De accuſationibus tutorum & curatorum,& temporibus earum.

De hoc dixi.ff.eo.tit. pag.51.

Si ex falſis allegationibus tutor uel curator excuſatus ſit.

Si uera excuſatione,quis excuſatur tutela, licet iniuſta,non tamen poſtea conuenitur. Si uero ſit excuſatio falſo,non prodeſt.ſicut & alias lata ſententia ex falſis inſtrumentis uel teſtimoniis reſcindenda eſt:ut infrà eod. l.1.& infrà ſi ex fal.inſtrumen.

Si tutor Reipublicè cauſa abeſſe cœperit.

Si tutor uel curator Reipu.cauſa eſt abfuturus,debet ſe excuſare a tutela ad tempus,alioqui medii temporis periculo obſtringitur.Item oportet eum poſtulare interim curatorem.de admi.tut.l. tutores §. qui ſe.& infra eo.l.1.& inſtit.de excuſa.tut.§.item qui Reipub.

De excuſatione ueteranorum.

Sicut in aliis,ita & in tutelæ excuſatione ſubuenitur ueterano,cum diſtinctione,de qua ff.de excu.tu.l.ſed & milites §.1.& 2.& inſtit.eo§.item hic.

Qui numero liberorum ſe excuſant.

De hoc dixi ff.de excu.tu.pag.59.fol.G

Qui morbo ſe excuſant.

Etiam ratione morborum excuſantur tutores,ut ſurdi,muti,furioſi,ꝑpetua ualetudine laborātes, dixi ff.de. excu.

excu.tu.pag.59.fol. G.

Qui ætate ſe excuſant.

Maiores 70.annis excuſantur à tutela,uel cura: ut infra e.l.1.Sed in perſonali publico munere uidetur ſtatui tempus 60.an.ut infra qui ætate.l.ult.lib. 10.

Qui numero tutelarum ſe excuſant.

Tria onera tutelæ non affectatæ diuerſorum patrimoniorum eo uſq; præſtant excuſationem, quatenus durét inſt.de exc.tu.§.item tria. dixi.ff.eo.

De curatore furioſi,vel prodigi.

De hoc dixi ff.de cur.fu.& aliis dand. pag. 54.

De prædijs,& aliis rebus minorum,ſine decreto non alienandis,uel obligandis.

De hoc dixi ff.de reb.eor.q ſub tu.uel cu.ſunt.pa.54.

Quando decreto opus non eſt.

Et de hoc in eo.ti.ff.de reb.eo.qui ſub tu.dixi, pa.54.

Si quis ignorans rem minoris eſſe ſine decreto comparauerit.

Emptor huius rei pupillaris ſine decreto alienatæ, et ſi ignorauerit in comparatione: tamen uſucapere interim,i. in minore ætate minoris non poterit: ſ. propter orationem diui Seueri,quæ prohibuit alienationem: ergo & per conſequentiam uſucapionem:ut ff.de uerb. ſig. l.alienationi.non prodeſt ergo bona fides.ff.de uſucap.l. ubi ad hoc.§.de admini.tut.l.lex quæ. Item Iuſtinianus prohibet omnes tpales præſcriptiones currere minoribus:ut §.in quib.cau.in inte.reſt.non eſt neceſ.l.ult.licet olim ſecus dicebat.ut.ff.de acqui.re.do.l.bonæ fidei.poſt minorem uerò ætatem curret ſtatim:ut j.e.l.1.§.ul.l.fin.

Si maior factus alienationem ratam habuerit.

Si adultus maior factus ratam habeat expreſsè uenditionem prædii ſine decreto in minori ætate uenditi, confirmatur uenditio:niſi neſciret ſe eſſe deceptum ultra dimidium iuſti pretij,infra eo.l. 1.

De magiſtratibus conueniendis.

De hoc.ff.eo.tit.dixi,pag. 53.

LIBER

De fugitiuis ſeruis, & libertis, mancipiiſque ciuitatum: & artificibus ad diuerſa opera deputatis, & ad rem priuatam, & dominicam pertinentibus.

NVnc de actionibus quæ ex maleficio naſcuntur, puta de furtis, inter quæ peius eſt domeſticum: ſi ulla enim efficacior peſtis eſt ad nocendum, q̃ familiaris inimicus. ut dicit glo. in l. 1. ff. ad Sill. Fugitiuus eſt, qui ea mente recedit à dño, ne poſtea reuertatur ad eum: licet mutato conſilio redeat. Erro eſt, qui temporibus cõſumptis in rebus nugatorijs, tandem, licet ſerò, reddit ad dominum. ff. de ædil. edict. l. quid ſit fugitiuus. 1. reſpon. & §. erroré. hic tamen quod non in uno dicitur, id in altero ſuppletur, & exaudìtur. ff. eo. l. 1. §. ulti. & pen. & ibi dixi. Dicit etiam hic de libertis, & mancipiis ciuitatum fugitiuis, nec curator ſit Romanæ, uel alterius ciuitatis infra eo. l. mancipia. & l. pen. Et de artificibus ſcilicet ciuitatum. licet non ſint ſerui: ut infra eo. l. fi. Et pertinentibus ad rempriuatam, i. ad ſingulorum utilitatem de populo. Et ad rem dominicam, ſcilicet Imperatoris. *Fugitiuus.* *Erro.*

De furtis, & ſeruo corrupto.

De hoc dixi ff. ſub propriis titulis, pag. 34. & *99.*

De operibus libertorum.

De hoc. ff. e. tit. dixi, pag. 70.

De bonis libertorum, & de iure patronatus.

De hoc dixi. ff. e. tit. & de iure patr. pag. 70.

Si in fraudem patroni a libertis alienatio ſit facta.

De hoc dixi ff. ſi quid in frau. pat. pag. *67.*

De obſequiis patrono præſtandis.

De hoc dixi. ff. de iur. patro. & in titu. ſed obſeq. à lib. & libert. pag. 70.

De libertis, & eorum liberis.

Qui puniantur, & qualiter, ob non præſtita obſequia, hoc tituló tractatur.

De iure aureorum annulorum: & de natalibus reſtituendis.

Iura patronorũ perduntur per reſtitutionem nataliũ

& per impetrationem annulorum. De hoc dixi. ff. ſub propriis titulis,pag.77.

Qui admitti ad bonorum poſſeſſionem poſſunt: & intra quod tempus.

De hoc.ff eo.ti.dixi.pag.66.

Quando non petentium partes petentibus accreſcant.

Quia unus ex his, quibus bonorum poſſeſſio defert, quandoq; excluditur, & accreſcit aliis: ideo de hoc dixi. ff.eo.titu.pag.65.

De bonorum poſſeſſione ſecundum tabulas.

De hoc dixi ff.eo.ti.pag. 68.

De bonorum poſſeſſione contra tabul. quam prætor liberis pollicetur.

De hoc dixi ff.eo.ti.pag 66.

De bonorum poſſeſſione contra tabulas liberti, quæ patronis liberisq; eorum datur.

De materia huius tituli diximus ſatis. ff. de bo. libe. pag. 70.

Vnde liberi.

De hoc ff.e.tit.dixi,pag. 71.

Vnde legitimi, & unde cognati.

De hoc ff.eod.tit. & unde cog.dixi, pag.72.& dicetur infra de legiti. hæred.

De ſucceſſorio edicto.

De hoc dixi. ff.e.tit.pag.72.

De carboniano edicto.

De hoc dixi.ff.eo tit.pag. 68.

Vnde vir, & vxor.

De hoc ff.e.tit.dixi,pag.72.

De repudianda bonorum poſſeſſione.

Illi cui delata eſt bonorum poſſeſſio, ſi maior eſt 25. ann.poterit repudiare:minor autem non niſi tutore autore.ff.de ſucc.edi.l.1.§.unuſquiſque & §.tutor.& de bono.poſſ.l.tutor.Et poteſt repudiari tunc demum bonorũ poſſeſſio,quando nõ eſt decreta,uel agnita.Nã nec hę reditas repudiatur poſteaquam agnita eſt: ut infra de re pu.hære.l.ſicut.& ff.de ſucceſ.edi.l.1.§.decretalis. Vno tamen capite repudiato, poſtea ſuccedere per aliud poteſt

Repudians hæreditatẽ.

poteſt:ut de ſucceſ.edi.dixi,pag.72.

De collationibus.

De hoc dixi.ff.de colla.bo.pag.67.

De teſtamento militis.

Poſt ſucceſſiones prætorias ponit ciuiles:& primò di gniores, ſcilicet ex teſtamento militis. De hoc dixi.ff.de mili.teſta.pag.57.fol.H.

Qui teſtamenta facere poſſunt, uel non.

De hoc dixi.ff.de teſta.pag.97. & inſti.qui.non eſt permiſſ.fac.teſtamen.

De teſtamentis,& quemadmodum teſtamenta ordinantur.

De hoc dixi.ff.e.tit. pag.62.fol.G.

De hæredibus inſtituendis.& quæ perſona inſtitui non poſſunt.

De hoc dixi.ff.e.tit.pag.63.fol.G.

De inſtitutionibus,& ſubſtitutionibus,& reſtitutionibus ſub conditione factis.

Nunc de inſtitutione conditionali, & de conditione in reſtitutione fideicommiſſaria, & in ſubſtitutione appoſita:De hoc dixi. ff.de condi.inſti.pag.99. & de con di.& demon.pag.63.fol.H.

De impuberum,& aliis ſubſtitutionibus.

De hoc dixi.ff.de uul.& pup.ſubſt.pag.64 fol.G.

De neceſſariis ſeruis hæredibus inſtituendis,uel ſubſtituendis.

Neceſſarius hæres ſeruus a domino inſtitutus:qui iō ſic appellaī,quia ſiue uelit, ſiue nolit, omnino poſt mor tem teſtatoris protinus liber,& neceſſarius hæres eſt, ēt ignorans, ut inſti. de hæred.inſti.in prin.Fit autem hæres neceſſarius domino.Item & filio impuberi, cui pupillariter ſubſtitutus eſt.ff.de uulg.ſubſt.l.ſed & ſi plures.§.quos.ſiue in uno gradu libertas & hæreditas ſiue in uno libertas, & in alio hæreditas relinquatur, uel in uno teſtamento, uel codicis libertas, & in alio hæredi tas,j.e.l.4.&5.

De liberis præteritis,& exhæredatis.

Præterire,eſt omittere aliquē eo nō inſtituto,uel exhæ

redato,

redato:ut inſtit.eod.in princ.dixi.ff.de liber. & poſthu. Exhæredare eſt filium conſtituere alienum à ſubſtantia uel hæreditate ſua:ſiue dicat exhæres, ſiue dicat alienus à mea ſubſtantia eſto:ut ꝭ eod.l.ſi quis.

De poſthumis hæredibus inſtituendis,uel exhæredandis,uel præteritis.

De hoc dixi ff.de liber.& poſthu.Fit autem poſthumus quinque modis, ut dicit glo.hic ſuper rubro.

De iure deliberandi.& adeunda uel acquirenda hæreditate.

De iure deliberandi dicit lex, ꝙ cum antiquioribus. & l.fi.& de adeunda hæreditate,ſcilicet ab extraneo.Sui dicuntur ſe immiſcere:Inſtitu.de hære.qua. & diff.§.ex tranei.Et de acquirenda à quocũque, ſcilicet uel ſuo uel extraneo de hoc dixi,ff.eod.& de acquir.hæred.

De repudianda,uel abſtinenda hæreditate.

Repudiare hereditatem,eſt nolle eam habere:ſicut Adire,eſt uelle eam habere.Hinc eſt quòd ille demum repudiat,qui poteſt eam adire.ff.de regul.iur.l.eius eſt nolle.& ff.eod.l.2.& l.is qui hæres.& ibi dixi de hoc.

Quemadmodum teſtamenta aperiantur, inſpiciantur & deſcribantur.

De hoc ff.eodem tit.dixi,pag 58.fol.H.

De edicto diui Adriani tollendo & quemadmodum ſcripti hæredes in poſſeſſionem mittantur.

Adita hereditate,reſtat ut hæres mittatur in poſſeſſionem rerum hereditariarum.Et ſuper tali miſſione tractabat edictum diui Adriani, inique tamen.unde ponit hoc, non de ſeruando, ſed tollendo.Dicebat enim, ſi ſcriptus hæres poſtularet ſe mitti in poſſeſſionem:non aliter fieret miſſio,niſi Reip.daretur triceſima pars hæreditatis:& multe erant interpretationes, & diſtinctiones circa edictum factæ hodie ergo ſublato edicto, fit miſſio in poſſ.rerum hæreditariarum:ſub diſtinctione tamen l.fin.ꝭ.eod.titu.

Si quis aliquem teſtari prohibuerit aut coegerit.

De hoc dixi ff.eo.ti.pag.59.fol.H.

De

De his quibus ut indignis auferantur hæreditates:& ad ſena tuſconſultum Syllanianum.

De hoc dixi ff.in propriis titulis, pag.58. fol. H.

De codicillis.

De hoc dixi ff.de iure codicil.pag. 59. fol.H.

De legatis.

De hoc dixi ff.in tribus libris.eo,ti.pag. 59. fol. H.

De verborum, & rerum ſignificatione.

De hoc ſatis ff.eo.ti.dixi,pag.68.hic autem ſpecialiter interpretationes quarundam rerum ad legata pertinentium exponuntur, de quibus infra.

Si omiſſa cauſa teſtamenti.

De hoc dixi ff.ſi quis omiſ.cau.teſta.pag. 58.fol.H.

De indicta uiduitate:& lege Iulia miſcella tollenda.

In legando ſæpe uiduitas indicebatur: putà mulieri, uel maſculo lego 10.ne nubat, niſi arbitratu illius. Et de hac loquebat̄ lex Iulia miſcella:iō de ea ponit nō corroboranda,ſed tollenda, quia iniquitatem continebat: & hodie remittitur conditio, utpote publicæ utilitati contrária: ut ff.de cond.& demōſtra.l. non adiecta.& dicitur Miſcella forte,quia Miſcelliones appellantur, quæ non ſunt certè ſententiæ, ſed uariorum miſtorumq; iudiciorum ſunt,ſecundum Feſtum. Hinc Lex miſcella, quæ in nubendo propriam ſententiā & iudicium denegauit:& incertam,aut uariam, ſeu miſtam alterius uoluntatem ſequi debere uoluit.de hoc in l.ambiguitates.ĵ. eo. *Miſcella*

De his quæ pœnæ nomine in teſtamento,uel codicillis relinquuntur.

De hoc.ff.e.tit.dixi,pag.63.fol. H.

De fideicommiſſis.

Secundum antiqua iura in multis differebant fideicōmiſſa à legatis:ideo ſeparatim de hoc dixi.ff. de le.3.pag. 60.& ff.ad Trebel.pag.64.fol.H.

Communia de legatis & fideicommiſſis. & de in rem miſſione tollenda.

Hodie fraterniſcant legata & fideicommiſſa,ut dixi ff. de l.3.de in rem miſſione, & de eius multiplici tractatu,

ſuperuacaneum eſt dicere, cùm ſublatum ſit omnino. Nam is, cui relictum eſt purè & in ſpecie, ſi fuerit res teſtatoris, ab adita hæreditate rem poterit uẽdicare: ſi fuerit res aliena, perſonaliter poterit agere.

Legata Fideicommiſſa.

Si falſa cauſa adiecta in legato, et fideicommiſſo fuerit.

De hoc dixi ff. de condi & demon. pag. 63. fol. H.

De his quæ ſub modo legata, uel fideicommiſſa relinquuntur.

Modus aſſcriptus in legatis uel fideicomm. pro conditione habetur: quia utroque non impleto priuatur legatarius legato: ut. j. e. l. 1. de hoc ff. de condi. & demon. dixi, pag. 63. fol. H.

De conditionibus inſertis tam in legatis, quam fideicommiſſis, & libertatibus.

De hoc dixi. ff. de condi. & demon. pag. 63. fol. H.

De uſuris & fructibus legatorum, & fideicommiſſorum.

De rebus legatis principaliter dixit, nunc de acceſſoriis earum. licet autem aliàs in actione, quæ ſtricti iuris eſt, uſuræ non ueniunt. s. de condict. indeb l. 1. in actione tamen eſt teſtamento, & fructus, & ét uſuræ ueniunt: comparatur enim iudiciis bonæ fidei: ut s. quib. ex cau. in integr. reſt. non eſt ne. l. minorum. Vnde ſicut in illis ex qualibet mora ueniunt uſuræ, ita & in hac: hoc eſt ex tempore interpellationis, cùm hæres nullam iuſtã cauſam prætendat non faciendæ ſolutionis: ut j. e. l. 1.

Actio ex teſtamento.

Ad Senatuſconſultum Trebellianum, & de incertis perſonis.

De prima parte dixi. ff. e. tit. pa. 64. fol. H. de incertis aũt perſonis dicitur inſt. de leg. §. incertis. gl. in l. 1. C. de ſacroſanct. eccleſ. Cyn. & doct. in l. id quod pauperibus. C. de epiſco. & cler. ubi habes quæ dicantur incertæ perſonæ.

Incerta perſona.

Ad legem Falcidiam.

De hoc. ff. e. tit. dixi, pag. 64. fol. H.

De caducis tollendis.

Olim ſępe legata nõ ſolum defalcabantur. i. diminuebantur

bantur, ſed etiam q̃nque fiebant caduca.i. oĩno inutilia. Et dr̃ caducum,quod deficit poſt mortem teſtatoris qua cunq; rõne:ut j.eo.l.1.§.& cum triplici. olim tñ deficiebat quibuſdam rõnibus,quibus hodie deficit: nam ſi hæreditas,uel legatum. Nec.n.cedebat dies legati, uel hæreditatis niſi ab apertura tabularum:nec antè poterat adiri hæreditas,niſi quis eſſet ſuus hæres, uel inſtitutus inſolidum : ut s̃.de iure dot. l.ſi fratris.& ff.de iure & fact. ign. l. 1. §.ult. Hodie uerò quandocunque poſt mortem adiri põt hæreditas,ſint,uel non ſint apertæ tabulæ. uñ & dies legatorum cedit à morte teſtõris,non ab adita hęreditate:ut ff.eo.l.1.§.cum igĩ. Aliqñ legatũ à principio eſt pro non ſcripto,uel poſtea eſt in cauſa caduci, in uita teſtatoris : uel poſt mortẽ in aliqua rõne deficiebat & id poſtremum apta uoce dicebatur caducum:ut s̃.dixi. Pro non ſcripto eſt, quod relinquitur ei, qui non eſt in rerũ natura tempore teſtamenti.In cauſa caduci eſt, quod relinquitur ei, q eſt in rerum natura tèmpore teſtamenti: ſed poſtea decedit uiuente teſtatore:uel deficit legati cõditio uiuente teſtatore. Et de his tribus modis caduci tractat hic titulus. *Caduc.* *Pro non ſcripta.* *In cauſa caduci.*

De his qui ante apertas tabulas hæreditatem tranſmittunt.

Ponit quaſdam perſonas, in quibus relicta non fiunt caduca:ſcilicet in perſonis liberorum.Tales enim etiam ſi ante apertas tabulas,uel ante aditam hæreditatem decedant,nihilominus tranſmittunt ad ſucceſſores:ut s̃.ti. prox.§.in nouiſſimo . Hinc Iuuenalis de quodam qui filios obtinuit : legatum omne capis, (inquit) necnon & dulce caducum.

Quando dies legati,uel fideicommiſſi cedit.

De duplici ceſſioni hic dicit,ſcilicet quando peti poſſit,ut infra.e.l.1.& ex quo tempore trãſmittitur. de hoc s̃.de cad.tol.dixi.ff.e.tit. pag. 65.

Vt in poſſeſſionem legatorum uel fideicommiſſorum ſeruandorum cauſa mittatur, & quando ſatisfacere.

De hoc dixi.ff.eo.tit.& in tit.ut legat.& fide. not.ca. pag.65.

De ſuis & legitimis liberis:& ex filia nepotibus ab inteſtat venientibus.

De hoc dixi.ff.e.tit.pag.73.

Ad Senatuſconſultum Tertullianum.

De hoc.ff.e.tit.dixi.pag.74.

Ad Senatuſconſultum Orficianum.

De hoc dixi.ff.ad Tertul.pag. 74.

De legitimis hæredibus.

Nunc de collateralibus, ſiue ex latere deſcēdentibus. de hoc dixi.ff.unde agnat.pag.71.

Communia de ſucceſſionibus.

Poſt ſucceſſionem ab inteſtato & ex teſtamento ſuccedentium,ponit quædam communia eorum ſucceſſionū, quæ ſunt ab inteſtato: qualis eſt illa.j.e Seruus ſucceſſores habere nō poteſt. item illa, affinitatis iure nulla ſucceſſio permittitur.Vnde uitricus non ſuccedit priuigno, nec econtra.j.e.l.uitrſcus.& l.affinitatis. Item illa antequam ſcriptus hæres repudiet hæreditatem, uel aliqua ratione amittat facultatem quærendi eam in teſtamento nemo ſuccedit.ff.de reg.iur.l.quandiu.& infra e. l.ante quam.Item illa infra e.Nutritoribus hoc noīe nec ciuili nec honorario iure defertur hæreditas. Item illa, Quæ prior eſt in gradu,prior eſt in ſucceſſione.infra e.l. auunculo de qua inſt.de ſerui.cog. §. repetitis.

De bonis maternis.

Bona materna. Incipit tractare quid iuris nobis competat in bonis uiuentium : uel quia ſpecialia quædam ſeruantur in ſucceſſione delata filiis a linea materna : ideo de ea ſucceſſione ſpecialiter dicit.Nam nō quæritur patri ſicut aliæ ſucceſſionis ei delatæ ſecundum hæc tempora ante Iuſtinianum:ut dicit hæc glo.

De bonis quæ liberis in poteſtate conſtitutis ex matrimonio, uel aliter acquiruntur,& eorum adminiſtratione.

Generalior eſt iſte tit.quàm ſuperior de delatis à linea materna:hic generaliter de delatis undecunque ueniant, uel ex quacunque cauſa obuenientia : & de adminiſtratione patri in talibus competente.de hoc inſtit.per quas perſonas nob. acquir.§.1.& ff. de uſu.l. cùm fideicommiſſi.

miſſi.§.cùm Pollidius. Nam diſtinguitur inter caſtrenſe,& quaſi. De hoc dixi ſuprà de caſtrenſi pec.

De hæreditatibus decurionum, nauiculariorum, cohortalium, militum, & fabricenſium.

Licet iure communi deficiente omni cognatione primum coniunx, deinde fiſcus ſuccedat, niſi in cauſa, ut ſupra, unde uir & uxor. l. 1. & de ſecun. nup. l. 1. hic tñ poſt coniugem non uenit fiſcus: ſed hi, de quorũ corpore, uel collegio fuerat is, q deceſſit: ſiue erat nauicularius: ut infra e. l. 1. Et dñtur nauicularii, qui habent ſocietatem in nauibus faciendis, & reparandis: uel qui in nauib. blada ducunt: qui priuilegia habent multa. ff. de iur. immu. l. ſemper. §. negotiatores. Siue erat cohortalis, ſiue curialis: ut infra e. l. 4. Siue erat Fabricenſis, qui erant deputati armis faciendis, & reparandis, & uendendis: & iſti etiam deputati dicebantur: ut in auth. de arb. Et habet iſta locum quando inter fiſcum & corpus erant controuerſiæ. puta quia uxor non ſupererat, uel repudiauerat: ſi tamen ſupereſſet uxor, omnibus præferretur. infra de bon. uac. l. 1.

Nauicularius. *Cohortalis,* *Fabricenſ.*

LIBER VII.

De vindicta libertate, & apud concilium manumiſſione.

Coniunctio eſt, in hoc tit. ponitur expoſitiuè pro. i. De hoc dixi. ff. de manumiſſ. uindic. pag. 75.

De teſtamentaria manumiſſione.

De hoc dixi. ff. e pag. 76.

De lege Fuſia Caninia tollenda.

Iſta lex impediebat libertates: qu a ea cautum erat, neminem in teſtamento ſuo totam familiam, uel ultra certum numerum manumittere poſſe: ſed inter uiuos bene poterat manumittere omnes ſeruos. hodie quod cõceditur, inter uiuos conceditur, multò magis in ultima uoluntate. infra e. & inſt. e.

De fideicommiſſarijs libertatibus.

De hoc. ff. e. tit. dixi, pag. 76.

De dedititia libertate tollenda.

Dedititij erant, q ſiue cõditione debebãt ſe Romanis

& quandiu uiuebant,ſerui erant:poſt mortem uero in libertatem eripiebantur:ut inſt. de lib. §.fi. Et ideo nõ dicebantur ſerui, quia ſucceſſionem habent,& omnino libertatem ſuperabant:uel uerius liberi erant, ſed ſeruire tenebãtur. Sicut & aliàs. j. co m. de manum. l. 1. §. finautẽ.

De latina libertate tollenda, & per certos modos in ciuitatem Romanam transfuſa.

Latini. Et hæc latina libertas tollitur. Et dicuntur latini, q toto tpe uitæ ſuæ erant liberi,ſed in morte eripiebãtur in ſeruitutem.& ſic non habebant hæredem:ut inſti. de ſucceſ. lib. §. fi. Et ſunt hic 12. uel 13. caſus, in quib. olim fiebant latini:hodie a tem per legem iſtam fiunt ciues Romani & uerè liberi. In omnibus autem, exceptis tribus,ſeruatur ius patronatus allæſum.

De ſeruo communi manumiſſio.

Communis ſeru⁹ manumiſſus. Olim non poterat unus ex dominis ſeruum manumittere, imò pars manumittentis accreſcebat ſocio: ut inſt. de don. §. erat. Hodie autem licet uni dominorum manumittere ſeruum communem, & inter uiuos,& in ultima uoluntate:ut j. e. l. 1. j. reſponſo.

De ſeruo pignori dato manumiſſio.

Seruus pignori datus. Seruus pignori datus,ſi eſt obligatus generaliter,puta obligauit omnia bona ſua, ſiue expreſſim ſit obligatus,ſiue tacitè, poteſt manumitti:niſi ſit à creditore præclusus loco pignoris: uel ſi is debitor manumitant ĩ fraudem creditoris, cùm ſciat ſe non eſſe ſoluendo:ut infra e. l. 2. & 3. ff. ex quib. cau. pig. ta. cont. l. pen. Si ſeruus eſt ſpecialiter obligatus, non poteſt manumitti, niſi uolente creditore:ſed tamen ipſe manumiſſor reuocare manumiſſionem non poteſt. infra l. 3. & 4.

De ſeruis Reipub. manumittendis.

Serui Reipub. Seruum Reip. Romanorum, uel cuiuſcunq; ciuitatis aut uniuerſitatis põt manumitti, dũmodo alium ſeruũ uice uel loco ſui det Reip. Et talis manumiſſio non mutatur:licet is fugerit quẽ pro ſe dederat:niſi aliquis titu. interuenerit iure cõi, id eſt cauſa propter quam reuocetur in ſeruitutem ſolitis modis infra, eodem leg. 1. 2. & 3.

De his qui à non domino manumiſſi ſunt.

Qui non eſt dominus, nullatenus poteſt manumitto te:adeo ut nec tutor,uel curator , uel etiã pater eius q dominus eſt ſerui, manumittere poſſint.ff.de manumi. l.ſeruus.& infra e.l. ſi pater. Ita nec procurator domini manumittit,niſi in caſu infra com.de manu.l.1.§.ult. *Non domini non manumiſſi ſunt.*

Qui manumittere non poſſunt,& ne infraudem creditorum.

De hoc dixi.ff e.tit.pag.76.

Qui non poſſunt ad libertatem peruenire.

De hoc dixi ff.e.qui ad liber.proclam.non licet.p.77

In quibus cauſis ſerui pro præmio libertatem accipiunt.

Serui quandoq; fiunt liberi per beneficium legis , & iudicis ſententiam , & ſuam ſtrenuitatem:ut ſunt ſerui qui tulerunt uirginum raptores,monetæ falſatores, militiæ deſertores,dominorum propriorum interfectores. His enim quatuor caſibus per ſententiam præſidis libertate donandi ſunt:ut tamen iſtorum ſeruorum domini pretium , à fiſco percipiant ȷ̃. e.l.2.& 3. & 4.infra unde ui.l.meminerint.

De ingenuis manumiſſis.

Ille qui eſt ingenuus , propter manumiſſionem non amittit ſuam ingenuitatem:inſt.de ingen.§ .ult.olim tamen ingenuus manumiſſus intra quinquennium poterat ſe in ingenuitatem repetere:ſed hodie perpetuo uſque ad finem ſeculi poterit:ut s̃.ubi cau.ſtat.agi de l.ul.

Communia de manumiſſionibus.

Commune eſt omniũ manumiſſionum: quia omnis manumiſſio eſt datio libertatis.inſt.de lib. in prin.Item per quemcunq; modum proceſſerit,contingit libertas. Item in ætate manumiſſi nulla eſt differentia:nec in ætatem manumittentis.inſt.de lib.§.ult.& infra eo.l 2.dum modo ſit maior 10.an.Item omnis manumiſſio põt fieri à domino,uel domina,uel eius liberis,cuiuſcũq; gradus,uel ſexus,uel ſuis,uel emancipatus,ut ȷ̃.e.l.1.§.ult.

De liberali cauſa.

De hoc dixi.ff.e.tit.pag.77.

De aſſertione tollenda.

Liberalis cã olim per quoſdam q Aſſertores dicebant *Aſſertores.*

(eo ꝙ aſſerebāt eum liberum qui dicebatur ſeruo) exercebatur: quod quia uanum & friuolum erat, ideo tractat de eo, non ponenda, ſed tollenda. Et ſtatuitur, ut liberatem cauſam quis per ſe, uel procuratorem agat.

Quibus ad libertatem proclamare non licet: & de rebus eorum, qui ad libertatem proclamare prohibentur.

De prima parte dixi ff. eo. ti. pag. 77. De rebus autem eorum, qui ad libertatem proclamare prohibentur, ſerua diſtinctionem. l. ul. infra eo.

De ordine cognitionum.

Ordo cognoſcēdarum q̄ſi. Quia cum quæſtione ſtatus cōcurrit qn̄q; alia q̄o, & dubitabat, de qua prius ſit cognoſcendū, uel pronunciandum. iō ponit de ordine cognitionē, ſ. liberaliū tantum: de hoc inſt. de act. §. præiudiciales. Sed ſupra de ordine iudiciorum generalior traditur doctrina, de ordine cauſarū omniū, liberalium, & non liberalium: hic autem titulus ſpecialis eſt. propter libertatis querelas inductus.

De colluſione detegenda.

De hoc dixi ff. eod. tit. pag. 92.

Ne de ſtatu defunctorum poſt quinquennium quæratur.

De hoc dixi ff. eod tit. pag. 50.

De longi temporis præſcriptione, quæ pro libertate, & non aduerſus libertatem opponitur.

Libertatis præſcriptio. De præſcriptione, quę tuetur ſtatū defuncti dixi: nūc de ea quæ ſtatum uiui tuetur. Si igitur quis fuerit in poſſeſſione libertatis per 20. ann. & ſine interpellatione, ammodo conueniri non poteſt: ut infra per totum.

De peculio eius qui libertatem meruit.

Pecu. manumiſſi. Dixit de pſona patiēte q̄onem ſtatus: nunc de eius peculio ponit, ſ. uiui. Manumiſſio. n. inter uiuos uidetur conceſſum eſſe peculium hoc ipſo, ꝙ nō admittitur, niſi in quibus caſibus manumiſſio facta inter uiuos perinde habetur, ac ſi facta eſſet in codicillis: ut ℥. de Lat. lib. tol. §. ſancimus. & §. ſed & ſi quis. Si āt quis manumittitur in ultima uolūtate, remanet peculiū penes ſucceſſores manumittentis: niſi ſpāliter fuerit datū manumiſſio.

De ſenatuſconſulto Claudiano tollendo.

Senatuſconſultum Claudianum loquebatur contra

libertatem.

libertatem,ideo tollendum fuit:erat enim olim per uniuerſitatem miſerabilis acquiſitio,& miſerabilior libertatis amiſſio ex ſenatuſconſul.Clau. Mulier enim libera ſeruili amore capta,ſi ei denunciatum fuerit à domino, ne commiſceretur ſeruo ſuo, iudex ſuper eo admonuiſſet eam,nec ipſa acquieſceret,ſuam ſubſtantiã perdebat,& libertatem amittebat,& fiebat ancilla domini denunciantis,infra l.1.& inſti.eo.ti. *Claudianum ſenatuſcon.*

De nudo iure quiritum tollendo.

Sic triplex diſtinctio erat in libertate. ut dixi ſup. de di.lib.& de lat.lib.tol.ita & in ſeruis,ut in quibuſdã plenum,in quibuſdam ſemiplenum, in quibuſdam nudũ, id eſt,ſine aliqua utilitate, haberent dominium: quod tollit hæc lex, & omnes ſunt plenè domini: ut hic in fi. & inſti.de iur.perſo.in fi. *Nudum ius q̃ritiũ*

De uſucapione pro emptore, uel tranſactione.

Explicito tractatu de iure agendi, quod proditũ eſt ad impugnandum: nunc de iure quod competit ad defendendum. Sed quia reus ſe defendit per exceptionem, ſiue longi aut longiſſimi t̄pis præſcriptionem, & per uſucapione, quæ & ipſa qualem qualẽ & de facto parit exceptionem,ut s̃.de iur.do.l. in rebus. Sed quia uſucapio dignior eſt,& fauorabilior præſcriptione, ideo primo de ea. De materia eius ti.dixi ff.eo ti.pag.79. *Præſcriptio. Vſucapio.*

De uſucapione pro donato.

De hoc dixi.ff.eo.tit.pag.80.

De uſucapione pro dote.

De hoc.dixi ff.e.ti. pag.81.

De uſcapione pro hærede.

De hoc dixi ff.eo.ti.pag.80.

Communia de uſucapionibus.

Vſucapionũ cõia hæc ſunt, ſcilicet quòd quis ꝑ ſuo poſſideat: nam qui ex conducto poſſidet, quamuis corporaliter teneat,nõ tamen ſibi,ſed domino rei creditor poſſidere: neque enim colono uel conductori longæ poſſeſſions p̃ſcriptio quæritur,infra eo.l.1.Itẽ ut bona *Vſucapionum cõia.*

fides

fides atſſi,alioqui non procedit, infra eod.l.ult. Item ut res non ſit uitioſa,infra eo.l.pen.&c.

De uſucapione transformanda,et de ſublata rerum differentia mancipi,et nec mancipi.

Ex diuerſitate locorum diuerſe iura in uſucapionem ſtatuebantur:utpote cum res mobiles in prouincia non poterant uſucapi,& ideo dicebantur. Nec mancipi. In Italia uero præſcribebantur res ſolo biennio,& iō dicebantur mancipi,quia poterant uſucapi.Mancipes autem dicuntur aliàs conductores ſalis:ut s̄.de uect.& commiſ. l.ſi quis.Res autem mobiles anno ubiq; uno uſucapiebantur:hodie autem uiſum eſt nouam uſucapioni formam tribuere:ut ſic dicamus de uſucapione transformanda & de ſublata rerū diff.man.& nec man.id eſt,idē ius eſt Italicarum prouincialium uſucapionem quant ad tempus:& quantum ad dominii trāſlationem. ut infra eo.in prin.l.& in fi.& inſti.eo. prin.

Ned mā cipi. *Mancipi.* *Mācipes*

De acquirenda et retinenda poſſeſſione.

De hoc dixi ff.eo.ti.pag.79.

De præſcriptione longi temporis,decem uel uigintiannorum.

Ex poſſeſſione cum ti.peruenit præſcriptio,iō de ea. Et tractatur hic de præſcriptione rerum immobilium, & incorporalium.Sed quia in eis nednm longiſſimum, ſed & lōga præſcriptio ſibi uendicat locum.Quid ſit præſcriptio,dixi ff.de excep. ſeu præſcr.pag 93. de mat eria huius ti:ponitur inſti.de uſuc.§.1.

Præſcriptio quā do ceſſat.

In quibus cauſis ceſſat longi temporis præſcriptio.

Qn̄ locū habet p̄ſcriptio lōgi temporis.s̄.poſuit: nūc qn̄ ceſſet.& quidem ceſſat propter perſonam eius,cuius eſt res:ut olim ſi fuerāt pupillus, uel hodie etiā ſi fuerit adultus,minor tamen 25. ann.s̄.in quib.cau.in inte.re ſti.non eſt ne.ult. præſcriptio āt 30. ann.bene currit in minori,niſi ſit impubes,licet poſſit reſtitui.j.de præſcr. 30.ann.l.ſicut.Sed etiam præſcriptio quinquennalis,q̄ tuetur ſtatum defuncti currit minori, nec reſtituitur.s̄. ne de ſta.defun.l.ſi mater.Itē in dote cauta & nō numerata qn̄q; currit minori & reſtituitur,quandoq; non.s̄. de temp.in inte.reſ.aut.ſi minor.Item ceſſat præſcriptio propter

propter qualitatem rei,ut ſi fuerit ſacroſanćta, publica, pop.Rom.& ciuitatis.ff.de uſuc.l. uſucapio.Idē.in omnibusrebus uitioſis, uel quaſi.Idē in rebus mobilibus. infra e.l.2.Item ceſſat propter cauſam:ut ſi qui nō poſſideat, uel mala fide poſsideat.Itē in omnibus actionibus pſonalibus.ītra ti. px.l.neq;. Itē ī omnibus miſtis actionibus.j.e.l.unus.niſi in hæreditatis petitione, cū exeedit terminos ſuos:ut s̄.de uſucap. p emp.notatur.

Quibus non obijcitur longi temporis præſcriptio.

Quandoq; etſi uere cucurrerit præſcriptio,tamen effectu caret:hoc autē accidit propter iuſtam.& probabilē,& neceſſariam abſentiam perſonæ quæ petit reſtitutionē eius temporis, quod in uſucapione cucurrit ſe ab ſente.Et ſeruatur hæc in militibus, & uxoribus militū, in expeditione occupatis, & in medicis.& in abſentibus Reipub.cā,uel in captis ab hoſtibus, & poſtliminio reuerſis, uel in abſentibus fortuito caſu.infrà eo l.1.2. 3.& 4.

Si aduerſus creditore m.

Qualiter præſcribatur rei uendicationi gratia dominii competēti,dictum eſt:nunc qualiter præſcribatur actioni in rē, competenti gratia iuris ꝙ quis habet in re, puta creditor habet hypothecariā actionē, qūo contra talē præſcribatur.Nā diuturnum creditoris ſilentium,id eſt,decem annorum inter præſentes, & 20.inter abſentes,in efficacem quo ad effectum actionem pignoris per ſequendi conſtituit. infrà eo.l.1. *Præſcriptio contra actionē in rē.*

De quadriennij præſcriptione.

De præſcriptione quæ tuetur emptorem dixit: nunc de ea,quę uenditorem, ſ.fiſcum qui rem alienam uendit ut ſuam,& de ea quæ datur aduerſus eum.Et habet locū quadriennii præſcriptio in bonis uocantibus,facta com putatione quadriennii ex quo cœperūt eſſe bona uacātia:& denunciatum eſt fiſco bona eſſe uacantia, &c. de hoc ff.de diuerſ.& tempor.præſcr. l.intra.§. quadrienni & de iur.fiſ.l.1. §.diuus.& inſt.de uſucap.§.res.

Ne rei dominicæ,uel templorum uendicatio temporis exceptione ſubmoueatur.

Non ſolū in pdictis cauſis ceſſat pſcriptio lōgi temporis

poris, ſed etiam in alijs, puta ſi res ſit dominica.i.principis: uel etiam Reip. uel templorum: talium.n.res mobiles uel immobiles nulla alienationis ſpecie obſtāte, nulla longi temporis pręſcrip.officiente, & omni temporis diffinitione ſubmota principi, uel templo, uel Reip.debent reſtitui.infra e.l. 1.2.& 3.

De præſcriptione 30.uel 40.annorum.

Locum habet præſcriptio xxx.ann.cùm præſcriptio longi temporis ceſſat: quod accidit propter multa, & uaria, de quibua dixi.ſ.in quib.cau.ceſ.lon.temp. præſcri. hæc.n.præſcriptio nō reſpuit uitia rerum & perſonarū.

De annali exceptione Italici contractus tollenda: & de diuerſis temporibus, & exceptionibus, & præſcriptionibus, & interruptionibus earum.

Quia olim in Italico contractu, & actionibus ex eo competentibus, annalis quædam exceptio obſeruabat, ideo de ea. Et qa circa eam nimiæ difficultates erant, ponit de ea tollenda: utilis.n.erat annus, & quidam eum extendebant in decennium.alij in quinquennium, infra e.l.1.1.reſp.Ponit etiam de diuerſis tēporib.& exceptionibus, & præſcriptionibus, de quib.dixi.ff.de excep.& præſcr.& ff.de diuer.& temp.præſcr.pag.93 & 94.

De alluuionibus, & paſcuis, & paludibus ad alium ſtatum translatis.

Suprà qualiter res ciuiliter acqrantur, nunc qualiter naturaliter, ut per alluuionem. Eſt aūt alluuio latens incremētum.i. auctio & diſcretio occulta: nam ita paulatim adijcitur, uel detrahitur, ut intelligere non poſsis quantum quoquo momento temporis adijciatur, uel detrahatur.inſt.de re.diui.§.pręterea.De paludibus quoque & paſcuis ad meliorem ſtatum translatis, idem dicitur.ſ.ut ſeparatim debeant non cenſeri, ſicut nec illud cenſebitur.i.cenſum præſtabit, quod per alluuionem ablatam eſt.infrà.e.l.ult.§.ſimiliter.

Alluuio.

De ſententijs præfectorum prætorio.

Alium modum ciuilis acquiſitionis ponit.ſ.per ſententiā.Incipit ergo tractare de officio iudicū, quod præcipuę pronuntiandis ſententijs conſiſtit. Eo quia pręfecti

fecti prætorio maiores ſunt cæteris magiſtratibus & iudicibus,ideo de ſententiis eorum,& quæ ſint eorum priuilegia in ſententiis,& alibi.Triplici enim gaudent priuilegio & trina ſpecialitate lætantur,ut infra hoc tit. uidere poteris.

Quomodo, & quando iudex debet ferre ſententiam præſentibus partibus, vel una abſente.

Habita pleniſſimè negotii inquiſitione, ſi quidē uterque:i.actor.& reus fuerint præſentes, quandocunque intra triennium poterit ferri ſententia.l.properandum. ſ. de iud.uel intra biennium, & ſex menſes iure authenticorum,in auth.de litig. §.omne. Si uerò neuter eorum fuerit præſens.i.neque actor,neque reus, nullo tpe fertur ſententia.Si uerò alteruter eorum fuerit præſens,alter uerò abſens: ſi quidem reus tantum eſt abſens, non contrahitur eremodicium(id eſt,deſeri uidetur iudiciū) etiam ſecundum ueteres leges,ſed poteſt procedi ad diffinitiuam ſententiam.Actore autem abſente,& reo præſente,contrahitur eremodicium per l.properandum.infra ut per auth. de liti.

De ſententiis ex periculo recitandis.

Quia ſententiæ,ſicut & medicinæ,cum periculo dantur & recipiuntur.Multis itaque modis ſnīa eſt nulla.puta ſi iudex recitauerit non ſedendo: Item ſi non legerit ſcriptam.infra e.l.1.Item ſi per alium, & non per ſe recitauit.infra e.l.ult.in prin.illæ tamen quæ deſunt ſententiæ poſſunt per iudicē ſuppleri eodem die.ſ.quæ pertinēt ad conſequentiam priorum ſtatutorum, ut de fructibus & ſumptibus,& ſi.ff.de re iud. l. Paulus. *Sententia nulla*

De ſententiis, & interlocutionibus omnium iudicum.

De hoc dixi.ff.de re iudic.& ponit hic multa uitia,propter quæ ſententia eſt nulla.

De ſententia quæ ſine certa quantitate profertur.

Quia quandoque fertur ſententia,ſed tamen ſuper incerta quantitate,ideo de ea.Curare autem ſemper debet iudex,ſi.poſſibile eſt,ut certam rei ferat ſententiam: ut inſti.de act.§.curare.ubi ſatis de hoc: & infra eod.l. hęc ſententia.

De

De ſententiis quæ pro eo quod intereſt proferuntur.

Quia incerta ſæpe fertur ſententia circa intereſſe, cũ non ſit iudici expeditum inquantũ poſſit uel debeat extendi intereſſe:puta cũ ẽt hodie multi dubitent,inquantum protendatur intereſſe.Eſt autẽ intereſſe aliud commũne,aliud conuentum,aliud ſingulare.Et dicitur inter *Intereſſe Conuẽtũ.* eſſe conuentum pretium: & de iſto non eſt hæſitatio: quia illud ſicut conuentum pretium: & de iſto non eſt hæſitatio:quia illud ſicut conuentum eſt, dẽt præſtari, *Cõmune.* niſi dolus alterius patris interceſſiſſet.Comune intereſſe eſt, quod in contractibus & in delictis regulare eſt ut æſtimetur: & in delictis ſemper, & in contractibus plerunq; æſtimatur,ff.ad l.Fal.l. pretia. & iſtud p̃ſtãdum eſt *Singulare.* ſolidũ.Singulare ãt intereſſe eſt,qđ æſtimatione ſingulari petitur.i.ſingulare pretium rei:de hoc Dyn.in reg.mora.lib.6.& Bar.in l.ſi.ff.de p̃to.ſtip.& Doct. infra.eo.l.1.

Si à competenti iudice iudicatum eſſe dicatur.

Iudex incompetens eſt(licet in eũ conſenſerim)pluribus modis: uel quia ipſa nullam iuriſdictionem habebat:ut ſupra de iuriſd.om.iu.l.conſenſus. uel quia interuenit error in adeundo ipſum; uel compulſus ſum in eũ conſentire.Item propter diuerſitatem rerum puta datus eſt ad certas res,& de aliis pronuntiat. infra e.l.1.

De pœna iudicis,qui malè iudicauit: uel eius,qui iudicem,uel aduerſariam corrumpere curauit

Pœna iudicis uaria eſt,ſecũdùm qualitatẽ delicti. Si.n. dolo malo iudicauit,uerè obligatus eſt ex maleficio, & tenetur actione in factũ, uel de dolo ad omne intereſſe, & expenſas & ad æſtimationẽ litis. Itẽ ſit infamis, infra e.l.ul.Si ãt pecunia ſit data,uel promiſſa:tunc dati triplũ promiſſi duplum à comite priuatarum rerum exigitur: iudex dignitatem uel honorem amittet: & hoc in ciuili cauſa: nam in criminali bonis omnibus confiſcatis mittetur in exilium,in auth.ut lit.iur.§.qui non accepit. & §.ſi autem.Sunt & aliæ pœnæ, de quibus inſti. de oblig. ex quaſi mal.circa prin.& in c.1.de re iud. lib.6.

Sententiam reſcindi non poſſe.

Multa cuſtodienda in ſniæ prolatione ſupra diximus, quæ

quæ ſi diligenter fuerint obſeruata, ut in hac rub. contineiur ſententia non poterit reſcindi, uel ab eo qui iudicauit, uel à ſucceſſore eius. j. eod. l. 1. biſi ſolitis modis, ut per appellationē, per in integrū reſtitutionē, per ſupplicatione, &c. Occaſione aūt omiſſæ exceptionis non reſcinditur: ut j. eod. l. pen. niſi in caſibus quibus licet peremptoriā exceptionē proponere poſt diffinitiuam, &c.

De fructibus et litis expenſis.

Regulariter lite conte. fructuum ratio ſemper eſt habenda. Et dicitur fructus, qui eſt deductis iuſtis ſumptibus. Item præſtatur fructus percepti & percipiendi, &c. *Fructus.* *Expenſæ litis.*

Litis autem expenſæ olim uictori non præſtabantur à uicto, niſi temerè uocaſſet eum in ius, ff. de iudi. l. eum quem temerè. Hodie autem regulare eſt, ut uictus uictori condemnetur in expenſis, niſi in caſibus no. in ea. l. & in c. calumniam. de pœn. *De re iudicata.*

De hoc dixi. ff. e. tit. pag. 81.

De executione rei iudicatæ.

Parum eſſet ſnīam ferri, niſi lata etiam mandaretū executioni. Mādatur aūt ſnia executioni, quādo ſeruato ordine iudiciario, & cā cognita, conuicto debitore uel cunfeſſo, late eſt ſententia ab eo, qui habebat poteſtatem iudicandi: hoc eſt à iudice cōpetenti. j. e. l. 1. & l. ſi ut proponis. Eſt autem executor, qui poſt ſententiam inter partes audita, & diſcuſſa omni lite prolatum iudicatæ rei uigorem ad effectum deducere uidetur, infra eo. l. pen. *Executor*

De uſuris rei indicatæ.

Sæpe contingit pecuniā in ſnia deductā ela pſo legitimo tēpore non ſolui: iō ſupponit quæ pœna, & qnando imponatur nō ſoluentibus. Maximis. n. uſuris ſubiiciuntur. i. centeſimis, quæ currere incipiunt demum poſt quatuor menſes, à tpe ſniæ computandos ſi non fuerit appellatum: aut ſi appelletur, currunt à die confirmationis primæ ſententiæ: ut infra e. l. 1. & l. eos. Interim autem, id eſt, in quadrimeſtri tempore, nulla oīno currit uſura. *Maximæ uſuræ.*

Si plures una ſententia condemnati ſunt.

Qualiter fiat executio cōtra unū dānatum dixi: nunc qualiter ſi ſint plures qui una ſnia dānantur: tales enim

pro parte debent ſoluere:& poteſt ab eis exigi,& contra eos ſententia pro uirili portione mandati executioni.

Quibus res iudicata non nocet.

Sñia inter alios acta. Regulariter traditur in ciuili, & criminali cauſa ſententiam inter alios latam aliis non nocere, uel in eodem negotio,uel in ſimili:ſiue hi q experti ſunt ciuiliter ſuo nomine contendebant,ſiue ẽt noſtro.Sed tñ non præcedente uel ſequente uoluntate noſtra,etiam ſi tales erant quibus licebat agere ſiue mandato:ut j.eo.l.1. 3. & 4.

Comminationes,epiſtolas,programmata,ſubſcriptiones,auctoritatem rei iudicatæ non habere.

Quod per epiſtolā pſes iuſſit aliquē ſoluere pecuniā, effectum non habet ſñiæ.j.e.l.1. Item ſubſcriptio ſententiam cauſa cognita latam non reuocat uel reſcindit.ff.de re iudi.l.quod iuſſit.& j.e.l.ea quæ & l.iudex.Item præſidis interlocutio apud acta ſignata de duplo, uel quadruplo præſtando,niſi debitor ſatisfaciat, uoluntas eſt potius cōmīnantis, quàm ſententia iudicantis : neq;.n.oīs *Programma.* uox iudicis iudicati continet auctoritatem.j.e.l.interlocutio.Item programma nō hẽt uim rei iudicatæ,infra e. programma. Eſt autem programma procedens ſcriptura ut dicitur,i.quæ per plures prouincias & loca deſtinatur.Vel eſt Programma,cum idem diuerſis traditur libellis,quaſi procedens gramma,i.litera:ſic enim plerunque in corpore auth.ponitur:uel ſecundum Ioan.ut differat ab epiſtola, eſt programma ſcriptura publicè in albo propoſita,infra l.2.

Si ex falſis inſtrumentis uel teſtimoniis iudicatam erit.

Sicut ſententia propter omiſſam ſolennitatem reuocatur:ut ſ.ti. px.ira & propter adiunctā falſitatē: ut hic.

De confeſſis.

De hoc dixi.ff.e.ti.pag.82.

Res inter alios acta aliis non nocet.

Hic ti.loquitur de iudicatis, & actis extra iudicium. Sed ſupra quib. res iud. non noc. loquitur de iudicatis tantum.& quæ ibi dieuntur, hic potes repetere. Tradit enim hæc rubrica unam ragulam contrariam ſiue caſualem:de hoc.in c. pen. extra de re iud.

De relationibus.

Quia iudex quandoque dubitans, cauſam ipſam ante ſententiam uel poſt refert ad principem, uel ad alium cō ſilii cā:iō de relationib. ponit: de hoc dixi ff. de ap. p. 264.

De appellationibus, & conſultationibus.

Quia ſententia lata fiunt appellationes & conſultationes: ideo de his ſubiungit. De appel. dixi ff. e. ti. Conſultatio autem in hoc differt a relatione: quia aut iudex refert negotium ad ſuperiorem, uel ad imperatorem, ut inſtruatur ab eo, qualiter in tali cauſa debeat iudicare, & petit inſtrui ſuper facti qualitate, ſcilicet ut ea principi, notificata reſcribat, quid ſuper ea debeat præſumi, & talis dicitur conſultatio. Aliquando iudex cauſam refert ſuperiori, quia vult euitare onus iudicandi, & iſta propriè dicitur Relatio. de qua ſupra ti. proxi. *Conſultatio.* **Relatio.**

De temporibus, & reparationibus appellationum, ſeu conſultationum.

Quando & qualiter fiat appellatio dixit: nunc intra quæ tēpora exercetur. de hoc dixi ff. quādo, & intra quæ tem. ap. ſit. hoc addito, ꝙ hodie unus tm̄ fatalis eſt dies. i. annus unicus, intra quem dēt appellatur exequi appellationem ſecundum ſe, id eſt, cum ipſe ſolus eſt in iudicio: communiterve, i. cùm eſt in iudicio cum altera parte: aut ſi iuſta cauſa interceſſerit alius annus indulgetur, & ita erit ſecundus fatalis. quo tranſactio, lite non completa rata manet ſententia: ut in auth. de his qui ingre. ad app. coll. 5. de hoc in c. cum ſit Romana. de app.

Quando prouocare non eſt neceſſe.

De hoc dixi ff. quæ ſen. ſine appella. reſcin.

Quorum appellationes recipiuntur.

De hoc dixi. ff. à quib. ap. non li. & de ap. reci. uel non.

Si pendente appellatione mors interueniat.

De hoc dixi ff. e. tit. pag. 117.

De his qui per metum iudicis non appellauerunt.

Supra dixit, qñ appellatione facta nō examinant, hic ecōtra, qñ nōn facta habetur pro facta, & examinantur: puta ſi quis per metum non appellauerit: intellige quod fuerit iuſtus metus, & talis q in conſtantē cadere potuit,

de hoc infra.l.ul.& ff.de reg.iur.l. in omnibus. & de ap. l.cumquidam.de appel.reci.l.antepenul.

Si unus ex pluribus appellauerit.

Docuimus ſupra quomodo appellatio appellanti pro ſit:nunc exponamus,quomodo per appellationem etiã alli non appellanti appellatio facta proficiat.Nam ſi in una eademq; cauſam unus appellauerit,eo quòd iſta ap pellatio pronunciata eſt,ei quoque prodeſt,qui non ap pellauerit:ſ.e.l.ſi una.de hoc in c.una ſententia extra de appel.

Appellatio unius pdeſt alteri.

Si de momentanea poſſeſſione appellatum fuerit.

Quando appellatio reiiciatur ꝑ auctoritatẽ iudicis, dictũ eſt:nunc audi qñ reiiciatur propter utilitatem ipſius rei de qua lis eſt:puta ſi feratur ſup momẽtanea poſſeſſione, ubi appellatio non admittitur forte quia expectatur plenius examinari negotium in cauſa proprietatis.Eſt aũt poſſeſſio momentanea,ſi agatur de poſſeſſione retinenda per interdictum uti poſſid.uel utrobi uel adipiſcendæ per interdictum quorum bonorũ,uel quorum legatorum:,uel recuparandi per interdictum unde ui. Eſt enim apta durare per momẽtum penes eum qui uicit.Si enim ille qui ſuccubuit incontinenti probat de proprietate,ſtatim eam recuperabit per ſententiam.de huc in c.1.de cau.poſ.& proprie.

Poſſeſſio momentanea.

Ne liceat in una eadem q; cauſa tertio prouocare nec poſt duas ſententias iudicum,quas diffinitio præfectorum roborauerit,eos retractare.

A ſententia appellatur regulariter ſemel & ſecundo: Sed tertio non,ut dicit.Et quod dicit,eademq; cã improprié dicit,ut pater ff.de inoſ.teſt.l.circa. & no.ſupra de procu.l.ita demum.Sed propter identitatem litigatorum,& rei de qua quæritur, dicitur cauſa appellationis eadem eſſe cum principali.

Quoties appellandum.

Qui bonis cedere poſſint.

De,hoc dixi.ff.eo.ti.pag.82.

De bonis auctoritate iudicis poſſidendis, ſeu uenundandis,& de ſeparationibus bonorum.

De hoc dixi.ff.ſub propriis ti.pag.82.

De priuilegio fiſci.

De hoc dixi ff.de iure fiſci. ſunt & alia multa priuilegia quæ per ti. colligi poſſunt.

De priuilegio dotis.

Non ſolum fiſcus, ſed etiam mulier pro dote priuilegium habet. Et nota quòd hic titulus dicit de priuilegio quod habet inter perſonales actiones. Sed de eo quod habet circa hypothecariã dicitur infra q̃ pot.in pig.l.fin.

De reuocandis his, quæ in fraudem creditorum alienata ſunt.

De hoc dixi ff,de his quæ in frau.cre.pag.84.

LIBER VIII.

De interdictis.

DE hoc dixi.ff.eo.ti.pag.84.

Quorum bonorum.

De hoc ff.eo.ti.dixi,pag.85.

Quorum legatorum.

De hoc ff.eo.ti.dixi pag.85.

Vnde ui.

De hoc ff.eo.ti.dixi, pag.91.

Si per uim, uel alio modo, abſentis turbata fuerit poſſeſſio.

Dictum eſt.ſ.de turbata poſſeſſione præſentis: nunc de poſſ.abſentis. Eſt autem ſciendũ, quòd abſenis poſſeſſio quandoq; per uim, quandoq; per reſcriptum principis turbatur. Et ſiquidem turbatur per uim, expulſis his qui detinebant nomine abſentis, datur conditio ex lege iſta ad recuperandum poſſeſſionem. Si autem turbatur per reſcriptum imperatoris, uel interlocutionem iudicis non fit iõ innouatio poſſeſſionis: quia negotiorum merita partium aſſertione panduntur: quia per nimiam inſtantiam literæ impetratæ ſunt.j.e.l.ul.& extra de integ.reſti.c.tamen ex literis.& de ſen.& re iud.l.cum illius.

Vti poſſidetis.

De hoc dixi.ff.e.tit.pag.88.

De tabulis exhibendis.

De hoc dixi.ff.e.tit.pag.86.

De liberis exhibendis, ſeu deducendis: & de libero homine exhibendo.

De hoc dixi ff.in propriis ti.pag.92.

De precario, & Saluiano interdicto.

De hoc dixi,ff.in propriis tit. pag.91.

De ædificijs priuatis.

Quia per interdicta, de quibus ſupra, priuata ædificia defenduntur & tuetur, & conſtituenda fieri impetrantur:ideo de his dicit,qui poſſunt uel teneantur ædificare uel reficere priuata ædificia.

De operis noui nuntiatione.

Quidam habent hic ſuper lege,de operis noui, &c. ꝓpriam rubricam:ſed non eſt neceſſaria.Satis enim pertinet hæc lex ad ſuperiorem materiam,ſecundum glo.noſtram.Et no.quòd hæc nuntiatio fit tribus modis: ut ff. de nou.ope.nunt.l.de pupill.§.meminiſſe.de hoc dixi, ff. eo.pag.74.

De operibus publicis.

Ad extructionẽ & reſtaurationẽ pontium,& aquæ ductuũ,& murorum, oẽs certatim facta operarum & pecuniarum collatione,concurrere debent. Nec aliquis ab huiuſmodi conſortio dignitatis, uel religionis priuilegiis ſe excuſare debebit,infra eo.l.ad portus. & de priui. aug.do.l.abſit,& in aut.de eccl.ti.§.ad hæc.

De ratiociniis operum publicorum, & patribus ciuitatum.

Fuerat olim proconſulibus & præſidibus prouinciarum permiſſum pro diſcuſſionibus ratiociniorum publicorum & ciuilium redituum,ſiliquam unam ex ſingulis erogandis ſolidis uendicare. Verum hodie patribus ciuitatum eorum neceſſitatibus hæc aliqua deputatur.j.e. l.una.& in auth.ſed hodie,ſupra de epiſc & cle. Vbi etiã exponitur,quid ſit ſiliqua. Ciuitatum autem patres dici poſſunt defenſores ciuitatum,qui quidem plebi & ruſticitati parentis uicem exhibent,ſupra de defen. ciui. l. in defenſoribus.

Siliqua.

Ciuitatũ patres.

De pignoribus & hypothecis.

De hoc.ff.e.ti.dixi,pag.46.

In quibus cauſis pignus tacitè contrahatur.

De hoc dixi.ff eo.tit.pag. 46.

Si aliena res pignori data ſit.

De hoc dixi ff.quæ res pig.pag.47.

Quæ res pignori obligari poſſunt,& qualiter, & quando pignus contrahatur.

De hoc dixi ff.eo.ti.ff.de pig.pag.47.

Qui potiores in pignore habeantur.

De hoc dixi ff.eo ti.ff.pag.49.

De his qui in priorum creditorum locum ſuccedunt.

De hoc dixi ff.eo.ti.pag.47.

Si antiquior creditor pignus uendiderit.

Qualiter in ius prioris creditoris uel per pactum, uel ſolutionem aliquis ſuccedat dictũ eſt.nũc qualiter ſuccedat per uenditionẽ.Antiquiore tñ creditore uẽdente pignus ſequentes creditores uel debitores pignus aduocare non poſſe.j.eo.l.1.in prin.niſi primus creditor uẽdiderit fideiuſſori qui tenebatur:uel nõ uẽdiderit ſecundo creditori.ff.de diſtra.pig.l.2.& l.cum ſecundus.§.1. uel niſi creditor primus.uẽdiderit ſub eo pacto ut liceat debitori pignus recuperare.ff.de pi.ac.l. cum uẽderet.

Si communis res pignori data ſit.

Rẽ quam habet aliquis cum alio cõmunem,non poteſt obligare ſocio inuito, niſi pro portione ſua infra e. l.1.& ff.p ſoc.l.nemo.Fiſcus tamen ratione partis rem communem poteſt inſolidum alienare, utſupra de cõ. re.alien.l.2.ergo & multo magis obligare poteſt.

De prætorio pignore,& ut in actionibus etiam debitorem miſſio prætorij pignoris præcedat.

Qualiter per conuentionem pignus conſtituatur, dictũ eſt: Videamus qualiter cõſtituatur per p̃torem, ſiue per iudicem.Et quidem conſtituit permiſſionem in poſſeſſionem.ff.de pig. act.l.nõ eſt mirũ, §.ſciendũ.Et erit prætoriũ pignus,ſi fiat miſſio & ex cã quã p̃tor iubet fieri:puta ut caueat pro legatis, uel de dãno infecto,uel in operis noui nun.de opere demoliendo.Iudiciali ãt eſt, cum iudex iubet mitti in poſſeſſionẽ ex officio ſuo, ut mandetur executioni diffinitiua ſnĩa.Et primo capiuntur mobilia, ſecũdo immobilia,tertio peruenitur ad nomina.Effectus autem omnis pignoris hic eſt, ut creditor in eo habeat retentione & actionem hypothecariam, ſi ceciderit a poſſeſſione culpa ſua infra l.ul.

Pignus p̃torium. *Iudiciale pignus.*

Si in cauſam iudicati pignus captum ſit.

Specialiter tractat de eo pignore, quod capit in cām iudicati.i. pro iudicato exequendo. Et certè olim poſt duos menſes pignus in cauſam iudicati: captum diſtrahere licebat. ff. de re iud. l. debitoribus. Sed hodie nō, niſi poſt quatuor menſes: ut ſupra de execu. rei iud. l. ul.

Si pignus pignori datum ſit.

Non ſolū à dominis ſed etiam ab ante dominis res obligantur, puta ab his, quibus ſunt obligatæ: pōt. n. pignus pignori dari: & datur actio exempto ſecundo creditori, quatenus. i. quandiu utraq; pecunia debetur. *Si* utraq; pecunia non fuerit debita, quod contigit utraque ſoluta, uel etiam altera, pignus perimitur. ff. de pig. l. grege. §. pignori.

De partu pignoris, & omni cauſa.

Sicut locum hēt hypothecaria actio pro ancilla obligatà, ita ēt locū pro parte, & pro oī cauſa, uel acceſſione. i. partu ſecundo, uel tertio, In ancilla tñ diſtinguitur, q̄ concipit apud debitorem, uel apud extraneū, &c.

De remiſſione pignoris.

Quandoq; uoluntate expreſſa creditoris diſſoluit pignus, ut ſi creditor remittat pignoris obligationem. ff. de pact. l. ſi tibi. §. de pignore. Et idem ſi remittat debitū uel in perpetuum uel ad tempus: nam intra tempus obſtabit exceptio ff. eo. l. ſoluitur. & eo. ti. dixi.

Etiam ob chirographarium pecuniam pignus retineri poſſe.

Licet ſoluta pecunia diſſoluatur obligatio, & ceſſet hypothecaria, non ceſſat retētio. pignoris, ſicut præſens rubrica iudicat. Ait enim: etiam ob chirographariam pignus retineri poſſe: quaſi diceret, non ſolum retinetur propter eam pro qua eſt obligatum ſed etiam ob chirographariā, id eſt eā, quæ debetur ſine pignoris obligatione, cuius probatio chirographo continetur: quod ſi nō continetur, idem tamen dicendum eſt, poſſe retineri pignus, ut dicit hic gl. rubri.

De diſtractione pignoris.

De hoc ff. eo. ti. dixi, pag. 48.

Debitorem

Debitorem uenditionem pignoris impedire non poſſe.

Rubrica ſatis clara eſt in ſe.plane oblatione pecuniæ debitæ cũ uſuris & creditore non accipiente facta conſignatio impedit eius uenditionem,infra eo.l.1.& 2

Si uendito pignore agatur.

Contingit ſæpe,uenditio pignore agi,de quo hic titulus tractat,cui competat,& qualis actio, quod proſequere ut in litera.

De luitione pignores.

Liuitio pignoris fit per ſolutionem,uel ſatiſdationem totius debiti:ut infra eo. l. 1. & ulti. Eſt enim luere pignus redimere.Sicut dicimus,luo pœnam , & luo peccatum.nam peccatum ſoluitur pœna : qui enim crimine, tenetur obnoxius,eum pœna à priſtina liberat obligatione.Seruius ſuper 10. Aeneid.de hoc dixi ff. quib.mo. pig.uel hypot.ſol.pag.48. *Pignus Luere.*

Si unus ex pluribus hæredibus creditoris ,uel debitoris,partem ſuam debiti ſoluerit, uel acceperit.

Licet unus ex hæredibus creditoris partem debiti accipiat,non tamen præiudicatur cæteris, quo minus qlibet hæredũ pignus poſſit inſolidum uendicare.ĵ.e. l.1. & 2.Item eſt in hæredibus debitoris,ut non proſit cæteris,una ſoluente quo minus creditor pignus deſtrahat & inſolidum:ut ff.fa.erc.hæredes.§.idem iuris.

Si pignoris conuentionem numeratio pecuniæ ſecuta non ſit.

Quæcũq; locum habent in exceptione non numeratæ pecuniæ,ubi agitur perſonali actione ad id petendum,quod non eſt numeratum:eadem quoq; hic repetantur,ſi agatur hypothecaria.

De iure dominij impetrando.

Quia creditor pignus ex pacto, uel lege elapſo biennio uẽdere põt,& fieri p̃t,quod nemo uelit rem comparare,& neceſſarium eſt creditori ſaltẽ in dñii eam poſſidere:cõſulitur creditori ex quadã benignitate,ut denũtiet debitori poſt biennium,ſi p̃ſens debitor eſt,uel ſi abſens eſt,adeat creditor iudicem, & exponat ei denũtiationẽ factã.Ipſe etiam index per apparitores dẽt manifeſtare

feſtare debitori, ſi poteſt, q̄ creditor uult iure dominii pignus poſſidere: & ei debet ſtatuere tempus, intra quod ſoluat pecuniam creditori. Non ſoluta autem pecunia ad tempus, poteſt creditor adire Principem, ut ei concedat ream eandem iure dominii poſſidere, ſicq; habebit eam in ſuo domino.

De pactis pignorum, & commiſſoria lege in pignoribus reſcindenda.

Licet in uenditionibus ſeruetur lex commiſſoria, in pignore tamen non ſeruatur, ut habes hoc titulo.

De exceptionibus, ſiue præſcriptionibus.

De hoc ff.e.tit.dixi, pag.93.

De litigioſis.

De hoc ff eo.ti.dixi.pag.95.

De contrahenda & committenda ſtipulatione.

De hoc dixi ff.de iure codicil.pag.96.

Inutilis ſtipulatio.

De inutilibus ſtipulationibus.

Inutiles dicuntur ſtipulationes, non ut quõq; nullam afferant utilitatem, ſed quia uitioſæ ſunt, & contra ius interpoſitæ. Quod contingit uel ratione perſonarum ſtipulantium & promittẽtium. Item ratione rerum, id eſt, omnium quæ deducuntur per ſtipulationem. Item ratione abſentiæ, & ratione diſſenſus. Item ratione ineptæ conceptiones: de quibus latè inſt.eo.tit. explicatur.

De duobus reis ſtipulandi, & promittendi.

De hoc dixi.ff.eo.ti.pag.16.

De fideiuſſoribus, & mandatoribus.

De hoc dixi.ff.eo.ti.pag.97.

De nouationibus, & delegationibus.

De hoc dixi.ff.e.tit.pag.97.

De ſolutionibus, & liberationibus.

Dixi ff.eo.ti.pag.97.

De acceptilationibus.

De hoc ff.eo.ti.dixi, pag.98.

De euictionibus.

De hoc ff.eo.ti.dixi, pag.49.

Creditorem euictionem non debere.

Creditor differt ab aliis alienantibus, quia ſi uendit pignus ut creditor, non tenetur de euictione, niſi ſpecialiter promittat quod facere non debet, niſi ex conſuetudine, uel quia maiori pretio uendat: alioquin non hēt contrariam pign.act.contra debitorem. infra e.l.1.& 2. ff.de pign.act.l.ſi pignore.§. ult. Si autem creditor uendit, ut dominus, tenetur de euictione.

De patria poteſtate.

Patria poteſtas eſt ius quoddam, quod habent, q̄ ſunt & imperio Romano, in liberos naturales, & legitimos: nulli.n.alii homines tale ius habent: inſt.e.§. ius autem poteſtatis.ubi gl.præſequitur in quib.pat.pot.conſiſtat.

De adoptionibus.

De hoc dixi.ff.e.tit.pag.6.

De emancipationibus liberorum.

Dixi.ff.de adoptionib.de hoc dixi.pag.6.

De ingratis liberis.

Qualiter exeat filius poteſtatem patris per emancipationem dixit: nunc econtra, qualiter retrahatur in poteſtem per ingratitudinem dicit.

De captiuis, & poſtliminio rouerſis, & redemptis ab hoſtibus.

De hoc.ff.e.tit.dixi, pag.118.

De infantibus expoſitis, liberis & ſeruis: & de his, qui ſanguinolentos nutriendos acceperunt.

Non tantum in captiuis opus pietatis exhibetur, ſed etiam in infantibus expoſitis nutriendis: & quid iuris in talibus quis præſtando alimenta acquirat.

Quæ ſit longo conſuetudo.

Licet rubrica quærat, non tñ ſoluit, q̄ dicat̄ longa conſuetudo. Sed dic ſ̄m Io. quod decem ann. ut inſt.de uſucap.§.1. Ita dicit gl.& inſt.de iur.nat.§.ex non ſcripto. Quid ſit conſuetudo dixi.ff.de legib.& long.cōſ. pag.6.

De donationibus.

De hoc.ff.e.tit.dixi, pag.75.

De donationis quæ ſub modo, uel conditione, uel ex certo tempore conficiuntur.

Dixit in gñe de donationibus, nunc proſequit̄ p ſpecies,

cies. Et eſt modus per Vt, condõ per Si, ut dixi. ff. de con di. & demon. pag. 63. Et patet. ĩ. e. per totum.

De reuocandis donationibus.

Donatio ſemel perfecta, temerè reuocari nõ põt inſt. de don. §. 1. Sunt caſus, in quibus propter ingratitudinẽ reuocat, qui continentur his uerſibus, donator reuocat, atrox iniuria, dandi, lex, necis inſidiæ, manus impia, uel graue dãnum. De quod. §. 1. & in c. fi. extra de don.

De donationibus cauſa mortis.

De hoc ff. e. tit. dixi. pág. 75.

De infirmandi pœnis cœlibatus, & orbitatis, & de decimarijs ſublatis.

Cœlbs. Olim non poterat cauſâ mortis donari ei, q̃ cœlebs erat. i. nolebat contrahere matrimonium: ut qui uxorem *Orbus.* non hẽt, nec uult ſed caſtè uiuere. Et hic idem fortè orbitatus dicebatur, quaſi uxore carẽs. Vel orbus dicitur, q̃ filios non habebat: & huic olim non poterãt cã mortis donari, hodie aſit promiſcuè relinquit oĩbus. Itẽ ſtatuit lex Papia, ut decima pars eius, quod relinquebatur à uiro uxori, & econtrà, detraheretur, & applicaretur fiſco, ſi non eſſent liberi: quod hic corrigitur, ut ĩ. l. 2.

De iure liberorum.

De iure, quod habetur in filios iure poteſtatis, dixit nunc de iure ſuccedendi in hæreditate filiorum: quod hodie non eſt opus, q̃ impetretur, ut ſuccedat pater uel mater: licet olim erat neceſſe. Nã ſine impetratione mater ſuccedit: licet ingenua tres, libertina quatuor nõ poterit. ĩ. e. l. ult. & inſt. de leg. ag. ſucc. §. ult.

LIBER IX.

Qui accuſare non poſſunt.

Quis accuſas uel non. NVnc de criminalibus dictt, in quibus quia accuſatores ſunt neceſſarii: iõ ponit q̃ accuſare poſſunt. Et dic, & regulariter quilibet poteſt accuſare qui nõ prohibetur: inſt. de pub. iud. in prin. Prohibetur aũt mulier e. l. de crimine. Item accuſatus ſuum accuſatorem. ĩ. eo. l. neganda. Item alieno noĩe. infra e. l. 2. Item qui renun

tiauit

ſtauit expreſsè. infra e.accuſatione. uel tacitè.l. ſi ea. Item, frater fratrem.infra e.l.ſi magnum.Infamis:ut infra e.criminis.Qui duos habet accuſatos prohibetur à tertio.infra e.l.cum rationibus.Item alumnus. infra e. iniquum.Item ſerui familiares liberti.infra e.l. pe.& ſi. Item milites.infra e.non prohibetur. Item pupillus.Et qui hẽt merum imperiũ.Et qui accipit pretium, ob accuſandum, uel,non accuſandum.Item qui aliàs falſum dedit teſtimonium.Item & pauper.ff.de accu.l.qui accuſari.& l.ſeq.Item ſocius eiuſdem criminis.ſ.de lib.cau. l.ſi filium.Tales perſonæ regulariter prohibetur:ſed caſualiter admittuntur: ut in ſingulis legibus inuenitur.

De accuſationibus, & inſcriptionibus.

De hoc.ff.e.tit.dixi.pag.105.

De exhibendis, & tranſmittendis reis.

De prima parte dixi.ff.de cuſt.& exhi.re.p.106.Tranſmiſſiones autem fiunt,cùm quis accuſatur ibi, ubi deliquit,& ipſe eſt alibi:ut in auth.ut nulli iud.§. ſi uerò.

De cuſtodia reorum.

De hoc.ff.e.ti.dixi,pag.106.

De priuati: carceribus inhibendis.

Suprà de publicis carceribus obſeruandis dixit:nunc de priuatis prohibendis Et nemini licet priuatum carcerem habere uel exercere,præterquam magiſtratui.Cõtrarium facientes tanquam imperialis maieſtatis uiolatores ultimo ſupplicio percellentur.infra e.l.una.

Si reus uel accuſator mortuus fuerit.

De hoc.ff.e.tit.dixi.pag.105.

Si quis Imperatori maledixerit.

Læſæ maieſtatis criminis qui reus efficitur qñq; facto,de quo infrà tit.prox.quandoq; uerbo, uel dicto,in quo uerſatur huius tit.tenor.Si quis igitur imperatorẽ dixerit perfidum atrocem,ruſum, uel quid ſimile profuderit:ſi ex leuitate proceſſit, parcẽdum eſt:Lubricum.n. linguæ ad pœnam facile trahi non debet.ff.ad l iul.ma. l.famoſi.Si ex inſania furoris uel uini:miſeratione digniſſimus.Si aũt ex deliberatione, remittendus.i.tranſmittendus eſt ad principem: & ipſe perpendet ex quali- *Maieſtas læditur.*

tate

tate perſonarum utrum crimen prætermitti, an exquiri & puniri debeat: de hoc in c. uno. de maledicis.

Ad legem Iuliam maieſtatis.

De hoc dixi ff. eo. ti. pag. 106.

Ad legem Iuliam, de adulterijs, & ſtupro.

De hoc. ff. e. ti. dixi, pag. 107.

Si quis eam, cuius tutor fuit, corruperit.

Si quis eam, cuius tutor fuit, corrupit, patitur maiorem pœnam, quàm alius: minorem uerò quàm raptor. infra e. l. una. Idem & multò magis, ſi corrupit conſtante tutela. Idem in curatore ſecundum Azo.

De mulieribus, quæ ſeruis proprijs ſe iunxerunt.

Hoc ſtuprum acrius punitur, quam aliud. Seruus. n. comburitur, mulier ſubit capitalem pœnam: bona eius perueniunt ad cognatos mulieris. infra eo. l. una. de hoc ff. de hæred. inſtit. l. his uerbis. §. 1. & inſtit. de hæred. inſtit. §. 1.

Ad legem Iuliam de ui publica, uel priuata.

De hoc dixi. ff. ſub proprijs tit. pag. 107.

De raptu uirginum, ſeu uiduarum: necnon ſanctimonialium.

Raptoris pœna. Raptori imponitur pœna ſi rapuit honeſtam mulierem. aliud ſi inhoneſtam, ut meretricem, infra eo. l. 1. in prin. ff. de furt. l. uerum eſt. Nec diſtinguitur, uoléte muliere id faciat, an inuita: & utrũ ſpõſam ſuã uel aliã, &c.

De emendatione ſeruorum.

Dominus olim potuit occidere ſeruum: inſti. de his qui ſunt ſui uel alie. iur. § 1. Sed hodie diſtinguitur, occidat iuſte cauſa, ut tunc non teneatur. ff. de uerb. obl. l. qui ſeruum. An ſine iuſta: & tunc aut uoluntate ſua, aut caſuali culpa, &c. infra e. l. 1.

De emendatione propinquorum.

Titulus iſte tribuit poteſtatem ſenioribus propinquis corrigendi minorum delicta pro qualitate criminis, cũ moderamine quodam, & iure quaſi patriæ poteſtatis, ut in immenſum non extendatur hæc licentia.

Ad legem Corneliam de ſicarijs.

De hoc dixi. ff. e. tit. pag. 107.

De

De his, qui parentes, uel liberos occiderunt.

De hoc dixi.ff.ad l.Pomp.de par.pag. 108.

De maleficiis, & mathematicis, & cæteris ſimilibus.

Omnes illi quos uulgus maleficos appellat, & qui dicunt ſe ſcire aliquam artem diuinandi, hi appellantur Mathematici: à μάθησις quod eſt diuinatio. Diuinant.n. uel circa ſomnia, uel in uiolatu qui auſpices, uel in garritu auium qui augures: Et oẽs tales patiuntur capitalẽ pœnam. infra e.l.1. Sunt & alii qui arte magica uitæ innocentum inſidiantur, animos mulierum ad libidinem flectũt: & hi beſtiis ſubiiciuntur: ut infra e.l.multi. Idem forte ſi ueneno.infra e.l.1. & hi etiam tenentur legẽ Cornelia, ut dixi.ff.ad l.Cor.de ſica.pag. 107. *Malefici* *Mathematici.* *Auſpices* *Augures*

De ſepulchro uiolato.

De hoc.ff.e.tit.dixi, pag.102.

Ad legem Fauiam de plagiariis.

De hoc dixi.ff.e.tit.pag. 110.

Ad legem Viſcelliam.

Hæc lex locum habet, quando libertus appetit ea, q̃ ingenuis tantum conueniunt: puta aſpirat ad honores & dignitates, aſſerendo ſe ingenuum eſſe. Si autem libertum ſe fateatur, & penuria ſit hominum, poterit eligi.ff. de decu.l.eos qui.

Ad legem Corneliam de falſis.

De hoc dixi.ff.e.tit.pag.108.

De his qui ſibi aſcribunt in teſtamento.

De falſis in genere dixit: nunc in ſpecie de quodam, quod licet non ſit falſum, punitur tamen ut falſum. infra eo. l.ſenatus.

De falſa moneta.

Falſum non modo prædictis modis committitur & punitur, ſed etiam in moneta: ideo de eá ponit: quia grauior imponitur pœna, quàm ſuper alio falſo. Et habet locum hæc accuſatio, cùm quis ſabricauit falſam monetam, uel fabricari fecit, uel ſuper eo dedit conſilium, uel non prohibuit eam fabricari: qui tamen in totum formare noluerit, iuſtà pœnitentia excuſatur.ff.ad leg. Cor.de fal.l.qui falſam.

De

De mutatione nominis, cognominis, prænominis.

Si ingenuus nomen, uel prænomen, uel agſiomē mutet, ſi quidem in fraudem, tenetur lege Cornelia: alioqn contra. Seruo autem mutare non licet. infra e.l.1. & ff. ad leg. Cornel. de fal. l. ſi falſi. de hoc ſolet dici in procem. Greg. compilationis, & in procem. lib. 6.

Ad legem Iuliam de ambitu.

De hoc dixi. ff. eo. ti. pag. 110.

Ad legem Iuliam repetundarum.

De hoc. ff. eo. titu. pag. 108.

De crimine peculatus.

De hoc. ff. e. tit. dixi, pag. 109.

De crimine ſacrilegii.

Dixi. ff. de crimine pecu. pag. 109.

De ſeditioſis, & his qui plebem audent contra Rempublicam colligere.

Seditio dicitur quaſi ſeorſum itio: quia in diuerſum uadunt, aliosq; trahunt: uel à ſedo, as. per contrarium: ut dicit gl. hic ſuper rubro. Et dicitur ſeditio quietis publicæ turbatio. infra e.l.1. & 2. de hoc no. 46. di. ſeditionarios. & ibi per Arch. & Io. An. de immu. eccl. c. decret. lib. 6. Et tales concitantes ſeditionem puniuntur pœna capitis, ut no. in l. denuntiamus. C. de his qui ad ecclesiam confugiunt. dixi aliquid. ff. ad l. Iul. maie. pag. 106. *Seditio.*

Quando ciuilis actio criminali præiudicet: & an utraque ab eodem exerceri poterit.

Dixit de ordinarijs criminibus, nunc de extraordinariis. præmittit tamen communem titu. ad præcedentia & ad ſequentia: ſi ex eodem crimine cōpetat ciuilis actio & criminalis accuſatio, an una præiudicet alteri uel prorſus, uel interim. Sed dic, ꝙ non præiudicat prorſus, niſi in actionē & accuſatione iniuriarum. ff. de iniur. l. prætor. §. 1. & l. quod ſenatus. Sed interim præiudicat, ut ff. de pub. iu. l. interdum. & ff. ui bo. rap. l. 2. §. 1. de hoc gl. in ſti. ſi qua. pau. fe. dic. ſuper rubro.

De crimine expilatæ hæreditatis.

De hoc. ff. e. tit. dixi, pag. 103.

De

De ui bonorum raptorum actione.

De accuſatione uiolentiæ, & de eius pœna dixi.ff.ad l. Iul. de ui pub.pag.107.

De crimine ſtellionatus.

De hoc dixi.ff.eo.tit.pag. 104.

De iniuriis.

Dixi.ff.eo.ti.pag.101.

De famoſis libellis.

De hoc.ff.e.tit.dixi,pag.101.

De abigeis.

De hoc.ff.e.tit.dixi,pag.102.

De Nili aggeribus non rumpendis.

In Aegypto non pluit, ſed Nilus certis temporib. excurrit.& inundat agros. ideo aggeres.i.alti cumuli, uel coarceuaciones, aut moles fiunt ut aquam contineant. Eſt autem Nili aggeres rumpere.i. ualla fluentis Nili de propriis & uetuſtis uſibus intra duodecimum cubitum uſurpare: quod nephas eſt, & damnoſiſſimum in Aegypto: ideo hoc quaſi læſę maieſt.crimen eſt: ideo in eodem loco ubi rupit aggeres, uel ualla uſurpauerit, flamma comburetur.

De his, qui latrones, uel malis criminibus reos occultauerint.

De hoc dixi.ff.de recepta.pag. 103.

De requirendis reis.

De hoc.ff.e.ti.dixi,pag.111.

De quæſtionibus.

De hoc.ff.eo.titu. dixi,pag. 111.

De abolitionibus.

De hoc.ff.ad Senatuſc.Turp.pag.110.

De generali abolitione.

Iſta à ſolo principe indulgetur, ut ff.ad Turp.ſatis dixi, pag. 110.

Vt intra certum tempus criminalis quæſtio terminetur.

In accuſatione præficienda certum tp̄s. i. biennium ſtatutum eſt.infra eo.l.ulti.ſaltit in certis caſib.nōt.ſ.de iud.l.properandū.& in auth.ut cle. apud ppr. epiſ.§. pe.

ad

Ad Senatuſconſultum Trebellianum.

De hoc dixi.ff.eo. ti. pag. 110.

De calumniatoribus.

De hoc dixi ff.eo.ti.pag. 13.

De pœnis.

De hoc ff.e.tit.dixi,

Ne ſine iuſſu principis certis iudicibus liceat confiſcare.

Confiſcatio. Inter cæteras pœnas una eſt confiſcatio, quam cuilibet iudici imponere non licet, niſi qui habet merum imperium.ff.de iur.om.iud.l.3.& de offic.præſi.l.illicitàs. §. qui uniuerſas.& hoc quando confiſcatio fit ex conſequẽtia pœnæ.infra tit.1.l.2.& 3. Sed quando confiſcatio fit principaliter, ut propter inceſtas nuptias: & tunc quia eſt ordinaria pœna ſtatuta per legem, quilibet magiſtratus de ea cognoſcere poteſt, etiam municipalis.

De bonis proſcriptorum ſeu damnatorum.

Dixi.ff.e.tit. pag. 112.

De bonis eorum qui mortem ſibi conſciuerunt.

De hoc.ff.e.tit.dixi,pag.112.

De ſententiam paſſis,& reſtitutis.

Quia condemnati per ſententiam quandoque ex indulgentia principis reſtituuntur: ideo de hoc dixi ſatis.ff. eo.tit.pag.113.

FINIS CODICIS.

VOLVMINIS RVBRICAE.

Et primò

INSTITVTIONVM IVSTINIANI.

Volumẽ. VOLVMEN, ut etiam ſuprà tradidimus, à conuolutione, & collectione uariorum librorum nomen ſumpſit, eo quòd in ſe inſtitutiones imperiales, conſtitutione

tiones authenticorum, tres libros codicis, & conſuetudines feudorum contineat. Nam dicit Vlpianus: Si. n. centum libri ſunt legati, cētum uolumina ei dabimus, &c. ponens uolumē pro libro integro: ut totus Homeri liber in quadragintaocto libros partitus pro uno uolumine accipiendum ſit. Sic & Cicero, ſic Gellius, & alij ferè omnes, licet Ouidius partem operis uolumen dixerit, cùm ait, Sunt mihi mutatę ter quinq; uolumina formæ, &c. Et Plinius de libris ſui auunculi loquens, ait, libros tres in ſex uolumina propter amplitudinem diuiſit. Volumen uerò uel a uolo deductum eſt, eo quòd in libris uoluntas appareret: uel quod uerius eſt, à uoluo deſcendit: eo ꝙ uolui apud antiquos cõſueuerunt, ut duo cæſaris Anticatones. Simili modò Hebræi legem ſuam uoluere, & Græci miſſam ſuam hoc tpe conſueuerunt. Facta codicis prima compoſitione, liber inſtitutionum compilatus eſt, ut ff. de uet. iur. enu. l. 2. §. omnia igitur & §. ſed cùm proſpeximus: ante eiuſdem codicis emendationem, & ſecundam eius editionem. Nã cùm præcipit fieri editionem ſecundam, facit mentionem inſtitutionum iam compoſitarum: ut C. de emen. iuſti. cod. ibi, ut undiq; nõ ſolum, &c. Et perfectis libris digeſtorum, videbatur pleriſq; nihil ammodo ſuper iuris compoſitione tractandum: imò Iuſtiniano imputandum, ꝙ armorum uſu relicto, legib. & ſcholaſticis diſciplinis operã dabat: cũ impator Gordianus dicat, milites arma ſcire debere, non leges. C. de iure delib. l. ult. in prin. Imperator aũt ad hæc defenſionẽ ſui & excuſationẽ, excuſationisq; rõnem aſſignãdo, elegantiſſimè rñdet: ut in prin. huius proœ. Conuocatis autem uiris illuſtribus. Tribuniano, Theophilo, & Dorotheo, mãdauit eis, ut cõponerent inſt. & in quatuor libros iuſſit partiri, ut ſint totius legitimæ ſciẽtiæ prima cunabula, & elemẽta, q̃b. iuuenes ſuffulti poſſint grauiora & ꝑfectiora legũ ſcita ſuſtẽtare. C. de uet. iur. enu. l. 2. §. ſed cũ. & ĩ. de iuſt. & iure his ergo. Et dr liber inſt. quaſi inſtructionũ: quia in his primis ꝑceptis pueri, inſtituunt, & inſtruunt, ut poſſint ꝑcipere maiora iura, & ad iuris arcana ualeãt aſcẽdere,

Compilatores.
Inſtitutionum.

 & ingredi

& ingredi ad legum penetralia; quapropter hic liber bene introductorius potuit appellari, niſi aliud uerbum iuri ciuili uiſum fuiſſet congruentius.

De iuſtitia & iure.

De hoc.ff.e.tit.pag.5.

De iure naturali gentium & ciuili.

De hoc.de iuſt.& iur.pag.5.

De iure perſonarum.

Dixi.ff.de ſtatu homi.pag.6.

De ingenuis.

Dixi.ff.de ſta.ho.pag.6.C.e.

De libertinis.

De hoc dixi.ff.de ſta.ho.pag.6

Quibus ex cauſis manumittere non poſſunt.

De hoc dixi.ff.qui & à quibus man.pag.77.

De lege Fuſia Caninia tollenda.

De hoc.C.e tit.

De his qui ſui, uel alieni iuris ſunt.

De hoc dixi.ff.eo.ti.pag.6.

De patria poteſtate.

De hoc .C.e.tit.dixi.

De nuptiis.

Dixi.ff.de ritu nup.pag.52.& C.e.

De adoptionibus.

De hoc .ff.eo.ti.dixi, pag. 6.

Quibus modis ius patriæ poteſtatis ſoluitur.

Trib.modis patria poteſtas ſoluitur.ſ.morte naturali, uel ciuili:itē dignitate itē emācipatione. Et q̄ ſint dignitates ſoluentes patriam poteſtatem colligit̄.C.de de cur.l.ult.& in auth.conſtitutio quæ de dig.§.pe.

De tutelis.

De hoc.ff.eo.ti.dixi, pag.57.fol.G.

De his qui dari tutores teſtamento poſſunt.

De hoc.ff.de teſta.tut.pag.57.fol.G.& C.e.

De legitima agnatorum tutela.

De hoc.ff.de legit.tut.pag.58.fol.G.& C.e.

De capitis diminutione.

De hoc dixi ff.eo.tit.pag.14.

De

De legitima patronorum tutela.

. Tutela patronorum defertur patronis circa perſonas impuberum libertorum ex ſententia tantum, non ex uerbis legis 12.tab.

De legitima parentum tutela.

Pater emancipas filium impuberem, legitimam eius tutelam nanciſcitur ex mente legis 12.tab.& regula quæ dicit,Quò hæreditas redit,eò & tutela redire ſolet.

De fiduciaria tutela.

Mortuo patre,fratres emancipati impuberes,fiduciarii,uel legitimi eius tutores efficiuntur, propter fraternam fidem, uel confidentiam,quæ in eis maior præſumitur,quàm in extraneis.

De Atiliano tutore, & eo qui ex lege Iulia & Titia dabatur.

De hoc dixi.ff.de tut.& cur.datis ab his.pag. 58.f.G

De autoritate tutorum.

Dixi ff.pag. 59.fol.G.& C.de aut.præſtan.

Quibus modis tutela finitur.

De hoc dixi.C.quando tut uel cura. eſſe deſ.

De curatoribus.

Sicut impuberibus prouidetur per tutores, ita prouidetur puberibus & adultis per curatores.infra.e.in prin. nam licet puberes effecti ſint, adhuc tamen in ea ætate ſunt,ut rebus ſuis præeſſe nequeant: de his aliquid C.qui pet.tut.& de cur. fur.

De ſatiſdatione tutorum,vel curatorum.

De hoc dixi ff.de adminiſt.tut.pag. 58.fol. G.

De excuſatione tutorum,uel curatorum.

De hoc dixi ff.eo.ti.ff.pag.59.fol.G.

De ſuſpectis tutoribus.

De hoc dixi ff.eo.tit.pag.59.fol.G.

LIBER II.

De rerum diuiſione.

DE hoc dixi ff.eo.ti.pag.7.& ff.de acquiren.rer.domi. pag.72.

De rebus corporalibus, & incorporalibus.

Corporales res ſunt, quæ ſui natura poſſunt tangi: ut homo, lapis, &c. Incorporales res ſunt, quæ tangi non poſſunt: ut ſunt omnia ea, quæ in iure conſiſtunt. i. quæ in ſua diffinitione habent hoc uocabulum ius: ut eſt hæreditas, obligatio, actio, &c. Hinc Lucretius: tangere. n. & tangi niſi corpus nulla poteſt res.

De ſeruitutibus.

Dixi. ff. e. tit. pag. 28.

De vſufructu.

De hoc dixi ff. e. tit. pag. 26.

De vſu & habitationes.

De hoc dixi, ff. e. titu. pag. 8.

De vſucapione, & longi temporis præſcriptione.

De hoc dixi. ff. eo. ti. pag. 79. & C. e.

De donationibus.

De hoc dixi. ff. e. tit. pag. 75.

Quibus alienare licet, vel non.

Octo ſunt perſonæ uel res, quæ alienare poſſunt res. Licet non ſint domini eiuſdem, quæ continentur his uerſibus. Iudex, prælatus, tutor, cum flumine, Cæſar, creditor, & ſeruus procurator, non ſua tradunt. de quib. gl. 1. §. 1. in uerb. alienare. Et in quinq; caſibus ēt dñs nō alienat. unde, hæreticus, mulier, læſæ, minor, & curialis, caſibus his quiuis dominum daret iura uetantirem. ut ibi.

Per quas perſonas nobis acquiritur.

De hoc dixi. C. eo. ti.

De teſtamentis ordinandis.

De hoc dixi. ff. eo. tit. pag. 62. fol. G.

De militari teſtamento.

De hoc dixi. ff. e. tit. pag. 58. fol. H.

Quibus non eſt permiſſum facere teſtamentum.

Dixi. ff. de teſta. pag. 62. fol. G.

De exhæredatione liberorum.

Dixi. ff. de lib. & poſth. pag. 62. fol. G.

De hæredibus inſtituendis.

Dixi ff. e. tit. pag. 63. fol. G.

De vulgari ſubſtitutione. Et de pupillari ſubſtitutione.

Dixi ff.e.tit.pag. 64.fol. G.

Quibus modis teſtamenta infirmentur.

Dixi.ff.de iniuſt.rup.teſt.pag.58.

De inofficioſo teſtamento.

Dixi ff.e.tit.pag.63.fol.G.

De hæredum qualitate & differentia.

De hoc dixi.ff. de acq.hære.pag.58.fol.H.

De legatis.

Dixi.ff.e.l.1.2.& 3.pag. 59.fol. H.

De ademptione legatorum & tranſlatione.

Dixi.ff.de adimen.lega.pag. 62. fol.H.

De lege Falcidia.

Dixi ff.eo.ti.pag. 64.fol. H.

De fideicommiſſarijs hæreditatibus.

Dixi.ff.ad Trebel.pag. 64.fo.H.

De ſingulis rebus per fideicommiſſum relictis.

De hoc dixi.ff.de leg.3.pag. 59.fol. H.

De codicillis.

Dixi.ff.de iur.codicil.pag.59.fol.H.

LIBER III.

De hæreditatibus, quæ ab inteſtato deferuntur.

De hoc dixi.ff.ſi tab.teſt.nullæ ext.& tit. ſeq. pa.71.& in tit.quis ord.in bo.poſ.ſer.pag.74. & de ſuis & le. hæred.

De legitima agnatorum ſucceſſione.

Dixi in titul.proximo alleg. ſpecaliter in tit. unde legit.& unde agn.pag.71.

De Senatuſconſulto Tertulliano. Et de Senatuſconſulto Orficiano.

Dixi ff.ad Tertul.pag.74.& C.ad orfic.

De ſucceſſione cognatorum.

Dixi.ff.unde cogn. pag.73.

De gradibus cognatorum.

Dixi.ff.e.pag.72.

De ſeruili cognatione.

Quidam non habent hic rubricam,ſm Plac. & Azo. Et eſt ſciendum,ꝙ ſeruilis cognatio de iure ciuili uel ét prætorio,quod naturalem æquitatem ſequebatur,nunquam computabatur quãtum ad ſucceſſionem, interim quòd imminet ei uinculum ſeruitutis:ut C.communia de ma.l.ſeruũs.& de ſuis & legi.l.ex libera.niſi in caſib. not.C.cõmunia de man.ad prohibitionem autem nuptiarum,ſeruiles cognationes bene computantur, ut s. de nup.§.illud. & ff.de rit.nup.l.adoptiuus.§.ſeruiles.

De ſucceſſione libertorum.

Dixi.ff.de iur.patr. pag.69.& de bon.liber.pag. 70.

De aſſignatione libertorum.

Dixi.ff.e.pag.70.

De bonorum poſſeſſionibus.

Dixi.ff.e.tit.cum multis ſeq.

De acquiſitione per arrogationem.

Nedum de iure ciuili uel prætorio ſuccedit in uniuerſum ius defuncti, ſed etiam aliquando in ius uiuentis ut per arrogationem, quæ conſenſu duorum.fit.ſ.arrogantis & arrogati:& olim ſuccedebatur diuerſimodè: hodie autem ſicut circa naturales & legitimos parentes acquiſitio coartata eſt ad uſumfructum tãtùm in rebus aduentitiis: ita & in huiuſmodi arrogationibus erit ſeruandum donec uiuit arrogatus.Nam eo mortuo dominium pleno iure tranſit ad arrogatorem:niſi ſuperſint aliæ perſonæ quæ arrogatorem antecedunt:ut no.infra e.§.ult.& de adopt.§.cùm autem.

Arrogatio.

De eo cui libertatis cauſa bona adijciuntur.

Certum eſt,non adita hæreditate ex teſtõ,q̃ in eo relictæ ſunt non ualere.C.de fideicom.l.ea.& l.ex teſtõ cõſtõ tñ diui Marci quodam ſpeciali iure, ſubuenti libertatibus.ſ.per adiectionem bonorũ. Et eſt adijcere bona, alicui applicare,uel dare bona eo pacto,ut creditoribus & libertatibus ſatis faciat:de hoc infra e.ſatis.

Adiicere bona.

De ſucceſſionibus ſublatis, quæ fiebant per bonorum uenditiones, & ex Senatuſconſulto Claudiano.

Olim duæ aliæ ſucceſſiones per uniuerſitatẽ uigebãt

ex

ex Senatuſconſ.Claud.primo cum debitor in ſolutione ceſſabat & ſolenniter contra eum proponebatur actio & ipſe neque ueniebat,neq; ſoluebat,ſuccedebat ei cre ditor in oĩbus tanquam mortuo,ét ſi debitor reliquiſſe hęredem,& licebat ei oĩa uẽdere.de hoc.C.de bon.aut. iud.poſ.De ſcđa ſucceſſione dixi.C.de Senat.cõſ. Clau.

De obligationibus.

De hoc dixi ff.de act.& oblig.pag.95.

Quibus modis re contrahitur obligatio.

Obligatio quinque modis contrahitur,re,id eſt, interuentu rei:ut in mutuo,in debito,commodato, depo ſito pignore.de quibus.ff in propriis tit.dixi. *Obligationes ex conſenſu.*

De uerborum obligatione.

Dixi.ff.e.tit.pag.96.

De duobus reis ſtipulandi,& promittendi.

Dixi.ff.e.tit.pag.96.

De ſtipulatione ſeruorum.

Dixi.ff.e.ti.pag.96.

De diuiſione ſtipulationum.

De ff.e.de prætor.ſtipul.pag.98.

De inutilibus ſtipulationibus

De hoc.C.eo.tit.dixi.

De fideiuſſoribus.

Dixi.ff.e.tit.pag.97.

De literarum obligatione.

De hoc.C.de non num.pecu.dixi.

De obligationibus quæ contrahuntur. conſenſu.

Sex ſunt obligationes iuris gẽtium quæ ſolo conſen ſu contrahuntur,emptio, locatio,conductio, ſocietas, mandatum.Et dicuntur contrahi conſenſu, quia neque ſcriptura eſt hic neceſſaria,neque pręſentia exigitur,nec exigitur interuentus,alicuius rei;ſed ſufficit hic eos,qui negotia gerunt conſentire per ſe, uel per nuntium , uel per epiſtolam.

De emptione & uenditione.

Dixi.ff.de contrah.emp.pag.42.

De locatione, & conductione.

Dixi.ff.locati,pag.44.

De ſocietatibus.

Dixi.ff.pro ſoc.pag.42.

De mandatis.

Dixi.ff.mandati.pag.43.

De obligationibus, quæ ex quaſi contractu naſcuntur.

Harum obligationum ſunt ſex:puta,negotiorum geſtorum.tutelæ,communi diuidundo, familiæ erciſcundæ.Item actio ex teſtamento, & conductio indebiti: de quibus impropriis locis dixi.

Per quas perſonas nobis obligatio acquiritur:

Per quas perſonas nobis acquiritur rerum dominiū ſupradixit.hic dicit,qualiter per eaſdem perſonas nobis obligatio & actio quæritur.

Quibus modis tollitur obligatio.

De hoc.ff.de ſolut dixi, & de nouat. & de acceptilat. pag.97.& ſeq.

LIBER IIII.

De obligationibus quæ ex delicto naſcuntur.

DE hoc dixi.ff.de priuat. delict. & de furt. pag. 55.

De in bonorum raptorum.

De hoc.ff.e.tit.pag.101.& C.e.

De lege Aquilia.

De hoc dixi.ff.e.tit.pag.29.

De iniuriis.

Dixi ff. eo.ti.pag.101.

De obligationibus quæ ex quaſi delicto naſcuntur.

Obligationes ex quaſi contractus. Ponit quatuor actiones in factum,quæ oēs in genera poſſunt dici una,quia ex quaſi maleficio ortæ.Prima eſt de ea,quæ contra iudicē cōpetit:de quia dixi C.ſi iudex litē ſuā fec.itē de ea,quæ pro deiecto & effuſo datur: de qua dixi.ff.de his qui deiec.uel effu.Item de ea,quę competit ob hoc quod aliquid eſt appenſum, qđ ſit caderet, poſſet

poſſet nocere.de qua dixi ff.de his qui deiec.& effud. Itē de ea quæ contra caupones,ſtabularios, uel nautas pro amiſſis eorum,quarum opera utuntur:de qua dixi ff.na. cau.ſtab.& ff.furti aduerſus nau.cau.ſtab.pag.100.

De actionibus.

Dixi ff.de ac:& obl.pag.95.

Quod cum eo qui in aliena poteſtate eſt,nego tium geſtum eſſe dicitur.

De hoc dixi ff.eo.ti.pag.38.

Da noxalibus actionibus.

Dixi.ff.eo.tit.pag.30.

Si quadrupes pauperiem feciſſe dicatur.

Dixi ff.eo.tit.pag.29.

De his,per quos agere poſſumus.

De hoc dixi.ff.de procur.pag.13.

De ſatiſdationibus.

De hoc dixi.ff.qui ſatiſd.cog.pag.10. & C.de ſatiſda.

De perpetuis,& temporalibus actionibus.& qui in hæredes.& ad hæredes tranſcunt.

De hoc aliquid ff.de act.&;obl.dixi,Nā prætoriæ pœnales non durant niſi per annū,excepta actione furti manifeſti,quæ tantū durat,quantum aliæ ciuiles Idem de prætoriis rei perſecutoriis:de quo ĵ.per gl.ſeq.de ſecunda parte rubr.dixi C.ut actio ab hæred.& contra. *Prætoriæ pœnales.*

De exceptionibus,& riplicationibus.

Dixi de hoc ff.de excep.pag.93.

De interdictis.

Dixi ff.eo.ti.pag.113.

De pœna temere litigantium.

Plures pœna in ſpecie ſunt eorū,qui temerè cās ſuſcipiunt,& litigant.Sed tres poſſunt tradi in gñe,ſ.corporalis,& pecuniaria,& Famæ.Corpalis imponitur calumniatoribus ad ſimilitudinē ſupplicii:ut ff. de calū.dixi, pag.13.Itē & tergiuerſa.& præuarica.ut dixi ff.ad Tur. pag.111.Infamiæ pœna imponitur lata diffinitiua ſententia in actione furti,ui bo.rap.iniuriatum,de dolo,ſepul.uio. expil.hære. & ſimi.ĵ.eo.§. ex quibuſdam.Pecuniaria pœna imponitur libertis & libertis uocantibus, *pœna calum.*

ſine

ſine uenia parentes uel patronos in ius, ut dixi ff. de in ius uo.pag.33.Item uicto imponitur pœna circa uiatica,& litis ſumptus:ut ff. de iudic.l.cũ quem temerè. & in c.calum.de pœn.

De officio Iudicis.

Officium Iudicis. Iudex debet iudicare ſecundum ius ſcriptum,uel conſuetudinarium:& ſententiam ſuam ſecundum naturam actionis propoſitæ ferre. Quomodo autem in qualibet actione ſe iudex habebit,hic tractatur.

De publicis iudiciis.

De hoc dixi ff.co.ti.pag.105.

FINIS INSTITVTIONVM.

AVTHENTICORVM TITVLI.

In nomine domini noſtri Ieſu Chriſti Liber conſtitutionum nouellarum Authenticorum.

Liber authēticorũ. QVare hic liber uocetur authenticorũ poſſemus dicere,ꝙ ſit de arbitrariis principis,de quibus nõ cõgimur reddere rationes:ut in l.nõ omnium. ff. de legi.& in c.ſi quando de reſcrip. Vel ſicut Poetas,cæteroſq; operũ cõditores Auctores uocamus, & illum q̃ *Auctor.* egit bellum,aut pacem facit,Auctorem pacis & belli dicimus. Virgilius in Georgic.Et te maximus orbis auctorem frugum.Maiores noſtri nullam,ne priuatũ quidem rem agere,fœminas ſine auctore uoluerunt,id eſt, homine in quo eſt ius,poteſtas, & dignitas.Hinc & pupillorũ tutores auctores dicimus.inſt.de auctorit.tut. & C.de aucto.præſt.Et auctores ſñiæ appellamus,quorum conſiliũ ſecuti ſumus.Hinc & auctorarũ,& auctoramentum.Seneca in lib. 12.epi.Nullũ ſine aũctoramento malum eſt.Hinc & autẽthicũ dicitur ius magnę poteſtatis & dignitatis, quales ſunt cõſtitutiones huius libri.quæ ſicut nouiores ſunt,& recẽtiões: ita & dignitatis & obſeruantiæ

ſeruantiæ maioris:ut in l.nõ eſt nouũ ff.de l.in c.1.de cõſti.lib.6.Collationes aũt uocantur à colligendo,uel à congregando:quia quælibet collatio colligit plures partes ſeu materias:ſecundum Iac.de Bell. Vel collationes dicuntur à confero.quia conferuntur, & ſimul repoſitæ ſunt nouæ conſtitutiones ſicut alias dixi,ff.de coll.bo. Et ſunt nouẽ collatiões, quas iuxta ordinẽ uidebimus. *Collationes.*

COLLATIO PRIMA.

De hæredibus,& Falcidia:& ſi hæres legata ſoluere noluerit.

DE hæredibus non dicas inſtituendis, ſed ab hæreditate repellendis, niſi uotũ impleãt teſtatoris.ĩ.e.§.ſi quis ãt non implens.Et illa pars rubricæ expeditur, infra eo.uſq; ad §.hinc nobis.Et Falcidia, ſcilicet hæredi ſeruanda ſi fiat inuentarium, non alias infra eod.§.hinc. nobis uſq; in fi.ti.dixi ff.de iu.deli.pag.57.fol.H. *Falcidia*

De non eligendo ſecundo nubentes mulieres: & alienatione lucri ante nuptialis donationis: & de ſucceſſionibus earum, & filiis ſuis.

Dictum eſt. ſ. de heredũ obedientia, & ſucceſſione quæ fit inobedientibus:iõ ſubſequenti ordine ponitur hic de ſucceſſione matris.Et habet tres partes:Prima loquitur de electione prohibita.Secunda de alienatione ante nup.donationis.Tertia de ſucceſſione matris actiua.ſecunda ibi.§.hoc aũt tertia ibi.§.cũ igitur. Et exponitur titulus primo ita:de eo,ꝙ ſecundo nubentes mulieres non eligantur in lucris primi matrimonii cum filiis primi ma.Vel melius. Mulieres ſecundo nubentes de eligendo non habeant poteſtatem. Nam mater non ſuccedit filio in lucro anteuuptialis donationis filio ſuperſtiti.Et filiorum electio dicto lucro eſt matri ꝓhibita:ut hic in princ.Et quod dicit mulieres, idem dicas in uiris ſecundas accipientibus uxores infra eod.§.quia uerò contra.Alienatio autem facta per matrem de lucro donationis antenuptiales ea ſcd'o nupta eſt in ſuſpenſo, & ea moriente ſuperſtitibus filiis confirmaẽ nõ in totũ ſed ex parte non exiſtentiũ filiorum: alias ſi ipſa mater. *Mater ſecundo nubens.*

filiis

filiis in totum ſucceſſerit, alienatio in totum confirmatur. infra eo. §. hoc autem. Et de ſucceſſionibus, &c. actiuè legas: quaſi diceret, qualiter mulieres ſuccedant filiis. Nam mater filio in omnibus ſuccedit, excepta antenuptiali donatione, ſiue conuolet ad ſecundas nuptias, ſiue non. infra eo. §. cum igitur.

Vt determinatus ſit numerus clericorum ſanctiſſimæ maioris eccleſiæ, & cæterarum ſanctarum eccleſiarum.

Maioris eccleſiæ, intellige conſtantinopolitanæ ciuitatis, & cæterarum eccleſiarũ ſub dicto patriarchatu conſtitutarũ. Et eſt hæc lex localis: nam in eccleſia maiori ciuitatis Conſtantinopolitanæ, & aliis ſibi adiacentibus & ſubiectis, clericorũ numerus ſecundum facultates debet eſſe ſtatutus: & debet obſeruari, ne eccleſię ad inopiã deducantur: pœna contrafacientibus imminente. De hoc numero habes ca. de ſacroſ. eccl. l. non plures.

De fideiuſſoribus, & mandatoribus, & ſponſoribus, & ſolutionibus.

Hic corrigitur lex, non rectè. C. de fideiuſ. De hac materia dixi. ff. co. ti. pag. 62. fol. G.

De monachis.

Supra ti. 2. facta eſt mẽtio de epi. & cle. & de monachis & monaſteriis, ut patet in §. illud quoq;. Inde ſumpta occaſione ſequitur de mona. & quomodo monaſterium auctoritate epiſcopi ædificari debeat. Monachus autem Græcè, Latinè dicitur ſingularis: unde monachum ſingulariter pro omni agere oportet. 16. q. 1. placuit, infra.

Quomodo oportet epiſcopos & reliquos clericos ad ordinationem deduci & de expenſis eccleſiarum & clericorum.

Quia ex monachis quandoq; epiſcopi fiunt: quare uidendum de epiſcopis: ut j. eod §. igitur. Et quomodo ad ordinationem deduci debunt, dicitur uſque ad §. & illud etiam. De reliquis autem clericis expeditur infra eo. §. de Deo & c. ſed nec; & §. quanta. De expenſis autem infra eodem. §. ſed neque effuſas.

COLLATIO II.

De non alienandis aut permutandis rebus eccleſiaſticis immobilibus:aut in ſpecialem hypothecam dandis creditoribus:ſed ſufficere hypothecas generales.

ISta conſtitutio ponit q̃ res eccleſiæ poſſit alienari aut permutari ſeu in hypothecam dari.de hoc extra de re. eccl.non alien.per totum.& 12 q.2. ſine exceptione.

Vt iudices ſine quoquo ſuffragio fiant.

Omnes dignitates debent gratis conferri, nihilo ſuffragiorum nemine dato: alias omnia male ſequuntur. cum hoc ab auaritia procedat, quæ omnium malorum eſt mater,antiquo iure penitus ſublato: Vnde exponit: Vt iudices, id eſt, præſides, uel proconſules,uel rectores prouinciarum,ſine ſuffragio, id eſt, ſine aliquo dato nomine ſuffragii:ut infra eo. §. hæc omnia.

Iuſiurandum,quod præſtatur ab his qui adminiſtrationem accipiunt.

Hæc conſtitutio ponit diligenter & comprehendit ſacramentum quod debet facere quilibet adminiſtrator: ut infra ut iud.ſine quoquo ſuffragio.§.igitur.

Vt eccleſia Romana *gaudeant centum annorum præſcriptione.*

Eccleſia Romana cum eccleſiis ſibi ſubiectis gaudent centum annorum præſcriptione in contractibus cauſis, rebus, & omnibus actis. de hoc in cap.1.de præſcr. libr.6.

De referendariis ſacri palatij.

Referendarii ſunt aduocati in curia principiis: dicti ex eo,quòd referant uices hominum coram principe. ut s.quomodo opor. epi. § non aliter in fin.§.& infra ut lit. iur.pe. Et debet numerus referendariorum in octonario terminari.infra.e.

De inceſtis nuptiis,& nephariis.

De hoc dixi.C. eo.ti.

COLLATIO III.

De lenonibus.

LEnonum cauſa & nomen ſatis odibile omnibus legibus uiſum eſt, Sunt autem Lenones qui muliebrem imprudentiam

imprudentiã & turpitudinem uenalem habent: uel qui
Lenones. iuuenculas decipiunt,& ad uitam miſeram ducunt. Ta-
les ex ciuitatibus,tanquam peſtiferos,& communes ca-
ſtitatis ueſtatores,eiici lex præcipit:& traditur hic iudi-
cis officium circa tales.

De defenſoribus ciuitatum.

De his dixi C.eo.tit.

De menſura ordinandorum clericorum.

Docet numerum antiquum clericorum debere ſerua
ri:neq; uelle caſu augeri.

De mandatis principium.

De hoc dixi C.eo.ti.

De triente & ſemiſſe, & ſucceſſionibus filiorum & nepotum naturalium,uel collationibus,aut diſtributionibus, nec non literarum,aut numerationum,atq; rerum ex quibus detinent inficiationibus.

Bonorum ſubſidiũ. Quartæ naturæ. Triens. Semiſſis. Olim liberis pater tenebatur relinquere quartam debitam iure naturæ:quæ dr bonorũ ſubſidiũ:& huic quartæ nullũ grauamẽ potuit imponi.C.de inof.teſta.l.omnimodo.& duabus.ll.ſeq.Hæc hodie per hunc tit. redacta eſt ad trientem & ſemiſſem ſm numerum liberorũ: ut ſi ſint quatuor filii,& ĩ.debẽt habere trientem.id eſt, tertiã partẽ.Si ſint quinque uel ultra,debent habere medietatem eius,qđ ei debebatur abinteſtato:ut ĩ.e.§.hæc nos.& in auth.nouiſſima.C.de inof.te. Vnde dicit glo. in c.Raynutius.de teſta. Quatuor aut.ĩ.dant natis iura trientem,Semiſſem uero dãt natis quinque uel ultra.arbitrium ſequitur ſubſtantia cætera patris. Vnde dic,de triente & ſemiſſe.de quo expeditur.ĩ.uſq; ad §. neq;.n. Et de ſucceſſionibus:de hoc.ĩ.eod.§.conſideramus. Vel collationibus:de hoc dicitur infra eod §.illud.Et diſtributionibus:de quo.ĩ.eod.§.quod ſæpe, Nec non literarum,&c.de hoc infra eod.§.ſtidium.& §.illud.quoq;.

De filiјs ante dotalia inſtrumenta natis.

Inſtrumenta dotalia dicuntur,ſiue nuptialia,in qbus continetur matrimoniũ inter Titiũ & Bertã eſſe contractũ,& dotem datã eſſe. Et ſine his duobus, ſ.ſcriptura, & dote dixit Pla.non ualere matrimoniũ, allegans pro ſe,inſt.

ſe,inſt.de nup.§.fi.licet.Accur.inſt.de hære.ab inte.ue. dicit ualere matrimoniū, per l.nuptias.ff.de reg.iu.& l. ſi uicinis.C.de nup.Sed non fieri liberos legitimos, per tex.noſtrum.Sed non eſt uerum de iure canonum,per c. tanta.qui fil.ſint leg.De hoc plenè per doc. in c.innotuit.de elect.Exponitur autem hic titulus de filiis ante dotalia,id eſt,ante matrimonium natis.Et eſt mentes huius conſtitutionis id quod uoluit lex illa, cùm quis, & l.nuper poſitas.C.de nat.lib.

De adminiſtrantibus officia in ſacris appellationibus.

Iudices appellationū, corū officiales in cauſis appellationū,in quibus officiū eſt cōmune, iudicio ſemel examinatione facere debent, & de geſtis participare.

COLLATIO IIII.

De nuptiis.

DE hac materia dixi ritu.nup.pag.52.

De appellationibus,& intra quæ tempora appellari debeat.

In hoc uolumine quatuor modis tractat de appellationibus, ut hic, & j.de his qui ingre.ad app.in prin.& j.ut cū de app.cog.§.1.& infra de ap.col.8.de hoc dixi ff.de ap.pag.114.& in ti.quando ap.ſit.pag.115.

De conſulibus.

De hoc dixi.de.eo of.conſul.pag.7.

Vt nullus mutuans agricolæ teneat eius terram.

Hæc rubrica prohibet fœneratorē tenere terram agricolæ,ſ. facta ſolutione, uel dato aliquo loco ſolutionis: alias contra: ut j.conſtitutione prox.§.ſancimus.Et differunt inter ſe quia ſequens dicit quantam uſuram debeant dare agricolæ ſuis creditoribus. quod hæc nō dicit.Itē hęc eſt localis,in Thracia.n.& Illyra duntaxat loquitur j.in prin. illa generalis: ut j. tit.prox. in prin. §.ſinautem.Et ideo hæc breuiter tranſeunda eſt, ſecundum gl.noſtram hic,& procedendum ad ſequentem.

Nullum

Nullum credentem agricolæ tenere illius terram: & quantam debet uſuram dare.

Creditore ab agricolis exigere poſſunt nomine acceſſionis uſuram quolibet anno pro quolibet modo octauam partem modii. & pro ſolido unam ſiliquam, & non amplius. De hoc aliquid ſupra ti. prox.

De reſtitutionibus: & ea quæ parit in undecimo menſe poſt mortem uiri.

Mulier nubens ante tempus luctus.

Res reſtitutioni fideicommiſſi ſubiacentes alienari prohibentur niſi propter cauſam dotis, uel donationis propter nuptias: propter quas cauſas alienatio ꝑmittit, antiquo iure ſublato, & omni circumuentione remota. Et durat hæc pars uſque ad §. unum. Secunda pars eſt de muliere, quę parit in 11. menſe: de quo infra §. unū. Nam mulier ante annum luctus pariens, ſi indubitatum ſit ſobolem non ex priori conſiſtere matrimonio, omnibus modis priuatur antenuptiali donatione: ac incidit in eas pœnas, ac ſi ante tempus luctus ſecundas contigiſſet nuptiis: ut ibi.

De tabellionibus ut protocolla dimittant in chartis.

Tabellio Tabularius. magiſter. ſtationis. Protocollum.

Tabellio à partibus rogatus, debet per ſe audire negotium, & ipſemet ſcribere, nec alicui delegare poteſt. Eſt āt Tabellio minor, Tabularius maior, & Magiſter ſtationis maior utroq;. Sūt autem alia multa nomina, ſeu uocabula horum publicorum ſcriptorum, de quibus gloſ. in rubrica. C. de tabu. & l. fi. Protocollum autem dicitur à πρῶτος quod eſt primum & κολλα quod eſt collatio, ſcilicet literarum, quaſi dicat, prima collatio literarum de quo infra e. §. illud quoq;, in uerbi protocollum.

COLLATIO V.

De eccleſiaſticarum rerum immobilium alienatione, & ſolutione.

Eccleſia ꝑp debitū fiſcale regulariter rebus mobilibus nō exiſtētibus, res immobiles alienare pōt, & in ſolutū dare, &c. Ex ponitur ergo de alienatione, ſ. facienda pro fiſcali tantum debito. Ex ſolutione, id eſt, datione in

ſolutum

ſolutum ipſi credito etiam priuato, non ſolùm fiſco: ut infrà.eod. §. ſi uerò priuatus.

De iureiurando à moriente præſtito, dato propter menſuram ſuæ ſubſtantiæ.

Iuſiurandũ à moriente præſtitum, in quo ſubſtantiæ ſuæ menſuram facit manifeſtã, inter ſuos hæredes diuidendo, ab hærede ſeruandum eſt: pœna non ſeruantibus imminente: creditoribus tñ nullũ præiudiciũ generatur.

Vt præponatur nomen imperatoris documentis & ut Latinis literis apertius tempora inſcribantur.

In documentis, i. litteris publicis, debet principis nomen, & annus in principio, & indictio deſignari. Item cõſulis nomen, annus conſulatus: debet etiam dies & menſis celebrari contractus apponi: & etiam annus conditæ ciuitatis, ſi hoc habet conſuetudo: debent etiam documẽta claris notis & literis ſcribi: de quo in ca. inter dilectos de fide inſtru. & in cap. qm̃ contra. in glo. antepen. extra de proba. de ultima parte rub. ponitur in §. fi. Documẽta.

Scenicas non ſolùm ſi fideiuſſores præſtent, ſed etiam ſi iuriſiurandum dent, ſi periculo diſcedere.

Scenicæ mulieres, id eſt, proſtibulariæ, uel meretrices nullam cautionem præſtare debent ſuo hoſpiti, uel lenoni: neque lenones talem debent cautionem exigere: tamen etiam ſi fideiuſſores dent, uel iureiurando promittant de perſiſtendo in lupanari uel proſtibulo, nihilominus poſſunt ſine periculo diſcedere: quia iuramentum ſuper re illicita ſeruari non debet: Vel hic dicuntur Scenicæ mulieres, quæ in ſcena, id eſt, loco turpi, ut proſtibulo ſtant: à ſcena, id eſt theatrali inumbratione, uel ſpectaculo circi, ubi conſueuerũt tales ꝓſtare ff. de infa. l. 2. Mulieres ſcenicæ.

Vt non fiant pignorationes pro aliis perſonis. Et ut ſicut principum donationes non egent geſtis monumentorum, ſic nec à priuatis imperatoribus factæ donationes indigeant.

Nulli licitum eſt ſecundum formam pignorationes, i. pactum uel repreſalias, exigere alium pro alio: de hoc de iureiu. cap. 1. lib. 6. Et expone, Geſtis monumentorum, i. ut fiant coram iudice ordinario, præbente autoritatem

A 2 huic

huic donationi: quia ſufficit ipſius imperatoris præſentia: ut & alias. C. de teſta. l. omnium.

De exhibendis & introducendis reis, & ut hi qui conueniantur poſt uiceſimum diem præſententur iudicibus. Et de his qui iuratoriam cautionem exponunt, & ante litis conteſtationem abſentes fiunt. Et de hypothecis quæ appellantur ex cauſa militiæ, quæ perſonæ, & quando hoc ius habent. Et de indotatis uxoribus, ut debeant quartam partem ſubſtantiæ uiri, & ipſe uir in ſubſtantia uxoris, ſcilicet quando inops eſt qui relinquitur.

Reus. De exhibendis reis: a re non a reatu. ff. de duob. re. l. 1. & hæc pars expeditur uſq; ad §. illud. Et ut hi qui conueni. hoc expeditur. j. eo. uſque ad §. ſi uerò. Et de his qui iurat. hoc dicitur. infra eo. §. ſi uerò. uſque ad §. optimum quoque. Et de hypothecis. ſ. militiarum: & hoc dicitur infra e §. optimum.

Conſtitutio quæ ex aſſcriptio & libera natos, liberos uult non his, qui ante conſtitutionem nati ſunt, ſed qui poſt conſtitutionem nati ſunt, prodeſſe. Et ut uenerabiles domos œconomi commutationes faciant, adinuicem immobilium rerum eccleſiaſticarum, decreto prius interpoſito, excepta hac maiore eccleſia.

Conſtitutio quæ ex aſſcriptio, &c. quæ eſt. C. de ſenatuſc. claud. l. 1. in fin. Nam per claudianum erat libera, & eius filius erat ſeruus, ut ibidem dicitur. Non autem dicit de illa quæ eſt C. de agri. & ce. l. ne diutius. quia ibi non eſt caſus iſte: licet alii ſimiles ſint ibi. Vel dicit de ea quæ eſt. C. de agri. & cen. l. fi. Et expeditur hæc pars uſq; ad §. quia igitur. Secunda pars deinceps uſque in fi. conſtitutionis.

Vt de cetero commutationes eccleſiaſticarum rerum, non ficte fiant, & in priuatam perſonam ad piiſſimum imperatorem, & hoc modo alias perſonas legitimas tranſeant res. Et hæc tantummodo fiant ad imperialem domum. Et licet perpetuæ emphyteuſis agi ab oratoriis in oratoria, decreto uidelicet interpoſito, excepta hac maiore eccleſia, ne tamen in priuatam perſonam tranſeat emphyteuſis.

Eccleſia cum principe permutare poteſt, ut res apud principem

principem perpetuò permaneant, ne perueniant ad priuatos. Item, eccleſiæ adinuicem in perpetuam empyhteuſim dare poſſunt, excepta maiore eccleſia conſtantinopolitana. Et prima pars expeditur uſque ad §. illud quoque. Et ut liceat, &c. Hoc expeditur. infra e. §. illud.

Vt ea quæ uocentur inſinuatiua, ſemper clericis in maiori eccleſia quidem dentur: in alijs autem eccleſiis penitus non dentur.

Inſinuatiua non poſſunt exigi a clericis ordinatis: exceptis his qui ſunt ordinati in maiori eccleſiā, à quibus ſecundum couſuetudinem accipere licet. Et dicuntur inſinuatiua, quæ ab ordinatis accipiuntur: de quo in auth. de ſanct. epiſco. §. pro conſuetudinibus. de quo in c 2. &. cùm in eccleſia. de uerb. ſigni. & 1. q. c. ſicut epiſcopum. *Inſinuatiua.*

Vt cleric' qui recedũt, alijs pro eis praebeant ſurrogantis emolumenta recedentes autem remeare uolentes non ſuſcipi. Et *ut ſi quis aedificans eccleſiam, aut aliter in eadem ſeruientibus miniſtrans emolumenta, uoluerit aliquos clericos inſtituere, non fortuitè eos, ſed probatione ſanctiſſimi patriarchae ſuſcipiat.*

Clerici continuam reſidentiam in proprijs eccleſiis facere tenentur: nec debent recedere: alias alij in eorum locum ſurrogantur cum eorum emolumentis: & recedentes, & poſtea remeantes, ſuſcipiendi non ſunt, nec eis emolumenta debent reſtitui: de hoc de cle. non reſi. c. inter quatuor. §. fi. & plenius in c. quoniam. §. fi. ut lite non conteſt.

De his qui ingrediuntur ad appellandum, & quando perſcriptura in manus propria, fiat collatio literarum: & de iureiurando dilationis, ut & coniugatur iureiurando calumniæ.

De prima parte dixit. C. de temp. appe. de quo in c. cũ ſit. de appel. Et iſta prima pars expeditur uſq; ad §. illud aũt uideamus. Et qñ per ſcripturam, &c. De hoc in §. illud. Nam ex documentis publicis ſolis, & non priuatis, comparatio fieri dẽt: ut ibi. de quo in l. de comparationes C. de fid. inſtr. Et de iureiurando, &c. Hæc tertia pars expeditur. infra eo. §. fi. Nã iuſiurandum gñaliter in iudicio

Iuſiurandum. ſemel pſtari debet, & in eo debet addi, quod nullus in tota lite probationem exigere quã non putauerit neceſſariã: de quo in Authent.hoc ſacramentũ.C.de iura.cal.& in c. literas.dc reſti.ſpol.c.præſentiũ. de teſt. & c. ultra tertiã:

Vt in priuatis domibus ſacra myſteria non fiant.

Sacra myſteria prohibentur celebrari in domib.ſine licentia ſuperioris. Oratoria uerò cauſa orationis permittitur habere,& in eis clericos conuocari,de quo in l.conuenticulam.C.de epiſc.& cler.& C. de hæret. & man.l.3. *Oratoria.*

Vt defuncti ſeu funera eorum non iniurientur a creditoribus & vt conſiliarii non ſuſcipiant cognitiones abſque iudicibus.

Iniuria mortuis facta. Mortuis & moribundis, & funeribus eorum ac familiæ domus ex reb.eorum creditores iniuriã inferre phibentur,abſq; iudiciali decreto, de quo in Auth. ſed nec ante.C.de ſepul.uio.& Authen.item qui domũ. Et hæc prima pars expeditur uſque ad §. illud. Et ut conſiliarii, &c.Hoc expeditur à §.illud uſq; ad fi. Nã iudex ordinarius occupationib.publicis impeditus cauſam conſiliario poteſt delegare ſententia ſibi ſeruata,dummodo ter cauſam audiat, & ſententiam proferat,& appellationem interpoſitam ſuſcipiat: Iudex autem appellatus, & delegatus,delegare non poteſt:de quo glo.in Authen. Ad hæc. C.de iudic.

Vt immobilia antenuptialis donationis neque hypothecæ dentur,neque omnino alienentur a uiro,neque conſentiente vxore:niſi poſtea ſatisfieri uxori poſſit: hæc vero etiam in dote valere.

Res immobiles in donatione, propter nuptias conſiſtentes maritus alienare non pt,nedum ea inuita, ſed ēt uxore alienationi conſentiente. Sed alienatione habita pro non facta in rem actio uxori competit, niſi ſecundò poſt biennium conſenſerit, ut uir alienans locuples fuerit, alienationis prohibitione in dote multo magis obtinente. Et de hoc uſque ad §. & multo potius. & aliàs in Authen.ſiue à me.C. ad Vellei. & in ca. cùm contingat. de iureiur.Hæc uerò etiam, &c. De hoc in §. & multæ.

De

De noui operis nunciatione maritimi conſpectus.

Nulli liceat in hac regia ciuitate ædificare ultra termi-
nos à iure permiſſos, ſi principaliter noceat, De hoc in
per prouincias. Et qđ ibi not. C. de ædif. pri. ff de ope.
nub. l. qui opus. Et qđ no. Inno. in c. Piſanis. de reſt. ſpo.

Vt factæ nouæ conſtitutiones poſt inſinuationes earum poſt duos menſes ualet: parcitur autem non cuſtodientibus ſubtilitatem conſtitutionum ſuper teſtamentū in relinquendo quadrantem, aut non ſubſcribendo nomen hæredis, aut non dicendo.

Conſtitutio noua ligat poſt duos menſes à tēpore inſi-
nuationis, ſeu publicationis: quæ inſinuatio, ſeu publica-
tio, debet fieri ſecundum formam hic datam: gl. in proœ.
Decr. & in capitu. 2. de conſtit. Pau de Leazara. in proœ.
Clementi.

Vt nullus fabricet oratorii domos præter uoluntatem epiſcopi. Et ut deputet prius diligentiam, & ſtatutum, quæ in fabricando oratorio ſufficiant. Et ut epiſcopi non deſinit ſuis eccleſiis. Et de alienatione eccleſiaſticarum rerum immobilium.

Nulli licitum eſt eccleſiam, uel monaſterium, uel ora-
torium ædificare ſine epiſcopi uoluntate. De hoc in c. ne-
mo de conſecr. diſt. 1. c. ſi quis baſilicam. & de eccl. ædi. c.
1. Et de iſta prima parte uſque. ad §. illud quoque. Itē epi-
ſcopus non dēt per multum tempus abeſſe ab eccleſia: vt
infrà in §. illud. & 7. q. 1. in præſentia. & 50. diſt. c. contu-
maces. de cle. non reſi. c. tuæ. Et qđ in alienatione rei Ec-
cleſiaſticæ immobilis decretum ſuperioris requi itur. de
hoc in §. quoniam uerò. & ſuprà de eccle. rē. immo.

Fabricare nouā eccle.

Vt ab illuſtribus & qui ſuper eam dignitatem ſunt non modò ſuper pecuniariis cauſis, ſed etiam iniuriarum criminaliter per procuratorem dicantur, Clariſſimis autem in pecuniariis licere per procuratorem, & per ſe litigare.

Illuſtres, & Superilluſtres in cauſis pecuniariis, & in
crimine iniuriarum non per ſe, ſed per procuratorem li-
tigare debent: cæteris uel dignitatis inferioris licitè con-
ceditur, ut p ſe, uel pcuratorē litē exerceant. Et q̄ ſit rō

huius conſtitutionis, colligitur ȷ̄.eo.uerſi. ne cogatur. Quot ſint genera magiſtratuū colligiti hic gl. Et quis di catur Superilluſtris nō.ī l.quoties.C.ubi ſena.ue lclar.

Superilluſtris.

Vt ordinariæ præfecturæ urbanæ, etiam prætorianæ duæ, & præfecturæ urbanæ quæ in cingulo, & quæ in actu ſunt ſolo, non etiam honoratæ, liberent à curiali fortuna.

Sola collatione dignitatis, & adminiſtrationis, ēt aū adminiſtrationem ſuſceptā, curiales liberantur à curiali fortuna: ſed ſola colatione honoris ſue dignitatis abſque adminiſtratione nō liberātur, ſed remanēt curiales, ſolum honoré ex tali collatione cōſecuti: hodie ſaūt non tm̄ duæ, ſed duodecim dignitates liberāt aliquē curiali fortuna: ut in l.fi.C.de decu.li.10. De hoc Inſti.quib. mod.ius pat.pot.l. filiusfam. & in cap. indecorum. q. æta. & qual.

COLLATIO VI.

Vt omnes obediant iudicibus prouinciarum, & in criminalibus, & in pecuniarijs cauſis, & ut negotia examinentur nullo excepto per priuilegium, Nec hic conuenti deducantur, ut ſacra pragmatica forma exhiberi quempiam iuſſerit.

In prouincia, in qua quis ſortitur forū, illic eſt conueniendus, utraque parte præſente, uel altera tantum: & ubique iuſtitia ſeruata ſententia condēnatoria, uel abſolutoria feratur, omni priuilegio ceſſante. niſi pragmatica forma aliud ſtatuatur, uel aliud propter appellationē acciderit: his obtinentibus in omni loco & tempore.

Quibus modis naturales filij efficiantur legitimi, ſupra illos modos, qui ſuperioribus conſtitutionibus continentur.

Hic debet eſſe, Legitimi efficiuntur. Sed in alia cōſtitutione ȷ̄.quib.mod. nat.effi.eſt in litera, Sui; & quæ ſit differentia inter hunc titulum & illū, ibi dicetur. Et exponitur hic Supra, id eſt, præter. Superioribus conſtitutionibus, &c. de nat.lib.l.cùm quis. & duabus legibus ſeq. Et habet conſtitutio ſex partes. Prima tractat de legitimatione filiorum per matrimonium. Secunda de legitimatio

timatione filiorum naturalium per reſcriptū Principis. §.ſed & aliud quiddam. Tertia de nuptiis præſumptiuis. in §.illud quoque. Quarta de nuptiis uere contractis à ſuper illuſtribus & illuſtribus, uel in eccleſia à militibu honeſtis, uel negotiatoribus, uel profeſſoribus. §.denique in tantum. Quinta de nup. ædilibus in §. quiſquis autem. Sexta de pœna contrahentium illicitas nuptias. §.fin. *Legitimatio filiorum.*

Vt hi qui obligatas ſe habere perhibent res minorum, aut obligati ſunt eis, ad eorum gubernationem penitus non accedant & ut curatores nullo modo ſuſcipiant ceſſiones aduerſus, quorum curationem agunt, aut egerunt, hæc autem generaliter ualebunt in omni curatione, in quibus perſonis leges curatores præbent: Et de gubernatione pecuniarum competentium eis, quorum negotia adminiſtrantur. Et quando eas recondi, aut mutuare oportet, aut eæ eis reditus comparari.

Prima pars exponitur uſque ad §. quod ſi quis. Et ut curatores: hoc exponitur infra §. quod ſi quis. Hæc autem, &c. de hoc infra eo §. hæc dicimus. Et de gubernatione, dicetur infra eod. §. quoniam.

De inſtrumentorum cautela & fide: et primum de depoſito, et de mutuo, et aliis documentis priuate quidem ſcriptis habentibus teſtes, & non habentibus teſtes. Et de inſtrumentis publice confectis: & de collationibus manus propriæ ſcripturæ: & de expoſitis inſtrumentis ab illiteratis, aut paucas literas ſcientibus, & de non ſcriptis contractibus, & de contractibus uſque ad unam libram auri, & de contractibus qui in agris fiunt, & ut in documentis & contractibus futuris locum habeat iſta lex. *Inſtrumētum.*

Stricte capitur hoc titulo Inſtrm pro chartis tātum. Alias largè; ut ff. eod. l. 1. Alias pro inſtro fundi: ut ff. de fun. inſtr. l. quæſitū 1. reſpon. Cautela, ſ. in faciēdo. Habetur fides poſtquam eſt factum, & dupliciter dicit de fide. Primò in quibus inſtrumētis debeat fides priuatis & publicis: & hoc ſ. eo. uſq; ad §. ſi uero moriantur. Secundò qualiter fiat ut habeantur fides, qn̄ erat in dubium reuocatum quod fit per comparationem. ut j. e. §. ſi uerò moriantur. & §. ſeq. uſque ad §. oportet. Et de poſito, id eſt, *Cautela.*

qualiter fiat caute inſtrumentum priuatum ſuper contractu depoſiti,& mutui, & aliis contractibus:& hæc expediuntur infra eo.§.ſi quis.& §.ſed & ſi quis. & §.ſi tamen.Et de inſtrumentis publice confectis.hoc exponitur ꝭ.eo.§.ſi inſtrumenta.Et de collationibus.ſ. qualiter probetur fide inſtrumenti: hoc expeditur infra e. §.ſi uero.Et ſic reſpicit ſecundum capitulum.Sequentia autem omnia utrunque reſpiciunt. Et de expoſitis inſtrumentis ab illitatis,id eſt,de contractibus celebratis in ſcriptis ab illiteratis: quod expeditur ꝭ. eo.§.oportet. Et de non ſcriptis:hoc expeditur eo.§. & hoc dicimus. Et de contractibus:hoc expeditur infra.eo.§.ait.Et contractibus futuris:hoc exponitur infra eo.§. ut autem omnia.

Hæc conſtitutio interpretatur priorem conſtitutionem,de his qui ingrediuntur in monaſterium,& de ſubiectis eorum ex quo tempore oporteat eam ualere.

Dictum eſt ſupra in titu. de monach. § illud. coll. I. quod ingrediẽs monaſterium ſe & ſua dedicat Deo ipſo ingreſſu:uerum quia reuocabatur in dubium, An dicta conſtitutio haberet locum in illis,qui ante legem illam fuerunt ingreſſi monaſterium:ideo pro illa dubitatione ponit hunc titulum.

Vt non luxurientur contra naturam: neque iurent per capillos, aut aliquid huiuſmodi,neque blaſphement in Deum.

Peccata contra naturam , & blaſphemiæ contra Deũ & iuramenta per membra Dei,per hanc legem prohibẽtur contrafacientes ultimis ſuppliciis puniũtur. de hoc 22.q.I.c.ſi quis per capillum. De prima, de ui.& hone. cler.c.ut clericorum.de exceſ.præl.clerici.& 32.q.7.flagitia.De ſecunda parte,extra de maledicis.c. ſtatuimus.

Vt liberti de cætero aureo non indigeant a nullo. & ut priſtinis reſtituatur natalibus.Et de celebratione dotalium inſtrumentorum in libertis mulieribus facta , ex hoc ipſa etiam nuptias legitimas fieri,& filios ſuos : ſi nuper etiam ancilla fuerit,& ipſam liberam eſſe celebratione dotis, & nuptias legitimas & qui ex ea proceſſerint ſuos.

Dominus manumittens ſeruum ſuum , denunciat eũ ciuem Romanum.Et ius aureorũ anulorum,& regenerationis,

rationis, ex ipſa manumiſſione manumiſſus conſeqtur, patrono iure manumiſſionis per omnia reſeruato: niſi ab eo fuerit remiſſum. Tunc enim ius patronatus in hoc ſibi reſeruatur, ut ei reuerentia debeatur. Et ex certis in gratitudinis cauſis licet in ſeruitutem reuocare. Item liberti & liberte pro ingenuis quoad nuptias reputantur. Et ſi dominus eum propria ſerua matrimonium interuenientibus inutilibus inſtrumentis contrahit: ipſa & ex ipſa nati, liberti efficiuntur: de quo etiam in Authen. ſed nouo iure. C. de nupt. quæ ſumpta eſt hic ex §. fi. De prima parte expeditur uſque ad §. ſi quis autem. dixi ff. de iure aureo anu. Et de celebratione, &c. In hac ſecunda parte duo dicuntur: unum de libera, & aliud de ancilla: & hæc expeditur infra eo. §. ſi quis autem.

Apud quos oportet cauſas dicere monachos, & aſſiſterias.

Monachi & moniales pro cauſis eorum corã epiſcopo debent conueniri, qui diſponere debet, an per ſe uel per alios debeant reſpondere. Et ſm legem & ſacras regulas decet cognoſcere & iudicare. Ciuiles aũt iudices talium cauſarum cognitionem non habent: de hoc etiã in Auth. cauſa quæ ſit cum monacho. C. de epiſ. & cler. hinc ſumpta. Hodie autem penè omnes ſunt exempti, & ideo ſub Papa conueniendi ſunt, qui eſt ordinarius exemptorum, d. Auth. cauſa. ubi per gloſ. & glo. 6. q. 3. c. placuit. & de priuig. c. tuarum. per Inn. e. tit. recepimus. &c. ex ore. & quod hodie habetur in c. 1. de priuil. lib. 6. Aſſiſteriæ autem uel Aſſiſteriæ, ut quidam uolũt, moniales ſunt eo ꝙ inſiſtant orationibus & ieiuniis quotidie, quas uulgò appellamus Recluſas ſecundum glo. hic. de quibus aliquid C. de epiſ. & cler. dixi. *Aſſiſteria.*

De queſtore.

Officium Quæſtoris in inquirendis perſonis in urbe Conſtant. manentibus conſiſtit: & inquiritur quæ ſint, & unde uenerint, & qua occaſione, & cuius ſint uitæ: ualidos & potentes operari facere, aut expellere: exceptis ualetudinariis, qui dimitti debent. de officio huius dixi. ff. eod. tit. *Recluſa.*

Con-

Conſtitutio quæ de dignitatibus & epiſcopatu & filium liberat à patria poteſtate.

Dignitas conſulatus & patriciatus à patria poteſtate liberat ſola dignitatis collatione. Et generaliter oĩs alia dignitas quæ à curiali fortuna liberat, etiã à patria liberat ptãte quales enumerant plures in l. C. de decur. li. x.

De iudicibus. Et ut nullatenus eũ iureiurando exigatur aliquis iudex, & quod permanet ei. Et ut appellationes accipiant modis omnibus iudices. Et ut in media lite factæ formæ quomodo oporteat decidi cognitionem non attendant iudices.

Iudex ſedebit. Quatuor partes habet rubrũ: primo de iudicibus. ſ. à Principe delegatis in ciuitat Romana, qui ſunt 12. octo minores, & quatuor maiores. ut infra eo. §. uetus, Et ſedet quilibet eorum in ſuo prætorio in baſilica: ut infra eod. §. ſedebunt. & hæc pars expeditur ĩ. eo. uſq; ad §. quia uero. Permanet ei. ſ. una quæq; pars permanet. i. ſtabit. Ei. ſ quod iudicabit Iudex, & exponatur Permanet. i. permanebit, ut ſæpe ſit. Alias eſt, Permaneat: & nũc planum eſt. Vel dic, hæc. Et quod permanet ei, &c. ſuperflua, nec reperiuntur in nouell. Azo. & hoc expeditur ĩ. eo. §. quia uero. Et ut appellationes accipiant, &c. nam Iudex tenetur recipere appellationẽ. infra e. ut nulli iudic. §. illas. & ff. de appellat. re. l. ſicut. & C. de appel lat. l. Iudicibus. Niſi in caſu, ut in præfect. præto. Orienti cui dirigitur hæc conſtitutio, qui recipere non tenetur appellationem, ſed ſupplicationibus: ut in fi. §. noſtros. infra e. & C. de pcib. impe. offer. l. aduerſus. & niſi in caſibus duobus. qui ſunt infra. eod. §. audient. & aliis caſibus quos dixi ff. de appell. recip. & à quib. appel. non lic. & C. quorum appellat. non recip. uide hic gl. in §. noſtros Et ut in media, &c. de hoc infra eo. omnis autem ad fi. & infrà eo. ut in medio litis non ſi. fa. formæ.

Vt clerici apud proprios epiſcopos primum conueniantur, & poſt hoc apud ciuiles Iudices.

Clericus ubi litigare habet. Clericus apud proprium epiſcopũ in cauſis pecuniariis conueniendus eſt, qui ex non ſcripto & ſine damno cãm decidere debet. Sed ſi cauſa talis ſit, uel alia diffi-

cultas

cultas,quæ epiſcopum cognoſcere impediat, tunc ciuiles Iudices cleri cauſam decidere debent.Sed ſi clericus de crimine criminaliter conueniatur, tunc ciuilis iudex cauſam intra ſecundi menſis ſpatium decidere debet. Si uerò de crimine eccleſiaſtico cõuenitur, tunc ad ſolũ epiſcopum ſpectat deciſio.De materia huius tituli habetur in c.ſi quis contra clericũ.de foro comp.& c.quoniã contra.de probat.& per gl.2.q allegat.l.ſi qs in hoc genus.in fi.2.q.1.e.ſi qs cũ clerico.& de re iudic.c.fi. li. 6.Et quatenus hic tractãde ciuili iudice,hodie eſt correctũ.collat.x.de ſtat.cõtra li.eccle.§.ſtatus.& in aut.ſtatuimus.C.de epiſc.& cle.& ĩ c.null⁹ iudex.de foro cõp.

De conſanguineis,& uterinis fratribus.

Frates conſanguinei & uterini ſimul, præferũtur fratribus conſanguineis tantum, & uterinis tantum. Sed ſi ſint ſuperſtites conſanguinei tantum,& fratres uterini tantum ad ſucceſſionem ſecũdum leges antiquas admittuntur. Sunt autem conſaguinei, qui ex eodem patre nati ſunt. quaſi ex communi uirilis ſtipitis & feminis ſanguine.Vterini autem ſunt, qui ex eadem matre tantum nati ſunt:quaſi ex ſolo utero materno fratres. Vtrinq; autem coniuncti,qui ex eodem patre & matre geniti ſunt:ut hic dicit glo.&inſtit.de leg.agn.ſucc. *Conſanguinei fratres. Vterini. Vtrinque iuncti.*

De armis.

Princeps arma publica fieri iubet,ſed priuata fieri & uendi prohibe.Cultellos ãt minores fieri & uendi priuatis permittit, ut hic,& 5.q.1.§.hoc autẽ.& §.hoc igitur.de hoc in l.1.& 3.ff.ad le.Iul.de ui pub.De delatione autẽ armorũ ponitur ĩn l.j.C.ut ar.uſus.lib. 11 ubi de hoc gl.Et q̃ mala ĩducãt bella & arma.ponit hic.gl.2.

De depoſito,& denuntiationibus inquilinorum,& de ſuſpendenda adminiſtratione panum.

Nulli licitũ eſt depoſitũ, aut petitũ pretiũ, uel pẽſionẽ retinere,uel interdictionẽ alicui facere:pœna contra facientibus imminẽte defenſi etiam petitionẽ.De prima parte ponitur.C.de rei uen.l.officium. & l.bona fides. ff.depo.& in l.ſi.C.depoſi.ubi poſita eſt authentic.hinc ſumpta.

COLLATIO VII.

Quibus modis naturales efficiuntur ſui: & de eorum ex teſtamento, ſeu ab inteſtato ſucceſsione.

HIc titulus differt ab alio. §.quib. mo.na.effi. le. quia hic generalior eſt, ut ĩ.authent. ut in medio primæ coll. ibi bene ſe habet. Item hic imperator faciens ſuum exordium, naturalitatis, ſeruitutis, & libertatis ius oſtendit: & docet quemadmodum legitimationes fiũt ꝑ oblationem curiæ & ſucceſſores eorum actiuè & paſſiuè: de hoc inſti. de hære. ab inte. §.2. & inſt. de nup. §.fi. & l. communi. C. de nat. lib. in c. per quas. qui fi. ſint leg. De eorũ ſucceſſione ex teſtamento uel ab inte. ponitur in §. diſcretis. uſque ad fin. & in authenti. ex complexu. C. de inceſt. nup. & c. cum haberet. de eo qui dux. in ma. & c. per nenerabilem qui fil. ſint legit.

De teſtibus.

Quia uſus teſtium frequens eſt, ideo de teſtibus ponit De hoc dixi. ff. eo. ti. pag. 51.

De immenſis donationibus in filiis factis.

Si parens in aliquem, uel aliquos ex filiis immenſam fecerit donationem, aliis filiis legitima portio de neceſſitate debetur. Hoc uerum in filiis gratis: ingrati uerò penitus excluduntur: de hoc in l. donationes. C. de don. inter ui. & ux. l. 2. C. de inoffic. don. & in l. donatione. C. de colla. & in auth. unde ſi parens. & in l. 1. C. de inof. don.

Vt ſine prohibitione matres debetrices & creditrices tutelam gerant minorum: neque iuſiurandum præſtent, quòd non uenient ad ſecunda uota.

Mater tutrix. De iure Digeſtorum mater non ponit eſſe tutrix, niſi imperator confirmaret: ut ff. de tute. l. ul. & de teſta. tu. l. iure noſtro. Sed iure codicis admittebatur quæ non eſſet debitrix, aut creditrix pupilli: ut ſupra, ut hi qui ob. per. ha. dummodo iuraret de non conuolando ad ſecundas nuptias. C. qñ mul. tu. l. 2. & l. ult. & ſupra de nupt. §. ſi uerò tutela. Sed hoc iure matres debitrices, & creditrices ad tutelam & curam filiorum admittuntur, neque iuramentum de ſecundis nupt. non fiendis exigitur: dummodo

modo & ſenatuſcon. Velleiano, & omni auxilio renuntiauerint & omnia alia adimpleuerint, quæ alii tutores facere tenentur: de hoc in auth. matri. & auiæ. C. quando mul. tu. off. de quo gl. in c. ex parte extra, de appel.

Vt exactione inſtante dotis primæ & ſecundæ, uiro ad ſecunda vota migranti præponatur uxor prima, uel ex priori matrimonio filii: & ut ſi uoluerit uxor, aut is qui pro ea dotem inſcripſit. dare uiro quæ ſcripta ſunt, diſtulerit autem uir ſuſcipere: ſoluto mat. exigi eum ab ea ēt cōſcriptā antenuptialē donationē.

Si res primæ & ſecūdę uxoris in doté datæ apparēt, uel altera earū: illi reſtitui debēt, & eius filiis, cuius res illæ fuerint. Alias āt rebus nō apparētibus, tunc ille in bonis mariti potior eſt in iure, q̃ priori eſt in tpe: de hoc uſq; ad §. illud quoq;. & expone, filii, ſ. pponātor. Itē dote promiſſa uiro ab uxore, uel ab alio ꝑ ea oblata & cōſignata mulier donatione propter nuptias ex pacto interpoſitam de lucro perinde lucrabatur, ac ſi ſoluiſſet. de hoc in §. illud. uſq; ad fi. & expone, eum, ſcilicet uirum, de hoc etiam in authen. dos data. C. de don. ante nupt.

De adminiſtratoribus.

Adminiſtrator ſi prouinciā durāte adminiſtrationis tempore citra principis iuſſionem dereliquit, crimine leſæ maie. punitur. Et ſi adminiſtratione finita ante qnquaginta dies receſſerit, antiquis pœnis punitur. de hoc in l. 1. C. ut omnes tam ciui. quàm mili.

De executoribus, & his qui conueniuntur & reconueniuntur.

Duæ ſunt partes. prima hēt, ꝙ libellus reo porrigi nō dēt prius q̃ actor cautionē legitimè exponat, ꝙ intra duos mēſes litem cōteſtabit: alias omne damnū reo conuento reſtituat, hac cautione 36. aureos non tranſcendente. de hac cautione inſt. de ſatiſd. §. ſed hodie. & in Authē. libellum. & authen. offeratur. C. de litis con. quæ eſt. 3. q. §. offerantur. Item conuentio & reconuentio mox à principio coram eodem iudice fieri dēt: alias cauſa

cauſa conuentionis finita, reconuentio fieri poterit coram quocunque iudice antiqua ceſſante calumnia: de hoc in §.illud.infra eo.de hoc.C.de ſentent. authent.& conſequenter.& de nup.pe.c.1.tex.& glo.extra de ord. cog.c.cum dilectus.

De æqualitate dotis, propter nuptias donationis.& de augmento dotis,& propter nuptias donationis,& de priuilegio dotis, quia alijs præponetur priuilegiis, ut excipiantur hoc priuilegio creditores in emptione militiæ: de dote remeante ad patrem & rurſus data pro eadem filia ſecundo uiro:& de dotis collatio inope marito moriente.

In dote & donatione propter nup. conſtituenda, & augmẽtis earũ æqualitas per oĩa ſeruari debet. De æqualitate dicit, uſq; ad, §.aliud.de augmẽto dicit a §. aliud. uſq; ad §.his cõſequens. Vbi ẽt tradit, ꝙ dotis augmentum debet uerè, non ficte celebrari: de quo in auth. dos data C.de don. ante nup.& auth. æqualitatis.C.de pac.

Dotis priuilega. conuen. Item mulier priuilegiis dotalibus uti põt aduerſus oẽs creditores uiri ẽt ſi eorum pecunia res ſic empta, uel refecta: exceptis creditoribus, quorum pecunia militia eſt empta.§.his conſequens.infra eo.de quo in auth. quo iure.C.qui po.in pig. Itẽ dote à patre pro filia data, & in ipſius patrimonio reuerſa, nõ licet patri cũ filia ſecunda nubit eã diminuere: niſi patris ſubſtantia fuerit diminuta: tunc.n. ſecũdum eius facultates dos erit conſtituenda.§.quia uero iam infra eo.de quo in authent. quãuis. Itẽ rei ux.act.& ꝑ doc.& gl.C.de iu.do.l.rẽ quã. Itẽ ſi filia cũ fratribus uenit ad ſucceſſionẽ paternam, de

Viri inopia: bet dotẽ conferre, aut tanto minus in ſua portione; recipere, uiro exiſtente locuplete. Viro autẽ ad inopiã de ducto, ſi mulieri põt imputari, cum uir male inchoauerit uti ſubſtantia, tunc dotem conferre debet, uel tanto aut minus accipere. Alias ſi mulieri nihil imputari poterit, cur dotem non exigerit, ſolã actionẽ, licet inautem.d ebet conferre.infra eo.§.illud quoq;, uſq; ad fi.de hoc in auth.quod locum. C.de collat.& C.de bo.quæ lib.l cũ non ſolum.in gloſſ.magna no.in l.2.§. ſi in patris .ff. ſolu.

ſolu.matri.

De duobus reis promittendi.

De hoc dixi ff.& C.& inſtitut.eod. titu.

De tempore non ſolutæ pecuniæ ſuper dote.

Exceptio non numeratæ dotis olim toto tempore matrimonii,& eo ſoluto intra annũ cõpetebat: hodie uerò ſi matrimonium intra bienniũ durat, prædicta competit exceptio,& etiam eo ſoluto competit intra annum. Matrimonio uerò ſoluto ultra biennium intra decennium dicta exceptio uiro & hæredibus eius competit. Sed matrimonio poſt decennium ſoluto,ſi uir eſt maior, nullũ habet remedium. Si uerò eſt minor,tunc ei reſtitutio datur uſque ad 12. annos à tempore nuptiarum:hæredi autem eius maiori datur annus. Sed ſi minor maiori uel minori ſucceſſerit, quinquennium ei datur infra de hac exceptione non numeratæ dotis dicitur in l.in contractibus.in fi.C.de non numera.pecu.& in l.præſes. C.de epiſcop.audi. & in l. quod de ſua.C.de do. cau. non numerata.

COLLATIO VIII.

Neque uirum quod ex dote eſt,neq; mulierem ex ſponſalitia largitate lucrum proprium habere, ſed ſeruare dominium ſuis filiis: uel ſi ad ſecundas nuptias non ueniat,uſu ſolo in lucro conſiſtente. Et ut ex repudio tranſigentes nuptias lucrentur, aut dotem,aut ante nuptias donationem,& ipſis ſimiliter dominium ſeruare filiis uſum,habentem perſonam cogendam filios alere. Si uero bona gratia ſoluantur nuptiæ, & uideantur occaſione damni detineri quædam & hac arte perimenda quæ detinentur aliis ſeruentur.

MAtrimonio ſoluto morte,diuortio, uel bona gratia lucrũ dotis uel donationes propter nupt.debet ſeruari liberis illius matrimonii quoad proprietatem, uſufructu ſolo a lucrante retẽtò:& idem quod ab altero coniugum quæritur retinetur.Siue cõiuges ad ſecunda uota

tranſierint,

tranſierint,ſiue non.de hoc in l.generaliter.§.fi. & l.hac edictali.§.fin. & l.ſi quis priori. C.de ſecund. nup.& ſ.de non eli.ſecundo nub.§.gregoria.& de nup.§.ſoluto.& melius in authen.uxorem quæ hinc ſumitur, poſita C. de ſecun.nup.& in Authen.ſi tantum.quæ ſumitur ex §.fin. j.ut fra.fil.quæ corrigit dictam Authen.uxorem.

De appellationibus.

Differt hic tit.& ſ.de app.& ille, de his qui ingrediuntur ad appell.quia primus de app.tractat de principio appellatione,Secundus,ſ.de his qui ingre.tractat.de fine:hic autem incidenter poſitus fuit non ex propoſito, ſed ex quæſtione tali facta, ut in principio huius conſtitutionis qua dicitur, quòd ſi pendente cauſa appellationis cõpromittatur in arbitros,tempus quod ibi fuit,non nocet exercitio quod fieri habet intra annum uel biennium ſ. de his qui ingre.ad app.§.1.de hoc in Authen.ſi tamẽ.C. de temp.app.& in l.fi.§.illud.& in auth.ei qui eo.titu.C.

De teſtamentis imperfectis à parentibus in filios factis. & de diuiſione rerum filiis coram parente, & de eius facultatibus facta ex ſubſcripta.

Teſtamentum in ſcriptis imperfectũ inter liberos ualet,ſi pater literas ſciens propria manu claris literis & in dubitatis p conſequentiam,non ſigna,ſcripſit liberorum nomina,& numerũ unciarum,& ſigna rerum. Et cùm ea legata,fideicommiſſa, & libertas relinqui potuerunt qđ teſtamentũ primum conditum à teſtatore nõ tollet, niſi teſtator expreſsã declaret coram ſeptem teſtibus illud teſtamentum non ualere:& ſecundũ teſtamentũ faciat pfectum:uel non ſcriptã pfectã uoluntatẽ.de hoc à prin.uſque ad §.quia uerò.ubi tractatur,ꝙ diuiſiones bonorum liberis à parentibus factæ ualent,dummodo ipſorum filiorum ſubſcriptiones interuenerint: uel ipſius parentis ſubſcriptione inter filios interueniẽte. de hoc ſ. de triẽ. & ſe.§.& ꝙ ſæpe.poſita C.fam.erc. Authen.ſi modo.

De reſtitutione fideicommiſſi.

Differũt hic ti.& ſ.de reſti.& ea q pa.& illũ j. de reſti. fidei.no.fac.quia in iſto fit reſtitutio in morte reſtituentis:itẽ eorum q ſupérſunt.In ſuperiori autẽ fit ſtatim,uel

prout

prout uoluit teſtator. Itē omniū excepta quarta, ut colligitur. ǰ. e. §. nobis. in prin. Inferior autē de reſti. fidei. not. dict. de quodam teſtamento & codicillo in quo ſingularia fuerunt relicta legata, & per fideicō. fuit rogatus qui habuit, ut non alienet. Non principaliter de reſtituendo, ſed ſi alienet, ut ad aliquē perueniat: in rubrica patet.

De priuilegiis dotis mulieribus hæreticis non præſtandis.

Hæretici appellantur, q non ſunt mēbrū eccleſiæ ſanctæ catholicæ, & q̄ ſanctā cōmunionē in ſancta & catholica eccleſia à ſacerdotibus non recipiunt. Et priuilegia catholica tantummodo conceduntur non hæreticis, niſi fuerint reuerſi ad fidem. de hoc C. de hære. l. 3. & C. de iudæ. l. fi. inno. c. ex lireris. de priuile.

De nauticis uſuris.

Hanc legem quidam non habent, & ego dixi de hac materia ff. de naut. fœn. pag. 50.

Hæc conſtitutio innouat conſtitutionem, quæ præſcriptionem centum annorum uenerabilibus locis declarat.

Hæc conſtitutio, ſcilicet quæ eſt ſuprà, ut eccleſ. Roman. ſecundum Ioan. ut legitur in Nouel. nam dicit illā generaliter loqui in omnibus eccleſiis: & ideo generaliter corrigit. Sed Accur. hic ſuper rubro intelligit eam tantum de Romana eccleſia & aliis ei ſuppoſitis: unde dicas hic fieri mentionem de ea quæ eſt C. de ſacroſanct. eccl. l. fi. Superior autem in eccleſ. Ro &c. remanet infirmitate ſua: & hoc probatur iure Canonico, extrà de præſcri. uigil.

De litigioſis, & decima parte litis ab actore Cautela præſtanda.

Iſte titulus habet tres partes: Primò. ponit de litigio. de quo dixit ff. eod. Secundò ponit, & conſulit reo contra actorem in præſtatione cautionis de lite proſequenda, & finienda, in decima parte quantitatis in libello comprehenſæ, ſi apparuerit iniuſtè litem mouiſſe in §. ad excludendas. Tertiò conſulit reo contra actorem in actione ſeu lite proſequenda, & ſententia obtinenda, etiam lite non conteſt. in §. omnem uerò.

Vt neque miles, neque fœderatus obſeruetur domui priuatæ, aut poſſeſſioni alicuius.

Nemo milites ſeu fœderatos in propria domo uel poſſeſſione retinere det,uel occultat, ut propriis utilitatibus obediant.Sed intra 30.dies ab huiuſmodi legis inſinuatione eos expellere debet,ut infra eo. per totum.

Vt diuinæ iuſſiones ſubſcriptiones habeant glorioſiſſimi Quæſtoris

Iuſſio. Diuina iuſſio dēt glorioſiſſimi q̄ſtoris ſubſcriptionem habere,qua cōtineatur,inter quos,& ad quē iudicē, & p quā fuerit directa perſonā. Et dr̄ iuſſio.i.priuilegium in quo aliquid iubet,uel concedit in fauorem.In cōmiſſionibus cauſarū fortè eſt aliquid obſeruandū ſm̄ gloſſ.hic.

Quæſtor Cancellarius. quis autē dicatur Quæſtor ponit hic glo & di.ff.de offic. quæſtor & erat q̄ſtor qui hodie dicitur Cancellarius, ut no.gl.C.de diuer.reſ.l.fi.ubi de materia huius tit.& Spe. de reſcrip.exhib.§.an igitur. uer. item quòd non eſt ibi ſubſcriptio.

In medio litis non fieri ſacras formas,aut ſacras iuſſiones, ſed ſecundum antiquas leges generales lites decidi.

Iudices ſacras conſtitutiones, in medio litis impetratas non dēnt ſeruare ſed ſm̄ leges generales examinare, & iudicare. Fallit in quatuor caſibus,in quibus licet lite pendente à principe ſacras iuſſiones impetrare,quæ debent in ſcriptis fieri.infra eo.§.de hoc.in ca.1.ut li pen.

Vt cum de appellatione cognoſcitur ſecundum illas leges debeat iudicari:quæ tempore latæ ſententiæ obtinebant, non ſecundum eas,quæ poſtea promulgatæ ſunt: & de aliis capitulis.

Prima pars clara eſt,& expedit uſq; ad §.ſed hoc.Et de aliis capitulis,&c.q̄ ſunt quatuor nam quinq; partes habet hæc conſtitutio,licet multa incidenter alia dicat.Primū capitulū tractat de renuntiationibus allegationum, & dilationū.§.ſed hoc. Secunda ponit cās legitimas exhæredationis in §.aliud.uſque ad §.hæc autē.Tertia pars ponit q hæredes,affines,propinqui,& cōiuncti defuncti, & eius fideiuſſores non dēnt moleſtari occaſione debiti defuncti.in §.hæc autem. Et ſumitur inde authen.ſed nec ante.quæ ponitur ſuper l.fin.C.de ſepultu.uiola.Quarta ponit

ponit de eo qui conſtituit uel ſpopondit pro alio obligato, in §.ad hæc uſq; ad fi.& exinde ſumitur authen. ſi quando.C.de conſti.pecu.ubi de hoc.

Vt liceat matri & auiæ,& aliis parentibus,poſt legitimam partem liberis derelictam,quomodo uoluerint reſiduam facultatem ſuam diſponere: & alia capitula plura.

Prima pars expeditur uſq; ad §.ad hoc autem.& illud. Et ſumitur hinc auth.excipitur.C.de bonis quæ lib. Et alia capitula,&c.expediuntur ab inde per totum. Ex §.ad hoc ſumitur authent.item ſi quis.C.de na.lib.Ex §. quia uerò.ſumitur aut.maximis.C.de nup.De materia.§ quid uerò.ponitur in auth.præterea.C.unde uir & uxor. In §. quia uerò.tractatur ex quibus cauſis permittitur celebrari diuortium,uſq; ad finem.

COLLATIO IX.

De hæreditatibus ab inteſtato uenientibus,& de agnatorum iure ſublato.

HIc incipit collatio nona: licet quidam habeāt in conſtitutione ſuperiori principium huius collationis.Et erat uſque ad tps huius legis inter deſcendentes differentia,ut emancipati de iure ciuili non ſuccederent,licet iure prætorio ſic:ut inſt.de hær.ab inteſt.§.emancipati. Itē qui erant nepotes ex filiabus ſuccedebant cum diminutione:ut C.de coll.l.illam. Licet hoc etiam ante hanc legem ſit correctū.s. de trien.& ſe.§.neq;. Ex tranſuerſali āt cognati iure ciuili non admittuntur:ſed nec iure p̄torio,niſi poſt agnatos,ut patet inſt.de ſucceſ.cogn. in pr. Oēs ergo prædictæ differentiæ,& aliæ,ſi quæ ſunt, hac conſtitutione tolluntur. Et hodie hoc modo ſucceditur, Res inteſtati recipit gradus inferiorum:Qui ſi defuerint, ſubit hinc gradus anteriorum:cum patre ſuccedat fratres ab utroque parente: Nec tamen hos comitatur auus patre deficiente:fratres ex uno,fratres remouent ab utroque illorum ſoboli bona deferimus patruo: poſt fratres, ſobolemq; ſuam,quo quenq; priorem Non,eris eſſe gradu,de iure ſcias potiorem. *Agnati & cognati concurrunt.*

Vt ſponſalitia largitas ſpecialis ſit contractus: & de diuerſis capitulis nuptiis proprie.

Spõſalitia largitas dr̄ hic improprie.i.donatio:propriè enim diceretur quod donaret ſponſus ſponſæ. ſed hoc fit ad recompenſatione dotis,ut hic ſubiicit. & s̃.de æqua. dot.§.1.de hoc in aut.eo decurſum.C.de don. ante nupt. Et dr̄ ſpecialis contractus,quia per ſe contractus eſt, uel quia habet in ſe aliquid ſpeciale:nã cum aliæ donationes exigãt inſinuationẽ,ſi fiant ultra quingentos ſol. inſt.de do.§.aliæ.& hæc eadẽ etiã olim exigebat.C.de don.ante nup.l.fi.§.ſimiliq; mõ:niſi eẽt minor fęmina.C.de do.añ nup.l.minoribur.tamen hæc hodie non exigit,& ſic aliis non connumeratur,i.non aſſimilatur in hoc. Item nec in hoc,quia illa eſt ſimplex ob cauſam.ff.de don.l. in donationibus ſimplicibus. Sunt & alia capitula plura, de quibus hæc conſtitutio tractat,quæ non curo proſequi: quia iſtud eſſet legere conſtitutionem.

De alienatione,& emphyteuſi,& locatione,et hypothecis,& aliis diuerſis contractibus in uniuerſis locis rerum ſacrarum.

De hoc dixi s̃.de non alien.Et de eccle.re. immo. non alie.de hoc per Doct.in l.ſancimus,C. de ſacroſan. eccle. & in toto titul.extra de re.eccl.non alie.

Vt iudices non expectent ſacras iuſſiones, ſed quo uidentur eis decernant.

Iudices ut exonerent ſe, & ratione odii euitandi relationem ad principem facere prohibentur, ſed ipſi per ſe debent ſecundum iuſtitiã pronuntiare.Et ſi fuerint duo, uel plures iudices,& diſcordent, omnes ſua debent ferre ſententiam.de hoc in l. Pomponius ſcribit.§.4.ff. de re iud & in l.tunc autem.& l.duo ex tribus.eod.titu.& in l. item ſi unus §.item ſi plures.ff.de arbit.& C.quan. prouo.non eſt nec.l.cum magiſtratus.De quo de re iudic.ca. fi. & 2.q.6.§.diffiuitiua.uer.item plures.

Vt litigantes iurent in exordio litis,quia neque promiſerint dare iudicibus,neque dabunt:& de ſportulis:et ut quæ iubentur referendarii compleant,& non miſceant ſemetipſo cauſæ,& per ſe exequantur.

Ex hoc principio ſumit auth. principalis poſita ſup l. 2.C.

2.C.de iur.calum. quæ addit certam formā præſtationis iuramenti de calumnia. Et expeditur hæc pars uſque ad §.& hoc quoque.ubi incipit ſcd'a pars, q̄ tractat de ſportulis:de quibus dixi.C.de ſpor.& de his habetur inſti. de act.§.tripli.Tertia pars tractat de referendariis, & qđ ſit eorum officium,de his dixi ſ.de referenda. ſa. pa.col.2.

De eccleſiaſticis titulis, & priilegiis.

Titulus dicitur dignitas,unde Ouidius.Gratulor Oechaliam titulis accedere noſtris.Item titulus,id eſt, ſcriptura quædam.C.de his qui poſſ.l.1.Item titulus appellatur eccleſia.80.diſt.c.4.60.di.epiſcopi. Et dr̄ titulus canon.50.diſt.ſi quis diaconus.Item dicitur tractatus.ff.de poſt.l.1.Item dicitur actio titulus.C. fam. eriſc. non eſt ambiguum.Item titulus,i.ſubſcriptio,quæ ſic uulgò appellatur.Item titulus,i.priuilegium: & ſic accipitur hic. Et quod ſubiicit , Priuilegiis expoſitiuè exponitur Et, pro,i.De hoc per gl.in c.ſi.de of.archiepi. Et confirmat hinc princeps ſanctas regulas in ſanctis quatuor conciliis expoſitas,& præcipit pro legibus obſeruari, & ſedes ordinat, & omnia priuilegia eccleſiis & uenerabilibus locis indulta confirmat.De hoc in cap.1.de i r.calum.& in l.2.C.de epiſc. & cler.& in auth. ibi poſita. Tit.

Vt fratrum filii ſuccedant pariter ad imitationem fratrum, aſcēdentibus etiam extantibus.Et ut mulieres non inſinuata antenuptiali donatione non lædantur : non inſinuans autem uir, uel ſi competat nuptiale lucrum eo non fruatur . Et rurſus ut mulieres non ſecundò nubentes dominæ ſint partis ſponſalitiæ largitatis,quantum pars facit unius filii.Et ut ſimiles ſint pœnæ utriuſque ſexus,dum ſine cauſa rationabili repudium mittatur.

Quatuor habet partes,in q̄bus quatuor corrigūtur leges.Prima expedit uſq; ad §.illud.& corrigit.l.ſ. de hær. ab.inteſt.§.ſi autē defunctus.in ſi.§.Secunda pars eſt, ut mulieres,&c.in §.illud.uſq; ad §.quia uerò mulieres . & corrigit.l.ſ.ut ſpon.lar.in princip. & ſumitur hic auth. eo decurſum. C.de donatio. propter nupt. Tertia pars eſt,Et rurſus,&c.in §.quia uerò mulieres.& corrigit.l. ſ.

neque uirum, quod ex dote.§.præterea.ubi nõ diſtingue bat, Quarta pars eſt, Et ut ſimiles, &c.in §.fi. & corrigit.l. ſuprà ut lic.ma.& auiæ.§.quia uerò legem.

De reſtitutione fideicommiſſi nomine familiæ, quod uſq; ad quartum gradum locum habet: & quod familiæ nomine nurus etiam continetur.

Huius tituli ſenſum accipe ex rubrica: & ponit tãtum de uno teſtamento, in quo multa ſunt diſpoſita: & de quodam codicillo, de hoc dixi ſupra de reſt. fideicom.

Vt nulli iudicium liceat habere loci ſeruatorem, niſi certis in cauſis diuina conceſſerit iuſſio.

Seruator loci. Regulariter nulli licet loci ſeruatores, uel ſimiles per prouincias mittere. Fallit ſi diuina iuſſio emanuerit ex cauſis incertis: de quibus infra eod.

Vt differentes iudices audire interpellantium, allegationes cogantur ab epiſcopis hoc agere: & quando in ſuſpicionem habuerit iudices pariter audiat cauſam, & ciuitates epiſcopus. Et de cautela alia quam omnino oporteat epiſcopum agere.

Epiſcopi debent iudices ad iuſtitiam faciendam compellere, aut per ſe, aut per literas ad principem directas. Et iudice exiſtẽte ſuſpecto, adiungi ſibi debet epiſcopus. *Magnũ priuilegiũ epõrũ, & pẽminẽtia.* Litigator autem principem adiens priuſquam adeat iudicem, uel epiſcopum, eſt puniendus. de hoc in l.apertiſſimi.C.de iud.& in c.cum ſpeciali de appell.& c. ſi quis cõtra de fo.compe. Item epiſcopus de iniuſtitia iudicis, & læſione ſubditorum iudicare debet, & læſo damnum facere emendari. Item in ciuitatibus in quibus ſunt iudices ſubditi, adire debent defenſorem, qui inter eos debet iudicare. de hoc ſupra de of.quæſt.§.ſi uerò forſan.& extra de of.or.irrefragabili.& 8.q.3.cum ſcimus.

De uſuris nauticis.

De hoc habuimus.ſ.unum ſimilem titulum, & dixi. C.eo.& tractatur in auth ad hæc.C.de uſur. Sed iure canonum etiam in nautica pecunia eſt prohibita uſura, ut *Nautica pecunia* in c.nauiganti.in princ.de uſur.

De interdictis collegijs hæreticorum.

Collecti. Alias eſt, de collectis hæreticorũ, & redit in idẽ: q̃a dicuntur

cuntur collecti, cum collegia faciunt: quod hic prohibetur:dixi C.de hæret.

De raptis mulieribus,quæ raptoribus nubunt.

Mulier rapta ſubſtantiam raptoris lucratur,niſi nupſerit raptori quo caſu ad ſuos parentes deuoluitur, ſi tali matrimonio non conſenſerint: aliàs ad fiſcum debet pertinere,de hoc etiam in l.raptores. C.de.rap. uir. & C.de epiſco.& cleri.l.raptores.de hoc per Dy. in regu la,ſcienti.lib.6.de hac mat.in c.fin. de rap.& ibi not. *Rapta mulier.*

De collatoribus,et alijs capitulis.

Diſpoſitiones, & denũtiationes collationum per ſingulas prouincias & ciuitates collatoribus fieri debent, quomodo tributa ſoluenda, & qua menſura: & exemplũ earum debet fieri parentibus.infra.§.hæc. Et dicuntur Collatores,qui publica uel fiſcalia tributa,quæ Col lationes uocãtur,ſoluũt.Et qui iſta talia colligit: dr̃ Exactor tributorũ,uel Collector.Itẽ executores in ꝓuincia miſſi exactiones inchoare nõ debẽt,niſi prius corã prouinciæ pſide mandatũ inſinuauerint: hoc & in priuatis negotiis ſeruando.Et executores,ſeu exactores,nullã in cauſis priuatis executionẽ cõmittere debẽt Item exacto res iuſtis põderibus, & menſuris uti debẽt. De hoc uſq; ad §.iubemus. Sũt & alia capitula ſub hoc ti. cõprehẽſa. *Collatores.* *Exactor.*

De ſanctiſſimis epoſcopis,& Deo amabilibus,et reuerendiſſimis præsbyteris,& clericis,& monachis.

De sãctiſſimis epis:& de hoc ĩ.e.uſq; ad §.clericos.Reuerẽdiſſimis pſbiteris:& de hoc ĩ.e. cleri.uſq; ad §.iube mus.Mõachis: de hoc dr̃ infrà, e.§. iubemus.uſq; ĩ finẽ.

FINIS AVTHENTICORVN.

CODICIS DIVI IVSTINIANI SACRATIſſimi Imperatoris repetitæ prælectionis.

LIBER X.

HI tres libri Codicis, qui ſequuntur, ab aliis nouem ideo ſeparati ſunt, & ſeorſum poſiti, quia tractant dè iure publico,& nunquam leguntur in ſcholis: & ideoq; eorum materia rarior non immerito ab

aliis ſegreganda,ne grauarentur rudes iuris tyrones, & ſtudioſi:ut dicit gl.inſt.de iuſti.& iur.§.fi.

De iure fiſci.

Fiſcus. Supra libro nono incœpit tractare Imperator de iure publico,quod eſt circa crimina:nunc de iure publico circa bona à fiſco quærenda. Vel ſm Azo. in ſummã huius ti.traditũ eſt in pcedentibus de iuribus priuatorũ:nunc uidẽdum eſt de iure fiſci.Et dr fiſcus ipſa imperialis,uel imperii camera:non dico patrimonii Imperatoris,C.de quadr.præſcr.l.bene à Zenone.in prin.Quid tamen ſpecialitatis habet fiſcus:hoc dr quaſi fixus.i.firmus: qa ſp eſt diues,& ſoluẽdo.ff de fund.do.l.2.Vel dr fiſcus.i.ſaccus, de quo in gl.in l. prouinciis. §. fiſcus.ĩ. de numera & actu.lib.11. Et differt hic titulus ab illo, de priuil. fiſc.qa hic de ſpeciali iure & cõi,qđ habet fiſcus,dicit,de commnni.ĩ.l.1.2.& 3. de ſpeciali dicit in l. prohibitum. Alibi autem de communi tantum. Item hic titulus eſt generalis ad omnes ſequentes.

De conueniendis fiſci debitoribus.

Debitor debitoris non poteſt conueniri à fiſco, niſi principali diſcuſſo. Differentiam autem in conueniendo debitorem inter fiſcum & priuatum gloſſa tãgit hic, & melius in l.1.ſupra quando fiſc.uel priuat.

De fide inſtrumentorum,& iure haſtæ fiſcalis,et de adiectionibus.

Haſta fiſcalis. De inſtrumento facto uel omiſſo in contractu fiſcali dicit.ĩ. l. 2. & 3. Et de iure haſtè,&c.id eſt uenditione quæ fit ſubhaſtatione,qñ fit à fiſco,id eſt, uẽditio, quæ facilè conuelli nõ debet.ut ſ.de remiſ.pig.l.ſi hypothechas.Et qđ adiectionibus ſubiicit,dic ut ĩ.l.ſi tempora.

De uenditio rerum fiſcalium cum priuatis communium.

Rõne patris fiſcus poteſt uendere totum: de hoc ſupra de comm.rer.al.l.1.& in l.res.§.1.ff.de iure fiſc. quæ eſt notabilis ad hanc materiam.

Ne fiſcus rem quam uendidit euincat.

Rubrica cõtinet ſummarium eius. quod dr in nigro.

De

De his qui ex publicis rationibus mutuam pecuniam accipiunt.

Qui aurum fiſcale mutuo ſumpſit ſine principis licentia,& qui dederit,pœna tenebitur: deque infra l.2.

Pœnis fiſcalibus creditores præferri.

Licet in contractibus fiſcus præfertur aliis creditoribus:quia ad debitorem peruenit pecunia.ſed ſi eſt creditor fiſci ex delicto,certe aliis eius creditoribus ex cõtracto fiſcus non præfertur,ut hic dicitur.

De fiſcalibus uſuris.

Ex mora pœnę nõ accedũt uſure.de hoc magi.cõuẽ. l.fi.& ff.de uſur.l.cũ qdã. §.fiſcus.& de iu.fiſci.l. ſi fiſcus.

De ſententijs aduerſus fiſcum latis retractandis.

Si ſententia lata eſt contra fiſcum, poteſt reuocare intra triennium.ſi non interuenerit p̄uaricatio, uel fraus. Si uero hoc interuenerit, etiam poſt triennium: de quo hic eſt bona & ſubtilis gloſſa.

De bonis uacantibus,et incorporatione.

Bona uocantia dicũtur hæreditatis iacentis,quæ nõdum eſt adita,quia nullo modo habet hæredem:de quo infra eodem.l.uacantia.⁊ alia bona uacantia ſpectant ad fiſcum,non ad ciuitates etiam priuilegium habentes,& ſi occupauerunt,ab eis auferuntur.infra l.1.de hoc ff.de iu.fiſci.l.1.Sunt tamen quædã perſonæ,quæ proferuntur fiſco,quas ponit.infra.l.1 .§.legitimo.Et ſi res fiſco deferatur,primo ſolenniter examinari p̱ procuratorem. Cæſaris.Secundo incorporari cũ auctoritate procuratoris. fiſci:de quo in l.ſi quandp.ubi gl.& l.fi.infra eo.

De delatoribus.

Dixi de bonis uacãtibus,nũc de eorundẽ bonorũ delatoribus.Et no.q̄ deferre dicitur multis modis.Primo, id eſt,qui aliquid affert:unde dicit,hæreditas deferẽ:ut s̃ de Carb.edic.l.2.Itẽ accuſare de quolibet crimine:ut C. ad le.Iu.repe.l.iubemus.Itẽ bonorũ nu[illegible]tor.ff.de diuer.& tẽ.l.intra.& ita hic.Itẽ deferre,ſ.honorẽ, ut s̃.de epi.& cle.l.præsbyter.Hic aũt ponitur pro delatore bonorum iniuſto,uel iuſto.Et eſt iniuſtus ratione perſonarum,etiã ſi probet:ut ĩ.l.fi.Item prohibentur aliqui deferre propter honorem,ut clariſſimi.Item ueterani. *Deferre.* *Iniuſtus delator.*

Item

Itē milites propter honorem ſtipendiorū.Item propter ſexum,ut mulieres.Item propter dānationem, ut qui fu ſtibus cæſi ſunt. & in opus publicum damnati ſunt. Itē in metallum damnati ſunt. Et differt hic titulus ab illo,infra de his qui ſe defer.quia ibi ſe,hic alios deferunt.

Fiſcalia bona.

De petitis bonorum ſublatis conſtitutio Gregoriana.

Quidam text.habent Bonorum & tūc dic,de petitis, id eſt,petitionibus. Alias deeſt,& tunc pone Petitis materialiter:uel ſubaudi rebus,ſiue bonis. Et tractatur hic quomodo bona q̄ deferuntur in fiſcū nemo pōt ſibi impetrare:& quod cōceſſio facta ad petitionē alterius, nō ualet.Secus ſi fieret motu proprio Principis infra l.j.

De his qui ſe deferunt.

Dixit ſ̄.de delatoribus,quando alius defert aliū:hic quando ſeipſum. Nam qui grauatus eſt de reſtituendo non capaci,ſi ſe deferat,lucratur tertiam : uxor uerò de functi non capax ſe deferens lucratur dimidiam infra eo.l.1.& in l.edicto.§.cum autem.ff.de iure fiſci.

Si liberalitatis imperialis ſocius ſine hærede deceſſerit.

Inter ſocios imperialis libertatis factæ enim inter uiuos eſt locus iurí accreſcendi,etiam poſt dominiū utriq; quæſitum. Ei dicitur Socius liberalitatis imperialis,cui cōmuniter aliqd ab Imperatore donatū eſt. Nā ſi talis ſine hærede relicto deceſſerit, ad cōſortē potius ſolatiū, quam ad perſonā aliā pars deſcendētis pueniat.j̄. l.un^a.

Socius imperialis liberal.

De theſauris.

Inter cætera iura fiſcalia eſt theſaurus: ideo de hoc. Nam quærere theſaurū proprio loco omnibus licet.In alieno uero ſuo nomine minimè licet.Et ſi theſaurus inuentus fuerit a fortuna,inter inuentorē & dominū diuidit̄,de hoc dicitur Inſti.de rer.diui.§.theſauros. & in l.iij.§.ſi in locis.ff. de iure fiſ.& quid ſit, ponitur ff. de acqu.rerum domin.l.nunquam.& ff.ad exhib.l.theſauros.

De annonis & tributis.

De alio iure fiſcali dicit.& dic,de annonis & tributis, id eſt,de tributo,qđ p̄ſtatur pro annona militum,uel equorū,Vel dic,annona ī ſpeciebus, tributa in pecuniis.

Tributū.

Nā dat̄ annona in ſpeciebus, tributū in auro,& argēto,

& ære. Et dr̃ Tributũ quicqd tribuitur. ſed ſpecialiter ꝙ Principi dat. Et eſt ſciẽdũ, ꝙ tributũ aliud eſt capitis. ff. de cenſib. l. fi. aliud agrorũ:, infrà eo. l. i. & utrunq; Italicis & quibuſdã aliis rẽmittitur ff. de cenſ. l. i. s̃. de epiſc. & cleri. l. de his. Et ſecundũ tributũ capitis eſt pro mare integre aureus, pro fœmina medius aureus, ar. de cenſ. fin. & infrà, eo. l. fi. Nomine prædii præſtãtur quantitas frumenti uigeſima in partibus non remotis infrà de ſuſcep. l. modios. ꝑ ſingulis libris argenti quinq; p̃ſtantur auri i. j̃. de p̃tiõ ꝙ theſ. infer. l. i. Et differt hic ti. ab illo s̃. de anno. & trib. quia ibi de his quæ pro ſalariis dabanĩ officialibus, hic fiſco. Itẽ ab inferiori ꝓximo, ut ibi no.

De indictionibus.

Dixi s̃. titulo proximo de duplici munere patrimonii, ut no. in l. indictiones s̃. ti. i. Nunc proſequitur de altero, ſcilicet de indictionibus; id eſt. eo qđ perſonis pro patrimonio imponitur: dicta Indictio. quia indicebatur prouinciis ꝑ ſingula luſtra, auri primò, argẽti ſecundo, æris, tertio luſtro: ut in Authe. de colla. in prin. & in fi. & ex ea fit connumeratio indictionis, quæ fit hodie in inſtrumentis: de qua per gl. in c. inter dilectos. de fi. inſtru. Et uocatur hoc tributum in dictum infrà. l. j. qa ultra ordinarium canonem qui rebus imponitur ei præſtatur per ſingula luſtra. Et ponit hic glo. qualiter fit cõnumeratio annorum domini ꝑ diuerſas ſectas: die ut ĩ ea. *Indictio.*

De ſuperindicto.

Differt à proximo ti. q̃a ibi ꝑꝑ fertilitatẽ, uel ꝑꝑ aliã publicã utilitatẽ, uel neceſſitatem: hic qñ aliqua prædia erant deſerta: ut in Authen. de collat. §. ſi uerò aliqñ. Ab hoc excuſatur eccleſia: ut s̃. de ſacroſa eccl. l. placet. & l. ſilentiarii. Et in ſacris militãs: ut j̃. de ſilen. l. j. & de apocryſarijs. l. 4. & j̃. de excuſa. mu. maximarũ & de canone ſacr. lar. l. ſi p̃ceperit. Sed ẽm Plac. ſupindictũ dicitur, qđ ꝑꝑ fertilitatem inducitur, uel neceſſitatẽ pub. extraordinariè non per luſtra: Indictio aũt uel Indictum quod ꝑ luſtra: ut s̃. ti. prox. de hoc Bal. in l. fi. C. ſine cen. & re. *Superindictum.*

De exactoribus tributorum.

Dixi q̃ tributa præſtanda ſunt, & à quibus nũc quali

ter,

ter,& per quas exiguntur,qui dicebantur Ducenarii, qa
Ducenarÿ. ducentoſ exigebant:uel quia ipſi tot erant numero:uel centenarii, ſiue Sexagenarii:quod expone,ut ſupra habetur:& alia nomina prout diuerſificantur officia.ÿ .de apo.pub.l.pen.& ſupra,de iure fiſ.l.prohibitum.& l.ſuper creandis.& publicani.& ff.ui.bon.rap.l.2.§.publicanus.& Opinatores: ut ÿ.eo.l.miſſi.& in puinciis pertinet ad rectore puinciæ tributa exigere.l. in fi.ÿ.eod.

De ſuperexactoribus.

Superexactores dicunrur,qui ultra quam debetur nomine tributi exigunt : & tales tenentur in duplum , & propter conſuetudinem capitaliter puniuntur. infrà. l. j.& debet reſtitui protinus ei,à quo exactum eſt:de quo in l.ſi bene.ff.de uſur.& in l.fi.ff.quod metus cauſa.

De capiendis et diſtrahendis pignoribus tributorum cauſa.

Qui fiſcalibus debitis per contumaciam ſatisfacere differunt,eorum res diſtrahãtur poſt duos menſes à die captionis.ff.de re iudi.l.debitoribus. Item ſeruatur ſolennitas,de qua ſ.de fide.inſtru.& iure haſtæ fi.l.1.

De apochis publicis,et deſcriptionibus curialium,et contributionibus ciuilibus.

Apocha ſoluẽti daẽ,Antipoca ſuſcipiẽti, ut dicit glo. & ſ.de fide inſtr.l.plures.& ſ.qui pot.in p'g.l.pe. Et tractaẽ hic qualiter dẽt fieri apocha de recepto à theſaurariis,uel ſuſceptoribus,& deſcriptoribus:ſ.bon.orũ q uocaẽ Extimũ:quas faciunt principes cogentibus diuerſis negotiis:unẽ & illud:Exiit edictũ à Cæſare Auguſto ut deſcriberetur,&c.Et illa dẽt fieri p ſingulos ordines.i.p oẽs homines,magnos & paruos.ÿ. l.j. oẽs enĩ ſoluere
Contributio. dẽbet,ut ſ.de anno.& trib.l.in fraudem.Et de cõtributionibus,id eſt,tributorũ ſolutionibus quas faciunt tributarii curiati:ad qd ſ.de ſuſcep.l.ſuſceptores pſentibus.

De canone largitionalium titulorum.

Iſtã rubricã exponet:id eſt,de regulari pſtatione tributorũ,q fiebat p ſcriptores:Largitiones.n.ea dñr,q,puin
Largitiones. ciales fiſco largiuntur,& dependunt. Et dñr Tituli.qa
Tituli. ſpecialibus titulis ,id eſt literis breuibus,uel chartis leguntur:ut ſ.de conuen.fiſ.de l.fi.& ſ. de ann.& tri.l.3

Ne

Ne operæ à collatoribus exigantur.

Collatores,i.ꝓuinciales[q] tributa præſtant,ad opas ali quas nõ tenẽtur:nã nec balnea ꝓſidibus ſuccedere ſunt cõ pellendi.s̃.ne tribu.laua.pſt.l.1.nec beſtias eorum cõmo dare.j̃.ut ruſ.ad mil.oſſ.l.2.&c.qđ ꝓſequere ut hic in gl.

De immunitate nemini concedenda.

Si officialis alicuius ꝓfiteat̃ immunitare, ſcribẽdo ali quẽ imunẽ ſua autoritate,illius ſuppliciũ flãma eſt.j̃.l.1. nec ꝓdeſt immunitatis talis:ut j̃.de cenſ.l.1.& s̃. de ann. & tri.l.in fraudem.& infra de agri.& cenſ.l.immunitati.

De conditis in publicis horreis.

Omnia quæ in horreis condita ſunt,i.repoſita, debẽt prius & ante omnia expendi,uel dãdo militibus,uel uen dendo : & antiqua conſumi, quàm aliquid tangatur de fructibus nouis:nec frumentũ nouũ prius uendi,niſi an tea uendatur uetus.Item ſpecies in horreis publicis depo ſitas nullus debet in ſuam utilitatem conuertere.

*Vt nemini liceat in emptione ſpecierum ſe excuſare:& de munere * ſcitomæ.*

Quando urgente neceſſitate famis,uel guerrarũ,com parationes frumenti,uel ordei,aliarum[q]; ſpecierum pro uinciis indicuntur,nullius poſſidentium excuſatio ẽt pri uilegiata auditur.Item ſi Reſpublica habet granum, uel aliud ad uendẽdum,oẽs debent emere:nec aliquis excuſa tur,licet ei neceſſariũ non ſit. De ſecunda parte iſtius ru bricæ nil habetur in nigro:ſed in l.2.ff.de uac.mun.& ad mi.re.ad ciui.perti.l.fin.§.item reſponderunt Scytomas. Vbi glo.dicit, quia Scytoma eſt munus publicũ:unde Scy tomæ,q id munus gerunt:& forte ſunt Scutari :ſcytos.n. pellis uel corium dicitur:unde Scuticæ & Scuta:quia nõ ſine pellibus ſunt, ſecundum Feſt. qđ ex eo coniici licet: quia tex.in d.l.fi.§.item reſcripſerunt.dicit, Scytomas q non ſegniter officio ſuo functi ſunt,immunes eſſe debe re.& in l.2.ff.de ua.mu.ait: Sextumdecimum ætatis an num agentem ad munus ſcytomæ uocari non oportet.

**Vide hic Alciatum qui legit Sitocomiæ.*

De collatione,donatorum, uel releuatorum, aut translatorum, ſeu adæratorum.

Si tributarius non poteſt uti fundo prout in cenſum deſcripſit:

deſcripſit, quia caſmate pro parte petiit, uel uires aridæ ſunt:ille qui præeſt cenſui reuelat: ut ff.de cen.l.forma. Ante tempora ergo Antiochi quædam erant reuelata p̄dia, aliqua erāt donata, ut nihil ſoluerent:aliqua adærata, ut aliquid æris ſoluerent:aliqua tranſlata in alium. Vnde Antiochus fecit, quòd omnia talia ſoluerent certū quid pro præterito & futuro: quod & Valentinus hic confirmat, ut dicit glo.1.

Releuata prædia. *Donata.* *Adærata*

De collatione æris.

Aeris collatio. Pro ære poteſt ſolui aurum tanti ualoris: intellige quando Reſp.ex hoc non læditur:ut no.ff.de ſolu.l.Paulus. Collatores ergo qui in uno luſtro æs ſoluebant, poſſunt dare aliquid pro ære, ſcilicet aurum· quod licet carius ſit tamen facilius dant:Inſt.de act.§.huic. Vnde ſtatuitur, ut pro 20.libris æris ſoluant unum ſolidum:id eſt unum aureum.Inſtit.de pœ.te.liti.§.fi.

De diſcuſſoribus.

Multis modis dicitur Diſcuſſor: Primò, qui inquirit publicos debitores, & redigit in ſcriptis: ut hoc titu.l.2. Secundò qui ſtatuit rerum pretia, ne uendantur nimis.s̄. de ind.l.nullus. Tertio, qui inquirit, & examinat facultates aliquorum pro imponenda collecta.j̄. de cenſi.l. per æquatores.& ita poteſt intelligi l.j.huius tituli.& de eius officio loquitur.s̄.de tut.& cura.illu.l.1.Quartò dicitur, qui deſertis agris quærunt colonos, & inquirunt an ſint idonei: ut infrà.l.fin.Item eſt operis diſcuſſor. ſupra de diuer.iudi.l.ſancimus. Aliàs dicitur Concuſſor qui terret homines prætextu publici officii:dixi.ff.de concuſ.

Diſcuſſor. *Concuſſor*

De decurionibus, & filiis eorum, & qui decuriones habentur, et quibus modis a fortuna curiæ liberentur.

Decurio à decem dicitur.ff.de uerb.ſig.l.pupillus.§.de curiones. ut dixi.ff.e.ti.& differunt à curialibus:quia Curialis genus, decurio ſpecies:ut d.l.pupillus. licet Pv.dicit non eſſe inter eos differentiam, ar.s̄.de inceſ.nu.l.cum ancillis.& ſuprà.be epiſ.& cler.l.ſi quis presbyter.Item no. quia decurio hēt honorē & onus.Honor, quia non torquet, ēt finito decurionatu, & de q.l.nihil. Itē datus curiæ decurionū naturalis fit legitimus, ut s̄.de na.li.l. qm̄. De onere conſtat. Quibus modis autem liberentur ab

Decurio.

eo onere uel fortuna, ponit l.fi.& hodie conſiliarii ciuitatum dicuntur Decuriones:ut dicit gl.ſuper rubro hic quam not.*Si ſeruus aut libertus decurionatum aſpirauerit.*

Libertus qui non habet ius annulorum aureorum, nec eſt reſtitutus natalibus, Decurio factus, cum pœna remoueatur à curia.infrà l.1.Itē ſi ſeruus ſcienter patitur ſe ad decurionatū uocari.remouebitur tm̄ infra. l.2.

De prædijs curialium ſine decreto non alienandis.

Decuriones non poſſunt uendere bona immobilia ſine decreto iudicis:aliàs nō ualet uenditio, & emptor perdit pretium, & reſtituit reum cū fructibus.infra.l.1. & hoc ideo, ut Reſpu.diuites curatores habeat.quales ſunt decuriones.infrà l.2.

Quando & quibus quarta pars debeatur ex bonis decurionum, & de modo diſtributionis eorum.

De prima parte rubricæ tractatur in lege prima & ſecunda,& dic,Quando & quibus:ſcilicet, quando es hæres,non curialis.uel quando curialis, ſed nō in totum. Et quibus debetur ſcilicet curialibus.infra.l.2.in princ. De ſecunda parte tractatur.in l.fi.& aliquid in l.2.ſcilicet qualiter diſtruibuatur,id eſt,diuidatur inter curiam & hæredes,dic ut ibi. *De imponenda lucratiua de ſcriptione.* Decurionū bona.

Olim curialis non poterat uendere, ſed donare ſic.l. fin.ſ.tit.2.& quando donabat,fuit impoſita una capella,quòd ille qui percipiebat ex donatione,uel alio titulo lucratiuo,deberet ſoluere quatuor ſiliquas:& iſta eſt deſcriptio quæ imponitur titulis lucratiuis.Hoc præmiſſo, Imperator dicit, quòd iſta deſcriptio imponitur poſſeſſionibus tantum, non hominibus, id eſt, mancipiis ſi alienētur,nec aliis rebus, mobilibus Itē nō hēt locum in contractibus qui fiunt inter aſcendentes & deſcendentes:in aliis autem ſic. Et eſt differentia inter hunc titulum,& ſuprà proximum, quia in ſuperiori ti. quarta totius rei datur curiæ, hic quatuor ſolidi tantū. Item illa quarta de omnibus rebus, hic de nouālibus tantùm:ut prin.huius. Item de titulo ſucceſſioni tantum,hic de quolibet etiam inter uiuos. Per quæ apparet,quòd quandoque utraquæ deſcriptio concurrit,ſcilicet

cet

cet quando ſucceditur curiali ab extraneo.

De præbendo ſalario.

Rubrica interpretatur ſe ipſam: melius tamen dixiſſet: de non p̄bendo: ut patet ĩ.l. una uel qa præſtatur conſentiente principe. de hoc. ff. de decre. ab or. l. ambitioſa.

Si curialis relicta ciuitate rus habitale maluerit.

Omnes curiales reuocantur ad ciuitatem, & ad curiã: & locus in quo iure habitant publicatur. infrà. l. 1.

De municipibus & originariis.

Municeps. Municeps eſt genus, Originarius eſt ſpecies: ut not gl. in l. ciues. ĩ. ti. prox. eſt Ergo municeps propriè qui ſubit munera, ſiue ibi natus ſit, ſiue non: ſed hodie ét qui non ſubeunt. ff. ad mun. l. 1. Et dicitur Originarius ab origine patris, non ſua. infrà eod. l. filios. & ff. eod. aſſumptio. §. 1. uel ſecundum Azo. ſua etiam: ut infra eod. l. origine. *Originarius.*

De incolis, & ubi quis domicilium habere uidetur. Et de his qui ſtudiorum cauſa in alia ciuitate degunt.

Superiori titulo de originariis, i. de his qui contrahũt municipatum origine, principaliter dixit: ut patet per oés leges illius tituli. Nunc generaliter qualiter iſto uel aliis modis. Et aũt incola, qui in aliquo loco habitat: dictus incola, i. ualde colens ꝓuinciã, in quã ſe cõtulit, utpote cùm ꝑ eam aliam reliquit: de quo multa uide per glo. in l. ciues. infrà eo. ubi ponitur differentia inter Municipem, Incolam, & Ciuem. De ſecunda parte habes in l. 2. & per Bar. in l. lex Cornelia. §. domum. ff. de iniur. *Incola.*

De muneribus, & honoribus non continuandis inter patrem & filium: & de interuallis.

Cõtinuatio honorũ & munerũ impeditur inter patrẽ & filium. Sed neq; propterea excuſantur ꝑpetuò: ideo dicit de interuallis. de hoc in c. ad extirpanda. de fil. presby.

De muneribus patrimoniorum.

Munus. Munus tribus modis dicitur: uno donum: ſecundo onus, ut hoc tit. tertiò officium. ſic. ſuprà tit. prox. de uerb. ſignifi. l. munus tribus. & l. inter donum. & l. munus propriè. & l. pupillus. §. munus. Item munus aliud perſonale aliud patrimoniale, & aliud miſtum. Perſonale eſt, quod fit cum ſolicitudine perſonæ. Patrimoniale, diſpendio

rerum

rum: Miſtum ex utroque prodit ff.eod.l.1.& l. fi. in prin. & §.patrimoniorum. & §. miſta. dixi aliquid ff.de mun. & hon.& uide hic gl. ſuper rubro.

Quemadmodum ciuilia munera indicuntur.

Ciuilia munera dicũtur oĩa(ut ſ.tt.1.l.1.) in qbus inſpicitur perſona eius, qui imponit minus, uel incidit, q habeat illud offm: ut ſ. de iu.fiſ.ſuper creãdis. de decu.l. 2.Scdõ inſpicitur qđ eſt.j.l.fin.Tertiò perſona eius, cui indicitur: Quartò origo nataliũ: Quintò facultates: Sextò conſuetudo.ff. de mun. & hon.l.honor.§.de honorib. Perſona, ut ſit habilis, uel nõ excuſet. Origo, ut honores ingenuorũ nõ deferantur libertó.ſ.ad le.Iu.am.l. . facultas. ut ſit ſufficiens muneri adiũcto.Itẽ ſeptimò, ut potiores eligantur.ff.de dec.l.honores.Et octauo qđ dicit. j. l. 2.Nonò, qđ dicitur j.l.1. Decimò, qđ j.l.pen.in perſonalibus hæc cõſiderantur: ſed in patrimonialibus non oĩa. *Munera ciu.*

De his qui ſponte munera ſubeunt.

Dixit de cogẽdis, nunc de ſpõtaneis. Et dicas, q immunis ſponte decurionatũ ſuſcipiens, oĩa munera decurioni iniungenda ſubire cogitur, niſi pacto iuuetur: ut j. e. l.1. Sed aliud munus ſuſcipiens in aliis nõ pͥiudicat: ut j.l.2.

De his qui à principe uacationem acceperunt.

Titulus eſt clarus.

De uacatione publici muneris.

Dictum eſt ſupra quod à ſolo principe cõcedatur uacatio: hic quæritur, nunquid cõceſſa aliquid operetur. Et dic munus aliud publicum, quod in admini.ſtranda Rep. ſine titulo dignitatis ſubimus.ff.de mun.& hon.l.honor. §.1.Aliud priuatum, quod etiã publicum eſt quo ad aliquid: ut inſtitu.de excu.tu.in princ. Et dicitur, q uacatio ſimpliciter conceſſa non porrigitur ad munera ordinaria. Et dicuntur ordinaria, quæ imponuntur lege, ſenatuſcõſulto, & conſtitutione principis. Alia dicuntur extraordinaria, de quibus infra de mul.& in quo loco.l. 2. *Munus publ.* *Priuatū.* *Vocatio.*

De decretis decurionũ ſuper immunitate quibuſdam concedẽda.

Sicut decretũ ſup multis aliis imponit, ut ſup alienatione pͩdiorũ curia liũ, & ſuper eligẽdo ſyndico uel acto re.ff.qđ cuiuſq; uni l.nulli.uel alio officiali.ſ.de dec. l.2.

Item ſuper ſalariis medicorum,& magiſtrorum liberaliū artium ff.eo.l.3. Item ſuper bannis & ſtatutis, ff.eo.l.fi. Ita & ſuper immunitate concedenda ut hic.

De excuſationibus munerum.

Quib. caſibus excuſatur à munere

Caſus ponit.pp quos qs excuſat.Et eſt Excuſatio alicuius iuſtè cā allegatio, pp quā artari nō dēt ad ſubeunda munera ff.de uac.mu.l. 1.1.rñ. Et diſtingue, qa excuſatio aliqua tēporalis & perſonalis ut s.de uac.mu. l.his q.& l. honoribus.§.1.Alia ppetua ff. de uac.mu.l.pē. in prin.Itē alia plena cū à muneribus tm̄ pſonalibus excuſat,nō āt ab honoribus.Plenior, cū ēt ab honoribus, nō à principalibus.ff. de ua. mu. l.2.§. q. patrimoniorū.& l. pē.§.duo Pleniſſima.qn̄ à qbuſdā patrimonialibus excuſatur.ff.e.l.his honoribus.§.angarias.& de mune.& hono.l.fi § pen.Sed ab oībus aliquē excuſari non meminit Py.ſe legiſſe,cùm etiam Imperator,& Auguſta quædam talia ſubeant: ut infra de quib. mun.l.2. & ſupra ut in emp.ſpe.l.1.ſed eligitur.ff.de iur.immu.l. ſemp.§.licet & j.de priu.eor.q.in ſa.pa.l.3.& j. de profeſ l.medicos.

Quibus muneribus uel præſtationibus nemini liceat ſe excuſare.

Hic titulus differt ab eo s.de immu.ne.cōced.qa ibi ſpecialiter de immunitate tributorū:uel ibi oſtendit, in qbus caſibus ſpecialiter immunitas cōcedēda ſit:hic aūt gn̄aliter, in qbus non poteſt aliqua excuſatio opitulari.

Qui ætate uel profeſſione ſe excuſant.

Quidā habent hic, qui ætate, & alii qui profeſſione, & infra in l manifeſti.habetur,qui ætate.Sed certè profeſſio ſola non excuſat:ſed ætas ſola.Nam ſtudentes habent immunitatem à muneribus perſonalibus uſq; ad 25.ann.infra l.1.& liberantur à perſonalibus muneribus:non autem patrimonialibus infra l.2.

Qui morbo ſe excuſant.

Hic perpetuò uel ad tēpus excuſant,prout tpalis,uel ppetuus.ff.de exc.tu.l.nō ſolū §.fi.& ff.de ua.mun.l.pē.

De his qui numero liberorum,uel paupertate,excuſationem meruerunt.

Hic ti.& ſuperiores non ſuperfluunt ad ti.5.libri Codicis:quia ibi quo ad tutelā ſolū, hic quoad munera.De

prima

prima parte rubricæ loquũtur omnes aliæ leges, præter l. cum facultates. & l. eos. quæ tractant ac ſecunda parte.

De profeſſoribus & medicis.

Profeſſores dicunt doctores qui profitentur & docẽt ſcientiã, ſiue Romæ ſint, ſiue in patria, habẽt excuſatione. ff. de uac. mu. l. eos qui. Niſi doctores legũ qui tantũ Romæ docentes excuſantur. ff. de excu. tu. l. ſed & reprobari. §. fi. Poetæ autem nulla immunitatis prærogatiua iuuantur. j. l. 3. nec Geometri. infra l. oratione. nec etiam qui primas literas docent. ff. de uac. mun. l. 2. §. fi. Poetæ.

De athletis.

Athletæ dicunt, ſine mercede uirtutis gratia pugnabãt. ff. de infami. l. athletas in ſacris certaminibus. & j. l. 1. & fiebat approbante principe. ad quod ff. de poll. l. Greca, quæ incipit, Honoris gratia. Conſuetudo erat & adhuc eſt, quod quñ fiebant torneamenta, uel baſtiludia, & ſimilia: quod ei, qui ſe melius habebat, imponebatur ſignum uictoriæ aliquod ſuper caput: ut dicit hic glo. Et ſi quis fuerit ter coronatus iuſtè, nõ prece, dẽt habere immunitatem. Hinc eſt, quod ſcholaris ter examinatur: de quo in l. magiſtro ſupra. titu. prox. & Doc. in c. propoſuiſti. de probat.

De his qui non impletis ſtipendiis ſacramento ſoluti ſunt.

Quomodo milites ſacramento teneatur, dixi aliquid ff. de teſt. mi. & re mil. & no. ff. de infa. l. 2. §. milites. Et de miſſionibus eorundem honeſta, cauſaria, & ignominioſa alibi dixi: & habetur ff. de re mil. l. milites. §. miſſionem.

Quibus muneribus excuſantur hi, qui poſt impletam militiam, uel aduocationem, per prouincias ſuis commodis uacantes commorantur. Et de priuilegiis eorum. Et de conductoribus uectigalium fiſci.

De primis partibus rubricæ nigrum nõ tractat, ſed tãtummodo de conductorib. uectigalium, & ſic de ultima parte. De prima parte tractat quædã conſtitutio Græca.

De libertinis.

Dixi ff. de ſta. ho. ſed hic tractatur de obſequio ciuitati debito. Sed ſupra de lib. & eorum liber. dicitur de obſequio debito patrono: & ſic non ſuperfluit hic tit.

De infamibus.

Hic ti.differt à ti.ſ. de infami. quia ibi de cauſis infamiæ,hic de iure infamium,& ſic non ſuperfluit.De hoc dixi.ff.quib.ex cau.infa.irrog

De reis poſtulatis.

Pendente ꝓceſſu criminali nō pōt qs ad honores uocari.facit.ff.de mu.& ho.l.reus delatus.& in c.fi. de accu.

De his qui in exilium dati,uel ab ordine moti ſunt.

Quia miſſi in exilium infames fiunt, ſicut & damnati ſunt:ideo de his.Et eſt triplex exilium,ut dixi ff.de inter. & releg.l.exilium.

De filiiſfamilias,& quemadmodum pro his pater teneatur.

Qualiter filius obligetur honoris reddita ratione, & pater pro eo teneatur, qui conſentit decurionatui filii exiſtentis in poteſtate.Secus ſi erat emancipatus.

De periculo ſucceſſorum parentis.

Onus dignitatis quæſitæ filio per patrem trāſit ad hæredem.facit.ff de mun.& ho.l.ſi filium:§.idem ſcripſit.de quo ff.de col.bon.l.1.§.ſed nec caſtrenſe. & ibi per Bart.

De mulieribus, & in quo loco munera ſexui congruentia, uel honores cognoſcant.

Mulier in loco domicilii mariti ſubit munera perſonalia:patrimonialia uerò in loco,ī quo ē patrimoniū,& de hoc.j̄.de dign.l.mulieres.& ī l.filiis.§.uidua ff.ad mu.

De legationibus.

Legatio eſt perſonale munus: ut ff.de mu.& hon.l.1. *Legatus.* §.1 & l.fi §.legati.& dicitur legatus,q à ciuitate uel principe mittitur ad principem,uel ad alium,ut hoc titu. Alias legatus dicitur proconſul.ff.de of. procon.l. obſeruādum §.1.& l.fin. Alias legatus eccleſiæ ad papam, ut in auth.de ſan.epi.§.ſi uerò epiſcopus.coll.9.& in l.diem.ff. de of. aſſe. Nobilium autem dicuntur Nuntii, uel Miſſi, ut hic gl.rubr.

De excuſationibus artificium.

Differt à ti.ſ de profeſ.& med. quia ibi de literalibus artificibus, hic de his, qui tm̄ operatione manum excuſantur docentes,nō diſcētes,ut uo.j̄.l.1.& ſcripti in breuibus cuiuſq; ciuitatis,non autem oēs, ut j̄.l.1.in princ.

De prioribus ad munera nominandis.

Qui excuſantur dixit:nūc qui ſubire debeant.Vel,dixit de excuſatis quibuſdā:nūc de aliis.qñ alius eſt prior.

Si propter inimicitias creatio facta fuerit.

Creatio facta de aliquo ꝑ inimicitias facit aliquem,ſi uult poſſe appellare.de hoc inſt.de excu.tu.§.item propter fam.ſupra decre.decu.l.fi.

De ſumptuum recuperatione.

Electus qui habet excuſationem recuperat ſumptus quos facit in lite ab eo qui eam nominauit.facit ff.de uac.mun.l.1.§ ſed ſi calam. & ff.de decu.l.2.

Si poſt creationem quis deceſſerit.

Onus ſubeūdi munera nō trāſit ad hrdes mortuo pr̄e.

De tabularijs,ſcribis,& logographis,et cenſualibus.

Qui ſcribūt ꝑdictos noiatos ad honores,& munera,& tributa ſoluta, ſunt tabularii, qui faciēdis publicis īſtrumētis ꝑſunt in ſingulis ciuitatibus:hi quoq; noīantur Librarii,ut hic,& ff.de reg.iu.l.liberarius.& tabelliões, ut in aut.de tabu.& Catholiciani : & ſic p̄t accipi.s̄.de bo.,ꝑſcri.l.ſi qs.§.fi.licet alio mō ibi exponāt.Alias ſcribę dicūtur quia circa principē,uel alias magnos iudices actis geſtisq; conficiendis deputati ſunt.hi quocunq; mō uocanť ſcriptores,Notarii,Libellēſes, Memoriales Pragmaticales:Epiſtolares,Exceptores.C.de ap.l.p̄cipimus.& l.ī offerēdis.Logographi ſunt qui publicis rōnibus deſcribēdis deputati ſunt:& dicūtur à grapy,qđ eſt ſcriptura,& lōgos rō, qa rōnes publicas ſcripſit:hi quoque numerarii appellātur.j̄.ti.1.l.duob.plerūq; tñ ꝑ altero poniť.Itē cēſuales,qui ſcribūt cenſum:ut hic, & l. quicunq;.Sunt & alii,ut j̄.eo.l.fi.& C.qui po.in pig.

Tabularii. *Librarij.* *Tabelliones.* *Catholiciani.* *Scribæ.* *Logographi.* *Cenſuales.*

De ſuſceptoribus & præpoſitis, & arcariis.

Differt à ti.s̄.de exac.tribu qa illi ab inuitis,hi à ſpōte ſoluētib.uel alius ē exactore īmediatus à colltatore,alius ſuſceptor, q ſuſcipit ab exactore,ut hic,q ꝑ quoddā mediū dicit à collatore ſuſcipere.j̄.l.diu.& l.medios.Et ſunt ꝑpoſiti,q ꝑſunt ſuſceptorib.q accipiētes ponebant ī arca uel horreo publico.j̄.e.l.2.ſub cuſtodia arcarii,q arcę claues tenebat:de qb.j̄.l.duſis.& l.fi.nō ut diu tenerēt.j̄.l.

Exactor. *Præpoſiti.* *Arcarii.*

diu. ſed quàm diu habeant, quòd competenter mittātur ar. ff. de ami. tu. ita auth. de quo uide gl. j. eod. l. I.

De ponderatoribus, & auri illatione.

Ponderatoribus auri. i. qui pōderibus publicis p̄ſunt, quos Greci Sygoſtatas appellant, ut infra l. 2. creditur, & ſtatur in his, quæ improbant uel approbant. Auri aūt illatio, dicitur aurum illud, quod infertur à collatoribus, ut lancibus uel libramentis librarum appendatur.

De auro publici perſecutoribus.

Suſceptoribus non licet pecuniam acceptā ſine licentia in maſſam redigere: & habita licentia nō debent hoc retardare, tales dicuntur perſecutores auri. i. decoctores.

De his quæ ex publica collatione illata ſunt, non uſurpandis.

Differt ab illo s̄. de his qui ex publ. ra. acquir. quia ibi de accipiente, hic de dante. Nam pecuniam publicā non poteſt quis dare mutuo, uel alio titulo, uel in ſuam utilitatem aliter conuertere. *De auro coronario.*

Aurum coronarium dicitur, quod confertur ad coronationes principium, ut ea quæ in templo pendentia à Tito & Veſpaſiano ſublata ſunt. Vel dic, quod dabatur athletis: & hoc præſtant Iudæi ex conſuetudine. s̄. de Iudæ. l. Iudæorum. & facit s̄. de ſtatuis. l. in noſtræ. & l. fi.

De irenarchis

Irenarchæ ſunt, q corrigendis moribus p̄ficiuntur, unde eſt perſonale munus ff. de mun. l. fi. §. irenarchæ. maxime in ſedandis diſcordiis: ut j. l. 1. §. & in comprehendēdis latronibus ut s̄. de cu. reo. l. diuus. & dicunt quaſi arcentes iram: quia iræ ſumendæ in turbatores publicæ quietis & pacis gerant monarchiam ſecundum glo. hic.

De argenti pretio quod in theſauris infertur.

Perſecutores auri. Pro argenti ſumma, quam quis inferre ærario uel theſauris tenetur, pōt aurum inferre: ita quod pro ſingulis libris argenti quinque florenos inferat.

LIBER XI.

De nauicularíis, ſeu nauclerís publicas ſpecies tranſportantibus. Et de tollenda luſtralis auri perſecutione.

NAuicularii tribus modis dicuntur, primo faciētes naues. Scdo pro his, q maiorē partem ſuæ ſubſtātiæ po

ſuerunt

ſuerunt in mercantia nauium. Tertio pro his. qui dicunt naues. Ne ergo rubricæ poſſit eſſe dubitatio, apponit de naucleris, ut intelligat ſolũ de ducentibus naues. Natura. n. dictionis ſiue eſt, ut licet uerba disiungat, ſenſum tñ cõiungit, ut duo pro eodẽ ponatur, ut ibi, Alexander ſiue Paris. ut no. in ſimili in l. pen. de in litem iur. Sunt auem naucleri, qui annonarias ſpecies à ſuſceptoribus, uel ꝓpoſitis accipere in prouinciis, & Romam, uel ad caſtra, ubi erat milites, deferre debebant. & ſic dicũtur ſeruire annonæ ubi: ut ĵ. l. 3. & ff. de iur. ĵmmũ. l. ſemper. §. negotiatores. Et tales portantes res publicas habent plenam ſecuritatem in eundo, & redeundo. infra l. 1. De luſtralis aũt auri perſecutione nihil habemus in nigro. **Siue.**

De prædiis, & omnibus rebus nauicul. ariorum.

Hoc intelliges ut ſ. ti. px. in rubro. & omnes res eorum ſunt huic oneri ſubiectæ, quocũq; etiam res ierint, quaſi quadam fraude, infra l. 1. & 2. ideo de his.

De nauibus non excuſandis.

Naues quæ ſub nomine & titulo alieno excuſantur, publicant. ĵ. l. 1. & 2. & in l. iubemus. C. de ſacroſan. ec.

Ne quid oneribus publicis imponatur.

Qui cogit nautam ad ſuſcipiendum aliquid ultra onus, tenetur ad emendationem damni quod inde ſequitur, & criminaliter punitur infra l. 1.

De naufragiis.

Quia quandoq; per onus priuatum contingit naufragium, ut ſuprà ti. 1. ideo de hoc, & dicitur naufragium, quaſi nauis fractura, à naue & frango, quia plerunq; nauis frangitur dum naufragium committitur. Et quia lex huius ti. d conſuetudine non obſeruabatur, ideo Fridericus fecit auth. nauigio. C. de furt. **Naufragium.**

De metallariis & metallis, & procuratoribus metallorum.

Naufragiũ cõtingit ſępe per pondus metalli: iõ de his Vel, dixit de trãſuectione & naufragio: nũc qui ea tranſmittat. Et quia metalla ꝑtioſiora ſunt, de metallariis qui ea inſerãt, & ꝓcuratoribus qui ea exigũt, atq; cuſtodiũt, deq; ipſis metallis uideamus. Et de procuratoribus dicit. ĵ. l. cũ procuratores. In aliis legibus dicit de metalla- **Metallarij.**

rijs & metallis. Et ſunt metallarii hoīes liberi, licet ſint aſcripti ad illud munus, ut īde diſcedere nō poſſit. j. l. ſi.

De murilegulis, et gynæciarijs, et procuratoribus Gynæcij, et de monetarijs, et baſtagarijs.

Supra ti. px. in l. per annos. dixi de aurilegulis. nūc de murilegulis. Et ſunt qui legunt. i. colligunt murices id eſt, piſces ex quorū ſanguine tingebatur ſacra purpura. j. eo. l. ſi quis noui. Sic & Conchyleguli, qui legunt conchylia: ut j. l. ſi & oēs erāt ſerui palatii. Itē Gynecia rii. qui pannos texunt & conficiunt, inſerendo ſericum, & aurum. & ſic faciunt auratas paragaudas, ut dicit: hic gl. j. l. 3. & 5. Vnde Gynechiū locus eſt, ubi hæc fiunt ut infra. ti. 1. l. 1. Sunt. & monetarii. ut infra l. 1. & Baphii. j. l. 2. Linteatii. infra l. ſi quis. Item ſunt procuratores Gynę cii. infra l. pe. Item Baſtagarii. infra l quod ad præſens. hi omnes erant ſerui & artifices plarii Principis: nec īde poterant eximi, niſi certo mō inf. l. ſi quis Terēt. in Phorm. Vbi in Gynæciam ire occipio.

Murileguli. *Conchyleguli.* *Gynæciarij.* *Monetarij.* *Lintearij* *Bagaſtarij.*

De ueſtibus holobaris, et auratis, et de tinctione ſacri muricis.

Dixit de officialib. pannorum, nunc de ipſis pannis: & eſt holobarus, ueſtis q̄ tota deaurata eſt, ab holō, qđ eſt totum & baros aurum. Et Differt à ſequente, ſ. auratis: quia de optimo auro, quod in uulgari foliarum, in legibus obriziatum dicitur, ut infra de ue. nū. po. l. ſi ſed ibi de quolibet auro: uel hic tota erat ueſtis aurea de optimo, ibi deaurata ſimiliter in totū. eſt & alia ueſtis, q̄ aurū habet tantum in paragandis, id eſt, broſtis: ut j. l. 1. *De* tinctione dici. l. 3. & 4. *De fabricenſibus.*

Holobarus. *Foliatū.* *Paragaudi.* *Fabricenſes.*

Eſt tp̄s belli & pacis, in proœ. inſ. pulchritudo ueſtiū tp̄e pacis: ut ſ. ti. 1. pulchritudo armorū tempore belli, ut hic. Fabricenſes ergo ſunt, q ꝑpublica arma faciūt in publicis fabricis, & non alias. Et dant primicerio quo reponat in publicis armamentis: ut in authent. de ar. Et dicit hic Faber ſtricte alias ponitur ꝑ omni ferri per cuſtore: ut ff. ad le. Rho. de iac. l. 1. §. 1. Alias ēt ꝑ tignario. ff. de uer. ſig. l. ferri. §. ſi. Sed i auth. e. dicunt fabrici & armificatores, & hic dnr fabricēſes. Et no. ꝙ priuato nō liceat facere, uēdere, emere, uel trāsferre arma, ſed hn̄t

cultellos

cultellos paruos: ut in Auth.eo. dixi.& multo magis fuſtes & lapides,licet & hæc arma dicant ut ff.de uer.ſig. l. armorũ.de his gl.in c.fi.l.idex laicus.de ſent.excõ. li. 6.

De ueteris numiſmatis poteſtate.

Dixit de fabricatione armorum,nunc de fabricatione monetæ:& dic ꝙ Numiſma,& Aureus,& Solidus auri, idem eſt,ut hic ſupra de ſport.l.2.& in Euangelio,Cuius eſt imago.Cuius pondus erat tale,ut 72.facerent libram auri,ut ſupra de ſuſcep.l.quoties.hoc numiſma,ſiue moneta,tñ fiebat olim de auro:ut infra l fi. & effigies Principis erat.infra l.1.& uſusfructus ueluti gemmarum poterat legari in eis. .de uſufru. l. numamiſmatũ. & qui hanc falſant puniuntur ut infra l.fi.Hodie uero cum conceſſione Principis fit à Regibus & ciuitatibus ẽt de ære: non tamen a priuato.ſ.de fab l.2. *Auri pondus.*

Nulli licere in frenis,et equeſtribus ſellis,et in baltheis, et margaritas,et ſmaragdos,et hyacinthos aptare:et de artificib9 palatinis:

Satis clarus eſt, & dicuntur Equeſtres ſellæ ab equo In baltheis,id eſt,cingulis, & uidetur hic poni pro cingulo equi,uel pectorali,quæ quaſi cinguntur. De palatinis artificibus ponit in §.nulli.uſque ad fi. ubi loquitur de facientibus iſtas ſpecies ſic ornatas. *Equeſtres ſellæ.*

De claſſicis.

Quidam hebent ĩ rubrica de claſſibus,id eſt,nauibus paratis ad bellum,ut ſunt galeæ.Alij etiam habent claſſicis,id eſt,hominibus aſcriptis ad claſſes ducendas. & hæc plus placet Bar.quia iſte liber principaliter tractat de hominibus conditionaris,aſcriptis alicui muneri. *Claſſici.*

De curialibus urbis Romæ.

Decuriones a muneribus excuſantur:ut ſ.de ſuſce.l. fi.& maxime urbis Romæ decuriones, & differt à ti.de Decur.qui hic ſpeciale.

De priuilegijs corporatorum urbis Romæ.

Corporatus dicitur, qui in corpore aliquo ſcribitur proprie,ſicut quodlibet membrum hominis corporatũ dicitur:& ciuis factus uel incola.Et ſunt priuilegiati ut plebei à tributo capitis excuſantur.infra de ca.ciui. cen. l.1.& facit infra de alex.prio l.1. *Corporatus.*

De

De piſtoribus.

Piſtores dñr mancipia faciẽtia panẽ palatii: ſic ĵ.de fr. ur.cõſt.l.1.Hi ſubſunt comiti horreorũ.ut hic dicit:& in oĩ tpe de eis ius dr̃:ut ŝ.de fer.l.publicas.& conueniuntur ſm P.ſub comite rerum priuatarum,id eſt, procuratore Cæſaris.ut ŝ.ubi cauſ.fiſ.l.ſi quis.& l.dominicis.

Piſtores.

De ſuariys, & ſuſceptoribus uini, & cæteris corporatis.

Suarii dicunt Porcarii,qui cuſtodiunt porcos ciuium in paſcuis:ut ĵ.l.1.De ſuſceptoribus aũt uini nihil in nigro dicitur:ſed de eis dicitur ſupra de ſuſcep.l.modios.

De collegiatis, & charto patris, & numulariis.

Dixit ſpecialiter de quſdã collegiatis,nunc generaliter.Er dñr a collegio,ut priuilegiati a priuilegio:& idem dñr Chartopatri,quod eorũ nõia ſcribũtur in charta uel matricula patriæ,quaſi ĩ patriæ charta deſcripti ĵ.numerũ.Sed ſi q̃ ſunt ŝ.numerũ,nõ gaudent priuilegio.ĵ.§.qđ aũt.Vel dicũtur chartopatri,id eſt,qui gaudent in patriã ſecundum Græcos. Dicitur.n.apud Græcos patra,apud Latinos patria.Vel dic tertio ut in fi.huius legis.

Collegiati.

Chartopatri.

De ſtudiis liberalibus urbis Romæ *& Conſtantinopolitanæ.*

His duabus ciuitatibus tãtnm legitimum ſit ſtudium, non alias,niſi ex priuilegio: ut in procœ.ff.§.hæc autem tria.Hodie imperium eſt ſciſſum, & ſtudium multis locis ſit,maxime Bononíæ,quæ legalibus ſtudiis obtinet monarchiam,& de hoc in cle.1.de mag.

Bononia.

De honoratorum uehiculis.

Honorati erãt quidã,qui habebãt priuilegia,ut intrarent ſecretarium principis,& aliorũ iudicũ, & ſedẽdi in conſultationibus.ĵ.de off.diu.iud.l.2.& 3.uel ponitur ꝓ his qui habẽt dignitatẽ,ſiue adminiſtrationẽ:de quibus ĩ Auth.ut ord.præf.quod ĩ idẽ reincidit.Et his licet uti uehiculis dignitatis,id eſt,carruccis,ſi uolunt.infra l.1.

De priuilegiis urbis Conſtantinopolitanæ.

Vrbs Cõſtantinopolis ipſius ueteris Romæ prõgatiua gaudet,iſta apppellatur noua Roma,ut ŝ.de ſac. ſan.ecc. l.oĩum.Eſt ergo mater legũ:ut in Auth.ut Rom.eccl. in prin.ltẽ eius conſuetudinem ſequitur.ŝ. de uet.iu.enu. l.j.§.fi.&inſti.de ſatiſdat.§.fi.item mater fidei erit eccle-

Cõſtantinopolis.

ſia illius ciuitatis ſ.de ſac. ſan eccl.l. fi. Sed tẽpeſtate noſtra Dijs indignantibus,aduerſoq; aſtro,incuriaq; Principum catholicorum, in manus(miſerum) perfidiſſimi Turcæ,cum dedecore,& deterrimo Chriſtianæ Reipu.in eritu ac pernicie deducta. Dii bene uertant.

De Metropoli Beryto.

Berytus & Tyrus ciuitates in prouincia Phœnicis, & Syriæ.ſ.q ætate.l.1.quarũ una erat ante Metropolitana. nunc fit & alia. Et dicitur Metropolis matricia ciuitas: nam componitur ex quod eſt mater : & ciuitas. Et inde Metropolites is dicitur, qui ei ciuitati ſacer dotio præeſt, quẽ canones Metropolitanum appellant. *Metropolis.*

De canone frumentario urbis Romæ.

Certus ca nõ,id eſt,mẽſura in frumento ſingulis annis mittebatur Romã.ſ.de ſac.ſan.eccl.l. placet. Et appellatiõe Fruméti oĩa q ad uictũ ſunt neceſſaria accipiunt.ſ. de ſuſcep.l modios.& j.l.2.in prin. Et in publicis horreis Romæ imponebatur.ſ.de cõd.in pub.hor.l. 1.& 2. *Frumentum.*

De frumentario urbis Conſtantipolitanæ.

Cum qua prouidẽtia deferat frumentũ dixit.ſ.tit.1. nunc qualiter delatum expẽdatur. Qđ.n.ĩ una urbe dr̃, & in alia intellige.ſ.de pri.ur. Cõſt.quinimo idẽ in horreis publicis aliarũ ciuitatum.ſ. de cõd. in pub.hor.l.1.

De annonis ciuilibus.

Annonæ ciuiles,id eſt,ſalaria,nõ datur pro titulis dignitatis,puta quia doctor,ſed pro meritis,ut quia bene legit,& ſatisfacit illi officio, ad quod præpoſitus eſt.

De mendicantibus ualidis.

Quia mendicantes reficiuntur publicis annonis,de q bus eſt dictum: & debet hoc fieri ſcilicet uere mendicãti bus,nõ fictitiè:ideo de mẽdicãtib.us ualidis,id eſt,robuſtis, quos Spanaldos uel Galiotas uulgus appellat, ſm. gl.hic:qui mẽdicare non debẽt,ne miſeris,uerè debilibus panẽ auferant:ut hic,& in Aut.de q̃ſtor.& 5.q.5.nõ omnis.& 80.diſt.c.1.& gl.ſuper Matth.Iuſtius feceris.ſi iniuſte petentem correxeris,quam ſi ei dederis. *Spanaldi.* *Galiota.*

De nautis Tyberinis.

Nauis Tyberina dicitur,q̃ nauigat in flumine Romano, conue-

conuehendo Romam, uel extrahendo ad caſtra.

De frumento Alexandrino.

Primò cõfirmat ſalariũ, qđ pfectus Orietis ſtatuerat quibuſdã officialibus præpoſitis ad cõgregandũ frumentũ in ciuitatẽ Alexandrinã, & ad tuenda ſubſtantiã nauiculariorũ, q erat obnoxia Reipublicæ. Secundo prohibet ad aliud officiũ uocari decuriones. De hac ciuitate Alexandrina dic ut dixi ff. de offi. iuri. Alex. pag. 9.

De Alexandriæ primatibus.

Alexandria dicta ab Alexãdro magno, cui plurimùm fauetur in iure, puta in alimentis: ut ſuprà, ti. 1. Item & habet iuriſdictionem, ut ſuprà, de offi. iuridi. Alex. Item eius primates, id eſt, decuriones, habent immunitatem purgandi fluminis Nili. ut hic.

De iure reipublicæ.

Quomodo accipiatᷓ Reſpublica ponit gl. in corpore de hæred. & fal. in princ. dixi ſupra, de iure fiſ. pag. 117.

De adminiſtratione rerum publicarum.

Parũ eſſet ciuitatẽ habere iura, niſi eſſent qui ea adminiſtrent: ut ff. de orig. iur. l. 2. §. poſt originẽ. Et hi eligũtur per decuriones conuentos per magiſtratus, uel per ipſos magiſtratus eliguntur: ut s. de decur. l. 2. & de ſuſcep. & arc. l. exactores. & ff. ad muni. l. Lucius. Et ſic, alius eſt magiſtratus, qui iuriſdictionẽ exercet, alius Adminiſtrator, q tẽporalia gerit: ut hic. & ff. eo. per totum.

De uendendis rebus ciuilibus.

Adminiſtratores, de quib. ti. prox. uendunt res ciuitatis. Et uẽditio pura & pfecta nõ debet à Repu. reuocari, licet per alium maius pretium offeratur. infra .l. 1.

De debitoribus ciuitatum.

Debitores ciuitatũm non poſſunt in eis habere honorem, niſi prius debita ſoluant: quibus infra.

De periculo nominatorum.

Nominatores, id eſt, electores officialium publicorũ, non tenentur pro electis, licet fideiuſſores nõn receperint ſi tempore depoſitæ adminiſtrationis ſoluendo fuerint. Sed ſi non fuerint, conueniuntur nominatores, tamen poſt excuſſos reos: quid dic ut ff. de adminiſtratio-

ne rerum ad ciuitatem pertinentium.l.prior. §. finali.

De periculo eorum, qui pro magiſtratibus interuenerunt.

Sicut nominatores tenentur officialium electorum. ut ſ.titu.proximo:ita & fideiuſſores.ut hic.De hoc dixi. ff.de fideiuſſ.& nominato.tuto.

Quo quiſque ordine conueniatur.

Adminiſtratores ciuitatis tenent inſolidū oēs,licet ſimile adminiſtratio ſit cōceſſa. Secus ſi portionibus diuiſis: primò tñ gerēs,ſcdò nō gerēs cōuenitur:quaſi uno mortuo alii ī adminiſtrādo culpā cōmiſerint.ꝑ tali culpa hæredes mortui nō tenentur.De hoc dixi ff.de magi.cōue. *Adminiſtratores.*

Si quis liber inuitus actum Reipublicæ gerere cogatur.

Libera pſona inuita actū Reip.adminiſtrare non cogitur.Et dic,Actū ſ.ſeruilem, quem ſerui tm̄ ciuitatis faciebāt.ff.de neg.geſt.l.cū actum. Procuratiò uerò & officia Reip.liberis tm̄ conueniunt:ut ſ.de tab.l.generali.& ī.ſi ſer.aut liber.l.1.& 2.Aliàs dic Actum,i.tabularium, ad quā ſerui publici,i.notarii tm̄ coguntur:ut §.de ſer.Rei.ma.l.fi.facit ſuprà.de oper.liber l.qui manumittitur. *Actum.*

Sumptus iniuncti muneris ad omnes collegas pertinere.

Si unius ex pluribus officialibus electus expenſas totiꝰ muneris ſopportauerit,ꝓ rata eas repetet a collega.

De his qui ex officio,quod adminiſtrauerunt,conueniuntur.

Rei debitor ſi repitur minus idoneus, adminiſtrator tenetur ad ſorte,quā ei mutauit:nō āt ad uſuras tenetur.

De ſolutionibus,& liberationibus debitorum ciuitatis.

Apochæ a ſeruis publicis de ſoluto cōfectæ ita demū debitoribus ſoluentibus ꝓſunt, ſi a curatore Reip.ſunt ſubſcriptæ, ut pecunia ſoluta utilitate publicā ē cōuerſa, & ñ aliter: & ſi dolo ſerui publici debitor ſoluerit pecuniā curatori,nec ī utilitatē publicā ē cōuerſa:tenet curator de peculio ei, ſerui, & debitor remanet obligatus.

De ſpectaculis,& ſcenis,& lenonibus.

Hic Imperator permitti quibuſdā, qu. Gymnici appellantur celebrare ſpectacula:maximè cum ipſi uelint ea facere ſuis expēſis:& dic de ſpectaculis & ſcenis referuādis,ut hic l.1.& de lenonibus poliēdis, ut ȷ̄.l.fin.Et ſunt Spectacula q̄ fiebāt in ſcena, ſ. loco ubi ludebant *Spectacula.*

Tragœdi

Tragœdi & comœdi: ut in Auth.de conſul. Vel Scena
Scena. eſt locus,&c.ut ff.de infa.l.2.in fi.

De expenſis publicorum ludorum.

Expenſæ magnæ exiguntur in prędictis ſpectaculis, & ludis:ut ff.de poll.l.ſeptitia.de quibus hic.

De aquæductu.

Aquæductus. Sicut ludus, ita aquæductus populum delectant.De Cōſtantinopolitanis & Romæ ét ueteris aquęductibus dicit publicis:& ſic differt ab illo qđ dicitur ſ.de ſer.ruſ. præ.l.1.§.aqductus.Dic ergo, qđ quidā homines præfi-ciunt ad cuſtodia,quibus datur priuilegiū.j.eod.l.decer nimus.& his p quorū fines trahitur:ut l.1.& certa pecu nia ad hoc deputatur,ut.j.ad reparatione. & l.hac lege. nec ex eo extrahitur aqua,j.l.2.& l.decrenimus:in fi.ni ſi p locū priuatum.j.l.fi.& ueteri conſuetudine.infrà l. uſum. & tūc nō ex quolibet loco.j.eo.l.eos.Sed in caſu fallit,ubi priuilegiū nihil opatur:ut infra.eo.l.oēs.Sed quando trahit gratis habet.j.eo.ti. ad reputationem.

De gladiatoribus.

Gladiatores. Gladiatores erant,qui publica ſpectacula edebant,& pſertim cruēta,qbus cruor ex dimicatione gladiorū eliciebatur:ut in torneamētis,& pugna beſtiarū, tales hic reprobātur:& nō alia ſpectacula,de quibus ſ.de ſpect.l.1.

De uenatione ferarum.

Leones capere cuilibet pmittitur.Itē quādo feræ beſtiæ capiuntur, & conducuntur.per aliquam ciuitatem uel comitatū,non debent ibidē morari ultra ſeptē dies.

De maiuma.

Maiuma ludus eſt qui fiebat in Maio:& ſic à madio: uel ſub lætitia: Vel maium Græcè.Latinè ingreſſus,ſ. æſtatis dicit,ſm glo.quando herbæ frōdesq; uirentes lætificāt prouinciales.In Bononia fiūt reginæ,& Baſileæ,

Vt armorum uſus inſcio principe interdictus ſit.

Nulli tribuatur copia deferendorum armorū:de hoc in Auth.de arm.& in c.clerici arma.de ui.& ho.cle.

De auricolis,& cenſitis,& colonis.

Agricoltura. Omnium rerum,ex quibus aliquid acquiritur, nihil eſt agricoltura melius:ut Tull.1. Offic.nullaq; res uti-

lior

lior fructibus aridis,qui ſic colonorū labore proueniūt: ideo de Agricolis in genere, & Cenſitis Colonis in ſpeciali. Nā Agricola generaliter omnis colens agrum.dicitur:de quibus oībus dicit hic.Et ſunt octo genera colonorum:aſſcriptitij,Cenſiti, Perpetui coloni, Conditionales coloni, Inquilini, Originarii, Simplices coloni: de quibus omnibus uide glo.hic ſuper rubro. *Agricola.*

De capitatione ciuium cenſibus eximenda.

Ciues Romani habitātes in urbe effugiunt onus capitationis.& eſt Capitatio tributū,qđ ꝑ capite p̄ſtabať.

In quibus cauſis coloni capiti cenſiti dominos accuſare poſſunt.

Coloni capite cēſiti qui ſunt, dic ut infrà l.2.& dic ꝙ accuſant dominum quādo ultra debitum exigit:ut l.1. Item in publica actione proſequitur ſuam uel ſuorum iniuriam:ut infrà l.2.in fi.Dicuntur autem capiti cenſiti,qui pro ſingulis capitibus cenſum præſtant.

De colonis Paleſtinis.

Coloni Palęſtini nō poſsūt à terra recedere,ſicut alii: & eorū dñis datur plena poteſtas reuocādi domū.Putabant.n.hi ſe plus priuilegiatos, eo ꝙ in Palæſtina, q̃ eſt ꝓuincia Hieroſolymitana, natus eſſet Chriſtus, ſm gl. *Paleſtina.*

De colonis Thracenſibus.

Thracenſes capitationis nō præſtant tributa, ſed tributa terræ:non tamē poſſunt à terra diſcedere, & occultans uel retinens colonum Thracenſem, id eſt, ex Thracia,ipſum reſtituit domino cum peculio, & cum agnatione,& punitur in duabus libris auri. *Thraces.*

De colonis Illyricianis.

Illyriciani dicuntur,qui ex Illyria, id eſt, Sclauonia ſunt:& tales à terra ſeparari non poſſunt:contra facientes reuocantur, & reuocati ſubmittuntur in uinculis. *Illyria.*

De omni agro deſerto, & quando ſteriles fertilibus imponuntur.

Nūc de p̄dijs ex qbus cēſus ꝑcipitur.Et dic ꝙ ager relinquitur ob ſterilitātē,& qñque datur a ꝑ ęquatore uel cēſitore nouo poſſeſſori:ut ỹ.e fun.pag.l.ſi quis a prætoribus.Aliqñ traditur à principe.ỹ.eo.l.fi.Et quando ſteriles,id eſt,qñ ſteriles fundi ſuſcepti cū fertilibus compen-

ſantur

ſantur infrà.l.5.Imponuntur,id eſt,adiunguntur.

De fundis limitrophis,& terris.& paludibus,& paſcuis, & limitandis,& caſtellorum.

Limitrophi. Quidam habēt Limitrophis,à trophos deſcriptio, & limite,i.deſcriptis ad uſum militum, qui milites imperiū cu ſtodiunt:ut.infrà.l.1.& fin.& in quibus ceſſet alluuio:ut ff.de re.do.l.in agris.Aliàs eſt limitolis, hæc ſiue de noſtris,ſiue de deuictis fundis erant. Item in limine imperii nullus debet eſſe caſtelli detentor, niſi is ſolus, cui per principem detentio eſt commiſſa. infrà.l. 2.

De paſcuis publicis & priuatis.

Prouidit fundis limitū nūc paſcuis,& tractatur hic de eōdē cētibus prata publica & de deuaſtantibus ponit l.2.

De fundis patrimonialibus,& ſaltuenſibus,& emphyteuticis, et conductoribus eorum.

Tam de propriis,q̄ de fiſcalibus dicit:cum omnes ſint principis quaſi proprii,ar.infrà e.l. 1. ſecundum quoſdā. Sed alii de patrimonialibus tantùm dicunt. Et quidam ex his non poſſunt lucrari, ut conſtituti per Meſopotamiam.Nec mirum,quia ſunt militibus aſſignati. infra.e. l.omnes.& l.nulli.Et ſaltuenſibus:de his dicit l.fi.Et emphyteuticis:ad quam emphyteuſim non permittitur accedere,niſi dato fideiuſſore,etiā ſi deſertum accipitur. infra eo.quicunq; & s̃.de omni ag.deſer.l.3. Et conductori

Nota. bus,ſ.perſonis quibus ſpeciale ius conceditur, tam pro eis,quàm contra eas.infra e.l.3. Et nota q̄ ſi perpetuò accipiunt,domini ſunt,& ideo donant.infra.l.1.nec imperator poteſt eis auferre.infra de loca.fun.ci.l.fin.

De mancipiis & colonis patrimonialium, & ſaltuenſium,& emphyteuticorum fundorum.

Manumiſſio facta de mancipio fundi patrimonialis a domino,reſcinditur per procuratorem Cæſaris. Et emptor fundi patrimonialis tenetur ſtare colono : quem ſi expulerit,poſſeſſione priuatur,infra l. 2. & 3.

De fugitiuis colonis patrimonialibus, & emphyteuticis, & ſaltuenſibus.

Tales coloni quocunque ſe tranſtulerint, reuocantur ad priſtinam culturam agrorum.

De

De collatione fundorum patrimonialium, & emphyteuticorum.

Ad quas collationes teneantur iſti fundi, hic tractat. Tenentur enim ad ea obſequia, ad quæ alii infrà. l. 1.

De fundis rei priuatæ, & ſaltibus diuinæ domus.

De rei priuatæ, ſcilicet fiſcalis, fundis dicit, q̃ res propriæ & priuatæ principis dicuntur: ut. ff. ne quid in loco publ. l. 2. §. item hoc. & qui tales comparauerunt propria firmitate poſſeſſionis ad poſteros ſuos ſine quacunq; retractione perpetui dominii durabilitate dimittunt. l. 1. de ultima parte rubricæ ponit. l. nemo.

De fundis & ſaltibus rei dominicæ.

Si quis oues, uel æquorum greges, fundis aut ſaltibus rei dominicæ immittit, fiſco ilico uendicentur. infrà. l. 1.

De agricolis & mancipiis dominicis, uel fiſcalibus publicæ vel priuatæ rei.

Coloni originales rei priuatæ imperialis, quæ eadem eſt quæ & fiſcalis, ar. s. de off. c. co. re. pri. ĩ rub. ad aliquos honores uel munera ciuitatis non deuocentur. infrà. l. 1.

De prædijs tamiacis, & de his qui ex colonis dominicis, aliisque liberæ conditionis, procreantur.

Quidam dicunt debere ſcribi, De prædiis dominicis, non tamiacis; & probant hoc ex eo quod ſubiicit, Et de his qui. &c. Et uolunt in lege prima dicere dominico, uel dominicæ: non tamiacæ. & in ulti. Fundos dominici iuris, non tamiaci, ſm P. Sed melius eſt ſm Io. dicere Tamiacis, ſ. prædiis, in quibus ſunt celiulæ. Vnde Tamiacus, i. cellerarius, uel cellularius. Tam enim Græce, quàm Latinè dicitur cellarium. Vel aliter: Prædia empta erant ut canonem redderent inter cellulas, ſecundùm Io. Et eorum coloni dicuntur Tamiaci, i. dominici coloni: quia dicta prædia erant Imperatoris. Tamias diſpenſator dicitur theſaurorum domus, œconomus.

De diuerſis prædiis, urbanis & ruſticis, templorum & ciuitatum, & omni redictu ciui li.

Aedificans in loco publico, ſoluere dẽt debitã pẽſionẽ ꝓ ædificio, ſi expediat Reip. alius ipſum ſolũ cũ ædificio uẽdicatur ifrà. l. j. Et tertia pars canonis q̃ redigĩ ex fun

dis & locis Reip. ſufficit ad reſtauratione͂ muroru͂.ȷ̃.l.2.

De locatione prædiorum ciuilium, uel fiſcalium, ſiue templorum ſiue rei dominicæ uel priuatæ.

Prædia principis quæ in perpetuu͂ locant̄, ſunt locanda diuitibus, uel aliis cu͂ fideiuſſione idonea p̄ſtita: & officialis p̄dicta negligēs, dēt de ſuo reſarcire oē decrementum.ȷ̃.l.1. Et à colonis perpetuis fundorum publicoru͂ nō auferuntur fundi, licet alius meliorem conditionem offerat, infra l.3. de quo.ſ̃. de fundo re.pri.l.1. infrà.l.fin.

De conductoribus, & procuratoribus, ſiue actoribus prædiorum fiſcalium, & domus Auguſtæ.

Conductores fundoru͂ domus fiſcalis, & alij homines dictæ domus, cu͂ agere uolu͂t, uel ex periri, debēt ordinario iure: & nulli aliorum patrociniu͂ præſtare debent, uel executionis miniſterium, ut hic. Et dicit, Domus Auguſtæ adiectiuè: nam de ſuis hominibus, non uxoris: & eius res uiri dicuntur ſupra de pact.l. hac generali.

Quibus ad conductionem prædiorum fiſcalium accedere non licet

Palatini milites prohibentur à locatione fundorum Principis, ut hic.

De collatione fundorum fiſcalium, uel rei priuatæ, uel dominicæ, uel ciuitatum, uel templorum.

Præſes p̄uinciæ, & ſui officiales, p̄nt exigere côductores dn̄icos. & ēt impedire fauorē curialibus Cæſaris uolentibus facere dictam exactionem. Et omnia prędia, ex quacunq; cauſa ad fiſcum pertinentia, à tranſactione publicarum ſpecierum non habent immunitatem. infra.l.fi.

De priuilegis domus Auguſtæ, uel rei priuatæ, & quarum collationum excuſationem habeant.

Ad extraordinaria munera, uel ſuperindicta, etiam fiſcalis poſſeſſor non cogitur. ȷ̃.l.1. nullus autē alius à ſuperindicto excuſat̄, excepta Principis poſſeſſione.ȷ̃.l.fi.

De grege dominico

Subtrahens equum à grege dominico, id eſt, Principis, ipſum reſtituit: & in una libra auri punitur. Subtrahens de grege priuati, punitur in medio libra: à qua pœna releuatur, ſi eum obtulerit ſponte, infra l.1.

De

De palatiis, et domibus dominicis.

Ædes Principi conſecratę, id eſt, inclyta palatia ab oĩs priuatorum uſu, & communi habitatione excipiuntur Priuatorum dixi: quia iudices in eis reddunt ius: ut ſupra de of.rec.prouin.l.nullus. & facit ſupra de ope.pub. l.quicunq; de Iudæ.l.in ſynagoga.

De cupreſſis ex loco Daphnes, uel Perſeidis per Aegyptum non excidendis, uel uendendis.

Emẽtes, uel uẽdentes arbores cupreſſi in locis hic nominatis, puniunt. infra.l.1. Perſeis nomẽ loci eſt in Aegypto, ubi creſcit cupreſſus: ſicut Daphne. Et eſt rõ, qa cõtinet aggeres teneres aquã Nili, q̃ opportunis tẽporibus inũdat agros, cũ ĩ Aegypto non pluit: ut ſ.de Nili ag.l.1. Perſeis. Daphne.

LIBER XII.

De dignitatibus.

QVia ius publicũ, de quo ſ.dixit, nõ põt expediri, niſi per exiſtẽtes in dignitate: ut ff.de orig.iu.l.2.§. poſt originẽ. iõ de dignitatibus dicit, ſ. qui ad eas admittanĩ, & reiicianĩ: & quæ priuilegia ex his competant & quanto tempore durent. Eſt autem dignitas qualitas, uel p̃eminentia quæ inhæret perſonæ. Et quæ ſit differẽtia inter dignitatem perſonarum, & officium, no.in c.de multa.de præb.& hoc per Bar. Dignitas

De prætoribus, et honore præturæ, et collatione glebæ, et claui, et follis, et ſeptem ſolidorum functione.

De prima parte loquitur.l.1. Et collatione, ſ.ſublata. Et erant quædã ſpeciales functiones, quas hic remouet: ſcilice colatio glebæ, uel follis, nel claui, uel ſeptem ſolidorum. Talis enim actio perpetuò conquieſcat.infra.l.2.

De conſulibus, & non ſpargendis ab his pecuniis: & de præfectis, et magiſtratibus militum, et patriciis.

Olim cõſules creati ꝑ urbẽ ſpargebãt pecuniã, q̃ appellabaĩ Miſſilia.inſt.de re di.§.hoc amplius.& hoc ĩ ſignũ lætitiæ: q̃a ad honores eligunĩ, largius expẽdunt: quod hic prohibeĩ.ĩ.l.2.ne cupidus lucri populus eos ſequatur, ſed eorũ merita. Sed ẽt hoc hodie corrigiĩ, & in uoluntate eorũ ponitur ſpargere uel nõ, præter aurũ, qđ ſolet principi cõceditur: in auth.de cõſul.§.ſpargere.col.4. Miſſilia

De præfectis prætorio, ſiue urbi, & magiſtris militum in dignitatibus exæquandis.

Oés iſtos dicit eſſe pares gradu, licet habēt dignitates diſtinctas & ille pferī, q primo fuit electus in dignitate.

De præpoſitis ſacri cubiculi, & de omnibus cubiculariis, & priuilegiis eorum.

Cuſtodientes cubiculū principis uel auguſtæ, eandem dignitatem habent, q̄ præfectus urbi, & præfectus prætorio, & magiſtri militum. Et hac dignitate depoſita, nulla intereſt diſtinctio referuata, niſi reuerentia tēporis. j.l.j. poterūt tñ etiam depoſita dignitate, cū uadunt extra vrbé uti cingulo ſuæ dignitatis. j.l fin. ubi uide de cingulo.

De quæſtoribus, & magiſtris officiorum, & comitibus ſacrarum largitionum, & priuatæ.

Officia iſtorum ſunt. s̄. de offi. q̄ſto. cū tribus ſeq. titu.

De primicerio, & ſecundicerio, & notariis.

Primicerius eſt is, qui primus ſcriptus eſt in matricula notariorum, & qui primum locum obtinet: Secundicerius, qui ſm: ad quod. j. de dome. l. ult. Et notariis: i. cæteris poſteà ſcriptis. Alii dicunt, Et, pro, i. Nam idem eſt ſecundicerius, quod primicerius, ſecundum eos. Vel dicitur primicerius, quia primò portabat cereum in aliquo feſto: & erat in dignitate, quia ſpectabilis. infrà. l. proxi. Alibi capitur pro eo qui primus eſt in choro, uel in cantu, abſente Archiepiſcopo. extra eo. tit. 1.

Vt dignitatem ordo ſeruetur.

Vſurpans ſcienter honorem ſibi indebitum, crimine ſacrilegii punit. infrà. l. 1. & hñs dignitatē cū adminiſtratione pfert habētibus eādē ſine adminiſtratione. īfra. l. 2.

De magiſtris ſcriniorum.

Magiſtri ſcriniorum dicuntur magiſtri notariorum actorum magnæ curiæ: quia imperiali etiam quodam modo aſſidere uidentur maieſtati: etiam dignitate finita una cum eorum filiis à grauamine priuato, & publico ſunt immunes: concor. ſunt in gl.

De comitibus conſiſtorianis.

Comites conſiſtoriani ſunt illi, qui ſteterunt in principiis cōſiſtorio: & pcōſulibus adæquanī. infra. l. 1. & sūt ſpecta-

ſpectabiles ut in Auth.de app.& intra quæ temp.§. illud.

De comitibus,& tribunis ſcholarium.

Præpoſiti ſcholarium,i.illorum qui ſunt per principem ad aliquod officium deputati, principem adorare, poſſunt,i.ſalutare.Inter quos etiã Palatini numerantur, ſi eis fuerit data primi ordinis comitiua cum adminiſtratione:depoſito officio,ſi non aſpirauerint ad maiorẽ dignitatem,pares ſunt comitibus Aegypti & diœceſis Ponticæ. Alii uerò milites ſoluta militia numerantur inter eos qui fuerunt prouinciarum duces. *Palatini.*

De comitibus rei militaris.

Miſſus ob ſuã probitatẽ ad ptes trãſmarinas cuſtodiẽdas,illis dignitatis inſignibus adornaẽ, qbus proconſul.

De comitibus,& archiatris.

Archiatri,id eſt, militantes inermi militia intra palatium principis, ſi primi gradus militiam obtinuerunt, eam dignitatem adipiſcuntur,quam duces & uicarii principis,qui nil tam adminiſtrauerunt,& etiam comites primi ordinis:& dicuntur archiatri,i. ſummi medici ſecundum glo.hic : ab archia,i.principatu. *Archiatri.*

De comitibus qui prouincias regunt.

Comites qui gubernauerunt prouinciam, depoſitio officio,priuilegio dignitatis uicariæ funguntur i.ſ.ĩ.ã.l.j. & talis eſt ſpectabilis,ut in Auth.de appel.§.illud. Sed qdam ſunt illuſtres:ut infrà.de ero.mili.an.l.prouincialiũ.

De profeſſoribus qui in vrbe Conſtantinopolitana docentes ex lege meruerunt comitiuam.

Grãmatici & Sophiſtæ & iuriſperiti q p 20.an.ſciam docuerint ĩ Cõſtãtinopolitana ciuitate p illius ciuitatis cœtũ ĩ arte docẽdi æſtimãdi ſunt digni ea dignitate qua funguntẽ uicarii prĩcipis.ĩ.l 1.Sed uicarius ęqparaẽ comi. & duci:ergo sũt comites & duces:ut ĩ. đ comi.& arc.l.j.

De ſilentiariis,& decurionibus eorum.

Decurio & Silentiarius à tyronũ equorumq; pſtatione hẽ immunis:nec pſtare cogitur collectas extraordinarios q neceſſariò imponuntur.Et dñr Silentiarii ſenato res,eo quia ſilenda & occulta conſilia eis cõicantur. Et dñr Conſiliarii,ut.ff.de mi.l.uerũ.§.ex facto. Et ſunt ex- *Silentiarii.*

 cuſa-

cuſati a muneribus infra l.decurionibus deſcriptis. Sed non niſi tres Decuriones,& 30. Senatores,ita demum ſi per 13.continuos annos peregerint inculpatum officium eorum immunitatem hanc habent,ut ibi.

De domeſtic̃,& protectoribus.

Domeſtici ſunt ſerui,& liberti,& ſimiles ſm quoſdã: ut s̃.de his qui ad eccl.confu.§.ſane.quod non placet Ac curſ.quia ingenui ſeruiunt principi: ut ſupra de præpo ſacr.cub.l.iubemus.§.hoc non ſolũ.Quare dic,de domeſticis,ut ſunt tẽplarii,& quidã fratres ad papam:vt infra l.fi.Protector uero eſt,qui ſtat armatus corã principe, q ſtipatores dicunt.Vñ. Obelericus.& Beliſatius fuerunt domeſtici & protectores Iuſtiniani:tã primi quã ſecundi erant plures,ut Virgil.Magna ſtipante caterua.Et habebant præpoſitos,qui p rimicerij dicuntur.l.2.

De præpoſitis laborum.

Quidã habẽt in tex.& rub.Laborum:nec dicunt cui laboři ſint præpoſiti,alii Labiorũ a labiis: ꝗ forte corrigebãt eos,qui male loquebantur de principe:& tunc melius ſtaret labragorum.i.præſumptuosẽ loquentium. Vel dicit hoc laborũ,ſignum bellicum ex auro & lapidibus ꝓtioſis,quod fecit fieri Conſtantinus inter alia ſigna bellica,ſm Hug.& ſecundum hoc ponit pro genitiuo plura li ſyncopato,ut Deum pro deorum:& uicarium pro uicariorum inf. ti.prox.l.fi.& deriuatur à labor,uel a labros, id eſt,abundans,qui ergo talibus ſignis deferendis præponebatur,dicebatur præpoſitus laborum.

Liborũ.

De proximis ſacrorum ſcriniorum,cæteriſq; qui in ſacris ſcriniis militant.

Quidam habent præpoſitis,ꝗ idem eſt.Dicuntur autem ꝓximi,quia magis ſe principi proximant,quam alii qui ſub eis ſunt,qui ſunt plures ỹ. eo.hac parte.Et no.ꝗ tria ſunt ſcrinia ſeu cameræ,de quibus infra dicitur:una epiſtolarũ,quæ principi,uel ab eo mittebantur,ut fit Bononiæ.Secunda libellorũ conuentionalium,& cognitionum infra eo.l.ul.Tertia diſpoſitionum.i.regiſtrorum infra de argenti.in re.l.4.& tales hodie dicuntur Scribæ, & Cãcellarii.& ſunt hi ſm Pla.quibus arcana principis committuntur

Proximi.

cõmittuntur infra e. l. proximos. Et eſt dignitas quæ dr̃ proximatus.ĵ. e.l.ſi quis.item alii,qui dicuntur melopro ximi infra e.peculiarijs.Sũt & alii multi gradus militan tium in ſacris ſcriniis,de quibus infra eo.unicuiq;.

De agentibus in rebus.

Ad euidentiã præmitte,ꝙ agentes in rebus,ſunt illi, de quibus fit mentio per gl.infra de curioſis.l.fi.Et ſunt hi,quibus elationum cura mandatur,ut ibi.Et erant plu res diuerſi per diuerſos numeros:ut infra l.5.& quilibet numerus habebat præpoſitum:ut ſupra de of.ma.of.l.1. & dicebãtur principes,ut infra ti.1.ſm gl.hic.Vel dic me lius ſm Bar.ꝙ principes agentes in rebus, de q̃bus ĵ.tit. 2.ſunt illi,qui palmam laborum emeriti per lapſum.25. an.per principẽ,poſtea quieti traditi ſunt.ĵ.ti.2.l.1.& 4. *Agẽtes rebus.*

De præpoſitis agentibus in rebus.

De hoc ſupra ti.prox.

De principibus agentibus in rebus.

De hoc ſupra.ti.2.

De curioſis & ſtationariis.

Dictum eſt in gñe de agentibus in rebus,& eorũ prin cipibus. Nunc de duabus ſpeciebus. Prima de curioſis, quorum officium erat,nuntiare crimina,& remittere cri minoſos.infra e.l.fi. Scd̃a de quibuſdã qui præerant qui buſdã euictionibus,ut in tribus ll.ſed tales dicunt̃ curio ſi,forte quia diſceptauerũt de his,q̃ nõ multũ expediũt, & plura ſapere q̃ oporteat uoluerunt.c.1.de remi.lib. 6. uel quia maiores curas exhibere uolebant, q̃ res exige- ret 4.diſt.denique.de conſe.diſ. 5. quinque.hi & ſtatio- nari dicti, qui forte ſtabãt certo,loco unde auſcultarẽt crimina, & criminoſos ferent, qui & Irenachæ dicti.ff. de cuſt.re.l.diuus.ab iron,quod eſt cauillator, & archos princeps:quaſi princeps cauillationis & delationis. *Curioſi. Stationarij. Irenarchæ.*

De palatinis ſacrarum largitionum,& rerum priuatarum.

Palatini primicerii,& tres ſcriniorum primicerij, & tribuni prætoriani militari dignitate funguntur,&nulla ꝑt eis iniungi neceſſitas,publica uel priuata.ĵ.l.pẽ.& di cuntur palatini,qui alias uicarii:qa quodãmodo gerunt uices principis,ut dicit gl.ĵ.l.1.Et cõſueuerunt ꝑ ꝓuin- *Palatini*

cias tranſmitti:anno tamen lapſo,cingulo,id eſt, dignitate liberantur infra l. placuit. & idem eſt de palatinis principis,quod de his infra l.fi.

De ſtratoribus.

Stratores Stratorium,id eſt,ſtabulum.Vnde in Geneſi, Rachel hoc uidens poſuit idola patris in ſtratorio cameli,& ſedit ſuper ipſum unde ſtratores dicuntur ,qui præſunt ſtabulis,ſeu equis ſtantibus in ſtabulis:ut dicit hic gl.

De caſtrenſianis,et miniſterianis.

Caſtrenſiani. Miniſteriani. In lib.Irn.eſt,de caſtrãſariis,& miniſteriariis,qui fortè præerant caſtris principis ordinandis, uel metandis , & erant plures,& eligebãtur de communi.j̃.tit.prox.qui ei etiam a miniſterio miniſteriani dicti ſunt:hi tñ caſtrenſianis,tanquam præpoſitis ſuberant,& ſeruiebant.

De decanis.

Decanus i.decem uirorum ſocietas ſm Hug. uel qui præeſt decẽ:unde decaniſſa.i.uxor decani.Et quatuor ex decanis, q primum locum in ordine tenuerunt per biennium , ad primiceriatus officium aſſumuntur , & alij in locum eorum debent ſurrogari elapſo biennio.

De menſoribus.

Mẽſores dicti ſunt,qui menſurabant mœnia iuxta caſtriam,uel ſimilia,ut dicit gl.in rub.s̃.ti.2.uel columnarum,uel hominum.Vel ſic,menſores frumentarios,ut ff. de excu.tu.l.menſores.& ff.de iur.immu.l.fi. ut illos qui metabantur hoſpitio militum:ut infra de mer.l.1.

De priuilegijs eorum,qui in ſacro palatio militant.

Intellige in quocunq;officio,ut j̃.l.1.ubi dicitur, palatini a cunctis muneribus ſordidis ſunt immunes , ipſi & eorum filii,& nepotes ut ibi.

De priuilegiis ſcholarium.

Schola eſt,in quibus tyrones militiam addiſcunt:uel eſt ſocietas militum:ut j̃.l.fi. Et magiſter militum non poteſt ſuos ſcholares Senatores uerberare,uel degradare.ſed illud ſpectat ad officium magiſtri officiorũ.j̃.l.1.

De caſtrenſi omnium palatinorum peculio.

Id eſt,de militibus palatii:qui principem ſequũtur:ut & s̃.ti.ſuperiori.Sed hic circa peculium.Et tales habentes

tes aliquod priuileginm, quæcunq; quæſiuerunt in officio marantes, ex donis principis aut eorum iuduſtria, principe ſcient, retinent tanquam caſtrenſe peculium.

De equeſtri dignitate.

Equites Romani ſunt qui Romam cuſtodiunt: nã & illi habẽtur pro abſentibus Reip. cauſa. ut ff. ex quib. cau. ma. l. milites. & dic. quod erant aliqui præſidentes aliis: non enim ſimplex militia eſt dignitas: ut j. ti. 2. l. fi. in princ. Et hi ſecundum gradum poſt clariſſimatus, id eſt, conſulatis, dignitatem habent: ut hic. *Clariſſimatus.*

De perfectiſſimatus dignitate.

Dignitas erat forte ei qui erat perfectiſſimus miles: ad hoc non aſſumebatur aliquis ſeruilis conditioni, aut fiſco, aut curiæ obuoxius, uel piſtores, uel ĩ aliquo negotio cõſiſtẽtes, uel qui honorẽ quaſi uenalẽ ptio redimere cogitabat, ſed ſola pbitate, de s. de ep. & cle. l. fi quẽquã. *Profecti fi.*

Qui militare poſſunt, uel non. Et de ſeruis ad militiæ dignitatem aſpirautibus. Et ut nemo duplici militia, uel dignitate & militia ſimul utatur.

De armata militia loquit. & de hac prima parte loquit infra. eo. l. 1. 2. 3. & 4. Et de ſeruis: de hoc. infra e. l. penul. & ult. Et ut nemo: de hoc infra eo. l. eis.

Negotiatores ne militent.

Qui præſunt prgaſterio i. negotiationi, militare phibentur: no nobilitatis defectu, nam & libertus militat. ff. de teſt. mil. l. ſi duobus. Sed quaſi ex uili officio non debent aſſumi ſupra de dig. l. neq;. & de præfect. dig. l. 1. *Ergaſterium.*

De re militari.

Miles captus ab hoſtibus, dũ eſt ibi, ſtipẽdum uel ſalariũ hẽre nõ dẽt. j. l. 1. Et implẽtes ſtipẽdia militiæ 20. an. per cohortes, munera ſordida nõ cogunt ſubire. ifra. l. 2.

De caſtrenſi peculio militum, & præfecti annonæ.

Filius in poteſtate militans, ob eam cãm accipiens do no a patre, matre, uel aliis propinquis, uel amicis, & quę ei militiæ occaſione ſunt quæſita, in caſtrenſi peculio numerantur. Et no. quod res empta ex caſtrenſi peculio dicitur eſſe caſtrenſis. hic. De ultimam parte rub. nihil dicitur in tex. ut ſæpe ſupra. *Caſtrenſis res.*

De

De rogatione militaris annonæ.

Erogatio dicitur diſtributio,id eſt , quid & unde habeat milites ſtipendia.

De excoctione & tranſlatione militaris annonæ.

Exa ctores. Ab excoctione panis militibus pſtādi nulla domus,ē principis,excuſatur. Et ſi ,pcurator eius cui panis coquēdus mādatur,cōtumaciter facere neglexerit, ponit ipſe, & dñs eius fuerit conſcius.ſ.l.2. Exactores aūt,id eſt,diſtributores,qui militibus annonam a prouincialibus exactam ſoluunt,a prouincialibus non petāt panis excoctionē , niſi fuerit inter eos conſuetudo contrario.infra.l.1.

De militari ueſte.

Canonem ueſtium militarium a Calen. Septembris uſque ad Calend.Aprilis Reſpublica ſoluet.infra.l.3.

De metatis epidimeticis.

Epidimetici. Metati dicuntur milites in terminis caſtrorū,q̄ caſtra ualle undique circundabant:unde in Bebliis,Caſtramentati ſunt filii Iſrael.& ſic ponitur ſupra de epiſ. & cle.l. oīa.Sed Epidimetici dñr,quis,milites ſunt conſtituti,metientes ſiue dimetiētes militibus hoſpitia: ab epi. quod eſt ſupra,& metis,id eſt,metatis, id eſt,de his qui ſ.milites dimetiūtur,id eſt,diuerſis diuerſa aſſignant hoſpitia.

De Salgamo hoſpitibus non præſtando.

Salgamum. Sagulū. Comites,tribuni,uel præpoſiti,militum noīe,ſalgami gratia,id eſt,calcitras,lignū,uel oleum a ſuis hoſpitibus non extorqueāt.Et dr̄ Salgamū culcitra,qua milites dormiebant,qđ & Sagulum dicebatur.& ex pilis caprinis fiebat.Iuuenalis:Diſcit ab hirſuta iaculū torquere capella.

De commeatu.

Commeatus dicitur alimentū, quod à militibus,uel uel aliunde tempore expeditionis in caſtris exiſtentibus a finitimis regionibus &locis pro cibando exercitum adducitur.Et milites a caſtris & ſignis pro commeatu diſcedere non debent,niſi uſq; ad 30.ut ſ.de erogat.milit.an

Tyro. non.l.iubemus per hanc.§. ut autem.

De tyronibus.

Tyro eſt nouus miles,qui adhuc non eſt ſcriptus inter fortiſſimos milites:ut ff.de teſta.mili.l.ex eo.& tyrones

nes ſcholis loco ſemp poſteriore ponuntur. infrà l.fi.

De litorum et itinerum cuſtodia.

Satis clarus eſt.

De deſertoribus, et occult itoribus.

Deſertores milites dicuntur, qui militiam tēpore belli deſerentes à ſignis abierint: ut dixi ff. de re militari, pag. 215. Occultatores autē dicuntur priuati homines, qui deſertores recipiunt. *Deſertores. Occultatores.*

De ueteranis.

De hoc dixi ȝ. Et gaudent priuilegiis hic deſcriptis.

De filiis officialium militarium, qui in bello moriuntur.

Officia militaria multa ſunt, & uaria, ut ex ſuperioribus ti. patet: horum morientium filii in parentum militiam uocentur, infrà. l. 1. & ȝ. de tab. l. fi.

De oblatione uotorum.

Felix annuus uotis communibus aperitur, id eſt, ex uoluntate donādi Principibus: & hic dicit, quomodo una libra auri obrizati, id eſt puri, dari debet: & ſic de melioribus rebus dare debet, qui donat.

De numerarijs, & actuarijs, & chartularijs, et adiutoribus, ſiue ſcriniariis: et exceptoribus ſedis excelſæ, cæterorumq; Iudicum, tam militiarum, quam ciuilium.

Numerarii, ſeruientes rectoribus in diuerſis obſequiis, tormētis & carceribus puniūtur. ȷ. l. i. & ſunt Numerarii qui hodie Tabellarii appellantur: qui & Actuarii. eo quod acta publica ſcribunt: & Chartularii, à chartis: & Scriniarii, ſiue Exceptores dicuntur. *Numerarii. Actuarii. Chartularii. Scriniarii. Exceptores.*

De curſu publico, & angariis, & per angariis.

Curſu quandoq; ponit̄ ꝑ officio currēdi, qñq; pro loco per quē curritur, ſm Hug. ut infrà l. 2. erant. n. quidā officiales, q præerant officio, ut facerent conduci militibus annonam & arma in plauſtris, quæ ducebantur cū equis, uel in ipſis equis. infrà eodē. l. curſum. & ȝ. de Fab. l. fi. §. quoties. Angaria, aūt ſunt obſequia, in opibus perſonarū. Per angaria aūt in quibus utrunq; uertitur, ſcilicet opa perſonarū, & rerū impendia: ut dicit glo. in l. nemine. C. de epi. & cle. & glo. in ca. non minus. de im mun. eccle. & glo. in l. 1. ȝ. quemadmo. ciuil. mun. li. 10. *Curſus. Angaria. Perangaria.*

De

De tractatoriis & ſtatiuis.

Tractatores. Tractatores erant uiri,qui tractabant, & contra ſtabant animalia publica , & æquos ſacro uſui deputatos: uel forte Tractatoriæ dicuntur litteræ datæ pro licentia *Tractatoriæ.* uehendi animalia:ut ſ.ti.1.l.curſum.in fin. Vel ut liceret ad tractandum uel apprehendendum criminoſos impetrare:ut ſuprà.de deſer.l.1. §. 1.

De apparitoribus præfectorum prætorio, & priuilegiis eorum.

Apparitores præfectorum dicebantur, qui & Cornicularii,qui cornua ſonabat quando milites ibant ad bel *Apparitores.* lum ſecundum Hug.de quibus infrà l.3.& ſupra. de offi. *Cornicularii.* diuer.Iudic.l.ſciant.

De apparitoribus præfecti urbis.

Quia adminiſtrauerunt multa officia in prouincia, officio finito principis purpuram non adorant.Item apparitor ſedis urbanæ de concuſſione piſtorum , conuictus punitur.

De apparitoribus magiſtrorum militum,& priuilegiis eorum.

Qui in officiis magiſtrorum equitum & peditum militarunt,quales ſunt numerarii & ſimiles:ut infra eo.l.numerarios.militaris ſunt ordinis , & gaudent priuilegiis hic inſertis.

De apparitoribus Proconſulis,& legati.

Proconſul , uel Legatus , non debet eſſe curialis uel aſcriptus alicui corpori:& ſi aſcriptus eſt , debet reſtitui ei.Et apparitores legatorum debent eſſe quadraginta.

De apparitoribus comitis Orientis.

In officio comitis Orientis non amplius quàm ſexcentos apparitores eſſe oportet.

De cohortalibus,Principibus,cornicularis, ac primipillaris.

Cohortales. Cohortales dicti ſunt,qui officio curiæ erant coartati & aſtricti.Et Principibus,cor.dic ut ſuprà.tit.3.l.numerarios.in fi.

De apparitoribus præfecti annonæ.

Apparitores præfecti annonæ ſunt compulſores , qui exactionem canonis annonarii faciunt.

De

De diuerſis officiis, & apparitoribus Iudicum, & approbatoribus eorum.

Diuerſi officiales, Apparitores, & Limitanei caſtrorum conueniuntur ſub officiorum magiſtro: non tamen per hoc derogatur iuriſdictioni magiſtri militum Thraciæ, uel Illyrici, qui ex conſuetudine contra eos iuriſdictionem habent, infra l. uiros.

De executoribus, & exactoribus.

Ne apparitores, uel palatini executores per prouinciam uagando inferant prouincialibus moleſtiam: ideo periculum geſtorum per eos ſpectat ad illos, quorum sũt apparitores, uel exactores, infra l. 1. Exactor eſt compulſor: & exactor intra annum debet oſtendere quod exegerit. infra l. 3. *Exactor.*

De lucris aduocatorum, & concuſſione officiorum, ſiue apparitorum.

De lucris, ſcilicet prauis: ut infra l. 1. & 2. De licito dic ut ſ. de ſuffr. l. una. De concuſſione, id eſt, deprædatione, deuictus pœnam ſubeat legibus competentem. infra l. fi.

De primipilo.

Primipilarii, dicuntur primi adminiſtratores: & ſic accipitur ſ. de cohor. l. ſi ſolita. & l. ordinariorum. & de epiſ. & cler. l. officiales. Alias pro his, qui primum pilum, id eſt, telum uel haſtam ferunt: & ſecundum Hug. poteſt accipi utroque modo.

Publicæ lætitiæ, uel Conſulum nunciatores, uel inſinuatores conſtitutionum & aliarum ſacrarum uel iudicialium litterarum, ex deſcriptione, uel ab inuitis ne quid accipiant immodicum.

Lætitiæ, ſcilicet nunciatores, & dic quòd quãdo principi aliquod felix nunciabant factum, ut quia conſul eligebatur princeps etiam mittebat eis aliquam conſtitutionem, & nuncius dabat, & ſcribebat ſe dediſſe Immodicum, id eſt, magnum: parum tamen licet accipere ab his, quibus talem licentiam portant, ſecundum gloſſ. hic.

FINIS.

CONSVETVDINES FEVDORVM.

QVia de feudis tractaturi ſumus, uidendum primò, an hic liber ſit approbatus:& procedit hæc quæſtio in conſtitutionibus non editis ab Imperatore. Et quòd ſic, patet: quia illæ conſtitntiones elleguntur per glo. utriuſque iuris, leguntur in ſcholis publicis, & continent in ſe rationem:& lex eſt, quicquid in ratione conſiſtit. j. de conſue. ponit Io. And. in c. 2. eod. tit. faciunt no. per Bart in l. 1. ff. ſi cer. pet.

COLLATIO DECIMA.

De his qui feudum dare poſſunt, & qui non & qualiter acquiratur, & retineatur,

Feudum quid.

EST autem feudum beneficium ſeculariu m, not. in c. in præſentia. de prob. feudum autem dare poſſunt archiepiſcopus, epiſcopus, abbas, abbatiſſa, prępoſitus ſi antiquitus cpnſuetudo eorum feudum dare fuerit. Marchio, Comes ſimiliter feudũ dare poſſunt, qui propriè regni, uel regũ capitanei dicuntur. Sunt & alii qui ab iſtis feudum accipiunt, qui proprie regis, uel regni Valuaſores dicuntur: ſed hodie capitanei dicuntur, ſeu appelantur, qui & ipſi feuda dare poſſunt. Ipſi uerò qui ab eis accipiunt feudum, minores ualuaſores dicuntur. Et quidem antiquiſſimo tempore, domini quando uoluerunt, potuerant rem in feudum à ſe datam auferre: poſtea uerò conuentum eſt, ut poſt annum tũtum firmitatem haberent deinde ſtatutum eſt, ut uſq; ad uitam fidelis perduceretur, poſtea tamen ſic progreſſum eſt ut alios deueniret: in quos ſcilicet dominus hoc uellet beneficium confirmare.

Valuaſores. Capitanei.

Caſtaldus.

De feudo guardiæ & caſtaldiæ.

Guardianus. Oecconomus. Villicus.

Caſtaldus, ſiue Actor dicitur cui res domini cõmittitur gubernanda. C. de ſac. ſan. ecc. l. iubemus. circa prin. qui & Guardianus dicitur, id eſt, cuſtos. ut alias dicitur Oeconomus, cui gubernanda res eccleſiaſtica mãdatur

Villicus

Villicus autem dicitur, qui fructibus percipiendis præponitur: ut ff. de inſti. l. ſed cum uillico. Et licet aliàs feudum hodie. ſit perpetuum: in hoc tamen feudo ſiue caſtaldia, quod datur pro mercede alicuius rei, poſt annum poteſt auferri, etiam pretio pro eo dato non reſtituto, niſi ad certum tempus datum ſit, ut infra.

Qui ſucceſſores feudum dare teneantur.

Si perſona eccleſiaſtica facit inueſtiturā de feudo qđ ab alio detinet, antequam ſibi approprietur, non tenetur ſucceſſor eius: etſi purè aliquē iueſtiuerit, exinanitur feudū. ſi autē ſub conditione fecit inueſtiturā, & ecōuerſo præcedente uaſallo, inueſtituram recuſare nō ualet. Secus eſt in perſona priuati, quia tunc utriuſq; ſucceſſor obligatur. infrà, ſi de feud. controuer. fu. c. moribus.

Si de inueſtitura feudi controuerſi fuerit.

Quidam habent hoc gloſatum: Vacat hoc ca. pp inferius c. de contro. feu. apud pares cur. ter. c. ſi inter dominum. Nouæ inueſtituræ intereſſe debent pares, ſi tamen dominus pares habeat: ſi autem non habet, tunc ſufficiēt extranei. infra, ꝗ teſt. ſint nec. ad prob. no. inueſti.

Quibus modis feudum amittatur.

Si dominus prælium cāpeſtre habuerit, & uaſallus eū morantē in ipſo prelio dimiſit non mortuū, nec ad mortē uulneratum feudum amittere debet. Item ſi uaſallus cucurbitauerit dominum, id eſt, cum uxore eius concubuit, uel concūbere ſe exercuerit, aut cum ea turpiter luſerit: uel ſi cū filia, aut nepte ex filio, aut cū ſorore domini concubuerit, iure feudum amittere cenſetur. Similiter ſi dominū aſſalierit, uel caſtrū domini, ſciens dominū uel dominā ibi eſſe, uel cum inimicis dñi amicitias copulauerit, uel alias contra dominū ſe habuerit, miſſione feudi mulctabitur, & feudū ad dominum reuertitur: *Concurbitare.*

Epiſcopum, uel abbatem, uel abbatiſſam, uel dominum plebis feudum dare non poſſe.

Clerici res ipſius eccleſiæ in feudum dare nō poſſunt de nouo: ſed alias quas datas inuenerunt tempore ſui ingreſſus non prohibentur, & hoc eſt quod hic dicitur, quæ uidelicet ei ſubiectæ ſunt, &c.

De

De natura feudi.

Natura feudi hæc eſt, ut ſi quis princeps inueſtierit capitaneos ſuos de aliquo feudo, non poteſt eos deueſtire ſine culpa. ſimile infra de feu. ſine cul. non am. c. 1. & titu. quo tempore mil. inueſt. pet. deb. c. 3.

De ſucceſſione feudi.

Si quis deceſſerit filiis, & filiabus ſuperſtitibus, ſuccedũt tm̃ filii æqualiter, uel nepotes ex filio loco ſui patris nulla ordinatione defuncti in feudo manẽte, uel valẽte.

Qui ſucceſſores teneantur.

Si quis inueſtitus fuerit de aliquo feudo poſt mortẽ eius, uel ſi quis fuerit inueſtitus ſub conditione aliqua, uel tempore de quo nullus erat inueſtitus: ſiue præmoriatur tenens feudum, ſiue inueſtitor, ſiue inueſtitus: inueſtitor & inueſtitoris hæredes teneantur inueſtito, uel hæredi eius, ueniente tempore uel conditione.

De contentione inter dominum & fidelem de inueſtitura feudi.

Si contentio fuerit inter dominũ & fidelẽ de inueſtitura feudi, per pares curiæ dirimatur. iſtud plenius not. infra quid ſit inueſti. c. 1. §. 1. infra. ſi de inue. ĩter do. & va.

De pignori dato feudo quid iuris ſit.

Si quis uoluerit dicere, de pignore ſibi dato ſe inueſtitum eſſe, non credatur ſuo iuramento: ſed teſtibus idoneis partibus domus.

De contentione inter me & dominum de potione feudi fratris mei defuncti.

Si contentio fuerit inter me & dominum de portione. i. dimidietate feudi fratris mei defuncti, dicẽdo pater nũ eſſe: ille uerò minimè. ſiue poſſideo per me, ſiue per alium, dabitur mihi iuſiurandum, ſcilicet patrem meum iure inueſtitum feciſſe, &c.

De alienatione feudi

Si clientulus uoluerit partẽ ſui feudi alienare. i. mediũ ſine dñi uolũtate, poterit hoc facere: ſed totum alienare nõ p̃t. alĩas feudũ amittet, & non ualebit quod factũ eſt.

De feudo marchiæ, uel comitatus, uel ducatus.

De marchia, uel ducatu, uel comitatu, ne aliqua rega-

li dignitate,ſi qs inueſtitus fuerit p beneficium ab Impa tore,ille tantum debet habere:hæres.n.non ſuccedit ullo modo, niſi ab Imperatore per inueſtiturã acquiſierit.

An maritus ſuccedat uxori in beneficio.

Si fœmina habens beneficium & maritum,moriatur, nullo modo ſuccedit in beneficio maritus, niſi ſpecialiter inueſtitus fuerit,& ſi ipſa fœmina filios dimiſerit,licet de iure in beneficium matris ſuccedere nõ deberẽt, qñ non fuit dictum,uel inueſtiti fuerint: quia ſm uſum regni ad beneficium uocãtur paternũ, & non maternũ: ſed ſecundum ęquitatẽ dicamus filios debere ſuccedere.

De feudis datis minoribus ualuaſoribus,quid iuris ſit.

Si minores ũaluaſores beneficium tollere uoluerint, minimis ualuaſoribus,&c.iſtud totum correctum eſt ſ. de natura feu.in fin.

Quibus modis feudum amittatur.

De hoc dixi.ſ.in tit.ſimili.

Apud quem,vel quos,controuerſia feudi diffiniatur.

Dixi ſ.de inueſti.feu.

Conſtitutiones feudi domini Lotharii Imperatoris, quas ante ianuam beati Petri in ciuitate Romana condidit, obſeruandas.

Loquitur de feudis militum.

De beneficio fratris, & qualiter frater in beneficio fratris ſuccedit.

Frater non ſuccedat fratri in beneficio, ſed dominus habeat,niſi per inueſtituram a domino ordinatum fuerit:uel ubi beneficium de communibus bonis fuerit emptum:uel utriuſque nomine,domino ſciente,ſi in ſimul ſteterint:uel in hoſtem regis acquiſierint.

De feudo ſine culpa non amittendo.

Satis clarus eſt:de hoc dixi ſ.de natu. feu.

Quo tempore miles inueſtituram petere debeat.

Nemo miles ultra annum & menſem uadat, ut inueſtituram beneficii ſui à filio uel ſucceſſore domini ſui petat:niſi iuſta cauſa interueniente, quare non petierit.

De contentione inter dominum & uaſallũ de inueſtitura feudi.

De hoc ſ.ſi de inueſtit.inter dñm & uaſal.contro.fu.

Quemadmodum feudum ad filiam pertineat.

Filia nō hēt beneficium patris, niſi a dño redemerit.

Quibus modis feudum conſtitui poteſt.

Feudum ſine inueſtitura nullo modo poteſt cōſtitui: etiam ſi domino iubente quis alicuius rei nomine feudi poſſeſſionem nanciſcitur,& teneat

Si de inueſtitura inter dominum & uaſallum lis oriatur.

De hoc ſ̄. hic tamen traditur forma noua.

De feudo dato in uicem legis commiſſoriæ reprobando.

Feudum non ſub prætextu pecuniæ,ſed amore & honore dñi acquirendū eſt:& iō non pōt feudū acquiri ſecundum pactum legis comiſſoriæ occaſione pignoris.

De uſu Mediolanenſium ſecundum quoſdam.

Non utitur hoc uſu.

LIBER II.

De feudi cognitione.

COnſuetudo in feudis uincit leges. Et feudum non pt̄ conſtitui, niſi in rebus ſoli, aut ſolo cohærentibus.

Quid ſit inueſtitura feudi.

Conſuetudo feudi. Inueſtitura.

Inueſtitura ꝓprie dr̄ poſſeſſio: abuſiuè āt mō dr̄ inueſtitura, qñ haſta uel aliud quolibet corporeū porrigat à dño, ſe inueſtiturā facere dicenti.& debet fieri, ſaltem ab eo qui habet uaſallos, curā duobus ex illis ſolenniter.

Per quos fiat inueſtitura, & per quos recipiatur.

Inueſtitura aut ac de ueteri beneficio:& pōt ēt à minore fieri. Noui āt inueſtitura feudi, nō ab alio rectè fit, niſi ab eo qui legitimè ſuorum bonorum adminiſtrationem habet. Sed etiam res cuius alienatio prohibetur, nec per beneficium dari conceditur niſi in caſibus.

Quid præcedere debeat, an inueſtitura, uel fidelitas.

Inueſtitura debet precedere fidelitatem, id eſt, iuſiurandum quod à uaſallo præſtari debet dño: de quo ſ̄.

Qualiter iurare debeat uaſallus domino fidelitatem.

Hic ponitur forma, quæ & 22 q. 10. de forma habet.

De

De forma fidelitatis.

Ecce alia forma.

De noua forma fidelitatis.

Iſtud capitulum in paucis conſuetudinibus inuenitur quia nouiter eſt inuentum, ut in principio ipſius.

De inueſtitura de re aliena facta.

Qui aliene rei ſciens inueſtituram accipit, niſi pacto ſpeciali ſibi proſpexerit, de euictione agere nõ poterit. Ignorans uero recte aget, ut aliquid eiuſdem bonitatis ſeu quantitatis ei præſtetur.

Qualiter olim poterat feudum alienari.

Olim uaſallus domino inſcio, uel inuito, feudi partem uendere poterat, retenta uidelicet alia parte: hic autem ponitur optima conſuetudo noua.

Quis dicatur marchio comes, capitaneus uel ualuaſor.

Quia principe de ducatu aliquo inueſtitus eſt, DUX uocatur, qui uero de marchia Marchio. dr̃ autem marchia, q̃a marchia ut plurimum iuxta mare ſit ſita, a mari & archia, i. principatus maris, Quia uerò de aliquo comitatu fuerit inueſtitus, Comes appellať. Quia principe, uel aliqua pt̃ate de Plebe aliqua, uel plebis parte eſt inueſtitus, Capitaneus appellatur, qui proprie ualuaſores maiores olim uocabantur. qui uero a capitaneis antiqui tus beneficium tenẽt, Valuaſores minores dicũtur. Qui ãt a ualuaſoribus feudum quod a capitaneis habebatur, ſimiliter acceperint, ualuaſini. i. minimi ualuaſores appellantur. Soldata autem eſt præſtatio quædam annua, & gratuita, quæ a neutra parte tranſit in hæredem. *Dux.* *Marchio* *Comes.* *Capitaneus.* *Valuaſores.* *Valuaſini* *Soldata.*

De ſucceſſione fratrum, uel de gradibus ſuccedentium in feudum.

Ad lineas ex tranſuerſo non porrigitur niſi antiquum feudum, & deſcendentibus deficientibus, ut hic, & ſupra de ſucc. feu. & ſupra de nat. feu.

De fratribus de nouo beneficio inueſtitis.

Portio fraterni feudi ẽt ſimul inueſtiti, altero defuncto non pertinet ad fratrem, etiam ſimul inueſtitum, niſi facto fuerit eo pacto inueſtitura.

De inueſtitura, quam Titius accepit a Sempronio.

Hic eſt parua dubitatio.

De uaſallo decrepitæ ætatis, qui feudum refutauit, ut filii inueſtirentur.

Feudum quamuis refutatum ſit, nihilominus eſt paternũ, niſi ad hoc refuteretur, quaſi de nouo ipſos bene inueſtiret: intellige tamen conſentiẽtibus his ad quos ꝑ ſucceſſionem eſt peruenturum. ÿ de eo qui ſi. tec. agna.

De inueſtitura in maritum facta.

Cùm uterque domini feudatarius uaſallũ ſe aſſerit, licet unus de nouo, alius de ueteri contẽdat: non ipſe dñs iudex eſt, ſed ordinarius, uel arbiter litigiũ terminabit.

De controuerſia feudi apud pares terminanda.

De hoc dixi ſ̄. ſi de controuer. feu.

De eo qui ſibi, uel hæredibus ſuis maſculis, uel fœminis, inueſtituram accepit.

Nota in hoc titulo potiſſimè, quantum ſit potior maſculorum, quàm fœminarum conditio. Nam maſculus excludit germanam ſuam.

De duobus fratribus à capitaneo inueſtitis.

Vnuſquiſque ſibi ſuiſque hæredibus uidetur proſpexiſſe: ſic ff. de prob. ſi pactum.

An remoueri debeant teſtes qui pares eſſe deſierint.

Dic, quòd ſufficit tempore inueſtituræ pares fuiſſe: etiam ſi poſtea pares eſſe deſinant.

De controuerſia inter epiſcopum & uaſallum.

Quicquid inter hos ſiue de inueſtitura, ſiue de fidelitate, ſiue de principali cauſa agendum eſt, per ſuam curiam eſt expediendum.

De uaſallo milite qui arma bellica depoſuit.

Qui deſiit eſſe miles ſeculi, & factus eſt miles Chriſti, beneficium amittit, cùm non poſſit facere officium, ergo nec beneficium ad eum pertinebit.

De milite uaſallo qui contumax eſt.

Similes ad tertiam uocationem domini non uenerit, hoc ipſo feudum amittit.

In quibus cauſis amittatur feudum.

De hoc ſupra in ſimili titulo dixi.

Quæ

Quæ ſuit prima cauſa beneficii amittendi.

Hac rubrica rarò utimur, quia ſub ſuperiori cõtinet.

Si de feudo uaſallus ab aliquo interpellatus fuerit, & dominus eum defendere noluerit.

Si uaſallus, cùm de feudo interpellabatur, autorem ſuum, id eſt, dominum, ut eum defenderet, uocauit, & hoc probare poſſit: ſi in eo iudicio uaſallus fuerit uictus, dominus ſibi imputet.

Si de feudo contentio ſit inter dominum & cognatos uaſalli.

Multa ſpecialia continet hic tit.

De pace retinenda, & eius uiolatoribus.

Qui pacem iuratam frangit, & quinque ſolidos furatur, ſuſpenditur.

Hic finitur lex: Deinde conſuetudines regni incipiunt.

Multa capitula continet.

De filiis natis matrimonio ad morganicam contracto.

Morganica dicitur donatio facta uxori in recompenſam uirginitatis prima nocte amiſſæ.

De feudo fœminæ.

Fœmineum feudum ſine pacto ſpeciali deficientibus filiis maſculis ad filias pertinebit.

Si vaſallus feudo priuetur, cui deferatur.

Dic ut in titu.

Qui teſtes neceſſarii ſunt ad nouam inſtitutionem probandum.

Semper pares curiæ ſunt neceſſarii ad probandum inſtitutionem feudi.

De conſuetudine feudi.

Dic ut in eo.

De lege Conradi.

Hæc lex continet, quòd ſi inter capitaneos controuerſia fuerit, coram rege finiri debere. *Lex Conradi.*

De cler co qui inueſtituram facit.

Clericus faciens inueſtituram de ſuis bonis, eius ſucceſſor omnino cogitur eam adimplere.

An mutus, uel aliter imperfectus, feudum teneat.

Dic, ꝙ tales nõ poſſunt retinere, q̃a ipſũ deſeruire nõ

poſſunt.ſicut dicimus ĩ clerico, & femina, & ſimilibus.

An ille, qui interfecit fratrem domini ſui, feudum amitti.

Dic quòd non.

De uaſallo, qui contra conſtitutionem Lotharij regis beneficium alienauit.

Si totum alienauit perdit totum: ſi partem, perdet eam, & ad dominum reuertatur.

De alienatione paterni feudi.

Alienatio paterni feudi non ualet ſine dñi uoluntati.

De capituli Conradi.

Hæc ſunt capitula quæ ſequuntur.

De controuerſia inter maſculum & fœminam de beneficio.

Creditur maſculo cum ſuo iuramento dicentem feudum eſſe maſculinum.

De controuerſia inter dominum & emptorem feudi.

Dic ut in eodem.

De controuerſia inter uaſallum, & alium beneficio.

Dic ut in eod.

Quid iuris ſit ſi uaſallus poſt alienationem feudum recuperet.

Hic traditur hoc ius.

An agnatus, uel filius defuncti poſſit retinere feudum, repudiata hæreditate.

Si paternum fuerit, poterit. alias non.

An apud iudicem, uel curiam domini, quæſtio feudi debeat terminari.

De hoc ſ.

Qualiter dominus proprietatate feudi priuetur.

Si dominus apertam feloniam contra uaſallum fecerit, dominus proprietate feudi priuatur: ſicut uaſallus feudum amittere hoc caſu.

De feudo non habens propriam feudi naturam.

Dic ut in eod.

De eo, qui finem fecit agnato de feudo paterno.

Finem facere. Finem facere, eſt refutare feudum.

De natura ſucceſſionis feudi.

De hoc §.

De prohibita feudi alienatione per Lotharium.

De hoc §.

De capitaneo qui curiam uendidit, an intelligatur beneficium uendidiſſe.

Dic quòd ſic.

De pace tenenda inter ſubditos, & iuramento firmanda, & iudicanda, & pœna iudicibus appoſita, qui eam iudicare & iuſtitiam facere neglexerit.

Dic ut in eod.

De allodiis.

Allodium dicitur, quod eſt proprium, non tamen excludit ſuperioritatem principis. Et eſt res libera, de qua tamen præſtatur tributum. *Allodia.*

De prohibita feudi alienatione per Fridericum.

Dic ut ſupra ſæpe diximus.

Quæ ſint regaliæ.

Regaliç ſunt ius exigendi angarias, & perangarias quas hæc conſtitutio exprmit quales ſint. *Regaliæ*

Quod teſtes ſint neceſſarij ad probandum feudi ingratitudinem.

Dic quòd quinque.

De notis feudorum.

Licet quidam habeant, De uotis feudorum: tamen potius puto fore notas ſiue notulas ſuper feudis factas.

FINIS.

EXTRAVAGANTES, SIVE, COLLATIO XI.

Quomodo in læſæ maieſtatis crimine procedatur.

Hanc conſtitutionem do. Bar. ſolenniter commentauit.

Quid ſint rebelles.

Hoc titulo ſatis exprimitur.

Finis omnium titulorum legalium.

DECRETALIVM.

TITVLI.

OPeræ pretium eſt poſt titulorum legalium pro noſtra virili factam interpretationem, aliqualem ſaltem perfunctoriam iuris canonici, diuinarum puta Decretalium Gregorianæ cõpilationis, rubricarumq; earũdem facere expoſitionem: ſaltem illarum quas præcedens noſtra minus contingit explanatio. Pro cuius quidem vberiori euidẽtia ſciendum, differre inter ſe Conſtitutionem, Decrẽtum, & Decretalem Epiſtolam. Nã Conſtitutio eccleſiaſtica variis nominibus nuncupatur: qñq;.n. appellatur Canon, qñq; Decretum, qñq; Decretalis Epiſtola, qñq; Dogma, qñq; Sanctio, qñq; Mandatum, qñq; Interdictum. De quibus gl.3. diſt. ſumma. Decretalis autem epiſtola proprie eſt conſtitutio quã Papa edidit cũ conſilio Cardinalium, vel ſine, ad alicuius conſultationem. Decretum verò qñ ad nullius conſultationem. Cõſtitutio autem qñq; ponitur ſpecifice, & eſt proprie qđ princeps ſtatuit: ut in c. conſtitutio. diſt. 2. Procemium huius libri primo præmittit ſolutationem cum nomine ſcribentis, ibi, Gregorius, &c. & quibus ſcribit: ibi. Dilectis, &c. & benedictionem: ibi, Salutem, &c. Secundo ponit exordium: ibi, Rex pacificus: in quo concludit finale intentum iuris generalis: ponens finem uiatoris, id eſt, hominis ad quem à Deo diſpoſitus eſt, allegans cauſam deuiationis ab hoc fino: ibi, Sed affrænata, &c. Concludens, legem neceſſariam ut ad debitum finem uiator deducatur. Et oſtendit tres uirtutes, & proprietates legis: ibi, ideoq; lex proditur, &c. Secunda pars ponit euentum circa conſtitutiones Eccleſiaſticas correctioni ſubmittendas: & donit materiam, & cauſam impulſiuam huius compilationis, cum cauſa adiutiua, ſiue auxiliatrice: ibi, Per delictum. Addens formalem cauſam: ibi, Reſecatis, &c.

Decretalis epiſtola. *Decretũ.* *Conſtitutio.*

De ſumma trinitate & fide Catholica.

Glo. continuat & declarat. dixi. C. eo. tit. pag. 224.

De conſtitutionibus.

Dixi. ſ. in prin. huius & ff. de conſti. prin. pag. 6.

De

De reſcriptis.

Reſcriptum eſt illud,quod ab Apoſtolico,uel a principe reſcribitur ad conſultationẽ,relationem,ſeu imitationem alterius, uel alicui indulgendo,ſm Hoſt.in ſum.eod.tit. dixi aliquid ff.de diuer.& temp.præſcript.pag.9. & C. ſi contra ius ueluti.pub.pag.130. Reſcriptum.

De conſuetudine.

Conſuetudo ſm Iſido.eſt quodam ius moribus utentium approbatum,quod pro lege ſuſcepitur cum deficit lex.j.diſt.conſuetudo.dixi.ff. de leg.pag.9. & C. quæ ſit long.con.pag.173. Conſuetudo.

De poſtulatione prælatorum.

Poſtulatio eſt petitio gratiæ à ſuper.ore facta:ita dicit gl.in c.uno.eo.tit.lib.6.Vel eſt quædam gratiæ petitio à ſuperiore facta de promouendo aliquem ad prælationẽ, ad quam de iure communi propter defectum aliquem, uel impedimentum eligi ſeu promoueri non poterat.Ex quo infertur differentia inter electionem,& poſtulationem:quia poſtulatio innititur gratiæ.c.pen.j. eo.Electio uero innititur iuri:de hoc etiam tit.ſe. Poſtulatio.

De electione,& electi poteſtate.

Electio eſt alterius perſonæ ad prælationem,uel fraternam ſocietatẽ canonicè facta uocatio: & licet olim iura promiſcue his uocabulis uterẽtur,ut in §. his omnibus. 61.diſt.& 64.diſt.literas. Hodie tñ maxima differentia inter poſtulationem,& electionem,ut dixi .ſ. lib proxi. Vnde ille qui de iure poteſt eligi,non debet poſtulari eſt quo in c.uno.de poſtu.lib.6.in gl.4.& per Inno.in c.1.x. ti.proxi.Et quia in tractatu electionis põt dubitari de poteſtate electi:iõ ne exigeretur,rubrica ſpãlis hic annectiẽ

De tranſlatione epiſcopi,vel electi.

Qui allegati aliis,eccleſiis poſtulandi ſunt. ſ.de poſtu. præla.c.bonæ.& c.ſi.Et oportet tales offerri ad eccleſias, ad quas poſtulantur:ideo de hoc dicit. Eſt autem Trãſlatio,quædam mutatio ſedium,uel eccleſiarum,authoritate ſupioris facta De hoc 8.q.j.p totũ. & 21.q.2 .p totũ. Tranſlatio.

De authoritate & uſu palli.

Aſſumpti ad eccleſias p modos ſ.tribus pximis titulis poſitos,

poſitos, licite poſſunt uti pallio, ſi hoc habeat dignitas, ad quam quis aſſumitur. Eſt aũt pallium inſigne ornamẽtũ archiepiſcopi, de corpore beati Petr. aſſumptum, de hoc c. diſtin. per totum. & 23. q. 2. in galliarum. Et quod dixi de epiſcopo, intellige quod ex priuilegio ſpeciali ei poſſit competere pallium, ut patet in c. cum in iuuentute infra de præſumpt. Regulariter autem archiepiſcopis & ſuperioribus puta primatibus, & patriarchis competit 20. diſt. cleros.

Pallium.

De renuntiatione.

Renuntiatio eſt reſignatio iuris ſibi competentis ex poſtulatione, electione, uel translatione: de hoc 7. q. 1. & 2. & repetitur in Sexto, & Clementinis.

De ſupplenda negligentia prælatorum.

Quia ſæpe in prælaturis, de quibus ſ. res perſunctoriè aguntur 40. diſt. ante omnia, & quod negligitur ſupplendum eſt, quod omittitur reſtaurandum. ideo, &c. ſecundum Goff. de materia 84. diſtin. & 86. & 2. q. 7. negligere. 9. q. 3. cum ſcimus. & repetitur in Sexto, & Clement.

De temporibus ordinationum, & qualitate ordinandorum.

Quia ordinationes clericorum certis temporibus, & cum ſcrutinio fieri debent, ideo de hoc. De prima parte rubricæ 75. & 77. diſtin. per totum. De ſecunda 25. diſt. uſque ad 81. & ab 81. uſque ad 91. & repetitur in Sexto.

Scrutinium duplex.

De ſcrutinio in ordine faciendo.

Quia ordinandi examinandi ſunt. ideo, &c. Et eſt duplex ſcrutinium. Vnum habent ante ordinationem, cuius forma habetur 23. diſtin. quando epiſcopus. Secundum quando fit poſt determinationem. de hoc hic, & 23. diſ. epiſcopus. & ſeq. 24. diſ. per totum. li. quæ in aliquo.

De ordinatis ab epiſcopo, qui epiſcopatui renuntiauit, uel excommunicato.

De prima parte non habetur in decre. ſed inducitur. 1. q. 1. uentum. & quæſt. 7. Deibertum. De ſecunda. 9. q. 1. per

1.per totum.de ſchiſm.c.1.& 2.& infra c.2. Quid autẽ de ipſi excommunicatis ordinatis, habetur de ſenten. excomm. cum illorum. Et de ordinatis à ſimoniaco, di. ſimon per tuas.& alias criminoſo.9.q.1.in ſumma.

De ætate, & qualitate, & ordine præficiendorum.

Aliqui habent in rubrica, de ætate, & qualitate ordinandorũ: ſm Io.And. ſed ſm eũ illud, ordinandorum, non debet eſſe: quia dictum eſt, ſupra in ti.de temp.or. Nam hic ſolum tractat de ordinandis ratione dignitatis tantum: & non aliter. De materia rubricæ quoad primam partem 75.diſt etiam 78.diſti.per totum. De ſecunda 38.diſ.per totum. De parte tertia 60.diſt.per totum, repetitur in Sext.& Clement.

De ſacra unctione.

Ex ordinandis & præficiendis aliqui iniunguntur. de quibus hic. de hac materia 95.diſ p totũ. de conſt.di. 5.in prin. De eui&ctione chriſmatis uide de conſue. quãto. De epiſcopali.de of.or. quòd ſedem. De conſecratione eccleſiæ uel altaris.c. cum ſis. De extrema unctione, de uer.ſig quæſiuit.& in Cle.1.de pri. De unctione Imperatoris, de iureiu.in clem.Romani. *Unctione*

De ſacramenti non iterandis.

Quia quædam ſunt ſacramenta quæ non iterantur, ut eſt baptiſmus, confirmatio, & ſi.ne; per iteratione fiat iniuria ſacramento prius collato: & qualiter dicatur ſacramento fieri iniuria, uide gl.de apo.c.2.de con.diſt.1. oſtenditur.de materia 68.diſt.quod ergo.com.ſeq.1.q. 7.ſaluberrimum.in fi.de con. diſtin.4.qui bis.& c.ſe.Et ſolet hic tractari per docto.quid ſit ſacramentum, & unde dicatur: quæ, & quo ſint, quæ ſint reiterabilia & quæ non: quæ uoluntaria, & quæ neceſſaria: quomodo inuicem ſe excedant: ad quid fuerint inſtituta: & de ipſorum proprietatibus, uide per totum hic ſuper rubro. *Sacramenta quæ non reiterantur.*

De filiis præsbyterorum ordinandis, uel non.

Ordinandi uariis ex cauſis impediuntur: inter quas eſt uitium originis, de quo hic. Et licet intituletur de filiis

Illegitimi. lis presbyterorum, tamen dicitur in nigro, de omnibus illegitimis, ſine diſpenſatione non ordinandis ad ordines ſacros, & ad alios: ut in c. literas infra eo. & in ca. nimis. De materia diſ. 56. di. p totũ. & repetitur in Sexto.

De ſeruis non ordinandis, & eorum manumiſſione.

Serui. De impedimento conditionis perſonæ, puta ſeruilis loquitur: quæ ante plenam manumiſſionem ordinari non debent. ut infra ca. 1. de materia 60. diſt. per totum & ad hoc 12. q. 2. liberti. uſque ad c. aurum.

De obligatis ad ratiocinia ordinandis, uel non.

Rõcinia. Ratiocinia ſecundum Goff. ſunt rationes, & rationum redditiones, quibus eſt quis obligetus ex adminiſtratione Reip. talis ordinari non debet, niſi depoſito onere, & reddita ratione. De hoc 56. diſt. per totum.

De corpore uitiatis.

De impedimento corporis, & defectu membrorum loquitur. de hoc 55. diſt. per totum.

De bigamis non ordinandis.

Bigamus. Inter cæteras irregularitates bigamia non modica reputatur. Et eſt bigamus ſtrictè & uerè, qui duas uxores habuit: à bis, & gamos, quod eſt mulier. Largè autẽ uel fictè, ſeu interpretatiuè etiam is bigamus dicitur, qui cum una corrupta contraxit. Et ratio quare bigamus non ordinatur, eſt quadruplex: uide hic per doct. ſuper rub. de materia habetur 26. diſt. & 24. diſt. §. quid ergo. uſque ad ſi. & 82. diſt. quiſquis. & 28. q. ult. per totum. & repetitur in Sexto.

De clericis peregrinis.

Peregrini. Quia inter eos, qui ab ordinibus prohibentur, arctantur & peregrini, de quibus hic: & qui dicantur peregrini, & quare non admittatur indiſtinctè, & quæ ſit differentia inter hunc ti. & ti. de peregrinantibus. ponit Hoſtienſ. ſumm. eod. ti. de materia habetur 71. 2. & 3. di. per totum. & 98. diſt. per totum. & 9. q. 1. de cle. non reſ. fraternitati.

De officio Archidiaconi.

De dignitate officus poſt tractatũ ordinandorũ dicere

Incipit,

incipit, inter quas Archidiaconus maior eſt quia primus poſt epiſcopum,& oculus epiſcopi:ideo de hoc. Et quæ pertineant ad officium Archidiaconi,ponitur in nigro:& dicitur Archidiaconus,quaſi princeps,uel primus diaconorum.de materia ponitur 25.diſtin. perlectis. 84. diſt.honoratus.94.diſt.c.ſi uerò. *Archidiaconus.*

De officio Archipresbyteri.

Poſt Archidiaconum Archipresbyter facit gradum, & eſt proximior,& ſub archidiacono:ideo de hoc. Et dicitur archipresbyter, quia ſuper principales presbyteros:eius.n.officiũ principaliter eſt,habere curã ſup pſbyteros:& ad officium eius ſpectat, principaliter miſſam dicere loco epiſcopi.j.e.l.1.de materia 25.diſt. perlectis. *Archipſbyter.*

De officio Primicerii.

De hoc dixi C.eo.lib. 12.

De officio Sacriſtæ.

Sacriſta i.theſaurarius,ad cuius curam ſpectat cuſtodia uaſorum eccleſiæ,& ueſtimentorum,& theſauri: & quæ ad luminaria lampadum ſpectant, ſiue in cera, ſiue in oleo. Et dicitur Sacriſta, quaſi ſacris rebus præfectus, uel aſſiſtens:de materia 25.diſt.perlectis.in fi. *Sacriſta.*

De officio Cuſtodis.

Cuſtos eſt quaſi miniſter ſacriſtæ: & oẽs hi ſunt ſub archidiacono, dẽt.n.cuſtodire quæcunq; ſibi cuſtodiẽda cõmituntur. & ſignificabit horas cũ tintinabulis iubente archidiacono & pallia,& linteamina altaris, & cuncta utenſilia dabuntur ei:& habebit ſolicitudinem in accedendo lampades,& lucernas,& extinguendo, nec ſupra modum luceant:de materia 25. diſt. perlectis.

De officio Vicarii.

Supradicti ſeruiunt eccleſiæ nomine proprio. nũc de his qui nomine alieno:& tractatur communiter in iſto titulo de uicario,qui deſeruit in diuinis: excepto.c.pen. ubi tractatur de uicario iuriſdictionis:& de hoc ſecundo ponitur in Sexto:de primo in Cle. & de materia 16.q. 7.noua.93.diſt.c.fi.94.diſt.c.1. *Vicarius.*

De officio, & poteſtate iudicis delegati.

Delegatus eſt, ſecundum Spe.eod.titu.in principio,q

ex commiſſione alterius alicuius cauſæ iudiciale cogni tionem cõſequitur:de hoc dixi ff.de offic.eius cui mãda. eſt iuriſdict.pag.9.Et dicit Io.And.ꝙ officiũ reſpicit id, quod delegatur:poteſtas concernit id, quod põt per delegationem delegatus exercere:licet aliàs iſta quo ſæpe ponantur æquiuocè,ut no.glo.ſuper rub.ff.de iuriſdict. omn.iudic.repellitur in 6.

De officio legati.

Legati Legatorum officiũ ſimile eſt delegati, cũ vterq; gerat vices ſuperioris.Et quidã ſunt legati nuntii,& non iudices:ut iſti, quos ſæpe Papa mittit ꝓ aliqua ambaſiata vel ad aliqđ nudũ miniſteriũ exercendũ:de his 1.diſ.ius gentiũ & 97.diſt.per totum.Quidã ſunt legati Iudices, quos Papa facit ordinarios in certa prouincia : de iſtis tractatur hic.Et tales ſunt triplices:quidam de latere,vt ſunt Cardinales.Alii.Nati, ut Archiepiſcopus Cantuarienſ.& Eboracenſ.Tertii Miſſi,& iſti ſunt oẽs alii, ꝑter ſupradictus:de his uide quod no.ĵ.eo.c.pe.dixi aliquid. ff.de offi.proconſ.& leg reperitur hic tit.in 6.& Clem.

De officio ordinarij.

Legatus ordinarius eſt ſpecialis.Nunc ponit de ordinario generali,& in genere de officio cuiuslibet ordinarii dicit:reperitur in 6.

De officio iudicis.

Ad officium iudicis,etiam delegati,ſpectat prouidere aduocatum parti,quæ non habet,& poterit dare domeſticum.ĵ.c. 1.

De maioritate & obedientia.

Inter miniſtros & iudices,de quibus ſuprà, quidam ſunt maiores,alii minores.Aliter.n.eccleſia uniuerſalis, uel ſtatus uniuerſi cõſiſtere nõ poſſet:ut eſt pulcher tex. in c.ad hæc.89.diſt.ideo hic de maioritate, & eius intuitu obedientia impendenda : quia melius eſt obedire, quàm ſacrificare.ĵ.c.illud.

De treuga, & pace.

Ad iudicem ſpectat diſcordantes ad pacem reducere. 90.diſt.per tot. quia quilibet iudex ſubditos ſuos eccleſiaſticos & ſeculares ad pacem fiendam poteſt compellere.

re.90. diſt.ſi quis contriſtatus, & c.placuit.& ibi no.gl. & in c.nouit.de iudi.de quo per Bar.in.l.congruit.ff.de offi.præſ.Eſt autem Treuga,quaſi quędam pax ad tẽpus. facta.Pax aũ aſt vinculũ amicitię & cõcordiæ.d.c.nouit. *Treuga.* *Pax.*

De pactis.

De hoc dixi.ff.eo.tit.pag.11.

De tranſactionibus

Dixi ſatis de hoc.ff.eo.tit.pag.12.

De poſtulando.

Dixi.ff.eo.tit.pag.12.

De procuratoribus.

De hoc dixi.ff.eo.pag.13.Et differentiã inter procura torem.Syndicum,ſeu Oeconomũ, & Actorem vide g'o. in c.ſi quis erga.ij.q.vij.& quod not.in c.petitio.j.eod. *Syndicum.*

De Syndico.

Sicut Procurator gerit negotia domini,ita Syndicus negotia vniuerſitatis. vt in.l.j.ff.de procu. iuncta.l.j.ff. quod cuiuſq; vniuerſi.vide gl.ij.q.vij.ſi quis erga.Et dicitur Syndicus, quaſi ſingulorum cauſam dicens:ut hic in gl.j.vel melius, id eſt, à communitate conſtitutus:de quo glo.in d.l.j.ff.quod cuiuſq; vbi ponitur differentia inter Syndicum & Actorem.

De his qui ui,metuſue cauſa fiunt.

Iura dant remedium reſciſſiorum aduerſus ea,quę geſta ſunt per metum:& appellatur actio quod metus cauſa.Fallit in quibuſdam caſibus quibus me tus vitiat ipſo facto:ut no.j. o.Abbas.dixi.ff.eod.tit. *Metus.*

De reſtitutione in integrum.

Reſtituere in integrum, eſt in priſtinum ſtatum reponere.ij.q.iij.in fin.& in.l.j.C.de ſen.paſſ.de hoc dixi.ff. eod.tit.pag.13.

De alienatione mutandi iudicii cauſa facta.

Prouidetur hic illis, in quorum præiudicum eſt facta rei alienatio cauſa iudicii futuri euitandi:dixi.ff.eod. tit.pag.15.

De arbitris.

Arbitri ſunt quodãmodo iudices,cũ aſſumant ad cõtentiones ſedandas:ideo poſt tractatũ Iudicum ponit in quo

quo uerſetur officium arbitrorum, & de eorum poteſta te.Et quid ſit arbitrium,dic ut no.in c. Quintauallis. de iureiurando.dixi aliquid.ff.eo.tit.pag. 15.

LIBER II.

De iudiciis.

IVdicium multa habet ſignificata,de quibus Io. And. in rubrica huius tituli.& no.in regula , in iudiciis.de reg.iur.lib.6.de hoc dixi.ff.eo.ti.pag.28. ad materiam facit 2.q.1.& 5.q.4.14.q.1.15.q.7.16.q. 6. 30.q.ulti. §.his ita.repetitur iſte titulus in 6. & Clemen.

De foro competenti.

Quia ante alium actum iuditialem ſolet diſcuti de cõ petentia fori,iuxta no.in c. inter monaſterium.de re iu di.& in c.pe.de except.ideo de hoc:& ponitur Forum in *Forum.* neutro genere pro territorio cuiuſque iudicis , intra qđ *Forus.* poteſt in facinoroſos animaduertere:ff.de uerb.ſigni.l.ſi pupillus §.territorium.Forus uerò in maſculino,eſt locus ubi ius redditur.j.de uerb.ſig.c.forus.& utroque mo do poteſt hic capi,dicendo de foro competenti,i.territo rio intra quod ſit cauſa competens,ut quis ibi conueniri poſſit:uel,i.de loco iudicii,ſ.in quo quis debeat conueniri:dixi.C.ſi à non compe.iud. pag. 104.

De libelli oblatione.

Rei ad iudicia uocati ſi non declinant forum, petunt ſibi edi libellum,ut ſciant,quid,& qua,iter petatur,& ſuper quo debeant reſpondere:ideo de hoc.De materia ha *Libellus.* betur 2.q.7.per tot.& 81.diſt.Maximianus.Et eſt libellus ſecundùm gl.hic,quædam ſcriptura,in qua continetur res quę petitur,& cauſa petendi,& nomen actoris & rei.Vnde dicit Hoſt.Quis,quid, coram quo,quo iure petatur,& à quo. Rectè compoſitus quiſque libellus habet:de quo Spec.de lib.concept.§.1.in prin.ubi dicit , ꝙ eſt ſcriptura agentis quæſtionem continens, & futuram actionem deprimens, uel ſecundum Cy.in Auth.offeratur.C.de litis conteſt.Eſt breuis ſcriptura, claram continens intentionem actoris,uel accuſatoris.

De

De mutuis petitionibus.

Plerunq; libelli porriguntur ab utraque parte,& fiũt hincinde mutuæ petitiones, & dubitatur de modo & practica procedendi:ideo de hoc, De materia.3.q.9.cu ius in agendo. Et eſt Mutua petitio, conuentio ex par te actoris, & reconuentio ex parte rei.Nam reconuentio,eſt ſecunda conuentio:ſunt ergo duæ petitiones. *Mutua petitio.*

De litis conteſtatione.

Litis conteſtatio fit per petitionem in iure propoſitã, & reſponſionem ſecutã, & ſine ea proceſſus eſt nullus.ĵ.c.1. & dicitũ Litis cõteſtatio, quaſi cõfirmatio, uel cõprobatio, aut aſſertio litis:de materia.3.q.3. oſſeratur.& repetitur in Sexto.uide Doct.ĵ.c.1.poſt glo.c.2.

Vt lite non conteſtata non procedatur ad receptionem teſtium neque ad diffinitiuam ſententiam.

Regulariter lite non conteſtata non debent teſtes recipi,uel ad diffinitiuam ſententiam procedi. Fallit in caſibus.no.ĵ.c.fi.per gl.

De iuramento calumniæ.

Actione edita.& lite conteſtata,ſuccedit ex ordine iuramentum calumniæ.ĵ. c. pen.Et hoc iuramentum eſt de calumnia, ſcilicet uitanda in cauſis. Sicut exponitur illud:unuſquiſque habeat ſuam, propter fornicationẽ, ſcilicet deuitandum.20.diſt.c.2. in fi.uide in c.1.eo.ti. lib.6.& Spec.eo.ti.poſt prin.dixi C.eo.ti aliquid. *Iuramentum calumniæ.*

De dilationibus.

Cæpto iudicio ſolent litigantes dilationes, id eſt, inducias petere quandoq; ad petitiones, quandoque ad probationes faciendas:ideo de hoc.De materia habetur 3.q.2.& 7.q.2.per totum.dixi ff.de fer.pag. *Dilatio.*

De ferijs.

De hoc dixi ff.eod.ti.pag.11.

De ordine cognitionum.

Propoſitis q̃ſtionibus litigantiũ ſolet quandoq; dubitari, quo ordine de his ſit cognoſcendum: ideo, &c. D. materia 2. q.1. & 3.q.1. nec ſuperfluit parti.ĩ.de mu. pe.quia ibi principaliter tractat,an reus.poſſit reconuenire actorem, & corã quo iudice, an qđ in una cauſa

Ff ſeruatur

ſeruatur, ſit ſeruandum in alia: Et ſi quid de ordinis cognitione ibi dicitur, illud eſt incidenter. Sed hic tractatur principaliter, quo ordine de ipſis cognoſcatur. dixi C.eod.tit.aliquid.

De cauſa poſſeſſionis & proprietatis.

Cauſa proprietatis & poſſeſſionis ab eodem uel diuerſis deductæ in iudicium, habent certum ordinem deducendi, cognoſcendi, & diffiniendi: ideo de his.

De reſtitutione ſpoliatorum.

Cauſa, reſtitutionis poſſeſſoria eſt: ideo eo ordine proponi & diſcuti poteſt, quo aliæ poſſeſſoriæ: & tractatur hic, an ſpoliatus ſit indiſtinctè reſtituendus.

De dolo, & contumacia.

De prima parte dixi ff. de dol. pag. 14 de contumacia autem dixi ff. ex quib. cau. in poſſ. eatur. pag. 81. ad materiam facit 3. q. 9. & 4. q. 5. & 5. 2. & 3. per tot. 11. q. 3. c. certum ubi habentur tres modi contumaciæ. repetitur in Sexto & Clem.

De eo qui mittitur in poſſeſſionem cauſa rei ſeruandæ.

Licet in rubro duntaxat fiat mentio de poſſ. rei ſeruandæ cauſa. tamen in nigro tractat etiã de interpoſitione ſecũdi decreti, ꝑ qđ transfertur uera poſſeſſio. ſ. c. 1. dixi ff. ex quib. cap. in poſſ & in ti. de bon. auto. iud. poſſ.

De ſequeſtratione poſſeſſionum & fructum.

Dixi de hoc C. eod. ti. pag. 147.

De confeſſis.

Cõfeſſio. Quia per confeſſionem aduerſæ partis releuatur litigans ab onere probandi, cùm confeſſio, nõ ſit propriè probatio, ſed probationis releuatio quia ubi adeſt confeſſio, non eſt neceſſaria probatio: ideo ante ti. de probat. ponitur. de hoc dixi ff. eo. tit.

De probationibus

Vbi deficit confeſſio neceſſariè peruenitur ad probationem: de qua dixi ff. eo. ti. pag. 50.

De teſtibus & atteſtationibus.

Poſt probatione in genere, incipit per ſpecies tractare, q̃ plures ſunt: ut not. in c. cùm ad ſedẽ. ẽ. de reſti. ſpo. dixi ff. eo. ti. pag. 51. Et ponitur rubrũ in plurali, quia regu-

regulariter in qualibet cauſa duo teſtes exiguntur.j.eo. licet.1.& 2.De atteſtationibus autem dicit,quia eſt tractatus de per ſe:vt patet in c.in cauſis.& ca.præſentium. & c.cum cauſam.cum ſimilibus.de quo Io.An.in rubri. de homici. Et dictum teſtis quandoq; appellatur Atteſtatio.quandoq; depoſitio.d.c.cum cauſam. *Atteſtatio.* *Depoſitio.*

De teſtibus cogendis.

Officium teſtium quaſi publicum eſt.ff.de teſt. Inn.in c.mil. 40. de elect. & ad illud interdum inuiti cõpelluntur:ideo de hoc regula rubri.ponitur in c. puenit. 1.j.e.

De fide inſtrumentorum.

Dixi ff.eo.ti.pag. 51.

De præſumptionibus.

Præſumptiones quandoq; plenè probaut,ut uiolétię qñq; ſemiplenam probationem faciunt, quandoq; alias probationes adiuuant.De materia no.in c.tertio loco.ſ. de proba.& no.l.diſt.ferrum.dixi.ff.de prob. pag. 50.

De iureiurando.

In defectum probationis recurritur ad iuramentum: infrà c.fi.& ſ.de procu. ex inſinuatione. Eſt enim Iuramentum maximum litium expediendarum remedium. ff.eo.l.1.& omnis controuerſiæ finis.c. & ſi Chriſtus. infra eod. Ad materiam uide gloſſ. 20.1.in ſum.ubi ponit quid ſit iuramentum,quid iurare, quæ cauſa inſtitutionis,&c.dixi ff.eod. ti.pag.34. *Iuramentum.*

De exceptionibus.

Fundata intentione actoris, reus opponit peremptoriam,uel contra probationem actoris excipit. ideo, &c. dixi ff.eo.ti.de hoc, pag.93.

De præſcriptionibus.

Quid ſit præſcriptio,uide bonam gl.6.q.3. in ſum. dixi ff.de excepti.pag.93.ff.de uſucap.pag. 79. & C. de uſuc.transfor.

De ſententia & re iudicata.

Ad ſentẽtias,q̃ finẽ litibus imponũt ueniamus: q̃a uero lata ſentẽtia, ſi nõ appellat̃ ab ipſa ſumit nomẽ rei iudicatæ:ideo de re iudicata ſubmittit.Et ſic ſtrictè loquẽdo dicit̃. Sñia cũ adeſt facultas appellãdi: cùm uerò non *Sentẽtia.*

Res iudicata. ſubeſt remedium retractiuum, appellatur Res iudicata. Largè tamen poteſt etiam ante dici res iudicata.l.litigatoribus.C.de appell.de hoc dixi ff.eo.ti.pa.81.

De appellationibus, recuſationibus, & relationibus.

Appellatio impedit effectum rei iudicatæ: & eſt remedium contra ſentẽtiam:ideo de hoc.Et quia appellatio, Recuſatio, & Relatio æquè conueniũt in iuriſdictione ſuſpendenda,ideo de his ſimul dicit. De prima parte eſt gl.2.q.6.in ſum. dixi ff.eo.tit.pag. 297.De relatione dic ut leg.& not.in c.intimaſti.infra eo.dixi.C. de relat. De recuſatione uide glo.in c.quoties.2.q 6.not.in cap. cum ſpeciali.infra eod.

De clericis peregrinantibus.

Peregrinantes in multis gaudent priuilegio appellantium : intellige de peregrinantibus ad ſedem apoſtolicã: ut dicitur ꝗ.in c.1.& intelligitur etiam in aliis accedentibus ad ſedem apoſtolicam alia cauſa,quàm peregrinationi ,ut ibi dicitur.

De confirmatione utili, uel inutili.

Sententia proceſſus iudicialis quandoq; confirmatur per ſuperiorem:& quia poſſet dubitari de ualiditate,uel inualiditate,confirmationis:merito hic ti. ſubiungitur.

LIBER III.

De uita & honeſtate clericorum.

Vita. CLerici debent a ſtrepitu Iudiciorũ,de quo ſ.li.prox. eſſe quieti.cap.1.de ſyndico.& uita,& honeſtate fulgere.21.q.1.ſic uiue.ideo de hoc.Et dic, quòd uerbum Vita, concernit neceſſaria ad uictum clericorum.ff.de

Honeſtas. uerb.ſig.l.uerbo uictus. Verbum Honeſtatis,concernit clericum reſpectum morũ.De materia habetur.24. diſt. his igitur.& §.clerici,cum 4.cap.ſeq. & 40.41. & 43.di. per totum repetitur in Sexto & Clemen.

De cohabitatione clericorum & mulierum.

Vita clericorum per conſortia,& cohabitationes mulierum redditur de fornicatione ſuſpecta : ideo qualis habitatio ſit permiſſa, & quæ prohibita, hic tractatur. uide pulchrum text.Hier. 32.diſt.hoſpitiolum: de hoc

etiam in c.uolumus.& c.cum omnibus.81.diſt.

De clericis coniugatis.

Quandoq; clerici habitant cum mulieribus ſine figura matrimonii,de quo ſ.ti.1.quandoque contracto matrimonio:de quo hoc tit.quia poterat dubitari, nũquid clerici coniugati poſſint tenere beneficia,& gaudere priuilegio clericali. Et differt hic titu ab eo. infra qui cler. uel uou.quia ibi principaliter tractatur de ualiditate matrimonii per clericum contracti: hic principaliter tractat,utrum clerici cõiugati poſſint tenere beneficia, uel non.Item an gaudeant priuilegio clericali,& an teneantur deferre tonſuram:& incidenter tractatur de ualiditate matrimonii.Repetentur in Sexto.De materia 32.diſ. ſi qui uero.& 12.q. 1. quia tua.

De clericis nonreſidentibus in eccleſia, uel præbenda.

Sicut clerici beneficiis priuantur per mulierum conſortia,ut ſ. duobus tit. proximis,ita & remouentur propter non reſidentiam in beneficiis. De hoc 21. quæſt. 1. cap.1.70.diſtinct.ſanctorum 71.diſtinct.c.clericos.91.diſtinct.Eleutherius.

De præbendis,& dignitatibus.

Clerici non poſſunt honeſtè uiuere, niſi habeant præbendas, unde uitæ neceſſaria percipiant infra eodem, cum ſecundum.& 93.diſt. diaconi ibi:mendicat infelix. in plateis clericus, &c. Et eſt præbenda ius percipiendi fructus eccleſiaſticos, prouenens ex inſtitutione & officio:quia ex quo quis facit officium, debet percipere beneficium.ca.6.de reſcriptis.lib.6.Canonia autem eſt ius quod prouenit ex electione uel receptione in fratrem, c.cum de conſt.ubi de hoc per glo.& j.eod cum iam dudum.& in c. dilecto. Dignitas autem quid ſit,& in quo differt a perſonatu,& officio, tractatur j.eod. de multa & multis modis dicitur Dignitas:ut eſt gloſſ.ſupra titu. proxi.c. quia non.

Præbenda. *Canonia.* *Dignitas.*

De clerico ægrotante, uel debilitato.

Hic tractat nunqd ægrotãtibus clericis ſint prouẽtus Eccleſiæ & beneficiorũ ſubtrahẽdi. Et rñdetur ꝙ nõ ne afflictio addatur afflictis.7.q.1.cùm percuſſio. cùm duo-

bus ſeq. Et quomodo exiſtentibus in dignitate detur coadiutor, & de eius officio, infra c. fi.

De inſtitutionibus.

Parum eſſet conferre præbendas, niſi ſequeretur inſtitutio: ideo de hoc. Inſtituere autem eſt ius canonicũ. i. legitimum, in eccleſia uel eccleſiaſtico beneficio tribuere. ſ. eo. c. auctoritate. & ſpectat iure cõi ad epiſcopũ. 16. q. 7. ea. nullus omnino. de hæret. cũ ex iniũcto. in fi. & ſumitur inſtitutio pro inueſtitura. c. ad hæc. de of. arch. & infra e. cum ueniſſet. De hoc gl. in regula. 1. de regu. iu. lib. 6. ubi ponitur quæ ad inſtitutionẽ requirantur. differentiã inter collationẽ, præſentationẽ, & inſtitutionẽ, uide de præbendis. cũ in illis. §. cũ autẽ. lib. 6. Et ſecundum Dy. inſtitutio eſt alicuius beneficii uerbalis collatio. Inueſtitura autem eſt inſtitutionis, uel collationis confirmatio, uel declaratio. Miſſio autem in poſſeſſionem, eſt inſtitutionis, uel inueſtituræ executio.

Inſtituere. *Inſtitutio* *Inueſtitura.* *Miſſio in poſſeſſionem.*

De conceſſione præbendæ, & eccleſiæ non uacantis.

Sæpe præbendæ, & dignitates conferuntur, ſeu promittuntur antequam uacent, Et quandoq; ipſæ uacãtes non conferuntur, ſed remanent diu uacantes: ideo hic prouidetur tam circa promiſſiones non uacantiũ, quam circa negligentiam in conferendo uacantium.

Ne ſede uacante aliquid innouetur.

Circa inſtitutiones, & collationes potuit dubitari, an ſede uacante capitulum ſuccedat in colatione beneficiorũ: ideo ponit hæc rubrica, quæ negatiuè loquitur: & ponit orõnem perfectam, & ex ea poteſt argui, quòd nihil poſſit innouari ſede uacante in præiudicium ipſius ſedis, niſi iure expreſsè caueatur: ualet enim argu à rubro iuxta ea quæ no. Doc. ſupra in proœ. & Ang. inſt. in proœ. & no. gl. C. ne fideiuſ. dot. den. ſuper rubr. & ibi Bar. & C. etiam ob chiro ſuper rubr.

De his quæ fiunt à prælato ſiue conſenſu capituli.

Prælatus ſine cõſenſu capituli inſtituere, uel deſtituere, uel alia negotia eccleſiæ tractare nõ debet infra c. nouit. Rõ: q̃a plątus, & canonici ſunt unum corpus uinctũ, & repræ-

& repræſentatum ſingulis de corpore. Et quia canonici dicuntur fratres epiſcopi, ſicut Cardinales fratres Papæ, de of.le.c.1.lib.6.uide gl.95.diſt.eſto ſubiectus.& in c. graue.de cri.fal.

De his quæ fiunt a maiore parte capituli.

Viſo de his quæ fiunt a pſato, & capitulo: quia quędã pertinent ad capitulum tantũ, in qbus peragendis ſæpe diſcordant, & dubitari põt, qd iuris, iõ de hoc. Et diſponitur hic, ꝙ ordinatio maioris partis capituli per contradictione, & appellationem minoris partis nihil rõnabile opponentis, non debet impediri infra c.1.

Vt eccleſiaſtica beneficia ſine diminutione conferantur.

Hæc rubrica integrã orõnem hẽt, & tantũ continet in ſe, quantũ in nigro tract: & ſeipſam cũ nigro ſummat.

De rebus eccleſiæ alienandis, uel non.

De hoc dixi in auth.de non alie.eccl.in e.col.2.

De precariis.

Quia precariæ ſunt quædã ſpecies alienationis, iõ de hoc dixi ff.eo.ti.pag.91.

De commodo.

Contractus commodati ſimilis eſt precario: quia utrũque fit gratia recipientes tantũ regulariter, licet commodatum quandoq; fit gratia concedentis, uel utriuſq;, ut no.inſt.quib.mo.re.contra.obl.§. item is cui.de hoc ſatis ff.eo.ti.dixi, pag.36.

De depoſito.

Iſte cõtractus gratia cõcedentis fit: dixi ff.eo.ti.pag.41.

De emptione, & uenditione.

Hic cõtractus fit gratia utriuſq; & transfert ẽt poſſeſſionem, ſi uenditor erat dominus. de hoc ff.eo.ti.pag.45

De locato & conducto.

Locatio magnã ſimilitudinẽ, & uicinitatẽ hẽt cũ uenditione adeo ꝙ in quibuſdam caſibus probabiliter dubitatur, an ſit locatio uel emptio.l.1.ff.eo & ibi dixi. Et modum clare diſcernendi locationem a uenditione ponit Bar.in l.eotem.§.qui maximos.ff.de publi.

De rerum permutatione. Permutatio.

Emptioni ꝓxima eſt ꝑmutatio, ut d. ff.de contrah.

emp. & eſt hoc nomẽ permutationis multũ generale & nam conuenit omnibus rebus quæ inter hominum magnus uerſantur: & propter hoc non habet nomen ſpeciale, ſed manſit in ſuo genere: quia plura ſunt, &c. l. natura. ff. de præſcrip. uerb. dixi ff. eo. ti. pag. 45.

De feudis.

Per infeudationem transfertur utile dominium in uaſallum, directe manente apud dominium. & ſic eſt quædam ſpecies alienationis. ff. de uerb. ſign. l. alienationis. De materia dixi in uſu feu. circa. principium.

De pignoribus & aliis cautionibus.

Hæc rubrica loquitur in plurali, & aliis cautionibus quia multiplex eſt cautio ultra pignoratitiam. quædam ſimplex, ut nuda ꝓmiſſio quædam iuratoria, quædam ſi deiuſſoria, de his in c. ꝑ tuas. de dote poſt diuor. & in c. fi. j. eo. appellatione tamen cautionis in dubio intelligimus de nuda, & ſimplici. l. ſancimus. C. de. uerb. ſig. De materia dixi ff. de pig. act. pag. 36. & ff. eo. ti. pag. 67.

Cautio.

De fideiuſſoribus.

De hoc dixi ff. eo. ti. pag. 53.

De ſolutionibus.

Solutione eius qđ debetur tollitur oĩs obligatio, &c. dixi ff. eo. ti. pag. 97.

De donationibus.

Iſte eſt cõtractus gratuitus. dixi de hoc ff. e. ti. pag. 75.

De peculio clericorum.

Peculiũ capiẽ multis modis, ut dixi ff. de pe. pag. 39. & quoad propoſitum diciẽ patrimoniũ clericorũ. dictum peculium, quaſi parua pecunia. de hoc. 1. q. 3. in c. totum.

De teſtamentis, & ultimis uoluntatibus.

Teſtamẽtum. Licet teſtm̃ large cõprehẽdat in ſe ultimã uolũtatẽ, & ecõtra: tñ auctor ad maiorẽ declarationẽ poſuit utrũq; ſm Io. An. Vel põt dici, ꝙ teſtm̃ proprie ſumitur pro iuſta ſentẽtia noſtræ uoluntatis de eo qđ quis poſt mortem ſuam fieri uult, &c. Sed ultimæ uoluntates dicuntur aliæ, quæ nõ cum inſtitutione hæredis, aut tãta ſolennitate ſiũt: ut eſt codicillus, donatio cauſa mortis, & mortis cauſa capio &c. dixi ff. eo. ti. de hoc ſ. dixi.

Vltima uoluntas.

De

De ſucceſſionibus ab inteſtato.

De hoc dixi ff. ſi tab. teſ.null.ext.& ti. ſeq. & in titul. quis ord.in bono. poſſ.

De ſepulturis.

Oēs morimur, & ſicut aqua dilabimur ſuper terram 2.Regum 14.& in c.in eccleſiaſtico.13. q. 2. iō poſt bona defunctorum,quo deuolui debeant,uidendum quorſum corpora reſeruentur. Eſt autem ſepultura ſecundum Io. And.locus concuatus,quo eccleſiaſtico cœmeterio corpus catholici requieſcit. hoc probatur 12. q.2. aurum & uide tex.cum gl.in c.cum grauia.13.q.2. ubi uide etiam gl.in ſumma. *Sepultura.*

De parochiis,& alienis parochianis.

Parochia ſm Io.And. eſt locus in quo degit populus alieni eccleſiæ deputatus,certis limitibus conſtitutus: dicta parochia,a parochi quod eſt largitio.quia ibi largiuntur eccleſiaſtica ſacramento, uel ſm Io.An.dicit quaſi particio curæ: nam cura populi partita fuit inter eccleſias parochiales.c.1.de capel.mon. de hoc 14.q.1. & 80. diſt. c.1.& 2.& 99.diſt.c.1. *Parochia*

De decimis,primitijs,& oblationibus.

Decimæ, primitiæ, & oblationes ſunt de iure parochiali.Ex 22. Decimas, & primitias non tardabis offerre.& Leu.27. Deuter.13.& 2. Paral.22.nu.4.c.tex. Hiero.16.q.2.reuertimini. Aug.16.q.3. decimæ. & q.7.maiores.Ambr.16.q.7.quicunq;. Gre.de conſe.diſt.5.quadrageſima.in fi. Et hr̄ in concilio generali in c. maiores. 2.16..q.7.& in ele.cupientes.de poen.Et dicuntur decimæ,quia non nona,neq; undecima pars,ſed decima dāda eſt: Primitiæ āt frugū.ſ.primæ portiones nouarū fugū & utrū tales ſint in pcepto ſicut decimæ,habetur per gl.ſi.& doct.infra c.1.Oblationes āt dicuntur quas laici hodie faciunt clericis: de quibus in c.omnis Chriſtianus. de conſ.di. 1. & in c.cum inter nos.de uerb.ſig.& c. cum cauſa.& 10. q. 1. de his·& c.antiquos: & bona glo. 90.di.clericus.& 16. q. 1.ſtatuimus.& 13. q.2.qui oblationes.& 32.diſt.præter. *Primitiæ* *Oblationes.*

De regularibus,& tranſeuntibus ad religionem.

Virorum eccleſiaſticorum duo ſunt genera: clericorũ Regularis. Secularĩũ,& Religioſorũ: u iſo de primo, ſubiicitur de ſecundo. Et dr̃ Regularia ſm Io. And. à regula,& multipliciter capitur, ut no. gl ſuper rub. de reg. iu. lib. 6. ſed quantum ad ꝑpoſitum, dr̃ a rectitudine uiuendi. Et ille dicitur proprie habere regulam, qui profitetur tria ſubſtantialia cuiuslibet approbatæ religionis, uidelicet paupertatem. Religio. Caſtitatem,& Obedientiam c. cum ad monaſterium. j. de ſta. reg. Religionis autem uocabulum hic capitur ſtricte, comprehendens ſolum illos, qui per profeſſionem. ſubiecerunt ſe abbatis imperio, ſecundum Io. Andr.

De conuerſione coniugatorum.

Conuerſio. Coniugati aliqñ conuertunt, & intrant monaſteriũ: & dubitari poſſet de eorum ingreſſu, uel conuerſione. i. religione, an ualeret, iõ de hoc. De materia 33. q. 5.& 27. q. 2. c. ſunt qui. cum 9. c. ſequen. infra de rap. c. pen.

De conuerſione infidelium.

Superior titulus tractat de conuerſione coniugatorum ad religionẽ: hic ſubiicitur de eorũ conuerſione ad fidẽ. de materia 28. q. 1.& 2.& 32. q. 8. c. uno.

De de uoto & uoti redemptione.

Ponit de uoto in genere,& ipſius uoti redẽptione, i. liberatione. de materia 27. q. 1. per totum. 32. q. 1. c. fi. repetitur in Sexto & Clem. de fide inſtru. c. quod ſuper.

De ſtatu monachorum,& canonicorum regularium.

Conuerſi ad religionem, uel uouentes ingredi, efficiuntur ut plurimum monachi, uel canonici regulares: ideo hic ſubiicitur de eorum ſtatu, id eſt, uita & habitu.

De relig oſis domibus.

De ſtatu regularium,& quibus ſubiiciantur, ſupra dixit: nunc de eorum domibus & eccleſiis, & quibus ſunt ſubiectæ: de materia habetur 11. q. 1. per totum. 16. q. 7. omnes baſilicæ. cum ſeq. 18. q. 2. quidam cum ſeq. dixi aliquid C. de epiſc.& cler.

De capellis monachorum,& aliorum religioſorum.

Hic tractatur in ſpecie de domibus religioſis, ſeu capellis, monachorum,&c.

De iure patronatus.

Patronatus multis modis dr in iure: quando; aduocatus, reſpectu cauſæ.l. rem non nouã.§.patroni. C.de iud.15. q.2. Item dr patronus, reſpectu ſerui, ut in tot. ti.ff.de iure pa.& de iſtis patronis non tractatur hic. Itẽ dicit̃ patronus, q cõſtruxit, uel dotauit, ſeu fundauit eccleſiã. Et dicitur patronus, qa ſicut pater ꝑducit filiũ de nõ eſſe ad eſſe, ita patronus eccleſiã deducit ad eſſe: & ſic capit̃ hic. Et dicitur ius patronatus ſm Io.An. ius honorificum, onerosũm.& utile, alicui competens in eccleſia pro eo, quod diœceſani conſenſu eccleſiam conſtruxit, fundauit, uel dotauit ipſe. uel is à quod cauſam habuit. Qui debeatur patrono dixi ff.de iu. pat.pag.99. *Patronus.* *Ius patronatus.*

De cenſibus, et exactionibus, et procurationibus.

De cenſibus dixi ff.eo.ti. pag. 122 Exactio aũt eſt tributum quoddam uel penſio, quæ extra ordinem exigitur: de quibus in c.innouamus.j.e. & in c.ea quæ. Procuratio autem eſt ſolutio expenſarum per uiſitatores factarum: de quo in c.cum apoſtulus, infra eo. & in c.ſopitæ.& c.5.& c.cum olim, & c.procurationes. *Exactio.* *Procuratio.*

De conſecratione eccleſiæ, uel alteris.

Eccleſia antequam conſecratur non appellatur ꝓprie eccleſia, ſed baſilica: poſt cõſecrationem aſſumit nomen eccleſiæ. Sicut electus in epiſcopum, qui poſt conſecrationẽ aſſumit nomẽ epiſcopi, de quo bona gl.cum text. de reli.do.c.1.& dr eccleſia Latine idẽ qđ cœtus, concilium, cõcio, congregatio: quia in ea omnes publice conuocantur. Templum uero Iudæorum olim appellabatur, hodie Synagoga, id eſt, coadunatio. Baſilica autem dicitur quaſi regium habituculum à baſilico, id eſt, Rege. *Eccleſia* *Templum.* *Baſilica.*

De celebratione miſſarum, & ſacramento euchariſtiæ, & diuinis officijs.

Quia eccleſia cõſecrata miſſæ celebrantur, & alia diuina officia dicunt̃. Et dr Sacramentum euchariſtiæ. i. bonæ gratiæ, uenerabile corpus dominicũ, quo nihil maius in ſacrificiis eſſe pt.de conſ.di.2. nihil.de cuius laudibus & ꝓconiis ampliſſimis, atq; ꝓrogatiuis ꝑcipuis, eſt optimus tex.in Clem.una.de reliq; & uena.ſanct. *Sacramentũ euchariſtiæ.*

De

De baptiſmo,& eius effectu.

Baptiſmus. Baptiſmus eſt ſacramentũ ualde neceſſarium,ſine quo nemo pōt ſaluari.j. eo. maiores de conſe.diſt.4.firmiſſime. Et producit tres effectus: remittit culpam uitat dãnationis periculum,& aperit regnum cœleſte infra eo. maiores.uide gl.de conſe.di.4.c.2.& bonam glo.ea diſt. c.1.ubi dicitur,quid ſit baptiſmus, unde dicatur, & per quæ uerba fuerit,inſtitutus,& de eius effectu.

De præsbytero non baptizato.

Sæpe promouentur aliqui non baptizati, in quibus ex defectu ſacramenti baptiſmi impeditur impreſſio characteris aliorum ſacramentorũ: quia ubi non eſt baptiſmus,ibi non eſt ualidum aliquod aliud ſacramentum,in quo imprimitur character.& hoc quia baptiſmus eſt ianua aliorum ſacramentorum infra c.ſi.

De cuſtodia euchariſtiæ,chriſmatis & aliorum ſacramentorum.

Qualiter euchariſtia conſecratur,ſupra dixit:nunc de ipſius cuſtodia. Et quia in baptiſmate utimur chriſmate,ut in c.1.de ſacra unc.ideo de hoc: & generaliter de cuſtodia omnium aliorum ſacramentorum.

De reliquiis,& ueneratione ſanctorum.

Quõ uenerandi ſunt ſancti,& eorũ reliquiæ:hic ponit:& quæ debeant p̄cedere canonizationē alicuius ſancti.& ponit gl.i.c.1.e.ti.lib.6.& qua ueneratione ſint ſancti honorandi,ponit in c.ſi canonici.§ ſi.de of.or.co.lib.

De obſeruatione ieiuniorum.

Ieiuniũ. Propter uenerationē & deuotionē indicta ſunt ieiunia ab eccleſia.Et ſm Inno.eſt triplex ieiunium:primum abſtinētiæ cuiuſlibet rei edibilis, ſm propriã uoluntatē, & non ſm ſtatum eccleſiæ: & ſic is,qui abſtinet ab aliquo cibo placito,poteſt dici ieiunator: dictum ieiunium à quodam inteſtino ſic uocato, quod ut plurimum eſt uacuum: unde ad ſimilitudinem illius inteſtini dicitur illud ieiunium propter abſtinentiam & euacuationem. Secundum ieiunium eſt, cum quis abſtinet a rebus humectantibus, comedendo ſicca duntaxat, ut panem, & nuces.& ſimilia.Tertium,eſt abſtinentia a cibis,ſecundũ ordinationem,

ordinationem,ſeu conſuetudinem eccleſiæ: & ſic capitur hic.Et ſic in effectu dicitur ieiunium, afflictio carnis ex abſtinentia ciborum proueniens. &c.

De purificatione poſt partum.

Ob reuerentiã eccleſiarũ indictũ erat ex lege Moſaica, ne mulier poſt partum ſtatim ingrederetur eccleſiã, ſed expectaret purificationem ſuam, i. purgationem, quæ qualis ſit,hic habetur:& aliquid 5.diſt.ca.ad eius. *Purificatio.*

De eccleſiis ædificandis,uel reparandis.

Eccleſiæ conſecratæ quandoque ruunt, & ſic reparatione indigent: quandoq; uerò ex neceſſitate de nouo ædificari debent:imò ad decus eccleſiæ pertinet, reparare eam,uel nouiter ædificare: ideo de hoc.

De immunitate eccleſiæ.

Eccleſiæ cum ſuo ambitu,ſeu cœmiterio,& ſuis rebus premi nõ debet oneribus,qbus res laicorũ præmunt̃,iõ de immunitate,i. libertate earum dicit. Et dicuntur eccleſiæ immunes ſecundum Inn.i.extra munera ſeu officia. Nam munerum triplex eſt diuiſio, ut dixi ff. de mu. & ho.unde eccleſiæ dicuntur habere immunitatem,ſ.ab oneribus & officiis ſecularib. Quid ſit eccleſia dixi ſ. de conſ. ecc. Quid cœmiterium,habetur 12.q.2.aurum. & 17.q.4.ſicu. antiquitus.& c.qſquis.& dr̃ cœmiterium:qa cinis mortuorum ibi tegitur.de hoc de ſepul.ca.1. & pe. *Cœmiterium.*

Ne clerici uel monachi ſecularibus negotiis ſe immiſceant.

Seculare negotiũ tribus modis dici põt:primo, quilibet actus ſeculariũ rerũ:pone exẽpla ĩ.c.1. à quibus turpibus abſtinendũ eſt.Secundo dr̃ negotiũ ſeculare, iudiciũ de rebus ſecularibus, qđ clericis non licet, niſi inter clericos tantum.11.q.1.§.ex his.Tertio dicitur, quod ſit inter ſeculares homines: quod etiam non licet clericis, niſi de his quæ pertinent ad iudicium eccleſiæ, puta de decimis,de iure patronatus,& ſimi. de iud. quanto. pro hoc gl.ſummæ.21.q.3.ubi de hac materia.

LIBER IIII.

De ſponſalibus, & matrimoniis.

QVID ſint ſponſalia, & unde dicantur, dixi. ff. eodem tit. pag.52.Matrimonium autem qu dſit, *Matrimonium.*

unde

unde dicatur,ubi fuit inſtitutum, per quẽ, quot ſint eius cauſæ inſtituendæ, & de impedimentis ipſius, & multis alijs,eſt bona glo.27.q.1.in ſum. dixi aliquid. ff.de ritu. nup.pag.52.

De deſpenſatione impuberum.

Ad ſponſalia contrahenda certa ætas determinata eſt de iure, ſ.pubertatis,quæ in maſculo eſt in 14. ann.in puella in 12.Inſtit.de nupt.§.1.& quib.mod.in fin.circa pricipium:& ĩ.eo.c. puberes.ubi tractaẽ de ætate habili ad ſpõſalia.de materia,20.q.2.& 20 q.1.c.1.reperiẽ ĩ 6.

De clandeſtina deſponſatione.

Qñq; puellæ ſeducunẽ, & inducũtur ad contrahendũ clã parẽtibus:& qa d̃ tali matrimonio poſſet dubitari:iõ de clandeſtina deſpõſatione dicit, i.in occultũ locũ deſtinatum.De materia 30.q.5.& 3.q.4. c.cõſangnineorũ.

De ſponſa duorum.

Qñq; quis contrahit ſucceſſiuè bina ſponſalia cũ diuerſis mulieribus:uel è cõtra,mulier cum diuerſis uiris, & poſſet dubitari quæ præualeant:ideo de hoc.

De conditionibus appoſitis in deſponſatione,& matrimonio,uel in alijs contractibus.

Qñq; ſponſalia contrahatur purè, ut.ſ.qñq; ſub cõditione:ideo de hoc.Et quia conditio apponi põt non ſolum in matrimonio, ſed etiam aliis contractibus:ideo ſubnectit hic de cõditionibus appoſitis etiam in aliis

Conditio. contractibus.Et eſt cõditio quædam additio poſita uel ſubintellecta in diſpoſitione, ſuſpendens, uel reſoluens ipſam diſpoſitionem: & differt à Modo:ut.ĩ.c.fi.per glo. & ſatis dixi.ff.de condi.& demon.pag.63.

Qui clerici uel vouentes matrimonium contrahere poſſunt.

Iſta rubrica nihil ponit diſpoſitiuè:ſed procedit interrogatiuè, ſ.qui cleri.uel uou.&c.Et dic ꝙ clerici in minoribus licitè contrahunt matrimonium. Si uerò ſunt in ſacris,non poſſunt contrahere:& ſi contraxerint, eſt nullum.c.uno de uoto lib.6.& ſ.de cler.coniug.quaſi ꝑ totum.ubi dixit differentiam inter illum tit. & hunc.

De eo qui duxit in matrimonium,quam polluit per adulterium.

Subiit de alio impedimẽto,qđ cãtur ex adulterio,uel ex ma-

ex machinatione in mortem coniugis:ut infra c.1.

De coniugio leproſorum.

Morbus lepræ ſuperueniens diſſoluit ſponſalia de futuro,c.quemadmodum.de iniur. & c.literas ĵ eo.ſed nõ matrimonium,nec matrimonij effectum.ĵ.c.1.& 2.

De coniugio ſeruorum

Licet ſeruus contradicendo dño cõtrahere poteſt matrimonium,& propter hoc non liberatur à ſeruitiis domino debitis.ĵ.c. 1.tñ qñ libera ignoranter cum ſeruo, uel econtrà contraxit,ſeparatur matrimonium:niſi poſtea de hoc ſciens coitum ad miſerit.ĵ.c.2.

De natis ex libero uentre.

Partus ſequitur uentrem.Inſti.de iure gent.§.1.& natus ex libero uentre,id eſt,matre libera,iudicandus eſt liber,non ſeruus,ut hic. *Liber ventre.*

De cognatione ſpirituali.

Spiritualis cognatio proprié oritur quoad impediendum, & dirimendũ matrimoniũ poſt contractũ ex duobus ſacramentis tantum,ſ.baptiſmatis, & confirmationis:ut circa tex.in c.fi.ĵ.eo.ti.lib.6.Ex catechiſmo autẽ, id eſt, inſtructione, quæ fit ante baptiſmũ,oritur impedimentum,ſed non dirimit:ut in c.per catechiſmũ.eod. ti.lib.6.Et eſt Cognatio ſpirituali quoddã uinculũ proueniens ex eo,ꝙ quis aliquẽ baptizauerit,uel confirmauerit:ſeu baptizatũ leuauerit,ſeu tenuerit in baptiſmo, uel confirmatione, ſeu chriſmatione.Et appellatur iſta cognatio ſpiritualis qñq; cõpaternitas, reſpectu leuati ſeu baptizati, & leuãtis ſeu bapzantis.Qñq; cõpaternitas, reſpectu parentũ leuati ſeu baptizati, & leuãtis ſeu baptizãtis:qa iſti ſunt ſimul parẽtes baptizati:unus carnaliter,alius ſpiritualiter.Qñq;dr̃ Fraternitas, reſpectu leuati ſeu baptizati, & filiorũ leuãtis ſeu baptizãtis:qa inter ſe ſunt fratres ſpiritualiter. Nec extenditur iſta cognatio ad nepotes.Et xx.pſonas, q̃ prohibent per hanc cognationẽ ſpiritualem, ponit Io.And.in ſummula ſua ſuper 4.Decre.& in gl.c.uni.eo.tit.lib.6.in nouel. *Spiritualis cognatio catechiſmus.* *Cõpaternitas.* *Fraternitas.*

De cognatione legali.

Adoptio eſt quædam propinquitas legalis,i.à l.indu- *Adoptio.*

ã,

cta,per quam quis efficitur filius,uel nepos , uel affinis qui ex natura non eſt:de hoc dixi ff.de adopt.

De eo qui cognouit conſanguineam uxoris ſuæ .

Ex copula habita cum cõſanguinea uxoris oritur affinitatis cognatio,q̃ non dirimit matrimonium prius contractũ,ſed ſoluit ſpõſalia de futuro.Item priuat facultate cõtrahẽdi m̃rimoniũ &exactionẽ debiti i uxore habita.

De conſanguinitate & affinitate.

Quid ſit affinitas , & conſanguinitas, dixi ff.de grad. affi.pag. 72.

De frigidis & maleficiatis, & impotentia coeundi.

Maleſiciatus. Impotẽs. Hæc rubrica tres habet partes : tractat.n.de frigidis, i.de his qui ex defectu naturalis caloris coire non poſſunt. Et de maleficiatis.i. p maleficas & incantatrices à coitu retardatis,aut inhabilitatis. Et de impotẽtia coeũdi,quæ multiplex eſſe põt,ut ſi uir eſt ſectus,uel caret virilibus,uel habeat nodoſam uirgam:de quo in c.2.j.eo.

De matrimonio contracto contra interdictum eccleſiæ.

Interdictum eccleſiæ.i.prohibitio ſuper matrimonio contrahendo, quandoq; impedit ipſum matrimonium, quandoq; impedit & dirimit:de materia uide quod not. gl.in c.tua.de ſpon. duo.

Qui filii ſint legitimi.

Sæpe filii naſcuntur ex matrimonio contracto contra impedimenta eccleſiæ:& dubitari poteſt,an & quando ſint legitimi:ideo de hoc uide c.tanta,infra e. ubi eſt claues totius tit. dixi aliquid in auth. quib.mo.na.eff.le. coll.7.de materia 26.diſt.uiduam.15.q.6. non nup. 30. q.3.dicat.& 27.q.7.c.fin.

Qui matrimonium accuſare poſſunt , & contra illud teſtificari.

Iſta rubrica duas partes habet : tractat enim qui ſint accuſatores idonei.In quo diſtingue, an agatur ad ſeparationem thori,ut tunc ſoli coniuges admittatur: an ad ſeparationem uinculi coniugalis : nam tunc omnes admittuntur. Secundo tractat,qui teſtes ſint idonei contra matrimonium , & dicit Inn. ꝙ quiſq; ad accuſationem matrimonii eſt idoneus teſtis .

De

De diuortiis.

Diuortium ſit dupliciter:primò quoad ſubſtãtiam uinculi matrimonialis:ut quandoque ſeparatur matrimoniũ pp impedimentũ perpetuum : quandoque fit quoad thorum & mutuam ſeruitutẽ,ut propter adulterium coniugum.Quid ſit Diuortium dixi ff.eod.ti.pag.53. *Diuortium.*

De donationibus inter uirum & uxorem, Et dote poſt diuortium reſtituenda.

De prima parte dixi ff.eo.ti.pag.53.De ſecunda dixi ff.ſol.mat.pag.54.& ff.de iure dot.pag.54.

De ſecundis nuptiis.

Dixi C.eo.ti.

LIBER V.

De accuſationibus,& inquiſitionibus,& denuntiationibus.

TRactaturus autor de criminibus, & eorũ pœnis:q̃a ſuper eis quãdoque proceditur per accuſationem, quandoq; per inquiſitionem, quãdoque per denuntiationem:ideo de his dicit:dixi ff.eod.ti.pag.105.

De calumniatoribus.

De hoc dixi ff.eo.ti.pag.13. & ff.ad Turpill.uide bonum tex.2.q.1.notandum.& ff.de priua.del.pag. 99.

De Simonia.

Inter cetæra crimina Simonia obtinet primum locũ. nã cætera reſpectu huius pro nihilo reputãtur. 1.q.ul.c. ſi.Et eſt Simonia uolũtas ſtudioſa, uel cupiditas emẽdi uel uẽdẽdi aliq̃d ſpũalis, uel ſpũali annexum:de quo, & uñ dicatur,quot modis contrahat,& qs admittitur ad accuſandũ,uel teſtificãdũ,uide gl.1.q.1.in ſum. & glo.ſe. *Simonia.*

Ne prælati uices ſuas uel eccleſias ſub annuo cenſu concedãt.

Iſta eſt ſpecies Simoniæ:& eſt titulus ſatis clarus,quia negatiuus,& totam orationem continet.

De magiſtris, & ne quid exigatur pro licentia docendi.

Hic ſubmittit de quibuſdã habẽtibus inſtar ſpiritualium:ut de magiſtris, & licentia docendi:& eſt ſatis clarus,præſertim ſecunda pars,quæ negatiua eſt.

De Iudæis, & Saracenis, & eorum ſeruis.

Iudæi, à Iuda, q̃a illa tribus p̃ſtãtior cæteris:dixi C. eo.Saraceni dñr à Sara uxore Abrahæ:qui potius Agare *Iudæi. Saraceni*

ni dici deberent,ab Agar ancilla abrahę:& mater Iſmae
Serui. lis,ex quo Saraceni deſcenderunt.Et dicitur hic de ſeruis ſiue ſtrictè,id eſt,libertate carentibus,ſiue largè etiā ſeruientibus pro mercede,ut famuli:qui etiam ſerui dicuntur à ſeruiendo· dixi C.ne Iudæ. Chriſt.manc.

De hæreticis.

Dixi.C.eo.ti.

De ſchiſmaticis.

Schiſmatici ſunt, qui diuidunt ſe ab unitate Romanæ eccleſiæ,conſtituendo ſibi eccleſiam,& ordinādo clericos,& ſacerdotes.24.q.1.loquitur.& q.3.īter ſchiſma.

De *apoſtatis,& reiterantibus baptiſmum.*

De prima parte dixi.C.e.de apoſta.C.ne ſanc.bap.re.

De his qui filios occiderunt.

Inter homicidiorum genera, homicidium filiorum eſt grauius,quàm parricidium : ideo præmittitur: dixi. C.ad l.Pomp.de parric.

De infantibus,& languidis expoſitis.

Exponentes.i.eiicientes infantes, & languidos, eos quaſi occidunt:ideo de hoc dixi aliquid.C. de ſer. lang.

De homicidio uoluntario,uel caſuali.

De homicidio uoluntario dixi.ff. ad l.Corne. de ſica. pag.108. De caſuali dixi.ff.ad leg. Aquil. pag. 30. & uide gl.bonā in c.ſicut dignum.infra e.& gl.33.q. 3. in ſum.

De torneamentis.

Tornea-menta. Torneamenta fieti nō debēt,& uulnerato in eis cōcedit̄ pęnitētia.Sed ſi moriat̄.denegat̄ ei ſepultura eccleſiaſtica.j.c.1.& dn̄r torneamenta,quia uadunt circumeundo,ſeu ꝑcutiant ſe circumeuntes:à torqueo,uel à torno.

De clericis pugnantibus in duello.

Duellū dicitur,ubi duntaxat duo pugnāt:& hoc eſt ꝓhibitum,qa tentatur Deus.j.c.2.& de purg.uulg.per totum : de quo gl,inſti.de hære.ab inteſt.§.ꝑ contrarium.

De ſagitariis.

Sagittarii & Baliſtarii ſunt,qui ſagittis.i.arcu. & baliſtiis utuntur.

De *adulteriis & ſtupro.*

Dixi.ff.e.ti.pag. 107.

De raptoribus, & incendiariis, & uiolatoribus eccleſiarum.

Rapina partim ſe habet ad mœchiam, cum.ſ.rapitur mulier: partim ad furtum, cum committitur in aliis rebus: in quo delicto frequenter ncendia, & uiolationes eccleſiarum contingunt: ideo de hoc:

De furtis.

Dixi.ff.e.tit.pag. 99.

De uſuris.

Dixi.ff.e.tit.pag. 50.

De crimine falſi.

De materia habes 19.diſt.in memoria & 9.q.3. quiſquis.4.q.4.qui falſo. uide modos deprehēdendi falſum. infra c.licet.& pœnam in c.ad audientiã.dixi.ff.pa. 108.

De ſortilegiis.

Sortilegia dicuntur, q̃ fiunt pro furtis inueniendis, uel diuinationib.intentandis permiſſionē ſortis: de hoc uide optimam gl.26.q.2.in ſum.& q.5.ca.cõtra idolorum.

De colluſione detēgenda.

Dixi.ff.e.tit.pag.78.uide gló.2.q.3.§. notandum. & §. ſi.facit text.in c.2.de procu.lib.6.

De delictis puerorum.

Omne delictum cadit in puerũ, excepto uitio carnis. de materia 15.q.1.p totũ.& 4.q.3.c.1.22.q.6.c. paruuli.

De clerico uenatore.

De multiplici uenatione clericis prohibita hic tractatur: de hoc.86.diſt.qui uenatoribus.cum 5.ca.ſeq.& 34. diſt.c.1.in prin. *Venatio.*

De clerico percuſſore.

Clericus ſæpe aliquem percutiens deponendus eſt de materia.45.diſt.& 1.q.7.c. ſi quis omnem.

De maledicis.

Pœna blaſphemantis ponitur infra e.c.2.dixi aliquid. C.ſi quis impe.maled.

De clerico excommunicato, depoſito, uel interdicto miniſtrante.

Clerici his cenſuris innodati celebrantes, uel diuinis ſe ingerentes, ſunt irregulares: ut infra dicetur de materia 11.q.3.placuit.& c.pe.50.diſt. accedens.

De clerico non ordinato miniſtrante.

Talis deponendus eſt, & amplius non ordinandus.

Per ſaltū promoueri.

De clerico per ſaltum.

Per ſaltum promoueri dicitur, q non gradatim ad ordines accedit, ſed præpoſterè, aliquibus intermediis obmiſſis ordinibus: de hoc 52. diſt. ſolicitudo. ubi glo.

De eo qui furtiuè ordines recepit.

Furtiuè ordines recipere dicitur, q ſine ordinatiōe & licētia ſuperioris, & ſine examinatione, ut q̄a ingerit ſe cū multitudine ordinandorū, ignorante ordinatore, ordinat: & de hoc 64. diſt. ſalonitanæ. q. 9. q. 2. Lugdunēſis.

De exceſſibus prælatorum.

De delictis prælatorum ponit, & eorum pœnis.

De noui operis nuntiatione.

Dixi ff. eo. ti. pag. 135. no. plene per gl. c. 2.

De priuilegijs, & exceſſibus priuilegiatorum.

Quandoq; delinquunt priuilegiati, excedentes termi nos priuilegiorum ſuorum. De materia 25. q. 2. per totum. facit 3. diſt. priuilegia. & 9. q. 3. §. ſola, & 11. q. 3. priuilegium. repetitur in Sexto & Clemen.

Purgatio

De purgatione canonica.

Infamati ex delicto, q cōuinci non poſſunt, debēt cōpelli ad purgationem, id eſt, oſtenſionem innocentiæ, q̄ dicitur canonica, quia canonibus inſtituta, uel inuēta.

De purgatione uulgari.

Hanc purgationem, id eſt, oſtenſionem innocentiæ uulgus introduxit: & eſt prohibita, quia tētatur Deus, & multoties per eum condemnatur abſoluendus.

De iniurijs, & damno dato.

De prima, ff. eo. pa. 101. De ſecūda, ff. ad l. Aq. pa. 30.

De pœnis.

Dixi ff. eo. ti. pag. 112.

Pœna. Pœnitentia.

De pœnitentijs, & remiſſionibus.

Pœna imponitur in foro iudiciali, ſed Pœnitentia in foro pœnitētiali, quæ quia quādoq; releuantur p indulgentias, ideo ponit de remiſſionibus, id ē ſt, indulgētiis.

De ſententia excommunicationis.

Excōmunicatio, eſt a qualibet licita cōmunione, uel

licito

licito actu ſeparatio. Et q̃dā eſt maior, q̃ priuat participatione ſacramentorũ. & cõmunione hominũ: quædā minor quæ ſolùm priuat à participatione ſacramentorum: de hoc in c. nobis. de excep. c. ſi. de cler. excom. min.

De uerborum ſignificatione.

De hoc dixi ff. eo. ti. pag. 221.

De regulis iuris.

De hoc uide bonam glo. eo. tit. lib. 6. ſuper rubr. dixi etiam ff. eo. ti. pag. 123.

Has eaſdem rubricas & ſi non omnes, eas ſaltem, quæ tibi, ô Lector, obuenerunt in Sexto & Clementinis repetere, ac reuiſere, ex ſuprapoſitis potes.

FINIS.

DECRETVM.

DE materia Decreti paululũ quippiã pro eius dunta xat cognitione dicturi, præmittimus, decretũ idẽ eſſe q͛d ſtatutũ, uel conſtitutionẽ. Et quæ ſit differentia inter decretũ, Iuſſum, Autoritatem, & conſenſum, no. in ca. 1. de re. eccle. non alie. & Bart. in l. ſi qs mihi. §. iuſſum. ff. de acqui. hær. Et ſumitur decretũ quãdoq; pro ſententia diffinitiua. ff. de offi. procon. l. nec quicquam. §. ubi decretum. & l. prætor. §. 1. ff. de iudic. & ff. de re iu. ſi decreta. Quandoque ſumitur pro ſimplici petitione data iudici. C. de precib. imper. offer. l. 1. Quandoq; continet permiſſionem, uel diſpoſitionem iudicis, abſolutionem uel condemnationem non. continentem: ut in iuriſdictione præcisè uoluntaria, ubi nemo citandus eſt. ff. de bon. poſſ. l. 4. §. peñ. Quandoq; dicitur decretũ electio de aliquo facta ad aliquod officium. ff. quod cuiuſque uniuer. l. item eorum. §. ſi decuriones. de elect. innotuit. Quandoque dicitur in integrum reſtitutio ff. de poſt. l. 1. §. de qua Quandoq; dicuntur Decreta patrũ ſtatuta, uc hic, & infra 20. diſt. ſi decreta. Et fuit compilatum à magiſtro Gratiano, anno domini M.C.V. ſecundũ formam appellationis, quæ ponitur. 2. q. 6. §. for ma. Sed ut gloſſ. ibi dicit colligi ex chronicis, q̃ fuerit M.C.L. Et hoc decretũ non eſt approbatum quoad dicta Gratiani,

Decretũ.

Compilatio credi ti.

Gratiani,ſed bene quoad compilationē, & alia:de quo per Io. And.dė biga.debitum. de reſcrip.ex parte 1.not. Hug.& Arch.11.diſt. quis neſciat.& 50.diſt.de his. Et diuiditur totum opus in tres partes: in diſtinctiones. causas, & tractatum conſecrationum. Diſtinctiones præ mittuntur, quarum ſunt centum & una:in qb.tractatur de origine iuris diuini & humani,& de ordinatione, ui ta,& moribus clericorum,& eorū officiis. Cāæ ſunt triginta ſex, quæ per modum poſitionis formantur: & ſub eis, uariæ qōnes ex cauſis ipſis emergentes, & incidentes explanantur. Sed ſub triceſimatertia cā poſt tertiam eius quæſtionem, in qua mentionem faceret de pœnitē tia, inſeritur tractatus de pœnitentia, habens ſeptem diſtinctiones. Poſtremò aūt ponitur tractatus cōſecrationis, cùm quinq; diſtinctionibus uſq; ad finem cōtinuatis. De huius libri diuiſione ita ſolent tradi uerſus.

Diſtinctiones.

Cauſa.

C, diſtinguit & i, dant cauſas x, tria cum ui.
Pœnitet v, uerſum: ſed conſecrato v, uiceuerſum.

SED de his ad præſens ſatis, ne longiores reperiamur, quā ab initio polliciti ſumus. Habes, ò lector, laborē quidē præcipitatū, & quoad potuimus abbreuiatum: in plurimis tamen non ingratum, aut iniuncundum tibi fore ſcio. Penſa animum noſtrum, quem non plebeium lucrum, non popularis aura, ſed communis ſtudientiū utilitas, ad huius opuſculi conſummationem allexit. Tuòq; fauebis Sebaſtiano, ſibi, ſi quid de te bene meruit longa ſtamina, fuſóſq; lanificum ſororum non faſtiditos, imò uerò continuatos precando.

Iamq; uale, ſtudioſe puer, perdiſce libellos.
Hoſce neq; addubita, te quia digna leges.
Contigimus portum, placidis comitantibus auris.
Et premit optatum noſtra carina ſolum.
Lintea feſſa quidem, remiq; ratiſq;, manuſq;,
Quod meruit naulum nauita ferre cupit.
Diſce docendus adhuc, tenerum bene digere tempus.
Eſt aliquid ſaltem, diſcere velle: Vale.

MODVS

MODVS STVDENDI IN VTROQVE IVRE.

IOAN. BAPTISTAE. de Gazalupis.

CVM expurgaueritis uetus fermentum,& iam ſitis noua conſperſio,vt opinor, azymis ſynceritatis & ueritatis:i quo ſtatu nos cōſeruet clemētiſſimus Deus: uſum eſt mihi ſitienti utilitatem ueſtram tempus eſſe conueniens,quo ſtudioſis anixiè diligētib.religionē iuris ciuilis, rectū callē oſtēdā,quo greſſus eorū dirigā,& uiā aperiā, ꝑ quā ambulent,nō in tenebris,ſed in luce,ad illā legalē ſapientiam capeſſendam.Dicā igitur quæ ſentio, & pro utilitate ueſtra fideliter loquar,quaſi mihi ipſi conſilium dans.

DOCVMENTVM I.

QVICVNQVE cupit iuri operam dare, ſit circunſpectus ĩ.ſcriptis.In primis bene,& diligenter præparet aiam ſuam,confitendo peccata ſua integrè, & ſatisfaciendo pro commiſſis: ut ſic Spiritus ſancti gratia, oēm habens uirtutem,& oēm ſcientiam , inueniat receptaculum mūdum, & tribuat plenam ꝑfectamq́; ſciētiā: nam quicquid alibi q̃ritur , hic perfectius inuenitur.38. diſt. c.legimus.§.ſed econtra. in fi.iſtud eſt potiſſimum & primum conſilium quod dedit uenientibus ad ſtudium uenerabilis doctor Guil.de monte Laud.in clemen.1. de magiſtris ſubdens,ꝙ ſcholaſtici qui ad quamuis ſcientiā approbatā tranſeunt,& die noctuq́; torquentur,in uanū laborant , niſi Dei gratiā habeant ſecum coadiutricem: quia ut dicitur Sap. 1. In maleuolā animā non introibit ſapientia. Idē conſiliū dedit recolendæ memoriæ doctor dñs Simon de Burſiano,Cardinalis Mediolanēſis,in ꝓœmio Clem. dicens , ꝙ ſcholaris non confidat in ingenii perſpicacia,& capacitate, ſtudii aſſiduitate , & memoriæ

Aīa purganda et conſcientia.

tenacitate:ſed in eo ſpem ponat, qui ſciẽtiarum dñs eſt: in quo ſtant omnes theſauri ſapientiæ abſconditi. Nam ſcriptum eſt:Qui cõfidunt in dño,intelligent veritatem: ſuperbis autem Deus reſiſtit.Idem cõſilium ſummopere laudauit in d.cle.j. de magiſtr. Franciſcus de Zabarellis de Padua,olim Cardinalis Florentinus: & inſignis doctor do. Goffredus Caietanus in d.cle. 1.& Martinus De Fano in epiſtola quam fecit de modo ſtudendi,in quinto requiſito.Caueat etiam omni conatu a ſingulis peccatis: quia delinquens in vno factus eſt omnium reus:ut in c. defleat.extra de reg.iur.&per vnum peccatum tota gratia euacuatur.xxxij.q.1.cum renuntiatur.totum.n. hominẽ non dimidium ſaluat Deus·Verſus.Larga Dei pietas totũ nõ dimidiabit.Aut nihil,aut totum, te lacrymãte dabit.

A Venere abſtinendum. ſcholaribus. Dicit etiam Guilielmus,ꝙ ſpecialiter caueat idẽ ſtudiens à Venere,quo uitio cõſueuerunt facile ſtudioſi inquinari(cum ꝑ tale vitiũ ratio &intellectus tanquã ſuperiores partes mentis confundantur, ſenſualitate(quæ eſt inferior pars)attrahente & prædominante.xxxvij.diſt.c.turbat.in c. 1. de ſacra vnct.ver.in pectore.Simile in caule, cuius ſpica per quã emittitur ſemen ſi permittatũ luxuriari,cito creſcit.ſic eſt in ſcholari:ſi pinolũ,i.ingenium permittatũ defluere,virtus ſuꝑnæ rõis &intellectus impeditur & corporis paratur infirmitas. Idem dñt præfati doctores in d.cle.1.ubi ſubdit d.Cardi.Florẽ.ꝙ ipſe habuit auditorẽ,q notoriè obiit ex hoc.& ego cognoui plures, qui hoc vitio dediti,male uitã finierunt,uno cõtextu ꝑdiderunt oẽm virtutẽ oẽm honorem.&oẽm ſubſtãtiã:& inter cæteros vidi quẽdã ſcholarẽ diuitem &ingenioſum qui fuerat rector cuiuſdã ſtudii,captum mulieres amore (quæ eſt rete diaboli,ut inqt Hiero.)tandẽ ꝑꝑ illius meretricis amplius vagabundum diſcurriſſe prouincias: & tandẽ carceratum ꝑ mole æris cõtracti pro nutriẽda illa diabolica fœmina.Iſte idẽ præ rubore & verecundia ne cognoſcerem eum,prono in terrã vultu petiit a me eleemoſinã.ad hoc uide xxxviii.diſt. cap.legimus.uerſi.hinc etiam.& Hieronym.in epiſt.ad Damaſum.

Alude. Caueat ab Alea,quæ fomes eſt,& incentiuũ oĩum malorum

lorum vt plene dixi anno ſuperiori in opuſculo cōtra lu ſores,quod velis omnino uidere:quia ip ſius lectura cum adiutorio Dei reformabit te,ſi reformatione indiges.

Caueat a Crapula & Ebrietate,nā cum vicina ſint uéter & genitalia,ex uicinitate mēbrorum reſultat q̄dā cōfede ratio malorum,i.uitiorū,ſm Hier.& Greg.in moral.dici quod dominante gulæ uitio,oē quod hoīes fortiter ege rint,perdunt:& dū uéter nō reſtringitur,ſimul cūctæ uir tutes obruuntur.Et hinc eſt,ꝙ pinguis uenter tenentem ſenſum non gignit.Ideo ſuadeo, ut mutuas comeſſatio-nes fugiatis:nā eſcarum vſus eſt īſatiabilis,& origo uitio rū.& ē q̄d ꝑniciosū,& ſanitati inimicū:& q̄d peius ē,iuti lis cōſumptio tp̄is,quo nihil carius,ſm Theophraſtum. *Crapulæ Ebrietate.*

Audi Auguſt.in lib. 2.de ordine contra Academicos, c.8.Adoleſcentulis ſtudioſis ſapientiæ ita uiuendum eſt, ut a Venereis rebus,ab illecebris uentris & gutturis,ab immodeſto corporis cultu & ornatu, ab inanibus nego tiis ludorū, a torpore ſomni atq; pigritiæ,ab æmulatio ne,obtrectatione inuidētia,ab honorū ꝑtātumq; ambi-tionibus,ab ipſius ēt laudis immodica cupiditate ſe abſti neant,Amorē aūt pecuniæ totius ſuæ ſpei certiſſimū ue-nenū eſſe credāt.Nihil eneruiter faciant,nihil audacter. inimicitias uirēt cautiſſime,ferant æquiſſime,finiāt citiſ ſime in oī uere cōtractu cōuerſationeq; cum hoībus.ſa tis eſt ſeruare hoc unū vulgare prouerbiū,Nemini faciāt quod pati nolint.Rempublicā nolint adminiſtrare, niſi perfecti.perfici aūt uel intra ſenatoriā ætatē feſtinent,uel certe intra iuuentutem.Sed quiſque ſero ad iſta ſe cōuer ti,nō arbitretur nihil ſibi eſſe præceptū. Nā iſta utiq; fa cilius adulta ætate ſeruabit.In omni aūt uita , loca,tp̄e, amicos aut habeāt,aut hr̄e iuſtent.Obſequantur dignis, ē t non hoc expectantibus.Superbos minus curent,mini me ſint.Apte congruenterq; viuant. Deum colant,cogi-tent,q̄rant ſpe,fide,charitate ſubnixi.Optet tranquilita tē,atq; certū curſum ſtudiis ſuis oīumq; ſociorū: & ſibi quiſq; poſcat mentē bonā,pacatamq; vitā:Hæc Auguſt. *Qualiter iuuenibus viuendū.*

Optimum autē & ſalutare eſt remedium ad ꝓdicta cō ſequenda,frequēs oratio ad Deū:de qua oratione pleniſ ſime *Quid orandum.*

ſime loquiť gl.in Clemen.ſi dñm.de reliq.& uener.ſanct. ſuper uerbo,oronem,& ſpãliter hortatur,ꝙ quilibet ſtudioſus uidit ſingulis diebus dicere officium beatæ Mariç glorioſæ virginis, q̃ eſt inuentrix gratiæ genitrix uitæ,& mater ſalutis:in qua qui ſpẽ poſuit,nunquã uacuus abiit.

Quo credendum. Cæterum licet oĩs quicunq; adultæ ætatis teneatur credere articulos fidei:ut habetur in Symbolo, credo in Deum & Athanaſii,quicunq; uult ſaluus eſſe.de quo 38.diſt. c.1.& 2.& licet laico ſimplici, & forte oĩbus ẽt literatis ſufficiat articulos fidei credere implicite.i.credere,uerum eſſe quicquid credit eccleſia catholica:ut dicit Inn.in c.1. de ſumma tri. & ſequitur magiſter Bernard.Compoſtel. ibidem:illum tñ qui ingenioſus eſt,hortatur idem Compoſtel.ut uelit illos artic.fidei ſcire magis diſtincte.Et quãuis hoc ex dono ſcientiæ,& ingenii ſibi a Deo dato,quaſi ex debito rõnis,& ingratitudinis vitandæ cã ſcire debeãt: putat tñ ibidem ꝙ dicti laici etiam ingenioſi, & literati non peccant mortaliter, ſi dictos arti culos fidei neſciant explicite,uel non ſint ſoliciti de his ſciendis.quia eorum profeſſio ad hoc non eſt,quç uerba nota diligenter.

DOCVMENTVM II.

Doct.eligendus. Conuenit adoleſcenti ſtudioſo, qui ſicut dictum eſt uiuere inſtituerit, quærere doctorem ſibi,& magiſtrum, cuius autoritas aperiat ſibi anuam ſciendi neceſſaria magna & occulta : quam ianuam quiſque ingreſſus ſine ulla dubitatione uite optimæ præcepta ſectatur, per quæ cum docilis factus fuerit,tunc demum diſcet & quãta rõne prædita ſint ea ipſa quæ ſecutus eſt ante rõnem: & quid ſit ipſa rõ, quam poſt autoritatis cunabula firmus & idoneus iam ſequitur, atq; comprehendit. Hic Aug.ubi ſ.Plin.ſecundus 2.lib.epiſtolarum. epiſt.18.inter cætera cuidam Maurico,qui cum conſuluerat de præceptore eligendo pro fratri liberis,dicit hæc uerba:cum omnes qui profitentur,audiero, quid de quoq; ſentiam ſcribam: Nec ignoro, ſuſcipiendas offenſas in eligendo præceptore: ſed oportet me non modo offenſas, uerum etiam ſimultates pro fratris tui liberis tam æquo animo ſubire,quam parentes pro ſuis.Illuſtris doctor Martinus

de

de Fano in epiſtola quam fecit de modo ſtudendi, dicit, primo quærendum eſſe de doctore, ſi qualia doceri oportet doceat, ſi libenter ad interrogata reſpondeat: & ſi reſpondendo dubitationes de pectore quærentis euellat, ſi patitur rõnabiliter cõtradici, ſi cãm rõnabilem ſuis dictis adiungit: ſit vr ꝙ aſſerit, de fonte uel ſcripturæ uel æquitatis ubi iuſtitia deficit, prouenire. Item quærendum, an ſit ſatis ſufficiens, an uim habeat impſſiuam, ut exemplis intelligibilibus inſtruat quod oſtendit: nec ſit in ſua lectione pompoſus, ſed potius utilis, & fidelis, & plus ueritati, ꝙ truffis & ornamento uerborum inhærens. Dicebat recolendæ memoriæ doctor & præceptor meus dñs Io. Petrucii de Peruſio, ꝙ aliqua quæ adulta in ætate ab imperito & inepto pręceptore erronea ſibi tradita didicerat, vix ſexagenarius factus dediſcere potuerit. vñ ſuadebat, in electione præceptoris eſſe proprię utilitati, non alieno honori conſulendum. Hinc Hier. in epiſt. ad Athletam, de inſtõne Paulæ, monet, ꝙ non diſcamus in teneris annis q̃ dediſcenda forent: quia difficulter eradicat̃, quod rudes animi didicerunt. & ſubdit. Græca narrat hiſtoria, Alexandrum potentiſſimũ Regem, orbisq; dñatorẽ, & ĩ moribus & inceſſu Leonidis pædagogi ſui non potuiſſe carere uitiis, quib. adhuc paruulus fuerat infectus. Hinc ſumat exẽplũ quiſq;, ut illum æmuletur, & cum illo cõuerſetur, cuius mores ſunt probati: alias informabitur cohærentia. Tu intelligis quid dicere uelim: quorſum tendant hæc dicta meo. Qui hẽt aures audiendi, audiat. Adde q̃d Macedonum ſapientiſ. Rex Philip. Alexãdrum filium. Ariſt. in diſciplinam tradidit: extatq; illius epiſtola ad Ariſt. quam Aul. Gel. lib. 9. Noct. Attic. hic uerbis ponit: Diis pol habeo grãm: non tã proinde ꝙ natus eſt mihi filius: ꝙ pro eo ꝙ eum naſci contingit tpibus uitæ tuæ, Spero. n. fore, ut eruditus, edoctusq; abs te, dignus exſtat & nobis, & rerum iſtarum ſucceſſione. Hæc refert Leonardus Aret. in quadam epiſtola. Idẽ Plutarchus de liberis educandis ſic ait: Maximum omnium: longeq; primariũ dicturus accedo. Inqrendi ſunt pceptores ſui quorũ uita nullis obnoxia criminibus, irreprehenſi mores

Qualis debet eſſe doctor.

Præcepta erronea.

Mores magiſtri.

res,& optimum ſit exprimẽtũ.Honeſtatis.n.fontẽ,ſimul ac radicẽ eſſe liquet,legitimã conſeq̃ diſcipliñã. Pauloq; infra ſubdit:Illud certæ ſtultitiæ extremæ:Sunt quidã q li cet pręceptorũ inſcitiã cognouerint, idq; præſenſerint, illis tñ ſuos cõmendãt pueros:nonnulli placidis ipſorum uicti blãditiis.Sunt ẽt q̃ rogantium amicorum gratiæ tri buant,qua in re ſimile q̃ppiam factitant;ut ſi quis ægro to laboranti corpore doctũ ac ſalutiferũ omittens medicũ,ut amici gratiã ineat,imptitũ hominẽ deligat , a quo fortaſſis in perniciẽ detur,de hoc ſatis apud Plutarchum.

Honor p̃ceptorib. impendendus.

DOCVMENTVM III.

COnuenit adoleſcẽti ſtudioſo poſteaquã idoneũ p̃ce ptorẽ elegerit,illũ honorare,obſeruare,colere,amare ut genitorem, & conari habere beneuolum.ipſum in terrogetur ab eo inſtruatur,non aũt ut calumnietur , & per aliquã cauillationem aut fallaciam intercipiat eum. Hæc Martinus de Fano in d.epiſtola,& Card.Mediolanenſis in d.procemio Cle. non ſuperbiat ille diſcipulus, cui aliquando contigerit aliquid ſcire doctori ignotum. nam in hoc latiſſimo prato iuris ciuilis bos herbã, canis leporem,ciconiaq; lacertã inuenire põt:ut in ſimili dicit Seneca in epiſt.108.Præterea oĩa intelligere,& oium habere memoriã,diuinitatis eſt potius quã humanitatis:ut l.1.§.ſi quid autem.C.de uete.iu.enu.Capiat unuſquiſq; exemplum ab Auguſtino dicẽte:ego epiſcopus tot annorũ ab anniculo paratus ſum doceri.24.q.3.ſi habes. Conet p̃ceptoris opiniones defendere quantum p̃t:exẽplo Caſſii Iuriſconſulti : ut habetur in l.qualem. uerſi.Caſſius.ff.de arbi.cum,ſimilibus.Quod ſi non poteſt ex errore manifeſto,ueri tatem præponet,& honorabit eam:nã ambobus exiſtentibus amicis,ſanctius eſt honorare ueri tatem,ut inquit Philoſophus.1.Ethic.

Quid facere ſtudens debeat.

DOCVMENTVM IIII.

COnuenit ut oẽm curã,ſtudiũ & diligẽtiam adhibeat, Deum & facultatẽ cui indulget, corde gerens ut inquit idem Matri de Fano in d.epiſtol.circa quæ quicunque uoluerit ad ſaturitatem uidere,legat Pli.lib.1.epiſt. 3.5.6.9.13.16.18.20.& 21.Item in lib.2.epi.3.5.11.14. 18.&

18.& 19.Item in li.3.epiſt.1.& 3.Sed ſuper omnia legat & memoriæ commendet epiſtolam 5.dicti lib.3.ad Marium:quæ incipit,pergratum. in qua deſcribit uitam & mores Plinii maioris aunnculi ſui: quæ literis aureis eſſet ſcribenda,non omiſſo apice.Incitaret.n.animum cuiuſcunq; ad diligentiam, & moueret pectora et duriſſima & ſaxea, quinimo ex ipſius lectione pleriq; qui ſe credunt diligentiſſimos, cognoſcere manifeſtè ſe eſſe negligentes.Imitetur exemplum Pōponii Iuriſcōſulti dicentis hæc uerba:nam & ego diſcendi cupiditate quā ſolam uiuendi rōnem optimam in octāuum & ſeptuageſimum annum ætatis duxi memor ſum eius ſententiæ,quam dixiſſe ferunt Iulianum: nam & ſi alterum pedem in ſepulcro tenerē,adhuctñ diſcere quidem uellem,ut habetur in l.apud Iulianum.ff.de fideicō. liber Subdit Martinus de Fano in dicta epiſtola: Nec tantum ſtudeatis ꝙ triſtitia aut pectoris dolor nos affligat anxietatibus: recipere requietē,& animū ad gaudia reuocate.Hoc fuerit ſuperfluū monere tpibus noſtris.Nā libri ſcholariū regulariter ſunt pleni puluere,quotidie circumeunt plateas, ut cum ſint benè,imò luxurioſè induti,uideant,& uideātur. Peſtis efficaciſſima ſtudioſis luxuria ueſtiū, ꝑꝑ quā tps otioſè perdiē,& rotæ cōuerſæ ſunt in ſcabella. Seio, intelligis q̇d uelim monere per hæc uerba.Hinc Io. An. reprehēdit ſcholares ueſtibus doctoris utētes: ut eſt gl. in c. ad apoſtolicæ.de priui.lib.6. Hæc nō ſunt intelligēda de nobilibus & potētibus.Vnde Car.Medio.in d.pœmio Cle.dicit,paupertatem eſſe unā ex clauibus,ꝑ quas intramus ianuam ſapientiæ.nam paupertas luxuriā cōpeſcit.& Sen.dicit:ſi uis addiſcere,ſis paup, aut ſimilis pauperi.Cratis Thebani recipiens exemplum.12.q.2.c.gloria.uerſi.ætatis.Hoc intellige cum temperamento, dummodo neceſſaria adſint: ut inq̇t Philoſophus. 10. Ethic.

Semp ſtudendum.

Paupertas & humilitas.

DOCVMENTVM V.

An expediat habere multos libros.

NOn curet ſcholaris in uſu multos libros habere. Nam lectio multorum auctorum omnis generis uoluminum habet aliquid uagum & inſtabile. Certis

ingeniis

ingenijs immorari oportet, ſi uelis aliquid trahere, qđ aĩo fideliter ſedeat. Nuſquam eſt quod vbiq; eſt. In pere grinatione exiſtentib. hoc euenit, ut multa habeant hoſpitia, multas amicitias. Idẽ accidit his, qui nullius ingenio ſe familiariter applicant: ſed oĩa curſim, & properanter tranſmittunt. Nihil æquè ſanitatẽ impedi, q̃ remediorum crebra mutatio. Nec prodeſt cibus ſumptus q̃ ſtatim eijcitur non conualeſcit planta q̃ ſæpe transfertur. Diſtrahit librorũ multitudo. Itaq; cũ legere nõ poſſis quantũ habueris, ſatis eſt habere quantum legas. Sed mõ hunc librum euoluere, modò illum, rarò eſt fructuoſum. Faſtidiẽtis ſtomachi eſt, multa deguſtare: q̃ ubi uaria ſunt & diuerſa, inquinant, nõ alunt. Non refert q̃ multos, ſed q̃ bonos libros habeas. Lectio certa prodeſt, uaria delectat, &c. Hæc Sen. in epiſt. 2. pro maiori parte, unde dñs Card. Fl. in d. clem. 1. de magiſtris. dicit, quod expedit ſcholari paucis libris uacare, ut poſſit cõmendare memoriæ quę fuerint opportuna: ut puta ſcholari in iure ſtudenti conuenit memoriæ cõmẽdare textus & gloſſas, ſine qb. fruſtra laborat, ad ſubtilitates quas non poſſet iure ꝓbare. Doctor aũt indiget multis libris, & ſi fieri poſſet, oĩum qui ſcripſerũt: ut ex multis poſſit elicere ueriora: Tu ſi uolueris plenius uidere, an expediat habere multos libros, uide eũdem. Sen. in lib. de Beneficijs. c. 2. & in lib. de uita & morib. philoſophorũ. in 3. par. & Hier. in. epiſt. 40. & Old. conſi. 85. Quòd ſi oĩno uoluerit illos habere, & cũ ꝓfectus fuerit, illis uti: notũ ſibi ſacio, ꝙ primus q̃ cœpit gloſſare tex. & leges, fuit Guarnerius, ſeu Irnerius, dum ſtuduiſſet legib. ex ſeipſo: & legit Bonon. uñ tunc fuit maximi noĩs: & merito appellatus lucerna iuris: tanquã primus illuminator noſtræ ſcientiæ. Ita dicit Odof. in l. ius ciuile. ff. de. iuſt. & iu. Poſt eũ ſecuti ſunt Bulgarus, Martinus, Placentinus, Ioã. Azo, Accur. quorum gloſſæ qua autoritate factæ fuerint, non me memini legiſſe. ſed circunſcripta licentia principis, an impunè licuerit gloſſare, uide gl. in l. 2. §. hoc autẽ. C. de uet. iu. enu. Notabis tñ circa prædicta aliqua demulcẽtia aures auditorum Primò notabis, ꝙ prima ſumma

Guarnerius. *Martinus.* *Placentinus.* *Ioan.*

quæ

quę fuit in iure noſtro,fuit cōpoſita à Ruggerio:ut dicit Odof.in rub.C.ad l.Iul.repe .Huius diſcipulus fuit Rofredus Beneuentanus: ut colligitur ex dictis Io. And. in addi.Spec.in tit.de fructib.& intereſſe,& in tit.de cōfeſ. Sciendum eſt ēt, ꝙ dominus Placentinus præclarus & famoſus iuriſperitus apud Mōtempeſſulanum ſup codice & inſti.ſummas laudabiles compoſuit:ut dicit Azo in procœmio ſuæ ſummæ ſuper codice, & incipit dicta ſumma Placentini: cum eſſem Mantuæ. & iſta ſumma Placentini erat tunc melior aliqua alia quæ publicata eſſet uſque ad illa tpa:ut dicit Odofr.in l.1.ff. de pactis. *Ruggerij ſumma.* *Rofredus* *Placentini ſumma.*

Poſt hęc Io.Baſianns Cremonen.fecit unam ſummā breuiſſimam ſup Pādectas.de quo Odofr.in l.1.in prin. ff.de eden.dicit,ꝙ erat uentoſa, & ꝙ illam ſolum fecit ut Placentinum reprehendere, & quod aliquid boni nō eſt in illa ſumma.Idem Io.fecit quando lecturam ſuper C.iſte Io.fuit pręceptor Azonis:ut in ſumma Azo.ſuper C.in ti.pro ſo.de quo in gl.fit ſæpe mentio.Floruit anno dñi 1200.iſte fuit iuris lucerna, & ſpeculum mundi, ut inquit Ang.de Peruſio.in repeti.l.falſis.C.de furtis. *Io.Baſianus.*

Eodem tpe fuit Bulgarus, ut habetur in l.bene à Zenone C.de quadr.pręſcr.Superuenit Azo,qui primo fecit minorē apparatum ſuper C.& ff.deinde fecit ſumma quā habemus,& dicit Azonis,& eſt:licet quidā dixerint olim,illā ſummam quę attribuitur Azoni, fuiſſe Ioan. Baſiani Cremonenſis:ſed malè dixerunt, nam Ioan.tm̄ fecit ſummam ſuper pandectis, ut dixi.hoc dicit Odof. in.legem.C.de pact.& illi ſummæ Azonis Odofr.fecit addtitiones,quas in aliquibus ſummis incorporatus uidi.Poſt hanc ſummam idē Azo fecit magnos apparatus ſuper digeſtum uetus:optimus fuit, ut dixit Odof.in l. Iulianus.ff.de cond.ind.Hunc Azonem Bal.in l.cōtractus.C.de fi.inſtr.& l.cum aliter.C.de fideiu.dixit fuiſſet fontē legum,& uas electionis. Lotarius fuit contpaneus Azonis,ut p Bar.in l.ſancimus.C. de iud.Rofredus Beneuētanus, q fecit utiliſſimun opus libellorum ī iure ciuili & canonico,fuit diſcipulus Rogerii in initio, ut p̄dixi poſtea diſcipulus dñi Azo.ut ipſemet ſæpios atteſtatur *Bulgarus.* *Azo.* *Lotarius* *Rofredus*

tur in dicto opuſculo libellorum. Succurrit deinde tene
Accurſius. bris iuris ciuilis Accurſius Florentinus, qui gloſſauit Digeſtum, Codicem, Inſtitutiones, librum Authenticorum & tres libros C. tẽpore Gregorii IX. Põtificis c. LXXXV. Friderici II. in ordine Imperatorũ XXIIII. Tẽpore quo gloſſauit librum Authenticorũ currebant anni domini M.CC.XXVII. vt ipſe notauit in Auth. ut ꝑpo. nomen Imper. §. ſi quã uero. ſuper uerbo in dictionis. & conſequenter à gloſſatione Accurſii uſq; ad ꝑſentem annũ cucurrerunt anni. CCXXXVI. uel circa. Iſte Accu. fuit diſcipulus
Iacobus Balduini Azo. ut ipſemet no. ĩ l. ſi. ſup uerbo, poſſũm. ff. de cõd. ob cau. Iac. Balduini fuit ꝑceptor Odofre. floruit anni dñi.
Innocentius quartus. M.CC.LXX de iſto ſæpe Odofr. in lect. ſuis facit mentionẽ. Inno. IIII. qui fuit Ianuẽſis de domo de Fliſco, & de comitibus Louaniæ, fecit apparatũ ſolennẽ ſuper Decretalib. fuit magnus Legiſta: floruit anni dñi M.CC.LIIII.
Cõpoſtellanus. vt Io. And. in addi. Spe. in ti. ne ſede vacante. DO. Ber. Cõpoſtellanus ſcripſit ſuper I. Decretaliũ uſq; ad ti. de trãſ
Odofredus. la. præl. fuit Cappellanus Ino. prædicti, & edidit illudde mandato Innocẽtii. Odofre. fecit lect. ſup C. & ff. floruit anno dñi MCCLX. colligĩ ex dictis eius ĩ l. imperiũ. ff. de
Hoſtienſis. iur. om. iud. Viuebat ẽt tpe Io. And. vt colligĩ in addi. Spe. in ti. de loca. Hoſt. i. dñs Henricus Cardinalis Hoſtienſis, qui fuit de Seguſia ſm Io. And. in addi. Spec. in tit. de reſcrip. præſentatione fuit ꝑceptor Spec. ut dicit
Speculator. Io. And. in addi. Spe. in ti. de offi. iud. fecit ſummã mirabilem, & edidit lecturas ſuper Decretalibus. Speculator, Guillelmus Durandi, fuit prouincialis. ut colligitur in
Iacobus de Belui. Spe. in tit. de feudo. Tpe quo cõdidit librũ Speculi, currebant anni dñi M.CC.LXXI. patet in Spe. de inſtr. edici.
Bartho. Brixien. §. j. ver. itẽ hodie. Iac. de Bel. legit ſæpius librum Auth. & fecit optimã lecturã ſuper illo libro, & multas diſputa-
Garſias. tiones. Bartholomæus brixiẽſis, qui fecit additiones ad
Archidiaconus. gloſſas Decreti, fecit etiã quæſtiones Dominicales & veneriales, floruit tpe Gregorij IX. Garſias Hiſpanus floruit anno dñi M.CC.LXXXIIII. Gui. de baiſio Archidia-
Dynus. conus Bononiẽſis floruit eodẽ tpe: cõmẽtauit ſolẽniter Decretum & 6. Decretalium. Dy. Mugelanus claruit anno do-

no domini 1297. tẽpore Bonifacii VIII. pontificis 201. Adolſi Imperatoris: ſcripſit ſubtiliſſime ſuper ff. & ſuper tit. Inſt. de Act. fecit etiam mirabile commentũ ſuper tit. de reg. iur. in 6. Huic diſputando determinati aliquam quæſtionem adeſſe uidebatur tota ſynodus legalis philoſophiæ: ut dicit Cy. in l. unica. C. de ſententiis q̃ pro eo quod intereſt. Reperiuntur ẽt conſilia eius elegãtiſſima Iac. de Rauenna prouinciæ Lotoringiæ legum ꝓfeſſor in Theologia magiſter, ac Vardunenſis ciuitatis in dicta ꝓuincia epiſcopus, ſcripſit ſuper ff. & C. & multa ſimpliciter tradita à maioribus, reduxit ad Dialecticum arguendi modum: ut per Cy. in l. quicũq;. C. de ſer. fug. q. 6. Pet. de Bellapertica, Burgũdus, doctor illuſtris, ſcripſit ſup ff. & C. & ſuper Inſtõibus. Edidit etiã infinitas diſputationes: ut audiui, numero centũ. Floruit ann. Dñi 1300. ut colligitur ex dictis Cy. & Bar. in l. 1. C. de ſentẽtiis quæ pro eo quod inter. & fuit cõtẽporaneus Dyni. *Iacob. de Rauẽna.* *Petrus de Bell.*

Iac. de Arena Parmẽſis, cuius opiniones ut plurimum ſunt de mente iuris, ut dicit Bart. in ſua diſpu. q̃ incipit. Statuto Lucanæ ciuitatis. ſcripſit breuit, ſed utiliter ſup C. & ff. & fecit multas diſput. Martin. de Silemanis fuit contemporaneus Dyni, iſte fuit præceptor Io. And. in legibus: ut refert Io. And. in addi. Spec. in tit. de arbitris. *Martinus de Silemanis.*

Bartho. de Neapoli fuit contemporaneus Dyni, ſm Io. An. in addi. Spec. in tit. de iuramen. cal. & in tit. de dona. Franciſcus Accur. fuit ẽt cõtemporaneus Dyni, ſcd̃m Doct. in l. unica C. de ſententiis, quę pro eo quod inter. & Cy. in l. fi. C. de ſuſpectis tut. & Bart. in l. 1. §. ſuſpecti. ff. ad Turp. Albertus Odofredi fuit cõtẽmporaneus Dyni. uidi conſilium ſubſcriptum ab utroque de quo patebat publico inſtrumen. in archiuo Senenſi. Richardus de Petronibus de Senis Cardinalis, unus ex compilatoribus Sexti decretalium, fuit de ſequacibus Franciſci Accurſii, ut refert Cy. in l. tutori. C. de neg. geſt. obiit Ianuę anno domini 1314. ut uidi patere publico inſtrumento. Guilhermus de Tyno doct. ultramontanus qui legit longo tempore in ſtudio Aurelienſi, fecit breuem apparatum ſuper C. & ff. ueteri. fuit doctor illuſtris. *Bartholomæus de Neapoli.* *Frãc. Ac.* *Albertus Odofr.* *Richardus de Petrõnibus.* *Guilhe. de Tyno.*

Richardus Malumbre. Richardus Malumare Cremonēſis,qui legebat Paduę tpe regis Roberti ſecundū Cyn.in l.ſi uiua matre.C. de bo.mater.fuit ualentior doctor italiæ ſuo tpe, ut dicit Bal.in l. quicunq;.C.de epiſc.& cler.Iſte Richar.fuit cōdemnatus de hæreſi,ut in d.l.quicunq;.p Iacob. Butr.& Bal.multa ſcripſit,quorum copia rara.Floruit anno dñi. M.CCC.

Lambertinus de Rampon. Dñs Lambertinus de Ramponibus doct.pfundiſſimæ & fundatiſſimæ ſcīæ ſcripſit ſuper ff. & C. ſuorum ſcriptorum rara eſt copia. Hunc doctorem extollit uſq; ad ſydera Ioann. And.in ca.ſi pater.de teſta.in 6. in Nouella,& in additioni.Specu.in titu.de teſta.

Bartholo. de Butrigariis. Dominus Bartholomæus de Butrigarijs extollitur a Ioan.Andr.in addit.Spec.in tit.de accuſat.in 3.parte.

Io. And. Ioan. Andr.fons & tuba iuris canonici,fecit nouellas ſuper Decreralibus gloſſauit & Sextum Clementinas:fecit Nouellam ſuper Sexto:& Mercuriales,opus digniſſimum, & ultimo loco fecit mirabile opus Additionum Speculi: anno dñi. M. CCC.XLVII. ut colligitur ex his q̄ ipſe dicit in additioni. pdictis,in tit.ne ſede uacante & in ti.de filiis presbyterorū.Mortuus eſt anno dñi M.CCC.XLVIII. tpe magnæ peſtis,ut ſcribit Ioan.Calderini eius filius adoptiuus in ca. ueſtra,de cohab.cler.& mulie.de qualitate patris Io. Andreæ,& aliis ad notitiam ſui pertinentibus, uide ī dictis addi.& in tit.de filiis presbyte. & in tit. de ætate & qualitate.& in ti.de ſucceſ.ab inteſt. Hunc uirum tibi ppone, patre ludi magiſtro, tenuiſq; fortune hoīe natum:q iſta moleſtiſſima utriuſque iuris ſtudia & pertulit & didicit, pelle urſina tectus, citra lecti delicias,neque poſtea uxorius factus ſolitam diligentiam intermiſit. huic ad urbem uenienti(ut refert Nicolaus Euerardi ī locis ſuis legalibus,loco ab autoritate)dixit Pontifex. Bene uenerit qui lux mundi cognominatus eſt. Plura alia his ſimilia de iuris doctoribus referuntur in dicto loco ab autoritate.

Cynus. Cynus de Sigisbuldis de Piſtorio florebat anno dñi M.CCC.XIIII.quo anno in die ſancti Barnabæ Apoſtoli finiuit lecturam ſuper quam inchoauerat anno pcedenti,Iſta lectura perfecit ingenium Barto. ut inquit Bald. ī c.ſi uaſallus.ī ti.ſi de feu.fue.contro.inter do.& uaſ.Scri

pſit

pſit planè ſuper prima parte ff.ueter.uſq; ad ti.ſi ex noxa li cã agatur incluſiuè:& ſuper ti.de rebus creditis.in 2. parte.ſup reliquis paruã áddition ē ſcripſit.fuit iſte Cynus amicus Io.And. ut atteſtat Ioã. Aand.in addi.ĩ ti.de locato.Fuit diſcipulus Dyni.quē pceptorē ſuũ reuerēdiſſimũ fuiſſe ,pſitet in mille locis. Oldradus de Laude fuit contēporaneus Ioã.And. & Cy. & fuit diſcipulus Dyni fuit aduocatus cõſiſtorialis. Edidit ſuper iure ciuili plures lecturas, quarũ rara copia reperit:ſolēne opus cõſilio rũ fecit.Floruit ann.M.ccc. xx. Vixit ĩperãte Ludouico IIII.uidis eius conpendioſam & utilem lecturã ſuper Feudis. circumfertur hodie eius tractatus de Legitimatione,cum aliis:qui ſunt multum utiles. *Oldradus.*

Nicolaus de Materellis,doct.Mutinēſis, fuit cotēporaneus.Io.And.ut colligit in addit.ad ſpec.in ti.de cõfeſſis §.ſequit.Edidit pulcras lect.ſup ff.& C.illarũ copia rara. *Nicolaus de Materellis.*

Ioãnes Calderini Bononien. adoptiuus Ioã. An. doc. magnæ ſciæ & uitæ ſctē, floruit tpe Ioan.Andr.& poſt cõmētauit Decretales, & fecit pulchrũ opus cõſiliorũ. *Ioan. Calder.*

Gaſpar de Calderinis floruit paulò poſt. Ioãnes Fabri doctor ultramõtanus, q fuit Aquitaneus.ſcripſit ſup C. & inſti.Fere p eadē tpa Iac.de Butrigariis ſcripſit ſup ff. ueter.& ſup C.fecit duas lectu ueterē & nouã.Itē cõmētauit ti.Inſtitutionũ de Actio Edidit etiã infinitas diſputationes.Fuit unus ex pceptoribus Bar.floruit anno dñi M.ccc.xx.Reinerius de Forliuio alius præceptor Bar.q cõmentauit etiã ius noſtrũ obiit anno Dñi Mccclviij. ut refert Nellus de ſãcto Gemi.in parte ult.bãnitorũ.q.12. *Gaſpar de Calderinis. Ioan. Fabri. Iacob. Butrig. Reinerius de Forliuio.*

Fredericus Petracius de Senis fuit cõtēporaneus Ioã. And.Cy.Oldradi,Nicolai de materallis,& aliorũ,de qbs paulò ſuprà. Floruit anno dñi M.ccc.xv.Edidit notabile opus cõſiliorũ. Recuperius de ſancto Miniate, & Ioã. Pagliarēſis de Senis fuere cõtēporanei Frederici, & uir i ſingulares.Lapus de Caſtellione cõtēporaneus prædicto r fecit inter cœtera opus notabili Allegationũ ſuarum. *Fredericus Petrucius. Recuperius. Lapus de Caſtellione.*

Bart.de Saxo ferrato Picenus, ſpeculũ pater, & lucerna iuris ciuilis, natus anno dñi Mcccix. incæpit ſtudere in iure ciuili anno dñi Mcccxxiij.idē publicè de iure reſpõ *Bartolus de Saxo ferrato.*

Fräci. Tigrini. dit anno dñi 1330. obiit anno dñi 1360. ætatis ſuæ anno 46. fuit diſcipulus Cyni. Iac. But. & Reinerii: ut colligitur ex dictis eius in l. ſi is qui ꝓ emptore. ff. de uſuc. & in l. quidam cùm filium. ff. de uerb. obli. ibi coniicere potes quibus parentibus natus ſit Barto. & in l. 1. C. de ſum. trini. & ex repetitione domini Nicolai Alexandri eius generi in l. et ſi filium. ff. de mune. & hon. Edidit mirabilia commenta in iure noſtro, quæ propter eorum celebritatem notoria ſunt. Franciſcus Tigrini de Piſis floruit tempore Bart. fuit doctiſſimus, & ſanctæ uitæ.

Franciſcus de Albergotis.

Albericus de Roſate.

Franc. de Albergotis de Aretio ſolidus doct. ut plurimũ imitatur Bar. floruit per eadẽ tpa. Alberic. de Roſate Pergamenſis eximius commentator, floruit anno dñi 1350. fuit cõtẽporaneus Bartoli. Bar. nõ uidit ipſius cõmentarios, qui continẽt ſuper ff. & C. multa uolumina, quorum copia frequens eſt in Lombardia. Albericus tñ uidit Bart. nam allegauit eum in ſuo tractatu ſtatutorũ parte 2. q. 219. & plurib. ſeq. Signorellus de Homodeis de Mediolano, fuit cõtẽporaneus Alberici, ut colligitur ex dictis Alberici. Martagnanus de Azognidis de Bononia floruit tempore iuuentutis Bart. obiit ætatis ſuę an. 25. fecit multas diſput. quas uidi: & illarum copia rara. de illo mẽtionem fecit Bal. in l. aſſiduis. C. qui po. in pi. ha. Bal. Petrus, & Angelus magiſtri Frãciſci de Vbaldis de Peruſio germani fratres utriuſq; iuris excellẽtiſsimi doctores, diſcipuli Bartoli, Frãciſci Tigrini, & do. Ioan. pupillarem. in iure ciuili floruerũt lõgo tpe. obiit Baldus anno dñi 1423. in Aprili. Papiæ iacet ſepultus in eccleſia fratrũ minorũ. hinc aiũt ſcioli quidã, & iuris eiuſq; ſciẽ ſtudioſos odio vatiniano proſequentes, inſcalatũ fuiſſe, ꝙ neſcio quid in Archetypo Piſano immutaſſet. Alciatus tñ in Paradoxis negat eos libros Archętypos, inſipienterq; agere, qui ob eorũ inſpectionẽ ſeria omittunt. Inter alia eadẽq; innumera ingenii ſui monumenta ſcripſit Baldus diuinũ conſilium de ſchiſmate: in fauorẽ pontificis vrbani VI. & præiudiciũ clemẽtis VII. pſeudopõtificis a Gallis creati, ea ſpe, ut Romana curia in Gallia pſiſteret: & vrbani cãm defendit ẽt Io. Lignanus

Signorellus de Homod.

Baldus. *Petrus.* *Angelus de Vbaldis.*

nus.Contra ædis Vedaſti abbas, idē a cōſil.regis Frāciæ
monumentis literarū Vrbanū dānat. Ang.deceſſit Florē
tiæ eo.anno.Ambo iſti uidelicet Bal.& Ang. illuſtraue-
runt ius ciuile.Petrus illuminauit ius canonicū.de Bal.
& eius doctoratu mentionē facit Bar. in l.qdā ſuo.ff.de
cō.inſt.in fi.Rich.de Saliceto floruit tpe Baldi.Bartho- *Richar-*
lomæus de Saliceto floruit eo.tpe,& ambo cōmentaue- *dus &*
runt ius ciuile. Pet.de Anch.Bononien. fuit diſcipulus *Bartholo*
Baldi.floruit tpe Saliceti,ſcripſit plenè ſuper decretali- *mæus de*
bus,ſexto, & clementinis.Edidit pulcherrima cōmenta *Saliceto.*
ſuper reg.iuris in ſexto & clementinis, & pulchrū opus *Petrus*
conſil.Scripſit,ēt ſuper ff.ueteri.& ff.nouo, hunc Ponta *de An-*
nus in ſuis conſiliis extollit uſq; ad ſydera.Ant. de But. *charano.*
de Bononia uir excellens & ſanctæ uitæ commentauit *Anto. de*
decretales & clementinas: & fuit cōtemporaneus Petri *Butrio.*
de Anch.doctor omni ueneratione dignus. Edidit etiā
opus conſiliorum, duo pulchra repertoria,unum in
iure canonico,& aliud in iure ciuili. Franciſcus de Za- *Fran. de*
barellis de Padua, Cardinalis Florentinus,floruit anno *Zabarel-*
domini 1400.commentauit decr.& clemen. ſolemniter. *lis.*

Chriſtophorus de caſtellono de Mediolano floruit *Chriſto-*
eo.tpe:multa tentauit contra communem doctrinam, *pho.de ca*
quæ licet ingenia excitauerint, confuſionem tn̄ fecerūt *ſtelliono.*
ſcholaribus habētis ingenii. Raphael Fulgoſius de Pla- *Raphael*
centia,& Raphael Cumanus(uel melius diceret comen- *Fulgo-*
ſis)contemporanei & ſubtiles doct.in iure ciuili clarue- *ſius, &*
runt Paduæ 1420.imitati ſunt mores dn̄i chriſtopho. *Cumanus*
eorū præceptoris.Petrus Maurocenus cardinalis Vene *Ioan. de*
tiis floruit anno dn̄i 1424.ſcripſit ſup ſexto decretaliū *Imola.*
ſolenniter.Ioan.de Imol℥.claruit eo.tpe: commentauit
primum,ſecundum & tertium decretalium, item ſextū
& clementinas; præterea Infortiatum:& obiit anno do *Paul. de*
mini.1426. 17.Februarii Paulus.de Caſtro clarus & uti *Caſtro.*
lis doctor ſcripſit ſuper ff. & C. Edidi ēt pulchrū opus *Domini-*
conſiliorum.obiit paulo poſt Io.de Imola, cuius fuerat *cus de S.*
contēporaneus:legit Florentiæ, Senis, & Paduæ.Domi *Gemi.*
nicus de S.Geminiano floruit per eadem tempora.com *Lud. Pon*
mentauit egregiè ſextum decretalium. Ludouicus Pōta *tanus.*

nus origine, ſed incolatu Romanus: doctor memoriæ ſingularis, & quaſi ſtupendus: ſcripſit ſuper aliquibus partibus Digeſtorũ, & Codicis copioſiſſimè. Edidit Cõſilia ſolẽnia, & Repetitiones aliquas fecit: inter quas obtinet principatũ repetitio authen. ſimiliter. C. ad l. Fal. & ibi oĩa ſpecialia pix cauſæ collegit. floruit anno domĩ ni Mccccxxx. fuit diſcipulus do. Ioãnis Petrucii, de quo infrà. Tanta fuit huius Pontani autoritas ob eximiã doctrinã in concilio Baſilienſi, ut Eugeniũ modo damnauerit, damnatum rurſus patribus reconciliauerit.

Nicol. ab bas Panormitanus. Nicolaus quondã Monacenſis abbas, poſtea archiepiſcopus Panormitanus, origine de Catania oppide Siciliæ iuxta mõtẽ Aetnã, floruit eodẽ tpe cũ Ludouico Põtano: ambo clariſſimi facti ſunt in almo ſtudio Senenſi, & in concilio Baſilienſ. cõmentauit iſte dominus Abbas modernus Decretales ſolennibus, claris, & ordinatis cõmentis: incæpit cõmentare Decretũ. Edidit multas diſputationes, Repetitiones, & Cõſilia. Eius fama (ut opinor) quotidie creſcit *Iacob. Aluarotus.* Petrus de Matheillanis: de Bononia floruit eodẽ tpe. Iacobus Aluarotus de Padua floruit p eadẽ tpa: cõmentauit egregiũ librũ Feudorũ. *Io. de Anan.* Ioannes de Anania tãdẽ archidiaconus Bononiẽſis, floruit Bononiæ lõgo tpe. cõmẽtauit decretales. Obiit an. dñi Mccccl v. uel circa. *Ioan. Petrucii.* Thomas doctius Senenſis doct. uerus, & clarus iuris ĩterpres, obiit anno dñi Mccccl x. Ioãnes Petrucii de *Angelus de Peruſio.* Peruſio, & Angelus de Periglis de Peruſio pceptores mei primus de mane, alius de ſere, florebãt ann. dñi Mccccl xj. quo anno incæpi ſtudere in iure ciuili. Obiit dñs Angelus an. Mccccl xv. dñs uerò Ioãnes obiit anno Mccccl xij. quorũ animæ requieſcãt ĩ pace: fuerũt illuſtres doctores *Andr. Iſern.* ut notũ eſt. Multi alii fuerunt uiri ſolẽnes in iure ciuili *Albertus Gal.* ut Andreas de Iſernia cõmentator Feudorũ & Conſtitutionũ regni. Albertus Galeoti Parmẽſis, q fecit opuſculũ *And. de Piſis.* quod dr̃ Margarita. Andreas de Piſis, q ſcripſit ſuper ff. Argentinus domini Reinerii de Forli. *Benedictus de Plomb.* Benedictus de Plõbino, qui cõmentauit aliquos titulos in prima parte ff. noui. incipiendo à titulo, de manumiſſ. ff. fecit etiã ſolẽnes repetitiones & diſputationes, Bartoluciuis de pre-

sbyteris

ſbyteris de Bononia. Bartholomæus de Capua. Comites de Peruſio Dionyſ. de Peruſio. Franciſ. de Ramponibus de Bononia. Freder. de Scalis de Bononia Florian. de ſancto Petro de Bonon. Gaudinus, id eſt Albertus de Gandino de Cremona. Guido de Suzaria. Vgolinus de Fontana Parmẽſis. Homobonus Cremoneſis Onofrius, Bartolini de Peruſio. Iacobus de Archiſono de Verona cõmentator Feudorũ. Iacobus de Iſolanus olim Cardinalis. Lanfrancus de Luca. Martinus de Caramanico de regno gloſſator conſtitutionũ regni. Marſilius de Manrigellis de Bononia illuſtris doct. cuius multæ diſputationes inueniunt. Matthæus de Matteſilanis de Bononia, cuius reperiunt notabilia dicta q̃dã & clara opuſcula. Nicolaus cremonenſis. Nicolaus furioſi, q gloſſauit librũ Feudorum Nicolaus de Neapoli maximus textua'is. Nellus de ſancto Geminiano, qui edidit illuſtre opus banitorũ. Hoſpertus de Cremona, q̃ fuit primus doctor q incœpit legere Peroſii. Petrus Docet, q̃ ſcripſit ſuper libris Feudorũ. Petrus de Boacteriis de Bononia. Petrus Boemus. Tancredus de Corneto cuius reperit opuſculum q̃d dr̃ Copẽdioſa. Vbertus de Bonacurte. Vbertus de Bobio & alii plures. Itẽ in iure canonico prænotatus Abbas antiquus, Bernardus gloſſator Parmẽſis, Bonaguida Aretinus, Bertrãdus Hiſpanus, q̃ ſcripſit ſuper. Clementinas. Baſianus Berengarius olim cardinalis, q inter cætera fecit pulcrũ repertoriũ ſuper Speculo. Egidius Bononienſis. Franciſcus Vercellenſis. Goffredus Beneuentanus, cuius reperit utilis sũma. Gratianus Aretinus. Guilelmus de monte Laud. Vltramontanus. Guillelmus naſo. Candolfus. Guillelmus de bonis conſiliis de Bononia. Hẽricus bohic. Ioãnes gloſſator decreti. Ioãnes de deo Hiſpanus. Laurẽtius antiquus doct. Laurentius de pinu, q ſcripſit ſuper Clementinis Laurentius de Rudolfis de Florẽtia, cuius reperitur egregiũ cõmẽtũ ſuper uſuris inter cætera. Matthæus Romanus q ſcripſit ſuper cle. Nepos de Monte albano. Paulus de Leazaris. Petrus de Saxonia. Petrus Manducator. Proſdoctinus de Padua. Simon de Burſiano. Cardinalis Mediolaneſis quo ſcripſit ſuper clemen

Frã. de Rampon. Forianus. Pet. Homobonus. Lanfrancus. Mattheus de Matteſ. Nic. de Neap. Nellus de ſancto Gemi. Tancredus. Vbertus de Bon. Abbas antiq. Goffredus Beneuenta. Gratianus. Guil. de monte Laud. Henricus Bohic. Ioan. de Deo. Nepos. Paul. de Leazaris

Car. Mediolanē. tinis.Stephanus Prouinciales, qui ſimiliter ſcripſit ſuper clementinis. Stephanus Troches, & Petrus de Stagno, qui ſimiliter ſcripſerunt ſuper Clem.legentes apud Montem peſſulanum. Tancredus gloſſator, *Lucas de penna* Lucas de penna doctor Gallicus. Thomas de Piperata. Raymundus de *Zenzelinus.* Pennatori. Vincentius antiquus doct. Vguſio Vercellenſis, Zenzelinus Vltramontanus, Ioannes de Blana- *Ioan de Blanaſco* co Burgundus, Ioannes Fauentinus, Ioannes de ſancto Georgio de bononia, Ioannes de Morio de Floren- *Iaſon de Mayno.* tia.Ioannes de Fantuſiis de Bononia, Iaſon de Moyno doctor celeberimus : & profecto admirabilis eſt ſuus in *Philippus Decius.* primus docendi modus: eruditio noua omnino,atq; incredibilis pollitio, inaudia & lacteo fonte exuberans facundiā.ſcripſit ſuper ff. & C. Edidit inſuper concilia ſo- *Iodocus. Flamingus.* lennia. Item fecit additiones ad Chriſtoforum Porcum in inſtit.Philippus Decius doct.memoriæ ſingularis ſcripſit egregie in iure cano. Iodochus Lauuerinis utriuſq; cenſuræ doctor ualde ſubtilis,almæ uniuerſitatis Tholo.edidit multas diſputationes, & nonnullas fecit repetitiones,ſuper.l.ſtipulationes non diuiduntur. ff. de uerbo.obl.& ſuper l.rem maioris pretii.de reſcin.uend.C.& alii infinitiui,quorum tempora, patrias,celebritatem & opera tu ipſe proſequaris.

Duorum ſolidiſſima ingenia in quorum dictis rarius inuenitur error, tibi propone,ut illos eligas, tanquam principatum tenentes inter commentatores iuris: ſcilicet Io. And. in iure canonico, & Bartolum in iure ciui- *Io. And.* li.Illi ſunt tibi colendi ultra cæteros.Ioannem And.in iure canonico cæteris p̄ferendū eſſe ordine & emolumēto, exclamat Cardinalis Florentinus in proœmio Clementinarum:dicit.n.ꝙ ſapientiā canonicam adeo locupletauit ſuis cōmentis,ut a centum annis ſimul oēs commentatores reliqui non ęquè commentauerint:& merito datur ei principatus,ut eius cōmenta textui ſint appoſita Sexti,& clementinarum.Recolo etiam,ꝙ ipſe idem Ioann.Andr. in additio.Specu.in titulo de filiis præſby dicit ſibi puero fuiſſe reuelatum a quodam religioſo uiro,ipſum illuminaturum ius canonicum.Bartolum etiam in iure ciuili

fuiſſe

fuiſſe principẽ quis negabit?Huius dictis ſemper fere ineſſe clauſulam ueritatis,res ipſa patet:ut Põtanus exclamabat conſilio 417. Propterea in Hiſpania,& Luſitania decreto regio,& cõis illarum partiũ eſt ſancitũ conſtitutione publica(ut alias audiui a qbuſdam auditoribus meis illarum partium)ꝙ in caſibus in quibus requiritur contradictio doctorum, opinio Barto. prævalet, tanquam principalior, & ſecundum illam iudicetur. Si Hiſpani tantum deferunt Bartolo:nos Italici quid faciemus?Intrepidi ſua ſcripta curemus habere ſcire, imitari : quia Bartoliſta optimus iuriſta cenſendus eſt.

DOCVMENTVM III.

CONGRVIT Vtilitati ſcholaris, ut doctorem & præceptorem ſine intermiſſione audiat. Vnde Laurentius antiquus doctor in cle.1.de magiſtr. & Guill. de monte Laudu.& d. Cardinalis Florentinus,& dominus Gof. Porretanus exclamant contra ſcholares capitoſos, non intrantes ſcholas, qui quadam capitoſitate credunt plus addiſcere, quàm ſi a doctoribus doceantur, quod diſcunt in uanum: cum ſenſus auditus aptior fit ad percipiendum,& memoriæ tradendum quod uerbali uoce traditur in ſcriptis,uel ſine,quam uiſus, uel alius ſenſus.54. diſt.ſit rector. Zenzelinus etiam dicit ibidem,quod requiritur inſtructio a uoce magiſtra.Primo eſt tempus tacendi,poſtea loquendi. eccl.3.& ueritas prius addiſcitur a magiſtris,poſtea docetur.36.diſt.§.ecce.uerſ.hinc etiã Salomon.unde Hierony.ad Ruſticum monachum dicit, non ingrediaris abſq; doctore uiam quam nunquam ingreſſus es.16.q.1.c.ſi clericatus. *Audire doct.*

Nec ſufficit ſcholarem morã trahere in ſtudio,niſi ſtudeat.16.q.1.c.generaliter.& in c.cum ex literis.de in int. reſt.notatur. Hinc dicit Hoſtien.in c. fi.de magiſt.& Io. de Lignano in proœmio clem. ꝙ ſcholares habitu,& non actu,non ſunt appellandi ſcholares. Quinimo fortius dicit Dominicus de ſancto Gemin.in proœmio Sexti. & do.Abb.in c. 1. in fi. de iudic.quod tales ſcholares ſolo habitu poſſunt puniri tanquam mendaces. bene facit gloſ.37.quæſt.5.cauere.& quod doct. notant in l.q ſub *Moram trahere in ſtudio* *Scholares habitu.*

prætex.

prætex. C.de ſacroſanct. eccle.uide circa hæc quæ dixi, & quæ not.l.1.ſcriniarios. C. de teſtam.mili. Dominus Pau.de Caſtro etiam exclamat contra ſcholares non intrantes continue in l.frater.a fratre.ff.de cõdictio.indeb. Vitia,n.uox multum imprimit quia habet neſcio quid latentis energiæ,ut inquit Hier.in proœ.Bibliæ. Plinius ẽt ĩ quadam epiſtola Plinium nepotem exhortatur,ut audiat uocem magiſtri.Ab iſtis excipiendi ſunt ſcholaras ꝑuecti,& proximi cingi. quia aliquando ruminant in ſtudio camerario quæ didicerunt:aut per ſe ſtudant,q̃ nõ leguntur ĩ ſcholis.Quiſq; ſibi proſpiciat prout ſibi nouerit eẽ cõſultius Caueat tñ,ne decipiat a pigritia,uel alia cã.

DOCVMENTVM VII.

Diligenter audire.

SCHOLARIS *diligens* & *intrans* inſtitutus ut ſupra,ſeruet hunc modum , ut cum audit doctorem non numeret regulas, *non faciat caſtra* in mari,ut dicit glo.in l.1.C.de ſtu.*libe. urbis* Romæ. *D*einde ſecundum *M*artinum de Fa.in dicta Epi*ſtola,* hoc ſeruet,ut caſum ad totam & ad quamlibet partem *literæ* concordet , & non credat ſe intelligere, ſi aliquam particulam non intelligat ad plenum:& uideat ſi lex pertinet ad rurbicam: deinde ipſius caſus:& quare ſic ſtatutum fuerit,conſideret rationẽ:& ſoluat contraria:cauſas ſolutionis diligenter attendens,de quo fonte procedat.Curet ſibi ex ſe inuenire ſimilia:ex generalibus non inhæreat multitudini,unam uel duas leges de generalibus,quæ melius id exprimant,memoriæ commendando : & il las quaſi unicas gẽmas teneat & amplectatur. *T*empus non perdat in literam commendando memorie,ſed intellectui:& ubi & quare ſub tali rubrica ſint poſitę contemplando ſtudeat. *D*emum in corde ſuo concipiat,ſi aliquem caſum audiuiſſet.uel ſenſiſſet,cui deciſio illius l.poſſit aplicari,& illum caſum auditum quaſi præfiguratiõe illius legis habeat.Cęterum dum uigilat in lecto,ruminet in corde dicens.Tot leges, & ſic incipientes habuimus: ex quibus in effectu iſtud reportauimus.Aduertat etiam dum legit legem,an ſuper illa poſſit formare aliquam quæſtionem, per quam poſſit legẽ ad inconueniens reuocare.Tandem

Cũ ctã cõſideret. Similia quærere.

Nõn crimina memoriæ imponenda.

Quæſtiones formanda.

quærat ueritatẽ,& æquitatis,& iuſtitiæ ſit ſemper emator. Hæc Marc. in Epiſtola præalle. Sed in præmiſſis aliquando clarius loquar. Cum inoleuerit iſte mos dandi in ſcriptis, & multiplicati ſint infiniti commentatores uarie loquentes, quid fiendum? Dicet intra ſe diligens auditor, ſi recollectis inſtitero, ego confundor: ſi non inſtandum in illis, ut quid perdimus illud tempus? malo domi ſtudere cum uno cõmentatore præcipuo, puta Bartolo: uel cum intrauero, nolo ſcribere. Reſpondeo, Super omnia conſultis eſt intrare, propter impreſſionem ueſtis magiſtri: ut ſupra dixi in ſexto conſilio. Item ſi ſtas in ſcholis, conſultius eſt ſcribere recollectos §§. nullus.n. liber eſt tã malus, quin aliquid boni habeat: ut dicit Plinius lib.3. Epiſt. epiſt.5. Ipſa etiam ſcriptura facit te olfacere omne minimum uerbum. Præterea multo magis (ut uulgo dicitur) uiua uox afficit Nã licet acriora ſint quæ legis, altius tamen in animo ſedent, quæ pronuntiatio, uultus, habitus, Seſtus etiam dicantis afficit: ut dicit Plinius ſecundus in Epiſt.3. li.2. Cum aũt domum redieris, & uolueris ſtuderæ lectionem in primis textus legas, & lectites, ut imprimas. Magis.n. firmũ, & ſtabile eſt, quod repetita probauit lectio: ut dicit tex. in conſt. cordi. C. de emẽ. Iuſt. eod. Caſum figurabis literæ, & intellectui doctorum cõgruentẽ: deinde iterũ reſumatur textus, & notando ſingula uerba, & partes textus, poſtquã adaptaueris ad rubricã: & quæſieris rationem dubitandi, & decidẽdi, colliges textualia & notabilia quæ doctores inde eliciunt. Et coneris ẽt tu ſcire euellere aliquid ex illa litera. Et hoc potiſſimum, & primarium in nouitio. Et cum hoc feceris. ſurgas cũ intellectu, & calcules tecum, dicens, Ex iſta lege in effectu habeo hoc notatu dignum: & illud cõmẽda memoriæ: non de uerbo ad uerbum, ſed ſufficit in effectu. & hoc ſufficeret nouitio, nec ultra: ne ſi pergat, ſentiat ſtomachũ oneratum, qa fragilis hominũ memoria ſæpe dum aliud nouũ quęrit, aliud iã quęſitum amittit: ut dicere ſolebat Seneca. Quod ſi intellectus tuus, & memoria ſit capax ulterioris inquiſitionis, capias gloſſ. illas, & explica opponendo uel quærendo ẽm modum quem dat Bart. in

Quando ſtudẽdũ ſu domi.

Gloſſæ quõ ſtudendæ.

l.petens

l.petẽs.C.de pactis.& ibi dixi,& tandem calcula gloſſam, ſi aliquid habeat notatu dignum:& illud aſſigna memoriæ: & ſemper habeas ante oculos monitiones Senecæ quas uidiſti ſ in 5.conſilio tibi dato. Circa Recollectarũ cuarũ uſum do tibi hoc conſiliũ, ut recollectis,q̃ non uerſantur circa legẽ tuã,& intellectũ,& notabilia,& neceſſariã declarationẽ legis,& gloſſæ, ſed extrauagantur cũ floribus uariis ſingulariũ dictorũ aliquando recollectorũ,& principaliter extra rem,nõ inhæreas dũ es ſcholaris,quouis mo do iſta ſint uaria:q̃ licet delectent, tñ inquinãt. Et doctores q̃ iſta tradunt cõſu ltius facerent, ſi omitterẽt: unde belliſſimè exclamat Salicetus in rep etit.l.quod te ff.ſi certum peta.& l.qđ Nerua.ff.depoſi.contra illos,q negligunt regulas ſcire : & implent caput ſuum caſibus ſingularibus,& peregrinis:q̃ doctrina eſt fallax,& periculoſa.Qñ uero doctor tuus ordinaret tibi recollectas claras ꝓ intellectus legis, in primis illud uideat oĩno nouitius, & ſuper extuali intellectu uigiliã premat,oĩa ꝓtentet.reliquum qđ doctor ſubdit additiue, uel cumulando q̃ſtiones,& dicta, reſeruet ĩ aliud tp̃s, poſtquam erit ſolidatus in regulis,& terminis iuris,& hoc modo Recollectæ ꝓ ſunt,& nõ obſũt,ſi clare tradunt,& nõ impertinẽter:qñ uero impertinenter,abſint oĩno a te, tanquam uenenũ.

Recollectarũ uſus.

Regulas ſcire expedit.

Quod ſi diceres,nõne melius eſſet ſtudere cũ Bar.tantum? Confiteor ꝙ Bart.oĩ tpe omni perſonæ utilis & neceſſarius eſt:ſed aliquando breuis, aliquando obſcurus, aliquando non legit legem,aliquando non habetur.itaq; impleas ſtomachum tuũ bonis cibis,& nutritiuis.i.bonis legibus,& regulis,& bonis doctrinis cõmunibus ſecundum capacitatem ingenij tui.Laudo ꝙ tu, qui es iã ſolidatus in regulas iuris,& reali conditione terminorũ & audiuiſti partes q̃ ordinarie leguntur , uideas totum corpus iuris cum Bart.& toties facias,ut Bartoli doctrinas ꝓ uiribus aſſequi oneris , & tenere illum in ſtudijs æmulaberis. licet illius ingenij adipiſci arduitatem etiã ſperare nimium eſt.quod dari niſi a Deo nõ põt,ſicut in ſimili de Cice.dicit Plin.li.4.Epiſt.epiſtola 8.eius tamen Bart.ueſtigia ſemper adorabis:ut de Vergilio dici t Statius

tius in fine libri Thebaidos, ibi: Nec tu diuinā Aeneida tentat: Sed lōge ſequere, & ueſtigia ſemper adora. Dixi ꝙ æmuleris Bart. nam ſtultiſſimum eſt ad imitandum non optima quæq; præponere. ut inquit Plinius lib. 1. Epiſt. epiſtola 5. & lib. 7. epiſtola 9. Cum Bartolum bene uideris, legas alios dignos autores ex his, quos ſupra memoraui: & ſemper note, & excerpas quæ digna inueneris, ut facere conſueuerunt omnes illuſtres uiri. Et tuæ memoriæ debilitatē artificio ſtyli & pugillarium iuuabis. Ad id te inuitat epiſtola Plinii 5. in li. 3. quæ incipit, Pergratū. Ideo dico, ꝙ uideas alios: quia quāto plures reſpicies, tāto magis ꝓficies: quia nō eſt unus, quāuis præſtet, imitādus pcipuus & ſolus: qa nunquā par fit imitator autori. Hæc rei natura eſt. Semper. n. ueritate ſimilitudo minor eſt: ut dicit Seneca in prologo declamationum ſuarum. Præterea ſicut terræ uariis mutatiſq; ſeminibus: ita ingenia noſtra nunc hac, nunc illa meditatione recoluntur: ut inquit Plinius li. 7. Epiſt. epiſtola 9. q̄ incipit, Quæris. *Excerpere.*

Laudarem, ꝙ nouitius memoriæ cōmendaret titulum de uerb. ſig. & titulum de reg. iur. ff. & regulas iuris, de quibus in Sexto, ſingulis diebus aliquas. nam & animum recreāt ipſarum, uarietate, & plurimum conferunt. Sunt n. principales claues iuris: quibus eſt inhærendum tanquam Bonon. carocio: ut dicit gl. in l. omnis diffinitio. ff. de reg. iur. quinimo illas ignorare, lata culpa eſt. Deinde profectus cum ruſticatur aut peregrinatur, poteſt ſecum conferre Dynum de reg. iur. quo non puto eſſe utilius opuſculum, & magis uarium. Conſultat unuſquiſq; ſibiipſi: illum uideat autorem, ad cuius cognitionem ingenium ardentius excitatur, & per cuius æmulationem credat melius legitimos aſſequi theſauros. Tpe uacationum repetat quæ audierit, uiderit, legerit: & cōmēdet memoriæ ea quæ fuerint notatu digna. Felix ille, cuius memoria fuerit bonæ fidei, quę in promptu reddit ſibi credita: ut inquit Seneca in prologo Declam. ſuarum. Quòd ſi memoria tua fuerit infidelis cuſtos, committas excepta ſtyls & pugillaribus, ut prædixi. & quicquid dixeris, audieris, egeris in die, ueſperi commemorabis, ut *Regula iuris.* *Dynus de regulis iuris.* *Vacationum tempore.*

inquit

inquit Cicero in libro de Senectute & ad hoc ſtudium in ſeceſſu habendum, uideat epiſtolam Plin.9.li.7. quæ incipit, Quæris. quæ eſt elegans ad hoc.

DOCVMENTVM VIII.

Nouus Iuſtinianus. CONSVLO nouitio, donec Nouus Iuſtinianus appellatur, id eſt, durante primo anno, ut nunquam curet ad oſtẽtationem arguere: curet ſcire potius quàm apparere: diſcat, non uideri doctus, ſed eſſe quærat, iuxta conſilium moralia uiri Alberti cauſidici Brixienſis. Pars.n.ſcientiæ eſt. ſcire quòd neſcias. De omnibus ſibi ignotis diligenter interroget, quorum poſſit eſſe capax. Nam ſi non purgauerit aliquid erroneum, quod ipſum faciebat muſſare: illud inde continuò tranſiret in habitum, & faceret apoſtanea, id eſt, eſſet cauſa multorum errorum. Vnde Martialis: Diſcendi modus eſt dum te neſcire uidebis: Diſce ſed aſſiduè, diſce ſed ut ſapias. Sumpta parum prodeſt quæ mox emitttitur eſca: Bos quibus eſt pactas, ruminat hæc eadem. *Edictalis.* Quinimo forraſſe melius faceret, ſi ſecundo anno quo Edictalis uocatur, ab argumentatione oſtẽtandi cauſa abſtineat. Illæ ſolent eſſe fructuoſæ contentiones, quæ ſecretò fiunt inter collegiatos in collegijs ordinis litterarij: ut in domo ſapientiæ Senẽſis, & ſimilibus: quo ſecreto genere diſputandi nihil ſyncerius, aut ſimplicius, aut melius. Refert Aulus Gellius 1.ca.9. ꝙ cùm quis exploratus à Pythagora, idoneus inuentus fuerat recipi in diſciplinam, ſtatim iubebat certũ tẽpus tacere, non omnes idẽ, ſed alium aliud tp̃s pro æſtimato captu ſolertiæ: ſed non minùs quiſquã tacuit quã biennium. Reperi etiam ꝙ Hippocrates, cùm diſcipulo ſuſcipiebat, antequam doceret, iuramẽtum ab eis extorquebat inter cætera, ut ſilentium, ſermonẽ, inceſſum, mãſuetudinẽ habituum, morſimq; ſeruarent. *Papinianiſta.* Tertiò anno quo Papinianiſta uocabitur, audacter incipiat, & diſputationis genus ad utilitatem frequenter, non ad pompã. *Quando diſputandum.* Diſputationis.n. multiplex & mira eſt utilitas, ut luculentiſſimè oñdit eloquentiſſimus uir Leonardus Aretinus in opuſculo quod edidit de utilitate diſputationis. *Hircos.* Quartò anno quo Græco uocabulo ab antiquitate uocabatur

tabatur Hircos.in proœmio Digeſtorum.§. ſed q̃a ſolitum.quod gloſſa ibi exponit,quaſi ſubtiliter uidens· qđ opinor dictum, q̃a hircus eſt oculorum angulus, ſecundum Seruium Grammaticum.Hinc apud Virgiliũ:Trãſuerſa tuentibus hircis,i.oculis in hircos,hoc eſt,in angulos retortis.Vnde ſcholaris qui ſtuduit tribus annis,& ĩchoauit ſtudere quarto,fortaſſe ideo Hircus dicitur, q̃a ſit conueniens ut oculos habeat fixos, & ſpeculationi diu intantos,& eundem in locum directos.hoc. n. facere ſolent cogitabundi,ut ſuprà in domo recolendæ memoriæ do.Angeli de periglis,de Peruſio,de quo ſuprà. Vel ideo Hircus:quia ſicut ſanguis hirci frangit adamantem lapidem duriſſimum: ſic ſcholaris qui iam tres annos ſtudit,omnem durã & per difficilẽ materiam iã tractare p̃t. Eſt.n.tempus ſpeculandi,& penſitandi.Si igitur in continuatione & colluctatione legali, ut cùm opus fuerit,in corona denique hominũ acri magnoq; iudicio ab origine cauſiſq; primis repetat,diſcernat,expendat,ponderet colligat,concludat: & omnem hæſitationem dubitationemq; redundantem reſoluat : & in audientium animis aculeũ relinquat: quo fiet,ut in diſputando, per uſum q̃ eſt magiſter egregius,fiat ĩcomprehenſibilis & lubricus, & ianuam famæ patefaciat per illes actiones. Radices diſciplinæ ſunt amaræ, fructus dulces,ſ̃m philoſophum. Patienter igitur ferat omnem laborem: q̃a labor impro bus oĩa uincit. Quinto anno Coloritæ uacantur, ut in dicto proœmio Digeſtorũ,de his nominibus habetur.Iã n.ſciunt colorare uerba caſibus legitimis, arcanis cis reſeratis:ſciunt uti legum inductionibus congruentes, qđ eſt potiſſimũm:ut l. non ſolum.§.q̃ pilũ. ff. de excuſ. tut. ibi,rectè adaptans oĩbus ſimilibus & iſte inducendi modus imitatione maiorum potiſſimè h̃r, & diſputationis uſu coaleſcit. Audi Leonardum ĩ p̃allegato opuſculo de utilitate diſputationis,dum dicit:Nã q̃d eſt,ꝑ Deos immortales, quod ad res ſubtiles cognoſcendas atq; diſcutiendas plus ualere poſſit, q̃ diſputatio : ubi rẽ in medio poſitã uelut oculi plures undiq; ſpeculentur : ut in ea nihil ſit,qđ ſubterfugere,nihil qđ latere,nihil quod valeat omnium

Coloris.

Diſputationis utilitas.

omnium fruſtrari intuitum. Quid eſt quod animum feſſum atq; labefactatum & ſtudia longitudine otii & aſſiduitate lectionis plerunq; faſtidientem magis reparet atque redintegret, quã ſermones in corona cętuq; agitati? Vel gloria ſi alios ſuperaueris: uel pudore ſi ſuperatus fueris, ad legendum atq; perdiſcendum uehementer incenderis. Quid eſt quod ingenium magis acuat, quod illud callidius uerſutiusq; reddat, q̃ diſputatio? cum ibi neceſſe ſit ut momento tpis ad rem ſe applicet, uiq; uerborum ſe reflectat, colligat, concludat, ut faciliter intelligi poſſit hac exercitatione exercitatũ, ad cętera diſcernẽda fieri ueloctiorẽ. Paulò ĵ. ſubdit: itaq; ergo, qui ueſtræ utilitatis ſum auidus, quiq; uos quàm maximè florentes in ſtudiis ueſtris uidere cupiã, non iniuria uobis iraſcor: ſi quidẽ hunc diſputandi uſum, ex quo tot emanãt utilitates, negligitis. Etenim abſurdũ eſt intra parietes, atq; in ſolitudine ſecũ loqui, multaq; agitare, ſi in oculis hoium atq; in cœtu, ueluti nihil ſapias, obmuteſcis. Et quæ unã aliquã utilitatẽ in ſe habeant, eo magno labore proſeq: diſputationẽ uerò, ex qua ꝑmultæ utilitates proficiſcuntur ſumma cũ iocunditate, nolle attingere. Nam uelutis agricola improbandus eſt, q cũ liceret ei fundũ uniuerſum excolere, ſaltus quoſdã ſteriles arat: partẽ uerò quãpiã eius fundi pinguiſſimã, atq; uberrimã relinqt incultã: ſic reprehẽdendus eſt is, q cum oĩa ſtudiorũ munera adĩplere poſſit. cætera quãuis leuiora accuratiſſimè obit diſputãdi uerò exercitatione aſpnat, & negligit: ex qua tot fructus colligunt uberrimi: ut ꝑ eũ ibi latius. Et hoc eſt quod dicere uoluit iuriſconſ. in l. munerum. §. miſſa. ff. de muner. & honor. ibi, Herẽnius Modeſtinus & notando & diſputando bene & optima ratione decreuit.

DOCVMENTVM IX.

Diſputare quidlibet.

TIBI conſulo, ut ſi diſputaturus in corona fueris, nunquã temerariè illud onus ſuſcipias, reſpondendi de ſingulis, de quib. fueris interrogatus. Licet. n. Valerius lib. 8. cap. antepenul. commendent Gorgiam Leontinum, ætatis ſuæ cunctos præſtantem: eo quòd primus in conuentu auſus ſit poſcere, quia de re quiſque audire

Gorgias Leontinus.

re uellet:& ideo ei (ut idem dicit) uniuerſa Græcia in templo Delphici Apollinis ſolido ex auro ſtatuã poſuit: cùm cæterorum ad id tempus auratas collocaſſet, beatus tñ Hieronymus in opuſculo contra Ioan.epiſcopum Hieroſo.Origenis.ſ.aſſertorem,ſic inquit: Gorgiã Leontinum cuncti philoſophi & oratores lacerant, ꝙ auſus ſit publicè ſella poſita polliceri, reſponſurum ſe de qua quiſq; te interrogare uoluiſſet. Sed ꝗ nouiſſimis agamus.Tpe quo illuſtris do.Bal.de Peruſio legebat Papiæ,quidam do.Philippus de Rhegio,qui fuerat doctior oĩum ferè illorum doctorum Papienſiũ, & apud eos erat maximæ autoritatis,cum multis annis poſtea legiſſet Paduæ,rediens Papiam, in principio ſui aduentus publicè pollicitus eſt,ſe uelle reſpondere de quolibet in materia ultimarum uoluntatum.Do.Bal. ibi, præſens interrogauit eum dicens:Vbi habemus nos, ꝙ ſubſto uulgaris facta in legato,non comprehẽdat niſi caſum, Si uoluerit: & facta in hæreditate,cõprehẽdit caſum, ſi noluerit,vel nõ potuerit:ut l.cũ proponas.C.de hæredib.inſt.Breuiter ille do.Philip.obmutuit: & Bal. tunc aperuit librũ,& legit tex.legis,pater Seuerinam.ff. de cond. & demonſt. ubi erat caſus ſm unam lectionem. vñ illi cathedranti reſultauit magna confuſio.Hęc refert do.Pau.de Caſt.in d.l.pater Seuerinam.dicens: caueas a talibus actib. præſumptuoſis,quia ſolus Deus nouit omnia.

Baldus reprehendit quendam legu leium.

DOCVMENTVM X.

CONſulo ſcholari,ꝙ in diſputando ſolis textuum allegationibus inhæreat:non ut quidam inepti, aut inexperti faciunt,qui arguendo glo.allegant & doctores,abſque iurium allegatione: illo enim nihil apud doctores ineptius. Contra iſtos exclamat gloſſa in l. ſed licet. ff. de offic.præſiden.ſi uolueris aptè arguere in forma legiſtis congruente:utaris argumentandi modis, quos edidit ſubtilis doct. Iaco. de But. uel illis,quos edidit Alberi.de Roſate:uel illis,quos Bal. inſeruit in l.conuenticulam.C.de epiſ.& cler.Si uero fueris reſponſalis, tunc ut facilè declines omnia argumenta tibi facta, uideas

Tex. allegandi.

Argumẽtandi modus.

Solutionis argumẽtorum cautela.

Ii Odofredum

Odofredum in prœmio ffor um.in princ.& ibi Bal.quia mira quadã dexteritate inſtruit oém argumentandi uim altero de tribus modis poſſe repelli & declinari.ſ.per aliter & aliter.per aliud.& per ſecundum quid,non ſimpliciter. Quod qualiter intelligatur,& practice adap tandũ ſit,belliſſime explicat ibi Bal.quem oĩno uideas. Hæc ſi ſeruaueris,optimus quoq; iudicorum tam athleta quam gubernator euades in omni æuo locoque felix:ut dicit tex.in d.prœmio fforum.§.diſcipuli.faciliusq; contin- get,ſi patriam propriam fueris egreſſus gratia ſtudiorũ: nam in propria patria melta diuertunt, ut dicit dñs Simon de Burſiano cardinalis Mediolanenſ. in prœmio Clemen. & egredi decreueris,eligas locum ubi ſint celebres doctores, & ubi ſint numeroſa multitudo ſcholarium:prout erat Bononiæ tpe do.Azonis, quo tpe ibi erant decem millia ſcolarium:ut refert Odoffr.in auth. habitã. C.ne filius pro patre ubi refert quod ſemel propter multitudinem magnã orta contentione inter ſcholares Lombardos & Thuſcos,ciuitas illa fuit in magno periculo:nemo.n.poterat coercere illos : & ut facilius coerceri poſſent,in futurum de concordia tunc renuntiarunt priuilegio iudicum:de quib.in d.auth.& in criminalibus ſe ſubmiſerunt iuriſdictioni poteſtatis.

Studere extra patriam.

Bononiæ tpe Azonis erant decẽ millia ſcholarium.

Facto igitur finem. Quoad præmiſſa, licet prædicta parua ſint & taliaquæ aurib. & iugeniјs ueſtris cultiſſimis tanquam puerilia(non dubito)& diminuta uidebuntur,aut fortaſſe non carentia rubore,cum & ego ipſe alterius conſilio in prædictis & alijs iubitanter indigeam. ſed tñ ſyncere locutus ſum,quaſi mecum loquens. Vos diligentia ueſtra oém.ſiniſteritatem inedtitudinem emendabitis,& in melius reformabitis potiſſime cum omni prædicta abſq; diligenti præmeditationem ediderim.

COMPILATIO IVRIS. CIVILIS.

VErum quia ſupra in tertio conſilio dato dictum fuit, quod diſcipuli debent amare præceptores.ut habetur etiam apud Quintil.lib.11. Inſtitutionis oratoriæ,ubi dicit diſcipulos moneo,ut præceptores ſuos nõ minus

Diſcipuli amẽt præceptores

minus.quàm ipſa ſtudia ament: eosq́; parentes exiſti-
ment,non quidem corporum, ſed mentium.Plurimum
hæc pietas diſcipulis proderit:nã ita & libenter audiẽt,
& dictis credent, & ſimiles fieri concupiſcent. Sint læti
& alacres in conuentu aliorum: emendati non iraſcan-
tur:laudati gaudeant. Nam ut illorum officium eſt doce
re,ſic horum, præbere ſe dociles.Doctrina.n.coaleſcere
nequit, niſi ſociata tradentis atq; accipientis concor-
dia, Cum ſim utilitatis ueſtræ auidus, & optem ꝙ per
uos iacta ſunt bona fundamenta, & ab origine cauſisq́;
primis intelligatis, ut dicitur in l.1.ff. de iuſt.& iur.ui-
ſum eſt in ſignum mei in uos animi aliqua præmittere
acuentia ingenium, quæ non reperietis alibi tradita, &
paucis ſunt nota:& quæ ignorare, eſt lata culpa, ſcire au
tem, plurimũ affert decoris: ne illotis manibus templũ
ſacratiſſimũ iuſtitiæ opus. C. & ff.ingrediamini:ut in l.
1.ff.de orig.iur. iuncta.l.2. §. has itaq; C.de ue.iu.enu.
Videamus ergo quæ ſit cã efficiens. materialis,& finalis
libri C.& ff.in hac ſcientia legali Quidã(ut Azo) dixere,
ꝙ cã efficiẽs libri C.eſt Iuſtinianus imperator.alii dixe-
runt, quod fuit ipſe Deus, cuius miniſter fuit Iuſtinia-
nus:& hoc no.in auth.de hære.& fal.in rub. hoc proba
ri vr̃ ex eo, qa lex eſt inuentio & donum Dei.l.2.ff.de le
gib.Itẽ leges fuere ꝑ ora principũ diuinitus promulga-
tæ:ut l.2. C.de ue.iu. enu. & l.fi.C.de præſcr. lon.temp.
& hoc tenebat antiquus doc. Iac.de Rauignei Lotharin
gus.Gloſſator ueſtre Accur.breuiter ſe expediuit, dicens
una cũ Azone, ꝙ cã efficiẽs fuit Imperator Iuſti.ut no.
in rub.ff.de iure iu.Tertii quidã nituntur conciliare, dicẽ-
tes ꝙ cã efficiens põt conſiderari tripliciter.ſ.proxima,
remota, & magis remota.Cã efficiẽs proxima primi uo
luminis C. Iuſtiniani fuerunt illi decem illuſtres compi
latores, q̃ numerantur in prima & ſecunda conſtõne co-
dicis.ſ.Ioannes,Leõtinus, Phocas, Baſilides, Thomas,
Tribunianus, Conſtãtinus, Theophilus, Dioſcorus, &
Præſentius. Iſti cõmiſſione D. Iuſti. cõpilauerũt primũ
C.Iuſtin. commiſſio eis data patet prima conſtitutione
C. confirmatio uerò dicti C. ab illis compilati patet

Cauſa effi ciens iuris.

Triplex cauſa effi ciens.

Decẽ compilatores codicis.

in ſecunda conſtitõne illius uoluminis. Cauſa efficiẽs ꝓ xima C. emendari .i. codicis repetitæ prælectionis, quem hodie habemus, fuerunt quinq; illuſtres uiri ab eo. iuſtiniano electi. ſ. Tribunianus, Dorotheus, Menna, Conſtãtinus, & Ioannes : ut patet in conſtitutione quæ incipit, cordi. C. de emen. iuſti. eod. Cauſa efficiens remota fuit Iuſtinianus imperator, cuius autoritate cõpilatio facta fuit & qui poſt compilationẽ confirmauit: ut patet in d. prima conſtitutione, & ſecunda & tertia . & in l. 2. conſtit. oĩa. n. C. de uet. iur. enuc. iſte Iuſtinianus imperator fuit. 14. in Oriente. Cucurrerunt ab urbe condita uſque ad tempora ſui imperii, ſecundum computationem quã puto ueriorem, mille & quadringenti penè anni, ut exprimitur in l. 1. §. cumq; hæc materia . & l. 2. in prin. uer. erat. n. mirabile. C. de uete. iu. enuc. Ab urbe uero condita uſque ad aduentum Chriſti cucurrerunt anni ſeptingẽti quinquagintas: ut patet in chronicis quas ueriores puto. Ab aduentu uero Chriſti uſq; ad tpa imperii Iuſtiniani prædicti cucurrerunt anni ſexcenti quadraginta ſeptem uel circa . Aſſumpſit imperiũ præfatus Iuſtin. die 1. Aprilis anno dñi noſtri Ieſu Chriſti D. C. XLVII. indictione 5. ut probatur in auth. ut præpo. nomen. imp. §. ſi qua uero & ibi notatur, iuncta data, de qua in 2. & 3. cõſti. C. & l. 2. de uet. iur. enu. ſi rectè inſpiciãtur. imperauit autem annis 39. fuit iſte iuſtinianus poſitus in catalogo ſanctorum, ut refert Bart. in 1. rubr. C. & in procemio. ff. uet. ſuper 1. rub. Cæterum inſignis doct. dom. Ioã. Fabri Aquitanicus ſuper rub. procemij inſt. dicit ſe uidiſſe nomen iuſti. ſcriptum in catalogo ſanctorum calẽdis Aug. Gennadius ẽt, qui proſecutus fuit libellũ Hier. de uiris illuſtrib. eccleſiaſticis, ponit Iuſtin. inter illos. Qđ ad ſacras leges attinet, notãdũ ꝙ Iuſtin. imperator in primordio ſui imperij commiſit p̃fatis decẽ illuſtrib. uiris, ut uiſis antiqˀs codicib. Gregoriano, Hermogeniano, & Theodoſiano, & multis conſtõnibus extrauagantib. à Theodoſio imperatore & ſucceſſorib. factis, nouum codicem Iuſtin. ederẽt. & hoc patet in 1. cõſt. ſub rub. de nouo codi. facien. & colligitur ex cõſtõne 3. q̃ incipit, cordi. ibi. primordio

Iuſtinianus. *Iuſtinianus imperiũ aſſumpſit.* *Iuſtinianus ſanctus.* *Decem cõpilatores codicis.*

primordio noſtro. Supradicti decem illuſtres compilato
res codi. Iuſti. ediderunt illum anno 3. imperii domini Iu
ſti. tpe conſulatus Decij. anno dñi noſtri Ieſu Chriſti. D.
C. XLIX. indictione 7. Et anno 5. idus Aprilis. i. nona die
Aprilis domi. Iuſti. illum codicem confirmauit: ut proba
tur in tit. C. de Iuſti. co. confirman. in fin. conſtõnis ibi
poſito: iunctis his quæ præmiſſa ſunt. Poſt hæc Iuſtinia-
nus imperator uertens aĩum ad enucleanda infinita &
immenſa prudentiæ ueteris uolumina, cõmiſit ſex illu-
ſtribus uiris, uidelicet Tribuniano, Conſtantino, Theo-
philo, Dorotheo, Anatolio & Cratino, ut una cum aliis
decem doctiſſimis uiris excellentiſſimis cauſarum patro
nis apud partes orientales, uidelicet Stephano, Menna,
Prodocio, Eutolino, Timotheo, Leodine, Leontio, Pla-
tone, Iacobo, conſtantino, & Ioanne legerent immenſa
prudentiæ ueterit uolumina, & ſub compendio red ge-
rent in unum codicẽ, diſtinguendũ in quinquaginta li-
bros, oẽm Romanam ſanctionem continẽtes, q̃ ab urbe
condita & à Romuleis deſcendit tpibus iam confuſam
p tanti tpis lapſum: & tot ueterum diſperſa uolumina
uno codice indita oſtenderent: fuitq́; his data à Iuſtinia
no ampliſſima autoritas corrigendi ac diminuendi. ut p
batur in l. 1. C. de uet. iu. enu. Tãdẽ iſte Tribunianus ma
giſter huius opis legitimi una cũ aliis ſexdecim pnomi-
natis cõpilarunt & enuclearũt ex immenſis patrũ uolu-
minib. pãdectas & digeſta: uidelicet q̃nquaginta libros
ffo rũ, quos habemus: qđ opus uelut ſacratiſſimũ tẽplum
conſecratũ d o. Iuſt. approbauit & cõfirmauit anno 8. ſui
imperii, & 3. conſulatus ſui: anno dñi D. C. LIIII. indi-
ctione 12. 3. calen. ianuarii. i. pen. die decẽbris ut ipſe iu
ſtinianus atteſtatur. in l. 2. C. de uet. iu. enu. col. ult. §. le-
ges autem. Hic eſt notandum, ꝙ iõ ſemper Tribunianus
ponit ut magiſter legitimo operi prædicto, tũ qa ultra le
gũ peritiam experientia rerum decoratus erat: tũ qa an
tiquæ ſapientię librorum copiã ipſe maxime præbuit: in
quib. multi fuerunt ẽt ipſis eruditiſſimis hominib. inco-
gniti ut dicit tex. in d. l. 2. §. in præſenti autem. Eſtque hic
ſingulariter aduertendum ad unum, ꝙ dicta antiquitas

Quo tempore C. cõpilatus ſ.

Libri ff. compilati

Nomina compilatorum ff.

Quid ſignificet numerus verſuũ in legibus.

commentatorum iuris noſtri ignorauit, ꝙ continebāt dicta ueterum immenſa uolumina penè tricies centena milia uerſuum: & duo milia librorũ ut d.l.2.& in proœmio inſt.& ff.ueteris.Digeſta noua quæ hodie habemus iuris enucleati, continent penè CLV. milia uerſuum & L.libros, ut d.l.2.& in aliis locis præal. Vellent ſcire q̃dã hoc dictum.Accurſius gloſſator, qui omne uerbum fforũ,gloſſauit:illud exponit, uerſuum.i.legũ, ſeu paragraphorum,aut rñſorum: quaſi ſenſerit, ꝙ hodie digeſta q̃ habemus,cõtineant CL.millia legum, uel paragraphórum,uel rñſorum. Aduerte, q̃a Accurſius,nr̃,q affirmauit ſuccurriſſe tenebris iuris ciuilis:ut dicit in l. facta.§.ſi in danda.ff.ad treb.in hoc paſſu adduxit tenebras hoc tibi demonſtrabo ad oculum.Volui aliàs numerare oẽs leges fforũ, quas habemus, uidelicet ff.uet.Infortiati,& ff.noui. Comperi ꝙ in ff.uet.ſunt duo millia nongentæ decẽ & octo.In infortiatio ſunt duo millia ducentæ triginta quatuor.In Digeſto nouo,duo millia nongentæ octoginta tres. Et in ſumma leges fforum,uidelicet oĩum qnquaginta librorũ ſunt octo millia.135. Vñ pater & manifeſtiſſimè,ꝙ Accur.noſtre in hoc dormitauit,puto non aduertẽs, & incautè gloſſam ſup hoc faciãs. Cogitabam aliàs, ꝙ exponi debuiſſet uerſum.i. linearum:fecit periculum ꝑ numerum linearũ ff.uete.Infortiati,& ff.noui:reperi hoc eſſe uerſſimũ: Nã ſ̃m cõputum meorũ textuum reperi ff.uetus conſtare ex quinquaginta millibus uerſuum.i.linearum. Infortiatũ conſtare ex 39.millibus & quingentis uiginti lineis.ff.uerò nouũ ex 44. milibus linearum. Vñ in ſumma oẽs quinqnaginta fforum libri conſtant ſecūdũ uolumina mea ex centumuigintinouem millibus uerſuum.i. linearũ, & quingentis uiginti. Opinor, ꝙ ſi quis cõputaret numerum linearũ Pandectarum quæ ſunt Florentiæ, ꝙ facile fieret per numerationẽ quinternorum,& numerum chartarum: & per lineas unius lateris inueniret illas conſtare ex centum quinquaginta penè milib. uerſum.i.linearum:& ad hoc neminẽ reperi ante hæc aduertiſſe. Sed accurati⁹ inueſtigãdo q̃ro a te,Quid uult dicere tex.

Numerus legũ.

dum

dum dicit, quod olim erant tricies centena millia uerſuum: hodie uero 150. Diceres fortaſſe, quod olim erant tercentena, id eſt trecenta millia uerſuum, hodie uero centumquinquaginta. Cogita quid dicas. nam cum olim eſſent duo millia librorum, hodie uero 50. libri & ſic fit quadrageſima pars reſpectiue ad computum librorum: ergo reſpectiue ad numerum uerſum erit dimidia pars: & iõ expone tricies.i.trigeſies, ſicut uicies, id eſt, uigeſies. nam ſciendum quod omnia quæ ſunt ſupra centum ſyncopantur ut terceni, id eſt, tercentum. duceni, id, eſt, duceni. quadrageni, id eſt, quadrigenti, infra centum uero non ſyncopantur: ut quinquies, ſepties, decies, centies, ducenties, tricenties, milles, decies milles, uicies milles, & ita deinceps. Cæterum ita reperi expoſito illa uerba tricies & uicies à Priſciano in opuſculo de numeris. Sil'r exponit eloquentiſſimus uir. Lauren. Vallen. Roma. in lib. 3. de Eleg. linguæ latinæ, ſub rub. de numeris. Olim ergo erant tricies centena millia uerſuũ, hodie cẽtũ qnquaginta millia. & cõſequenť ex 20. partibus una eſt compẽdiũ ff. orum, q̃ habemus quoad linearũ numerũ. quod ſingulariter notabis, quia nõ reperi hoc expoſitũ ab aliquo Iuriſta. de quo plurimum miror. His incidenter intermiſſis, quæ non ſunt extra rem, ſed ex re. ut no. in l. 1. ſuper uerbo, bene. ff. ſi cer. per. Rñdeo ad rem, & dico: q Iuſtinianus cum edidiſſet Codicem Iuſtinianum, & deinde Digeſta, ut prædixi, componi fecit Iuſtl. quæ habemus, a Tribuniano, Theophilo, & Dorotheo, ex inſtõnibus ueterum: & commiſit inſeri in illo lib. inſt. ea, quæ per conſtitutiones Iuſtiniani emendata eſſent: & ita factũ eſt. Fuit aũt couſummata dicto ordinatio. Romani iuris tribus auuis: ut d. l. 2. §. oĩa igitur. Poſt hæc ad unum aduertens Iuſtit. q anno III. ſui imperii ediderat Codicem, & demũ Digeſta & inſtit. anno VIII. ſui imperii, ut prędictum eſt, eundem codicẽ, quẽ fecerat primo componi a decem illuſtribns uiris præno minatis, fecit relegi, & iterum edidit, propter aliquas cõſtitutiones de nouo factas ſuper quinquaginta deciſiones quas iuſſit inſeri. Et hanc ſecundã ædítionẽ. C. quæ

Tricies centena millia uerſuum.

Inſtõnes

dicitur repetita prælectio, commiſit quinq; illuſtribus uiris, uidelicet Tribuniano, Dorotheo, Mennæ, Conſtantino, & Ioanni, & facta fuit dicta ſecunda editio. i. codex emendatus, domini iuſtiniani repetitæ prælectionis quem habemus. item confirmatus a Iuſtiniano prædicto imperii ſui anno x. & tpe ſui quarti conſulatus, & et Paulini: an. dñi D.C.L VI. indictione 14. quarto Cal. Ianuarii. i. 28. die Decembris: ut probatur. C. de emendando Iuſti. cod. in conſtõne, cordi. iunctis præmiſſis.

Condex emendatus.

Et hunc C. iuſſit appellari codicem D. Iuſt. repetitæ prælectionis: ut in dicta conſtitutione, cordi. Et ita dicta eſt prima rubri. C. ideo autem dicitur codex repetitæ prælectionis: nam apud ueteres, qñ poſt primam editionem fiebat ſecunda editio, appellabatur a ueterib. Repetita prælectio: ut colligitur ex libris Vlpiani ad Sabinum. & exprimit in dicta conſtõne, cordi. uer. in antiquis etiã. Et iõ dicit repetitæ prælectionis. i. ſecũdæ editionis, quia præcedens lectio. i. prima editio fuit repetita: Proteſtatus etiam fuit Iuſtinianus, q ſi poſtea nouas conſtõnes ipſum facere contingeret, illas congregabit in libro qui appellabitur liber nouellarum conſtõnum: ut patet in eadem conſtõne, uerſi. hoc etenim. Suadente poſtea uaria rerum natura, iuſtinianus multas conſtitutiones nouas fecit, numero centum uel circa: quas hodie inſertas habemus in lib. auth. quæ factæ fuerunt ab eo (ut opinor) annno 11. ſui imperii: anno domini D.C.L VII. indictione 15. ut colligitur ex textu in auth. ut præpo. nomen imper. §. ſi qua uero. iunctis aliis præmiſſis. Hic notandum, q ex eo q imperator (ut paulo ante dicebatur) dixerat, q appellaret librum nouellarum conſtõ. ſ. quem poſtea ederet, quod Irnerius dicebat librum auth. quem habemus, non fuiſſe iuſtiniani, quia non appellatur nouellarum ſed auth. adducebat Irnerius rõnes, quas ponit glo. in d. conſtitutione, cordi. ſuper uerbo congregationes. & idem dicebat Placentinus, ut refert. Bal. in l. humanum C. de legib. Ioannes uero antiquis gloſſator dicebat contrarium, per tex. in d. conſtõne, cordi. ſ. q liber authen. fuit iuſtiniani: & cum hoc tranſire vr̃ glo. ibi, & in d. l. humanum,

Codex repetitæ prælect.

Liber authen.

Nouellæ conſtitutiones.

manum.C. de legi.& Bal.in dicta l. cordi. & Cynus, de Bal.in d.l.humanum. Et ita tenendum proculdubio patet ex ſupra ſcriptionib.cuiuſq; tituli,& ex data in multis titulis: & nominat ipſum in titulo , ut præponatur nomen imperatoris.& in titulo, ut iudices ſine quoquo ſufragia.& in titulo iuſiurandum quod præſtatur ab his. & miror, ꝙ de hoc aliquis unquam dubitauerit.Rō tñ dubitandi potuit oriri ex eo', quia fertur reperit quendam librum,qui dicit liber nouellarum,quem dicunt cōtinere eaſdem conſtōnes , quas continet liber auth.licet in aliquibus ſit uarians.de quo liber nouellarum mentionem facit gl.in auth.hoc amplius. C. de fideicō.& doct. in auth. res quæ C.cōia de leg.unde egregius commentator Albericus de Roſate Bergamenſis,quem refert dominus Raphael. Fulgo.in auth.hoc amplius. C.de fideicom.dicit ꝙ liber auth.quem habemus ,excerptus ſit ex libro nouellarum, ut compendioſior fieret. Vnde dicit, quod liber nouellarum erat multum prolixus.dicit domi. Raphael,ſe nunquam uidiſſe dictum librum nouellarum.domi. Pau.de Caſt. in d.auth. hoc amplius dicit. ꝙ liber nouellarum fuit extractus de libro authent. per breuiora uerba , & magis apta.Item domi. Paul.in dicta auth.res quæ. dicit non eſſe ſtandum illi textui nouellarum quando textui authen.contradicit: quia de fide illius operis dubitatur. Bald.etiam in d.auth.hoc amplius dicit , quod præualet extus authenticorum,eo quod ille liber nouellarum non legitur in ſcholis. Sed ibi reliquit nos incertos,quis liber corrigat alium:uel liber nouellarum,uel liber authenticorum.Ego ſemper credidi,& ſemper credam(donec conſtet de contrario)ꝙ liber nouellā. tanquam de cuius fide dubitatur, & qui per ſtudia uniuerſalia non uerſatur,ſit reſpuendus , & quod liber auth. ſit liber conſtōnum a iuſtiniano editus, & iō illum gloſſauit Accurſius,& ēt ſuper illo fecit ſummam Ioan. Baſianus Cremonen.& Azo , & illum ſtudia receperunt,& plerique illuſtres commentatores commentauerunt,ut Iac.de Beluiſo,Bar.& Ang.nec obſt.l.humanum.C.de le. nam illa lex fuit impatoris Valētini,non iuſtiniani:ut patet

Albericus.

tet ex ſupraſcriptione,ideo gl.ibi ſomniauit. Nec curan dum de uarietate ſtyli:quia non ipſe,ſed illi quib.cō mittebat,componebant, q erant alii ab ipſis præmiſſis com poſitoribus codicis. Adde prædictis, ꝙ egregius doctor Odof.in auth.caſſa.C.de ſacroſan.eccl.ſic ait.Vnum ſciatis ꝙ authen.quod fuit compoſitum a Iuſtiniano, habet nomen collationes. Poſtea qñ uenit Fredericus minor, miſis has conſtitutiones ad ciuitatem iſtam. ſ.Bono. ut doctores legum adoptarent eas ſingulis legibus ſub congruentibus titulis.Doctores conuenerunt in S.Petro,& aptauerunt, poſtea quid fecerunt. Dominus Vgol.poſt nonam collationem poſuit lib.Feudorum,& oēs conſtitut.Frederici antiqui,& minoris,& aliquas leges Corradi Imperatoris,& uocatur decima collatio:ſed pauci ſunt qui habeant ita ordinatum in libris ſuis. Odof.hæc refert,& eum ſequit̃ Bald.in præludiis Feud.in uerſ.porro. Aduertant ignorantes præſumptuoſi,ne mordeant, ſibi labia reprehenſores ueritatis:quia ego uidi Odofr. ita dicentem.Aduertat etiam nouitius, ꝙ ante authen q̃ ſunt inſertæ in C.ſolet eſſe ſcriptum,Con.noua.i.conſtō noua.Patet ergo ex prædictis, quo tpe fuerit factus lib.authen. & qualiter fuit factus a Iuſtiniano.Item authent. quæ ſunt in C.fuerunt inſertæ de mandato Frederici ſecundi,qui regnabat anno dñi 1215.tpe Honorii tertii: item & tpe Gregorii noni:qui Greg.9.deceſſit anno domini 1241. de menſe Iulii. & deinde regnauit ipſe Inn. 4.qui fuit aſſumptus anno dñi 1244.* die 1.menſis Iuli ut atteſtatur Goffre.in libellis iuris cano.in tit. ne ſede uacante.& Io.And.eo.tit.in additio. iſte Inno.4. Fredericum eccleſiam proſequentem depoſuit, & imperiali dignitate priuauit anno domini 1244. in conci. Lugdun. de qua depoſitione habetur in c.ad apoſtolicæ. de re iudi.lib.6.Et ēt notandum,ꝙ cum bella fuiſſent inter imperium & quaſdā ciuitates Lombardiæ tpe Heurici 6. & deinde Frederici ſecundi minoris:iſte Fredericus ſecundus fecit pacem cum dictis Lombardis in ciuitate conſtantiæ:quæ pacis capitula habentur pro lege,& allegantur a doctoribus in l.imperium. ff. de iuriſdictione omnium

Authen. adaptatæ ad C.

Decima colla.

Cō.noua.

Frederi-cus ſecundus.

Gerg.nonus.

Inn.quartus.

De pace conſtantiæ facta.

nium iudicum.& alibi. Bal.ſuper dicta pace in uerſi.uolumus, dicit ipſum pro lege allegari. & conſueuit allegari hoc modo: ut in extrauaganti de pace conſtantiæ: quam gloſſauit, & commentauit Odofr. deinde Bald. et ſolenniter commentauit, reperto in archiuo Bononienſi apparere dictã pacem regiſtratã: & dicitur concluſam anno dñi 1284. indictione prima. anu. 22. ſui imperii, regni uero anno 32. 7. calen. Iulii. Hæc iõ feci te ſcribere, qui Bal. in fi. dicti commenti dicit, illam pacẽ fuiſſe factam poſt depoſitionem Frederici, & tñ concludit pro lege debere ſeruari: ut ibi uidendũ. Iſta pax deberet eſſe ſituata in fine libri Feudorum poſt alias conſtõnes eiuſdem Frederici ſecundi in illo libro inſertas. Vidiſti ꝙ liber auth. eſt diuiſus magiſtraliter in nouẽ collationes: & poſtea ſuperuenit liber Feudorum: quem decimã collationem uocamus: ut ſ. dicebat Odofr. & Bar. & ponit Bar. ſuper rub. extrauagantis, ad reprimendum. Deinde factæ fuerunt conſtitutiones, ad reprimendum. & conſtõnes, qm̃ nuper ab imperatore Henrico ſeptimo, anno dñi 1308. quas Bar. ſuper rub. appellat undecimam collationem: & gloſſauit illas tpe caroli quarti, ſeu Ludouici, cùm fuiſſet donatus pluribus in ſignibus & priuilegis a præfato Henrico. & dicta Bart. ſuper dictis extrauagantibus puto maioris autoritatis aliquib. aliis dictis eiuſdem alibi: quia magis digeſtè edidit tanquam gl. Sed dicet aliquis, qũo tibi conſtet de tpe approbationis codicis, digeſtorum, inſti. & compilationis authenticorum, & aliorum prædictorum: quo anno domini: quo anno imperii domini iuſti. hæc acta ſint, quo conſulatu, & qua indictione? Reſpondeo, ꝙ hæc collegi ex enumeratione annorum, ab Vrbe condita ad tpa imperii Iuſti. item ab urbe condita ad aduentum CHRISTI. Item ab aduentu CHRISTI ad tempore inſt. item ex data quæ ponitur in ſecunda conſtitutione: & in tertia cõſtitutione uoluminis. C. & in l. 2. C. de uet. iu. enu. & ex tempore apertè poſito in auth. ut præponatur, & ex cõputatione chronicarum. iterũ dicet aliquis: Tu notas tempora conſulatur domini Iuſti. imperatoris: Si imperator,

Cõſti. ad reprimendum.

ratur, qũo conſul? ſi conſul, qũo Imperator? R̃ndeo, ꝙ imperator aliquando aſſumebat ſibi conſulatum ut quidam extraneus: & hoc erat qñ ſibi placebat: ut eſt textus in auẽ. de conſulibus. §. fi. ibi, aduenit aũt cũ ipſe annuerit trabea. & no. gl. in proœmio ff̄orum. an fi. gl. Iterum dicet aliquis tu dicis, ꝙ Romana ſanctio fuit triennio conſummata: ut d. §. omni. imò vr̃ ꝙ quinque anni ſunt lapſi: nam codex primus fuit factus tertio anno imperii domini iuſtiniani: liber uerò ff̄orum, anno 8. ut s̃. eſt dictum. Gl. aduertens ad hæc in ſecunda conſtitutione. C. §. fi. ſuper uerbo, ſeptimæ. dicit, ꝙ aliqui opinantur ꝙ duo anni fuerũt interpoſiti poſt compoſitionem primi codicis ante inchoationem ff̄orum. Alij uerò opinãtur, ꝙ immediatè poſt propoſitionem C. fuerit inchoata cõpoſitio ff̄orum. & cùm triennio conſumata eſſet, biennio fuit ſuperceſſum antequam publicaretur. Huius rei nõ habetur certitudo. Credo ergo, ꝙ uoluminis cã magis remota fuit ipſe Deus, à quo lex & omnis ſcientia: ut s̃, dicebatur. Sequeretur uidere, quæ fuerit cã materia-

Cã materialis legum. lis legalis ſapientiæ. Azo ſuper hoc in ſum. C. in princ. multa uerba dicit acriter, & obſcurè loquens: ad cuius dicta in hoc oẽs refugiunt. uerum quia aliqui mordent dicta Azonis, ſi uolueritis iſta uidere, uidete per Bart. in proœmio. ff. præſertim in lecturis antiquis, quæ dicũtur lecturæ Paduanæ, Videte ẽt Bal. ibidẽ, & in l. 1. ff. de iuſt. & iur. & per Io. Fabri in proœmio inſti. Tertio uidendũ eſſet, quæ ſit cauſa formalis librorum iuris ciuilis. Doctores conſueuerunt dicere, ꝙ duplex eſt cã formalis: nã

Cauſa formalis. ex parte tractatus eſt diuiſio operis in libros, librorũ in titu. titulorum in ll. legum in §§. paragraphorum in uer. opus. n. conſtitutionum imperialium, de quibus s̃. dictũ eſt, in duodecim libros digeſtum eſt, & concluſum, ut dicit tex. in l. 2. in 2. col. uer. omnia. C. de uet. iur. enu. Horum duodecim librorum nouem ſunt inſerti in uolumine codicis, quem habemus, Tres uerò reliqui ſunt inſerti in libro qui appellatur uolumen. Conſtat autẽ totũ ius conſtõnum, & deciſionum imperialium eſſe diſtinctum in dictos duodecim libros in rubr. 348. leges quatuor

millia

millia quingentas ſexagintaduas. Codex uerò quem habemus habet rubricas 331. leges uero tria millia, & ſexcentas. 8. Illi uerò tres libri codicis, de quibus in uolumine, habent 227. rubricas: leges uerò nongentas 54. digeſtum uetus habet rubr. 152. leges uerò duo millia nongentas. 18. infortiatum hẽt rub. 101. leges uerò duo millia ducentas trigintaquatuor Digeſtum nouum hẽt rubric. 172. leges uerò duo millia nongentas octogintatres, Summa rub. digeſt. 434. leges digeſt. octo millia cẽtum trigintaquinque. Rubr. inſt. 99. non computato proœmio. Rub. authenticorum 99. Rub. feudorum. 82. 2. Capit. feudorum quæ habentur. 131. Summa legum digeſt. Octo millia centum quinquagintaquinque legum uerò codi. 12. librorum, quatuor millia quingentas ſexagintaduas. Summa oĩum legum digeſt. codi. & uoluminis, ponendo quemlibet titulum inſtitutionum, & authẽticorum pro una lege, tredecim millia uigintiſeptem. Et iſtud eſt mare per quod nauigas. Cauſa formalis ex parte tractand idem eſt quod modus agendi, qui multiplex eſt, diuiſionis, ordinis, & exemplorum poſitionis, & regularum traditionis. ut per Azo loco præall. Quarto loco eſſet uidendum, quæ ſit cauſa finalis & ſuper hoc dicas, ut per Azonem loco præall. & Doct. in dicto proœmio. ff. uet. Quintò loco eſſet uidendum, cui parti Philoſophiæ ſupponatur iuris ſcientia. Et dicendum eſt, quòd Ethicæ. i. morali philoſophiæ. Tractat. n. de morib. ut dicit tex. in l. 1. ff. de iuſt. & iure. Reliqua conſiderate per uos, & ſtudio inuigiletis: ut tandem conſequamini, quod communiter optamus, quod uobis concedat altiſſimus Deus. Amen.

Cã finalis

Cui parti philoſophiæ ſubijciatur.

TITVLI

TITVLI IVRIS VTRIVSQVE, ordine alphabetico digeſti: numero paginarum, quib.ſinguli continentur adiecto.

DIGESTI VETERIS.

A

ADoptionib. & emancipationibus pag.6.
Alienetiõe iudicii mutandi, & ſuſcipiendi, cã facta 15
ad legem Aquiliam 30
ad exhibendum 31
aleæ luſu, & aleatorib. 31
ad legem Rho. de iactu 38
ad Senatuſconſ. Macedonianum 39
ad Senatuſc. Velle. 40
actionib. empti & uẽditi 44
æſtimatoria actione 45
ædilitio edicto, & redhibitoria 48

INFORTIATI.

Actione rerũ amotarum 43
agnoſcendis liberis, uel parentib. uel petronis, uel libertis, ibi.
adminiſtratione & periculo tutorum, uel curator. qui geſſerunt, uel nõ 58. f. G.
autoritate conſenſu tut. ibi.
acquir. hæreditate 57. f. H.
annuis legatis 60. fol. H.
alimẽtis & cibariis legatis 61. fol. H.
auro & argen. lega. 62. f. H.
adimendis lega. 62. fol. H.
ad legem Falci. 64. fol. H.
ad Senatuſconſ. Treb. 61
aſſignandis libertis 76
ad Senatuſc. Tertull. 74

DIGESTI NOVI.

Aqua pluuia arcenda 74
ademptione libertatis 76
ad legem Aeliam Sentiã 77
acquirendo rerum dñio 78
acquirenda, uel amittenda poſſeſſione 79
aqua quoti. & æſtiua 89
arboribus cædendis 92
actionibus & obligationibus 95
acceptilationibus 98
arborũ furtim cæſarũ 100
abigeis 102
accuſationibus, & inſcriptionibus 105
ad l. Iuliam maieſtatis 106
ad legem Iuliam de adulterijs & ſtupro ibid.
ad legem Iuliam de ui publica 107
ad l. Corneliam, de ſicarijs, & ueneficis ibid.
ad l. Pomp. de patric. 108
ad l. Corn. de falſis 108
ad l. Iul. repetun. 108
ad l. Iul. de anuona 109
ad l. Iul. peculatũs 109
ad l. Iul. de ambitu 110
ad l. Fauiam de plagia. 110
ad Senatuſc. Turp. 110
appellõnib: & relatiõib. 114

a quib.

A q̃b.appellare nõ licet 114
appellationibus recipiendis uel non 115
an per alium cãæ appellatio num reddi poſſit 116
apud eũ à quo appellatur, aliam cauſam agere compellendum 116
ad municipales, & de incolis 119
albo ſcribendo 119
adminiſtrationib. rerũ ad ciuitatẽ pertinentium 120

B

INFORTIATI.

Bonorum poſſeſſionib. 66
Bono. poſſeſſ. infanti furioſo, &c. competenti 65
bono. poſſ. contra tab. ibi.
bonorum poſſeſſionib. ſecum tab. 68
bonorum poſſeſſionib. ex teſtamento militis 69
bonis libertorum 70

DIGESTI NOVI.

Bõis autõritate iudicis poſſidendis, uel uedund. 82
bonis damnatorum 112
bõis eorũ qui añ ſnĩam mortem ſibi cõſciuerunt 112

C

DIGESTI VETERIS.

Conſtõnibus principum 5
calumniatoribus 13
capitis diminutione 14
cõia prædiorum tã urbanorum quàm ruſticorũ 28
communi diuidundo 30
condictione cã data, cauſa non ſequuta 34
cõdictione ob turp. cau. ibi.
condictione indebiti 35
condictione ſine cauſa ibid.
condictione furtiua 75
condictione ex lege ibid.
condictione triticaria ibid.
conſtituta pecunia 36
comodati, uel contraria 38
compenſationibus 40
contrahenda emptione 42

INFORTIATI.

Concubinis 59.fo.G.
cõfirmando tut. uel. cur. 57
cõtraria & utili actione tutelæ 60.fo.G
curatorib. furioſis dãdis 62
condõnibus inſt. 64.fo.G
conditionibus & demonſtrationibus, &c. 63.fo.G
collatione bonorum 67
collatione dotis 67
coniungendis cum emãcipato liberis eius 68
carboniano edicto 68

DIGESTI NOVI.

Colluſione detegenda 78
confeſſis 82
ceſſione bonorum ibi.
curatore bonis dando 83
cloacis 90
conceſſionibus 102
crimine expilatæ hære. 103
crimen ſtellionatus 104
collegijs illicitis, & corporibus 104
cuſtodia & exhibitione reorum

rum 106
cadaueribus punitorũ 111
captiuis, & poſtli. reuerſis, & redẽptis ab hoſtib. 118
caſtrenſi peculio 218
cenſibus 230

D

Dolo malo 14
depoſiti 41
diſtractione pignorũ, vel hypothecarum 48
donationibus inter uirũ & vxorem 53
diuortiis 53

INFORTIATI.

Dote prælegata 60

DIGESTI NOVI.

Dãno infecto, & de ſubgrundis & protectis 74
donationibus 75
donationibus cã mortis 75
diuerſis,& temporalib.præſcriptionibus 94
doli mali, & metus exceptione 94
duobus reis cõſtituendis 96
decurionib. & eorum familiis 119
decretis ab ordi.faciẽdis 121

E

DIGESTI VETERIS.

Eo ꝑ quẽ factũ erit, quominus qs in iudicio ſiſtat 11
Edendo 11
eo, q đ met. cã geſtũ erit 14
ex quib. cauſis maiores 25. annis in integrum reſt. 14
eo qđ certo loco dari oportebit 36
exercitatoria actione 37
euictionib. & ſtipulationibus dupli 49
exceptione rei uenditæ 49
excuſationibus & temp. eorum 51
eo qui pro tutore uel curatore negotia geſſit 53

DIGESTI NOVI.

Exceptionib. ſeu pſcriptionibus,& præiudicijs 93
extraordinariis criminib. 92
effractoribus, & expilatoribus 103
eum qui appellauerit in prouincia defendi 116

F

DIGESTI VETERIS.

Feriis,& dilationib.& diuerſis temporibus earum 11
Fideicommiſſaria hæreditatis petitione 25
finium redundorum 30
familiæ erciſcundæ ibid.
fide inſtrumentorum 51
fundo dotali 53

INFORTIATI.

Fideiuſſorib. & noiatorib. & hæredibus tutorum 53
fundo inſtructo, & inſtrumento legato 61

DIGESTI NOVI.

fideicommiſſariis libertatibus 76
fluminib.& ne quid in flumine publico fiat 87
fonte 90

fideiuſ-

fideiuſſoribus, & mandatoribus 97
furtis 99
furti aduerſus nautas, caupones, ſtabularios 100
furibus balneariis 103

G

INFORTIATI.

Gradibus affinitatis 72

DIGESTI NOVI.

Glande legenda 92

H

DIGESTI VETERIS.

His qui ſunt ſui uel alieni iuris pag.6
his, qui notantur infamia 12
his, qui deiecerunt, uel effuderunt 30
hæreditate, uel actione uendita 43
his quæ in teſtō delentur 61
hæredibus inſtituendis ibi.
his quæ pœnæ nomine relinquuntur 63
his quæ pro non ſcriptis habentur ibi.
his quibus ut indignis legata auferuntur ibi.

I

DIGETI VETERIS.

Iuſtitia & iure pag.5
iuriſdictione omnium iudi. 9
In ius uocando 10
in ius uocati ut eant, uel ſoluant 11
in integrum reſtitu. 13
iudiciis, & ubi quis agere debeat 16
inofficioſo teſtamento ibi.
interrogatoriis actionib. 34
iureiurando ſiue uoluntario, ſiue neceſſario ibi.
in litem iurando 34
inſtitoria actione 35
in rem uerſo 39
in diem adiectione 43
in qb. cauſis pignus uel hypotheca tacite contrahitur 46
iuris & facti ignorantia 5
iure dotium 52

INFORTIATI.

Impenſis in rebus dotalibus factis 55
iniuſto, rupto, & irrito facto teſtamento 55.f.G
iure deliberandi 55.f.G
iure codicillorum 59.f.G

DIGESTI NOVI.

iure aureorum annulorum 76
interdictis 84
itinere, actuq; priuato 89
iudicatum ſolui 98
incendio, ruina, naufragio, naue expugnata 101
iniuriis, & famoſis libel. ibi.
interdictis & relegatis 113
iure fiſci 117
iure immunitatis 120

L

DIGESTI VETERIS.

Legibus, & Senatuſc. & longa conſuet. pag.6.
lege commmiſſoria 42
locati & conducti 44

INFORTIATI.

legitimus tutoribus 50

legatis & fideicō. 1.59.f.H
legatis & fideicō. 2.59.f.H
legatis & fideicō. 3.59.f.H
liberatione legata 62.f.H
legatis præſtandis cōtra tabulas bonorū poſſ. petita 67
libertis uniuerſitatum 70

DIGESTI NOVI.

Liberali cauſa 77
locis & itinerib. publicis 86
loco publico fruendo 89
libero hoīe exhibendo 97
liberis exhibendis, uel deducendis ibid.
litigioſis 95
libellis dimiſſoriis 115
legationibus 126

M

DIGESTI VETERIS.

Minorib. 25. ann. pag. 14
Mortuo inferendo, & ſepulcro ædificando 33
mandati 41

INFORTIATI.

magiſtratibus conueniendis, & eorum hæredib. 53.f.H
militari teſtamento 57.f.H

DIGESTI NOVI.

mortis cauſa donationibus & capionibus 75
manumiſſionibus 76
manumiſſi uindicta ibid.
manumiſſionibus quæ ſeruis ad uniuerſitatem pertinentibus imponuntur 161
manumiſſi teſtamento ibid.
migrando 93
muneribus, & honorib. 120

N

DIGETI VETERIS.

Ne quis eum, q̄ in ius uocatus eſt, ui eximat pag. 11
Negotiis geſtis 13
nautæ, caupo. ſtabulariis 16
noxalibus actionibus 30
nautico fœnore 50

DIGETI NOVI.

noui operis nunciatione 74
natalibus reſtituendis 77
ne de ſtatu defunctorum poſt quinquennium quęratur 87
ne uis fiat ei qui in poſſeſ. miſſus eſt 85
ne quid in loco publico uel itinere fiat 86
nequi d in loco ſacro fiat 86
ne quid in flumine publico, ripave eius fiat 88
nouationibus, & delegationibus 97
nihil nouari appellatione interpoſita 116
nundinis 121
Proxenetis 122

O

DIGESTI VETERIS.

Origine iuris, oīum magiſtratuum, & ſucceſ. prud. 5
Officio conſulis 7
officio præfecti prætorio ibi.
officio præfecti urbis 8
officio Quæſtoris 8
officio Prætoris 8
officio proconſu. & legati 8
officio præfecti Auguſtalis 8
officio præſidis 9

Officio

officio Procur.Cæſaris 161
officio iuridici Alexan. 161
officiorum aſſeſſorum 161
operis ſeruorum 27

INFORTIATI.

optione,uel elect.legata 60
obſequiis à liberis & libertis parentibus & patrono præſtandis 70
operis libertorum 70

DIGESTI NOVI.

operis publicis 121

P

DIGESTI VETERIS.

Pactis pag.10
poſtulando 12
procuratoribus, & deſenſoribus 13
petitione hæreditatis 16
poſſeſſoria hæreditatis petitione 25
publiciana in rem actione 25
pignoratitia actione 37
peculio 39
pro ſocio 43
periculo & commodo rei uenditæ 43
præſcriptis uerbis, & in factū actionibus 46
pignorib.& hypothecis 46
probationibus, & præſumptionibus 50
pactis dotalibus 53
peculio legato 61
penu legata 61

DIGESTI NOVI.

publicanis & uectigalib. 75
pro ſoluto 86
pro emprore 80
pro hærede 80
pro donato 80
pro derelicto 81
pro legato ib.
pro dote ib.
pro ſuo ib.
priuilegiis creditorum 83
precario 91
prætoriis ſtipulationibus 98
priuatis delictis 99
præuaricatoribus 103
popularib.actionib. 104
publicis iudiciis 105
pœnis 112
priuilegiis ueteranorum 119
pollicitationibus 121

Q

DIGESTI VETERIS.

Quod quiſq; iuris in alium ſtatuit, ipſe eodem iure utatur pag. 9
Qui ſatiſdare cogantur 10
quod quiſq; uniuerſitatis nomine,uel cōtra eā agetur 13
quemadmodum ſeruitus amittatur 29
quibus rebus ad eundem iudicem eatur 31
quod cum eo, qui in aliena poteſtate eſt, negotium eſſe geſtum dicatur 35
quando actio de peculio eſt annalis 39
quod iuſſu 40
quæ res pignori obligari poſſnut 47
qui potiores in pignore uel hypo

hypotheca habeantur 47
quib.modis pignus, uel hypotheca ſoluitur 48

INFORTIATI.

qui petant tutores, & curatores,& ubi petantur 50
quando ex facto tuto.uel cura. minores agi poſſint uel non 51
quod falſo tutore autore geſtū eſſe dicatur 53
Quemadmodum, teſtamenta aperiantur,inſpiciantur,vel deſcribantur 57.f.G
quando dies legatorum uel fideicommiſſorum cedit 65
quibus non cōpetit bonorum poſſeſſio 73
quis ordo in bonorum poſſeſſione ſeruetur ibid.

DIGESTI NOVI.

qui ſine manumiſſione ad libertatem perueniunt 140
qui & à quibus manumiſſi liberi non fiunt 77
quibus ad libertatem proclamare non licet ibid.
quibus ex cauſis in poſſeſſionē eatur 82
quæ in fraudem creditorum facta ſunt,ut in integrum reſtituantur 84
quorum bonorum 85
quorum legatorum ibid.
quod ui,aut clam. 91
quarū rerum actio non daẽ 95
quæſtionibus 111
quis, & à quo appellatur 114
quando appellandum ſit 114
quæ ſententiæ ſiue appellatione reſcinduntur 116

R

DIGESTI VETERIS.

Rerū diuiſione & qualitate 7
receptis, qui arbitrium recipiunt, ut ſnīam dicant 15
rei uendicatione 2
religioſis, & ſumptibus funerum 32
rebus creditis, & ſi certum petatur condictione 33
reſcindenda uenditione 43
rerum permutatione 45
ritu nuptiarum 52

INFORTIATI.

Rebus eorū q ſub tutela ſunt ſine decreto non alienandis, uel ſupponendis 54. fo.G
rebus dubiis 62
regula Catoniana 63

DIGESTI NOVI.

re iudicata,& effectu ſententiarum, & de interlocutionibus iudicum 81
ripa munienda 88
riuis 90
remiſſionibus 91
rem pupilli ſaluam fore 98
rem ratam haberi 99
receptatoribus 103
requirendis reis, & abſentib. damnandis 111
re militari 118
regulis iuris 123

DIGE-

S.

DIGESTI VETERIS.

Statu hominum pag. 6.
Se natoribus 7
ſi qs in ius uoca.nō ierit 11
ſi quis ius dicenti nō obtemperauerit 9
ſi ex noxali cā agitur, quemadmodum caueatur 11
Si quis cautionibus in iud.ſiſtendi cauſa factis non obtemperauerit 11
ſi pars hæreditatis petatur 24
ſi ager uectigalis, uel emphyteuticus petatur 25
ſi uſusfructus petatur, uel ad alium pertinere negeť 27
ſeruitutibus 28
ſeruitutibus præd. urb. ibi.
ſeruitutibus ruſtico.præd. ib.
ſi ſeruitus uendicetur, uel ad alium pertinere negeť 29
Si quadrupes pauperiē feciſſe dicatur 29
ſero corrupto 31
ſeruis fugitiuis 32
ſi menſor falſum modum dixerit 31
ſeruis exportandis 44
ſponſalibus 52

INFORTIATI.

Soluto matrimonio quemadmodum dos petatur 54
ſi uentris nomine, mulier in poſſeſſionē miſſa, &c. 56
ſi mulier uētris noīe ī poſſeſ. calumniæ cā eſſe dicať 56
ſuſpectis tutorib.uel cur. 51
ſi quis omiſſa cā teſta. 57.f.H.
ſenatuſconſulto Syllaniano, Claudiano, &c. ibi. f. H
ſi quis aliquem teſtari prohibuerit 59.f.H
ſeruitute legata 69
ſupellectili legata 61
ſi cui plusquàm per l.Falci. licuerit legetur 64
ſi tabulæ teſtamenti nullæ extabunt 69
ſi à parente quis fuerit manumiſſus 71
ſi quid in fraudem patroni factum ſit 71
ſi tabulæ teſtamenti nullæ extabunt ibi.
ſucceſſorio edicto 71
ſuis & legitimis heredib. 73

DIGESTI NOVI.

ſtatuliberis 76
ſi libertus ingenuus eſſe dicatur 74
ſeparationibus 83
ſuperficiebus 89
ſaluiano interdicto 93
ſtipulatione ſeruorum 96
ſolutionib.& liberōnib. 97
ſi quis teſtamēto liber eſſe iuſſus fuerit 100
ſi familia furtum feciſſe dicatur ibi.
ſepulcro uiolato 102
ſententiam paſſis 113
ſi tutor, uel cura.uel magiſtratus creatus appellauerint 116
ſi pendēte appellatione mors interuēnerit 117

DIGESTI VETERIS.
tranſactionibus 12
tributoria actione 38
teſtibus 51

INFOTIATI.
tutelis 57.f.G
teſtamentaria tute. ibi.fo.G
Tutorib. & curatorib. datis ab his, q ius dandi habent, &c. 58.fol.G
tutelis & rationibus diſtrahendis 60 fo.G
teſtamentis, & q teſta. facere poſſunt: & quemadmodum. teſtamenta fiant 62. f.G

DIGETI NOVI.
tabulis exhibendis. 86
tigno iniuncto 100
termino moto 104

V

DIGESTI VETERIS.
Vſufructu, & quemadmodũ quis utatur pa.26
Vſufructu accreſcendo 26
uſufructu earum recũ, quæ uſu conſumuntur, uel min. 26
uſu, & habitatione 27
uſufructuarius quemadmodum caueat 27
uſuris, fructibus 50

INFORTIATI.
uentre inſpiciendo cuſtodiẽdoq; partu 43
ubi pupillus educari, uel morari debeat 52
uulgari, & pupillari ſubſtitutione 64
uſu, & uſufructu, & reditu, & habit.&c. 60
uino, tritico, & oleo lega. 61
ut legatorũ, ſeu fideicom. ſeruandorũ cauſa caueat. 65
ut in poſſeſſione legatorũ uel fideicommiſ. ſeruandorũ cauſa eſſe liceat 65
uentre in poſſeſſionem mittendo 67
uende cognati 71
uende liberi ibi.
unde legitimi, & unde agnati 71
unde uir & uxor 72
ueteranorum & militum ſucceſſione 72
ut ex legib. ſenatusq; conſult. bonorum poſſ. detur 73

DIGESTI NOVI.
uſucapionibus, & uſurpationibus 79
uia publica, & de ædilibus curulibus 87
uia publica, & itinere publico reficiendo 87
ut in flumine. publ. nauigare liceat 88
ui, & ui armata 88
uti poſſidetis 88
utrobi 92
uerborum obligationib. 96
ui bonorum raptorum 101
uacatione, & excuſatione munerum 120
uariis & extraordinariis cognitionibus 122
uerborum & rerum ſignificatione 122

RVBRI-

A

A Poſtatis 127
Aſſeſſorib. & domeſticis, & cancellariis iudicū 134
Annonis 134
aduocatis diuerſorum iudiciorum 136
aduocatis diuer.iudicum 136
aduocatis fiſci 136
alienatione iudicii mutandi cauſa facta 142
ad exhibendum 147
actionib. & obligationib. 147
an ſeru' ex ſuo facto poſt manu miſſionem teneatur 148
actionibus hæreditariis ibi.
ad ſenatuſc.Macedo. 149
ad ſenatuſc.Velle. ibi.
actionib. empti & uenditi 150
aediliciis actionibus 151
alendis liberis 155
adminiſtratione tutorum 156
alimentis pupillo pſtādis 157
arbitrium tutelæ ibi.
authoritate præſtanda ibi.
actore a tutore, ſeu curatore dando 158
ad ſenatuſc.Trebel. 191
ad leg.Falc. ibi.
ad ſenatuſc.Tertul. 162
ad ſenatuſc.Orficianum ibi.
aſſertione tollenda 164
acquirenda & retinenda poſſeſſione 165
annali exceptione Italici contractus tollenda &c. 166
alluuionibus ibi.
appellationibus, & conſultationibus 169
aedificiis priuatis 170
acceptilationib. 172
adoptionibus 173
accuſationibus, & inſcriptionibus 174
ad l.Iul.maieſtatis 174
ad l.Iul.de adult.& ſtup. 174
ad l.Iul.de ui publica, uel priuata 174
ad l.Cor.de ſicariis ibi.
ad l. Fauiam de plagiariis 175
ad l.Viſcelliam ibi.
ad l.Corn.de falſis ibi.
ad l.Iuliam de ambitu ibi.
ad l.Iul.repetundarum ib.
abigeis 76
abolitionibus ibi.
ad ſenatuſc.Trebel. ibi.

TRIVM LIB. COD.

Annonis & tributis 197
apochis publicis,&c. 198
athletis 200
auri publici perſecutorib. 203
auro coronario 203
argenti pretio quod in theſauris infertur 203
annonis ciuilibus 206
alexandriæ primatibus ibi.
adminiſtratore rerum publicarum ibi.
aquæductu 207
agricolis,& cenſitis, & colonis ibi.

agricolis, & mancipiis dñicis, uel fiſcalibus, &c. 200
agentibus in rebus. 212
apparitoribus præfectoru m prætorio. 214
apparitorib. p̄fecti urbis 214
apparitoribus magiſtrorum militum 214
appariteribus proconſulis, & legati 214
apparitorib. comitis orien. 214
apparitoribus præfecti annonæ 214

B

Bonis libertorum 159
bonorum poſſeſſione ſecundū tabulas 159
bonorum poſſ. contra tab. ibi
bon. poſ. contra tab. liberti ibi.
bonis maternis 163
bonis quæ liberis in poteſtate cōſtitutus acquiruntur 163
bonis autoritate iudicis poſſidendis, ſeu uenūdan. 169
bonis proſcriptorum 176
bonis eorum qui mortem ſibi conſtituerunt 176

TRIVM LIB. COD.

bonis uacantibus 197

C

Cōtractibus iudicum, uel eorū qui ſunt circa eos, &c. 135
communi diuidundo 146
cōmunia utriuſq; iudicii ibi.
cōnſortibus eiuſdem litis ibi.
condictione indebiti 147
condictione ob cauſam datorum ibi.
condictione ob turpē cām ibi.
condictione furtiua ibi.
condictione ex lege ibi.
conſtituta pecunia 148
commodato 149
compenſationibus 149
contrahenda emptione, & uenditione 150
communi rerū alenatione 151
commercijs, & mercatorib. 152
concubinis 155
confirmando tutore 155
contrario iudicio tutelæ 157
curato. furioſi, uel prodigi 158
carboniano edicto 159
collationibus 160
codicillis 161
communia de legatis 161
condictionibus inſertis tā in legatis, quam fideicom. ibi.
caducis tollendis ib.
cōnia de ſucceſſionibus 162
communia de manumiſſionibus 164
colluſione detegenda ibi.
cōnia de uſucapionibus 165
comminatores, epiſtolas, &c. autoritatem rei iudicatæ non habere 168
confeſſis ibi.
contrahenda, & committenda ſtipulatione 172
creditorem euictionem non debere 173
captiuis, & poſtli. reuer. 173
cuſtodia reorum 104
crimine peculatus 175
crimine ſacralegij ibi.

crimine expilatæ hæredita. 175
crimine ſtellionatus 176
calumniatoribus ibi.

TRIVM LIB. COD.

conueniendis fiſci dębitorib. 196
capiendis, & diſtrahendis pignorib. tributorum cã 198
canone largitionalium titulorum 198
codicis in puoli. horreis 199
collatione donatorum, &c. 199
collatione æris ibi.
clasſicis 100
durialibus urbis Romæ 205
collegiatis, & chartopris, & numulariis 205
canone frumentario urbis Romæ 206
capitatione ciuium cenſibus eximenda 208
colonis palæſtinis ibi.
colonis Thracenſibus ibi.
colonis Illyricianis ibi.
collatione fundorum patrimonialium 209
conductoribus, & procuratorib. prædiorum fiſcaliũ ibid.
collatione fundorum fiſcalium ibi.
cupreſſis ex loco Daphnes uel Perſeidis per Aegyptum nõ excidendi, ſuel uendendis 210
conſulibus, & non ſpargendis ab his pecuniis, &c. ibi.
comitibus conſiſtorianis ibid.
comitibus, & tribunis ſcholarium 211
comitibus rei militari 211
comitibus & archiatris ibi.
comitibus, qui prouincias regunt 211
curioſis, & ſtationarijs 112
caſtrenſianis, & miniſte. 212
caſtrenſi omnium palatinorum peculio ibi.
caſtrenſi peculio militum, & præfecti annonæ 213
commeatu ibi.
curſu publico, & angarijs, & perangarijs 218
cohortalibus, principib. cornicularijs, ac primipilatiis ibi.

D

diuerſis reſcriptis, & pragmaticis ſanctionibus 131
defenſoribus ciuitatum 135
dolo malo 138
dilationibus 143
depoſiti 149
donationibus ante nup. 153
dotis promiſſione 154
dote cauſa non numerata ibi.
diuortio facto apud quem liberi educari debeant 185
diuidenda tutela 157
dedititia libertate tollen. 163
diſtractione pignoris 171
debitorem ueditionem pignoris impedire non poſſe 172
duobus reis ſtipulandi ibi.
donationibus 173
donationib. quæ ſub modo conciuntur ibi.
donationibus cã mortis ib.

TRIVM LIB. COD.

delatoribus 197

discuſſo-

diſcuſſoribus 199
decurionib.& filiis eorum ibi.
decretis decurionum ſuper immunitate quibuſdam concedenda 201
debitoribus ciuitatum 206
diuerſis prædiis,urbanis, & ruſticis,templorum ,& ciuitatum 209
dignitatibus 210
domeſticis & protectorib. 211
decanis 212
deſertoribus & occultatoribus 218
diuerſis officiis , & apparitoribus iudicum ibi.
E
Emendatione Cod.Iuſtin. 124
Epiſcopis,& clericis 125
epiſcopali audientia 126
edendo 135
errore calculi 136
errore aduocatorum 126
ex quibus cauſis infamia irrogatur 137
Etiam ꝑ procuratorem cām in integ.reſtit.agi poſſe 141
ex delictis defunctorū inquantū hæredes cōueniantur 148
exercitoria,& inſtitoria actione 149
eunuchis 150
eo qui pro tutore negotia geſſit 159
excuſationibus tutorum 158
excuſatione ueteranorum ibi.
edicto diui Adr.tollen. 160
ex quib. cauſis ſerui pro præmio libertatem accipiūt 164
executione rei iudicatæ 168
etiam ob chirographariā pecuniā pignus retineri poſſe 17
exceptionibus , ſeu præſcriptionibus 172
euictionibus ibi.
emancipationibus 173
exhibendis , & tranſmittendis reis 174
emendatione ſeruorum ibi.
emendatione ꝓpinquorū ibi.
TRIVM LIB. COD.
Exactoribus tributorum 198
excuſationibus numerum 201
excuſationibus artificum 202
expenſis publicorum ludorum 207
equeſtri dignitate 213
erogatione militaris annonæ 213
excoctione,& tranſlatione militaris annonæ 213
executorib. & exactorib. 215
F
Filiofamilias minore 138
fideiuſſoribus minorum 138
formulis,& impetratione actionum ſublatis 142
feriis 143
foro competenti 143
familiæ erciſcundæ 146
finium regundorum ibi.
fide inſtrumentorum 148
fundo dotali 155
fideiuſſoribus tutorum 157
fugitiuis ſeruis , & libertis, &c. 159

furtis & ſeruo corrupto ibi.
fideicom. hæreditatibus 163
fructibus, & litis expēſis 168
fideiuſſoribus, & mandatoribus 172
falſa moneta 175
famoſis libellis 176

TRIVM LIB. COD.

fide inſtrumentorum, & iure haſtæ fiſcalis 197
fiſcalibus uſuris 197
filiis famillias, & quemadmodū pro his pater teneat 202
fabricenſibus 203
frumento urbis Conſtantinopolitanæ 206
frumento Alexandrino 206
fundis limitrophis, &c. 208
fundis patrimonlibus, & ſaltuenſibus, &c. 208
fugitiuis colonis, &c. 208
fundis rei priuatæ, &c. 209
fundis, & ſaltib. rei dn̄icæ 209
filiis officialium militarium, q̃ in bello moriuntur 218

G

Generali abolitione 176

TRIVM LIB. COD.

Gladiatoribus 207
Grege dominico 209

H

Hæreticis, & Manichæis 126
his q̃ ad eccleſias cōfugiūt 128
his qui in eccleſia manumittuntur 128
his qui ad ſtatuas confugiunt. 131
his qui potentiorum nomine titulos p̄diis affigunt 137
his qui ueniam ætatis impetrauerunt 141
hæreditariis actionibus 148
hæreditate uel actione uendita 150
hæredibus tutorum 157
hæredibus inſtituendis 164
his quibus ut indignis 161
his quæ pœnæ nomine in teſtam. relinquuntur 161
his quæ ſub modo legata uel fideicōmiſſa relinquunt̃ ibi.
his qui ante apertas tabulas hæreditatē trāſmittūt 162
hæreditatib. decurionū 163
his qui à non domino manumiſſi ſunt 164
his qui per metū iudicis non appellauerunt 169
his qui in priorum creditorū locum ſuccedunt 171
his qui latro. occultauerūt 176

TRIVM LIB. COD.

his qui ex publicis rōnib. mutuā pecuniā accipiūt 197
his qui ſe deferunt 197
his qui ſponte munera ſubeunt 201
his qui a principe uocationem acceperunt 201
his qui numero liberorū, ſeu paupertate excuſationē meruerunt 201
his qui nō impletis ſtipēdiis, ſacramēto ſoluti ſunt 202
his qui in exiliū dati, uel ab ordina moti ſunt 202

his

His, quæ ex publica collatione illata ſint, non vſurpãdis. 203
Honoratorũ vehiculis. 206
His q ex offõ qđ adminiſtrauerunt cõueniuntur. 207

I

Iuſtiniano codice confirmãdo. 174
Iudæis, & cœlicolis. 127
Iuris, & facti ignorãtia. 129
In ius uocando. 136
In integrum reſtitutione minorum 25. annis. 140
In quibus cauſis in integrũ reſtõ nõ eſt neceſſaria. 140
Integrũ reſtitutione poſtulata, ne quid noui fiat ibi.
Iureiurando propter calumniam dato. 141
Iudiciis. 142
Iuridictione oĩum iud. 143
In quibus cauſis militantes fori præſcriptione vti poſſint. 145
Inofficioſo teſtamento. 146
Inofficioſis donatiõibus. 146
Inofficioſis dotibus. 146
Iure emphyteutico. 152
Inceſtis nuptiis. 155
Interdicto matrimonio Inter pupillam & tutorem. 153
Iure dotium. 154
in quibus cauſis tutorẽ habẽti tutor dari poſſit. 156
in litem dãdo tutore, uel curatore. 156
in litem iurando. 157
iure aureorũ annulorum. 59.
inſtõnibus, & ſubſtitutionibus, & reſtitutionibus ſub conditione factis. 170
impuberum, & aliis ſubſtitutionibus. 16
iure deliberandi, & adeunda uel acquiren. hæredi. 16
indicta viduitate tollẽda. 161
ingenuis manumiſſis. 164
in quibus cauſis ceſſet longi temporis præſcriptio. 165
interdictis. 170
in quibus cauſis pignus tacitẽ contrahatur. 170
iure dñii impetrando. 172
inutilibus ſtipulationib. 172
Ingratis liberis. 173
Infantibus expoſitis, &c. 173
in firmandis pœnis cælibatus, & orbitatis. 173
iure liberorum. 173
iniuriis. 617

TRIVM LIB. COD.

iure fiſci. 196
indictionis. 198
immunitate nemini concedenda. 199
imponenda lucratiua deſcriptione. 200
incolis. 200
infamibus. 202
irenarchis. 203
iure Reipublicæ. 204
in quibus cauſis coloni capite cenſiti dominos accuſare poſſunt 208

L

Legibus, & conſtitutionibus principium 129
litis conteſtatione 145
lege Aquilia. 146
locato, & conducto 152
legitima tutela 155
libertis,& eorum liberis 155
liberis præteritis,& exhæredatis 160
legatis ibid.
legitimis hæredibus 163
lege Fuſia cãnia tollenda 163
latina libertate tollenda 163
liberali cauſa 163
longi tp̃is præſcriptione 164
liberis exhibendis, ſeu deducendis,&c. 170
luitione pignoris 172
litigioſis 172

TRIVM LIB. COD.

libertinis 202
Legationis 202
locatione prædiorum ciuilium uel fiſcalium,&c. 200
littorum,& itine. cuſtodia 218
luctis aduocatorum,& concuſſione officiorum, ſiue apparitorum 219

M

Mandatis principium 185
modo mulctarum, quæ à iudicibus infliguntur 135
magiſtratibus municip. 135
mandati 149
monopoliis 152
magiſtratibus cõueniẽdis ibid.
mulieribus, quæ ſeruis propriis ſe iunxerunt 174
maleficis,& mathemati. 175
mutatione nominis.&c. 175

TRIVM LIB. COD.

municipibus,& origin. 200
muneribus, & honoribus non continuandis 200
muneribus patrimoniorũ 200
mulieribus, & in quo loco honores cognoſcant 202
metallariis,& metal.&c. 204
murilegulis,&c. 204
metropoli beryto 206
mendicantibus ualidis 206
maiuma 207
mancipiis,& colonis patrimonialiũ & ſaltuẽſium,&c. 200
magiſtris ſcriniorum 210
menſoribus 212
militari ueſte 213
metatis & epidimeticis 213

N

Nouo codice faciendo 124
ne ſanct.bapti. iteretur 127
nemini licere ſignũ ſaluatoribus Chriſti in ſilice,&c. 127
ne Chriſtianum mancipiũ hæreticus,vel paganus,&c. 128
ne cõmitibus rei militaris uel tribunis lucrum p̃ſtetur 134
ne liceat potentioribus patrociniũ litigãtibus p̃ſtare 137
ne fiſcus, uel Reſpublica procurationem alicui p̃ſtet 138
negotiis geſtis ibid.
ne quis in ſua cauſa iudicet 142
noxalibus actionibus 146
ne uxor pio marito conueniatur

tur 147
ne filius pro patre conueniatur 148
non numerata pecunia 149
nautico fœnore 149
nundinis,& mercatorib. 152
nuptiis 153
ne fideiuſſores dotium dentur 155
ne pro dote mulieri bona mariti addicantur ibi.
naturalibus libertis ibi.
ne tutor, uel curator uectigal conducat 156
neceſſariis ſeruis hæredibus inſtituendis 160
ne de ſtatu defunctorum poſt quinquennium quæratꝰ 164
nudo iure Quiritum tollendo 165
ne rei dñicæ, uel templorum uendicatio temporis exceptione ſubmoueatur 166
ne liceat in una eademq́ꝫ cauſa tertiò prouocare 169
nouationibus & delegationibus 172
nili aggeribus non rumpendis 176
ne ſine iuſſu Principis certis iudicib. liceat confiſcare 176
TRIVM LIB. COD.
ne operæ a collatoribus exigãtur 209
nauiculariis publicis, ſpecies tranſportantibus 203
nauibus non excuſandis 204
naufragiis ibi.
nulli licere in frænis margaritas aptare,&c. 205
nautis Tyberinis 206
negotiatores ne militet 213
numerarijs, & actuarijs, &c. 118
O
Officio præfecti orientis & Illyrici 131
officio præfecti prætorio Africæ 132
officium præfecti urbis ibi.
officio magiſtri militum ibi.
officio quæſtoris ibi.
officio magiſtri officiorum ib.
officio comitis ſacrarum largitionum ibi.
officio comitis rerum priuatarum ibi.
officio procõſulis & lega. 255
officio comitis orientis ibi.
officio p̃fecti Auguſtalis ibi.
officio vicarii ibi.
officio prætoris ibi.
officio rectoris prouinciæ ib.
officiò ciuilium iudicum ibi.
officio præfecti uigilum. ibid.
officio præfecti annonæ ibi.
officio militarum iudicum 134
officio diuerſorũ iudicum ibi.
officio eius,qui uicem alicuius iudicis obtinet 134
officio iuridici 135
ordine iudiciorum 143
operis libertorum 159
obſeqis patrono p̃ſtandis 157
operis noui nuntiatione 170
operibus publicis ibid.

TRIVM LIB. COD.
omui argo deſerto,&c. 209
oblatione uotorum 214

P

Paganis,& templis, & ſacrificiis eorum 128
precibns imperatori offerendis 129
pactis 136
poſtulando ibi.
procuratoribus 131
pedaneis iudicibus 143
plus petitionibus ibi.
petitione hæreditatis 146
prohibita ſequeſtratione pecuniæ 147
probationibus 148
plus ualere quod agitur ibi.
pignoratitia actione 149
per quas perſonas nobis acquiritur ibi.
pro ſocio ibi.
princib.q́ filios diſtraxerũt 150
periculo & commodo rei nenditæ ibid.
pactis inter emptorem & uenditorem 151
pactis conuentis ſup dote 152
periculo tuto.& curato. 156
prædiis, & aliis reb. minorum ſine decr.non alienandis 158
poſthumis hæredib.inſti. 159
peculio eius q ad libertatẽ meruit 164
præſcriptione longi temporis x.uel xx.anno. 165
præſcr.30.uel 40.ann. 169
pœna iudicis, qui male iudicauit 167
priuilegro fiſci 170
priuilegio dotis ibi.
precaria, & Saluiano interdicto 170
pignorib.&hypthecis ibi.
pretorio pignore 171
partu pignoris ibid.
paſtis pignorum 172
patria poteſtate 173
priuatis carcerib. inhibendis 174
pœnis 176

TRIVM LIB. COD.

pœnis fiſcalib.creditores præferri 197
petitis bonorum ſublatis ibid.
prædiis curialium ſine decreto non alienandis 200
præbendo ſalario ibi.
profeſſorib.& medicis 202
periculo ſucceſſorum parentis ibid.
prioribus ad numera noĩandis. 203
ponderatoribus, & auri illatione ibi.
prædiis,& omnibus rebus nauiculariorum 204
priuilegiis corporatorum 205
piſtoribus ibi.
priuilegiis urbis Conſtantinopolitanæ ibi
periculo nominatorum 206
periculo eorum, qui pro magiſtratib.interuenerunt 207
paſcuis publicis & priuatis 208

prædiis,

prædiis tamiciacis,&c. 209
priuilegiis domus Auguſtæ, uel rei priuatæ,&c. 209
palatiis, & domibus dominicis 210
prætoribus, & honore præturæ,&c. ibid.
præfectis prætorio,ſiue urbi,& magiſtris militum ibi.
præpoſitis ſacri cubiculi ibi.
primicerio, & ſecundicerio, & notarijs ibi.
profeſſorib.q in urbe Conſtantinopolitana docēt,&c. 211
præpoſitis laborum ibid.
proximis ſacrorum ſcriniorū. ibi.
præpoſitis agentibus in reb. 212
principibus agentibus in rebus ibi.
palatinis ſacratum largitionum ibi.
priuilegiis eorum, qui in ſacro palatio militant ibid.
priuilegiis ſcholarium ibi.
perfectiſſimatus dignitatę 213
primipilo 215
publicæ lætitiæ, uel conſulum nuntiatores ibid.

Q

Quando libellus principi datus facit litis conteſtationem 130
qui, & aduerſus quos in integ. reſti.non poſtulętur 140
quibus ex cauſis maiores in integrum reſtituuntur 141
qui pro ſua iuriſdictione dare darive poſſunt 143
qui legitimam perſonam ſtandi habet in iudicio ibi.
qñ imperator inter pupillos, & uiduas cognoſcit 144
quando licet unicuique ſine iudice uindicare 145
qñ fiſcus uel priuatus debitorem ſui debitoris exigere poteſt,uel conuenire 148
quod cum eo, qui in aliena poteſtate eſt:negotium geſtum eſſe dicetur 149
quæ res uendi nō poſſunt 150
quæ res exportari non debent ibid.
quando liceat ab emptione diſcedere ibi.
qui petant tutores 155
qui dare tutores uel curato. poſſunt ibi.
quando mulier officio tutelæ fungatur ibi.
quando ex facto tuto.uel cura. minores agere poſſunt ibi.
quando tutores uel curatores eſſe deſinant 157
qui numero liberorum ſe excuſant 158
qui morbo ſe excuſant ibid.
qui ætate ſe excuſant ibi.
qui numero tutelarum ſe excuſant ibi.
quando decreto opus non eſt ibid.
qui ad bono. poſſeſ. pñt 159
quando non petentium partes peten-

petentibus accreſcant ibi.
Qui teſtamenta facere poſſunt uel non 160
Quemadmodum teſtamenta aperiantur ib.
Quando dies legati cedat 162
Qui manumittere non pñt & ne in fraudem creditorũ 164
Qui non poſſunt ad hæreditatem peruenire ib.
Quibus non obiicitur longi temporis præſcriptio 166
Quadrienni pſcriptione ibi.
Quomodo & qñ Iudex debet ferre ſententiam,&c. ibi.
Quibus res iudi.nõ nocet 168
Qñ ꝓuocare ñ eſt neceſſe 169
Quorum appellationes non recipiantur ib.
qui bonis cedere pñt 169
quorum bonorum 170
quorum legatorum ib.
quæ res pignori obligari poſſunt 171
qui potiores in pignore habeantur ib.
quæ ſit longa conſuetudo 173
qui accuſare non poſſunt ib.
quando ciuilis actio criminali præiudicet 175
quæſtionibus 176

TRIVM LIB. COD.

Quando & quibus quarta pars debeatur ex bonis decurionum 200
quemadmodum ciuilia munera inducuntur 201
quibus muneribus uel præſtationibus nemini liceat ſe excuſare 201
qui ætate,uel profeſſione ſe excuſant ib.
qui morbo ſe excuſant ib.
quibus muneribus excuſantur hi, qui poſt impletam militiam, &c. 202
quo quiſq; ordine conuenitur 207
quibus ad conductionem prædiorum fiſcalium accedere non licet 209
quæſtoribus, & magiſtris officiorũ, & comitibus ſacrarũ largitionum & priuatæ 210
qui militare pñt, uel non 213

R

Reſtitutionibus minorũ 139
reputationibus quæ fiunt in iudicio in integ.reſt. 141
reſtitutione militum ibi.
receptis arbitris 142
rei uendicatione 146
religioſis ſumptibus funerum, & aleatoribus ib.
rebus creditis, & iureiu. 147
reſcindenda uenditione 150
rebus alienandis, uel non 151
rem alienam gerentibus ibi.
rerum permutatione, & pſcriptis uerbis actione 156
rei uxoriæ actione 154
repudiis ib.
rerum amotarum 155
repudianda bono.poſſ. 159
repudianda,uel abſti. hær. 160
rei iudicata 168

res inter alios acta aliis non uocet 168
relationibus 169
reuocandis his quæ in fraudem creditorum alienata sũt 170
ratiocinis operum publicorum ibid.
remiſſione pignoris 171
reuocandis donationibus 173
raptu uirginum 174
requirendis reis 170
TRIVM LIB. COD.
reis poſtulatis. 201
re militari 213
S
Summa trin. & fid.cath. 124
ſacroſanctis eccleſiis 125
ſenatuſconſultis 129
ſi contra ius, uel utilitatem publicam,&c. 130
ſtatuis & imagini 131
ſi tutor uel curator interuenerit 138
ſi in communi, eademq́; cauſa in integrum reſtitutio poſtuletur 138
ſi aduerſas rem iudicatam reſtitutio poſtuletur ibi.
ſi aduerſus uenditionem reſtitutio poſtuletur ibi.
ſi aduerſus uenditionem pignoris ibi.
ſi aduerſus donationem ibid.
ſi aduerſus libertatem 253
ſi aduerſus tranſactionem, uel diuiſionem minor reſtitui uelit ibid.
ſi aduerſus ſolutionem ibid.
ſi aduerſus delictum ſuum 140
ſi aduerſus uſucapionem. ibid.
ſi aduerſus fiſcum ibid.
ſi aduerſus creditorem ibid.
ſi ut ab hæreditate abſtineat ib.
ſi ut omiſſa hæreditate,uel bonorum poſſeſſione, aliquid aliud exquirat ibi.
ſi minor ſe maiorem dixerit, uel probatum fuerit ibid.
ſi ſæpius in integrum reſtitutio poſtulatur ibid.
ſi maior factus ratum habuerit. 141
ſatiſdando 142
ſportulis,& ſumptibus in diuerſis iudiciis faciendis ibid.
ſeruitutibus,& aqua 146
ſi certum petatur 147
ſuffragio ibi.
ſi ſeruus extero emi ſe mandauerit 149
ſi ꝑ publicas penſitationes uẽditio fuerit celebrata 150
ſine cenſu uel reliquis fundum comparari non poſſe ibid.
ſi quis alteri uel ſibi ſub alterius nomine emerit ib.
ſi ſeruus exportandus ueneat 136
ſi mancipiũ ita uenierit ne ꝓſtituatur 151
ſi mancipium ita fuerit alienatum, ut manumittatur ibi.
ſponſalibus
ſi rector prouinciæ,ſponſalitias dederit arras 157
ſi quãcũq; ꝑditus ꝑtãte,&c. 133

ſi nuptiæ ex reſcripto petantur 153
ſecundis nuptijs 153
ſi ſecũdo nupſerit mulier ib.
ſoluto matrimonio quemadmodum dos petatur 145
ſi ex pluribus tutoribus,&c. 156
ſuſpectis tutoribus uel curatoribus 156
ſi mater imdemnitatem promiſerit ibid.
ſi contra matris uoluntatem tutor datus ſit 157
ſi tutor non geſſerit ibid.
ſi ex falſis allegationibus tutor uel cu. excuſatus ſit ib.
ſi tutor reipublicæ cauſa abeſſe cæperit 158
ſi quis ignorans rem minoris eſſe ſine decreto comparauerit ibid.
ſi maiori factus alienationem ratam habuerit ibid.
ſi in fraudem patroni à libertis alienatio ſit facta 159
ſucceſſorio edicto ibid.
ſi quis aliquem teſtari prohibuerit, aut coegerit 160
ſi omiſſa cauſa teſtamenti ib.
ſi falſa cauſa adiecta in legato uel fideicom. fuerit 161
ſuis & legitimis liberis ab inteſtato uenientibus ib.
ſeruo communi manu. 163
ſeruo pignori dato manumiſſo ib.
ſeruis reipu. manumittendis ibid.
ſenatuſcõſulto Claudiano tollendo 165
ſi aduerſus creditorem 166
ſententiis præfectorum prætorio ibid.
ſententiis ex periculo recitandis 167
ſententiis & interlocutionibus omnium iudicum ibi.
ſententia quæ ſine certa quantitate profertur ibi.
ſententiis quæ pro eo quod intereſt proferuntur ibi.
ſententiam reſcindi non poſſe ibid.
ſi à non competenti iudice iudicatum eſſe dicant ib.
ſi plures una ſententia condemnati ſunt 168
ſi ex falſis inſtrumentis, uel teſtimoniis iudicatum ſit ibid.
ſi pendente appellatione mors interuenerit 169
ſi unus ex pluribus appellauerit ibi.
ſi de momentanea poſſeſſione appellatum fuerit ibi.
ſi per uim, uel alio modo abſentis turbata fuerit poſſeſſio 160
ſi aliena res pignori data ſit 170
ſi antiquior creditor pignus uẽdiderit 171
ſi communis res pignori data ſit ibi.
ſi in cauſa iudicati pignus captum ſit ibi.

ſi pignus pignori datũ ſit 171
ſi uendito pignore agat 172
ſi unus ex pluribus hæredibus creditoris 172
ſi pignoris conuentionem numeratio pecuniæ ſecuta nõ ſit ibid.
ſolutionibus & liberationibus ibid.
ſi reus uel accuſator mortuus fuerit 174
ſi qs Impatori maledixerit ib.
ſi quis eam, cuius tutor fuit, corruperit ibid.
ſepulcro uiolato ibi.
ſeditioſis 175
ſnĩam paſſis, & reſtitutis 176

TRIVM LIB. COD.

ſententijs aduerſus fiſcum latis retractandis 197
ſi liberatis imperialis ſocius ſine hærede deceſſerit 197
ſuperindicto 198
ſuperexactoribus ibi.
ſi ſeruus aut libertus ad decurionatum aſpirauerit 200
ſi propter inimicitias creatio facta fuerit 203
ſi poſt creationem quis deceſſerit ibid.
ſumptuũ recuperatione ibid.
ſuſceptoribus, & Præpoſitis, & arcariis ibid.
ſuariis, & ſuſceptoribus uini 205
ſtudiis liberalibus ibi.
ſi quis liber inuitus actum reipub. gerere cogatur 266
ſumptus iniuncti muneris ad oẽs collegas pertinere 207
ſolutionibus & liberationibus debitorum ciuitatis 207
ſpectaculis, & ſcenis, & lenonibus ibid.
ſilentiariis, & decutionibus eorum 211
ſtratoribus 212
ſalgamo hoſpitibus non præſtando 213

T

Tranſactionibus 136
tẽporibus in intregum reſtitutionis, tã minorum &c. 141
teſtibus 148
teſtamentaria tutela 155
tutoribus, & curatoribus illuſtrium perſonarum 155
tutore, & curatore qui ſatis non dat 156
teſtamento militis 160
teſtamentis 160
teſtãtaria manumiſſione 163
tẽporibus appellationum 169
tabulis exhibendis 179

TRIVM LIB. COD.

theſauris 196
tabulariis, ſcribis, &c. 203
tyronibus 220
tractoriis & ſtatiuis 418

V

Veteri iure enucleando 218
ut lite pendente, &c. 130
ut omnes, tam ciuiles, quam militares iudices, &c 134
ut quæ deſunt aduocatis partium iudex ſuppleat 137

ut nemo priuatis titulos prædiis ſuis imponat 137
ut nemini liceat ſine iudicis autoritate ſigna rebus imponere ibi.
ubi, & apud quem cognitio in integrum reſtitutionis agēda ſit 141
uxoribus militum ibi.
ut nemo inuitus agere uel accuſare cogatur 143
ubi de criminibus agi oportet 144
ubi de poſſeſſ. agi oportet ibi.
ubi fideicommiſſum peti oportet ib.
ubi conueniatur qui certo loco promiſit ib.
ubi in rem actio exercere debeat ibid.
ubi de hæreditate agatur ibid.
ubi de ratiociniis agi oportet 145
ubi cauſa ſtatus agi debeat ib.
ubi quis decuriali, uel cohortali conditione cōueniatur ib.
ubi ſenatores uel clariſſimi cōueniantur ibi.
ubi cauſæ fiſcales agantur ib.
uſufructu & habitatione ibid.
ut actiones ab hæredibus, & cōtra hæredes incipiāt 147
uſuris 149
uectigalibus, & commiſſis 158
uectigalia noua inſtitui, non poſſe 158
ut cauſæ poſt pubertatem adſit tutor 152
ubi pupilli educentur 157
uſuris pupillaribus 157
unde liberi 159
unde legitimi, & unde cognati ibid.
unde uir & uxor ibi.
Verborum & rerum ſignificatione 161
uſuris, & fructibus legatorū ib.
ut in poſſeſſione legatorum cā mittatur ib.
uindicta libertate 163
uſucapione pro emptore 165
uſucapione pro donato ibid.
uſucapione pro dote ib.
uſucapione pro hærede ib.
uſucapione transformanda ib.
uſuris rei iudicatæ 167
Vnde ui 170
uti poſſidetis ib.
ui bonorum raptorum actione 176
ut intra certum tempus criminalis quæſtio terminetur ib.

TRIVM LIB. COD.

uenditione rerum fiſcaliū 196
ut nemini liceat in emptione ſpecierum ſe excuſare 199
uacatione publici mune. 201
ueſtibus olobericis, &c. 183
ueteris numiſmatis poteſtate 205
uendendis rebus ciuitatis 206
uenatione ferarum 208
ut armorum uſus inſcio principe interdictus ſit 208
ut dignitatum ordo ſeruet 210
ueteranis 218

RVBRICAE INSTITVTIONVM.

A

ADoptionibus 177
Attiliano tutore 178
Autoritate tutorum ibid.
ademptione legatorũ, & tranſlatione 179
aſſignatione libertorum ibi.
acquiſitionẽ ꝑ arrogationẽ ib.
actionibus 180

B

Bonorum poſſeſſionib. 179

C

Capitis diminutione 177
Curatoribus 178
Codicillis 179

D

Donationibus 179
Duobus reis ſtipulandi 180
Diuiſione ſtipulationum 180

E

Excuſatione tutorum uel curatorum 178
exhæredatione liberorum ibi.
eo, cui libertatis cauſa bona adiiciuntur 179
emptione & uenditione 180
exceptionibus & replicationibus 181

F

Fiduciaria tutela 128
Fideicommiſſariis hęredit. 179
Fideiuſſoribus 180

G

Gradibus cognationum 179

H

His, q̃ ſui, uel alie. iu. ſunt 177
his qui dari tutores teſtamento poſſunt 177
hæredibus inſtituendis ibi.
hæredum qualitate & differentia 179
hæreditatibus quæ ab inteſtato deferuntur ibi.
his per quos agere poſſumus 181

I

Iuſtitia & iure 177
Iure naturali gent. & ciuili ib.
Iure perſonarum ib.
Ingenuis ibid.
Inofficioſo teſtamento 179
Inutilibus ſtipulationib. 180
Iniuriis ibid.
Interdictis 181

L

Libertinis 179
Lege Fuſia caninia tollen. ib.
legitima agnatorum tute. ib.
legitima patronorum tute. ibi.
ligitima parentum tute. 178
legatis 179
lege Falcidia iqi.
legitima agnatorum ſucceſſione ibi.
literarum ob igatione 180
locatione & conductione ib.
lege Aquilia ibi.

Milis

M

Militari teſtamento 178

Mandatis 180

N

Nuptiis 177

Noxalibus actionibus 181

O

Obligationibus 180

Obligationibus quæ contrahuntur conſenſu ibi.

obligationibus quæ ex quaſi contractu naſcuntur ibi.

obligationibus quæ ex delicto naſcuntur ibid.

obligationibus quę ex quaſi delicto naſcuntur 180

officio iudicis 181

P

Patria poteſtate 177

per quos perſonas nobis acquiritur 178

per quas perſonas nobis obligatio acquiritur 180

perpetuis & tpalibus actionibus 181

pœna temere litigantium ibi.

duplicis iudiciis ibi.

Q

quibus modis ius patriæ poteſtatis ſoluitur 177

quib.modis tute. finitur 178

quibus alienare licet, ut non 178

quibus modis teſtamenta infirmetur 179

quibus modis re contrahitur obligatio 180

quibus modis tollitur obligatio ibid

quod cum eo, qui in aliena poteſtate eſt negotium geſtum eſſe dicitur 181

R

Rerum diuiſione 178

Rebus corporalibus & incorporalibus 178

S

Satiſdatione tutorum, uel curatorum 178

ſuſpectis tutoribus ibi.

ſeruitutibus ibid.

ſingulis rebus de fideicommiſſum relictis 179

ſenatuſco. Tertull. ibid.

ſucceſſione cognatorum. ibid.

ſeruili cognatione ibi.

ſucceſſione libertorum ibid.

ſucceſſionibus ſublatis ibid.

ſtipulatione ſeruorum 180

ſocietatibus ibi.

ſi quadrupes pauperiem feciſſe dicatur 181

ſatiſdationibus ibid.

T

Tutelis 177

Teſtamentis ordinandis 178

V

Vſufructu 178

uſu, & habitatione ibi.

uſucapione, & longi temporis præſcriptione ibi.

uulgata ſubſtitutione 179

uerborum obligatione 180

ui bonorum raptorum ib.

AVTHENTICORVM RVBRICAE.

A

Adminiſtrantibus officia in ſacris appellationibus 184
appellationibus. & intra quæ tempora appellari debeat 184
apud quos oportet cās dicere monachos & aſſiſterias ibi.
armis 190
adminiſtratoribus 191
appellationibus ibid.
alienatione & emphyteuſi 194
aequalitate dotis 191

C

Conſtitutio Iuſtiniani ad præfectum prætorio 181
conſulibus 184
conſtitutio quæ ex aſcriptitio & lib. 182
conſtitutio quæ de dignitatibus 188
collatorib.& aliis capit. 196
conſanguineis, & uterinis fratribus 190

D

Defenſoribus ciuitatum 183
depoſito, & denuntiationibus inquilinorum 190
duob.reis promittendi 192

E

Eccleſiaſticarnm rerum immobilium alienatione 183
exhibendis, & introducendis. reis ibi
executoribus, & his qui conueniuntur 191
eccleſiaſticis titulis, & priuilegiis 195

F

Fideiuſſoribus, & mandatoribus 188
filiis ante dotaliam inſtrumenta natis 189

H

Hæredibus & Falcidia 182
his qui ingrediuntur ad appellandum,&c. 186
his qui ingrediuntur monaſterium.& ſubiectieuis eorum 188
hæc conſtō innouat,&c. 193
hæredibus ab inteſtato uenientibus 194

I

Iuſiurandum quod præſtatur ab his, qui adminiſtrationem accipiunt 183
inceſt.nup.& nephariis ib.
iureiurando a moriente præſtito 185
inſtrumentorum cautela, & fide 188
iudicibus ibi.
immenſis donationibus in filios factis 190
in medio litis non fieri ſacras formas 193
interdictis collegiis hæreticorum 199

Leno-

L

Lenonibus 183

Litigioſis ,:& decima pte litis ab actore caute.pſtanda. 193

M

Monachis 182

menſura ordinandorum clericorum 184

mandatis principum 183

N

Non eligendo ſecundo nubentes mulieris 182

non alienandis aut permutandis rebus eccleſiaſticis 183

nuptiis 184

nullum credentem agricolæ tenere illius terram ibid.

noui operis nunciatione maritimi conſpectus 187

neq; uirum quod ex dote eſt, nec muliere ex ſponſalitia largitate lucrum proprium habere 192

P

Priuilegiis dotis mulierib. hæreticis non preſtandis 194

Q

Qũo oportet epiſcopos & reliquos clericos ad ordinatio nem deduci 183

quibus modis naturales filii efficiantur legitimi 187

quæſtore 188

quibus modis naturales efficiuntur ſui 190

R

referendariis ſacri palatii 183

reſtitutione , & ea quæ parit in undecimo menſe 184

reſtõne fideicommiſſi 192

rapti mulieribus quæ raptoribus nubunt 196

S

Selenicas non ſolum ſi fideiuſſores præſtent,&c. 185

ſanctiſſimis epiſcopis ibid.

T

Triente & ſemiſſe 183

tabellionibus 184

teſtibus 190

tempore non ſolutæ pecuniæ ſuper dote 192

teſtamentis imperfectis a parentibus in filios factis ibid.

V

Vt determinatus ſit numerus clericorum 182

ut iudices ſine quoquo ſuffragio fiant 183

ut eccleſia Romana gaudeat cẽtum annorum præſcriptione 183

ut præponatur nomen Imperatoris 185

ut non fiãt pignorationes pro aliis perſonis,&c. ibi

ut de cætero commutationes eccleſiaſticarum rerum non ficte fiant 185

ut ea quæ uocantur inſinuatiua , ſemper clericis in maiori eccleſia dentur , &c. 186

ut clerici , q recedunt aliis pro eis pbeant ſurrogatis emolumenta,&c.

ut in pribatis domibus ſacra myſteria non fiant 186
ut defuncti, ſeu funera eorum non iniurientur,&c. ibid.
ut immobilia antenuptialis donationis neq; hypothecæ dẽtur, neque omnino alienentur ibi.
ut factæ nouæ conſtitutiones earum poſt duos menſes ualeant 187
ut nullus fabricet oratorii domos præter uoluntatem epiſcopi ibi.
ut ab illuſtribus, & qui ſuper eam dignitatem ſunt, &c. 187
ut ordinariæ præfecturæ urbanæ, etiam prætorianæ duæ, &c. 187
ut omnes obediant iudicibus prouinciarum ibi.
ut hi qui obligatas ſe habere perhibent res minorum, aut obligati ſunt eis, ad eorum gurbernationem penitus nõ accedant 187
ut non luxurientur contra naturam ibi.
ut liberi de cætero aureo non indigeant annulo ibi.
ut clerici apud proprios epiſcopos primum conueniantur 188
ut ſine prohibitione matres de bitrices & creditrices tutelã gerant minorum 190
ut exactione inſtante dotis primæ & ſecundæ, uiro ad ſecunda uota migranti præponatũ uxor prima,&c. 191
ut neq; miles, neq; fœderatus obſeruetur domui priuatæ 193
ut diuinæ iuſſiones ſubſcriptiones habeant glorioſiſſime Quæſtoris 193
ut cum de appellationes cognoſcitur ſm illas leges debeat iudicari, q̃ tpe latæ ſententiæ obtinebant 193
ut liceat matri & auiæ, & aliis parentibus poſt legitimam partem liberis relictam, & reſiduum diſponere 194
ut ſponſalitia largitas ſpecialis ſit contractus ibid.
ut iudices non expectent ſacras iuſſiones ibid.
ut litigantes iurent in exordio litis 194
ut fratrum filii ſuccedant pariter ad imitationem fratrum 195
ut nulli iudicium liceat habere loci ſeruatorem 195
ut differentes iudices audire interpellantium allegationes cogantur ab epiſcopis, &c. ibid.
uſuris nauticis ibi.

CONSVETVDINVM FEVDORVM.

A

ALienatione feudi 216
An maritus ſuccedat uxori in beneficio ib.
apud quem, uel quos controuerſia feudi diffiniatur ib.
an remoueri debeant teſtes q̃ pares eſſe deſierint 218
an mutus, uel aliter imperfectos, feudum teneat 219
an ille, qui interfecit fratrem domini ſui, feudum amittat ibi.
alienatione paterni in feudi ib.
an agnatus, uel filus defuncti poſſit retinere feudum, repudiata hæreditate ibi.
an apud iudicem, uel curiam domini quæſtio feudi terminati debeat ibi.

B

Beneficio fratris, & qualiter frater in eo ſuccedit 217

C

Contentione inter dominium & fidelem de inueſtitura feudi 216
conſtitutiones feudi domini Lotharii ĩperatoris, &c. 217
contentione inter dñm, & uaſallum, de inueſt. feudi 216
controuerſia feudi apud pares terminanda 218
controuerſia inter epiſcopum & uaſallum 218
conſuetudine feudi 219
clerico qui inueſtituram facit 219
capitulis Contadi ibid.
controuerſia inter maſculũ & fœminam de beneficio ibid.
cõtrouerſia inter dominum & emptorem feudi ibi.
controuerſia inter uaſallum, & alium de beneficio ibi.
capitaneo qui curiam neglexit 220

D

Duobus fratribus à capitaneo inueſtitis 218

E

Epiſcopum, uel abbatem, uel abbatiſſam, uel dñm plebis, feudũ dare nõ poſſe 216
eo qui finem fecit agnato de feudo paterno 219
eo qui ſibi uel hæredibus ſuis inueſtituram accepit 219

F

Feudo non habente propriam feudi naturam ib.
feudi cognitione 217
feudo guardiæ, & Caſtaldiæ 215
feudo marchiæ, uel comitatus uel ducatus 216
feudis datis minoribus ualuaſoribus quid iuris 207

feudo

ſeudo ſine culpa nō amitten do 217
ſeudo dato in vicem legis cō miſſoriæ ib.
forma fidelitatis 218
fratribus de nouo beneficio inueſtitis ib.
filiis natis ex matrimonio ad morganicā contracto 219
ſeudo fœminæ ib.

H

His qui feudū dare pñt 219
hic finitur lex; deinde cōſuetudines regni icipiūt 219

I

Inueſtitura de re aliena facta 218
inueſtitura, quam Titius accepit à Sempronio ib.
inueſtitura ī maritū facta ib.
in quibus cauſis amittaī feudum ib.

L

Leg Conradi 219

M

Milite uaſallo qui contumax eſt 218

N

Natura feudi 216
noua forma fidelitatis 218
natura ſucceſſiōis feudi 211
notis feudornm 220

P

Pignori dato feudo, quid iuris ſit 216
per quos fiat inueſtitura 212
pace tenēda,& eius uiolat. 210
prohibita, feudi alienatione per Lotharium 229
pace tenēda inter ſubditos ibi.
prohibita feudi alienatione p Federicum ib.

Q

Qui ſucceſſores feudum dare teneantur 216
quibus mod.feudū amittaī.ibi.
qui ſucceſſores teneantur ibid.
quo tempore miles inueſtituram petere debeat 217
quemadmodum feudum ad filiam pertineat ib.
quibus modis feudum conſtitui poteſt ib.
quid ſit inueſtitura feudi ib.
quid præcedere debeat, an inueſtitura,uel fidelitas ibi.
qualiter iurare debeat uaſallus domino fidelitatem ib.
qualiter olim poterat feudum alienari 218
qui dicatur marchio,comes, capitaneus,uel ualuaſor ib.
quæ fuit prima cauſa beneficij amittendi 219
qui teſtes neceſſarii ſint ad nouam inſtōnem probandā ib.
quid iuris,ſi uaſallus poſt alienationē feudū recuperet ib.
qualiter dominus proprietate feudi priuetur. ib.
quot teſtes ſint neceſſarii ad probandum feudi ingratitudinem 211

S

Si de inueſtitura feudi controuerſia fuerit 216
ſucceſſione feudi ib.

ſi de

ſi de inueſtitura inter dñm & uaſallum lis oriatur 117
ſucceſſione fratrum 218
ſi de feudo uaſallus ab aliquo interpellatus fuerit 219
ſi de feudo contentio ſit inter dominum,& agnatos vaſalli ibi.
ſi uaſallus feudo priuetur cui deferatur ib.

V

Vaſallo decrepitæ, ætatis qui feudum renunciauit, ut filii inueſtirentur 218
Vaſallo milite, qui arma bellica depoſuit ib.
Vaſallo q. cõtra conſtõnẽ Lotharii bñficiũ alienauit 219

DECRETALIVM TITVLI.

A

AVtoritate & uſu, pallii 221
Aetate, & qualitate,& ordine præficiendorum 222
arbitris 224
appellationibus, recuſationibus,& relationibus 226
accuſationibus,& inquiſitionibus, & denuntiationibus 233
apoſtatis, & reiterantibus baptiſmum ib.
adulteriis,& Stupro 333

B

Bigamis non ordinandis 223
baptiſmo & eius effectu 230

C

Conſtitutionibus 221
conſuetudine 222
corpore uitiatis 122
clericis peregrinis 222
cauſa poſſeſſionis & proprietatis 225
confeſſis ibi.
clericis peregrinantibus 226
confirmatione utili uel inutili ibi.
cohabitatione clericorum, & mulierum 220
clericis coniugatis 227
clericis non reſidentibus ib.
clerico ægrotaute,uel debilitato ibi.
conceſſione præbendæ 228
commodato 228
conuerſione, coniugatorum 229
conuerſione infidelium ibid.
capellis monachorum ib.
cenſibus,& exactionibus ib.
conſecratione eccleſiæ altaris 230.
celebratione miſſarum ib.
cuſtodia euchariſtiæ ib.
clandeſtina deſponſatione 231

con-

conditionibus appoſitis in deſponſatione & matrimonio 231
coniugio leproſorum 232
coniugio ſeruorum ibid.
cognatione ſpirituali ibi.
cognatione legali ibid.
conſanguinitate & affinitate ibid.
calumniatoribus 233
clericis peregrinantibus ibi.
crimine falſi 234
collutione detengendo ibi.
clerico uenatore ibid.
clerico percuſſore ibid
clerico excommunicato miniſtrante ibid.
clerico non ordinato miniſtrante ibi.
clerico p ſaltũ promoto ib.

D

Dilationibus 225
dolo,& contumacia ib.
depoſito 228
donationibus ib.
decimis, & primitiis, & oblationibus 229
deſpõſatioṇe impuberum 231
diuortiis 233
donationibus inter uirum & uxorem 235
delictis puerorum 234

E

Electiona, & electi poteſtate 221
eo qui mittitur in poſſeſſionem cauſa rei ſeruandæ 225
exceptionibus 226
emptione & uenditione 228
eccleſiis ædificandis 231
eo qui duxit in matrimonium quã polluit p adulterium ib.
eo qui cognouit conſanguineam uxoris ſuæ 273
eo qui furtiuè ordines recepit 234
exceſſibus prælatorum ib.

F

Filliis presbyterorum ordinãdis 222
foro competenti 224
feriis 225
fide inſtrumentorum 226
feudis 228
fideiuſſoribus 228
frigidis & maleficiatis 232
furtis 234

H

His quæ ui, metuſue cauſa fiunt 224
his quæ fiunt à prælato ſine conſenſu capituli 228
his quæ fiunt à maiore parte capituli 229
hæreticis 233
his qui filios occiderunt ib.
homicidio uoluntario, uel caſuali ibid.

I

Iudiciis 224
iuramento calumniæ 225
iureiurando 226
inſtitutionibus ibid.
iure patronatus 230
immunitate eccleſiæ 291
iudæis Saracenis 233

infantibus & languidis expoſitis. ibid,
iniuriis & damno dato 234

L

Libelli oblatione 224
litis conteſtatione 225
locatio conducto 225

M

Maioritate & obediētia 223
mutuis petitionibus 225
matrimonio contracto contra interdictū eccleſiæ 232
magiſtris 233
maledicis 234

N

Ne ſede uacante aliquid innouetur 227
natis ex libero uentre 232
ne prælati uices ſuas, uel eccleſias ſub annuo cenſu concedant 233
noui operis nūtiatione 234

O

Ordinatis ab epiſcopo, qui epiſcopatui renuntiauit, uel excommunicato 222
obligatis ad ratiocinia ordinandis ibid.
officio archidiaconi ibid.
officio archipresbyteri 223
officio primicerii 223
officio Sacriſtæ ibi.
officio cuſtodis ibid.
officio Vicarii ibi.
officio & poteſtate iudicis delagati. ibid.
officio legati. ibid.
officio ordinarii ibid.
officio iudicis ibi.
ordine cognitionum 225
obſeruatione ieiuniorū 230

P

Poſtulatione prælatorū 222
pactis 224
Poſtulando ibid.
procuratoribus ibid.
probationibus 225
præſumptionibus 226
præſcriptionibus ibid.
præbēdis & dignitatibus 227
pignoribus 228
peculio clericorum ibi.
parochiis 229
presbytero nō baptizato 230
purificatione poſt partū 231
purgatione canonica 234
purgatione uulgari ibid.
pœnis ibid.
pœnitentiis & remiſſionibus ibid.

Q

Qui clerici uel uouentes matrimonium cōtrahere poſſunt. 231
Qui filii ſint legitimi. 232
Qui matrimonium accuſare poſſunt ibid.

R

Reſcriptis 221
Renuntiatione ibid.
Reſtitutione in integrū 224
Reſtitutione ſpoliatorū 226
Rebus eccleſiæ alienādis 228
Rerum permutatione 225
Regularibus, & tranſeuntibus ad religionem 229

Reli-

religioſis domibus 229
reliquiis, & ueneratione ſanctorum 230
raptoribus, & incendiariis, & uiolatoribus eccleſiarum 231
regulis iuris 236

S

Summa trinitate, & fide catholica 210
ſupplenda negligentia prælatorum 221
ſcrutinio in ordine faciendo ibi.
Sacra unctione 221
ſacramentis non iterandis ibi.
ſeruis non ordinandis ibi.
ſyndico 224
ſententia & re iudicata 226
ſolutionibus 228
ſucceſſionibus ab inteſt. 229
ſepulturis 229
Statu monachorum, & canonicorum regularium 229
ſponſalib. & matrimoniis 231
ſponſa duorum ibi.
ſecundis nuptiis 233
ſimonia ib.
ſchiſmaticis 233
ſagittariis ibi.
ſortilegiis 234
ſententia excommunicationis 234

T

Tranſlatione epiſcopi 221
temporibus ordinationum, & qualitate ordinandorũ 222
treuga & pace 222
tranſactionibus 224
teſtibus, & atteſtationib. 225
teſtibus cogendis 225
teſtamentis, & ultimis uoluntatibus 228
torneamentis 233

V

Vt lite non conteſtata, non ꝓcedatur ad receptionem teſtium 225
uita, & honeſtate clericorum 226
ut eccleſiaſtica beneficia ſine diminutione conferantur 228
uoto, & uoti redemptione 229
uſuris 234
uerborum ſignificatione 236

FINIS.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITT. EMANUELE